

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**SEYYİDÎ'NİN ŞİFÂÜ'L-KULÛB ADLI AKÂİD-NÂMESİ
(TENKİTLİ METİN-DİZİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ermiş DANDAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE

2022 - MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**SEYYİDÎ'NİN ŞİFÂÜ'L-KULÛB ADLI AKÂİD-NÂMESİ
(TENKİTLİ METİN-DİZİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ermiş DANDAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE

2022 - MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SEYYİDÎ'NİN ŞİFÂÜ'L-KULÛB ADLI AKÂİD-NÂMESİ
(TENKİTLİ METİN-DİZİN)

Ermiş DANDAN
1941010018

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 14.06.2022
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Pervin ÇAPAN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Bayram COŞKUN

2022 - Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 25/05/2022 tarih ve 1047/5c sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ermiş DANDAN'ın "SEYYİDÎ'NİN ŞİFÂÜ'L-KULÛB ADLI AKÂİD-NÂMESİ (TENKİTLİ METİN-DİZİN)" adlı tezi incelemiş ve aday 14/06/2022 tarihinde saat 10:00'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin kabul edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE

Üye

Prof. Dr. Pervin ÇAPAN

Üye

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “SEYYİDÎ’NİN ŞİFÂÜ’L-KULÛB ADLI AKÂİD-NÂMESİ (TENKİTLİ METİN-DİZİN)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23/06/2022

Ermış DANDAN

Seyyidî'nin Şifâü'l-Kulûb Adlı Akâid-Nâmesi (Tenkitli Metin-Dizin)

ÖZET

Zengin bir kültürel malzemeyi ihtiva eden edebiyat, milletlerin maddî ve manevî kültürlerini, inanç ve düşüncelerini eserlere aksettirdiği sözlü veya yazılı faaliyetlerdir. Türk edebiyatında da müessirler tarafından sanatsal ve estetik gayelerle yazılmış edebî metinlerin yanı sıra tarihî, dinî, felsefî, ahlâkî vb. sahalarda bilgi vermek maksadıyla manzum veya mensur olarak yazılan eserlere rastlamak mümkündür. Bu eserler içerisinde -kültür tarihimize ilişkisi göz ardı edilemeyen- ahlâk kitaplarının büyük bir literatüre sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. XVII. yüzyıl müelliflerinden Seyyidî'nin kaleme almış olduğu “Şifâü'l-Kulûb” adlı eseri de bu konuda telif edilmiş mühim bir eserdir.

Seyyidî'nin bu mensûr eserini 122 bölüme taksim ettiği, büyük bir kısmı nesir olmakla birlikte zaman zaman eserinde manzûmelere de yer verdiği gözlemlenmektedir. “Şifâü'l-Kulûb” muhteva açısından bir Müslümanın bilmesi gereken itikadî ve ahlâkî konular hakkında malumât veren bir akâidnâme hüviyetindedir. Seyyidî, XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bozulmaya başlayan askerî, siyasî, ictimâî sahalardaki müesseselerin yanı sıra halk arasındaki temel inanç sistemi ve dînî bilgilerine karşı tepki niteliğindeki fikirlerini eserinin temeline bina etmiştir. Daha evvelden İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin akâidnâme eserlerinden biri olan *Fıkh-ı Ekber*'ini *Manzûme-i Akâid* ismiyle tercüme etmiş olan Seyyidî, kaleme aldığı “Şifâü'l-Kulûb” adlı eserinde de aynı konuları mensur olarak ifade etmiş ve önceki manzumelerini de eserine almayı ihmal etmemiştir. Hatta iki eser arasında aynı konuların işlendiği kısımlarda Seyyidî, *Manzûme-i Akâid* adlı eserinden de birkaç beyitlik alıntı yaptıktan sonra “*tafsili manzûmemizde mezkûrdur, isteyen ana müracaat itsün*” ibâresiyle okuyucuları sözü edilen eserine yönlendirmektedir. Ayrıca bu kaynak eserin haricinde Ömer en-Nesefî'nin *Akâid*'i, Birgivî'nin *Tarikatü'l-Muhammediyye*'si ve *el-Avâmil*'i gibi temel eserlere başvurmuş ve kimi yerlerde eserin içerisinde bulunan diğer kaynaklarını da isim olarak vermiştir. Yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde tespit edebildiğimiz 26 nüshası mevcut olan eserin nüsha sayısına da bakıldığında devrinde epey ilgi gördüğünü ve müstensihler tarafından mütemadiyen çoğaltıldığı söylenebilir.

Giriş ve dört bölümden teşekkül eden tezin giriş bölümünde öncelikle akâidnâme türünün tanımı yapılarak Türk, Arap ve Fars Edebiyatı'nda yazılan akâidnâmeler hakkında bilgiler verilmiş, *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserin bu akâidnâmeler arasındaki yeri tespit edilmiştir. Birinci bölümde *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserin yazarı Seyyidî'nin hayatı ve eserleri incelenerek birincil ve ikincil kaynaklardan hareketle tarihsel şahsiyeti ortaya çıkarılmıştır. İkinci bölümde XVII. yüzyıla damgasını vuran Kadızâdeliler-Sivasîler dinî kavgasının mevcut kaynaklardan tarihsel süreci incelenerek konunun genel çerçevesi özetlenmiş ve Kadızâdeliler'in itikadi görüşleri beyan edilmiştir. Üçüncü bölümde eserin muhtevası dil-üslup özellikleri ve dinî yönden incelenerek metinden yapılan alıntılarla izah edilmiştir. Dördüncü bölümde ise tespit ettiğimiz bütün nüshaların tavsifi ve tanıtımı yapılmış, nüshalar arasında değerlendirmelerde bulunularak bir nüsha şeceresi çıkarılmıştır. Ayrıca tenkitli metnin kurulmasında izlenen yöntem verilerek sonrasında tenkitli metin neşri usulüne göre incelediğimiz çevriyazı metin verilmiştir. Çalışmamıza kolaylık sağlaması maksadıyla bir özel isimler ve eserler dizini tertip edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akâid-nâme, 17. yüzyıl, Seyyidi, Şifâü'l-Kulub, Kadızâdeliler, İslam, İnanç.

Sayyidi's Akâid-nâme Called Shifa Al-Kulub (Criticized Text-Index)

ABSTRACT

Literature, which contains a rich cultural material, is an oral or written activity in which nations reflect their material and spiritual cultures, beliefs and thoughts. In Turkish literature, it is possible to come across works written in verse or prose in order to provide information in historical, religious, philosophical and moral fields, as well as literary texts written by poets for artistic and aesthetic purposes. It is an undeniable fact that among these works, moral books, whose relationship with our cultural history cannot be ignored, have a large literature. The work named "Shifa al-Kulub", written by Sayyidi, one of the 17th century authors, is an important work on this subject.

It is observed that Sayyidi divided this prose work into 122 chapters, mostly prose, but occasionally included verse in his work. "Shifa al-Kulub" is an creed-nâme that gives information about the creed and moral issues that a Muslim should know in terms of content. Sayyidi built his works as a reaction against the basic belief system and religious knowledge among the people, as well as the institutions in the military, political and social fields that started to deteriorate in the 17th century. Sayyidi, who had previously translated one of Imam-ı Âzam Abu Hanîfe's Fiqh-ı Ekber, one of the works of qaidnâme, with the name Manzûme-i Akâid, expressed the same issues in prose in his work called "Shifa al-Kulub" and wrote about his previous poems. He did not neglect to include it in his work. In fact, in the parts where the same subjects are handled between the two works, Sayyidi directs the readers to the mentioned work with the phrase "The main application is the one who wants to be mentioned in our detailed poem" after quoting a few couplets from his work Manzûme-i Akâid. In addition, apart from this source work, he applied to basic works such as Ömer en-Nesefî's Akâid, Birgivi's Tarikat al-Muhammediyye and al-Avâmil, and in some places he named other sources in the work. Considering the number of copies of the work, of which there are 26 copies that we can identify in libraries at home and abroad, it can be said that it attracted a lot of attention in its time and was constantly reproduced by copyists.

In the introduction part of the thesis, which consists of an introduction and four sections, first of all, the definition of the type of akâidnâme is given and information about the akâidnâmes written in Turkish, Arabic and Persian Literature is given, and

the place of the work called *Shifa al-Kulûb* among these Islam beliefs has been determined. In the first part, the life and works of Sayyidi, the author of the work called *Shifa al-Kulûb*, were examined and his historical personality was revealed based on primary and secondary sources. In the second part, the historical process of the religious strife of Kadızâdeliler-Sivasîs, which left its mark on the XVII century, was analyzed from the available sources, and the general framework of the subject was summarized and the creed views of the Kadızadeliler were declared. In the third chapter, the content of the work is examined in terms of language-style features and religion and explained with quotations from the text. In the fourth chapter, all the copies we have identified have been described and introduced, and a genealogy has been obtained by making evaluations between the copies. In addition, the method followed for the establishment of the critical text is given and the transcribed text, which we examined according to the critical text publication method, is given. In order to facilitate our work, proper names and a directory of works have been prepared.

Keywords: Islam beliefs, 17th century, Sayyidi, *Shifa al-Kulub*, Kadızadelis, Islam, Belief.

ÖN SÖZ

Bir Müslümana bilmesi elzem olan dinî bilgiyi aktaran akâid-nâmeler, İslamî kültür havzasında öncelikle Arapça kaleme alınmış, sonrasında ise tercümeler yoluyla Türk edebiyatında bu türden eserlerin teşekkülüne neden olmuştur. Tercümeler yoluyla aktarılan akâid-nâmeler zaman içerisinde inkişaf ederek iç içe bir vaziyette telif ve tercümeyle dönüşmüş, halkın anlamakta zorlandığı mefhum ve manalar en sade hale getirilene kadar üretim süreci mütemadiyen devam etmiştir.

XVII. yüzyılda Seyyidi tarafından kaleme alınan “*Şifâü'l-Kulûb*” adlı eser bir akâid-nâme türünde olup eserin bilim dünyasına tanıtımı 2018 yılında “*Kadıẓâdelilerin Din ve Ahlak Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidi’nin Şifâ-i Kulûb’u*” adıyla Prof. Dr. Mücahit KAÇAR tarafından yapılmıştır. Bu tanıtımda Kaçar, tespit ettiği üç nüshadan hareketle eserin muhtevası hakkında değerlendirme yapmış, Seyyidi’nin kimliğine dair görüşlerini belirtmiş ve metnin Kadızâdeliler cihetinden nasıl okunması gerektiğine dair önerilerde bulunmuştur. 2020 yılında ise Rümeysa KOÇAK tarafından “*Seyyidi’nin “Şifâ-i Kulûb” Adlı Eserinde Tasavvufun Tenkidî*” ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlanmış, Kaçar’ın tespit ettiği üç nüshadan sadece Konya İl Halk Kütüphanesi 4396 numaradaki nüsha okunarak eserdeki tasavvufî düşünceye yöneltelen eleştiriler tetkik edilmiştir.

Bu eserin nüshalarının mukayese edilerek bilimsel metotlarla tenkitli neşrini yapmak, tezimizin esas gayesidir. Çalışmamız bir giriş, dört bölüm, sonuç, tenkitli metin, özel isim ve eserler dizininden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki akâid-nâme türünün ve bu türde yazılmış önemli kitapların literatür taraması yapılarak haklarında malumat verilmiş ve genel çerçevesi çizilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Birinci bölümde Abdullah Seyyidi’nin hayatı ve eserleri birincil ve ikincil kaynaklar ışığında değerlendirilerek ortaya konulmuş, daha önceden yayımlanan yanlış veya eksik bilgiler tenkit edilerek biyografik kimliği meydana getirilmiştir. İkinci bölümde döneme damgasını vuran Kadızâdeliler-Sivasîler arasındaki münakaşa özetlenerek Kadızâdeliler’in düşünce telakkisi izah edilmiş ve iki grup arasındaki tartışma konuları belirtilmiştir. Üçüncü bölümde eserin incelemesi hem dil-üslup ve hem de dinî yönden gerçekleştirilerek öne çıkan tüm meseleler ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde ise eserin nüshalarının tavsif ve değerlendirmeleri yapılarak nüsha şeceresi oluşturulmuş, sonrasında ise

tenkitli metnin inşasındaki izlenen usuller verilmiştir. Bu bölümün en sonunda ise seçtiğimiz beş nüshanın tenkitli metni müellifin elinden çıkan en yakın nüshaya ulaşma gayretiyle çevriyazı uygulanmıştır. Sonrasında özel isim ve eserlerin bulunduğu bir dizin hazırlanmıştır.

Eseri 2018 yılında “*Kadıẓâdelilerin Din ve Ahlâk Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidi’nin Şifâ-i Kulûb’u*” adıyla ilk kez tanıtan ve bu eser üzerinde çalışmamı tavsiye eden, lisans eğitimimden başlayarak akademik hayatımın her kademesinde, tez çalışmam da dâhil olmak üzere desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Mücahit KAÇAR’a ve yine metnin okunması, kontrolü ve incelenmesi esnasında fikir ve önerilerine başvurarak tez sürecinin her aşamasında destek ve katkı aldığım Dr. Öğretim Üyesi Mevlüt İLHAN’a şükranlarımı sunarım. Ayrıca sunumdan sonra tez çalışmasına mühim tavsiye, öneri ve ilaveleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Pervin ÇAPAN’a ve Doç Dr. Nilüfer TANÇ’a teşekkür ederim. Çalışma süresince manevi desteğini gördüğüm Damla TAŞDELEN’e müteşekkirim. Bilhassa her şartta ve koşulda üzerimden maddi ve manevi yardımını eksik etmeyen mehlikam Eda Nur YERSEL’e çok teşekkür ederim. Çalışmaktan keyif aldığım ve bu çalışma süresince kendisinden çok şey öğrendiğim, katkı ve yönlendirmeleriyle tezi tamamlamamı sağlayan danışmanım Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE’ye teşekkür ederim. Son olarak, tezin projelenmesine vesile olan ve maddi desteğiyle tez çalışmasının bugünkü duruma gelmesine katkı sunan Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne çok teşekkür ederim.

ERMİŞ DANDAN

21.06.2022

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ABDULLAH SEYYİDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Abdullah Seyyidî'nin Hayatı.....	7
2. Abdullah Seyyidî'nin Eserleri.....	15

İKİNCİ BÖLÜM XVII. YÜZYILDAKİ SİYASÎ, SOSYAL, KÜLTÜREL DURUM VE KÂDIZÂDELİLER-SİVASÎLER ARASINDAKİ TARTIŞMALAR

1. XVII. Yüzyıldaki Siyasî, Sosyal ve Kültürel Ortam.....	19
2. Kâdızâdeliler-Sivasîler Arasındaki Münakaşa.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ŞİFÂÜ'L-KULÛB'UN İNCELEMESİ

1. Dil ve Üslup Özellikleri	39
2. Dinî Yönden İnceleme	48
2. 1. Tasavvufî Düşünce ve Uygulamalara Yöneltilen Eleştiriler	48
2. 2. Diğer Dinî Meseleler	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ŞİFÂÜ'L-KULÛB'UN NÜSHALARI VE TENKİTLİ METNİ

1. Şifâü'l-Kulûb'un Nüshaları.....	53
2. Nüshaların Değerlendirilmesi ve Şeceresi	60
3. Tenkitli Metnin Kurulmasında İzlenen Yöntem	62
ÇEVİRİ Yazı Alfabesi	65
Tenkitledi Metin	66
SONUÇ	288

DİZİN.....	291
KAYNAKLAR	295

KISALTMALAR

A. E.	Ali Emirî
A. F.	Ali Fuat
b.	Bin
C.	Cilt
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
E.	Efendi
GH	Gazi Hüsrev
H.	Hicrî
Hz.	Hazret-i
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
Ktp.	Kütüphane
M.	Miladi
MK	Milli Kütüphane
mm.	Milimetre
N.	Nüsha
NA	Nuri Arlasez
No.	Numara
ö.	Ölüm Tarihi
Prof.	Profesör
S	Süleymaniye
TDK	Türk Dil Kurumu
vr.	Varak

GİRİŞ

Akâid kelimesi Arapça “akd” (عقد) kökünden türemiştir ve “akîde” kelimesinin çoğuludur. Kelime anlamı “düğümlemek”tir. Eş anlamlı olarak kullanılan itikâd kelimesi “düğüm atılmışçasına bağlanmak, gönülden inanmak, gönülden benimsemek” manasına gelir. Terim olarak ise akâid kelimesi “inanılması zarûrî olan ilkelerle yani iman esaslarıyla ilgilenen ilim” olarak tarif edilmektedir (Kılavuz, 1989: 212).

Akâid kelimesinin muhtelif sözlüklerdeki tanımı şu şekildedir: “Akîde” (Sami, 1318: 942); “akîde’nin cem’i: akâid-i sahîha” (Naci, 1322: 472); “akîde’nin cem’i, akîdeler, i’tikâd olunun kaziyeler” (Salâhî, 1322: 142); “akîdeler, i’tikâd olunan kaziyyeler” (Remzî, 2018: 878); “akidenin cem’i, i’tikâd olunan şeyler”; “1. Bir dinin öğrenilmesi gereken inançlarının ve tapınma kurallarının tümü; 2. Bu kuralları toplayan kitap” (TDK); “1. İnanç duyulan, inanılan kurallar; 2. Tanrı ve tapınmayla ilgili konuları oluşturan bilgi” (Püsküllüoğlu, 1997: 13-14); “akîdenin cem’i, inanılan şeyler” (Devellioğlu, 2013: 26).

Hız. Peygamber zamanında, gerek itikâdî gerekse diğer bütün konularda sorulan sualler Hız. Muhammed’e iletilmiş ve anlaşmazlıkların çıkmasına müsaade edilmemiştir. Hız. Peygamber’in vefatından sonra meydana gelen hilafet konusunun tartışılmasıyla beraber ortaya çıkan fikir ve görüş ayrılıkları ve fetihler sonucunda Müslümanların farklı din ve kültürler ile temas kurmasıyla söz konusu ilmin ortaya çıkması mecburi olmuştur. Kişinin neye inanacağını sistemleştiren akâid ilminin konusu, ilk dönem âlimlerine göre Allah’ın zâtı ve sıfatlarıdır. Bu konu etrafında küçük risaleler ile başlayan görüşlere ilaveten imanın esasları üzerine de birçok tartışmalar yapılmış ve Kur’ân’ın yaratılmış olup olmadığı, Allah’ın cennette müminler tarafından görülmesi (rüyetullah) gibi yeni tartışmalar gün yüzüne çıkmıştır. Sonraları akâid, kendi içerisinde ulûhiyyet, nübüvvet ve âhiret esasları (usûl-i selâse) ile sistemleştirilmiş ve Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna iman etmek (amentü) şeklinde özetlenmiştir. Bu nedenle akâid ilminin konusunu tevhid inancı başta olmak üzere altı iman esası yani mümenün bih’i oluşturmaktadır (Karaca, 2012: 2).

Akâid ilmi sayesinde mümin bir kişi neye, niçin ve nasıl iman etmesi gerektiğini bilir, sahîh bilgiler ışığında imanını taklitten, kötü ve zarar veren itikattan

kendisini kurtarır. Bidat ehlinin ve bâtil fırkaların ileri sürdükleri düşüncelere itiraz ederek ve kendi inanç esaslarını savunarak imanını kuvvetlendirir. Bu doğrultuda yıkıcı fikir ve hurafelerden İslam inancını korumak akâid ilminin temel gayesidir. Dolayısıyla akâid ilminin hükümleri zamana ve mekâna göre değişiklik göstermez ve bir bütünlük arz eder. Hükümlerin yarısına inanıp diğer yarısına inanmamak söz konusu olamaz. İslam mezheplerince kabul gören ve doğru bulunan İslâm akâidini, Ahmet Saim Kılavuz şu çerçevede özetlemektedir: Allah ezelî ve ebedîdir, tek yaratıcıdır ve birdir. Her türlü noksanlıktan uzaktır. Allah bilendir, iştendir, görendir, evreni halk edendir. İnsanın kaderi vardır, hazret-i Muhammed son peygamberdir. Meleklerle ve ilâhî kitaplara iman gereklidir. Âhiret hayatı, cennet ve cehennem hakır ve Tevrat, İncil, Zebûr, Kur'an, Hz. İbrâhim ve Mûsâ'nın "sahîfeler"i Allah tarafından indirilmiş kitaplardır (Kılavuz, 1989: 213).

İlk örneklerini Arap edebiyatında gördüğümüz akâidnamelerin ilk dönemlerden itibaren kelâm ilmi ile iç içe olarak *Kitabü't-Tevhîd*, *Kitabü's-Sünne*, *Akâide*, *Usûlü'd-Din*, *el-Fıkhü'l-Ekber* vb. adlarla çeşitli eserlerin meydana getirildiği görülmektedir. Hicrî ilk yıllardaki telif eserler ve çalışmalar genellikle selef itikadına aykırı düşen düşünceleri reddederek Müslümanlara sahîh akideyi aktarmak amacıyla kaleme alınmıştır. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (ö. 150/767)'nin imanın esasları, Allah'ın birliği ve sıfatları, kaza ve kader, fitrat meselesi, kabir azabı vb. konuları ehl-i sünnet akidesi etrafında ele aldığı *el-Fıkhü'l-Ekber*'i, İslâm dünyasında en meşhûr ve defalarca şerhleri yapılmış bir akâid eseridir. Yine ilave olarak Ebû Hanîfe'nin akâide dair *er-Risâle*, *el-Vasiyye*, *el-Âlim* ve *l-Müteallim* adlı eserleri de zikredilebilir. İmam Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Taberî (ö. 310/923) ve Tahavî (ö. 321/933) gibi âlimler ile başta Buharî (ö. 730/1330) olmak üzere Darimî (ö. 255/869), Ebû Davûd (ö. 275/889), İbn Mende (ö. 395/1005) gibi hadis âlimleri akâid konularıyla ilgilenmiş, sünnet inancını ortaya koyan eserler vücûda getirmişlerdir (İlhan, 2016: 12). Akâidin konusu tasavvufî kitaplarda, tasavvufî bakış ve düşüncesinde de ele alınarak açıklanmaya gayret edilmiştir. Kelâbâzî (ö. 380/990)'nin *et-Ta'arruf li-Mezhebi ehli't-Tasavuf* adlı eserinde sufilik hakkında muhtasar bilgilerin yanı sıra *el-Fıkhü'l-Ekber* ve *Nesefî Akâid*'ine benzeyen ve sufilerin görüşü olarak ehl-i sünnet mezhebinin savunduğunu gösteren malumata yer vermektedir. Hücvârî (ö. 465/1072 [?]) de *Keşfü'l-Mahcûb*'unda tasavvufun mahiyeti ve sufilik gibi

meselelerin yanında tevhiid, iman, oruç, namaz, hac gibi akâid konularına da değinmektedir. Ayrıca bunların yanında Kuşeyrî (ö. 465/1072)'nin *er-Risâle*, Gazzâlî (ö. 505/1111)'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin *Fusûsü'l-Hikem* ve İmam Rabbânî (ö. 1034/1624)'nin *Mektûbât*'ını da zikretmek gereklidir (Kılavuz, 1989: 215).

Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte Türk edebiyatında Arap ve Fars etkisinin hem şekle hem de muhtevaya nüfuz etmesi açıkça görölmektedir. Dolayısıyla Türk edebiyatında da İslâm inanç esaslarının açıklandığı telif ve tercüme şeklinde akâidnâmeler kaleme alınmıştır. Esmâ-i hüsnâlar, kaza ve kader risâleleri, mucizât-ı nebîler, cennet hakkında manzumeler, şefaât-nâmeler, ahvâl-i kıyâmet, miracnâmeler gibi dinî-edebî türler akâid konularını içerdiklerinden akâidnâmelerin alt türü olarak değeriendirilmektedir (Akçay, 2011: 100). İslam inanç esaslarının zihinlerde kalıcılığını pekiştirmek amacıyla manzum olarak kaleme alınan akâid metinlerinin daha sonrasında mensur olarak yazılmasıyla tartışmalı meseleler üzerinde detaylı olarak durulması ve konunun ana hatlarının açıklanmasına olanak sağlamıştır. Tercümeler vasıtasıyla edebiyatımız içerisine intikal eden manzum-mensur akâid-nâmelerin bir model görevinde olan kaynak/kurucu eserlerin de tesiriyle büyük bir literatürü beslediği yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla hem hacim hem de sayı bakımından artan akâid-nâme türünün Hanefî-Maturidî ekolün görüşlerini yansıtan kaynak/kurucu eser olarak addedilen Ebu Hanife'nin *el-Fıkhu'l-Ekber*'i, Ali b. Osman el-Ûşî (ö. 575/1179)'nin *Emâlî*'si, Hızır Bey (ö. 863/1459)'in *Kasîde-i Nûniyye*'si ve Ömer b. Muhammed en-Nesefî (ö. 537/1142)'nin *Akâidü'n-Nesefî*'si muhtelif kütüphanelerde birçok manzum tercüme ve şerhi bulunan eserler olarak bilinmektedir. *Fıkhu'l-Ekber*'in Hanefî fakihî Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)'nin *Minehu'r-Ravzi'l-Ezher fî Şerhi'l-Fıkhi'l-Ekber*, Ebu'l-Müntehâ el-Mağnîsâvî (ö. 1090/1679)'nin *Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber* ve Beyâzîzâde Ahmed Efendi (ö. 1098/1687)'nin *el-Usûlu'l-Münîfe li'l-İmâm Ebî Hanîfe* adıyla şerhleri, XVII. yüzyıl şairlerinden Âlemî'nin *Manzûme-i Akâid-i Terceme-i Fıkıh-ı Ekber*, Abdullâh Seyyidî'nin *Manzûme-i Fıkıh-ı Ekber (Manzûme-i Akâid-i Seyyidî)* ve Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn Efendi (ö. 1202/1788)'nin *Fıkıh-ı Ekber Şerhi (Şerefi'l-Akâide)* adlarıyla tercümeleri bulunmaktadır (Karaağ, 2016: 109-115).

Diğer bir kaynak/kurucu eser olan Uşî'nin *Emâlî*'sinin de çok sayıda Arapça-Türkçe şerh ve tercümeleri vardır. Arapça şerhler arasında Halil b. Alâ en-Neccâriye (ö. 632/1234)'nin *Nefisü'r-Riyâz li-İ'dâmi'l-Emrâz*'ı, Muhammed b. Ebû Bekr er-Râzî (ö. 666/1268[?])'nin *el-Hidâye Mine'l- İ'tikâd*'ı, Ali el-Kârî'nin *Dav'ü'l-Me'âlî fi Şerhi Bed'i'l-Emâlî*'si, Ahmed b. Ali es-Sendûbî (ö. 1097/1686)'nin *Dav'ü'l-Le 'âlî fi Şerhi Bed'i'l-Emâlî*'si, Muhammed b. Süleyman el-Halebî er-Reyhâvî (ö. 1288/1871)'nin *Nuhbetü'l-Le 'âlî li-Şerhi Bed'i'l-Emâlî*'si, Asım Efendi (ö. 1235/1819)'nin *Merâhu'l-Meâlî fi Şerhi'l-Emâlî*'si ve Mehmed Şükrü b. Ahmed Atâ'nın *Keşfu'l-Meâlî Şerhu Bed'i'l-Emâlî*'si bulunmaktadır (Özervarlı, 1995: 74). *Emâlî*'nin Türkçe tercümeleri (İlhan, 2016) ise Hoca Sadettin Efendi (ö. 1008-1599)'nin *Lâmiyye-yi Kelâmiyye*'si, meşhur şârih Şem'î (ö. 1602-1603)'nin *Kasîde-i Sirâcüddin-i Emâlî*'si, Visâlî (ö. XVI/XVII. yy.)'nin *Terceme-i Kasîde-i Yekûlu'l-Abdî*, Yanyalı Hafız Ref'i Efendi (ö. 1320/ 1902)'nin *Kâsîde-i Emâlî Terceme-i Manzûme*'si ve Ferdî Ahmed Ferid (ö. 1328/1910)'nin *Tahmîsu Kasîdeti Yekûlu'l-Abdî* göze çarpmaktadır (Karaağaç, 2016: 104-106).

Cevâhirü'l-Akâid olarak da adlandırılan Hızır Bey'in *Kasîde-i Nûniyye*'sinin ise Arapça şerhleri şunlardır: Hayâlî Ahmed Efendi (ö. 875/1470)'nin *Şerhu'l-Kasîdetu'n Nûniyye*'si, Hâfız Muhammed b. Hasan'ın *Şerhu'l-Kasîdeti'n Nûniyye*'si, Hacı Çelebi Mehmed İsmet b. İbrâhim Efendi'nin *El-Fevâ'idü'n-Nadiriyye fi Halli'n-Nûniyyeti'l-Hadiriyye*'si, Uryânî Osman Efendi (ö. 1168/1755)'nin *Hayrî'l-Kalâ'id Şerhu Cevâhiri'l-Akâ'id*'i, Lâlezârî Mehmed Tâhir (ö. 1204/1789)'in *El-Cevâhirü'l-Kalemiyye fi Tastîri Esrârî'n-Nûniyye*'si ve İsmâil Müfîd Efendi'nin *Kasîde-i Nûniyye Şerh ve Tercüme-i Manzûme*'sidir. Türkçe şerhleri de Dâvûd-i Karsî (ö. 1169/1756)'nin *Kasîde-i Nûniyye Şerhi*, Manastırlı İsmâil Hakkı (ö. 1912)'nin *Metâlib-i İrfâniyye ve İzâhât-ı Nûniyye*'si, Dâmâd-ı Gelenbevî Seyyid Mehmed Şükrî'nin *Tuhfetü'l-Fevâid alâ Cevâhiri'l-Akâid*'i, Mustafa Behcet Uranyevî'nin *Sünûhât-ı Vehbiyye ve Esrâr-ı Nûniyye*'si şerhlerden bazılarıdır (Yazıcıoğlu, 2001: 571).

İslâm akâidini derli toplu ve öğretici bir tarzda özetlemesi bakımından diğer bir kaynak/kurucu eser olan Ömer en-Neseî'nin *Akâidü'n-Neseî*'sinin en meşhur şerhi ise Teftâzânî (ö. 792/1390)'nin *Şerhu'l-Akâ'id*'idir. Teftâzânî'den başka Şemseddin Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî, Ebû Abdullah eş-Şeyh Zeynüddin,

Mollazâde Ahmed b. Osman el-Herevî, İbnü'l-Gars Muhammed b. Muhammed el-Hanefî, İbnü'l-Harem el-Endelüsî, İbrâhim b. İbrâhim el-Lekânî, Ebü'l-Abbas Şehâbeddin Abdullah b. Muhammed el-Makarrî, Melâmî şeyhlerinden Muhammed Nûrî'l-Arabî ve Şâbâniyye tarikatının önde gelenlerinden Karabaş Velî *Akâidü'n-Nesefî*'yi şerhetmişlerdir (Yavuz, 1989: 218).

Son olarak diğer mühim akâid eserleri de şöyledir: Ebu Nasr Bin Tahir bin Muhammed es-Serahsi tarafından yazılan ve Muhammed bin Bâlî tarafından Anadolu Türkçesine aktarılan *Kitâb-ı Güzîde (Akâidü'l-İslâm)*'si, Yegen Mahmud'un *Envâru'l-Kulûb*'u, Ahmed-i Dâî'nin Lülü Paşa adına Arapçadan Türkçeye tercüme ettiği *Miftâhü'l-Cenne*'si, Birgivî'nin *Vasiyyetnâme*'si, Kadızâde Mehmed Efendi'nin *Manzûme-i Akâid*'i, Karabaş Velî'nin (ö. 1097/1686), Abdülmecîd Sivâsî'nin (ö. 1049/1634) *Dürerü'l-Akâid*'i, Kadı Hüseyin Ispartâvî'nin *Manzûme-i Akâid*'i, Sadıkî'nin *Manzûme-i Risâle-i Rûmî Efendi*'si, Süleyman Nahifî'nin *Tevhîd-i Hak (Manzûme-i Akâid)*'i, İbrahim Hakkı Erzurumî'nin *Manzûm Akâid*'i, Veled Çelebi İzbudak'ın Türkçe *İtikâd*'ı ve Ali Rıza el-Konevî'nin *Akâidnâme*'sidir.

Seyyidî'nin Şifâü'l-Kulûb Adlı Akâid-nâmesi (Tenkitli Metin-Dizin) başlığını taşıyan bu çalışmada, Seyyidî isimli müellifin kaleme aldığı akâid-nâme türündeki bu eserin tenkitli metin neşri esaslarına uygun olarak sağlam bir metnin ortaya konulması ve bu metinden hareketle eserin dil, edebiyat, üslup ve dinî cihetten incelenerek elde edilen malzemenin tasnif edilmesi amaçlanmaktadır.

Tez çalışmasında incelenecek olan eserin bilim dünyasına tanıtımı 2018 yılında **“Kadızâdelilerin Din ve Ahlak Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidî'nin Şifâ-i Kulûb'u”** adıyla Prof. Dr. Mücahit KAÇAR tarafından yapılmıştır. Bu tanıtımda Kaçar, tespit ettiği üç nüshadan hareketle eserin muhtevası hakkında değerlendirme yapmış, Seyyidî'nin kimliğine dair görüşlerini belirtmiş ve metnin Kadızâdeliler cihetinden nasıl okunması gerektiğine dair önerilerde bulunmuştur. 2020 yılında ise Rümeysa KOÇAK tarafından **“Seyyidî'nin “Şifâ-i Kulûb” Adlı Eserinde Tasavvufun Tenkidi”** ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlanmış, Kaçar'ın tespit ettiği üç nüshadan sadece Konya İl Halk Kütüphanesi 4396 numaradaki nüsha okunarak eserdeki tasavvufî düşünceye yöneltilen eleştiriler tetkik edilmiştir.

Biz ise bu çalışmada, yurtiçi ve yurtdışında bulunan kütüphanelerdeki araştırmalarımız neticesinde üç nüshanın üzerine 23 nüshanın daha varlığını ortaya

ıkararak -nceki  nüsha ile birlikte toplamda 26 nüsha- eserin Őimdilik bilinen nüsha sayısını tespit ettik. Nüshaların değerlendirilmesi ve nüsha ailesinin kurulmasını sağlayarak seçtiğimiz beş nüsha üzerinden eserin müellifin elinden çıkan esas nüshaya ulaşma gayesiyle yeniden inşa ettik. Yukarıda ismi geçen Rümeysa KOÇAK'ın tez çalışmasında okuduğu nüshanın kimi meselelerin atılarak daha öz bir halde 92 başlıktan meydana geldiğini gördük. Tespit ettiğimiz nüshalar içinde Koçak'ın okuduğu nüshadan farklı olarak 122 başlıktan teşekkül eden nüshaların varlığı, eserin kaynaklarına ve sebep-i telif kısmına dair malumatın mevcudiyeti ve Seyyidi'nin biyografik kimliğine dair bilgilerin bulunması hasebiyle seçtiğimiz beş nüshadan dördünü 122 baőlıęın bulunduğu nüshadan, diğer bir tanesini ise 92 başlıktan oluşan nüshadan seçtik.

Bu çalışmanın asıl maksadı, eserin tenkitli bir metninin oluőturulmasının yanı sıra Türk Edebiyatı içerisinde mevcut olan diğer akid-nmelerden farklı olarak Kadızdeliler'in görüşlerini yansıtmāsından hareketle eserin din cihetten tasavvufi pratik ve uygulamalarına yöneltilen tenkitlerin incelenmesidir. Ayrıca müellif Seyyidi'nin hem manzumelerindeki edeb dil, hem de eserin genel yapısındaki nesir üslup özelliği tetkik edilerek elden geldiği kadar *Őif 'l-Kulb* adlı akid-nme bütün yönleriyle incelemeye tabi tutulmuőtur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH SEYYİDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Abdullah Seyyidî'nin Hayatı

İncelediğimiz *Şifâü'l-Kulûb*'un müellifi olan Abdullâh Seyyidî hakkında kaynaklarda doğrudan bir bilgi bulunmamakla birlikte onun hayatına dair bilgilere eserlerinden hareketle ulaşmaktayız. XVII. yüzyılda yaşayan Seyyidî'nin Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah bölümünde 387/1 numarada kayıtlı nüshada yer alan “*Hazâ Fihris[t]-i Şifâ'ü'l-Kulûb Li-Seyyid Abdullâh*”¹ başlığından hareketle isminin Abdullah olduğu söylenebilir.

Seyyidî, *Şifâü'l-Kulûb*'unda Niğde'nin Bor ilçesindeki Ereğli ile Çifte Han arasındaki Ulukışla adındaki mevkide doğduğunu ve kazanın diğer isminin ise Sücaeddîn olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca muhtelif tarihlerde Adana, Aksaray, Kayseri, Karaman, Konya gibi şehirlerde bulunduğunu da belirtmektedir. Vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda Seyyidî'nin H. 1091/M. 1680-81 tarihinde hayatta olduğunu görmekteyiz:

“Yeni Han didükleri Ereğli ile Çifte Han beyninde Ulu Kışla demek ile ma'rûf mevzi maskat-ı re'simdür hattâ bin seksen bir târifinün ibtidâ' cum'a şevvâlinde te'ehhülen mevâtımın Ereğlidür bin seksen sekizde Adana'da, seksen yedide Aksaray'da, bin toksan birde Kayseriyede ve bilâ-ta'yîni't-târih mükerreren Karaman'da ve Konya'da ve Niğde ve Bor ve kendi kazâmuz Şücâ'e'd-dîn'de...” (118a)

Şifâü'l-Kulûb adlı eserinden önce manzum bir akâid-nâme kaleme aldığını söyleyen ve yer yer buna işaret ederek “*tafsili manzumemizde mezkûrdur*” şeklinde bilgiler aktaran Seyyidî'nin *Manzûme-i Akâid* isimli eseri üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Gülsüm Özcan (2013), tezkirelerden incelediği Seyyidî'ler hakkında çıkarımda bulunarak yazarın şiirinde Seyyidî ve yer yer Seyyid mahlasını kullandığını belirterek *Manzûme-i Akâid*'inin içerisinde geçen bir tarihten hareketle Seyyidî'nin 1691 yılında hayatta olduğu düşüncesindedir ve Safâyî *Tezkiresi*'nde o tarihte vefat etmiş asıl adı Mehmed olan Seydî ile Hüseyin Seyyid olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Mahlasında şedde olduğu düşüncesinden umumiyetle Seyyidî mahlasıyla karşılaşmasından dolayı Hüseyin Seyyid olmasının gerektiğini vurgulamaktadır (Özcan, 2013: 13-14). Biz bu değerlendirmenin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Zira çalışmasında değerlendirdiği Hüseyin Seyyid hakkındaki biyografik bilgiler şöyledir:

¹ Sadece bir nüshada Seyyid Abdullâh yazmaktadır. Diğer nüshalarda ya Hazâ Fihrist-i Şifâ'ü'l-Kulûb Li-Seyyid şeklindedir ya da hiç başlık bulunmamaktadır.

“Sâdât-ı âlî-derecâtdan meşâyih-i Halvetiyye'den Hâcî Evhad Şeyhi denmekle meşhûr-ı cihân olan şeyh-i celîlü's-sâdır. Zagferânbolu kasabasından zuhûr edip İstanbul'a gelip ol asrın kutbu Nûrî Abdü'l-ahad Efendi nâm velî-i kâmilin inâbet ve ol azîz-i muhteremin terbiyesiyle tahsîl-i ulûm-ı hakikat ve tekmîl-i merâsim-i tarikat edip me'zûn-ı hilâfet olmagla günden güne gulgule-i iştihârî âlem-gîr olup zâtına ta'zîmen cevâmî-i selâatine vâ'iz olup refte refte Süleymânîyye Câmî'si Şerîfi'nde cum'a şeyhi iken bin yüz beş târîhinde ravza-i rıdvâna intikâl ve dârü'n-nâ'im-i câvidânîye irtihâl etmiştir. İlahiyyâtı vardır. Teberrûken birkaç beyt tahrîr olundu.

Nazm:

Dervîş olan sâdık gerek
Hakikatde sâbit gerek
Ahkâm-ı Kur'ân'a uyup
Sünnetle hem âmil gerek

Terk eyleyip ser-keşliği
İsbât ede dervîşliği
İzhâr edüben merdliği
Kemâle hem tâlib gerek

Seyyid Hüseyin-i derdmend
Bu yolda olsun serdmend
Sâlik olan Hak yoluna
Sebûk-bâr-ı hem âşık gerek” (Çapan 2005: 284-285)

Yukarıda da belirttiğimiz üzere *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserinde Seyyidî, kendi isminin Abdullâh² olduğunu ve kendisinin Niğde'nin Ereğli ile Çiftelhan arasındaki Ulukışla'da doğduğunu ve kazasının da Sücaeddin olduğunu beyan etmiştir. Özcan'ın verdiği bilgilerde ise ihtimal dâhilinde gördüğü Seyyidî'nin isminin Hüseyin ve doğum yerinin Safranbolu³ olması yanlıştır. Ayrıca el aldığı kişinin Abdülehad Nuri Efendi olması da ilgi çekicidir. Çünkü Abdülehad Nuri, Abdülmecid Sivâsî'nin yeğenidir ve yalnızca telkinleriyle değil eserleriyle de Kadızâdeliler'e tenkitler yönelten bir kişidir. Bu sebeple Seyyidî'nin bir Kadızâde taraftarı olduğu ve eserindeki düşüncelerini Kadızâde kimliği ile açıkladığı bilindiği için Abdülehad Nuri'den el alması zor görünmektedir⁴.

Seyyidî, *Manzûme-i Akâid* adlı eserinde babasının vefatına tarih düşürdüğü “Fî Beyânî Târîh Vâlidî'l-Merhûm Rahmetullâhi Rahmeten Vâsî'aten” adlı manzûmesinde kardeşlerinin isimlerini de vermektedir. Verdiği bilgiler ışığında Mustafa, İsa, Ali ve Rahman adlarında kardeşleri olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca babası hakkında malumat verdiği *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserinde de geçen “*hulâsa beş*

² Üstelik Gülsüm Özcan'ın hazırladığı *Manzûme-i Akâid* adlı eserde Seyyidî dört erkek kardeşinin adını verirken kendi ismini de zikretmektedir.

³ Özcan tez çalışmasında *Safayî Tezkiresi*'ndeki geçen Safranbolu'yu Borlu şeklinde yorumlamıştır.

⁴ Fakat burada şöyle bir ihtimal bulunmaktadır: Seyyidî, Abdülehad'dan el aldıktan sonra düşüncelerinde bir değişiklik söz konusu olabilir. Buradaki bilgi iki farklı şekilde de yorumlanabilir.

evlâd-ı zükûr dört de evlâd-ı inâse mâlik idi, merhûm Hamza Efendi hazretleri ile gâliben altı şart-ı câmi' olmak üzere âhiret karındaşları idi...” şeklindeki bilgiler kardeş sayısını doğrulamaktadır. Üstelik Seyyidî'nin dört de kız kardeşi bulunmaktadır. Babasının en yakın dostu hem *Manzûme-i Akâid*'de hem de *Şifâü'l-Kulûb*'de Hamza Efendi isminde bir kişi olarak geçmektedir. Babasının vefat tarihi Safer 1076 (Ağustos/Eylül 1665) şeklindedir:

Bir ebî âlî-vücûda irmişidüm bir zamân
Hâlıkınun emrine münkâd idi *fî külli ân*

Bu hakir-i bî-vücûda sa'y iderdi her mahal
İlm iledür bil sa'âdet dirdi hem havf-ı ecel

Lîk kadrin bilmede men' eyledi tûl-ı emel
Ömri irmiş âhire geldi ana câm-ı ecel

Rûy-ı verdin ru'yete yokmuş nasîbim ne'yileyem
Lîk-i bî-had dâ'yı def' için birazcuk söyleyem

Yevm-i haşre rihleti dindi safer mâhındadır
Dilerim kim halk-ı âlem hayr ile âhındadır

Zâlimi sevmezdi aslâ âlimi bilmez n'ide
Âmil anlarsa dilerdi kim bine bile gide

Âh iderdi derd ile meşgûl idi hem virdile
Ba'de ilm-i hâl idi ammâ itme ta'nı virdle

Virdi meşrû' ile vâsıl ola kişi virde kim
Olmaya muhtâc tabîbe mübtelâ her derde kim

Yâr-ı gârı Hamza Efendiydi *fî külli'l-mahal*
İkisi de geçdi göçdi geldi çün câm-ı ecel

Paşa beg aga vü monlâ ârz'iderdi görmege
Ragbet itmezlerdi aslâ bunlar anı görmege

Söylemekde ömr-i Nûh olsa tamâm olmaz firâk
Seyyidî gayrı ne çâre *el-firâku el-firâk*

İsm-i evlâd-ı zükûr târîhe zam it fâ-yı âh
Mustafâ İsâ Alî Rahman 'abd-i Abdî ilâh (1076)

Babası hakkında satır aralarında bilgiler veren Seyyidî, başından geçen bir olayı aktardığı sırada babasının altı yıldır kör olduğunu ve bir asa yardımıyla yürüyebildiğini öğrenmekteyiz:

“Bir kimsenin oğlu için vâfir cemâ’at geldiler, ricâl ü nisâdan peder-i merhûma haber
oldı, asâsına tayanarak çıkdı, altı yıl a’mâ olmuş idi, vâfir ilticâlarından sonra
buyurdılar ki...” (118b)

Yine *Manzûme-i Akâid* adlı eserinde “Fî Beyânî Târîhü’l-Vâlideti’l-Merhûmeti
fi’l-Girid” başlıklı şiirinde annesinin Girit’te 1093 (1682)’te vefat ettiğini
görmekteyiz:

Ey bu pür-isyâna ne hâl üzre gitdün vâlidem
Bilmedükçe gülemem ben tâ ilâ-rûzi’l-cezâ

Havf-ı deryâ ehl-i evlâd mâni’ oldu diyerek
Terk olundu sıla yâ Rab korkaram itdim ezâ

Bari bilmemiş olaydım hâl-i evlâd neydüğün
Yâ Rahîm Mevlâ ne ola Seyyide eyâ kazâ

Yüz bin isyân ehlinün isyânını afv eylemek
Sana lâyük bir sıfat bu mücrime cürm-i sezâ

Bu tazarru’ cürm ile hem inkisâr-ı kalb ile
Zann-ı aaleb afvun ola i’tibâr olmaz sezâ

Pek nedâmet geldi bana itmeyem cürm-i günâh
Ba’de bulmaya fırsat son melek isyân yaza

Vâlid ü hem vâlidem mevtini görmek olmadı
Sırr-ı hikmet fikrin it Seyyid budur çünkü kazâ

Âh iderdüm derdile dirdim vü hem virdüm idi
İrişe sıhhatle cân evvel bahâr ile yaza

Seyyidî hatm-i kelâm it söyle târîh ibret al
Öz vücûdunda olursa virme isyâna rızâ

İşidüldi bî-ayn târîhe zam eylen ferâğ
Ey bürâderler bize sizden size bizden ‘azmi (1093)

Yine aynı eserinde Seyyidî “Fî Beyânî Târîhi’l-Mevlûde” başlığındaki şiirinde
Zeynep ismindeki kızının 1082 (1671-72) tarihinde doğduğunu söylemektedir:

Şâri’ün emri tenâküh kavline i’ mân iden
Şübhe itme ol tenâkühden tenâsüldür murâd

Bil bu ni’met kadrine câhil olup akse giden
Şübhe itme olalar dâreynde anlar nâ-murâd

Lutf-ı Rabbine mazhar olup kâr iden bu hasleti
Çok ni’amdan hisse alur hâsıl olur mâ-yürâd

Külli şey'in hâlıkı hallâk-ı âlem şübhe yok
Ol gelür elbet vücûda ide mādâme ârâd

Fî cemî'i'l-vakti ve'l-ani bize ihsân itdi kim
Hîbede takdîm olandan kıldı Rabbüm ber-murâd

Dahı bir vâzıh misâli dinür ana dâ'ie
Târîhidür gayn u fâ u bâ u Zeyneb dahı ad (1082)

Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1980/2 numarada kayıtlı olan nüshada H. 1084'e tarih düşürerek "Çıkar birin hitâb et Seyyidî oğlına di târîh / Dinilmiştir anun nâmı Muhammed/Mehemmed ibn-i Abdullâh" şeklindeki şiirinde oğlunun ismini zikretmektedir. Ayrıca Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1980/1 numarada kayıtlı olan manzum akâidinin girişinde "Ali ibn Abdullâh", nüshanın sonunda ise "Ali ibn Abdullah eyledi bu kitâb" şeklinde notlar yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle Ali ibn Abdullah'ın diğer bir oğlu olabileceği gibi eseri istinsah eden müstensih'in de olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Yine mezkûr eserinde "Fî Beyânî Mâ-Kîle Hîne Re'yi Ba'zi'l- Harâbâtî Fî Tarîki'l-Kostantiniyyetin Sene İsneyn ve Tis'in ve Elf" başlıklı manzumesinde Seyyidî, 1092 yılında İstanbul yolunda iken taşradaki bazı kötü durumdaki köyler hakkında bilgiler sunarken yaşadığı dönemdeki ahlâkî çöküntüyü de eleştirmektedir. Daha sonra cihanı saran zalimlerin eziyetlerine karşılık Allah'tan bu derde derman olmasını ummaktadır:

Biraz vasfın diyem bu kâ'inâtun
Ki dinlen lutf idüp ey ehl-i îmân

Acâyib kesreti var münkerâtun
Husûsâ kahvelerle cümle büldân

Bulunmaz bir kişi kim ide nehyi
Bilinmez kimdür iden emr ü nehyi

Ki bilenden biri iderse nehyi
Ke-enne ol olur min ehl-i îmân

Niçün feryâd olunmaz bil bu kâra
Açıkdur bâb-ı Mevlâ âh u zâra

Gel imdi derdinün dermânın ara
Bulam dîrsen eger cennât-ı rahmân

İlim bir nûr idi ref' oldu kadri

Ki lâ-yedri dinenler didi yedri

İlâhî lutf idüp şerh eyle sadrı
Ki hattâ görmeyem iğvâ-yı şeytân

Bu nefis ile hevâ şeytân-ı bed-kâr
Bulardur şübhesiz a'dâ-yı bî-âr

Husûm idinmez isen âhir ü kâr
Olısardur yerün dûzahla nîrân

Bir ucından nice feth-i kurâlar
Ki feth iden guzât ecrin bulalar

Velâkin taşrada yüz bin kurâlar
Görinür cümlesi berbâd u vîrân

Çıkar tefîşci def' için fesâdı
Hemân tefîşcidür halk içre adı

Alur mâlın kılur ehl-i fesâdı
Fesâd üzre ider ibkâ-yı tuğyân

Ki atlar beslenür def'-i fesâda
Müheyyâdur nazîri çok mesâda

Koyan ol mu'cizâtı bir asâda
Yerine yetürür gam çekme ey cân

Velî hiç sabra kalmadı mecâlim
Cihânı büsbütün tutdu mezâlim

Re'is olan diyeydi bu ne zâlim
Gülerdi cümle halk olurdu handân

Ki Seyyid muhlisem oldum münâcî
On iki yıl durur oldum du'âcî

Eger bu def'a def' olmazsa acı
Hudâdan umaram bu derde dermân

Seyyidî, *Şifâü'l-Kulûb*'unda küçük yaşlardaki bir hikâyesini anlatırken küçük yaşlarda babasından aldığı eğitimi ve altı yaşlarında Kur'an'ı hatmettiğini de açıklamaktadır:

“Bu hakîr-i pür-taksîr sûre-yi Fâtîha'da heceyi bırakmış idüm ve altı yaşında mushaf-ı şerîf hatm itdüm ve pederim merhûmdan bir yılda sarf tamâm itdüm. Bir ev içinde yaturken gündüz topumı oynadum, dersimi müzâkere itdüm, samranmamdan merhûm dinler ve bilür imiş, eger oyun samranursam sabâh dersim okurken peder her ne oynadım ise görmüş gibi haber virürdi ve beni hayret alurdu. Ve dersim samranmış

isem gâyet severdi ve ohşardı, hattâ nice kerre binânun ve maksûdun mefhûmını uyku arasında tamâmen indürür imişim. Beni uyarup vâlide-i merhûmeye rahmetullâhi te'âlâ aleyhimâ ve alâ sâ'ir-i ecdâd-ı ümmehâtü'l-mü'minîn ve ümmehâtihim nefis ta'âmlar bişürüp yedürdüğü olurdu.” (MK1 117b-118a)

Şifâü'l-Kulûb adlı eseri bilim dünyasına ilk kez tanıtan Mücahit Kaçar, makalesinde Seyyidî'nin kaleme aldığı manzum eseri *Manzûme-i Akâid*'inde yer alan “Ve Kâle Aleyhi's-Selâm Lâ-Yedhulü'l Cennete Hubbün Velâ Behilün Velâ Mennânün Sadaka Resûlullâh” başlıklı manzumesinin bir yerinde, yaşının kırk beşe yaklaştığını ifade ederek yaşadığı asırda hoş görülmeyen yeni adet ve uygulamalardan şikâyet ettiğini ve şiirinin başlığındaki tarihin de 1092 (1681-82) olduğunu beyan etmektedir (Kaçar, 2018: 80). *Şifâü'l-Kulûb*'unda da yer alan beyit şu şekildedir:

“Kırk beşe yaklaştı sinnün n'olacaksın âkıbet
Hak rızâsın koma elden öleceksin âkıbet” (Kaçar, 2018: 80)

Kaçar, bu beyitten hareketle Seyyidî'nin eserini kaleme aldığındaki yaşını şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bu bilgilerden hareketle yazarın *Manzûme-i Akâid*'i ve *Şifâ'-i Kulûb*'u aynı sene içerisinde yani H. 1092/ M. 1681-82 tarihinde 45 yaşındayken telif ettiği söylenebileceği gibi, yazarın *Şifâ'-i Kulûb*'u daha sonra yazdığı halde *Manzûme-i Akâid*'den alıntılacağı bu beyitteki yaş kısmını önemsemediği de söylenebilir. Her iki durumda da Seyyidî'nin H. 1092/M. 1681-82 yıllarında hayatta olduğu kesindir.” (Kaçar, 2018: 80)

Son dönemlerde Seyyidî adlı bir şahıs üzerine makale yayımlayan Suat Donuk, araştırmasında Seyyid Mehmed Efendi adlı bir kişinin *Hac Menzîlnâmesi*'nden bahsetmektedir. Seydi Kiraz ve İdris Söylemez isimli araştırmacılar da, Donuk'un makalesinden bir yıl sonra aynı müellifin “*Manzûm Menâsik-i Hac*” ve “*Dinî Manzumeler*” adlı eserlerini tanıtmışlardır. İncelediğimiz bu çalışmalarda, *Şifâü'l-Kulûb*'un yazarı olan Abdullah Seyyidî'ye dair izlere rastlamaktayız. Yukarıda da bilgilerini verdiğimiz Seyyidî'nin de Niğde'nin Bor ilçesindeki Ereğli ile Çiftehhan arasındaki Ulukışla adındaki mevkide doğduğunu hatta kazasının da Sücaeddin olduğunu ifade etmiştik. Donuk'un çalışmasında bahsettiği *Hac Menzîlnâmesi* müellifinin bizim çalışmamızdaki kişiyle benzerliği açıktır. Donuk'un incelediği müellifin, Ilgın, Konya, Karapınar, Ereğli, Yenihan ve Çiftehhan (Ulukışla) gibi birçok şehirden geçerek hac yolculuğuna devam ettiğini, doğum yeri ve yerleşerek yurt edindiği mahallin Ulukışla ile Ereğli arasında bulunan Yenihan denilen mevki olduğu anlaşılmaktadır:

“Ilgın u Lâdik'le Konya ismidir Karabınar
Mevtının şehr-i Ereğli andadır âlî bınar

Gel merâma maskat-ı re'sim olandır Yenihan
Altı sâ'atdır oradan tag içinde Çiftehân” (Donuk, 2019: 132; Kiraz, 2020: 4)

Kendi ifadesine göre Seyyidî, insanları otuz üç yıl süre boyunca gafletten uyandırıp hak yolunu gösterdiğini fakat davete icabet eden kişinin az olduğunu söylemektedir. Bu konuda Donuk ve Kiraz şeyhlik makamında olduğunu ifade ederler fakat bunun belirsiz ve yetersiz olduğunu kanaatindeyiz:

“Otuz üç yıldır işim Hakk’a bu halkı hakk ile
Da’vet ammâ az buldum Hakk’a tâbî’ hakk ile” (Kiraz, 2020: 4)

Donuk’un verdiği bilgiler ile inceleme konumuz olan Abdullah Seyyidî hakkındaki bilgiler şimdiye kadarki kısmı tutarlıdır. Fakat sonrasında Donuk, Seyyidî’nin biyografik bilgisini kaynaklardan eşleştirme esnasında hata yapmaktadır. Nitekim Seyyidî mahlasıyla birçok şairin şiirler yazdığını ifade ederek yaşadıkları çağ, doğum yerleri ve hayatları hakkındaki bilgilerden iz sürerek Rumeli Kazaskeri Uşşâkîzâde Seyyid Abdullah Efendi’nin oğlu Seyyid Mehmed Sadreddin Efendi, Şeyhülislam Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi, Seyyid Mehmed Emin Baba ve Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi adlı kişilerden çıkardığı listeden eşleştirdiği Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi olduğunu -ki biz yukarıda bu kişinin adının Abdullah olduğunu ve kendisi de şiirinde böyle ifade ettiğini söylemiştik- söylemektedir. Abdullah Seyyidî’nin *Şifâü’l-Kulûb*’undan işaretlerini sürdüğümüz tasavvufî düşünce yapısına olan tenkidi, katı bir Birgivî takipçisi ve Kadızadeliler’in düşünce yapısıyla aktardığı dinî kimliğine bakılırsa Seyyidî’nin, Donuk’un atfettiği şu bilgilerle de tutarsızlığını tekrardan gösterecektir:

“Hz. Muhammed’in soyundan gelen Şeyh Mehmed Efendi fukara ve dervişlere varını yoğunu yediren, keramet sahibi biri idi. Bir defa babasıyla, bir defa da ömrünün sonlarına doğru hacca gitti. İlahî cezbe ile içine doğan hisleri Seyyid mahlasıyla şiirlere döktü.” (Donuk, 2019: 131)

Kiraz da yayımladığı makalesinde Donuk’un bilgilerini iktibas ederek hiç sorgulamadan Seyyid Mehmet olması üzerinde durmaktadır:

“Şairin “Seyyid” mahlasıyla şiirler yazması, Konyalı olması ve 1110/1698-99 yılında hac seyahatine çıkması somut bilgiler olduğundan bu bilgileri esas alarak kaynaklardan şairin kimliğini tespit etmeye çalışacağız. Kaynaklar tarandığında birden fazla müellifin “Seyyid/Seyyidî” mahlasıyla şiirler yazdığı görülmüştür (Çiftçi, 2017, ss. 254-255; Erdem, 1994, ss. 167-168; Genç, 2000, s. 238; İnce, 2005, ss. 410-412; Mehmed Süreyya, 1996, s. 1503). Şairlerin yaşadıkları dönemler, doğum yerleri ve hayatları hakkındaki diğer bilgiler dikkate alındığında, Konyalı Seyyid Mehmed Efendi’nin Menâsik-i Hacc’ın müellifi olma ihtimalinin daha ağır bastığı görülmüştür.” (Kiraz, 2020: 4)

Seyyidî, 1110 (1698/99) senesinde hacca gitmiştir ve bunu da manzum olarak kaleme aldığı hac menazilnamesinde belirtmiştir:

“Bin yüz on târifine oldu müsâdif ‘azm-i hacc
Hak te‘âlâ virdi kudret olamaz takdîre lecc” (Donuk 2019: 149-150)

Ayrıca Seyyidî, hac yolculuğuna çıktığı sırada iki çocuğunun olduğunu söylemektedir:

“İki yavrim[ı] kodum evde bir okur okudur
Ol biri okur ol anı gâhî gâhî kakıdur” (Donuk 2019: 150)

Bu bilgiler ışığında Seyyidî'nin biyografik bilgisi şöyledir: Asıl adı Abdullah olan Seyyidî'nin doğum ve ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. XVII. yüzyılda yaşayan bu zat, Niğde'nin Bor ilçesindeki Ereğli ile Çifte Han arasında Ulukışla adındaki mevkide dünyaya gelmiştir ve kazanın diğer ismi ise Sücaeddîn'dir. 1076'da hayatının altı yıllık bir kısmını kör geçiren ve son dönemlerinde de baston yardımıyla yürüyebilen babasını kaybetmiştir. 1082 yılında ise Zeynep isimdeki kızı tevellüt etmiştir ve ayrıca Muhammed/Mehemmed adında da bir oğlu bilinmektedir. Toplam dokuz kardeş olan Seyyidî'nin dört erkek kardeşi (Mustafa, İsa, Ali, Rahman), dört de kız kardeşi bulunmaktadır. 1092'de İstanbul'a doğru yolculuk yaptığı esnada taşranın hali üzerine düşüncelerini şiirine aktarmıştır. 1093'te ise Girit'te annesi vefat etmiştir. Adana, Aksaray, Kayseri, Karaman, Konya, Niğde, İstanbul gibi şehirlerde izine rastladığımız Seyyidî, 1110'da hac vazifesini gerçekleştirmek için yola koyulmuştur ve 1110'dan sonraki bir tarihte vefat etmiştir.

2. Abdullah Seyyidî'nin Eserleri

Kütüphane kataloglarının verdiği bilgiler ve Gülsüm Özcan'ın tez çalışmasında sunduğu Seyyidî'ye ait eserler *Dîvân*, *Manzûme-i Akâid*, *Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*, *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivî*, *Esrâr-ı İşrâk*, *Risâle-i Seyyidî*, *Eş'âr* şeklindedir. Öncelikle kütüphanelerde yaptığımız incelemeler esnasında *Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*, *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivî* adlı eserlerin *Manzûme-i Akâid*'in içinde yer aldığını görmekteyiz. Birçok nüshası bulunan *Manzûme-i Akâid*⁵'in küçük küçük risalelerden oluştuğunu ve bu risalelerin müellif tarafından

⁵ Seyyidî'nin *Manzûme-i Akâid*'inin kütüphanelerdeki katalog bilgileri şu şekildedir: Dînî Bir *Manzûme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba Koleksiyonu, No: 00523M-15, vr. 39; *Manzûme fi'l-Ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03644, vr. 46; *Manzûme fi'l-Ahlâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03533, vr. 46; Dînî ve Ahlâkî Bir *Manzûme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 03460, vr. 52, *Fıkh-ı Ekber*'in *Manzum Tercümesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-002, vr. 36-39; Dînî *Fıkhî Manzumeler*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-001, vr. 1-36, Dînî *Manzumeler*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-004, vr. 43-64, *Nazm-ı Nahv-i Birgivî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu No: 00058-003, vr. 40-42; *Nazmü'l-Akâid*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 2301/1, v. 8b-54a; *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber*, Millet Kütüphanesi, A. E.

isimlendirilmediğini görmekteyiz. Bu isimlendirmenin de kütüphane katalogçuları tarafından yapılması karışıklığa neden olmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 03533 numarada kayıtlı olan nüshadan hareketle eserin yapısı şu şekildedir: Arapça bir varaklık girişten sonra 2b-24a'ya kadar “Hamdulillâh şugl-i nazma râgıb oldum bir zamân / Gûn-be-gûn itdi terâkkî kalbde anun lezzeti” nazmıyla başlayan kısım yer almaktadır. 24b'de “Hamd ile bed idelim dahı bismillah ile / Fıkh-ı Ekber nazmın ihvana esas u itikad” ile başlayan bölüm ise 27b'de nihayetlenmektedir. 28a-33a varakları arasında “Hamd-ı evvel it Hudaya saniyen eyle salat / Böyledür cümle ibada emr-i fahr-i kâinat” ile başlayan manzume yer almaktadır. 33b-36a varaklarında “Hamd ile bed oldı bil bu nazm-ı nahv-i Birgivi / Hamde layıkdur kelamı çok kemal-i Birgivi” şiiri ile başlayan kısım bulunmaktadır. Bir varaklık boş sayfadan sonra 38b-46a arasında ise çeşitli akâid konularını kapsayan başlıklar mevcuttur. Gülsüm Özcan, bu metinleri *Manzûme-i Akâid* içinde müstakil bir esermiş gibi okumasına rağmen farklı eserlermiş gibi ayrı ayrı olarak sunmuştur. Biz de karışıklığa sebep vermemek adına *Manzûme-i Akâid*'in akâid konularına yer veren müstakil bir eser olarak ele alınması gerektiği düşüncesindeyiz. Diğer eserlerine baktığımızda ise ona atfedilen *Eş'ar* adlı eserinin bir şiir mecmuası olduğunu ve içinde Seyyidî'ye ait hiçbir iz bulunmadığını tespit ettik. *Dîvân*'ına da göz attığımızda divan hususiyetlerini taşımayan bir yapıdadır ve ona ait hiçbir işaret yer almamaktadır. Kütüphane katalogçuları tarafından *Esrâr-ı İsrâk* olarak isimlendirilen eserin de *Şifâü'l-Kulûb* adlı eser olduğunu gördük. *Risale-i Seyyidî* isimli eserine ise maalesef ulaşamadık. Ayrıca *Şifâü'l-Kulûb*'unda geçen bir konu hakkında bilgi verirken “*Bu bahse müte'allik Hayret-nâme manzûmemüzde mezkûrdur*” diyerek mevzuyla alakalı gerekli malûmatın *Hayretnâme* adlı manzumesinde olduğunu söylemektedir. Ancak yaptığımız araştırmalarda bu isimde bir yazmaya rastlamamakla birlikte *Hayretnâme*'yi de eserleri arasında zikredebiliriz. Seyyidî'nin kaynaklarda tespit edilen eserleri aşağıda verilecektir:

Manzum Koleksiyonu, No: AEMnz836/2, v. 28a-31a; Şerh-i Nahv-i Birgivi, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 3324, v. 1b-3b; Manzume-i Ahlakîyye, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 1980/1, v. 1a-50b; Manzume-i Takva, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 7123/1, v. 1a-45b; Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı Ekber, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 8205/2, v. 28a-31a; Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivi, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 8205/3, v. 31b-45a; Nazm-ı İlm-i Ahlak, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 10120, v. 34.

a. Manzume-i Akâid: Seyyidî'nin bu eseri İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe'nin *Fıkıh-ı Ekber*'inin tercümesidir. Manzum bir akâid-nâme hüviyetinde olan eser, Gülsüm Özcan tarafından yüksek lisans çalışması olarak incelenmiştir. Bu eserde manzum olarak ele aldığı itikâdî konuları *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserinde mensur olarak -yer yer şiirlerine de yer vererek- kaleme almıştır. Allah'ın birliği (tevhid ilkesi), Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ölümden sonraki yaşama, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesap gününe, mizana, cennet ve cehenneme inandım demenin vacip olmasına, Allah'ın zatî ve fiilî sıfatlarına ve isimlerine ve Münkir-Nekir'in kabir sorusunun hak olacağı, kabirde ruhun cesede geri gelmesi, kabrin kâfirlere ve asi olanların azap vermesinin caiz olması vb. meseleler hakkında bilgilerin verildiği akâid-nâme kimliğindedir (Özcan, 2013: 19-20).

b. Hayretnâme Manzumesi: Seyyidî'nin kendi ifade ettiği *Şifâü'l-Kulûb*'unda geçen “*Bu bahse müte'allik Hayret-nâme manzûmemüzde mezkûrdur*” şeklindeki ibareden hareketle onun böyle bir manzumesi olduğu söylenebilir. Fakat bu manzumeye dair kütüphane kayıtlarında herhangi bir işarete rastlamadık.

c. Manzûm Menâsik-i Hac: Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 001815-I numarada kayıtlı olan bu eserin ilk varlığının da “Hâzâ Nazm-ı Menâsik-i Seyyidî” şeklinde başlık bulunmaktadır. 12 varaktan meydana gelen eserin ilk sayfasında altın yaldızlı mihrabiyeli, çift siyah, tek kırmızı cetvelle çerçevelenmiş ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Aynı müellif adına kayıtlı, 12b-25b varakları arasında bulunan ikinci bir eser bulunmaktadır. 25b varığındaki “Menâzil bâb-ı huccâcun menâsik emrini icmâl” mısraından ve içeriğinden dolayı bir Menâzil-i Hac'dır. Her iki eser, Halil adında bir müstensih tarafından 1122 /1710-11 yılında istinsah edilmiştir. Metnin muhtevasında hacın şartları, farzları, vacipleri, sünnetleri, mekruhlar ve haccı bozan yasaklar ele alınmaktadır. Konu başlıkları ise şöyledir: Fî-Beyân-i Vücûb-ı Şerâ'iti'l-Hac, Fî-Beyân-i Ferâ'izi'l-Hac, Fî-Beyâni'l-Vâcibât, Fî-Beyân-i Süneni'l-Mü'ekke, Fî-Beyâni'l-Mekruh, Fî-Beyâni'l-Müfsid... Bu eserin tam metnini Seydi Kiraz, bir makale çalışmasında neşretmiştir (Kiraz, 2020: 10-18).

d. Menâzilnâme-i Manzume: Almanya Milli Kütüphanesi ms. or. oct. 1602 numarada kayıtlı olan nüsha Seyyidî tarafından yazılmış menazilnâme türünde bir

eserdir. Eser üzerine detaylı bir inceleme yapan ve tam metnini yayımlayan Donuk, muhtevası hakkında şu bilgileri vermektedir.

“Menazilnâmede menzil bilgileri dışında işlenen konular şu şekildedir: şairin çocukları ve diğer insanlar için dua etmesi (3-5. beyit), devrin âlimlerinin haktan ayrılması, zâlimlere meyletmesi (13-18. beyitler), Arapların Dile şehrini helak etmesi (26-28. beyitler), insanların namaz kılmaması (33-37. beyitler), din ve tarikatın gereğini yapmayan kişilere veli denmesi (38-40. beyitler), cehaletin zararı (48-49. beyitler), neseb, mal ve makamla övünmenin yersizliği (50-52. beyitler), Allah’a yakarış (54-55. beyitler), hâkimlerin rüşvet alması, her yeri rüşvetin sarması (56-58. beyitler), Kızılbaşların her yerde olması (59-61. beyitler), okura nasihat (62-63. beyitler), Allah’a yakarış (77. beyit), şairin yolculukta çektiği sıkıntılar (86-87. beyitler), Hz. Muhammed’e duyulan sevgi (91-95. beyitler), Allah’a yakarış ve hacılardan dua talebi (96-97. beyitler), Ravza-i Mutahhara’nın fiziksel özellikleri hakkında bilgi (98-102. beyitler), her yerde Kızılbaş görmenin verdiği üzüntü (103-105. beyitler), Allah’a günahların affı için yakarış (106-108. beyitler), şairin Medine’de başından geçen olaylar (109-111. beyitler), makam sevgisi hastalığı (112-113. beyitler), zulmün olduğu yerden velilerin uzaklaşması (114. beyit), midesine haram lokma girenin göreceği zarar (115-116. beyitler), cehaletin zararı, işlerin Allah’a kalışı (117-120. beyitler), cehaletin ve hayâsızlığın âlemi sarması (125. beyit), günahlardan uzak durmak gereği (134. beyit), Mescid-i Harâm’ın fiziksel özellikleri hakkında bilgi (135-139. beyitler), Kızılbaş’ın yaptığı kötülükler, hâkimleri rüşvetle kandırmaları (139-141. beyitler), dünyanın rüşvetle dolması (141. beyit), Mehdi zamanının yaklaşması (142. beyit), kutsal yerleri görmenin verdiği mutluluk (143. beyit), hacılardan dua beklentisi (144. beyit).” (Donuk, 2019: 141-142)

e. Dinî Manzumeler: Bu dinî manzumeler, Manzûm Menâsik-i Hac (1b-12b), Manzum Hac Menâzilnâmesi’nin de (12b-25b) içinde yer aldığı Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi’nde 001815-I numarada bir mecmuanın içerisinde kayıtlıdır. Manzumeler mecmuanın (25b-35a) numaralı varakları arasında yer almaktadır. Mecmuanın varakları altın yaldızlı mihrabiyeli, konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mecmuanın sonunda yer alan kayda göre eserin müstensihi Halil adında bir kişidir, hicri 1123 tarihi Safer ayında istinsah etmiştir. Mecmuanın içerisinde “Hazâ Nazm-ı Peygamberân-ı Aleyhi’s-selâm”, “Nazm-ı Çehâr Yâr”, “Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri”, “Nazm-ı Ravzâ-i Mutahhara”, “Nazm-ı Mekke-i Mükerre Şerrefehâllâhu” başlıklı manzumeler yer almaktadır. Bu eserin tam metnini İdris Söylemez, bir makale çalışmasında neşretmiştir (Söylemez, 2020: 39-47).

f. Şifâü’l-Kulûb: Seyyidî’nin bu mensûr eseri çalışmamızın esas konusu olup aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILDAKİ SİYASÎ, SOSYAL, KÜLTÜREL DURUM VE KÂDİZÂDELİLER-SİVASÎLER ARASINDAKİ TARTIŞMALAR

1. XVII. Yüzyıldaki Siyasî, Sosyal ve Kültürel Ortam

Osmanlı tarihçilerinin son zamanlarda “ikinci imparatorluk”, “gerileme”, “alacakaranlık”, “kriz ve değişim” kavramlarıyla vasıflandırdığı XVII. yüzyıl (Açık, 2016: 137), Osmanlı Devleti’nin siyasi, askerî, ekonomik ve toplumsal alanlarda görülen değişim sancısının izlerini taşımaktadır. XVI. yüzyılda kudret ve büyüklüğünü hiçbir devletle paylaşmayan ve cihan hakimiyeti ideolojisiyle düşmanlarına korku salan Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıla girdiği vakit Avrupa’ya karşı üstünlüğünü kaybetmiş, devletin nizamına tesir eden iç ve dış unsurların yükselişten alçalmaya doğru bir düşüşün önlenemez hareketine maruz kalmıştır.

Osmanlı’nın duraklama dönemine girmesiyle beraber deneyimsiz padişahların tahta geçmesi ve devlet idaresinin valide sultanların elinde olması, askeriye bozulması, ekonomik nedenler, ilmiye sınıfının düzgünlüğünü yitirmesi, kaybedilen savaşlarla birlikte siyasi üstünlüğün de kaybedilmesi, Celâlî isyanlar ve Kâdizâdeliler-Sivasîler arasındaki dinî tartışmalar geçireceği büyük sarsıntıların başlıca nedenleri olmuştur. Ancak merkezî yapı ve otorite, askerî teşkilat, ekonomik, sosyal ve kültürel sahalardaki nedenlerin yanı sıra şüphesiz ki en büyük etken istikrarsızlıktır. Nitekim dönemin padişahlarına bakıldığında da hem sayı itibarıyla, hem de tahtta kalma sürelerindeki mütemadiyen değişme durumu hatta kimi padişahların ikinci defa tahta geçmesi dönemin manzarasını bizlere sunmaktadır: I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623, ikinci kez), IV. Murad (1623-1640), Sultan İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1647-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695) ve II. Mustafa (1695-1703) (Uzunçarşılı, 1983: 116-563; İnalçık, 2019: 161-341).

XVII. yüzyılın tarihî ve sosyal panoramasını iyi çizebilmek adına devletin parlak dönemlerinin geride kalarak idare ve toplumdaki çöküntünün altındaki sebepler üzerine devrin kaynaklarından detaylı bilgilere ulaşmak muhtemeldir. *Nâimâ Târîh*’i, *Mizânü’l-Hakk fî İhtiyâri’l-Ehakk* ve *Koçî Bey Risale*’si dönemin mühim eserleri arasında yer alan kaynaklar, bizlere yüzyılın siyasal, sosyal ve kültürel kimliği

hakkında ipuçları vermektedir. Yukarıda zikredilen kaynaklar ve modern tarih araştırmacılarının, Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldaki siyasal, sosyal ve kültürel alanlardaki bozulma ve değişim hakkında hemfikir oldukları nedenler şöyledir: Siyasi alanda Lehistan, Avusturya, İran ve Venedik gibi ülkelerle yapılan savaşların uzamasıyla masrafların iyice artması, ehil olmayan ve yeterlilik göstermeyen kişilerin devlet görevlerindeki varlığıyla ekonominin de çöküşüne etki etmiştir. Çocuk yaşta tahta çıkan sultanların iyi bir eğitim almadan tecrübesiz bir ruh hâliyle tahta bulunmaları neticesinde saray hatunlarının yönetime müdahale etmeleri ve bu fırsattan yararlanarak veziriazamların da yönetime karışmaları sonucunda devletin merkezi yapısındaki işleyişi büyük hasar görmüştür. Rüşvetin meşru bir hale gelerek birçok makam ve mevkiinin para ile satılması, otorite boşluğunun yarattığı tenhalıktan istifade eden asiler ve eşkıyaların Anadolu'da yarattığı kaos ortamında yaptıkları zulüm ve gaddarlık, yönetimdeki yetersizliği gözler önüne sermektedir. Toprağı işleyemeyen halkın çifti bozarak büyük şehirlere doğru göç etmesi, -buna büyük kaçgun da denir- bazen de hakkını aramak vaadiyle katıldıkları asiler topluluğundaki faaliyetleri ekonomik ve toplumsal sahada merkezi hükümeti büyük hasara uğratmıştır (Durmuş, 2021: 58). Sosyal hayata dâhil olan tütün ve kahve gibi maddelerle birlikte ortaya çıkan yeni tartışmalar, kahvehanelerin sosyal bir mekân olarak işlevi üzerine düşünceler ve Kâdızâdeliler-Sivasîler arasındaki fikir ihtilafı neticesinde dönemde yaşanan kargaşa ortamıyla birlikte Osmanlı müesseslerinde sosyal ve ahlaki bozulmalar da gün yüzüne çıkmış, dönemi müşahade eden birçok şair bu konular hakkında şiirler kaleme alarak düşüncelerini aktarmışlardır (Bilkan, 2019: 21-37). Aşağıda, dönemin şairlerinin kaleme aldığı şiirlerden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldaki siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgiler sunacağız.

XVII. yüzyılın mühim mutasavvıflarından Kadirî Muhyiddîn, kaleme aldığı *Nasihatname*'sinde devletin işleyişi ve yapısı hakkında öğütlerde bulunmaktadır. Çocuk yaşta tahta çıkan padişahların saltanatlarında annelerinin tesirini ve kararlar üzerinde söz sahibi olmalarına karşı nasihat vererek kadınların devlet işlerine karışmamaları gerektiğini dile getirir:

“Gele şer’-i şerîfe yapış ol İskender-i sâni
Şehâ tahtına avret müşterek dir halk-ı İslâmbol

Şehâ Fâtıma Ahmed kızı ise zenlere uyma
Şehâ avretten aglar âh ider hep halk-ı İslâmbol

Göre şehâ atamız Âdem'e Havva neler itdi
Şehâ avret esiri oldu ekser halk-ı İslâmbol

Şehâ olma musâhib nâkısâtü'l-akl imiş zenler
Hep uydu avret-i iblisine bu halk-ı İslâmbol" (Kazancıoğlu, 2019: 39)

XVII. yüzyıla ait eserlerin dile getirdiği mühim meselelerden birisi de ilmiyenin saygınlığını yitirmesidir. Bu dönemde makam ve mevkilerin parayla satılması, ilmî derecelerin babadan oğula intikal etmesi ve buna bağlı olarak rüşvetin yaygınlaşmasıyla birlikte şairlerin feryatları şiirlere tesir etmiş, rüşvet ve yolsuzluğun yol açtığı tahribatla toplumun çöküşüne şahitlik etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılındaki durumuna eleştirel bakış açısıyla ele alan Nâbî, kimsenin kimseye çıkarı olmadan ekmek vermeyeceğini ve rüşvet olmadan herhangi bir işin görülmeceğini ifade etmiştir:

"Virmezdi kimse kimseye nân minnet olmasa
Bir maslahat görülmez idi rüşvet olmasa" (Bilkan, 1993: 928)

Evvelden hâkimlerin rüşveti gizli olarak alırken şimdilerde ise rüşvet tamamen açık bir şekilde alınmaktadır:

"Rüşveti hafiyyeten alur idi evvel hükkâm
Âşikâre alınur şimdi ser-â-pâ rüşvet Ni'meti" (Ersöz, 2007: 171)

Yazık ki rüşvet, yeryüzünü perişan duruma getirmekte ve eyvahlar olsun ki rüşvetin halkı hakir duruma düşürdüğü belirtilmektedir:

"Âlemi yıkdı harâb eyledi hayfâ rüşvet
Pây-mâl itdi reâyâyı dirîgâ rüşvet" (Ersöz, 2007: 171)

Makam ve mevkilerin rüşvetle satılır olduğu ve bu hal de (rüşvetin bu hâli) devleti rezil, kepaze etmektedir:

"Rüşvet ile satılır oldu menâsıb şimdi
Devleti eyledi bergeşte vü rüsvâ rüşvet" (Ersöz, 2007: 172)

Rüşvetin adını ürün olarak koyduklarını ifade eden Nâbî "böyle olunca da mahsulü kabul etmeyen olur mu?" diyerek hayıflanmaktadır:

"Rüşvetin adını koymuş mahsul
Kim ola itmeye mahsulü kabul" (Bilkan, 2002: 124)

Kâdirî Muhyiddîn, rüşvet karşılığında ehli olmayan kişilere verilen mansıpları tenkit ederek Kur'an'da böyle bir şey olmadığını, Allah'ın böyle buyurmadığını söylemektedir:

“Size Kur’ân didi mi rüşvet alın
Size Tanrı didi mi mansıb satın

Zulme hâşâ yok rızânız gerçi zâlimler ider
Mansıbı nâ-ehle virme yoksa milk elden gider

Ehl-i hakkı mansıb itsen düşmenün ödi sıdar
Dime yokdur ehl-i hak yoklansın iy şâh-ı cihân” (Kazancıoğlu, 2019: 41)

Osmanlı Devleti’nin XVII. yüzyıldaki genel görüntüsünü ele alan T. Kortantamer, incelediği Atayî’nin Hamsesi üzerinden şu tespitler yapmaktadır:

“Devlet görevlerinin parayla satıldığı, bilginin, iyi yetişmenin değerinin kalmadığı, İstanbul’un zorbaların kontroluna girdiği Osman II.’nin tahttan indirilişini izleyen devreyi Şakayık Zeyli’nde “fetret-i Osmanî” diye adlandıran Atâyî, özellikle Sohbetü’l-Ekbâr’da devleti kemiren adam kayırma, rüşvet ve yolsuzlukları açıkça anlatır. Rüşvetin din ve devlet için kötülüğü üstünde durur. Yetkili kişilerin hakkı korumak için gerekeni yapmalarını ister. Adam kayırmadan dolayı değerli kişilerin perişan olmasından, onların yerlerini değersizlerin anılmalarından yakınır. Rüşvet yoluyla kadılık, emirlik, valilik gibi makamların kötü kişilerce satın alındığını, bu durumun halkın ezilmesine yol açtığını, dini ve ülkeyi tahribettiğini, böyle kişilerin halk tarafından sevilip sayılmadıklarını, işleri için gereken bilgiye sahip olmadıklarını, verdikleri parayı çıkarmak istediklerini belirtir. Adam kayırma ve rüşvet yoluyla çocuk yaşta kişilere önemli görevler verilmesini devletin çocuk oyuncağı haline getirildiğini söyleyerek kınar.” (Kortantamer, 1983: 64)

Osmanlı Devleti’nde şehir ve kasabalarda vergilerin, masrafların dağıtılması ve toplanması gibi hususlarda kadılar ve valilere karşı halkın vekili durumunda olan ayanlar, ekonomik sahada gittikçe hissedilen para ihtiyacı için taşrada tekâmül eden iltizam, malikâne ve esham sistemlerini âyanlar tarafından mültezimlik, muhasallık, mütesellimlik hatta voyvodalık gibi muhtelif vazifelerle kendi bünyelerinde topladılar. Zaman içerisinde nüfuz sahibi olan ayanlar, taşradaki reayadan ağır vergiler alarak bunu tahsil ederken zulme başvurması neticesinde halkın da merkezi otoriteye olan saygınlığının azalmasına neden olmuştur. Ali Fuat Bilkan, dönemin kaynağından alıntı yaparak taşradaki sosyal görünüşü şöyle sunmaktadır:

“Kitâb-ı Müstetâb yazarı da ‘Anadolu memleketlerinde re’âyânın (halkın) ekseri perâkende ve perîşân oldukarından mâ’adâ (başka) niceleri dahi eşkiyâ ve celâlî olub kurânın (köylerin) dahi ekseri harâb ve yebâb (yıkık ve dökük) olmuştur’ diyerek Anadolu’da re’âyânın perişan durumundan yakınmıştır.” (Bilkan, 2019: 34)

Ağır vergilerin köylü üzerinde yarattığı büyük hasar, ziraatın geçim vasıtası olmasından çıkmasına vesile olmuştur. Tarımda yaşanan kargaşa, geçim vasıtası tarım olan köylünün ağır vergiler ve tefecilerle başa çıkamayarak çifti bozması yani toprağını işlemekten vazgeçmesiyle büyük şehirlere göç etmeye başlamıştır. Çift bozarak büyük şehirlere taşınan köylüleri engellemek adına devlet de toprağı işlemeyenlerden vergi almıştır. Dolayısıyla halk arasında devlete karşı oluşan

güvensizlik neticesinde bu tedbirin de sonuç vermemesiyle bazı kişilerin göç esnasında Celâlî isyanlarına katıldığı da gözlemlenmektedir. XVII. yüzyıl şairlerinden Nâbî, tarımın önemini vurgulayarak nimet elde etme yolunun ziraat olduğunu, hatta hazret-i Adem'in de ilk işinin bu olduğunu belirtmektedir:

“Zer'dür âlet-i tahsîl-i nî'am
Evvelîn kâr-ı cenâb-ı Âdem” (Bilkan, 2002: 104)

Şair Nâbî, dönemin sosyal görüntüsünü müşahade ederek bu durumu tenkit süzgecinden geçirir. O, bu yıl belki gelir diyerek tohum versen onu da bu düzende yiyeceklerini ifade etmektedir:

“Bu sene belki gelür diyü eger
Tohm virsen anı dahı yirler” (Bilkan, 2002: 105)

Yine Nâbî, çiftliğin de anlamının kalmadığını ve harcanan paranın faydasından çok olduğunu söylemektedir:

“Çiftligün dahı me'âli yokdur
Masrafı fâ'idesinden çokdur” (Bilkan, 2002: 105)

XVII. yüzyılda şikâyet edilen konulardan birisi de Anadolu'nun görüntüsüdür. Kâdirî Muhyiddîn, taşra vilayetlerinde kıyametler kopmuş, neredeyse her yer harap durumdadır. Celâlî isyanları ve eşkıyaların yıkıcı faaliyetleri taşra halkını kederlendirirken, İstanbul zevk ve sefa içindedir:

“Anadolu oldu şehâ pek harâb
Eşkîyâ itdi ra'îyyeni kebâb

Ellerinde avret oğlan rızk u mâl
Hep ra'îyyen oldu şehâ pâymâl

Kulların senden şehâ sorarsa Hak
Ne cevâb hâzırladun yüz ola ak

Taşra hünkârım harâb olmuş durur
Cevrile âlem kebâb olmuş durur

Taşrada kopdı kıyâmet zâr u âh
Pâdişâha anladur yok hayfı vâh

Kavm-i İslâmbol safâsın sürmede
Bahr u ber âlem yanup tutuşmada

İl vilâyet itdi hep terk-i vatan
El yudun gibi şehâ ra'îyyeden” (Kazancıoğlu, 2019: 49)

Bu yüzyılda içtimaî bir sorun olarak içki ve kahve gibi maddelerin yasaklanması gün yüzüne çıkarak asrın şairleri, tepkilerini şiirlerine sirayet ettirerek bu uygulamalar üzerine düşüncelerini ifade ettiği görülmektedir. Kahvenin sonradan dahil olduğu ve dinî hükme göre caizliği tartışmaları mütemadiyen arttığı bir ortamda

İslam hukukunun hükümlerinde Kur'an'ın ve peygamber sünnetlerinin kesinlikle haram kıldığı şarap ve içki gibi maddeler şairlerin gündemden uzak kalmayarak şiirlerinde yer verdiğini -ki tasavvufî anlamda da yüzyıllardır manzumelerin muhtevasında bir mazmun olarak yer alıyordu- söyleyebiliriz. Atâyî, IV. Murad'tan bahsettiği beytinde padişahın kahrının korkusunun bütün âleme korku verdiğini ve kimsenin eline şarap kadehini alamadığını söylemektedir:

“Cihâna lerze virdi şimdi bîm-i kahr-ı sultânî
Aceb mi almasa kimse eline câm-ı rahşânî” (Keskin, 2009: 72)

Tıflî de yasaklar üzerine akarsulardan su çekilmesi gibi yine içkinin yasaklanıp şarap kadehlerinden badenin çekildiğini nakleder:

“Yasağ olup yine peymânen şarâb çekildi
Tehî kalup ayağı sanki cûy-ı âb çekildi” (Keskin, 2009: 70)

Halkın kahve ve kahvehaneler olan tutkusunu ve bu tutkunun hastalık derecesine gelmesini Şuhûdî şu beyitle ifade etmektedir:

“Ma'cûn berş ü şerbet ü kahve delisi halk
Dârü's-şifâ-yı ehl-i safâ kahvehânedür” (Açıkgöz, 1999: 8)

Şair Vehbî, kahvenin Yemen'den geldiğini şu beyitle izah etmektedir:

“Bir Yemen dilberi mahbûb-ı cihândur kahve
Bir siyah cemâlli esmerce cüvândur kahve” (Açıkgöz, 1999: 16)

Kahve ilk önce bir yiyecek olarak Habeşistan'da ortaya çıktı ve XV. yüzyılın sonlarından itibaren ise Yemen'de bir içecek olarak kullanılmasıyla benimsendi, yaygınlık kazandı. XVI. yüzyılın başlarında Mekke ve Kahire'ye, asrın ortalarına doğru da Suriye ve İran üzerinden İstanbul'a ulaştı. İstanbul'a intikal etmesiyle sosyal hayat üzerinde kahve içmenin şerî hükmü, alimler tarafından tartışılıp caiz olup olmadığına dair münakaşalar baş gösterdi ve bunun sonucunda kahvehaneler kapatılmaya başlandı. Başboş, avarelerin (ehl-i heva) sarhoşuk veren madde, şurup ve kahve içmeleri gösterilerek kahvehanelerin kapatılmasına karar verilmiştir (Özçelik, 2010: 12). Tartışmalara konu olan kahve üzerine içilmesine müsaade edenler zihni açık ve bedeni de diri tuttuğunu belirterek şer'î hükmünün mubah olduğunu ifade ederler. İçilmesine izin vermeyen kişiler ise insana keyif veren bir madde olduğunu ve kahvenin içildiği sosyal-mekân olan kahvehanelerde gıybet, yalan, dedikodu vb. gibi kötü hasletleri beraberinde getirdiğini düşünerek haram hükmünü vermişlerdir (Bostan, 2001: 203). Durmuş, Osmanlı kahvehaneleri üzerinde değerlendirmede bulunarak sosyal ilişkilere dair birtakım olumlu niteliklerin vuku bulduğu bir müessesenin sonrasında siyasi iktidarın dedikodularla eleştirildiği ve muhtelif

örgütlenmenin yaşandığı bir sosyo-mekân olduğunu söyleyerek mekânın değişim ve dönüşümünü anlatmaktadır:

“Zira kahvehaneler başlangıçta kahve içmek, sohbet etmek, kitap okumak gibi birtakım sosyal işlevlere sahipken, zamanla devletin her müessesesindeki bozulmaya paralel olarak siyasi konuların konuşulduğu, siyasi otorite aleyhinde dedikoduların yayıldığı, asilerin örgütlendiği ve çeşitli ahlaksızlıkları tetikleyen bir mekân haline gelmiştir.” (Durmuş, 2021: 166)

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin sosyal yaşamına dâhil olan kahve ve kahvehaneler, toplumsal düzenin bozulmasına neden olan faktörler olarak görülmüş, dinî ve siyasî iktidarlar tarafından tasdik edilmeyen bir mana atfedilmiştir. Kâtip Çelebi, *Mizanü’l-Hakk fî İhtiyârî’l-Ehakk* adlı eserinde geçen bir anekdota göre kahve hakkında şöyle bir olay nakleder:

“Fetvaya göre, kömürleşene dek ateşte kavrulması ve fincanın elden ele geçirildiği toplantılarda içilmesi dolayısıyla kahveye bir yasaklama getirilmiş ve sonrasında kahve taşıyan gemiler batırılmış ve yükü denizin dibine boşaltılmıştı.” (Yaşar, 2010: 37)

Kâdirî Muhyiddîn bilhassa İstanbul, Kefe ve Kırım şehirlerinde yaşayan halk kitlesini örnek göstererek kahvehaneye ve meyhaneye olan düşkünlüğü eleştirmiş, dedikodu yapılan bu mekanlarda ibadetin de aksamasına sebep olduğunu ifade etmiştir:

“Tütünde kahvede meyhânede geçirdiniz ömri
Kıyâmet yoksa yarın yok mı dursiz iy Kefe halkı

Girersiz kahve didükleri mel’ûna uyup nefse
Muhammed ümmetinün yirsiz etin iy Kefe halkı

Ezân okunsa câmi’den yana yok bir gider âdem
Toludur kahveniz meyhâneniz hep iy Kefe halkı

Size câmi’den efdal kahve puthâne gibi hâşâ
Ne dîne hizmet eylersiz ki bilmem iy Kefe halkı

Disen gel câmi’e başın kesersen kahveden çıkmaz
Ne dinde bu Yehûdîler bilinmez iy Kefe halkı

Eger bir kahvede kıssa okunsa anı dinlersiz
Ve illâ Hak diyeni dinlemezsiniz iy Kefe halkı

Girürsiz kahve didükleri mel’ûna mesâviçün
Ki yirsiz birbiriniz etlerin iy halk-ı İslâmbol

Ezân okunsa câmi’den yaa yok bir gider âdem
Hatâdur size mü’mindür demek iy halk-ı İslâmbol

Toludur kahveniz meyhâneniz câmi’ler ammâ boş
Müsülman gerçi sarıklarınız iy halk-ı İslâmbol” (Kazancıoğlu, 2019: 51)

XVI. yüzyılın şairlerinden Nev’î, kıtasında halkın şer’î emir ve yasalara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden zabitanın kahve

satıcılarına neden zulmettiğini ve saldırdığını, yoksa Müslüman'ın kahve içtikten sonra kafir mi olacağını söyler. Hatta bir müderrisin iki fincan kahve içmeden gece kitaba bakamayarak ertesi günkü derse çıkamayacağını ifade eder:

“Muhtesib kahve-furûşa ne ta'addi eyler
Yohsa kâfir mi olur içse müsülman kahve
İrte derse çıkamaz gice kitaba bakamaz
Eger içmezse müderris iki fincan kahve” (Yalap, 2017: 1915)

Vahyî, dönemin öne çıkan iki içeceğini mukayese ederek kahvenin, güzeller meclisinin vazgeçilmezlerinden olduğundan bu yana parlak şarap kadehi kahveyi kıskanır olduğu belirtmektedir:

“Olalı lâzime-i meclis-i hûban kahve
Oldı reşk-efken-i câm-ı mey-i rahşan kahve” (Keskin, 2009: 73)

Nâbî de şarabın kahve karşısında rağbetini kaybetmesinden dolayı yazık olsun ki sevgilinin lale renkli yanağına benzeyen şarap, kara yüzlü kahve kadar itibarlı, şöhretli değildir demektedir:

“Ruhsâr-ı lâle-reng ile hayfâ degül şarâb
Rûy-ı siyâh kahve kadar iştihârda” (Keskin, 2009: 73)

Sigara ve nargilenin kahvehanelerde yoğun bir şekilde içilmesiyle birlikte Sâbit'in de farklı bakışı göze çarpmaktadır. Keyif ehlinin sigara içmesi ile kötü kokusunun giysilerinin üzerine sindiğini söylemektedir:

“Nûs eyleyüp duhân-ı mümessek zemânede
Erbâb-ı keyf cümle kokar kahve-hânede” (Keskin, 2009: 77)

Tütünün yasaklanması ve bunun üzerine uygulanan müeyyideler, bilhassa XVII. yüzyıl Osmanlı alimleri tarafından münakaşa edilerek yorumlar yapılmıştır. Nitekim son derece güzel bir teşbihle Nâimâ, zararı olmayan bir duhan (tütün) hakkında bu derece dikkate değer olunmamasını ve mühim icraatın zalime uğramış kişilerin ahından meydana gelen dumanı ortadan kaldırmak gerektiğini söylemektedir:

“Zararsız bir duhân hakkında neyler bunca dikkatler
Duhân-ı âh-ı mazlûmânı men' eylen hüner oldur” (Keskin, 2009: 79)

Atâyî de sitem ederek, cihan padişahının şimdilerde tütünü yasak etmesiyle artık aşıkların da ah çekemeyeceklerini, buna çarenin olmadığını ifade etmektedir:

“Âh eylemeğe çâre mi var ‘âşık-ı şeydâ
O şâh-ı cihân şimdi yasağ itdi duhâne” (Keskin, 2009: 79)

Kefe halkına seslenmeye devam eden Kâdirî Muhyiddîn, toplumda tütünün yaygın bir hâle gelmesiyle bütün âleminin kâfir memleketine döndüğünü, kâfirlerin icadını kullanarak onlara benzemenin korkunç hâlini dile getirir. Hatta Kuran'da böyle bir şey yazmadığını da belirtmektedir:

“Firengistân'a döndi cümle âlem şimdi tütünle
Firenk ef'âlini işler mi mü'min iy Kefe halkı

Aceb kankı kitâb dir cennet içinde tütün ot var
Cehennem toptolu ammâ tütün ot iy Kefe halkı

Size aşile etmekden cehennem tütünü tatlı
Bu mühmel kâfir icâdı degil mi iy Kefe halkı

Kâfir icâdı degil mi bu duhân
İngiliz mel'ûnına uymak neden

Dirsünüz Kur'ânda yazmaz bu tütün
Dir mi Kur'ân size Firenge uyun

Didi mi Kur'ân cinânda var duhân
Ne delilünüz duhâne iy fûlân" (Kazancıoğlu, 2019: 52)

2. Kâdızâdeliler-Sivasîler Arasındaki Münakaşa

Osmanlı Devleti'nde, ulema ve halk arasında yüzyıllar boyunca geniş kitleler tarafından kabul gören tasavvufî düşünce, XVII. yüzyıla gelindiği vakit büyük bir tenkit ve muhalefet hareketi ile karşılaşmıştır. İslam tarihine bakıldığında bazı dönemlerde bir tasfiyeci zihniyet (temiz, saf hale getirmek) maksadıyla benzer hareketlerin izleri görülmekte olup toplumların siyasi ve sosyal bunalımları esnasında krizi fırsat bilen dinî çevrelerden bir grubun, dinin aslından uzaklaştığını öne sürmesi ve kurtuluşun aslî şekle dönmekle mümkün olacağını ileri sürerek ortaya çıkması aşikâr bir vazifettir (Ocak, 1979-83: 208). Osmanlı'nın XVII. yüzyılında IV. Murat, Sultan İbrahim ve IV. Mehmet saltanatlarında ortaya çıkan bu muhalif topluluk, Ayasofya Camii'nde vaizlik yapan Kadızâde Mehmed Efendi'nin adına nispetle "Kâdızâdeliler Hareketi" olarak anılmaktadır. Bazı kaynaklarda ise bu oluşumun "Fakihler Hareketi", "Fakılar Hareketi" olarak da isimlendirildiği görülmektedir (Uzunçarşılı, 1983: 354; Bilkan, 2019: 61; Durmuş, 2021: 106).

Kadızâdeliler, İslâm dininde yani Hz. Muhammed zamanında bulunmayıp sonradan ortaya konan hüküm, adet ve uygulamaları bidat olarak vasıflandırmış ve katiyen şiddetle reddetmiştir. Umumiyetle dönemin Mevlevî, Bektaşî ve Halvetî'ye mensup kişilerin tasavvufî görüş ve uygulamalarını hedef alan Kadızâdeliler hareketinin amacı doğrultusunda İslam'ı, Kur'an-ı Kerîm'i ve peygamberin sünneti dışında kalan ve bidat sayılan unsurlardan temizleyerek devletin bütün kademelerine yaymak, zahire bakıp hüküm vermektir. Hareketin fikrî arka planını XVI. yüzyılda yaşamış Mehmet Birgivî Efendi oluşturmaktadır. 1523'te Balıkesir'de doğan Birgivî, yaşadığı zamanın sosyal nizamı içerisindeki bozulmaları tenkit ederek kabirler üzerine türbe yapılması ve bu yapılarda mum yakılmasını, ücret karşılığında Kur'an okunması,

bunun yanında kadılar arasında rüşvetin yaygınlaşması, varlıklı kişilerin evlatlarına ücretle ilmî dereceler verilmesi gibi vicdana ters düşen uygulamalara karşı da savaşımıştır. Araştırmacıların büyük çoğunluğu Mehmet Birgivî Efendi'nin fikirlerine tesir eden kişinin Selefiyye'nin kurucusu İbn Teymiyye olduğunu belirtmektedirler. En mühim eserlerinden olan *Risale-i Birgivî (Vasiyyetname)* ve *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, yaygın bir şekilde okunarak Kâdızâdeliler'in başucu eserleri (umdeleri) olarak nitelendirilebilir.

Kâdızâdeliler hareketi, fikrî bir düşünce ile ortaya çıkarken daha sonraki süreçte fiilî bir hâle evrilmiştir. Araştırmacılar, bu hareketin safhalarını tarihsel bir seyir halinde üç dönemde değerlendirmektedirler. Birinci devre, hareketin ilk başladığı ve fikrî münakaşaların vuku bulduğu dönemdir. Bu dönemde hareket, Doğancı Mustafa Efendi'nin vaiz bir oğlu önderliğinde münakaşaları başlatan, yönlendiren Kadızâde Mehmed Efendi etrafında şekillenmiştir. Durmuş, bu hareketin edebî yönünü meydana getiren kişinin ise ürettiği eserlerle Kâdızâdeliler'in fikirlerine destek sağlayarak delilleriyle düşüncelerini güçlendiren, harekete zenginlik katan Ahmed Rûmî Akhisârî (ö. 1041/1631-32)'yi ilave etmektedir (Durmuş, 2021: 106-107). Diğer tarafta ise dönemin Halvetiyye'nin Şemsiyye kolu şeyhlerinden, Horasan'dan gelerek Zile'ye yerleşmiş Muhammed bin Hacı İlyas Halvetî'nin dört oğlundan en büyüğü olan Şeyh Abdülmecid Sivâsî Efendi (ö. 1639) yer almaktadır. İkinci dönem fiilî kavgaların meydana geldiği, birtakım başkaldırıların yaşandığı dönemdir ki bu dönemde Kâdızâde Mehmed Efendi'nin halefi mevkiinde bulunan ve İstanbul'da Ayasofya Camii vaizliği yapan Üstuvânî Mehmed Efendi (ö. 1661) bulunmaktadır. Karşısında ise Halvetiyye tarikatının Sivasîyye kolunun kurucusu olarak bilinen Abdülehad Nûrî Sivasî (ö. 1650) yer almaktadır. Üçüncü dönem ise hareket, düşüncelerden daha da saparak kazandığı itibar ile etkili hale geldiği ve nihayet bulduğu dönemdir. Bu dönemde ise Vânî Mehmed Efendi (ö. 1096/1685) Kadızâdeliler cihetinde yer almakta, karşısında ise dönemin Halvetî şeyhlerinden Niyâz-i Mısırî (ö. 1693) bulunmaktadır (Durmuş, 2021: 106-107).

Hareketin lideri Küçük Kâdızâde ismiyle mülakkab Kadızade Mehmet Efendi, 1582 tarihinde Balıkesir'de doğmuş Doğanî Mustafa Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini Birgivî Mehmet Efendi'nin oğlu Feyzullah Efendi ve talebelerinden Şeyh Alaeddin Efendi'den almıştır. İstanbul'a gelerek eğitimine devam eden ve birçok hocadan sarf,

nahiv, akâid, fıkıh ve kelim dersleri alarak kendini ilmî sahada geliştirir. Hayatının bir döneminde Tercüman Yunus Tekkesi şeyhlerinden Tekeli Ömer Efendi'ye intisap ederek onunla birlikte üç defa halvete girmiştir (Uzunçarşılı, 1983: 355; Durmuş, 2021: 114). Ömer Efendi, bir sefere katılmak amacıyla yerine dokuz ay boyunca Kadızade Mehmet'i halife tayin eder ve Kadızade Mehmet, Tercüman Camii'inde hadis dersleri de vermeye başlar. Sonraki süreçte şeyhi ile arasında sebebi meçhul bir fikir ayrılığı yaşamış, sûfilik de kendi mizacına uygun olmadığı düşüncesiyle geri çekilerek kürsülerde vaaz ve nasihat vermeye başlamıştır ve şöhreti artmaya, ismi saraya ulaşınca 1631'de Ayasofya Cami'ine vaiz olmuştur (Durmuş, 2020: 114-116). Kadızade Mehmet, etkili hitabeti sayesinde dönemin kötü gidişatının sebeplerini şeriata mugayir hareketler olduğunu ileri sürerek öncelikle halk tabakası üzerinde, daha sonra da padişaha görüşlerini iletmede muvaffak olmuştur. Padişah IV. Murad'ın bütün yasağından Kadızade de istifade ederek padişahın fermanına destek olmuş, haklı veya haksız kim varsa padişah buyruğunu göstererek katlettirmiştir:

“Ve cenâb-ı pâdişâh-ı firdevs-âşiyân merhûm Sultân Murâd Hân hazretlerinin evâ'il-i saltanatlarında zorbarların şöhreti ve ashâb-ı fesâdın kesreti ve defa'âtla cem'iyet-i gûnâgûn ile fitne vü fesâda cür'et etdikleri mahallinde mufassalan tahrîr olunmuştur. Merhûm Sultân Murâd Hân hazretleri hüsn-i tedbîr ve ashâb-ı ukûl ilkâsıyla tanzîm-i umûr-ı devlete himmet idüp zorbarlar ile te'âzûd eden Recep Paşa'yı izâle ve Tabanıyassı Mehmed Paşa'yı vezîr-i a'zam eyleyip zorbarların hakkından gelmeğe şûrû' buyurdukları hengâmda halk-ı âlem kabza-i itâ'atden bi'l-küllîye hâric idiler. İstanbul'da ve bilâd-ı sâ'irede müte'addid kalvehâneler işleyip kahve ve duhân bahanesiyle askeri ve şehrliden eşhâs-ı muhtelif cem' olup duhân ve kahve için zemm ü kadh ile halkı kesip biçmek için gûnâgûn erâcîf ü ekâzîb peydâ ederlerdi. Sultân Murâd Hân hazretleri halkı zabt u te'dîb için kalvehâneleri yıkdırıp duhân isti'mâlini men' ve bi'l-küllîye vücûdunu ref' itmek üzere yasağı azîm idüp mütenebbih olmayanları zecr ü katl ile tahvîf itdikleri esnâda Kâdızâde Efendi vâ'izlerin eşheri bulunmâğın taraf-ı şehriyâr-ı mu'âllâ-cenâbına medâr-ı intisâb olmağın duhânın hürmeti husûsunu zu'mınca ictihâd ve delâ'il-i aklıyye ve nakliyye ile îrâd idüp mağlata-yı bî-endâze ile kibâb-ı feleke âvâze salmış idi.

Halkı men' eylemeden sana ne girer ne çıkar
Vâ'izâ yohsa duhân ile kıyâmet mi kopar

diyü i'tirâz edenlere hürmet kat'i'ü's-sübût olmadığı sûretde ulû'l-emrin men' itmesiyle terki lâzım olup memnu olmayanlar sultân-ı zamâna muhâlefet sebebiyle vâcibü'l-katllerdir diyü redd-i cevâb idüp bu takrîble meclis-i şehinşâhiye vusul bulmagla kesb-i şöhret ü şân ve men'-i şurb-ı duhân ile zecr ü katli tecvîz ederek ezmânda müşârûnilehi bi'l-benân olmuş idi.” (Naima C. 6, 1280: 220-221)

Kâdızâde Mehmet Efendi, nasihat üslubunda kaleme aldığı ve padişaha hitap ettiği *Ahval-i Alem Kaside*'sinde dönemin sıkıntı ve noksanlıklarını, devletin yönetimine eleştiriler getirerek alınması gereken önlemleri aktarmaktadır:

“Adl ü dâd it vâris-i milk-i Süleymân bilmiş ol
Pek za'if oldu şükûh-ı Al-i Osmân bilmiş ol

Ceddün eylerdi ayak dîvânını her ayda bir
Böyle demde sen de çok çok eyle dîvân bilmiş ol

Ehl-i İslambol safâlar sürmede her kuşede
Taşralarda toldı cümle âh u efgân bilmiş ol...” (Kaplan, 2001: 181)

Dönemin çıkar çatışmasını analiz eden ve aktaran Naima, iki tarafın da çeşitli dedikodularla birbirlerinin fikirlerini çürütmeye ve amaçlarının da isteklerine erişmek olduğunu söylemektedir:

“Lakin yine Kâdızâde Efendi’ye bi’l-küllîye ta’ayyün vermeyüp nihânî Sivâsî Efendi’ye de iltifât-ı mülûkâneleri olmağla Kâdızâde Efendi ile zıd düşüp her biri aherin kavlini ibtâl için gûnâgûn kıl ü kâl iderlerdi. Hâsılı ikisi de asrına göre dîn ü devlet maslahatına yarayup bahâne ile muhtelif cânib-i saltanat ve hisse-mend-i nevâle-yi inâyet olmağla hâllerine göre rûzigârdan kâm almışlar idi.” (Naima C. 6, 1280: 221)

Kâdızâdeliler hareketinin lideri Kadızade Mehmet Efendi’nin vefatından sonra ona tabi olanlar, kürsülerde makam ve mevki elde etmek için haram olduğu delillerle ispatlanmamış şeylerin haram olduğunu ifadeleriyle hükmettiler, bunları yapan kişilerin kâfir olduklarını beyan ettiler. Halvetî, Mevlevî ve diğer tarikatlara karşı düşmanlık göstererek bu tekkelere gidenleri kafirlikle suçlamışlardır:

“Kâdızâde Efendi’nin fevtinden sonra etbâ’ından kürsi-nişin olan şeyhler dahi hâlef ta’arrûf derdine mübtelâ olup âyâ bâ’is-i şöhret olmak için kubbe-i âsumâmı ne yüzden pür-sadâ itsek ve merâtib-i aleyhiye nâ’il olmak kânunun ne güne icrâ edebilsek diyerek hürmeti edille-yi kâtî’a ile sâbit olmayan evzâ’ ü ef’âlin müstahli kâfir olmadığı kütüb-i mu’tebereye musarrah iken elbette mürtekibi kâfir olur diyü salât-ı regâ’ib ve gâh kadir ve berat kılanlara mâni’ ve gâh ezân ve kırâ’ata lahn u tegannî ile tezyîn-i savt idenleri dâfi’ olup ve cum’alarda tasliye vü tarzîyeye bi’l-küllîye râzı olmayıp na’at-hânları ise tefsîk ü tezlîl iderler. Muhassalü’l-keîâm hazret-i Resûl-i ekrem sallallahu teala aleyhi ve sellem zamân-ı şeriflerinden sonra hâdis olan bid’at-i makûlesinin mürtekibi kâfirdir diyü hükm idüp ve tavâ’if-i sûfiyenin hod semâ’ ve devrânları raks hükmündedir ve raks ise bi’l-icmâ’ harâm olmağla men’ ü def’ olanları ehl-i İslâm olanlara bi’z-zarûre iktizâ eder diyü istedikleri gibi güft u gûya ictirâ itmeleriyle avâm-ı nâsdan ekseri mezkûrların ta’assublarından nâşî olan kelîmâtlarına i’timâd ü i’tikâd iderek Halvetiyye ve Mevleviyye ve sâ’ir sûfiyye fukerâsına adâvet idüp mezkûrları tekfirden mâ’ad[a] tekyelerine dâhil olanlar bile kâfir olurlar dimeğce cür’et idüp gürûh-ı mü’minîn ü muvahhidîn fırka fırka olup mecâlis ü mehâfilde kûşe-be-kûşe mübâhase ve gavga ve beyhûde mu’arızalar ile birbirlerin rûsvâ itmekden hâlî değiller idi.” (Naima C. 6, 1280: 221-222)

Kadızadeliler ile Sivasiler arasındaki görüş ve eylemleri Naima kısaca şöyle nakletmektedir:

“Sultan Mehmed Hân hazretlerinin evâ’il-i hâllerinde zimâm-ı hall u akd ve şürekâ-yı saltanat ellerinde olduğu esnâlarda Kâdızâdeliler şöhret peydâ itmişler idi. Sebebi bu ki ehl-i tarîk meşâyihünün ekseri dünyâ mâlına harîs olmayıp kuvvet-i lâ-yemût kanâ’atle geçinip mâl peydâsına lâzım olan hîle vü tezvîrâtı bilmezler, ammâ Kâdızâdeliler zühd ü takvâ sûretinden görünmeği dünyâ tahsiline dâm-ı tezvîr idüp ekseriya murâbahacı habîsleri ve muhtekir navlûncıları ve ehl-i sevkden mürâ’î kallâşları teshîr idüp paşa ve kâdî tarafından düşen maslahatlarını şefâ’atle husûle getirip evkâf u emlâka müte’allik işlerini bitirüp murâdlarını temşiyet idecek hileler öğredüp ol makûle mâldâr kimseleri köle alıp melbûsât u mefrûşâr ve zehâ’ir ve sâ’ir...” (Naima C. 6, 1280: 222-223)

Kadızzade Mehmet'ten sonra hareketin ikinci evresinde bu fikrî tasavvurun başına geçen Üstavanî Mehmet Efendi, Şam'dan kaçarak gelmiş ve İstanbul'da Ayasofya Camii'nin silindir biçiminde olan direğin dibinde vaaz vererek Üstüvanî lakabıyla meşhur olmuştur. Saraya yakın kişilere verdiği dersler sayesinde kendisini sarayın has odasına tayin ettirerek sonrasında padişah şeyhliğe kadar makam ve mevkiini yükseltmiştir (Uzunçarşılı, 1983: 359-360; Durmuş, 2021: 196-202). Kürsülerde verdiği vaazlarla birlikte sûfî erbabına karşı halkı kışkırtarak hareketi fiilî bir boyuta taşımıştır. Nitekim duyduğu bir vakayı aktaran Naima, o dönemdeki bir vaaz konusuna değinmektedir:

“...Uşşakîzâde Fasîhî Çelebi ile bir gün Sultân Mehmed Câmî'inde merhûm Hûrîd Çavuşoğlu va'zında hâzır olmuş idik, müftü-i vakt Yahyâ Efendi hazretleri ol esnâda bir gazel söylemiş idi, matla'ı bu beyt-i meşhûrdur:

Mescidde ri'yâ-pişeler itsün ko ri'yâyı

Meyhâneye gel kim ne ri'yâ var ne murâ'î

Çavuşoğlu kürsî üzerinde halka hitâb eyleyüp ümmet-i Muhammed, her kim bu beyti okursa kâfir olur, zirâ bu beyt küfr-i sarîhdir didi” (Naima C. 5, 1280: 55)

Dönemin tartışmaları esnasında Yahya Efendi, *Tarikat-i Muhammediyye* sahibi

Birgivî Mehmet Efendi'nin torunu İsmetî Mehmet Çelebi'ye azarlayıcı bir hitapla dedesinin nasıl bir ihtilaf tohumu ektiğini söylemektedir:

“İsmetî Efendi aslında merhûm Birgilî Şeyh Mehmed Efendi neslinden olmanın nakl iderdi ki merhûm Yahyâ Efendi hazretleri kendüye ahyânen hitâb-ı itâb-âmîz idüp ‘İsmetî, ceddin sûret-i salâhda bu âleme ne güne tohum-ı nizâ’ ü şikâk ekmişdür bilir misin?’ dirler imiş” (Naima C. 5, 1280: 55-56)

Sarayın koruyuculuğunu arkasına alan Üstüvanî ve onun fikrine tabi olanlar, veziriazam Melek Ahmet Paşa'dan da aldıkları emirnâme ile tekkelere saldırarak toplumsal yapıda bir kaos ortamı oluşturdular ve yeniçeri ocağından Samsuncubaşı Ömer Ağa'nın yanındaki arkadaşlarıyla beraber silahına davranıp tekkeyi korumasıyla bir kargaşa engellenmiş oldu (Uzunçarşılı 1983: 360).

Kadızzadeliler'in fiilî taarruzlarına karşılık Sivasîler de Kadızzadeliler'in temel kaynaklarından birisi olan *Tarikat-i Muhammediyye* isimli kitaba muhtelif reddiyeler kaleme alarak ilmî usulle cevaplar vermektedir. Abdülmecid Sivâsî'nin yeğeni Abdülehad Nuri'nin, söz konusu kitaptaki bilgileri çürütmek amacıyla görüş ve eleştirilerini öne sürmesinin yanında Üstüvânî ve Kadızzadeli guruhu, ilmî cevaptan yoksun olarak Birgivî'nin eserindeki düşünceleri çürütmeye kalkışanların katlolunmasına dair fetva vermesini isteyerek şeyhülislam Bahaî Efendi'yi sürekli olarak sıkıştırmışlardır. Nitekim Kefeli Hüseyin Efendi, Birgivî'nin *Tarikat-i Muhammediyye*'sindeki birçok hadisın Hz. Muhammed'e ait olmadığını ve onun

hadisi gibi nakledildiğini ifade ederek Bahâî Efendi'ye başvurmuş, konu üzerine düşüncelerini büyük bir cesaretilikle aktarmıştır:

“Kâdızâde adamları efendimi rahatsız etmişler. Eğer mutlaka onların arzusuyla katl lâzım emr-i hak ne ise öyle olsun. Fakat ben Kürd Molla değilim ki saklanayım; mevzû hadisleri isbata hazırım; Sultan Mehmed (Fatih) camiine gelerek beni ilzam etsinler, sonra şer'in emrine razıyım demiş ve bu meseleye ait olan kitapları bir katra yükletip Fatih camiine gelip 'İşte meydan' diye oturup Üstuvânî ve taraftarlarını davet etmiş ise de bu şarlatanlardan hiçbirini meydana çıkıp gelememiştir. Bu suretle maksatlarının koyu bir taassup ve yaygara ile din perdesi altında ortalığı karıştırarak menfaat temin etmek olduğu anlaşılmıştır.” (Uzunçarşılı, 1983: 361-362)

Nâima, Kâdızâde taraftarlarının İstanbul'daki Sultan Mehmet Camii'nde bir araya gelerek toplu halde tekke ve dergahlara saldırılarını ve dervişleri kafir ilan ederek katline sebeplerini şöyle ifade etmektedir:

“Bi'l-küllîye meşâyih-ı sūfiyyeye derûnlarında olan kîne-yi dîrînelerini izhâr ve mahmiyye-yi Kostantiniyye ve hâric-i şehride olan tekve vü hânkâhları cem'-i kesîr ile hedm idüp taş vü toprakların deryaya dökmege karâr verdiler, mâni' olanları def' için âlet-i harb ü katl ile Sultân Mehmed Câmî'inde cem' olmağa ittifâk idüp 'Ümmet-i Muhammed'den olan yarın âlet-i harb ile câmî' haremünde hâzır olsunlar' emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i an'îl-münker hıdmetine mu'âvenet eylesünler diyü kendü taraflarında olan halka tenbîh eylediler, meğer meşveretleri bu imiş ki İstanbul'da ne kadar tekve var ise hedm itdikden sonra râst geldikleri saçlı ve taçlı dervîşân fukarasına tecdîd-i imân itdireler ve kabûl itmeyenleri katl ideler.” (Naima C. 6, 1280: 225)

Yine Naimâ'nın göre, İstanbul'daki Fatih Camii etrafında toplanan kalabalığın tehlikesine karşılık dönemin veziriazamı, olayları yatıştırmak adına müdahaleye başlamıştır. Üstuvânî, Türk Ahmed ve Dîvâne Mustafâ isimindeki baş vaizler, toplumda güvenlik ve fesadın önlenmesi maksadıyla Kıbrıs'a sürgün edilmişlerdir:

“Ba'dehu cumhûr ile pâdişâh-ı âli-penâh hazretlerinin huzûruna varup cümle bid'atleri kaldırmağa istizân idüp cümle selâtin câmî'lerinde birer minâre alıkoyup mâ'adâsını yıkalar. Hâsılı zamân-ı nübüvvetden sonra ihdâs olunan şeyleri bi'l-küllîye ref' idüp zu'mlarınca ortalığa bu tarikle nizâm vireler. Ol gice bu gulgule şehri İstanbul'a münteşir olup sühteler sopa ve kürdeler ile ve muhtekir mürâ'î sevki ve ehl-i hiref kısmından Hâcî Mandal ve Faki Döngel matara-bâzları şâkirdleri ve köleleri olan hatvan kazak kakavanlarıyla silâh kuşadup dîn da'vâsına gidelim şeklinde gürûh gürûh müctemi' olup câmî'-i Sultan Mehmed'e cem' olmağa başladılar. Bu ahvâl vezîr-i a'zam hazretlerine mün'akis oldukda ibtidâ şeyh efendilere âdem gönderüp fesâda mü'eddî bu makûle işlerden fâriğ olsunlar diyü nush itdiler, müfid olmadı. Anlar dahi ulemâ-yı izâm كثرهم الله تعالى ilâ-yevmü'l-kıyâm hazerâtın da'vet ü istifsâr buyurdukda anlar Fakılar'ın iddi'â itdikleri akvâlin butlânına zâhip olup bu makûle kelimât-ı nâ-ma'kûle ictizâ ile idüğünü ifâde itmeleri ile hakikat-i hâl huzûr-ı sultânîye telhîs olunup mahrek-i fesâd olanların katlleriçün izn-i hümayûn sudûr itmiş iken yine vezîr-i a'zam ricâsıyla nefy olunmlarıyla iktifâ buyurulup ol sâ'at Üstuvânî v Türk Ahmed ve Dîvâne Mustafâ didikleri vâ'izler alız ve Kıbrıs'a nefy olundular.” (Naima C. 6, 1280: 225-226)

Naimâ Tarihi'nde nakledilen ilginç bir diyaloga bakarak Kadızadeliler'in fikir ve görüşleri daha iyi anlaşılmaktadır. Neyin bidat olduğunu ve bu bidatlerin iyi mi, yoksa kötü mü sayılması gerektiği üzerine tartışmaların baş gösterdiği mükalemede,

Türk Ahmet, Kadızadeli taifesinin görüşlerini müdafaa ederek şöyle cevaplara başvurmuştur:

“Maslat-ı dünyeviyye için mezbûr şeyhlere tereddüd iden bir zarîf su’âl idüp bid’at-i haseneyi ve cümle seyyi’eyi ref’ itmeniz gerek bu çakşır ve ton giymek dahi bid’atdır anları dahi kaldırırsınız didükde Türk Ahmed ‘Belî, anı da men’ iderüz, izâr ve peştemâl kuşansunlar’ demiş, herîf tekrâr su’âl idüp ‘Ya kaşık isti’mâli de bid’atdır, anı ne işlersiz?’ demiş. ‘Anı da kaldırırsınız, ta’âmı elleriyle yisünler, zefîr değil â yedikleri ta’âm ellerine bulaşmağla ne lâzım gelir’. Herîf zarîf-i ta’accüb idüp ‘İmdi efendiler halk-ı âlemi soyup görü çıplak çöl Arabî kıyafetine koymak istersiz’ diyü hande eylemiş. Huzzâr meclisinden biri dahi ‘Ya Sultânım, kaşıklar yasağ oldukda bir alay kaşıkçı fukarâsı ne işlesünler?’ didükde Türk Ahmed ‘Misvâk ve tesbîh yapıp anunla geçinsünler’ demiş. (Naima C. 6, 1280: 226)

Kadızzade hareketinin üçüncü safhasındaki baş aktörü olan Vâni Efendi’nin, kendisine sorulan suallere karşılık verdiği cevaplar emellerini ve zihniyetini ortaya koymasında iyi bir misal olarak gözükmektedir:

“Hikâye: Vâni Efendi’ye muhibblerinden biri su’âl idüp “Sultânım, da’vâ-yı zühhd ü takvâda infirâdınız ma’lûm lakin yine tahsîl-i dünyâyâ himmetiniz ve nâzik câriyeler ve lâzıme-yi zînet olan incü vü cevâhir ü semûr ve sâ’ir emvâle vücûh ile râğbetiniz var, bunun sırrını idrâk idemedim didükde cevâp virüp “Behî nâdân, dünyânın kendü bi-‘aynihâ kabîh ü mezmûm değildir. Cümleden matlûb u mergûbu bir ni’met-i celîledür, zemm olunan cihet tahsîli ve keyfiyet-i tenâvülüdür. Ahz u tenâvülde sen bana müşâbih ü mümâsil değilsin, bir lokma tenâvülü sana harâm iken, kuvvet-i ilmiyye ve tasarrufât-ı akliyye ile bana helâl olur demiş. Herîf bir temsîl talep etmiş meselâ ta’âm yerken dişleri arasına giren lahn pâresini sen hılâl ve zûr ile taşra çıkarıp yudarsın, sana mekruh olur. Ben nâzikâne tahrîk-i lisânla kurtarup yudaram bana helâl olur. Bir misâl dahi siz mâl-ı harâm ile me’kûlât alup harâm yersiz, biz ise me’kûlâtı ve melbûsâtı dîn ile alırız, ay başında şüpheli mâlınızdan edâ iderüz ve hîle ile helâl yerüz. İşte mâl-i dünyâyı ahz u tenâvül husûsunda dahi nice âlimâne tasarrufâtımız vardır ki bize câizdir demiş.

Netice-yi ahvâlleri bu hikâyeden ma’lûm oldu.” (Naima C. 6, 1280: 229)

Kadızzâdeler’in Sivâsîler ile arasındaki ihtilaflar hakkında dönemin kaynaklarından en mühimi Katib Çelebi’nin *Mizânü’l-Hak fî İhtiyâri’l-Ehakk*’ıdır. Bu eser, tarafeynin görüşlerinin aktarıldığı ve Kâtip Çelebi’nin taraf tutmaksızın tartışmanın konu ve meselelerine değinerek kendi değerlendirmesini de sunduğu önemli kaynaktır. Ayrıca dönemin diğer mühim kaynaklarından birisi olan *Naimâ Tarihi*, iki grup arasındaki anlaşmazlıkların konu başlıklarını on altı maddede ele almaktadır:

“Evvelâ hakâyık-ı eşyadan bahs eden ulûm-ı akliyye veya riyâziyyeye tevaggulundan men’ olunmak bahsi. Sâniyen Hızır aleyhi’s-selâmın hayâtı. Sâlisen âvâz-ı latîfle tegannî vü negamâtı câ’iz görmedikleri. Râbi’an ashâb-ı tarîkin raks u devri. Hâmisen tasliye vü tarziye bahsi. Sâdisen duhânın ve kahvenin ve sâ’ir muhdesâtın hall u hürmeti bahsi. Sâbi’an hazret-i Resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ebeveyni bahsi. Sâminen Fir’avun’un îmanla gitmek bahsi. Tâsi’an Şeyh Muhyiddîn Arabî kudûse sırrıhu şâmından olan ihtilâfât bahsi. Âşiren la’n-i Yezîd bahsi. On birinci bid’at bahsi. On ikinci ziyâret-i kubûr bahsi. On üçüncü cemâ’atle nevâfil ve regâ’ib ü berât ü kadir namâzları kılınmak bahsi. On dördüncü kibârın elin ve ayağın ve eteğin

öpmek ve selâm almağa inhinâ bahsi. On beşinci emr-i bi'l-mar'ûf ve nehy-i ani'l-münker bahsi. On altıncı rüşvet bahsi.” (Naima C. 6, 1280: 219-220)

Diğer bir araştırmacı Ali Durmuş, iki grup arasındaki anlaşmazlıklar hakkında meseleleri üç grupta değerlendirmektedir. İtikadî ve Felsefî Meseleler olarak ilettiği ilk başlıkta şu meselelere değinmektedir: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin dinî durumu, Hızır'ın ebedîliği, Firavun'un iman meselesi, nübüvet-velayet tartışmaları, aklî ve naklî ilimler, Hz. Peygamber'in ebeveyninin durumu, Yezid'e lanet okumanın caiziyyeti, kabir ziyaretleri, millet-i İbrahim tartışmaları şeklindedir. İkinci başlığı Fıkhi Meseleler olarak değerlendiren Durmuş, bu başlıkta da tasliye (Hz. Peygamber'in ismi anılınca salavat ve selam getirme), tarziye (Din büyüklerinin ismi anıldığı zaman radiyallâhu anhu demek) ve temin (dualara âmîn demek), teganni, musafaha ve inhina (el sıkışmak, selamlaşmak, elin bükülmesi), Berat ve Kadir gecesi namazları, tütün, kahve ve kahvehaneler üzerinedir. Üçüncü başlıkta Tasavvufî Meseleler'e dair cehrî zikir, sema-deveran tartışmaları, tasavvuftaki keşf ve ilham, kerametler ve ricalü'l-gayb hakkındaki meseleler değerlendirilmiştir (Durmuş, 2021: 263-364).

A. F. Bilkan ise Kadızâdeliler'in XVII. yüzyıl boyunca gündeme getirdikleri sûfilere topluluğuyla olan münakaşaları ve kimi zaman ise muhataplarını kâfirlikle suçladıkları meseleleri kısaca üç başlık altında toplamaktadır:

- “1. Sufî düşüncesi ve tasavvufî uygulamalardan kaynaklanan meseleler (musiki, devran, raks, zikir...gibi.)
2. Sosyal ve siyasi hayatla ilgili konular (kahve, tütün...gibi.)
3. Dinî inanç ve uygulamalardan kaynaklanan tartışmalar (Hz. Peygamber'in ebeveynini hakkında, Kur'an'ın makamla okunması meselesi, bazı nafileler, bid'atler gibi...)” (Bilkan, 2019: 65)

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne damgasını vuran Kadızâdeliler hareketinin itikadî görüş ve düşünceleri, teşekkül ve tesirleri bu bölümde daha önceki çalışmalardan hareket edilerek özetlenmiştir. Muhtasaran verilen bu bilgilerin konunun kavranması adına yeterli olduğu kanaatindeyiz. Sonraki bölümde tezimizin asıl amaçlarından birisini oluşturan *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserin detaylı incelemesine geçilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİFÂÜ'L-KULÛB'UN İNCELEMESİ

İnanç ve itikatla ilgili dinî hakikatlerin yer aldığı akâid-nâmelerden birisi konumunda olan *Şifâü'l-Kulûb*, XVII. yüzyılda Abdullah Seyyidî tarafından kaleme alınmış ve birçok dinî meseleler hakkında malumat vererek bir Müslümanın bilmesi elzem bilgi, davranış ve uygulamaları içermektedir. Eserinin baş kısmında muhtevayı özetleyen bir fihrist yazan Seyyidî, eserin genel çerçevesini özetleyerek okuyucu kitleye ön bir bilgi sunmaktadır. Eserin fihrist bölümünde yer alan meseleler şu şekildedir:

“Hâzâ Fihrist-i Kitâb-ı Şifâ'-i Kulûb Li-Seyyidî

İçinde herkese gereklü olan şeyleri beyân ider, hâz iden beller, ‘amelîn ider. **Evvelâ** mü‘menun bihe ya‘nî altı şey’e imâni bildirir. **İkinci** herkese farz-ı ‘ayn olan ‘ilmi bildirir. **Üçüncü** insânda olan toköz a‘zâsının icmâl üzre zararın bildirir. **Dördüncü** sekiz a‘zâsının işlemek ile işlememek ile olan zararın bildirir. **Beşinci** ‘ilm-i bâtin demek ne idügin ve başka ma‘nâya koyanların hâlin bildirir. **Altıncı** ıstılâhlarınca şer‘at, tarikat, ma‘rifet, hakikat nedir anı bildirir. **Yedinci** kalbün bir bir ba‘zı ‘âlimlerin tahkiki üzre zararın bildirir. **Sekizinci** küfri bildirir. **Toközuncu** bid‘ati bildirir. **Onuncu** riyâyı bildirir. **On birinci** mü‘min kime beñzer ve münâfık kime beñzer anı bildirir. **On ikinci** kibri bildirir. **On üçüncü** hüyı bildirir. **On dördüncü** cumhûrın kavli üzre kalbün zararın bildirir. **On beşinci** buhlı bildirir. **On altıncı** israfı bildirir. **On yedinci** hasedi bildirir. **On sekizinci** ‘umûm üzre kalbün zararın bildirir. **On toközuncu** dilün cürmin bildirir huşûşâ pek korkacak beşin. **Yigirminci** aşl söylemeyüp söylemek soñradan olan altmış marazı bildirir. **Yigirmi birinci** aşl söyleyüp söylememek soñradan olan yigirmi dört zarardan ma‘âş aña lâzım olmayan altıyı bildirir. **Yigirmi ikinci** geçinmek aña muhtâc olan on bir zararın bildirir. **Yigirmi üçüncü** fâ‘idesi hem diyene ve hem duyana olan dört zararı bildirir. **Yigirmi dördüncü** fâ‘idesi ancak diyene olan üç zararın bildirir. **Yigirmi beşinci** sükût ile olan on zararın bildirir. **Yigirmi altıncı** kulakda diñlemek ile olan altı zararın bildirir. **Yigirmi yedinci** diñlememek ile olan sekiz zararın bildirir. **Yigirmi sekizinci** gözde bakmak ile dört zararın bildirir. **Yigirmi toközuncu** bakmamak ile olan beş zararın bildirir. **Otuzuncu** dañı elde yapışmak ile olan seksen sekiz zararın bildirir. **Otuz birinci** yapışmamak olan on toköz zararın bildirir. **Otuz ikinci** yemek içmek ile olan otuz zararın bildirir. **Otuz üçüncü** yememek ve içmemek ile olan dört zararın bildirir. **Otuz dördüncü** ferde dañı işlemek ile olan yigirmi toköz zararın bildirir. **Otuz beşinci** işlememek ile olan üç zararın bildirir. **Otuz altıncı** ayakda gitmek ile olan otuz sekiz zararın bildirir. **Otuz yedinci** gitmemek ile olan on sekiz zararın bildirir. **Otuz sekizinci** bütün beden ile olan toğsan zararın bildirir. **Otuz toközuncu** on üç hûkûkullâhı bildirir. **Qırkıncı** on iki kul hakkını bildirir. **Qırk birinci** sekiz hayvân hakkını bildirir. **Qırk ikinci** dost olmanın altı şartın bildirir. **Qırk üçüncü** dostda ve düşmende bulunan ‘âdete muhâlif sekiz emri bildirir. **Qırk dördüncü** Şeyh Şiblîniñ sözün bildirir. **Qırk beşinci** Şeytânın Fir‘avn ile olan sözün bildirir. **Qırk altıncı** tahâretin bölügin ve fâ‘idesiñ bildirir. **Qırk yedinci** altı konağı bildirir. **Qırk sekizinci** dañı peygamberlerin isimlerin bildirir. **Qırk toközuncu** gökden inen şâhîfeleri ve kitâbları bildirir. **Ellinci** hulefânın hilâfetlerin bildirir. **Elli birinci** fakr marazın def‘ iden dört haşleti bildirir. **Elli ikinci** su‘âlsiz altı kimsenün cehenneme gitmesin bildirir. **Elli üçüncü** kabrün her gün yedi kerre çağırmasın bildirir. **Elli dördüncü** ta‘âm üzerinde yigirmi iki mes‘eleyi bildirir. **Elli beşinci** ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azîziñ ve ‘aşrımızun hâkimlerinin hâlin bildirir. **Elli altıncı** Bısr-i Hafî hâlin bildirir. **Elli yedinci** fakrın qırk dört sebebin bildirir. **Elli sekizinci** evlenmenin şartın bildirir. **Elli toközuncu** ‘avratların on hüyların bildirir, biri makbûl, toközü bâtil.

Altmışıncı Hazret-i Fâtımanın cehâzın ve zamâne ‘avratlarının bâtıl niyâzın bildirir. **Altmış birinci** dağı erkeğin ‘avrat üzerinde otuz beş hakkın bildirir. **Altmış ikinci** ‘avratın er üzerinde kırk beş hakkın bildirir. **Altmış üçüncü** Benî İsrâ’ilde ‘avrat sözine uyan âdemiñ hâlin bildirir. **Altmış dördüncü** hıznır eti harâm olup horûs eti helâl olmanın hikmetin bildirir. **Altmış beşinci** yigirmi altı şıfat bulunan maqbûle ‘avratı dağı bildirir. **Altmış altıncı** yigirmi şıfat bulunmayacak ‘avratları bildirir. **Altmış yedinci** nikâhın beş fa‘idesin bildirir. **Altmış sekizinci** dağı evlâd olmağla dört lâ‘idesin bildirir. **Altmış tokuzuncu** nefsinin kahr itmede olan hikâye-i ‘acibeyi bildirir. **Yetmişinci** Hazret-i Mevlânın ve Resûlinin ve Cibrîlin ve dört halifenin dağı sevdikleri yigirmi bir mes‘eleyi ve nikâhın üç âfâtın bildirür. **Yetmiş birinci** zikirde cehri vâcib ve sünnet olanı ve mâ‘adânın ihfâsı sünnet olanı dağı bildirir. **Yetmiş ikinci** otuz üç yerde selâmın mekrûh olduğın bildirir on bir kitâbdan. **Yetmiş üçüncü** her şabâh beş melegin beş yerde inüp naşihat itmelerin bildirir. **Yetmiş dördüncü** günâhın sebebi olan altı şey’i bildirir. **Yetmiş beşinci** günâhdan kaçmak ile yâ işlemek ile kaçamayana olan on zararı bildirir. **Yetmiş altıncı** ehl-i cennetün yedi nişânın bildirir. **Yetmiş yedinci** altı maħalde câ‘iz olan gıybeti bildirir. **Yetmiş sekizinci** teğanninin on beş isim ile müsemma olduğın bildirir. **Yetmiş tokuzuncu** ehl-i cehennemün yedi nişânın bildirir. **Sekseninci** dünyâyı büsbütün zabt iden dört kimseyi bildirir, ikisi mü‘min, ikisi kâfir. **Seksen birinci** her bir insanda dört ni‘meti dört belâ bozmasını bildirir. **Seksen ikinci** ‘amel yedi olmasını bildirir. **Seksen üçüncü** Hazretullahı severim diyenün dört şahidin bildirir. **Seksen dördüncü** ‘arş gölgesinde olan yedi kimseyi bildirir. **Seksen beşinci** ‘acele yaramaz illâ beş yerde degil anı bildirir. **Seksen altıncı** müdâvemet idenün beş devletin bildirir. **Seksen yedinci** imâmetin sekiz şartın bildirir. **Seksen sekizinci** bir âdem dâ‘imâ sünnet-i şerif ile ‘amel eylese dört devlete nâ‘il olur anı bildirir. **Seksen tokuzuncu** du‘ânın kabûlinin ‘alâmetin ve du‘ânın miftâh idüğün bildirir. **Toksanıncı** imânsız gitmenin yigirmi bir sebebin bildirir. **Toksan birinci** her mü‘minin kalbinde imân şem‘asın bildirir. **Toksan ikinci** icmâlen pek mühim olan takrîrâtı bildirir. **Toksan üçüncü** şeytânın dört şıfatın bildirür. **Toksan dördüncü** imâmetün sekiz şartın ve sünnet ile ‘amel eylese dört devlete nâ‘il olur anı bildirür. **Toksan beşinci** du‘ânın kabûlinin ‘alâmetin ve du‘ânın miftâh idüğün bildirür. **Toksan altıncı** altıncı vech üze İbrâhîm bin Edhem’e müsâfirlerinin naşihatlerin bildirür. **Toksan yedinci** kalbün tokuz ‘ilâcın bildirür. **Toksan sekizinci** Reğâ‘ibün Berât’un ve Qadir’ün hâlâtın bildirür. **Toksan tokuzuncu** tedâ‘î ile ölürsä mekrûh, dîn olmasa mekrûh olmaz diyenlerin bâtıl sözlerin bildirür. **Yüzüncü** ‘ulemâyı âhîret olmayanların hâlin bildirür. **Yüz birinci** tafşil üze bid‘atı bildirür. **Yüz ikinci** her şabâh imâna kaşd iden dört düşmen bildirür. **Yüz üçüncü** imânsız gitmenin yigirmi bir sebebin bildirür. **Yüz dördüncü** istikâmet neye dürlü anı bildirür. **Yüz beşinci** imân ve İslâm’un dört kimse zevâline sebep olduğın bildirür. **Yüz altıncı** şüret uğrusı olup boynın egenlerin bâtılalıklarının tefsir ü hadîşden delîlin bildirür. **Yüz yedinci** her mü‘minün kalbinde imân şem‘asını bildirür. **Yüz sekizinci** Vehab ibn Verd’un hikâyesin bildirür. **Yüz tokuzuncu** mü‘minün bih ya‘nî altı şey’e imânın tafşilin bildirür. **Yüz onuncu** Rabbü’l-‘âlemînün nazm ile nazmsız yigirmi iki zıddıyla kırk dört şıfatın bildirür. **Yüz on birinci** yüzden ziyâde pek mühim olan ‘akâ‘id mes‘elesin bildirür. **Yüz on ikinci** melâ‘ike kütüb-i rûsül aḥvâlin bildirür. **Yüz on üçüncü** kırâ‘at-i ‘âşım rivâyet-i Hafş üze kavâ‘id-i Kur‘ân-ı ‘azîmü’s-şâni bildirür. **Yüz on dördüncü** iki yüz on beş mes‘ele-yi câmi‘ Fıkh-ı Keydânî’nün beyânın bildirür. **Yüz on beşinci** icmâlen mühim olan takrîrâtı bildirür. **Yüz on altıncı** i‘tikâdda mezhep bildirür. **Yüz on yedinci** ‘amelde mezhebi bildirür. **Yüz on sekizinci** âbdestün farzın bildirür. **Yüz on tokuzuncu** guslün farzın bildirür. **Yüz yigirminci** tafşil üze ‘âlemün şayısın bildirür. **Yüz yigirmi birinci** hâli olcaḡ vücûdımız için ba‘zı ihvândan du‘â-yı ḡayr idüğün bildirir. **Yüz yigirmi ikinci** dünyânın bostân olup zînet ne iledür, ḡarâb iledür anı bildirir. (SK 1b-4b)

Şifâü’l-Kulûb’un bazı nüshalarında eseri hülâsa eden bir fihrist bölümü yer

alırken bazı nüshalarında bu kısmın bulunmadığı tespit edilmiştir. Eserin giriş kısmında, nüshalar arasında farklılık olduğu, müstensihler tarafından iki farklı

nüşhaden teksir edildiği gözlemlenmektedir. Eserin nüsha ailesini kurduğumuzda, birisinin müellif hattına yakın, diğerinin ise kimi konuların müstensihler tarafından atılarak gerekli görülen meselelere değinildiği tespit edilmektedir. Eserin iki farklı girişinde yer alan Allah'a hamd, peygambere salat ve imanın esaslarının verildiği kısım şu şekildedir:

“Ve bihi nesta‘in ve küllü mu‘tarrin minhu yesta‘in hamd u senā biñ, on sekiz biñ, kırk biñ, seksen biñ, yüz biñ sayısız ‘ālemi yokdan var iden ‘ināden ve istikbāren fermān-ı şerīfine mu‘hālefet idenüñ mekânın nār iden Allāhu ve šalāt u selām bu altı kavı olmak üzere ‘ālem hürmetine halk olunan Resüllullāh şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ve āl u aşhāb üzerine olduğdan sonra cemī‘-i ricāl u nisā‘ üzerine farz-ı ayn olan ‘ulūm üçdür. Evvelkisi ‘ilm-i tevḥīd.” (MK1 51b; S1 1b; MK2 1b)

“Elḥamdulillāhi Rabbü'l-‘ālemīn ve’s-şalātu ve’s-selāmu ‘alā seyyiddinā Muḥammedin ve ālihi ve şahbihi ecma‘in. Bundan şora ma‘lūm ola ki cemī‘-i ricāl ü nisā‘ üzerine farz-ı ayn olan ‘ulūm üçdür. Evvelā ‘ilm-i tevḥīd ya‘nī mü‘menun bih ol kim altıdır. Evvelkisi Allāhu te‘ālānuñ birliğine varlığına inanmağdur. İkinci Allāhu te‘ālānuñ meleklerine inanmağdur. Üçünci Allāhu te‘ālānuñ kitāblarına inanmağdur. Dördünci Allāhu te‘ālānuñ peygamberlerine inanmağdur. Beşinci kıyāmet gününe inanmağdur. Altıncı başına her ne gelürse eger ḥayr ve eger şerr Allāhu te‘ālānuñ cānibinden idüğüne inanmağdur.” (İÜ 8b)

Eserin kaynaklarını zikreden Seyyidî, *Şifāü'l-Kulûb*'unu oluştururken Hanefî mezhebinin imamı Ebû Hanife'nin *Fıkhü'l-Ekber*'ini bütünüyle, Nesef şehrinde dünyaya gelen Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin *Fıkh-ı Keydânî* ve meşhur âlim Birgivî Mehmet Efendi'nin nahiv ilmine dair küçük Arapça risalesi *el-Avamîl*’inden tercümeler yaparak eserini meydana getirmiştir. Daha önce yukarıda zikredilen kaynaklardan istifade ederek manzum bir akâid-nâme kaleme alan Seyyidî, dostlarının rica ve talebi üzerine ayrıntılı olarak Türkçeye tercüme etmiş, bazı meselelerdeki tartışmalara ayet ve hadislerden deliller getirerek eserini yeniden üretmiştir. Ayrıca *Şifāü'l-Kulûb*’un büyük bir çoğunluğunu eserinin içerisinde ifade etmese de Birgivî Mehmet Efendi’nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*’sinden olduğunu ifade edebiliriz:

“Bu mezkûrātuñ âfâtı efrâdı ki kütüb-i mu‘tebereden bi-ḥasebi'l-icmāl dört yüz toksan altı âfâta bi'l-‘özü ekşerînüñ esbâbı ve envā‘i ‘ilâcından kaç‘-ı naẓar mecmû‘a-yı ‘ilm-i hāl ve manzûme-yi fi'l-hālimüzde müdevvenât-ı muhtaşarâtından İmām-ı A‘zam ve ḥümām-ı akdem Nu‘mān bin Şābit *radıyallāhu te‘ālā ‘anhū* ḥazretlerinüñ **Fıkh-ı Ekber**in tamāmen ve Ḥāfıziddin Ebû'l-Berekāt ‘Ömer en-Nesefî ḥazretlerinüñ **Fıkh-ı Keydān**isin ve cāmī‘ü'l-ḥaşā‘il mine'l-‘ulemā‘ü'l-‘āmil Taḳıyüddin el-Birgivî Efendinüñ zımn-i beyān-i kavā‘id-i nahvde ‘akāid-i ḥaḳḳa-yı mü‘beyyen ü mu‘ayyen **‘Avāmîl**-i ‘adīmü’n-naẓır nazımından ve nice ‘iber ile meşḥûne nazımlardan mā‘adā beyān ü ḥālī ‘anī'l-ḥasedi zurefā‘-i tālibin āḥirete ‘ayān itmiş idük. Velākin ba‘zı mazınnı-yi şalāḥ ve me‘inne-yi felāḥ şāhibü'l-vefā rāfi‘ü'l-cefā vāfir ilḫvān-ı şafā Türkiyye tercüme recāsın itmek ile taleben *li-rıżā ‘illāhi te‘ālā* Türki taşşiline şurū‘ olundu ve ba‘zı mezkûrātuñ lüzümiyyetin işbāta delil olmak için mecmā‘-ı kân-ı vefā cümle enrāza şifā ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafā *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem*ün ḥadis-i müsteṭāb ve zülāl-i ābları daḥı yazılır *inşā‘allāhu te‘ālā*.” (MK1 52b-53a; S1 3a-4a; MK2 3a-3b)

Şifâü'l-Kulûb'un genel görüntüsüne baktığımız zaman müellif Abdullah Seyyidî, eserinin girişinde İslam dininde bir Müslümanın yapmakla yükümlü olduğu, şahsen yapılması farz olan farz-ı aynî ilm-i tevhit, zahir-i amal ve batın-ı amal şeklinde üç bölüme ayırmaktadır. Bunlardan ilki olan tevhit ilmi Allah'ın birliğine ve varlığına inanmak, Allah'ın meleklerine inanmak, Allah'ın kitaplarına inanmak, Allah'ın peygamberlerine inanmak, kıyamet gününe inanmak ve başına hayr ve şer ne gelirse Allah tarafından geldiğine inanmak olarak altı iman esasıyla izah edilmektedir. İkinci olan zahir-i amali dil, kulak, göz, el, karın, ferc, ayak ve cümle beden ilmi, üçüncü olan batın-ı amali ise kalp ilmi olarak beyan etmektedir. Seyyidî, yapmış olduğu bu tasniften sonra farz-ı aynî ile farz-ı kifayenin ne manaya geldiğini açıklamaktadır. Zahir-i amal kısmını daha da detaylandıran Seyyidî, yapılması veya yapılmaması düşünülen şeyler üzerine görüş ve öneride bulunarak insanın uzuvlarının maddeler halinde, tatbik etmesi veyahut etmemesi gereken şeylerin sayısal olarak değerini vermektedir. Kalbin musibetleri altmış, dilin musibetleri doksan dört, kulağın musibetleri on dört, gözün musibetleri dokuz, elin musibetleri yüz yedi, karının musibetleri otuz dört, fercin musibetleri otuz iki, ayağın musibetleri elli altı, cümle beden musibetleri doksan, bütün uzuvların toplamı dört yüz doksan altı olarak vermektedir. Daha sonrasında Seyyidî, kalbin en aşağı, pek adisi olarak gördüğü küfür, bidat, riya, kibir hakkında izahta bulunduktan sonra buhl, israf ve haset bahislerini de ilave ederek kötülüklerin anası olarak gördüğü bu rezil ahlakı açıklamaktadır. Yine bu kısımları alıntıldığını ve Birgivî'den aldığını da ifade etmektedir:

“Bu dördün üzerine hazret-i merhûm Birgivî Efendi'nün dikkati berekâtudur. Cumhûrun kavli yedi olur bu dördün üzerine buhlî ve isrâfî ve hasedî zamm itmek ile. Hazret-i cumhûra ri'âyet idüp bu üçü dahî inşaallâhu te'âlâ tertîb üze tafsîlan beyân iderüz” (MK1 61a)

Daha sonra Seyyidî, on iki kul hakkı, dostta ve düşmanda bulunan adete muhalif sekiz emir, Şiblî'nin sözü, Şeytan'ın Firavun ile olan hikayesi, Peygamberlerin isimleri, gökten inen kutsal kitaplar, halifelerin hilafetlerini bildirmesi, kabrin her gün yedi kere çağırması, evlenmenin şartı, avratların onu huyu, erkeğin avrat üzerinde on beş hakkı, avratın er üzerinde kırk beş hakkı, domuz etinin haram olup horoz etinin helal olması üzerine görüşler, nikahın beş faydası, ehl-i cennetin yedi nişanesi, günahın sebebi olan altı şey, imametin sekiz şartı, duanın kabulünün alameti, şeytanın dört sıfatı, kalbin dokuz ilacı vb. şeklindeki dinî meseleleri kapsayan birçok konu başlığıyla eserini tamamlamaktadır.

Aşağıdaki kısımda eserin dil ve üslup özellikleri ile dinî yönden incelemesi gerçekleştirilerek *Şifâü'l-Kulûb*'un muhtevası tetkik edilecektir.

1. Dil ve Üslup Özellikleri

İletişim kurmanın vazgeçilmez öğelerinden birisi konumunda bulunarak ehemmiyetini muhafaza eden dil, Muharrem Ergin'in deyişiyle "İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabi bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir" (Ergin, 2009: 3) şeklinde tarif edilmektedir. Kültür ve medeniyeti intikal ettiren, geçmişin mirası ile bugün arasında köprü vazifesini üstlenen dilin de milletlerin sözlü ve yazılı ananelerinde mühim bir vazife bilinerek bilhassa üzerinde durulmuştur. Bugünkü dilin yitirdiği kelime hazinesi, dışarıya göre daha müphem olması hususunda tesirin ve tahavvülün sınırlı olduğu ağızlarda mevcudiyetini koruyabilmiştir. Ağızlar, bu vaziyetinin yanında tarihî eserlerin yazılı metinlerde tetkik edilmesiyle yok olmaya yönelmiş arkaik dil hususiyetlerinin kaydedilmesi muhakkak faydalı olacaktır.

Klasik Türk edebiyatı mahsulleri hem edebî yönden hem de dil tahkikatı bakımından varlıklı bir alan görüntüsünde olarak arkaik unsurların bugüne taşınmasına vesile olma vazifesini üstlenmiştir. İncelenen *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserde, müellifin yaşadığı bölgedeki yerel ağız ve ifadeleri üslubuna sirayet ettirerek eserin dil yönünden de zengin olduğunu göstermektedir:

"Tokuşuncı hıffet itmek a'nî yeniceklik itmek (diğer nüshalarda yeyniceklik, yegniceklik)" (MK1 54b)

"Sefeh yeyincek olup 'aklı za'if olmak" (MK1 64b)

"Yigirmi beşinci olduğu yerde boy/büy ağı kırmak, boy/büy ağı demek örümcek demekdür" (MK1 91a)

"Otuz üçüncü mûmumdur fitîlimdür ve çerâğımdur üfürüp söyündürmek" (MK1 91a)
Evvelkisi beden ile, tutağın debertmekle, az yir ancak disünler diyü zebûnluk göstermek ile, sesin alçak itmek ile, riyâyı ehl-i dinde ve ehl-i dünyâda cemî' eşyâsın güzel göstermek ile. (MK1 57b)

"Meclise ekâbir gelse her hâlini degşirmek ve meger lutf u rıfk ile tārîk-i hâkka irşâda niyyeti ola." (MK1 59a)

"Dördüncü üçüncünün mişâli gibi ki yeyni kılar ta' dil-i erkânı terk ider." (MK1 59b)

"On birinci kendi akrânı a'nî taytaşı ileri geçse şıkılma." (MK1 60B)

"Ne didi Rabbim? didükde "Cennât-ı 'âliyâtı öykesin yudanlara hâzırladum dimedi mi?" deyüp..." (MK1 114)

Seyyidi, akâid-nâme yazıcılığında gelenekselleşen Arapça üslup ve ifadeleri Türkçeye aktararak yaşadığı çevredeki insanlara dinî bilgileri öğretirken onların da anlamlandırabileceği bir dil malzemesini kullanarak okuyucuya sunmuştur. Üstelik

Seyyidî'nin anlatım üslûbuna baktığımız zaman da akâid-nâmenin Arapçadan tercüme edilmiş bir görünümde olduğu açıktır:

- “Evvelkisi ma‘âşe ya‘nî geçinmege fâ‘idesi ve nef‘i yok altı.” (MK1 52a)
“Üçüncisi ‘ibādât-ı müte‘addiyye ya‘nî hem diyene ve hem tıyana fâ‘idesi olan dört” (MK1 52a)
“Dördüncisi kâşıra ya‘nî ancak fâ‘idesi diyene ola üç.” (MK1 52a)
“İkinci ‘ucub a‘nî ‘ameli kendideñ bilmek.” (MK1 55a)
“Mâbihi‘r-riyâ a‘nî riyâ ne şey‘le olıcağ beş dinmiş idi.” (MK1 57b)
“Ve mâlehu a‘nî ne şey için olıcağ riyâ dört.” (MK1 59a)
“Hayyan ve meyyiten a‘nî ölüsine ve dirisine intisabı olmayan fuğarâdan hağ sözi kabûl itmemek.” (MK1 60b)
“Üçüncisi kal‘i a‘nî esbâbını bilüp kökinden kaldurmak.” (MK1 61b)
“Üçüncü ni‘meti rab‘i a‘nî bağlamak.” (MK1 62a)
“Üçüncü ilâc-ı kal‘i a‘nî sebebini bilüp kökinden izâle itmek.” (MK1 63b)
“Altıncı hıkkddur a‘nî kîn tutmak.” (MK1 64a)
“Dördüncü mirâ ya‘nî gayruñ kelâmına garaž-ı şahîhsiz bahâne bulmağ her vechle.” (MK1 66a)
“Altıncı ğınâ ya‘nî lahn ile şey okumak ne olursa olsun şer‘-i şerîfde on beş isimle mezmûmen zıkr olunmuşdur, manzûmede mezkûrdur.” (MK1 66a)
“Onuncı suhriyye ya‘nî mashharalık.” (MK1 66b)
“On üçüncü la‘n ya‘nî bir âdeme mel‘ûn demek dinen âdem mu‘ayyen olduğda cā‘iz değıl, ammâ vaşf-ı ‘umûm ile altmış nefer kimseye la‘net vârid olmuş, nazmı bed‘ olunmuşdur.” (MK1 66b)
“On dördüncü ğılzet ya‘nî pek söylemek dilün âfâtıdır illâ yedi mevâzi‘de degül.” (MK1 66b)
“On beşincisi zi‘l-lisâneyn ya‘nî iki dillilik dünyâ için bir âdeme bir yüzden âğar âdeme bir ğayrı yüzden söyler, içi taşına uymaz, keenne hağk şoymaz.” (MK1 66b)
“Yigirminci nemîme ya‘nî bir meclisden bir meclise fesâd tarîki ile söz taşımak kâfir gitmege sebebdür.” (MK1 67a)
“Yigirmi beşinci su‘âl-i ‘ani‘l-müşkilât ya‘nî ‘aklı irmedüğü şeylerden su‘âl.” (MK1 67a)
“Evvelâ icâre ya‘nî bir şey‘i ücret ile virmek.” (MK1 68a)
“Beşinci ticâret-i şer‘iyyeden haşıl olan ribh ya‘nî fâ‘ideye mute‘allik kelim.” (MK1 68a)
“Evvelâ melâhi ya‘nî çalgu vü çeğâne her ne ise anı dinlemek.” (MK1 69a)
“Üçüncü veşm ya‘nî kolına yâ yüzine igne dürtürüp ba‘dehu mürekkeb döküp beñ mişâli itmek iden de ve itdüren de şer‘-i şerîfde la‘net vârid olmuşdur e‘âzünallâhu te‘âlâ.” (MK1 75b)
“Dördüncü ‘ıyna ya‘nî hîle ile âğara akçe virmek ziyâde olmağ üzre.” (MK1 75b)
“Altıncı ihtikâr ya‘nî ümmet-i Muğammed ve hayvânât için olan zehâ‘iri bilâ-zararin ħabs idüp pek kıymete çıksun da şatayın demek, pîrleri bütün dünyâyâ mâlik olan Nemrûd’dur.” (MK1 75b)
“Yigirmi tokuzuncu iktinâ-yı kelb ya‘nî av için yâğud koyun için yâ av beklemek için olandan mâ‘adâ kilâb ki çarşu kilâbıdır anı beslemek.” (MK1 76b)
“Kırk ikinci inbitâh ya‘nî karnı üzerine yatmak ‘özürsüz.” (MK1 77b)
“Kırk üçüncü terk-i velîme ya‘nî münkerâtsiz debleksiz düğün da‘vetine icâbet itmemek.” (MK1 77b)
“Yetmişinci telakkî-yi celb ya‘nî ehl-i beldeye gelen zağîreye kârşu çıkmak.” (MK1 78a)

Seyyidî, küfür, bidat, riya, kibir, buhl, haset gibi kötülüklerin kaynağı olarak gördüğü hasletleri hem nesir olarak hem de yer yer konuyu özetleyen manzumelerle izah ettikten sonra kötü ahlakın rezil özelliklerini de açıklamaya gayret eder. Bu

kısımda küçük bir şerh yöntemine başvurarak önce manzume olarak verir akabinde bu kelimeleri kısaca tanımlayarak izah eder:

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Küfürdür birisi anuñ dağı hem cehl ü havf-ı zemmi

Riyā kibr ü ceza‘ emn ü tehevür ye’s ü rahmānī

Küfür ma’nası bilindi. **Cehl** neye dirler? ‘Âlim olmak şânından olan kimsede ‘ilm olmamak. **Havf-ı zemmi** eluñ zemminden korkmak. **Riyā** bilindi. **Kibr** bilindi. **Ceza’** muşibete tahammül itmeyüp kavlen ve fi’len izhâr itmek. **Emn u** ‘azâb sahaatdan halâş oldum bilmek. **Tehevür** ikdâma lâıyık olmayan emre ikdâm itmek. **Ye’s** ümüdin kesmek.” (MK1 64a-64b)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Hased buhlile ‘ucb isrâf kazâ üzre sahaat itmek

Birisi dağı cübn oldı şemâtet gadr-i cānānı

Hased bilindi. **Buhl** bilindi. ‘Ucb ‘ameli kendüden bilmek. **İsrâf** bilindi. **Sahaat** kazāya tazaccür itmek ya’nı şıkılmaq. **Cübn** lâıyık olan işe mübâşeret idememek. **Şemâtet** ‘adūnuñ muşibetine sevinmek niyyetsiz. **Gadr** izni i’lâmsız ‘ahdin bozmaq.” (MK1 64b)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Hıyânet hulf u va’d u hırş sefehle sū’-i zan itmek

Fezâhat gıll u gışş fitneyle teکشir itme tuğyānı

Hıyânet kavlinde ve fi’inde hile itmek. **Hulf u va’d** va’dine muhâlefet itmek. **Hırş** dünyā cem’ine pek çalışmak. **Sefeh** yeyincek olup ‘aklı za’if olmak. **Sū’-i zan** ‘alânetsiz âhar kimesneyi kötü bilmek. **Fezâhat** kalbi kalın olmak. **Gıll u gışş** nefesine ve gayrıya işâbet iden şerden elem çekmeyüp naşihat almamak. **Fitne** nefisini miñnete belāya ilkā itmek.” (MK1 64b)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Beâletle vekâhatla tezellül hıkd-ı hubb-ı māl

Tama’ ta’lîk-i kalb itme surûra koma şeytānı

Beâlet lâzım u mühim olanı tahşilde tekâsül itmek. **Vekâhat** Hazretullāhu te’âlādan ve Resûl-i Ekrem şallāllāhu te’âlā aleyhi ve sellemden utanmamak. **Tezellül** şer’an mertebesinden alçak temellük itmek. **Hıkd** âhara şerr ü buğz murād itmek. **Hubb-ı māl** gāra-ı dünyā için māl sevmek. **Tama’** muhâtaralı harām şeyi murād itmek. **Ta’lîk-i kalb** Allāhu te’âlādan gayrıya gönül virmek.” (MK1 64b)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Hevāya üns ü mañlûka eger olur iseñ tâbi‘

Şalef hıffet nifāk üzre olanlar bula nîrānı

Hevā cesed-i insānda mevzî’-i mu’ayyeni olmayan buhārdan ‘ibâret olan nefsün şer’-i şerîfden izinsiz her lezzeti olana meyle dirler. **Üns ü mañlûk** metā’-ı dünyā olan ile ünsiyyet. **Şalef** nefisini tezkiye idüp lâf urmaq. **Hıffet** her geliciye gidiciye nazar ve her su’ale cevāb ‘acele ile lâzım olmayandan su’āl. **Nifāk** kavlinde ve fi’inde bātını zāhire uymamak.” (MK1 64b-65a)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

İnād u cerbeze küfran-ı ni‘metde müdāhinler

Temerrüd bid‘at taklîd-i şerehde olalar cānı

İnād şey’uñ hākıqatın bilüp kibren kabûl itmemek. **Cerbeze** kendüye lâzım olmayandan su’āl idüp hāl itmek. **Küfran-ı ni‘met** Rabbü’l-‘âlemînüñ ni‘meti karşısında şükr itmemek. **Müdāhene** dîn kıyırmamak, münkeri gördüğü vaktde def’ine vücûh ile kâdir iken def’ itmemek gibi. **Temerrüd** nuşhı kabûl itmemek. **Bid‘at** bilindi. **Taklîd** zararın bilmeksizin mücerred hüsn-i zann ile âhara uymak. **Şereh** helāl eger harāma hırş ile el uzatmaq.” (MK1 65a)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Humûden buğz-ı şâlihî hubb-ı câh hubb-ı medh ısrâr

‘Adâvet hüzn-i fi‘d-dünyâ belâdet ide nehrânı

Humûd nefis ârzûsına el uzatmak ve lâzım olana el uzadamamak. Buğz-ı şâlihî ‘âlimleri ve şâlihleri sevmemek. Hubb-ı câh nâsuñ kulûbında mehâbetli olmağı sevmek meger şâlihî niyyeti ola. Hubb-ı medh gayruñ medhini sevmek. Isrâr ma‘şiyete dâ‘imâ kaşdı olmak ‘ömrinde bir kerre işlerse de. ‘Adâvet dünyâ için üç günden ziyâde küsmek meger ‘adâveti dîn için ola. Hüzn-i fi‘d-dünyâ dünyâ ni‘metinüñ gitdüğine elem çekmek. Belâdet hayrı ve şerri seçmemek.” (MK1 65a)

“Beyt:

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün]

Teşe‘um hubb-ı dünyâ hubb-ı zâlim havf-ı fi‘d-dünyâ

‘Amel-i tesvîf emelde ‘âcilen gel eyle imânı

Teşe‘um bir şey’i şerre ‘âlâmet tutmak. Hubb-ı dünyâ dünyâ zevkini isteyüp çoğaltmağa çalışmak. Hubb-ı zâleme zâlimleri sevüp mertebesince buğz ızhâr itmemek. Havf-ı fi‘d-dünyâ dünyâ belâsı işâbet itmeden korkmak. Tevsîf-i ‘amel dağı gençliğim var diyü âhîret ‘amelini anlamak. Emel hayra niyyetsiz uzun ‘ömr istemek. ‘Acele kalbde şâbit bir ma‘nâdur ki murâdınñ tezce huşûline sebep olur yâhûd bir nesnenüñ zararın fikr itmeksizin içdâma sebep olur yâhûd her bir hakkını ve şerâ‘itini vefâ itmeksiz fi‘lün tamâmına bâ‘iş ve sebep olur.” (MK1 65a-65b)

Yine Türkçe olarak verdiği manzumede beyitlerin bütününi özetleyen kısa bir

şerh usulüne başvurarak şiirlerdeki manayı izah etmeyi çalışmaktadır:

“Beyt:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

Ma‘şiyetden kaçmaya gitmekle yâ etmek ile

On belâya mübtelâ olur didi şer‘-i şerîf

Rabbisi ider gâzab mesrûr olur şeytân-ı şûm

Bu‘d-ı cennet kurb-ı nîrân u cefâ nefis-i nahîf

Nefsini telcîs ide ide ezâ hâfızlara

Ravza-yı pâkında maḥzûn ola ol fâhr-i münîf

Toğuzuncı ola şâhid arz semâ leyl ü nehâr

Cümle halka hâ‘in olmaḥdur onuncı ey zarîf

Me‘hazı tenbîh durur Seyyid hâzer it dâ‘imâ

Yohsa hâl müşkil olur geldikde eyyâm-ı harîf

Türkî efrâdın beyân idelüm. Bir âdem günâhdan kaçmaya işlemek ile yâ işlenen yere gitmekle on belâya maḥzar olur dimiş hâtimetü‘l-müctehidîn Ebu‘l-Leyş Tenbîh’inde rahmetullâhi te‘âlâ. Evvelâ Rabbü‘l-‘âlemîn gâzab ider. İkinci düşmeni şeytânı sevinür. Üçüncü cennet uzak olur. Dördüncü cehennem yakın olur. Beşinci nefisine ezâ ider. Altıncı nefisini murdâr ider. Yedinci meleklerle ezâ ider. Sekizinci hâzet-i fâhr-i kâ‘inâtı kabr-i şerîfide maḥzûn ider. Toğuzuncı arz u semâ ‘aleyhisine şâhid olur. Onuncı cümle halka hâ‘in olur.” (MK1 105a)

Kimi zaman ise Seyyidi, Arapça olarak verdiği manzumelerde de yine şerh

yöntemine başvurarak hem manayı, hem de kelime kelime açıklamalarını beyan etmiş,

şiirdeki anlamın okuyucuya aktarımında anlaşılabilmesini amaçlamıştır:

“Beyt:

Tazallüm vesta‘in ‘arrif hâzer istefti beşinci

Dağı altıncısı fâzkur maḥal füssâk oyuncu

Beyt-i Âḥar:

Zikri'l-‘uyûbi yübâhu ‘inde şelâsetin
Ve şelâseti fîhe'l-e ‘immetü ecme‘u

Minhâ et-tazallümi ev izâletü münkerin
Ve li-dîni'l-istiftâ‘u fîmâ yedfe‘u

Ve'r-râbi‘u't-tehzîru şümme mücâhidu
Ve's-sâdisu't-ta'rifu huzmâ yenfe‘u

Ve'l-ba‘zu zâde bu‘ayde zâke mesâ‘ilen
Fâhfez niżâmi key te‘uzzu ve turfe‘u
tafşile tercümenün taḥammüli yokdur. İmdi tafşili manzûmede toḡsan dört âfât-ı lisân
içinden maḡşûş beşini beyân maḡallinde mufaşşaldur, murâd iden nażar itsün.

İmdi icmâlen ġıybet üçdür. Birinün şâhibi kâfir birinün şâhibi ‘âşi ve fâcir birine ecr
ola, vâfir maḡalli Ebu'l-Leys'ün *raḡmetullâhi te‘âlâ* beyânıdır. ġıybet neye dirler?
Bir mü'minün ġıyâbında bir söz söylemeyesin ki ol kimse ne işitdükde içine bu
ġıybetün ġürmeti naşş ile şâbitdür. Müsteḡilli kâfir olması *Kütüb-i Mufaşşalât*’da
muşarraḡdur. Meger zıkr olınan altı mevzi‘den biri ola. Evvelâ isti‘ânet ya‘nî şer‘-i
şerife muḡâlif olan eşyâdan bir şeyi taġyir itmekde. İkinci ‘arrif ya‘nî kötü laḡab ile
meşḡur imiş anuñ ile zıkr itmekde. Üçüncü ḡazzir ya‘nî bir âdem şer‘a muḡâlif envâ‘ı
ḡilesi ḡalka ḡafî imiş, anı âḡara i‘lâm itmekde. Dördüncü istefti ya‘nî bir âdem şer‘a
muḡâlif söz söylemiş müftiden fetvâ istemekde. Beşinci fâzkur ya‘nî bir âdem envâ‘ı
fısk u fücür izḡârı ile cilbâb-ı ḡayâyı ardına atmış, anı zıkr itmede bu mezkûrâtı eşitse
ḡazz ider mi? İtmez. Ve ġıybet olur mı? Mezmûm olan ġıybetden olmaz. Pâk niyyet
ile ġaraẓdan ḡâlî ise meşâb olur. Altıncı zâlim mazlûmuñ büyük zâlimlere şikâyetin
eşitse ḡazz ider mi? İtmez. Belki şikâyet iden faḡîri tavşan tutar it ile akçe ile at ile
envâ‘ı belâyâ uğratmadıkça râḡat ile yatmaz gerçi râḡatı ‘âcile ise de *elḡamdülillâhi
te‘âlâ* râḡat-ı âcilede var *amennâ ve şaddakna*.” (106b-107a)

Seyyidî, kimi zaman aktardığı meselelerde okuyucuda somutlaştırmayı
saġlamak amacıyla küçük hikâyelere başvurmaktadır. Hasede dair bölümde ifade ettiği
zararların sayısal değerlerini verdikten sonra hasedin tanımını vermektedir. Sonrasında
ise Firavun ile şeytandan daha yaramaz olan kişinin haset ehli olduğunu anlattığı
hikâyeyi nakletmektedir:

“ḡased mes‘elesı on sekiz, ma‘nâ bir, sebebi altı, zararı sekiz, ‘ilâcı üç, cümlesi on
sekiz. ḡased neye dirler? Âḡirete zararsız şalâḡ-ı dîni ve dünyevîsi olan bir âdemden
Rabbü'l-‘âlemînün ni‘metinün zevâlini yâḡûd ol ni‘met-i mezkûreye ulaşamamasını
murâd itmek ve ulaşamayup zâ‘il olduğunu sevmek. Bu bir şıfatdur ki şeyṡân-ı la‘în,
Fira‘vn-ı la‘în ü müḡîn ile ġörüşüp “Senden benden eşed kim vardır?” su‘âllerin
itdükde ikimizden de yaramaz erbâb-ı ḡaseddür didükleri ḡikâye-yi ġarîbesi temşilât-
ı ‘acîbesi ile manzûmemüzde mezkûrdur. Mufaşşalan beyân olunan ebyâtdan bir
sâtırın yazalım, pekçe nefret murâd idenler bulsunlar, kışşadan ḡişşe alsunlar.” (MK1
62b)

Kimi durumda Seyyidî, konuyu özetleyen bir beyitlik manzume verdikten
sonra o beytin içerisinde yer alan anlam hususunu bütün ayrıntıları ile açıklamaktadır:

“Beyt:
[Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün]
Sebeb yedi ‘alâmât on iki hem daḡı bir ma‘na
Kibir ‘unvânını Seyyid ferâġat eyle ol ra‘nâ

Beyt-i Tafşili:
[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün]

Kibre āyet gönderüp zemm itdi ḥallāk-ı cinān
Zerresi mānī‘ cināna didi ol faḥr-i cihān

Çünkü Qur‘ān ile mezmūm oldu lāzım **Seyyidī**
İdesin esbābını andan ‘alāmātın beyān

Kaç-durur dirse eger esbāb-ı kibri bir kişi
‘İlm ile tā‘at cemāl u kuvvet ü māl u zamān

Oldı altıncı yedinci daḥı etbā‘ u neseb
Bî-neseb kimdür bulardan gāfil ola bî-gümān

Ḥamdullāh ahladık esbābını oldu yedi
On iki daḥı ‘alāmet dindi Rabbüm el-amān

Evvelen sevmek kıyāmı nāsı ta‘zīmen li-nefs
Şāniyen meşy itmek ḥalfında gayruñ her zamān

‘Ār ide ḳurben culūsdan ḡayra zā‘ir olmaya
Daḥı me‘lūl ile marāzilerle olmaya mekān

Ev metā‘ın ḥamle hem lübs-i deniden incine
Ger faḳīr iderse da‘vet zīrā azdur anda nān

Ṭoḳuzuncı ol levāzımdur ki ol ola ḥasīs
Bey‘e ḥamle ‘ār iderse ol ider kibrin ‘ayān

Ger teḳaddüm itse akrān incinürse on biri
On ikinci ‘ār ide ḥaḳḳı ḳabūlden her zamān

Yā ilāhī **Seyyidūñ** bu nazmın iderseñ ḳabūl
Şihḥatinde vir amān ḥatm-i ḥālinde ‘imān” (MK1 60b-61a)

Abdullah Seyyidī, eserinde yer verdiği manzumelerinde umumiyetle

beyitlerden meydana gelen şiirler kaleme almıştır. Ancak *Şifāü’l-Kulûb*’un içerisinde

dörder mısralı bentlerden meydana gelen murabbası da bulunmaktadır:

“[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilūn]
Fikr idüp zālimlerūñ ḥālini im‘ān eyleseñ
Rayb u şeksiz ḥayret aḥz ider derūñı soylasañ
Ḳatle sa‘y itmek muḳarrer toştoḡrı söyleseñ
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Paşalar begler ağalar cümleñün almak işi
Bitdi şimden soñra ümmet çün begim gülmek işi
Pādişāha bî-ḡaraż i‘lām ider yok bir kişi
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

İki şākī varsa şer‘a yoklar andan intisāb
‘İllet-i maḳşūdı vardır idecekdür iktisāb
Şabr fikr itsün ol vakti olacaḳ yevm-i ḥisāb
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Müntesib şākī elinde ger olursa tezkire
Hiç tevakkuf itmeye ol ḳapulardan tezkire
Gönderen giremeyen giren cezāsın hep göre
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Siyyemā ola içinde sîm u zerden pek nişân
Getüren ğamsız girer itmez huşûlinde gümân
Hiç tıyulmaz bî-kes olan eylese yüz biñ emân
Sen taḥammüller müyesser eyle yâ Rabbi meded

Emr-i ma‘rûf ideni medḥ ider Allāhu ‘azîm
Zıddını iden münâfık didi vallâhi’l-‘azîm
Şimdi olurlar ḥaḳ dîne şol kadar ġâ’iz keẓîm
Sen taḥammüller müyesser eyle yâ Rabbi meded

İntişâr-ı zulme bâ‘ iş almak oldu âh u vâh
Virmek almak çünkü vardır işidilmez oldu âh
Âh-ı mazlûm yerde kalmaz ref‘e sa‘y it pâdişâh
Sen taḥammüller müyesser eyle yâ Rabbi meded

Seyyidi ḥaḳḳa niyâz it kalkdı ḥalkdan ḥavf-ı nâr
Bâ‘ iş-i nârı bilenler nereden olursa şunar
Bilür iken aḥz idenler bilmeyenden çok yanar
Sen taḥammüller müyesser eyle yâ Rabbi meded” (MK1 107a-107b)”

Eserin edebî yönünden ziyade didaktik özelliğinin daha ön planda olduğu

görülmüştür. Seyyidî’nin eseri kaleme almasındaki maksadı, dinî bilgileri en doğru ve anlaşılabilir şekilde okuyucuya aktarmaktır. Bu nakil işleminde sade bir üslupla halka en sahih bilginin ulaştırılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla kendisini dinî bilginin öğretiminde mesuliyet sahibi olarak düşünen Seyyidî, kimi beyitlerinde kafiye ve aruz kusurları bulunsa da eserin genel çerçevesinde edebî yönünün kötü olmadığı görülmektedir. *Şifâü’l-Kulûb*’ün bütününe bakıldığında yer yer Kemalpaşazade gibi âlimlerin şiirlerine yer verse de Seyyidî’nin “Seyyid” ve “Seyyidî” mahlasıyla geçtiği 59 manzumesi bulunmaktadır.

Şifâü’l-Kulûb’un müellifi Abdullah Seyyidî’nin üslubuna bakıldığı vakit metnin çoğunluğunun basit yapıli cümlelerden meydana geldiği görülmektedir:

- “Evvelkisi ürkdükde yüzine urmak” (MK1 82b)
- “Yedinci kış güninde yufka çul urmak” (MK1 82b)
- “Ve hukûk-ı hayvândan olan sekizden” (MK1 82b)
- “İkinci şetm itmek” (MK1 82a)
- “İkincisi sâhibi ile helâlleşe” (MK1 82b)
- “On ikinci fitre virmemek” (MK1 81b)
- “Tokuzuncı kazâsı lâzım olan savmı kazâ itmemiş” (MK1 81b)
- “Seksen ikinci nesli zâyî’ itmek” (MK1 78b)
- “Seksen üçüncü mesâcidde kâr u kisb itmek” (MK1 78b)
- “Seksen dördüncü gayrınun yerine oturmak” (MK1 78b)
- “Seksen beşinci perdesiz tam üzerinde oturmak” (MK1 78b)

Farsçadan Türkçeye intikal eden ve Türkçenin cümle yapısına pek de uygun olmayan ki (kim) edatı, *Şifâü’l-Kulûb* adlı eserde pek nadir olarak görülmektedir:

- “Altıncı biraz kavmin kelâmın dinleyesin kim anların rızâları olmaya, meger nefsiine ve mâlına zararları ola, ol vaktde câ’izdür” (MK1 69a)
- “O hemân kim öldi, herkes sıfatın buldı” (MK1 90a)
- “O kim kalbi anun sâfîdür” (MK1 81a)

Mana bütünlüğü içinde tek başına yargı bildiren cümlelerin sıralanmasıyla vuku bulan sıralı cümleler, müellif Seyyidi'nin eserinde başvurduğu anlatım özelliği olarak göze çarpmaktadır:

- “Üç; şartı ile işleyene sevâb, özürsüz terk idene azâb, inkâr idene küfr fi'l-ittifâk” (MK1 51b)
- “Recâsın kabûl ile müsâb olayız, olalar, necât bulayız, bulalar, mü'minen olayız, olalar” (MK1 53a)
- “Bir gün ânide soyalar, taracık kabre koyalar, mâ-lezimedden soralar” (MK1 53a)
- “A'mâl-i zâhireden olan sekiz a'zâda ictinâb ta'bîr olunur kaçacaga, imtisâl ta'bîr olunur tutacaga, kalbde olan iki hâle tahliye ta'bîr olunur huylanmayacaga, tahliye ta'bîr olunur huylanacağa” (MK1 53b)
- “Ulemâ-yı izâm hükm itdiler ve mü'ellefât-ı kesire kodılar gitdiler, muvaffak olan sözlerini tutdılar, olmayanlar enselerine atdılar” (MK1 54a)
- “Kalbim mücellâ olsun diyen bulsun, ibreti var ise alsun” (MK1 56a)
- “Bir hulkun ma'nâsı ile cümlesi olur toksan, bilmeyen noksân” (MK1 61a)
- “Şer'a uyarırsa hamîde, uymazsa zemîme dirler” (MK1 61a)
- “Mufasssalan beyân olunan ebyâtıdan bir sâtırın yazalım, pekçe nefret murâd idenler bulsunlar, kıssadan hisse alsunlar” (MK1 63a)
- “Hased olunan âdemde bu mezkûrâtun aslı, terk it imdi faslı, istersen cennete vaslı, olma halk içinde paslı” (MK1 63a)
- “Rabbüm cümlemüze tevfiğ ide kaçayız, îmân ile geçeyiz, sırâtı da geçeyiz” (MK1 65b)
- “İki mısra' beyt dinilsün, biraz ibret alınsun, amel itmezse ne gam bir iki kaç gün salınsın, evime hele Azrâ'il gelsin de ömrü tolınsın” (MK1 72b-73a)
- “Ve, veya, veyahut, ama, fakat, velakin vb.” bağlama edatları ile cümleye

bağlanan sıralı cümle türü de *Şifâü'l-Kulûb*'da görülmektedir:

- “Zerre insâfı ve hakka meyl-i kâfilleri olanlar nazar itsünler” (MK1 75b)
- “Belki ba'de'l-cum'a câmi-i şerîflerde lâubâlî alâ-mele'i'n-nâs bî'at virenleri ve bî'atden sonra nâ-mahrem bize mahrem olur diyenler tevbe itmezler ise öldürsünler” (MK1 77b)
- “Seksen birinci ta'lîk-i temîme ya'nî bir maraz def' olsun için bir şey'i asmak ve bileğine ip bağlamak” (MK1 78b)
- “Bir âdemün hayvânı gelmese bir mikrâs alurlar, bir câhile biraz yumurta veyahud biraz akçe virürler ve dirler ki inegim veya atım taşrada kalmış, cânım hâce bana şu hedâyâcığım alup da kurdun agzını bağlayuvir dirlerdi” (MK1 82b-83a)
- “Eger ba'zı a'zâ veyahud cümle a'zâsı ma'siyet üzre olursa tokuz delüklü fener içinde rûzîgârlu ve zulümâtlu günde mahûf yerde olan âdemün hâli nice olursa anun dahı hâli odur, teşbîh-i ulemâ budur” (MK1 131a)

Gelibolulu Mustafa Ali'nin *Künhü'l-Ahbar*, Latifi'nin *Tezkiretü's-Şuara* ve Katip Çelebi'nin *Mizânü'l-Hakk fi İhtiyârî'l-Ehakk* adlı eserler orta nesrin en tipik örnekleri olarak görülmektedir (Çapan, 2016: 51). Kimi kalıp ifadelerin kullanımı, ayet-i kerime ve hadis-i şerif alıntıları, Arapça atasözleri ve büyüklerin atasözü hükmündeki hikmetli kelamı olarak bilinen bu nesir üslubu, müellifin anlatımı tahkim etmek ve görüşünü delillendirmek maksadıyla sık sık başvurduğu gözlemlenmektedir:

- “Hazret-i Rabbü'l-âlemîn yigirmi üç yılda اٰلْيَوْمَ اٰكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ayet-i kerimesi ile serdâr-ı kâfile-yi enbiyâ hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem üzre indirdiği dîn-i müstetâbı ihyâ vü tecdîd ider” (MK1 108b)
- “Sûre-yi Nisâ'da يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا يُؤْمِنُوْنَ حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْكُمْ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ayetin derûnî mülâhaza idüp râzı olmak” (MK1 111a)

فإن النافذ “İmdi ehl-i ihlâs ü riyâdan halâs erbâbı pek az bulunur basîret üzre ol hadîs بِصِيرُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ قَلِيلٌ وَلَا صَغِيرٌ a’nî Rabbüm her şey’i görücüdür, kalîl ü sagîr hafî değildir” (MK1 58b)

“Bir hadîs-i şerîfnde buyurdu “İmân cihetinden mü’minün ekme-i huku güzel olup ehli ile eltaf olundur” buyurdılar. (MK1 96a)

“Her günde müte’addid yenilen ta’âm üzerinde Tatarhâniyye’de yazdugına göre” (MK1 72b)

“Tevkîr itme, anlara karışma ehl-i bid’atdır إِنْ تَهَيَّ إِلَى هُنَا Tatarhâniyye kelâmudur (MK1 135b)

“Bu dördün üzerine hazret-i merhûm Birgivî Efendi’nün dikkati berekâtudur” (MK1 61a)

“Evvelkisi merhûm Takiyyüddîn Birgivî Mehmed Efendi’nün tahkîkî üzre toksan mes’ele-yi câmi küfr ü bid’at ve riyâ vü kibrden bir de hulkun ma’nâsı toksan” (MK1 83a)

“Bu on beş esmâ ile sübûtinun tafsîl-i irşâdî Ukûl-i Selîme’de mezkûrdur, murâd iden mürâca’at itsün” (MK1 108a)

“Sekseninci zevce zevcün ya’nî avrat kocanın hakkına ri’âyet itmemek tafsîlin taleb iden Mürşidü’l-Müte’ehhil’e nazar itsün” (MK1 78b)

“Yigirminci nemûne ya’nî bir meclisden bir meclise fesâd tarîki ile söz taşımak kâfir gitmege sebebdür, havf-ı hâtîme risâlesinde Alî Kârî beyân itmişdür” (MK1 67a)

“Hâlbuki Alî Kârî Mişkât Şerh’inde bir hadîs-i şerîf nakl ider” (MK1 111a)

“Makâmü’l-Eşrâr ve Mecâlisü’l-Ebrâr’dan dört ve Tenbîhü’l-Gâfilîn’den üç nazm üzre manzûmede beyân olunmuş idi” (MK1 129a)

“Hadîs-i şerîf Meşârik’de musarrahdur, râvîsi beş bin üç yüz yetmiş dört hadîs-i şerîf râvîsi olan Ebû Hureyre’dür radiyallâhu te’âlâ anhu” (MK1 111b)

“A’mâl indellâh yedi olmasını Taberânî isnâd ile İbn Ömer radiyallâhu te’âlâ anhudan tahrîc etmek üzre tafsîlin Müterrehü’r-Râbih nâm kitâbindan ve tergîb ü terhîbden beyân etdiler” (MK1 110a-110b)

“İmâm Gazâlî merhûmun Nasîhatü’l-Mülûk nâm te’lifinde nisâ tâ’ifesinün hakkında tokuzi mezmûm, biri makbûl olmak üzre on sıfat ta’dâd ider” (MK1 77a)

“Bâ’isi İhyâ’-i Ulûm sâhibinün tasrîh üzre mezra’a-yı ibâdet ü tâ’at olan arz-ı kalbe tohum misâli olan lokma-yı harâmdur, gayrı degildir allâhu a’lem” (MK1 56a)

“Ve kişiyi ibâdetden ayıran dörtden biri olan nefsin üç ilâcın yazmış İmâm Gazâlî Minhâc’ında” (MK1 122b)

“Elsine-yi Nâs’da meşhûr olan söz ki bir tok bütün âlemi tok sanur didikleri” (MK1 89a)

“Ve hazret-i Ebu’l-Leys rahmetullâhi te’âlâ Bostânü’l-Ârifin’de buyururlar” (MK1 86b)

Şiirlerde mısra sonlarında yinelenerek manzumeye ahenk katan, revî ve kaydan

meydana gelen kafiye-i mukayyede, Seyyidî’nin yer yer manzumelerinde de görülen bir kafiye çeşididir. Burada Seyyidî’nin, eserinde yer alan manzumelerde yer yer klasik şiirde ikfa kusuru olarak adlandırılan birbirine yakın seslerden kafiye oluşturduğu görülmüştür. Aşağıda verilen manzumede beyitlerin sonundaki revî harfini “sad”, “sin” ve “peltek se” harflerinden oluşturarak kafiyei sağlamaya çalışmıştır:

“Beyt:

[Fâ’ ilâtün / Fâ’ ilâtün / Fâ’ ilâtün / Fâ’ ilâtün]

Ehl-i cennet cennet içre ni’met-i efzûn ile

Olalar sa’y ile cânım bozılır bir gün kâfeş

Kâme-yi âdemle ‘İsâ sinni vü hüsn-i Yûsufi

Hulk-ı takrîr-i Muhammed ola Dâvudî nefes

Mā‘adā ni‘met ne mümkün **Seyyidî** ta‘dād ola
Yok durur kaç‘an hased emsāl-i hıkd ile refes” (MK1 120b)

2. Dinî Yönden İnceleme

2.1. Tasavvufî Düşünce ve Uygulamalara Yöneltilen Eleştiriler

Âlimler tarafından İslâm coğrafyasında zaman zaman yapılan münakaşalarla beraber dinî içerikli birtakım sorunların Kadızadeliler ile tekrardan gündeme getirildiği bir hakikattir. Dinî telakkide radikalizm ve tekfir edici üslubuyla İslam dünyasında cephe aldıkları mutasavvıflara karşı tasavvuf düşüncesine saldırıda bulunan bu topluluk, Müslümanlar arasındaki fitne ve kargaşaya sebebiyet vererek dönemin sosyal ortamında yadsınamayacak zararlarda bulunmuşlardır. Kadızadelilerin görüş ve düşüncelerine benimseyerek eserinde bu fikirleri sirayet ettiren Seyyidî de XVII. yüzyılda mevcut olan zahir-batın tartışmaları etrafında Kuran-ı Kerim’de yer alan ayetlerden başka bir ilim daha vardır diyeni kâfirlikle suçlayarak dönemin tasavvufî düşüncesine eleştirilerde bulunmaktadır:

“‘Ulemā-yı selef ve hayrū’l-halef kalb ‘ilmine ‘ilm-i ahlāk dirler ve ‘ilm-i bātin dirler, gayet zabt eyle ve bilmeyene söyle. Cehele-yi nās ve hāliye-yi zihn olan ‘avām fuqarāsının hem ni‘metlerin ve hem dinlerin yiyüp, ‘ilm ikidir biri zāhir ve biri bātin dirler, eger murād-ı bātılları hāşā şümme hāşā emīn-i vahy olan hāzret-i Cibrīl *şalavātullāhi ‘alā nebīyyinā ve ‘aleyhi* ile bi-hasebi’l-ıktizā hālikū’l-bihār ve’l-cibāl ve’l-fezā ve şāhibū’l-kādr ve’l-kazānuñ serdār-ı kâfile-yi enbiyā ve hāzret-i Muhammed Muştafā *şallāllāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* üzerine yigirmi üç yılda inzāl olunan ‘alā-rivāyetin altı biñ altı yüz altmış altı ayetūñ maẓmūn-ı mantūq-ı mefhūmundan taşra bir ‘ilm dahı vardır dirse diyen ittifākī kâfir olur ve küfrūñ altı hükmi üzerine cārī olur ve tuyan kimseye cehl ‘özdür diyen kavle nazar ile hālāş olur, degül diyene göre işi tamām olur.” (MK1 53b-54a)

Dönemin mutasavvıf zihniyetini eleştirmeye devam eden Seyyidî, sufilerin düşünce telakkisini ifade ederek rüya ve gayb âlemine vakıf olmaları, yaptıkları uygulamalarda haram ve helalin Allah tarafından uyarılmalarıyla bileceklerini de tenkit etmektedir:

“Ve hālbuki kibār-ı evliyādan İmām Kuşeyrî hāzretleri ıstılāhumızda ahlkām-ı farza şerī‘at ve ahlkām-ı nevāfile tarikat ve bu ikisinden hāşıl olan zevk u şevke ma‘rifet ve māsivallāh, muhabbetini kalbden çıkarmağa hāqīkat dirüz buyurmuşlar iken bir fāsık [u] fāciri bir mü‘min-i kāmīl naşşıla hürmeti şābit ma‘şiyetde görüp ve şeytān-ı ahres olmadan hāzer idüp nehy-i münker itdükde bu ‘ilm-i zāhirde hāramdur, ‘ilm-i bātinde hāşā helāldür diyen mühīne ve hādīm-i la‘īne ve hādīm-i dīne küfr ile hükümlerinden mā‘adā bu bātil sözde ve emsālī ki siz kitāb ile bilürsüz, biz rü‘yā ile bilürüz ve siz ‘ilmi üstāddan alursız, bizler bizzāt rabbū’l-‘ālemīnden aluruz, eger hāram olsa biz vākı‘ada tenbīh olınurduk ve hāramı ve helālī vākı‘a ile bilürüz dimelerine tereddüd ü tevaḥḫuf ü telebbüs idenlere ilhād u zendeka ile ‘ulemā-yı ‘izām hükm itdiler ve mü‘ellefāt-ı keşire qodılar gitdiler, muvaffak olan sözlerini tıtdılar, olmayanlar eñselerine atdılar *hafāzanallāhu te‘ālā ve evlādenā ve aḥbābenā ve aşdīkānā ilā-āḥiri ‘ömrinā āmīn.*” (MK1 54a)

Seyyidî, tasavvufa dair klasik eserlerden sayılan Kuşeyri'nin *er-Risale*'sinde geçen bir hikâyeyi aktararak zikir konusundaki görüşlerini ifade etmiştir. Aktardığına göre halis mümini küheylan ata, müraileri de tavuğa benzetmiştir. Küheylan at doğurduğu zaman feryat ve figan etmez fakat tavuk yumurtladığı zaman da sesinden durulmamaktadır. Nitekim Seyyidî de bu olaydan hareketle zikir çekenlerin maksadının sesini Allah'a ulaştırmak ise onu kâfirlikle suçlamaktadır:

“Ve Kuşeyrî hâşiyesinde Kâsım Hekîmî dahı *rahmetullâhi ‘aleyhi rahmeten vâsî‘aten* hazretleri mü‘min-i hâlişi küheylân ata beñzetmişler ve murâ‘ileri tavuğa teşbih idüp buyururlar ki küheylân ‘Arabistân kısrâğı toğurur kaç‘an feryâd u figân itmez, toğan tayuñ ednâsı beş yüz gurus, a‘lâsı beş bin guruslukdur. Tavuk yumurtlar ednâsı beşi bir akçeye, a‘lâsı biri bir akçeye feryâd u figânından tırulmaz ve tavuğa beñzeyenlere murâdınız nedür deyü sorulmaz, su‘âl olundukda murâdımız Rabbü'l-‘âlemîne işitdirmekdür dise hâşâ kâfir olur, gayrı âdemleri gafletden uyarmağdur dirse niceye dek uyanmazlar.” (MK1 56a)

Mutasavvıfların giyim ve kuşamına da eleştiriler getiren müellif, insanlar tarafından sevgi ve yakınlık görmek için kirli ve yırtık olarak elbiseler giymesini de eleştirmektedir:

“İkincisi kıyâfet ile şûf geymek ile ve kalın ve yamalı geymek ile ve halk baña teveccüh itsünler diyü taylasân ve kirli ve yırtık eşvâb geye.” (57b)

Seyyidî şiirinde tasavvuf ehlinin sembollerinden olan taç ve hırkanın, dillerinden düşmeyen ayetler, dualar veya esma-i hüsnaların ve ellerinden eksik olmayan tesbihin onlara fayda vermeyeceğini, eğer fayda verir derseler fesatçıların başı olabileceğini ifade etmektedir. Bu düşüncelerin kalpte bir pislik olduğunu, tefekkürü zihinden çıkarmamanın kötülük olduğunu söyleyerek insafın varsa ve tahsil, bilgi, görgü sahibi isen çıkar demektedir:

“Şûfî ger ‘ilm-i bâtından haberdâr olayım dirseñ
Bunu şor bil kaçan ahyâra serdâr olayım dirseñ

Ve illâ tâç u hırka vird ü tesbîh fâ‘ide virmez
Virür dirsın eger eşrâra serdâr olayım dirseñ

Bular kalbde necâsetdür çıkarmamak habâsetdür
Çıkar var ise inşâfuñ münevver olayım dirseñ

Buyurmadı mı bu hükmi Raḥimullâh Resûlullâh
Dî âmennâ vü şaddaknâ cinânı bulayım dirseñ” (MK1 60)

Dönemin sufilerini tenkit etmeye devam eden Seyyidî, tasavvuf ehlinin çeşitli meclisler nağme ile şarkı söyleyerek devr ü raks etmelerini ibadet olarak addetmelerini eleştirmektedir:

“Hâtıra gelmesün ki asrımız sūfilerinün envâ‘ı mecâlisde aksâm u elhân ve negamât u teganniyât belki devr u raks itdükleri de ve belki efdâl-i ibâdet belki kerâmet add itdükleri de zıkr ola, hâşâ sümme hâşâ ana ibâdet diyenler hakkında Kütüb-i Fetâvâ’da ne yazılmış ve şeyhü'l-islâmlar nice fetvâlar virmişler ve işlerini görmişler, fetvâya îmnâ ve i‘timâd var ise bulsun ve kendüyi bilsün kendi bilür, dilerse bildüğü üzre kalsun, yevme tüblâ gününde herkes ne idüğün bilür...” (MK1 101b-102a)

Dönemindeki düşünce telakkisini eleştirilerini dile getiren Seyyidi, doğru söz söylediği için kendi dönemlerinde peygamberlerin kaygılandığını, yalan sözlerle zevk içinde yaşayanların ise şimdilerde evliya olduğunu beyan etmektedir:

“Toğrı sözden ğam çekenler muĸtedası enbiyā
Egri sözle zevk idenler ‘aşırımızda evliya” (MK1 108a)

Seyyidi, dönemin padişahı IV. Murad’ı eleştiren Kadızade Mehmed Efendi’nin meşhur “bilmiş ol” redifli şiirini eserinde alıntılararak bu hak kelamını şimdilerde hamalbaşına ve gümrükçüye söylememeceklerini ifade etmektedir:

“Kādızāde didükleri devletli bir ‘ālim, ‘āmil ve vüĸh-ı lā-yuhşā ile kāmīl Sulţān
Murād gibi bir şedīd ü haĸīd, metīn ve i’tikādı bütün pādīşāhuñ ĸarşusunda.

Beyt:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

‘Adl ü dād it vāriş-i milk-i Süleymān bilmiş ol
Pek za‘īf oldı şükūh-ı āl-i ‘Oşmān bilmiş ol

Ceddün eylerdi ayak dīvānını her ayda bir
Sende böyle demde çok çok eyle dīvān bilmiş ol

Bir nazar kıl cāmī‘a çıĸduĸça ĸalkuñ keşretin
ĸabuĸa geldi döküldi ‘avrat oĸlan bilmiş ol

Bir iki üç yıl ĸalursa böyle zulm ile cihāñ
İnmeye gökden yere çok luĸ u rahman bilmiş ol

Çiftçinüñ varmaz eli toĸmını yere saçmaĸa
ĸorkulur bir gün göge aĸar bu ĸur‘ān bilmiş ol

Senden ister ĸullarına ‘adl-i deyyān bilmiş ol
Açmaya cennet ĸapusın saña rıĸvān bilmiş ol

diyen devletlidür, anuñ pādīşāha söyledüĸi kelimāt-ı ĸaĸkı şimdi ĸammālbaşuya
söyleyemezler, yük götür dersem aĸçemi almasun deyü gümrükci ĸā‘inine
söyleyemez”

Dönemin padişahını eleştiren Seyyidi, başın devletsiz olduğunu söyleyerek katlanması gerektiğini ve Allah’a yalvararak cihan şahının uyanmasını temennî etmektedir:

“İhtiyār it Seyyidi devletsiz imiş başımız
Rabbiñe eyle tazarru‘ uyana şāh-ı cihāñ”

2. 2. Diğer Dinî Meseleler

Şifâü’l-Kulûb’un yazarı olan Abdullah Seyyidi eserin bir bölümünde, temel dinî bilgileri soru ve cevap yöntemiyle aktarıp okuyucuya gerekli dinî malumatı vermektedir. Bir Müslümanın bilmesi elzem bu bilgiler, kısa ve sade bir üslupla verilerek herkesin zihninde yer etmesini sağlamaktadır:

“Rabbün kim? ĸazret-i Allāh *celle şānuhu*. Nebiyyün kim? ĸazret-i Muĸammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem*. Dīnün? dīn-i İslām. ĸıbleñ? Ka‘be. İ’tikādda ne mezhebdesin? Ehl-i sünnet ve’l-cemā‘at mezhebindeyim. Ne demek? A‘nī peygamberimiz *‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām* aşĸabı ile *rıĸvānullāhi te‘ālā*

‘*aleyhim ecma’in*. Ne i‘tikād üzre oldılar ise ben da‘hı ol i‘tikād üzreyim. ‘Amelde ne mezhebdesin? İmām-ı A‘zam mezhebindeyim. Ne demek? İmām-ı A‘zam hazretlerinin kitābullāhdan ve hadīs-i resūlullāhdan anlayup çıkardığını kabūl itdüm ve anuñ sözi ile ‘ameli ihtiyār itdüm dimekdür. Peyğamberleruñ evveli hazret-i Âdem, âhiri hazret-i Muhammed Muşafâ *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem*, ikisi arasında her ne kadar peyğamber geldi ise cümlesi ha‘kdu. Her birinde şıfat kaç? Dört: şıd‘k, emānet, tebliğ, fe‘ānet. Âdestuñ far‘ı kaç? Dört. Nedür? El, yüz, baş, ayak. Kaçar yumak far‘? Birer, ikişeri sünnet. Gūsluñ far‘ı kaç? Üç. Ağız, burun, cümle beden. Kaçarı far‘? Bireri, ikişeri sünnet. İslām’uñ şar‘ı kaç? Beş. Nedür? Evvelā şehādet, şavm, şalāt, hac, zekāt. Şehādet far‘ mı? Far‘. Kime? Cümle ere, ‘avrata. Ne kadar? ‘Ömürde bir kerre eger küfr söylemezse. Hac far‘ mı? Far‘. Kime? Güci yetene. Ne kadar? ‘Ömrinde bir kerre eger küfr söylemez ise. Zekāt far‘ mı? Far‘. Kime? Zekātlıkça māl olana. Ne kadar? Yılda bir kerre. Oruc far‘ mı? Far‘. Kimse? Cümle ere ‘avrata. Ne kadar? Senede bir ay. Namāz far‘ mı? Far‘. Kime? Cümle ere, ‘avrata. Ne kadar? Günde beş va‘kt. Kaç rek‘at? On yedi rek‘at far‘, üç rek‘at vācib, on iki rek‘at sünnet-i mü‘ekke, cümlesi otuz iki rek‘at. ‘Âlem ha‘kında kāvī kaç? Altı biñ, on sekiz biñ, kırk biñ, seksen biñ, yüz biñ, sayısız. İnsānı cın şerrinden hıf‘ içün ta‘yın olunan melekler ha‘kında kāvī kaç? Beş, bir kavīde iki, beş, altmış, yüz altmış, sayısız. Eşāh-ı kāvī beş, şağda hayr yazar, yazar mı ola, şolda şer yazar, turur mı ola, önümüzde hayra çeker, eñsemüzde cinnuñ şerrini def‘ ider, alnımız üzre heftede olan şalavātı peyğamberimiz ‘*aleyhi’s-şalātu ve’s-selāma* iki gün ‘arz ider, bir pençşenbe günü, pāzār irtesi günü eyi ‘amelimiz ‘arz olunursa peyğamberimiz ‘*aleyhi’s-selām* güler, şeytān ağlar *ne‘üzübillāhi te‘ālā*, kötü ‘amelimiz ‘arz olunursa şeytān güler, hazret-i Muhammed Muşafâ *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* ağlar, Rabbü’l-‘âlemīn cümlemüzi şeytānı dā‘imā ağladup Resūl-i ekremi güldüren, bilmeyenlere bildüren kullarından eyleye āmin.” (MK1 144a-144b)

Mümin bir kişi, ehl-i sünnet yolunda hareket ederse dört saadete erişmektedir:

“Bir âdem dā‘im hazret-i sünnet ile ‘amel eylese dört devlete nā‘il olur. Evvelā eyüler kalbinde mu‘habbet. İkinci füccār kalbinde mehābet. Üçüncü rızkında vüs‘at. Dördüncü dīninde şıka ya‘nī mu‘temed olmak.” (MK1 122b)

Duanın kabulüne dair İbrahim Edhem’e yöneltilen sorularda Edhem on maddelik cevabını iletmektedir. Ardından helal lokmanın duanın dışı olduğu, dışsız anahtar kapının kilidini açmaması gibi helalsiz lokmanın da hazine kapısını açamadığı bilgisi mecaz yoluyla aktarılmaktadır:

“İbrāhīm bin Edhem’e ‘adem-i kabūl-i du‘ādan su‘āl itdüklerinde buyurdılar. Evvelā ha‘k kı bildük dirsiz, mücebi ile ‘amel itmezsiniz. İkinci kitāba ha‘k dirsiz, hūkmüne rāzı değilsiz. Üçüncü fa‘h-i kā‘inātı severüz dirsiz, sünnetini terk idersiz, bid‘at yolına gidersiz, resm-i ‘ādetle ‘amel idersiz. Dördüncü şeytānı sevmezüz dirsiz, vesvese ve iğvāsına uyarısız. Beşinci cenneti ve ni‘metini isterüz dirsiz, kemāl üzre esbābına yapışmazsınız. Altıncı cehennemden ve ‘azābından korkaruz dirsiz, esbābından ictināb itmezsiniz. Yedinci ölüm ha‘k dirsiz, tedārükün görmezsiniz. Sekizinci elüñ ‘aybın görürsüz, kendü ‘aybıñuzu görmezsiniz, hālbūki kişinüñ nefsi cümleden mu‘kaddem. Tokuzuncı Mevlā’nuñ rızkını yersiz, şükrin etmezsiniz. Onuncı kendü eliniz ile bu kadar akrān u emşālınızı *bismillāhi ve billāhi ve ‘alā milleti resūlillāhi* diyerek ve bir rivāyetde *bismillāhi ve za‘nāke ve ‘alā milleti resūlillāhi sellemnāke* diyerek kabre korsız, ‘ibret almazsınız, yā sizüñ du‘āñız nice kabūl olur buyurmuşlardur ve sibākda icmālen beyān olundu hattā lokma-yı helāl miftāh-ı du‘ā ya‘nī du‘ānuñ dışı imiş, dışsız miftāh kilid açmadığı gibi lokma-yı helālsiz du‘ā da‘hı ma‘şūd hazinesi kapusın açamaz imiş.

Beyt:

[Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün]

Miftāh-ı hacetdür du‘ā lokma-yı helāl dışıdır

‘İbret al lutf eyle **Seyyidi** kâ‘ili büyük kişidir” (MK1 122b-123a)

Dönemin din algısını gösteren bir olayı aktaran Seyyidî, bir kişiye kız verirken bile Birgivi Mehemmed Efendi'nin eserini ezberinde tutulmasının önemine dair bir olay aktarmaktadır:

“Dinilen bir kimsenün oğlu için vâfir cemâ‘at geldiler, ricâl ü nisâdan peder-i merhûma haber oldu, ‘aşâsına tayanarak çıktı, altı yıl a‘mâ olmuş idi, vâfir ilticâlarından sonra buyurdılar ki nefsünüzi zâyi‘ etmek derûnunuzda i‘tibâr itduğunuz mâl u câh u devlet benim yanımda kadrin bilüp dîn-i Muhammed’e hizmete âlet itmedükçe bâ‘iş-i la‘netdür, eger bizümle karâbet murâdınız ise hâcemüz idi yine merhûm evermişdi, bir fâzıl-ı pür-ma‘rifet ‘Abdu’l-Kerîm Efendi ve Nigde talebesinden kendü talebi ile getürüp iki yüz gurusı harcı ve çift ve harçlıklar ile İslâmbol’a gönderüp vazîfe-yi va‘ziyyeler itdürüp ve kendü kızın virmişdi, vâ‘iz-ı Seyyid Receb Efendi ikisi de tarîk-i hacda âhirete gitdiler *rahmetullâhi te‘âlâ ‘aleyhimâ*. Bunlardan varup sûre-yi Nebe‘ cüz‘-i şerifini pâkça teevîd ile okuyup ve efdâlü’l-fuzelâ ve a‘lemü’l-‘ulemâ Birgivi Mehemmed Efendi hazretlerinin risâle-yi şerifesini bi’t-tamâm okuyup ezberine aldığı gün gelmez lâzım değil kendim nikâh idüp aḡşamdan sonra getüreyim, teslim ideyim deyü cevâb virdi, okusun izin virün didiklerinde kaḡ‘an bir cevâb şâdir olmayup kalkup mekânına gitdi, hazret-i Mevlâ cümleñüzün babasıyla bile takşîrâtların ‘afv eyleyüp müstaḡrık-ı rahmet ve mazhar-ı şefâ‘at kâmi‘ü’l-küfr ve‘ş-şirk ve‘l-bid‘at hazret-i Muhammed Muṣṭafâyı şâhibü’d-dîn ve‘l-millet eyleye.” (118b-119a)

Eserde sosyal hayata dair birtakım meselelere de değinilmiştir. Örneğin nikâhın beş faydası, evlenmenin şartları başlıkları altında nikâh ve evlilik üzerine dinin gerekleri doğrultusunda bilgiler verilmiştir. Dost olmanın altı şartı, dostta ve düşmanda bulunan âdete muhalif sekiz emir, selamın mekruh olduğu otuz üç yer gibi başlıklar altında insan ilişkilerine dair değerlendirmeler bulunmaktadır. Kırk birinci başlık altında ise hayvan hakları üzerine sekiz maddede yapılmaması gerekenler sıralanmıştır. İlgili bölüm şu şekildedir:

“Ve hûkûḡ-ı hayvândan olan sekizden. Evvelkisi ürkdükde yüzine urmak. İkinci suçsuz ḡayrı yerine urmak, suç hayvânda ancak ürkmekdir sürçmek degildir. Üçüncü taḡammülinden ziyâde yük urmak. Dördüncü ota. Beşinci şuya ihmâl etmek. Altıncı yaz gününde ağır çul. Yedinci kış gününde yufka çul urmak. Sekizinci her zarar virici şeylerden hıfz itmeyüp müsâmaḡa etmek, ammâ şaḡın zamân-ı şabâvetimizde görürdük bir âdemün hayvânı gelmese bir mikrâş alurlar bir câhile biraz yumurṡa veyâḡüd biraz akçe virürler ve dirler ki inegim veyâ atım taşrada ḡalmış cânım ḡâce baḡa şu hedâyâcığım alup da ḡurduñ aḡzını bağlayuvir dirlerdi *ne‘ûzubillâhi te‘âlâ* hemân Rabbüm ‘ulemâ-yı ‘âmilîni eksük itmeye.” (MK1 82b-83a)

Tezimizin sonraki bölümünde eserin yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde tespit ettiğimiz nüshaları tanıtılacak ve nüsha ailesi kurularak nüshalar arasında değerlendirme ve görüşler belirtilecektir. Sonrasında ise metnin inşa edilmesinde izlenen yol ve yöntemler gösterilerek eserin çevriyazı tenkitli tam metni verilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞİFÂÜ'L-KULÛB'ÜN NÜSHALARI VE TENKİTLİ METNİ

1. Şifâü'l-Kulûb'un Nüshaları

2018 yılında Mücahit Kaçar tarafından “*Kadıẓâdelilerin Din ve Ahlâk Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidi'nin Şifâ-i Kulûb'u*” adlı makale çalışmasıyla eserin muhtevası tanıtılmış, tespit edilen üç nüshası da tavsif edilerek araştırmacılara sunulmuştur. Akabinde yaptığımız araştırmalar neticesinde gerek yurt içi, gerekse yurt dışındaki kütüphanelerde kayıtlı olan toplamda eserin 26 nüshası bulunmaktadır. *Şifâü'l-Kulûb*'un nüshalarının bulunduğu kütüphane ve nüsha bilgileri aşağıda sıralanmıştır:

1.1.İstanbul Üniversitesi Nüshası (İÜ)

Nüsha İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde 45 numarada kayıtlıdır. Eserin bu nüshasını tanıtan Kaçar, nüshanın bilgilerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Nesih hatla, Türkçe, mensûr, 182x120 (150x67) mm. ölçülerinde, 1b-94b varaklarda, sayfada 11 satır, harekeli, reddadeli, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup kâğıdı krem renkli, aharlı, mıstarlanmış ve cildi de koyu kalıverengi meşinden, şemşeli, şirazelidir. 1123 (1711)'de Muhammed isimli bir müstensih tarafından istinsâh edilmiştir.” (Kaçar, 2018: 81)

Ayrıca Kaçar, nüshanın son sayfasında müstensih tarafından yazılan şiire ve düşürülen tarihe vurgu yaparak müstensih'in “Mâh-ı Zilka'de fî 20 sene 1123 [30 Aralık 1711]” tarihinde yazıldığını belirtmektedir (Kaçar, 2018: 81). Bu nüsha, tenkitli metin neşrinde kullanılmıştır.

1.2. Konya Nüshası

Eserin bu nüshası Konya İl Halk Kütüphanesi 4396 numarada kayıtlıdır. 116 varaktan oluşan nüshanın her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Harekeli nesih hatla kaleme alınan bu nüshada kırmızı çerçeve içinde metinler yer almaktadır. Nüsha tamdır fakat istinsah kaydı bulunmamaktadır (Kaçar, 2018: 82).

1.3. Çorum Nüshası

Nüsha, Çorum Hasan Ali Paşa İl Halk Kütüphanesi 4372 numarada kayıtlıdır ve 149 varaktan oluşmaktadır. Harekeli nesih hatla yazılmıştır ve her sayfada 11 satır bulunmaktadır. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmakta olup istinsah kaydı bulunmamaktadır (Kaçar, 2018: 82). Daha önce bu nüshanın da tanıtımını yapan

Kaçar, kütüphane kayıtlarındaki müellif isminin “Kâsım Hâkîmî Seyyidî” şeklinde kaydedildiğini ve bunun yanlışlığını söylemektedir. İlgili beyit şu şekildedir:

Bu nazîrûn kâilî Kâsım Hakîmî Seyyidî

Ecrini uman Hudâdan nâsa feryâd eylemez

Kaçar, buradaki “Kâsım Hâkîmî” mahlasının ilgili konudaki benzetme yapanın sahibine gönderme olduğunu ve *Şifâi'l-Kulûb* yazarı Seyyidî ile alakasının olmadığını söylemektedir (Kaçar, 2018: 82). Nüsha noksandır.

1.4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nüshası

İBB Atatürk Kitaplığı Yazma Eser Bölümü 1083 numarada kayıtlı olan bu nüsha, 104 varaktan oluşmaktadır. Katalog bilgilerine bakıldığında 205x130 (140x80) mm. ölçülerinde olup nüshanın ilk dört yaprağında fihrist bulunmaktadır. Nesih hatla kaleme alınmış bu nüshada metinler kırmızı çerçeve içinde olup her sayfasında 15 satır yer almaktadır. Nüshada bulunan âyet ve hadîslerin üzeri kırmızı mürekkep ile çizilmiştir. Ayrıca kırmızı cetvel dışında kalan kısımda fihristte belirtilen konu başlıklarının numaralarının belirtildiğini görmekteyiz. Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

1.5. Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü

Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü 0052 numarada kayıtlı olup 101 varaktan oluşmaktadır. Nüshanın baş tarafında Seyyidî'nin kaleme aldığı fihrist bulunmaktadır. Katalog bilgilerine bakıldığında 205x145 (170x80) mm. ölçülerindedir. Harekeli nesih hatla yazılan bu nüshanın her sayfasında 15 satır yer almaktadır. Nüshada başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müstensihî belli olmayan nüshanın son sayfasında yer alan ferağ kaydında H. 1175 (M. 1761-62) tarihi bulunmaktadır.

1.6. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü

Eserin bu nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 00651 numarada kayıtlıdır. 135 varak olan bu nüsha Seyyidî'nin kaleme aldığı fihrist ile başlamaktadır fakat eksiktir. Nüshada 2a-11b arası varaklar noksandır. Katalog bilgilerine bakıldığında 220x157 (155x97) mm. ölçülerindedir. Harekeli nesih hatla kaleme alınmış bu nüshanın her sayfasında 11 satır bulunmaktadır. Nüshada başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın baş kısmında “Merhum Nuri Bey'in Vakfı” ve bir de “Kitâb-ı Şifâ-i Kulûb Seyyidî Tercümesidir” şeklinde not yer almaktadır.

Nüşanın son kısmında “Risâle-i Cilâü’l-Kulûb” başlığında küçük bir risale bulunmaktadır. Nüşanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

1.7. Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa Bölümü (S1)

Bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa Bölümü 00558 numarada kayıtlıdır. Nüşanın baş tarafında fihrist bulunmaktadır. Katalog bilgilerine bakıldığında 219x152 (154x83) mm. ölçülerindedir. Nüsha 171 varaktır. Harekeli nesih hatla kaleme alınmış bu nüshanın her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Nüşada başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca vurgulanan kelimenin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Nüşanın istinsah tarihi H. 1146/M. 1734 Mart-Nisan (fi evsat-ı mâh şevvâlü’l-mükerrem)’dir, müstensihî belli değildir. Bu nüsha, tenkitli metin neşrinde kullanılmıştır.

1.8. Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah Bölümü

Bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah Bölümü 00387-001 numarada kayıtlıdır. Eserin baş kısmında fihrist bulunmaktadır. Katalog bilgilerine bakıldığında 210x155 (165x90) mm. ölçülerindedir. 82 varak olan bu nüsha harekeli nesih hatla kaleme alınmıştır. Fakat nüshanın sonlarına doğru oldukça fazla kopuk sayfalar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu nüshanın noksan olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nüşanın her sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Nüşada başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu nüshanın mühim bir özelliği de eserin fihrist kısmındaki başlığında “hâzâ fihris[t]-i Şifâ’ü’l-Kulûb Li-Seyyid Abdullâh” yazmaktadır. Dolayısıyla bu da bize yazarın adının Abdullâh olduğunu göstermektedir. Ayrıca diğer nüshalarda ise böyle bir isimlendirme bulunmamaktadır. Nüşanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

1.9. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Nüshası (MK1)

Eserin bu nüshası Ankara Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu “06 Mil Yz A 1980/2” numarada kayıtlıdır. Nüsha 195x130 (136x85) mm. ölçülerindedir. Nüsha yine Seyyidî’ye ait olan manzum akâid-nâmesinin hemen ardından 51a’dan başlayarak 148b’de son bulmaktadır. Seyyidî’nin manzum akâid-nâmesinin baş tarafında “Ali İbn Abdullah”, sonunda ise “Ali ibn Abdullah eyledi bu kitab” şeklinde mühim bilgi bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan nüshanın her sayfasında 19 satır bulunmaktadır. Nüşada kırmızı cetvel içinde siyah mürekkeple metin yazılmış, bölüm başlıkları ise müstensih tarafından vurgulanması istenen önemli kelimeler

kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayet ve hadislerin üzerine kırmızı mürekkep ile çizgi çekilmiştir. Eser diğer tespit edilen nüshalarla karşılaştırıldığı vakit “îmân ile göçen kullarından eyleye âmîn” cümlesinden hemen sonra “ve ba’de” ibaresi ile birkaç sayfalık bilgi vermeye devam etmektedir. Nüshaya H. 1084 (M. 1673-74) tarihi düşürülmüştür. Dolayısıyla bu nüsha elimizdeki en eski nüsha olma özelliğine sahiptir. Bu nüsha, tenkitli metin neşrine uygun şekilde hazırladığımız çalışmada esas nüsha olarak kullanılmıştır.

1.10. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Bu nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda “15 Hk 989/1” numarada kayıtlı olup 60 varaktır. Kütüphane kataloglarında 210x145 (150x75mm) ölçülerinde olduğu kayıtlıdır. Talik hatla yazılan bu nüshanın her sayfasında 19 satır bulunmaktadır. Nasif b. Hüseyin isminde bir müstensih tarafından kaleme alınmıştır. Nüshanın istinsah tarihi belli değildir.

1.11. Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nüshası

Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nüshası Bölümü “5818” numarada kayıtlı olan bu nüsha 122 varaktan oluşmaktadır. Kütüphane kataloğunda bu nüsha 210x140 mm ölçülerindedir. Harekeli nesih hatla yazılan nüshanın her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın da baş tarafında mensur bir fihrist bulunmaktadır. Kırmızı çerçeve içindeki metinler siyah mürekkeple ve vurgusu yapılan kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca âyet ve hadîslerin üzeri kırmızı mürekkep ile çizilmiştir. Nüshanın müstensih bilgisi bulunmamaktadır. İstinsah tarihi ise zi’l-hicce H. 1128/M. 1716 Kasım/Aralık olarak belirtilmiştir.

1.12. Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nüshası

Bu nüsha Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü “3019” numarada kayıtlıdır. Toplam 167 varaktır. Nüshanın her sayfasında 13 satır bulunmaktadır. Kütüphane kataloğunda 160x115 mm. ölçülerinde olduğu kayıt edilmiştir. Harekeli nesih hatla kaleme alınmıştır. Nüshanın müstensih ve istinsah bilgisi bulunmamaktadır.

1.13. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Nüshası

Ankara Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8205/4 numarada kayıtlıdır. Nesih hatla yazılan bu nüsha 49b-133b sayfa aralığındadır.

Önceki sayfalarda ise Seyyidi'nin akâid konularını manzum olarak ele aldığı eserler yer almaktadır. 200x140-132x80 mm. ölçülerinde olan bu nüshanın her sayfasında 19 satır yer almaktadır. Tamir görmüş, sırtı açık, kapakları koyu kahve rengi meşin şemseli yıpranmış bir cilttedir. Kütüphane kataloğu eseri “Esrâr-ı İshrâk” şeklinde Seyyidi'nin farklı bir eseriymiş gibi yanlış olarak kaydetmiştir. Nüshayı incelediğimiz vakit eserin tez konumuz olan Şifâü'l-Kulûb olduğunu görmekteyiz. Eserin başında bulunan fihrist bölümü diğer nüshalarda Türkçe olarak yazılan başlıklar bu nüshada farklı olarak Arapça kaleme alınmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmış olup önemi vurgulanan kelimeler, ayet ve hadislerin üzerine kırmızı mürekkep çekilmiştir. Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

1.14. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Nüshası (MK2)

Ankara Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 7793 numarada kayıtlıdır. 210x140-160x90 mm. ölçülerinde olan nüsha harekeli nesih hatla kaleme alınmıştır. 125 varak olan nüshanın her bir sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Bu nüsha da kütüphane kataloğunda “Esrâr-ı İshrâk” ismiyle kaydedilmiştir, fakat nüshayı gördükten sonra bunun da Şifâü'l-Kulûb olduğunu görmekteyiz. İlk iki sayfanın cetvelleri müzehheblidir, sonraki sayfalarda ise kırmızı cetvel yer almaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup ayet ve hadislerin üzerine kırmızı mürekkep çekilmiştir. Sayfalarda yer yer rutubet görülmektedir. Nüsha H. 1117 (gurre-i rebî'ü'l-evvel) /M. 1705 (Haziran-Temmuz) tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihî belli değildir. Bu nüsha, tenkitli metin neşrinde kullanılmıştır.

1.15. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Nüshası

İÜ Nadir Eserler Koleksiyonu NEKTY02207 numarada kayıtlıdır. 213x138 mm. ölçülerinde olan nüsha 90 varaktır. Talik hatla yazılan eserin her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Nüshanın baş tarafında bir fihrist bulunmaktadır. Kırmızı cetvel içinde siyah mürekkeple yazılan metinde başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca ayet ve hadislerin, önemli ve vurgulanması gereken yerlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Kırmızı cetvel dışında ilgili bölümünün fihristteki sayısı ya da bazı notlar yer almaktadır. Nüshanın müstensihî ya da istinsah tarihi belli değildir.

1.16. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Nüshası

İÜ Nadir Eserler Koleksiyonu NEKTY07202 numarada kayıtlıdır. Nesih hatla yazılan nüshanın her sayfasında 17 satır bulunmaktadır. 106 varak olan nüsha

198X130 mm. ölçülerindedir. Nüshanın başında bir fihrist yer almaktadır. Kırmızı cetvel içinde siyah mürekkeple yazılmış metin olup başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca metin içinde vurgulanan kelimeler, ayet ve hadislerin üzerine kırmızı mürekkep çekilmiştir. Kırmızı cetvel dışında notlar bulunmaktadır. Nüsha H. 1121 (Ramazanü'l-mübarek) /M. 1709 (Kasım-Aralık) tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihi belli değildir.

1.17. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu 01796 numarada kayıtlıdır. 111 varaktan oluşan bu nüshanın her sayfasında 15 satır yer almaktadır. 215x140 (160x80) mm. ölçülerindedir. Nüshanın baş tarafında fihrist yer almaktadır. Harekeli nesih hatla yazılan nüshada kırmızı cetvel içinde metin bulunmaktadır. Ayet ve hadislerin, vurgulanan kelimelerin üzerine kırmızı mürekkep çekilmiştir. Müstensihi belli olmayan nüshanın istinsah tarihi H. 1169/ M. 1755-1756'dır.

1.18. Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü

Nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Koleksiyonu 00245 numarada kayıtlıdır. 210x145 (160x70) mm. ölçülerinde olup 81 varaktır. Her varakta 21 satır bulunan nüshanın kenarların muhtelif notlar bulunmaktadır. Kırmızı cetvel içinde nesih hatla kaleme alınan metin yer almaktadır. Ayet ve hadisler, mühim görülen kimi kelimelerin üzerine kırmızı mürekkep çekilmiştir. Nüshanın sonunda yer alan kayda göre H. 1135/ M. 1723 Çarşamba günü istinsah edilmiştir. Müstensihi ise belli değildir.

1.19. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 03932-001 numarada kayıtlıdır. Nüsha 188x80 (142x79) ölçülerinde olup 107 varaktır. Nüshanın her sayfasında 19 satır yer almaktadır. Nesih hatla yazılan metinde cetvel bulunmamaktadır. Müstensihi Abdulvehhab bin Abdullah'tır. Kütüphane kayıtlarında H. 1130/ M. 1718 olarak kayıtlı olsa da nüshayı incelediğimiz vakit H. 1120/M. 1709'da -tarihin yanlış okunduğu kanaatindeyiz- istinsah edilmiştir.

1.20. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 07092-003 numarada kayıtlıdır. 25-106 varaklar arasında bulunan nüshanın her sayfasında 17 satır bulunmaktadır. 194x136 (142x75) mm. ölçülerinde olan nüshanın 1-24 varaklar

aralığında “Hazâ esmâ’ü’l-hüsna ve lillahi’l-esmâ’ü’l-hüsna buyurulmuşdur” başlıklı bir esma-i hüsnaya dair eser yer alır. Nüshanın baş kısmında fihrist yer almaktadır. Müstensihi belli olmayan nüshanın istinsah tarihi H. 1122/ M. 1711’dir.

1.21. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümü

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Koleksiyonu 00213 numarada kayıtlıdır. Başta fihrist bulunan nüsha nesih hatla kaleme alınmıştır. 218x155 (145x99) mm. ölçülerindedir. 130 varak olan nüshanın her sayfasında 13 satır bulunmaktadır. Harekeli nesih hatla yazılan nüshanın baş tarafında fihrist bulunmaktadır. Müstensihi belli olmayan nüshanın istinsah tarihi H. 1163 şehr-i Şaban/ M. 1750 (Temmuz-Ağustos)’dir.

1.22. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 07320 numarada kayıtlıdır. 211x155 (151x80) mm. ölçülerinde olan nüsha 132 varaktır. Her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Kırmızı cetvel içinde yer alan metin harekeli nesih hatla kaleme alınmıştır. Müstensihi belli olmayan nüsha H. 1161/ M. 1748 senesinde istinsah edilmiştir.

1.23. Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Bölümü

Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu 02480 numarada kayıtlıdır. Başta tarafında fihrist bulunan nüsha 147 varaktır. Nüshanın 1b sayfasında altın sarısıyla çerçeve içinde süslenmiş bir serlevha bulunmaktadır. Altın yıldızlı çerçeveler içinde siyah mürekkep ile harekeli nesih hatla kaleme alınmış metin yer almaktadır. Bölüm başlıkları, beyit ve nazım gibi kelimeler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır, ayet ve hadislerin de üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiştir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir.

1.24. Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Bölümü (NA)

Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu 00058-005 numarada kayıtlıdır. 200x125 (140x80) mm. ölçülerinde olan nüshanın her sayfasında 19 satır bulunmaktadır. Nüshanın kütüphane kataloglarında “Ahlak Risalesi” adıyla kayıtlıdır ve 69-161 varaklar arasındadır. Nesih hatla kaleme alınan nüshanın müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Bu nüsha, tenkitli metin neşrinde kullanılmıştır.

1.25. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu 02582 numarada kayıtlıdır. 208x158 (141x94) mm. ölçülerinde olup 90 varaktır. Her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Nüshanın baş kısmında fihrist vardır fakat noksandır. Başlıklar ve mühim kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmış, ayet ve hadislerin üzerine de kırmızı mürekkep çekilmiştir. Harekeli nesih hatla kaleme alınmış nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

1.26. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi

Nüsha, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 297.58 İSC numarada kayıtlıdır. 200x130 mm. (140x80) mm. ölçülerinde olup 91 varaktır. Her sayfasında 18 satır bulunan nüsha nesih hatla kaleme alınmıştır. Nüshanın ilk varağında “Muhammediye şerhi” notu düşülmüştür. Başlıklar, mühim kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmış, ayet ve hadislerin üzerine kırmızı mürekkep çekilmiştir. Nüshanın istinsah tarihi “Tahrîren fî evâhir-i saferü’l-hayr 1109” (Ağustos/Eylül 1697) şeklindedir. Müstensihî belli değildir.

Araştırmalarımız neticesinde Berlin Devlet Kütüphanesi’nde Doç. Dr. Güler Doğan Averbek tarafından kataloglanan iki tane nüshaya rastladık. “Hs. Or. 4743” ve “Hs. Or. 5023” numarada kayıtlı olan bu nüshalara ulaşma gayretiyle mezkur kütüphaneye iletişime geçmemize rağmen talep edilen yüksek ücret sonucunda nüshanın dijital görüntülere ulaşamadık. Ayrıca Paris Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü’nde “Supplement Turc 34” numarayla kayıtlı “Şifâü’l-Kulûb” adında bir esere ulaştık. Bu nüshanın içeriğine baktığımız vakit bir şiir mecmuası olduğunu ve Seyyidî’nin kaleme aldığı mensur eserle hiçbir ilgisinin bulunmadığını fark ettik.

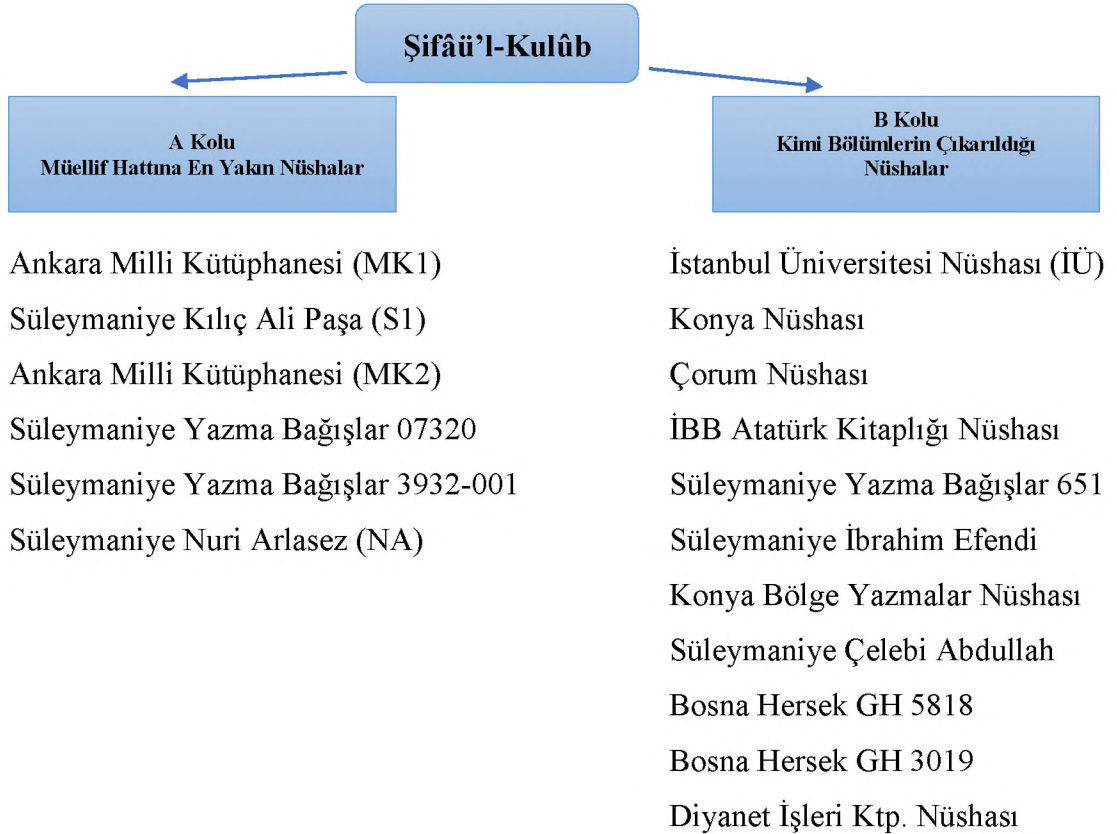
2. Nüshaların Değerlendirilmesi ve Şeceresi

Tenkitli metin neşri, müellifin elinden çıkan asıl nüshasının elimizde bulunmamasından dolayı istinsah edilen nüshalar vasıtasıyla o nüshaya ulaşmanın tek yolu olarak tarif edilebilmektedir. Bir naşirin görevi metni yeniden kurarak müellifin elindeki nüshaya yakın bir metin ortaya koymaktır. Bu doğrultuda naşirin nüshalardan hareketle kuracağı metin öncelikle iyi bir soy ağacı (stemma) değerlendirilmesinden geçmektedir (Maas vd., 2011: 73-74).

Şifâü'l-Kulûb adlı eser tenkitli metin neşrine hazırlanırken tespit edilen 26 nüshadan uygun gördüğümüz beş⁶ tane nüsha seçilerek metin inşa edilmiştir. Ayrıca kimi zaman diğer nüshalardan da yararlanılmıştır. Bu 26 nüshanın genel değerlendirmesini şu şekilde yapabiliriz:

Tespit edilen bu nüshalar incelendiğinde eserin iki koldan çoğaltıldığı gözlemlenmektedir. Bir kol müstensihin elinden çıkan metne çok yakın olurken diğer kolunda ise gereksiz görülen kısımların atıldığı, mühim konuların seçilerek nakledildiğini söyleyebiliriz. Nitekim çıkarılan kimi dinî meselelerin yanında müellifin hayat hikayesinin bulunduğu bölümler de bulunmaktadır. Dolayısıyla müellif hattına en yakın ve konularının tam olduğunu düşündüğümüz dört nüsha ile kimi bölümlerinin atıldığı ve asıl metinden uzak bir görünümde olan diğer koldan bir nüsha seçilerek metnin zemini meydana getirilmiştir.

Tespitimize göre *Şifâü'l-Kulûb*'un nüshalarının şeceresi şu şekildedir:

⁶ Seçilen bu 5 nüshadan birisi elimizdeki en eski nüsha olup esas metin olarak kullanılmıştır. Diğer dört nüshadan üçü ise -buna esas metin de dahildir- 122 başlıktan meydana gelen müellif hattına en yakın olduğunu düşündüğümüz metinlerden meydana gelmektedir. Kalan bir metin ise kimi konu ve bahislerin çıkarılarak öz bir halde 92 başlıktan meydana gelen nüshadır.

Süleymaniye Ktp. Fatih Nüshası
Süleymaniye Nuruosmaniye N.
Hacı Selim Ağa Kütüphanesi N.
Süleymaniye Mihrişah Sultan N.
İÜ Nadir Eserler NEKTY02207
İÜ Nadir Eserler NEKTY07202
Süleymaniye Y.B. 7092-003
Süleymaniye Hacı Mahmut E.
Konya Bölge Yazma Eserler

Tenkitli metni hazırlarken seçtiğimiz MK1, S1, NA ve MK2 nüshalarında toplam 122 başlık bulunurken İÜ nüshasında 92 başlık bulunmaktadır. Esas metin olarak kullandığımız MK1 nüshası H. 1084 (M. 1673-74) tarihinde istinsah edilerek elimizdeki en eski nüshadır. MK2 nüshası H. 1117 (gurre-i rebî'ü'l-evvel) / M. 1705 (Haziran-Temmuz), S1 ise H. 1146 (fî evsat-ı mâh şevvâlü'l-mükerrem) / M. 1734 (Mart-Nisan) tarihlerinde istinsah edilmiştir. İÜ ise H. 1123 (Mâh-ı Zilka fî 20 sene) / M. 1711 (30 Aralık) olarak kaydedilmiştir. MK1, NA, S1 ve MK2 nüshalarında tenkitli metin neşrinin şekillenmesinde önemli bir farka rastlanmamıştır. Fakat MK1 nüshası ile NA nüshasının birbirinden istinsah edildiğini söyleyebiliriz. Nüshalar arasında bazı kelimelerin ve eklerin yazımı dışındaki mühim bir fark bulunmamaktadır. İÜ nüshasında ise müstensihin tasarrufu olarak gördüğümüz eserin kaynaklarının bulunduğu kısım, müellifin hayatına dair verdiği malumat ve otuza yakın bölüm başlıkları çıkarılarak müellif hattından uzak bir metin vücuda getirildiği görülmektedir.

3. Tenkitli Metnin Kurulmasında İzlenen Yöntem

- Tenkitli metin, tespit ettiğimiz toplam yirmi altı nüshadan beş tanesi mukayese edilerek meydana getirilmiştir. MK1 nüshası hem tam, hem de elimizdeki en eski tarihli nüsha olmasından dolayı esas nüsha olarak tercih edilmiştir.
- Metnin yazımında Times Turkish Transcription çeviri yazı fontu kullanılmıştır. Metni inşa ederken noktalama işaretlerine uyulmaya gayret edilmiştir.
- Metinde bulunan fasıl başlıklarının ilk harfleri büyük ve kalın olarak yazılmıştır. Metindeki bütün başlıklar Arapça'dır.

- Özel isimler büyük harfle başlamış, özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır.
- Metinde bulunan Arapça ve Farsça kaynaklı kelime ve eklerin yazımında, eklerin kelimelerle birleşmesinde İsmail Ünver'in "*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*" (1993) isimli makalesinde yer alan metin neşrinde imla hususiyetleri ile ilgili telakkileri göz önünde bulundurulmuştur. Fakat Türkçeleşerek kalıplaşmış bazı kelimeler bu kaidenin dışında bırakılmıştır.
- Arapça ve Farsça kelimelerden evvel gelen edat ve ön ekler, kendisinden sonra gelen kelimedden kısa çizgi (-) ile yazılmıştır.
- Tamlayanının sonu ünlü ile biten tamlamalarda -ı, -i yerine -yı, -yi kullanılmıştır: sahra-yı helâk, belde-yi Konstantiniyye, dane-yi haşhaş gibi.
- Metin içerisinde anlamları verilmeyen ayetlerin manaları dipnotta verilmiştir. Meal olarak kuran.diyanet.gov.tr üzerinden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeni meali kullanılmıştır.
- "Allâh" sözcüğünün bulunduğu tamlamalarda herhangi bir işaret kullanılmadan sözcük birleştiği kelimeyle birlikte yazılmıştır: bismillâh, rahmetullâh, radiyallâhu, inşâ'allâhu gibi.
- Farsçadaki "vâv-ı madûle"lerin bulunduğu kelimeler herhangi bir işareti ile gösterilmeden kelime birleştirilmiştir: hâb, hâce vb.
- "Ne" sözcüğü ile yapılan birleşmelerde düşen vokal kesme işaretiyle gösterilmiştir: n'oldılar, n'itsün, n'olacak vb.
- Sayfaların numaralandırılmasında MK1 nüshası esas alınarak varak numaraları [51-b], [52-a] şeklinde verilmiştir.
- Nüshalar arasındaki farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Bir nüshadaki farklılığı göstermek için dipnotlarda verilen kelime veya kelime grubundan sonra iki nokta üst üste (:) işareti verilerek farklı olan kelime yazılmaktadır. Eksiklikler ise (-) şeklinde belirtilmiştir.
- Esas nüshada kırmızı mürekkeple vurgulanan kelimeler, başlıklar ve müellifin mahlası vb. çevriyazı metinde de kalın harflerle belirtilmiştir.
- Arapça olarak verilen ayet, hadis, şiir veya mensur kısımlar Arap harfleriyle aynen verilmiştir.

- “-Up” zarf-fiilinin tenkitli metinde “b” olarak geçmesi durumunda, Türkçe kelimelerin sonunda “b” harfinin bulunmadığı göz önüne alınarak “-Up” şeklinde yazılmıştır: olup, tutup, koyup gibi.
- Farsça iki kelimenin arasına gelen “â, der, be” ekleri, eklendiği sözcükten çizgiyle (-) ayrılmıştır: câ-be-câ, keşân-be-keşân gibi.
- “-durur” eki kendinden önce gelen kelimeye bitişik yazılmıştır.
- Metinde geçen Arapça dualar ve eser isimleri italik olarak gösterilmiştir.
- Metin içerisinde müellifin ya da müstensihinin dışında tarafımızca eklenen bazı düzeltmeler “[]” içerisinde gösterilmiştir.

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

آ	a, ā	ص	ş
أ	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ţ
پ	P	ظ	z
ت	T	ع	‘
ث	Ṣ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	Ç	ق	k
ح	Ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	Ḫ	ڭ	ñ
د	D	ل	l
ذ	Z	م	m
ر	R	ن	n
ز	Z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	J	ه	h, a, e
س	S	لا	la, lā
ش	Ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

TENKİTLİ METİN

Hāzā Fihrist-i Kitāb-ı Şifā 'i Kulüb Li-Seyyidī⁷

İçinde herkese gereklü olan şeyleri beyāñ ider, hāz iden beller, 'amelin ider⁸. Evvelā mü'menun bihe ya'nī altı şey'e imānı bildirir⁹. **İkinci** herkese farz-ı 'ayn olan 'ilmi bildirir. **Üçüncü** insānda olan tokuz a'zāsınun icmāl üzre zararın bildirir. **Dördüncü** sekiz a'zāsınun işlemek ile işlememek ile olan zararın bildirir. **Beşinci** 'ilm-i bāṭın demek ne idüğün ve başka ma'nāya koyanların hālın bildirir. **Altıncı** ıstılāhlarınca şerī'at, tarīkat, ma'rifet, hāqīkat nedir anı bildirir. **Yedinci** qalbün bir bir ba'zı 'ālimlerün tahkīki üzre zararın bildirir. **Sekizinci** küfri bildirir. **Tokuzuncu** bid'ati bildirir. **Onuncu** riyāyı bildirir. **On birinci** mü'min kime beñzer ve münāfiq kime beñzer anı bildirir. **On ikinci** kibri bildirir. **On üçüncü** hūyı bildirir. **On dördüncü** cumhūrūñ kavli üzre qalbün zararın bildirir. **On beşinci** buhlı bildirir. **On altıncı** isrāfı bildirir. **On yedinci** hasedi bildirir. **On sekizinci** 'umūm üzre qalbün zararın bildirir. **On tokuzuncu** dilün cürmin bildirir huşūşā pek qorqacaq beşin¹⁰. **Yigirminci** aşl söylemeyüp söylemek soñradan olan altmış marazı bildirir. **Yigirmi birinci** aşl söyleyüp söylememek soñradan olan yigirmi dört zarardan ma'āş¹¹ aña lāzım olmayan altıyı bildirir. **Yigirmi ikinci** geçinmek aña muhtāç olan on¹² bir zararın bildirir. **Yigirmi üçüncü** fā'idesi¹³ hem diyene ve¹⁴ hem duyana olan dört zararı bildirir. **Yigirmi dördüncü** fā'idesi ancaq diyene olan üç zararın bildirir. **Yigirmi beşinci** sükūt ile olan on zararın bildirir. **Yigirmi altıncı** kulaqda diñlemek ile olan altı zararın bildirir. **Yigirmi yedinci** diñlememek ile olan sekiz zararı bildirir. **Yigirmi sekizinci** gözde bakmaq ile dört zararı bildirir. **Yigirmi tokuzuncu** bakmamak ile olan¹⁵ beş zararı bildirir. **Otuzuncu** daḥı¹⁶ elde yapışmak ile olan seksen sekiz zararı bildirir. **Otuz birinci**

⁷ Hāzā Fihrist-i Kitāb-ı Şifā 'i Kulüb Li-Seyyidī: Fihrist-i Kitāb-ı Şifā 'i Kulüb Seyyidī S1; -MK1 ve -MK2 nüshalarında fihrist bulunmamaktadır.

⁸ İçinde herkese gereklü olan şeyleri beyāñ ider hāz iden beller 'amelin ider: -MK1, -MK2, -İÜ

⁹ evvelā mü'menun bihe ya'nī altı şey'e imānı bildirür: evvelā 'ālem qaçdur anı bildirür S1

¹⁰ beşin: beş S1

¹¹ ma'āş: -S1

¹² on: -S1

¹³ fā'idesi: fā'ide S1

¹⁴ ve: -S1

¹⁵ olan: -S1

¹⁶ daḥı: -S1, -İÜ

yapışmamak olan on dokuz zararı bildirir. **Otuz ikinci** yemek içmek ile olan otuz¹⁷ zararı bildirir. **Otuz üçüncü** yememek ve içmemek ile olan dört zararı bildirir. **Otuz dördüncü** fercde dağı¹⁸ işlemek ile olan yigirmi dokuz zararı bildirir. **Otuz beşinci** işlememek¹⁹ ile olan üç zararı bildirir. **Otuz altıncı** ayakda gitmek ile olan otuz sekiz zararı bildirir. **Otuz yedinci** gitmemek ile olan on sekiz zararı bildirir. **Otuz sekizinci** bütün beden²⁰ ile olan doksan zararı bildirir. **Otuz dokuzuncu** on üç hükküllâhı bildirir. **Kırkıncı** on iki kul hakkını bildirir. **Kırk birinci** sekiz hayvân hakkını bildirir. **Kırk ikinci** dost olmanın altı şartın bildirir²¹. **Kırk üçüncü** dostda ve düşmende bulunan ‘âdete muhâlif sekiz emri bildirir. **Kırk dördüncü** Şeyh Şiblîniñ sözün bildirir. **Kırk beşinci** Şeytânın Fir‘avn ile olan sözün bildirir. **Kırk altıncı** tahâretin bölügin ve fâ‘idesiñ bildirir. **Kırk yedinci** altı konağı bildirir. **Kırk sekizinci** dağı²² peygamberlerin isimlerin bildirir. **Kırk dokuzuncu** gökden inen şâhîfeleri ve kitâbları bildirir. **Ellinci** hulefânın hilâfetlerin bildirir. **Elli birinci** fakr marâzin def‘ iden dört haşleti bildirir. **Elli ikinci** su‘âlsiz altı kimsenün cehenneme gitmesin bildirir. **Elli üçüncü** kabrün her gün yedi kerre çağırmasın bildirir. **Elli dördüncü** ta‘âm üzerinde yigirmi iki mes‘eleyi bildirir. **Elli beşinci** ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azîziñ ve ‘aşrımızuñ²³ hâkimlerinin hâlin bildirir. **Elli altıncı** Bîşr-i Hafî hâlin bildirür. **Elli yedinci** fakruñ kırk dört sebebin bildirir. **Elli sekizinci** evlenmenün şartın bildirir. **Elli dokuzuncu** ‘avratların on hüyların bildirir, biri maqbûl, dokuzı bâtıl. **Altmışıncı** Hâzret-i Fâtımanuñ cehâzın ve zamâne ‘avratlarının bâtıl niyâzın bildirir. **Altmış birinci** dağı²⁴ erkegiñ²⁵ ‘avrat üzerinde otuz beş hakkın bildirir. **Altmış ikinci** ‘avratın er üzerinde kırk beş hakkın bildirir. **Altmış üçüncü** Benî İsrâ‘ilde ‘avrat sözine uyan âdemiñ hâlin bildirir. **Altmış dördüncü** hıznîr eti harâm olup horûs eti helâl olmanuñ hikmetin bildirir. **Altmış beşinci** yigirmi altı şîfat bulunan maqbûle ‘avratı dağı²⁶ bildirir. **Altmış altıncı** yigirmi şîfat

¹⁷ otuz: -S1

¹⁸ dağı: -S1, -İÜ

¹⁹ işlememek: itmemek S1

²⁰ beden: a‘zâ S1

²¹ bildirir: -İÜ

²² dağı: -S1, -İÜ

²³ ‘aşrımızuñ: ‘aşrımız S1

²⁴ dağı: -S1, -İÜ

²⁵ erkegiñ: erün S1

²⁶ dağı: -S1, -İÜ

bulunmayacak²⁷  avratları bildirir. **Altmış yedinci** nikāhın beş fa idesin bildirir. **Altmış sekizinci** dağı²⁸ evlād olmağıla dört fā idesin²⁹ bildirir. **Altmış tokuzuncu** nefsinin kahr itmede olan hikāye-i  acibeyi bildirir. **Yetmişinci** H azret-i Mevl  n   ve Res  l  n   ve Cibr  l   ve d  rt halifen  n dağı³⁰ sevdikleri yigirmi bir mes  leyi ve nik  h  n     f  t  n bildirir. **Yetmiş birinci** zikirde cehr   v  cib ve s  nnet olanı ve m     ad  n  n ih  f  s   s  nnet olanı dağı³¹ bildirir. **Yetmiş ikinci** otuz      yerde sel  m  n mekr  h olduğın bildirir on bir kit  bdan³². **Yetmiş     nci** her ş  b  h beş melegi  n³³ beş yerde in  p naş  l  hat itmelerin bildirir. **Yetmiş d  rd  nci** g  n  h  n sebebi olan altı şey  i bildirir. **Yetmiş beşinci** g  n  hdan bakmak ile y   işlemek ile ka  amayana³⁴ olan on zarar   bildirir. **Yetmiş altıncı** ehl-i cennet  n yedi niş  n  n bildirir. **Yetmiş yedinci** altı ma  alde c    z olan   yibeti bildirir³⁵. **Yetmiş sekizinci** te  ann  n  n on beş isim ile m  sem  m   olduğın bildirir. **Yetmiş tokuzuncu** ehl-i cehennem  n yedi niş  n  n bildirir. **Sekseninci** d  ny  y   b  sb  t  n zab  t iden d  rt kimseyi bildirir, ikisi m    min, ikisi k  fir. **Seksen birinci** her bir ins  nda d  rt ni  meti³⁶ d  rt bel   bozmas  n bildirir. **Seksen ikinci**   amel yedi olmas  n bildirir. **Seksen     nci** H  zretull  h   severim diyen  n d  rt ş  hidin bildirir. **Seksen d  rd  nci**   arş g  lgesinde olan yedi kimseyi bildirir. **Seksen beşinci**³⁷   acele yaramaz ill   beş yerde degil an   bildirir. **Seksen altıncı** m  d  vemet iden  n beş devletin bildirir³⁸. **Seksen yedinci** im  ameti  n sekiz şart  n bildirir. **Seksen sekizinci** bir   dem d     im   s  nnet-i ş  rif ile   amel eylese d  rt devlete n    il olur an   bildirir. **Seksen tokuzuncu** du    n  n kab  l  n  n   al  metin ve du    n  n mift  h id  ğ  n bildirir. **Toksanıncı** im  ans  z gitmen  n yigirmi bir sebebin bildirir. **Toksan birinci** her m    min  n   albinde im    n ş  m  as  n

²⁷ bulunmayacak: bulunacak S1

²⁸ dağı: -S1, -    

²⁹ f     idesin: f     ide S1

³⁰ dağı: -S1, -    

³¹ dağı: -S1, -    

³² on bir kit  bdan: -S1

³³ melegi  n: melek S1

³⁴ ka  amayana: ka  ması S1

³⁵ yetmiş yedinci altı ma  alde c    z olan   yibeti bildirir: -S1

³⁶ ni  meti: nefsinin S1

³⁷ S1 n  shasında meselelerden bir tanesi atlanarak seksen d  rtten seksen altıya ge  ilmiştir.

³⁸ seksen altıncı m  d  vemet iden  n beş devletin bildirir: seksen altıncı   ib  detden men   iden d  rt mara   bildirir     

bildirir³⁹. **Ṭoksan ikinci** icmālen pek mühim olan takrîrâtı bildirir⁴⁰. **Ṭoksan üçüncü** şeytânın dört şıfatın bildirir. **Ṭoksan dördüncü** imāmetün sekiz şartın ve sünnet ile ‘amel eylese dört devlete nâ’îl olur anı bildirir. **Ṭoksan beşinci** du‘ānuñ qabūlinün ‘alāmetin ve du‘ānuñ miftāh idüğün bildirir. **Ṭoksan altıncı altıncı** vech üzre İbrāhîm bin Edhem’e müsâfirlerinün naşîhatlerin bildirir. **Ṭoksan yedinci** qalbün tokuz ‘ilâcın bildirir. **Ṭoksan sekizinci** Regâ’ibün Berât’uñ ve Qadir’ün hâlâtın bildirir. **Ṭoksan tokuzuncu** tedâ’î ile ölürse mekrûh, dîn olmasa mekrûh olmaz diyenlerin bâtıl sözlerin bildirir. **Yüzüncü** ‘ulemâyı âhîret olmayanların hâlin bildirir. **Yüz birinci** tafşîl üzre bid‘ati bildirir. **Yüz ikinci** her şabâh imāna qaşd iden dört düşmen bildirir. **Yüz üçüncü** imānsız gitmenün yigirmi bir sebebin bildirir. **Yüz dördüncü** istiḳāmet neye dürlü anı bildirir. **Yüz beşinci** imān ve İslām’uñ dört kimse zevāline sebep olduğın bildirir. **Yüz altıncı** şüret uğrusı olup boynın egenlerin bâtılalıklarının tefsîr ü hadîşden delîlin bildirir. **Yüz yedinci** her mü’minün qalbinde imān şem‘asını bildirir. **Yüz sekizinci** Veheb ibn Verd’ün hikāyesin bildirir. **Yüz tokuzuncu** mü’minün bih ya‘nî altı şey’ e imānuñ tafşîlin bildirir. **Yüz onuncu** Rabbü’l-‘ālemînün nazm ile nazmsız yigirmi iki zıddıyla kırk dört şıfatın bildirir. **Yüz on birinci** yüzden ziyāde pek mühim olan ‘aḳā’id mes‘elesin bildirir. **Yüz on ikinci** melâ’ike kütüb-i rüsûl aḥvālın bildirir. **Yüz on üçüncü** kırâ’at-i ‘āşım rivāyet-i Ḥaḫş üzre qavā’id-i Qur’ān-ı ‘azîmü’s-şāmı bildirir. **Yüz on dördüncü** iki yüz on beş mes‘ele-yi câmi‘ Fıḫ-ı Keydānî’nün beyānını bildirir. **Yüz on beşinci** icmālen mühim olan takrîrâtı bildirir. **Yüz on altıncı** i‘tikādda mezheb bildirir. **Yüz on yedinci** ‘amelde mezhebi bildirir. **Yüz on sekizinci** ābdestün farzın bildirir. **Yüz on tokuzuncu** ğuslün farzın bildirir. **Yüz yigirminci** tafşîl üzre ‘ālemün sayısının bildirir. **Yüz yigirmi birinci** hâli olıcaḳ vücūdımız içün ba‘zı ihvāndan du‘ā’-yı ḫayr idüğün bildirir. **Yüz yigirmi ikinci** dünyānuñ bostān olup zînet ne iledür, ḫarāb iledür anı bildirir.

Bu kitābın ba‘zı yerinde münāsebetle manẓūmede mezkûrdur dirüz. Manẓūmeden murād bundan evvel bir manẓūme te‘lif itmiş idük, aḫlāḳ ‘ilmin ve sâ‘ir ‘ilm-i hāle müte‘allik, anda cem‘ itmiş idük, murād odur. Şoñra cümleye ‘ām olsun içün bunu daḫı Türkîce olmasın murād itdük, öylece ma‘lûm ola.

³⁹ Ṭoksan birinci her mü’miniñ qalbinde imān şem‘asını bildirir: Ṭoksan birinci ‘ibādetden men‘ iden dört marazı bildirir S1

⁴⁰ Ṭoksan ikinci icmālen pek mühim olan takrîrâtı bildirir: Ṭoksan ikinci insānda dört bölük idüğün bildirir S1

İmdi cümle ihvāndan hālîşāne ricā ideriz ki cürm ü kuşūrūm haddēn efzūn ve cigerim maḥzūn *rızāenlillāhi te‘ālā* okuduḡda veya diñledikde pākça tecvīd bilenlerden üçer ihlāş-ı şerīf okuyup rūḥumuza ve ābā vü ecdādımıza şevābını hibe ideniñ Rabbi raḥīm ecrini ‘ālī ve ḡalbini daḡı⁴¹ ḡasedden ḡālī ide, āḡirete īmān ile gide, ebedī şafālar ide. Āmīn⁴².

⁴¹ daḡı: -İÜ

⁴² āmīn: -İÜ

Bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

[51b] *Ve bihi nesta⁴³ in ve küllü müẓtarrin minhu yesta⁴⁴ in* ḥamd u⁴⁵ ṣenā biñ, on sekiz biñ, kırk biñ, seksen biñ, yüz biñ sayısız ʿālemi yoḡdan var iden ʿināden ve istikbāren fermān-ı şerīfine muḥālefet idenüñ mekānın nār iden Allāh ve šalāt u selām bu altı kavı olmak üzere ʿālem ḥürmetine ḥalk olınan Resüllullāh *ṣallallāhu teʿālā⁴⁶ aleyhi ve sellem* ve āl u aşḥāb üzerine olduḡdan sonra⁴⁷ cemī- i ricāl u nisā üzerine farz-ı ʿayn olan ʿulūm üçdür. Evvelkisi ʿilm-i tevḥīd yaʿnī müʿmenun bih ol kim altıdır. Evvelkisi Allāhu *teʿālā*nuñ birliğine varlığına inanmaḡdır. İkinci Allāhu *teʿālā*nuñ meleklerine inanmaḡdır. Üçüncü Allāhu *teʿālā*nuñ kitāblarına inanmaḡdır. Dördüncü Allāhu *teʿālā*nuñ peygamberlerine inanmaḡdır. Beşinci kıyāmet gününe inanmaḡdır. Altıncı başına her ne gelürse eger ḥayr ve eger şerr Allāhu *teʿālā*nuñ cānibinden idüğine inanmaḡdır⁴⁸.

Beyt:

[Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün]

Cümleye vācib-durur āmentü billāh diye şāf

Müʿmenun bih altıdır bir dinde yoḡdur ihtilāf

İkincisi zāhir-i aʿmāl. Zāhir-i aʿmāl didigümüz dil, kulaḡ, göz, el, baṭn⁴⁹, ferc, ricl⁵⁰, cümle beden ʿilmi.

Üçüncüsü⁵¹ bāṭn-ı aʿmāl. Bāṭn-ı aʿmāl didigümüz ḡalb ʿilmi⁵².

Farz-ı ʿayn neye dirler? Bir ādem bilmek ve işlemek ile āḡerden düşmeye şabāḡ namāzı gibi. Ḥükmi kaçdur?⁵³ Üç; şartı ile işleyene şevāb, ʿözürsüz terk idene ʿazāb,

⁴³ ve bihi nesta⁴³ in: -MK1

⁴⁴ yesta⁴⁴ in: nesta⁴⁴ in MK2

⁴⁵ u: -MK1

⁴⁶ teʿālā: -MK1

⁴⁷ İÜ nüshasında eserin girişi şöyle başlamaktadır: el-ḥamdulillāhi rabbi'l-ʿālemīn ve's-şalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥmmedin ve ālihi ve şaḡbihi ecmaʿin bundan sonra maʿlūm ola ki..."

⁴⁸ yaʿnī müʿmenun bih ol kim altıdır. Evvelkisi Allāhu *teʿālā*nuñ birliğine varlığına inanmaḡdır. İkinci Allāhu *teʿālā*nuñ meleklerine inanmaḡdır. Üçüncü Allāhu *teʿālā*nuñ kitāblarına inanmaḡdır. Dördüncü Allāhu *teʿālā*nuñ peygamberlerine inanmaḡdır. Beşinci kıyāmet gününe inanmaḡdır. Altıncı başına her ne gelürse eger ḥayr ve eger şer Allāhu *teʿālā*nuñ cānibinden idüğine inanmaḡdır: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁴⁹ baṭn: ḡarın S1, MK2, İÜ, NA

⁵⁰ ricl: ayak S1, MK2, İÜ, NA

⁵¹ üçüncüsü: üçüncü İÜ

⁵² ʿilmi: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁵³ kaçdur: kaç MK1, S1, MK2, NA

inkār idene küfr fî'l-ittifāk⁵⁴. Farz-ı kifāye neye dirler? Bir ādem bilmek ve işlemek ile ğayrıdan⁵⁵ düşe cenāze namāzı gibi.

Hulāşa-yı kelām teklif altında olan a'zā kaçdur⁵⁶? Toğuz. Qalb āfātı altmış, dil āfātı toğsan dört, qulaq āfātı on dört, göz āfātı toğuz, el āfātı yüz yedi, qarın āfātı otuz dört, ferc āfātı otuz iki, ayak āfātı elli altı, cümle beden āfātı toğsan, cümle⁵⁷ [52a] dört yüz toğsan altı.

Beyt-i Cāmi':

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Qalbde altmış dilde toğsan dört on dört tut qulaq

Gözde toğuz yüz yedi āfāt-ı yed bir hoşca baq

Bātn ile āfāt⁵⁸ otuz dört ferc ile otuz iki

Ricl ile ell'altı **Seyyid** cümle toğsan beşe baq

Cümle dört yüz toğsan altı hıfza alsañ dā'imā

Her işün āsān olurdu bunda anda⁵⁹ yüzün aq

Qalbüñ āfātı üç bölük, a'lāsı altmış, evsatı yedi, ednāsı dört. Dilün āfātı altı bölük⁶⁰. Evvelā aql söylemeyüp söylemek 'arız olan altmış, söylemek aql olup söylememek 'arız olan dört bölük⁶¹. Evvelkisi ma'āşe ya'nī geçinmege fā'idesi ve nef'i yok altı. İkincisi fā'idesi ve nef'i var on bir. Üçüncisi 'ibādāt-ı müte'addiyye ya'nī hem diyene ve hem tıyana fā'idesi olan dört. Dördüncisi kâşıra ya'nī ancak fā'idesi diyene ola⁶² üç. Altıncısı⁶³ sükūt ile on⁶⁴, cümle toğsan dört. Qulağın āfātı on dört, dinlemek ile altı, dinlememek ile sekiz. Gözün āfātı toğuz, bakmaq ile dört, bakmamak ile beş. Elün

⁵⁴ küfr fî'l-ittifāk: küfr bi'l-ittifāk MK2

⁵⁵ ğayrıdan: aḡarden S1

⁵⁶ kaçdur: kaç MK1, S1, MK2, NA

⁵⁷ cümle: cümle cümle MK1, MK2, NA

⁵⁸ baṭn ile āfāt: baṭnın āfātı S1

⁵⁹ anda: -S1

⁶⁰ dilün āfātı altı bölük: dilin āfātı toğsan dört nevi' altı S1

⁶¹ bölük: -S1

⁶² ola: olan S1, MK2

⁶³ Metin neşrine hazırladığımız dört nüshada da beşinci madde yoktur.

⁶⁴ on: ol S1

āfātı yüz yedi, yapışmak ile seksen sekiz, yapışmamak ile on dokuz. Karnuñ⁶⁵ āfātı⁶⁶ otuz dört, yemek ile⁶⁷ otuz, yememek ile dört. Fercuñ āfātı⁶⁸ otuz iki, itmek ile yigirmi dokuz, itmemek ile üç. Ayağın āfātı elli altı, gitmek ile otuz sekiz, gitmemek ile on sekiz. Cümle beden āfātı⁶⁹ doksan.

Beyt-i Cāmi‘ :

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

[52b]

Qalbde āfāt üç bölük⁷⁰ altmış yedi ednāsı dört
Dilde nev‘i altı ferdi oldu doksan dağı dört

Diñlemekle altı i‘rāzan sekiz cürm-i kulak
Bağmak ile dört mağalde beş mağalde bağmamak

Yedde ağız u mess ile āfātı⁷¹ bil seksen sekiz
Qabz-ı imsāk⁷² ile āfāt oldu cānım on dokuz

Fi‘l-batın otuz yemekle yememekle dört dağı
Ferc ile yigirmi dokuz üçde itmemek ağı

Yürimekle ricl ile olan cürüm otuz sekiz
Yürimemekle olan cürmin dağı bil on sekiz

Cümle ebdān āfeti doksan-durur it ihtirāz

‘İlm-i hālündür⁷³ unutma okı diñle kış u yaz

Bu mezkūrātuñ āfātı efrādı ki kütüb-i mu‘tebereden⁷⁴ bi-hasebi‘l-icmāl dört yüz doksan altı āfāta bi‘l-‘özl ekşeriniñ esbābı ve envā‘i⁷⁵ ‘ilācından kaç‘-ı nazar mecmū‘a-yı ‘ilm-i hāl ve manzūme-yi fi‘l-hālümüzde müdevvenāt-ı muhtaşarātından İmām-ı A‘zam ve hümām-ı akdem Nu‘mān bin⁷⁶ Şābit⁷⁷ *radıyallāhu te‘ālā ‘anhu* hāzretlerinin **Fıkh-ı Ekber**’in tamāmen ve Hāfiziddin Ebū‘l-Berekāt ‘Ömer en-Nesefi hāzretlerinin **Fıkh-ı Keydānī**’sin ve cāmi‘ü‘l-haşā‘il mine‘l-‘ulemā‘ü‘l-‘āmil

⁶⁵ karnuñ: karın İÜ

⁶⁶ āfātı: -S1

⁶⁷ ile: ile ile MK1

⁶⁸ āfātı: -S1

⁶⁹ beden āfātı: beden ile āfāt S1, İÜ

⁷⁰ bölük: -İÜ

⁷¹ āfātı: āfāt MK1, MK2

⁷² kabz-ı imsāk: kabz u imsāk MK1, S1, NA

⁷³ ‘ilm-i hālündür: ‘ilm ü hālündür S1

⁷⁴ kütüb-i mu‘tebereden: kütüb ü mu‘tebereden MK1, NA

⁷⁵ envā‘i: envā‘ MK1, MK2

⁷⁶ bin: ibn S1

⁷⁷ Şābit: Şābitiñ S1

Taḳiyüddīn el-Birgivī Efendi'nün zımn-i beyān-i ḳavā'id-i naḥvde 'aḳāid-i ḥaḳḳa-yı mü'beyyen ü mu'ayyen 'Avāmil-i 'adīmü'n-naẓir nazmından ve nice 'iber ile meşḥūne nazımlardan mā'adāyı beyān ü ḥālī 'ani'l-ḥasedi zurefā'-yı ṭālībīn-i āḫirete 'ayān itmiş idük. Velākin ba'zı mazınne-yi şalāḥ ve me'inne-yi felāḥ şāḫibü'l-vefā rāfi'ü'l-cefā vāfir ihvān-ı şafā Türkiyye tercüme recāsın itmek ile taleben *li-rızā 'illāhi te'ālā* Türkī tafşiline şurū' olundu ve ba'zı mezkūrātuñ lüzūmiyyetin işbāta delil olmak için mecma'-yı [53a] kân-ı vefā cümle emrāza şifā ḥazret-i Muḥammed Muştafā *şallallāhu te'ālā*⁷⁸ 'aleyhi ve sellemün ḥadīs-i müsteṭāb ve zülāl-i ābları daḫı yazılur *inşā' allāhu te'ālā*⁷⁹.

Ve ba'de hāzā mürür-ı zamān⁸⁰ ile nazarı ta'alluḳ iden ḥüddām-ı dīnden مِيلَانُ النَّفْسِ إِلَى وَ عِبَارَةٌ عَنْ بُخَارٍ لَيْسَ لَهُ فِي حَسَدِ الْإِنْسَانِ مَوْضِعٌ ile mu'arref hevāya مَا يَسْتَلْزَمُ مِنْ غَيْرِ دَاعِيَةِ الشَّرِّعِ 81 āyet-i mu'arref nefse *e'üzübillāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm* اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ile mu'arref nefse *e'üzübillāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm* kerimesi ile 'adāveti⁸² beyyin şeyṭāna ve şe'āmet-i nedāmet-i şeyṭāndan eşedd sū'-i aḳrāna mutāba'at ü muvāneset ü muvāfaḳat itmeyüp işlāḥa muḥtāc dinen mevāzī'in ba'de't-tedebbür ve'l-tefekḳür taşḫiḥ idüp ṭālīb-i āḫirete tergībleri recāsın ḳabül ile müşāb olayız, olalar, necāt bulayız, bulalar, mü'minen olayız, olalar. Hülüş üzre bir du'ā tıyan āmin deyeler, dimeyen kendi bilür. Bir gün ānide şoyalar, ṭaracık ḳabre koyalar, mā-lezimedden şoralar *yesserenallāhu'l-cevābi vallāhu a'lemü bi'ş-şavāb* *e'üzübillāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm* تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى خَيْرُ النَّاسِ مَنْ 83 ve ḳāle Resūlullāh *şallallāhu 'aleyhi ve sellem* مِنْ خَيْرِ النَّاسِ مَنْ 84 şadaḳa Resūlullāh ve şadaḳa ḥabībullāh⁸⁴.

Ve bundan soñra ma'lūm ola ki taḫt-ı teklifde mezkūr olan toḳuz a'zānuñ ikişer ḥālī var. Baṭn-ı a'mālden olan ḳalbde ḥūylanmayacaḳ ḥūylanacaḳ, dilde söylemeyecek [53b] söyleyecek, ḳulaḳda diñlemeyecek diñleyecek, gözde bakmayacaḳ bakacaḳ, elde yapışmayacaḳ yapışacaḳ, ḳarında yemeyecek yeyecek, fercde itmeyecek idecek,

⁷⁸ te'ālā: -MK1, -NA

⁷⁹ inşā' allāhu te'ālā: inşā' e'l-mevlā MK1, NA; inşā' allāhu'l-mevlā MK2

⁸⁰ mürür-ı zamān: mürür u zamān MK1, S1, NA

⁸¹ “Çünkü o, sizin için apaçık düşmandır.” Yâsîn, (36/60).

⁸² 'adāveti: 'adāvet MK1, MK2

⁸³ “İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın.” (Mâide, 5/2).

⁸⁴ “bu mezkūrātuñ āfâtı efrâdı ki ...ve şadaḳa ḥabībullāh”: -İÜ

ayağda gitmeyecek gidecek, cümle a‘zā ile itmeyecek idecek⁸⁵. Bu toğuz a‘zāda kaçacak marazlar beyān olundı icmālen, her bir⁸⁶ ferdi Türkice beyān olınacak tafşilen *in yesserallāhu te‘ālā*.

A‘māl-i zāhireden olan sekiz a‘zāda ictināb ta‘bīr olunur kaçacağa, imtişāl ta‘bīr olunur tutacağa, qalbde olan iki hāle taḥliye ta‘bīr olunur hūylanmayacağa, taḥliye ta‘bīr olunur hūylanacağa.

‘Ulemā-yı selef ve ḥayrū’l-ḥalef qalb ‘ilmine ‘ilm-i aḥlāk dirler⁸⁷ ve ‘ilm-i bāṭın dirler, ḡayet zabṭ eyle ve bilmeyene söyle. Cehele-yi nās ve⁸⁸ ḥāliye⁸⁹-yi zihn olan ‘avām fuḳarāsınuñ hem ni‘metlerin ve⁹⁰ hem dīnlerin yiyüp, ‘ilm ikidir biri zāhir ve biri bāṭın dirler, eger murād-ı bāṭılları ḥāşā şümme ḥāşā emīn-i vahy olan ḥazret-i Cibrīl *şalavātullāhi ‘alā nebīyyinā ve ‘aleyhi* ile bi-ḥasebi’l-iḳtiżā ḥālīkū’l-bihār ve’l-cibāl ve’l-fezā ve şāhibū’l-ḳadr ve’l-ḳazānuñ serdār-ı ḳāfile-yi enbiyā‘⁹¹ ve⁹² ḥazret-i Muḥammed Muşṭafā⁹³ *şallāllāhu te‘ālā*⁹⁴ *‘aleyhi ve sellem* üzerine yigirmi üç yılda inzāl olınan ‘alā-rivāyetin altı biñ altı yüz altmış altı ayetüñ mażmūn-ı mantūḳ-ı mefhūmundan⁹⁵ taşra⁹⁶ bir ‘ilm daḥı⁹⁷ vardır dirse diyen ittifāḳī kāfir olur ve küfrüñ altı ḥükmi⁹⁸ üzerine cārī olur ve tıyan [54a] kimseye⁹⁹ cehl ‘özdür diyen ḳavle nazar ile ḥalāş olur, degül diyene göre işi tamām olur.

Beyt:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

Üçünci ‘ilm-i aḥlāḳdur Ḥüdā teysir ide zabṭın

Dinür bāṭın daḥı fehmi it helāk şahrāsını gezme

⁸⁵ idecek: -S1, -MK2, -İÜ

⁸⁶ bir: -S1

⁸⁷ dirler: -MK2

⁸⁸ ve: -S1, MK2, -İÜ

⁸⁹ ḥāliye: ḥālī MK1, S1, NA

⁹⁰ ve: -İÜ

⁹¹ bi-ḥasebi’l-iḳtiżā ḥālīkū’l-bihār ve’l-cibāl ve’l-fezā ve şāhibū’l-ḳadr ve’l-ḳazānuñ serdār-ı ḳāfile-i enbiyā‘: -İÜ

⁹² ve: -MK2, -İÜ

⁹³ Muḥammed Muşṭafā: Muḥammedin el-Muşṭafā MK2

⁹⁴ te‘ālā: -İÜ

⁹⁵ mażmūn-ı mantūḳ-ı mefhūmundan: -İÜ

⁹⁶ taşra: ḡayrı İÜ

⁹⁷ daḥı: -MK1, -S1, -MK2

⁹⁸ ḥükmi: ḥükmi MK1

⁹⁹ kimseye: kimse MK1, S1; kimesne MK2

Eger bir kişi cezm idüp Hüdâdan taşradur bâtın

Diye yok irtidâdında anuñ şek şübhe yok cezme

Ve hâlbuki kibâr-ı evliyâdan İmâm Kûşeyrî hâzretleri ıstılâhımızda aḥkâm-ı farza şerîc at ve aḥkâm-ı nevâfile tarîkat ve bu ikisinden hâşıl olan zevk u şevke maç rifet ve mäsivallâh, muḥabbetini kalbden çıkarmağa¹⁰⁰ ḥaḳîkat dirüz buyurmışlar iken bir fäsîḳ [u] fâciri bir müç min-i kâmil¹⁰¹ naşşıla ḥürmeti şâbit maç şiyetde görüp ve¹⁰² şeytân-ı aḥres olmadan ḥâzer idüp nehy-i münker itdükde bu ç ilm-i zâhirde ḥarâmdur, ç ilm-i bâtında ḥâşâ ḥelâldür diyen¹⁰³ mühîne ve ḥâdim-i laçîne ve hâdim-i dîne küfr ile ḥükümlerinden mâç adâ bu bâtıl sözde ve emşâli ki siz kitâb ile bilürsüz, biz rü'yâ ile bilürüz¹⁰⁴ ve siz ç ilmi¹⁰⁵ üstâddan¹⁰⁶ alursız, bizler bizzât Rabbü'l-âlemînden aluruz, eger ḥarâm olsa biz vâḳıç ada tenbîh olunurduk ve ḥarâmı¹⁰⁷ ve helâli¹⁰⁸ vâḳıç a ile bilürüz dimelerine tereddüd ü tevaḳḳuf ü telebbüş idenlere ilḥâd u zendekâ¹⁰⁹ ile ç ulemâ-yı ç izâm ḥüküm itdiler ve müç ellefât-ı keşîre ḳodılar gitdiler, muvaffaḳ olan¹¹⁰ sözlerini tıtdılar, olmayanlar¹¹¹ eñselerine atdılar *ḥafazanallâhu teç âlâ ve evlâdenâ ve aḥbâbenâ ve aşdiḳânâ ilâ-âḥiri ç ömrinâ âmîn*. Ve İmâm Kûşeyrî hâzretlerinin kelâmı¹¹² nazm olundu.

Beyt¹¹³:

[Mefâç ilün / Mefâç ilün / Mefâç ilün / Mefâç ilün]

Şerîc atle tarîkat maç rifetden hem ḥaḳîkatden

Taşavvuf ç ilim erbâbı ne gûne itdiler taç bîr

İşit uyma hevâyâ it firârı kâr-ı bidç atden

¹⁰⁰ çıkarmağa: iḥrâca S1

¹⁰¹ kâmil: -MK1, -NA

¹⁰² ve: -NA

¹⁰³ diyen: -S1

¹⁰⁴ bilürüz: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁰⁵ ç ilmi: ç ilm MK1, NA

¹⁰⁶ üstâddan: üstâzdan İÜ, MK1

¹⁰⁷ ḥarâmı: ḥarâm MK1, S1, MK2, NA

¹⁰⁸ helâli: helâl MK1, S1, MK2

¹⁰⁹ ilḥâd u zendekâ: ilḥâd-ı zendekâ İÜ

¹¹⁰ olan: olanlar S1

¹¹¹ olmayanlar: olmayan İÜ

¹¹² kelâmı: kelâm MK1

¹¹³ beyt: beyt-i câmiç MK2; beyt: -NA

[54b]

Kuşeyrî hâzreti me^çhaz idem nazm üzre tâ takrîr

Şerî^ç at didiler aḥkām-ı farza ḥük-m-i enfāle

Ṭarîkat didiler gir kārübāna göçmeden bu ^çir

Bulardan ḥāşıl olan¹¹⁴ zevk u şevke ma^çrifet dindi

Ḥaḳîkat māsivāllāh¹¹⁵ ḥubbı çıka bulmaya hîç yir

Budur taḥkîk bu dördün tefekkür it ḥazer eyle

Ḳulağın tütma her şit ü¹¹⁶ şadāya Seyyidî ez-pîr

Fî Beyāni Efrādi Āfāti'l-Ḳalbi

Ḳalbün āfāti üç bölük, ednāsı dört: Küfr, bi^çdat, riyā, kibr. Küfr mes^çelesi yigirmi yedi, ma^çnā bir, nev^ç üç, sebep¹¹⁷ on yedi, ḥükmi altı. Küfr neye dirler? Mü^çmin olmak şānından olan kimsede imān olmamak. Nev^çi üç, cehlen küfr sebebi bir. Nedür? Ne içün ḥalk olunduğunu fikr itmeyüp meclis-i ^çilme varmamak. ^çİnāden küfr sebebi¹¹⁸ üç. Evvelā manşib sevmek. İkinci elin zemminden ḳorḳmak. Üçünci kibr itmek. Ḥükmen küfr sebebi¹¹⁹ on üç. Evvelā bir güzel kimseyi gördükde ḥāşā *vaḥdehu lā-şerîke lehu* dimek¹²⁰ gibi şeyler ile zārāfet ḳaşd itmek. İkinci belāğat ḳaşd itmek. Üçünci ġarîb emr¹²¹ ḳaşd itmek. Dördüncü meclis-i güzel ideyin dimek. Beşinci hezl¹²² ile ḥāzır olanları güldürmek. Altıncı huz ile. Yedinci laṭîfe ile güldürmek¹²³. Sekizinci şiddetle ġaḫablanup darılma¹²⁴. Ṭoḳuzuncı ḥiffet itmek¹²⁵ a^çnî yeniceklik¹²⁶ itmek.

¹¹⁴ olan: -S1

¹¹⁵ māsivāllāh: māsivāllāh olan S1

¹¹⁶ ü: -MK1

¹¹⁷ sebep: sebebi S1, NA

¹¹⁸ sebebi: sebep MK1, MK2, İÜ

¹¹⁹ sebebi: sebep MK2

¹²⁰ dimek: dime MK1, S1, İÜ

¹²¹ ġarîb emr: emr-i ġarîb S1, MK2, İÜ

¹²² hezl: hezl-i huz MK2, İÜ

¹²³ güldürmek: -MK1, -NA

¹²⁴ darılma^ç: ṭarılma^ç S1, MK2

¹²⁵ itmek: -İÜ

¹²⁶ yeniceklik: yeyniceklik S1; yegniceklik MK2

Onuncu söze ve hikâyâta¹²⁷ harîş olmak. On birinci¹²⁸ dilini. On ikinci¹²⁹ a^ç zâsını hıfz itmemek. On üçüncüsü emr-i dîni¹³⁰ kayırmamak.

Cümle sebeb on yedi, hükmi altı. Evvelâ kaşden dili tayanmaşsız söylese cümle ^çamelî¹³¹ gitmek. İkinci nikâhı¹³² gitmek ^çavratdan da şâdır¹³³ olursa lâkin ^çavratdan şâdır¹³⁴ olduğda nikâh [55a] üzre cebr olunur, erkekden¹³⁵ şâdır olursa ^çavrat er olur, er ^çavrat olur¹³⁶ *ne^çüzubillâhi te^çâlâ* zabta lâyıķ mes^çeledür. Ve tevbeden sonra İmâm-ı A^çzam ve İmâm Ebû¹³⁷ Yûsuf hâzretleri katında tecdîd-i nikâh kifâyet ider, İmâm Muhammed hâzretleri katında hûllesiz¹³⁸ olmaz, eger üçe bâliğ olursa ^çâķil olan fıkır ider, diline almaz. Üçüncü boğazladuğı murdâr olmak. Dördüncü katli helâl olmak. Beşinci tevbeye cebr olunur, tevbe itmez ise cennet harâm olmak. Altıncı namâzı kılınmamak.

Cümle-yi Câmî^ç Beyt¹³⁹:

[Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün]

Sebeb on yedi bir ma^çnâ nevi^ç üç altıdur hükmi

Bunu bilmeyene Mevlâ ^çaceb nice ider hükmi

Bu beytün ve mâ^çadânun tafşîli manzûme-yi mezkûremizde meşûrdur¹⁴⁰, gönli isteyen aña mürâca^çat itsünler¹⁴¹.

İkinci bi^çdat mes^çelesi on iki, ma^çnâ iki, sebeb üç, maħal üç, aħkâm dört. Luğâtde bid^çat neye dirler? Muṭlaķ şoñradan ola gerek ^çibâdetde, gerek ^çâdetde. Şeri^çde neye dirler? Dinde ziyâde ve¹⁴² noķşân ve¹⁴³ öyle¹⁴⁴ ziyâde ve noķşân ki şoñradan olalar.

¹²⁷ hikâyâta: hikâyeye MK1

¹²⁸ on birinci: on birincisi MK1, NA

¹²⁹ on ikinci: on ikincisi MK1, NA

¹³⁰ emr-i dîni: emr-i dîn MK1

¹³¹ ^çamelî: ^çamel MK1, MK2, İÜ

¹³² nikâhı: nikâh MK2, İÜ

¹³³ şâdır: şâdır MK1, S1, NA

¹³⁴ şâdır: şâdır İÜ

¹³⁵ erkekden: erden MK2

¹³⁶ er ^çavrat olur: -İÜ

¹³⁷ Ebû: Ebî S1; -İÜ

¹³⁸ hûllesiz: zevc-i âḫersiz İÜ

¹³⁹ cümle-yi câmî^ç beyt: cümle-yi câmî^ç MK2

¹⁴⁰ meşûrdur: mesfûrdur MK1

¹⁴¹ itsünler: itsün İÜ

¹⁴² ve: -S1, -MK2

¹⁴³ ve: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁴⁴ eyle: İÜ

Şahābe-yi ʿizām *riḍvānullāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿinden* sonra şārīʿden qavlen ve fiʿlen ve şarīḥan ve işāreten izinsiz ola¹⁴⁵ ve sebebi üç. Evvelā ittibāʿ-i hevā. İkinci ʿucub aʿnī ʿameli¹⁴⁶ kendideñ bilmek. Üçüncü hüccetsiz ve delilsiz bir ādeme taqlīd itmek.

Maḥalli üç. Evvelā qalb anda bulunan bidʿat iki, bir bölüğü küfr; şefāʿatun, cennetün, nāruñ, ḥisābuñ¹⁴⁷, ḥaşruñ, mizānuñ, sırātuñ, şahāyif-i ḥisābuñ, ḥilāfın iʿtikād itmek gibi. Bir bölüğü bidʿat¹⁴⁸; cennet ü¹⁴⁹ nāruñ alan vücūdın ve¹⁵⁰ ʿazāb-ı qabr vuḳūʿmuñ [55b] ḥilāfın ve erbāb-ı kebāʿir¹⁵¹ muḥalled¹⁵² qalurlar iʿtikād itmek gibi.

Ve maʿlūm ola ki¹⁵³ bu mişilli bidʿatün günāhı qatlden ve zinādan ve sâʿir kebāʿirden eşedd ü eşnaʿ ü aqçedür didiler¹⁵⁴, Rabbüʿl-ʿālemīn ibtilādan ve erbāb-ı ibtilāya mübtelā vü mülākī olmadan cümleyi Rabbüm¹⁵⁵ ḥıfz u ḥimāye eyleye āmīn. Ve bu on iki mesʿele-yi cāmīʿ.

Beyt:

[Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün]

İkiden ḥālī degildür mübtediʿ fiʿl-iʿtikād

Biri¹⁵⁶ küfr ü¹⁵⁷ biri¹⁵⁸ bidʿat ḥıfz ide Mevlā-yı hād

Küfr ü¹⁵⁹ inkār ü¹⁶⁰ şefāʿat cennet ü¹⁶¹ nār u ḥisāb

Ḥaşr u mizān u¹⁶² sırāt ile şahāyif liʿl-ḥisāb

Cennet ü¹⁶³ nāruñ vücūdın nefy iderse mübtediʿ

Seyyidī di aña dāʿim mübtediʿdür mübtediʿ

¹⁴⁵ ola: -MK1, -S1, -MK2, -İÜ

¹⁴⁶ ʿameli: ʿamel MK1

¹⁴⁷ ḥisābuñ: -S1

¹⁴⁸ bidʿat: -MK1

¹⁴⁹ ü: -MK1

¹⁵⁰ ve: -MK1, -S1, -MK2

¹⁵¹ erbāb-ı kebāʿir: erbāb u kebāʿir S1

¹⁵² muḥalled: muḥallede S1

¹⁵³ ki: -MK1

¹⁵⁴ didiler: dirler İÜ

¹⁵⁵ rabbüm: -İÜ

¹⁵⁶ biri: bir MK1, MK2

¹⁵⁷ ü: -İÜ

¹⁵⁸ biri: bir MK1, MK2

¹⁵⁹ ü: -MK1, -İÜ

¹⁶⁰ ü: -MK1, -MK2

¹⁶¹ ü: -MK1

¹⁶² u: -MK1, -MK2

¹⁶³ ü: -MK1

Siyyemā inkār ide kabrūñ ʿazābın bī-delīl
İʿtikād ide muḥalled¹⁶⁴ ola aṣḥāb-ı ʿalīl

Aʿnī aṣḥābu'l-kebāʿir. İkinci maḥalli ʿibādet. Üçüncü maḥalli ʿādāt¹⁶⁵ hükmi dört.
Evvelā küfr. İkinci zinā ve ʿatlden eṣnaʿ bidʿat ile hükmi. Üçüncü ʿibādetde ʿalālet ile
hükmi. Dördüncü ʿādetde terk-i evlā¹⁶⁶ ile hükmi.

Cümle-yi Cāmiʿ Beyt:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

İki maʿnā maḥalli üç sebep üç daḥı dört aḥkām
Küfürden sonra bir dertdür muzırrı gizli fi'l-aḥkām

ʿUmūmen ḥıfz ide Mevlā ʿibādı ol bidʿatden¹⁶⁷ kim
Anuñ tafşılı¹⁶⁸ bābında illā dir ʿālimü'l-aḥkām

Ola bir zehr-i zaḳḳūmuñ helākı zāhir u bāhir¹⁶⁹
Kaçar andan¹⁷⁰ kamu cāhil *fekeyfe* kim ʿālimü'l-aḥkām

Dirilür günde bir bidʿat olur her günde bir sünnet
Didi şāriʿ uyan **Seyyid** her emri idegör aḥkām

Üçüncü riya mesʿalesi otuz maʿnā, bir sebep, bir ḥiyel, yedi aḳsāmı¹⁷¹ aʿnī bölüğü beş,
mābihisi aʿnī riya ne¹⁷² ile olacaḳlar beş, emāresi aʿnī riyānuñ ʿalāmetleri beş ve
mālehu¹⁷³ aʿnī ne maşlaḥat için olması dört, hükmi iki. Riya neye dirler? Aʿmāl-i
āḥiretten bir ʿamel ile yāḥūd¹⁷⁴ ʿamel-i āḥirete [56a] delālet ider, bir şey ile ya bir

¹⁶⁴ muḥalled: muḥallede MK2

¹⁶⁵ ʿādāt: ʿādet S1, İÜ

¹⁶⁶ ʿādetde terk-i evlā: terk-i ʿādetde evlā MK1; ʿādetde evlā: NA

¹⁶⁷ bidʿatden: bidʿadan MK1, S1, MK2

¹⁶⁸ tafşili: tafşıl S1

¹⁶⁹ bāhir: bāṭın S1

¹⁷⁰ andan: -S1

¹⁷¹ aḳsāmı: aḳsām S1

¹⁷² ne: -S1

¹⁷³ mālehu: mālehusı MK1, NA

¹⁷⁴ yāḥūd: yā MK1, S1, MK2, NA

ğaraž-ı şer‘isiz muktezi yok¹⁷⁵ iken āhere i‘lām ile. Evvelā¹⁷⁶ bükā evsatı ‘anā ve¹⁷⁷ āhiri fenā ve pür-‘anā dünyâyı murād itmek ve erbāb-ı ḥiyel yolına gitmek ve dīni¹⁷⁸ dünyāya şatmak *e‘āzanallāhu te‘ālā ḥafāzana evvelen ve evlādenā ve aḥbābenā*. Sāniyen bu zamānda riya ve ḥulūş erbābları imtiyāz olmadan kaldı, bā‘işi *İḥyā‘-i ‘Ulūm* şāḥibinüñ taşriḥ üzre mezra‘a-yı ‘ibādet ü tāt at olan arz-ı ḳalbe toḥum mişāli olan loḳma-yı ḥarāmdur, ğayrı¹⁷⁹ degildür *allāhu a‘lem*.

Beyt¹⁸⁰:

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün]

Toḥum misli-durur ḳalbe giren nān¹⁸¹

Bitirür her ne ḥāl üzre¹⁸² ise o nān¹⁸³

Ḥuşūşā gire ḳalbe¹⁸⁴ nān-ı fāsīd

Ola pes cümle a‘zā anda fāsīd

tafşīli manzūmemizde mezkūrdur, ḳalbim mücellā olsun diyen bulsun, ‘ibreti var ise alsun āmin.

Ve Ḳuşeyrī ḥāşiyesinde Ḳāsım Ḥekīmī daḥı¹⁸⁵ *rahmetullāhi ‘aleyhi rahmeten vāsi‘aten* ḥazretleri mü‘min-i ḥālişi¹⁸⁶ küḥeylān ata beñzetmişler¹⁸⁷ ve murā‘ileri tavuġa teşbih idüp buyururlar¹⁸⁸ ki küḥeylān¹⁸⁹ ‘Arabistān kışrāġı toġurur ḳat‘an feryād u fiġān itmez, toġan¹⁹⁰ ṭayun ednāsı beş yüz, a‘lāsı beş biñ ġuruşlıkdur. Ṭavuk yumurtlar¹⁹¹ ednāsı beşi bir¹⁹² akçeye, a‘lāsı biri bir akçeye feryād u¹⁹³ fiġānından

¹⁷⁵ yok: -S1

¹⁷⁶ evvelā: evvel MK1

¹⁷⁷ ve: -S1

¹⁷⁸ dīni: dīn MK1

¹⁷⁹ ğayrı: -S1

¹⁸⁰ beyt: beyt-i cāmi‘ M1

¹⁸¹ nān: ḳān S1

¹⁸² üzre: üzerine S1

¹⁸³ nān: tān S1

¹⁸⁴ ḳalbe: -S1

¹⁸⁵ daḥı: -MK1, -S1, -MK2, -İÜ

¹⁸⁶ ḥālişi: ḥāliş S1

¹⁸⁷ beñzetmişler: -MK1, -S1, -MK2, -İÜ

¹⁸⁸ buyururlar: buyurdu S1

¹⁸⁹ küḥeylān: küḥeylānı MK2

¹⁹⁰ toġan: doġan S1

¹⁹¹ yumurtlar: yumurdlar MK2

¹⁹² bir: -S1

¹⁹³ u: -S1

tırulmaz ve tavuğa beñzeyenlere murādınız nedür deyü sorulmaz, su‘âl olunduğda murādımız Rabbü’l-‘âlemîne işitdirmekdür dise¹⁹⁴ hâşâ kâfir olur, ğayrı âdemleri ğafletden uyarmakdır dirse niceye dek uyanmazlar¹⁹⁵. Hâlbûki *erḥame’r-rāḥimîn* [56b] olan cenāb-ı Bārī sūre-yi Ā‘râf’da ¹⁹⁶ وَأَذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً ve āyet-i Uhṛā’da ¹⁹⁷ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ve bize bizden eşfağ u erḥam, şıdğ, emānet, tebliğ, feṭānet şıfatı¹⁹⁸ ile muttaşif olan Resūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḥterem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem*¹⁹⁹ دَرَجَةً دَرَجَةً اَوْتَسْبِعِينَ بِأَيْدِي الْجَهْرَى عَلَى الْجَهْرَى بِأَيْدِي الْجَهْرَى عَلَى الْجَهْرَى ²⁰⁰ fi‘len muḥālefet idemez ve ḥilāf-ı sünnete gidemez, bir adımcık adamaz²⁰¹, ḥarām mālı yudamaz. Bunu tafşilden muğnî icmālen nazm-ı manzūmede mezkūrdur. İmdi ḥālen²⁰² sibāk-ı qaribde İmām Kuşeyrî teşbih-i belîği²⁰³ nazmıdır.

Beyt:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

Mü’minün beñzer nazîri ol küḥeylân ata kim

Toğurur yüz biñ ğuruşluk tayı feryād eylemez

Aḥmak cāhil murā‘î beñzer ol tavuğa kim

Virdügi yumurta²⁰⁴ bir feryādı²⁰⁵ biñ dād eylemez

Bu nazîrün kâ‘ili Kāsım Ḥekīmī Seyyidī

Ecrini uman Ḥüdādan nāsa feryād eylemez

Sebebi²⁰⁶ ḥubb-ı dünyā²⁰⁷ a‘nî kadr-i ḥācetden ziyāde sevmek zevk için, ‘ilācı ḥubb-ı dünyāyı terk itmekdür.

¹⁹⁴ dise: dirse MK2

¹⁹⁵ uyanmazlar: uyanmaz MK1, İÜ, NA

¹⁹⁶ “Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak hatırla.” (A‘râf, 7/205).

¹⁹⁷ “Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.” (A‘râf, 7/55).

¹⁹⁸ şıfatı: -MK1, -MK2, -NA

¹⁹⁹ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem: -MK1, -S1, -MK2, -NA

²⁰⁰ ve: -İÜ

²⁰¹ adamaz: atamaz MK2

²⁰² ḥālen: ḥālā MK1, S1

²⁰³ belîği: belîğ S1, NA

²⁰⁴ yumurta: yumurda MK2

²⁰⁵ feryādı: feryād MK1, S1

²⁰⁶ sebebi: sebeb MK2, İÜ

²⁰⁷ ḥubb-ı dünyā: ḥubb u dünyā S1, NA

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Hubb-ı dünyādur²⁰⁸ medārı Seyyidī it ihtirāz

Lezzetinden laḥdi fikr it şiddetin ḳalbinde yaz

Hılesi yedi. Evvelkisi şeytān ʿibādetden men ʿider Rabbü'l-ʿālemīn ʿişmet iderse ben muhtacın, ḥālbūki Rabbüm ʿāzāmeti ile *e'ūzūbillāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm* وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى²⁰⁹ buyurur²¹⁰ demek ile zecr ider. İkinci ḥile tesvīf ile emr ider yine luṭf-ı ʿavn²¹¹ olursa ecel almada değil her gün için ʿamel var demek ile redd ider. Üçüncü ʿacele ile emr ider yine tevfiḳ [57a] olursa azacaḳ ʿamel tamāmca nokşān ile çok ʿamelden ḥayrludur²¹² dir, men ʿider. Dördüncü ḥalk içinde itmām ile emr ider yine ʿavn olursa ancaḳ²¹³ Rabbüm'ün görmesi kifāyet ider. Zīrā nāfi ʿü²¹⁴ ḍarr ancaḳ²¹⁵ odur, maḥlūk-ı ʿācize ḥācetim yoḳdur demek ile tarḥ ider. Beşinci ʿucbe şalar ne ʿākil ādemsin, ḡayrılarun bilmedüğün bilürsin, muṭṭali ʿolmadıklarına muṭṭali ʿsin, yine iḥsān olursa minnet Rabbüm'e tevfiḳ-i iḥsān anuḁdur. Ben bir şey'e ḳādir degülem, Rabbüm tevfiḳ itmese demek ile nehy ider. Altıncı gizli ʿamel it, Rabbün bir gün anı ḥalka gösterür ve seni beyne'n-nās şerīf ider dir, yine ʿavn olursa ḥalıḳumdur dilerse izḥār ider²¹⁶ ve²¹⁷ dilerse iḥfā ider ve²¹⁸ dilerse ʿazīz ider ve²¹⁹ dilerse zelīl ider²²⁰ demek ile men ʿider.

Beyt:

[Fe' ilātün / Fe' ilātün / Fe' ilātün / Fe' ilün]

Mā'-i māderle pederden ḳıla erkekle dişi

Böyle bir ḥālīḳa ḳarşı nice ḳor fehmi²²¹ olan

²⁰⁸ ḥubb-ı dünyādur: ḥubb u dünyādur S1

²⁰⁹ “(Ahiret için) azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır.” (Bakara, 2/197).

²¹⁰ buyurur: buyurdu S1

²¹¹ luṭf-ı ʿavn: luṭf u ʿavn S1

²¹² ḥayrludur: ḥayrdur MK1, S1, MK2, NA

²¹³ ancaḳ: -MK1, -MK2, -NA

²¹⁴ ü: -İÜ

²¹⁵ ancaḳ: -MK1, -NA

²¹⁶ ider: -S1

²¹⁷ ve: -İÜ

²¹⁸ ve: -MK1, -S1, -MK2

²¹⁹ ve: -MK1, -İÜ, -NA

²²⁰ ider: -MK1, -S1, -NA

²²¹ fehmi: fehm MK1

Gāh olur bir meniden ol yaradur çifte kişi

‘Aklıñ başına al gelmeden ‘Azrā’ il uyan

Nisbet it hilḳati ḥaḳḳa²²² ḥayr u şerr cümle işi

Öldürendir gören oldur cümleyi ḳabre ḳoyan

Ṭurma ḥaḳ ḳarşısına yumma gözi dürme ḳaşı

Ṭoğrı söz olmaya **Seyyid** urılır ağza uyan

Yedinci ḥile ḥāşā senüñ ‘amelüñe ḥācet yokdur²²³, sa‘īd ḥalḳ olunduḳ ise terk-i ‘amel zarar virmez²²⁴, şaḳī ḥalḳ olunduḳ ise ‘amel nef‘ virmez demek ile. Eger yine İmām²²⁵-ı A‘zam bınarından şü içmiş ise ve eyiler²²⁶ ile ḳonmuş ve göçmüş ise tamāmen ‘avn-ı Bārī olursa ben ḳulam, ḳula imtisāl-i emr lāzımdur *e‘ūzūbillāhi mine ‘ş-şeyṭāni’r-racīm* يَحْكُمُ مَا يَشَاءُ وَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ‘amelden zarar görmüş yok, ḥālbuki Rabbüm va‘dinde şādıḳdur ve müsebbebātuñ ḥuṣūlī esbāba merbūṭdur, evlenmeyene evlād ekmeyene [57b] maḥşūl olmaduḳı gibi biz²²⁷ sebebe yapışmaḳdan ayrılmazuz²²⁸. ‘İbādet ile gitmek ‘işyān ile gitmekden ḥayr idüḡünü aḥmaḳ daḡı añlar. Ḥālbuki sūre-yi A‘raf’da Rabbümüz²²⁹ أَنْجَعُ الْمُسْلِمِينَ²³⁰ ve sūre-yi Nūn’da²³¹ كَالْمُجْرِمِينَ²³² buyurur demek ile def‘ ü men‘ ü zecr ider.

Fī Beyāni Aḳsāmi’r-Riyā

Riyā beş kısımdur. Evvelā şırf riyā. İkinci gālīb riyā. Üçüncü müsāvi riyā. Dördüncü maḡlūb riyā. Beşinci bir ḡaraż-ı şer‘īsiz²³³ āḡhere i‘lām ile riyā.

Fī Beyāni Aḥḳāmi’r-Riyā

²²² Nisbet it hilḳati ḥaḳḳa: Nisbet-i hilḳati ḥaḳḳa S1

²²³ yokdur: yok MK1, S1, MK2, NA

²²⁴ zarar virmez: -MK1, -NA

²²⁵ İmām: -S1

²²⁶ eyiler: eyüler İÜ

²²⁷ biz: bir İÜ

²²⁸ ayrılmazuz: ayrılmaz İÜ

²²⁹ rabbümüz: rabbüm MK1, S1

²³⁰ “Onlara, “İşte yaptığınız (iyi işler) sayesinde kendisine varis kılndığınız cennet!” diye seslenilir.” (A‘raf, 7/43).

²³¹ nūnda: nūrda İÜ, MK2

²³² “Biz müslümanları suçlular gibi kılar mıyız? Yoksa size ait bir kitabınız var da (bu batıl hükümleri) ondan mı okuyorsunuz?” (Kalem, 68/35-36).

²³³ ḡaraż-ı şer‘īsiz: ḡarażsız İÜ, NA

Riyānuñ hükmi iki. Evvelā şırf riyāda ve ġālib ü müsāvī riyāda ‘amel²³⁴ niyyeti olmaduğıçün²³⁵ ibtāl etmek, zīrā peygamberimüz ‘aleyhi’s-selām ‘amel degildür illā niyyet ile buyurmuşdur²³⁶. Ve²³⁷ ikinci āhere i‘lām ile olanda ve mağlūbda ecrini eksitmek.

Fī Beyāni Mābihi’r-Riyā

Mābihi’r-riyā a‘nī riyā ne şey’le olcağ beş dinmiş idi. Evvelkisi beden ile, tutağın²³⁸ debertmekle, az yir ancak disünler diyü zebūnluk²³⁹ göstermek ile, sesin alçağ itmek ile, riyāyı²⁴⁰ ehl-i dīnde ve ehl-i dünyāda cemī‘ eşyāsın güzel göstermek ile. İkincisi²⁴¹ kıyāfet ile şūf geymek ile ve kalın ve yamalı geymek ile ve hālķ baña teveccūh itsünler diyü taylasān ve kirli ve yırtık eşvāb²⁴² geye. Bu zıkr olınanuñ²⁴³ hılāfı teklīf olunsa geyemeye pek muşibet-i ‘uzmādur²⁴⁴, Rabbüm cümlemizi ol dā’-yı ‘azīmden hıfz eyleye. ‘Āķile bu kifāyet itmez mi ki böyle bir bī-vefā vü pūr-cefā fāhişe ‘avrat mişāli²⁴⁵ pūr-melāle vuşūl içün irtikāb idesin.

Beyt:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

Nefsi nefsi diye cümle enbiyā vü mürselīn

İlticāya kim kıla lāyık o günde sermeden

Dikeler gözlerini göge karşı²⁴⁶

Olalar cümle hālķ o demde sekrān

Kılı kıldan seçiserler gümānsız

O dem kim kurılısar anda mīzān

²³⁴ ‘amel: ‘ameli S1, MK2, NA

²³⁵ niyyeti olmaduğıçün: -NA

²³⁶ zīrā peygamberimüz ‘aleyhi’s-selām ‘ameli degildür illā niyyet ile buyurmuşdur: -MK1, -S1, -NA

²³⁷ ve: -İÜ

²³⁸ tutağın: tudağın S1

²³⁹ zebūnluk: zebunluk MK2, İÜ

²⁴⁰ riyāyı: riyā MK1, S1, MK2, NA

²⁴¹ ikincisi: ikinci İÜ, NA

²⁴² eşvāb: esbāb S1, MK2, İÜ

²⁴³ olınanuñ: olınan MK1, MK2

²⁴⁴ ‘uzmādur: ‘azīmdür MK1, S1, NA

²⁴⁵ mişāli: mişāl MK1, S1, NA

²⁴⁶ Burada farklı bir vezinde şiire geçilmiştir.

[58a] denilen günde lisān²⁴⁷-ı faḥr-i kā'inātdan sābit ola dört ism ile çağırılırsınız²⁴⁸. Biri yā kāfir, biri yā ḥāsir, biri yā²⁴⁹ ḡadir, biri yā fācir *e'āzanallāhu te'ālā* مِنْ فَعَلَ الْفَاجِرِ وَ Üçüncüsü²⁵⁰ kavı ile riyā ve²⁵¹ va'z u ḥikmet²⁵² ile nutḳ ve aḥbār-ı āṣār ile keşiret-i 'ilmi²⁵³ i'lām için ve ḥalk arasında emr-i ma'rūf ve nehy-i münker ve izhār-ı ḡaḡab li'l-münker ider ve akrānından ba'zı kimseleri kılllet-i 'ilm ile ve naklinde izhār-ı ḥalel ile fevḳinde kimse yok, ancak disünler diyü bu miḳdār riyā ehl-i dīnündür ve ehl-i dünyānuñ eş'ār ile ve izhār-ı belāḡat ü feṣāḡat ile olur. Rabbüm cümle ümmet-i Muḡammedi ḡalāṣ eyleye āmīn. Dördüncü 'amel ile riyā, namāz kılan ādem kıyāmını ve²⁵⁴ rükū'ını²⁵⁵ ve²⁵⁶ sücūdını²⁵⁷ ve²⁵⁸ ta'dīl-i erkānını²⁵⁹ uzatmak ile ve başın egüp ṣaḡa ve ṣola²⁶⁰ iltifātı terk idüp veḡār izhār idüp yürimesini ve kıyāfetini ḡalk gördüğü yerde berāber idüp tenḡasında ḡilāfın²⁶¹ itmek ile ve sā'ir 'ibādātı buña kıyās eyle. Bu zıkr olunan ehl-i dīn geçinen kimselerüñ riyāsıdır, ehl-i dünyānuñ ṣalınmak ve kibr idüp adımın yab yab atıp bindükde ve indükde eteklerin tutmak ile olur, cümlesinden cümlemizi ḡıfz ide Rabbü'l-'ālemīn. Beşinci çok tevābi' ve çok ziyāretçiler ile riyā. Ol kimse²⁶² gibi ki feraḡ ider, mesrūr olur çok olmaları²⁶³ ile cum'aya²⁶⁴ ve da'vete gitdükde tevābi' eñsesinde gitmeleri²⁶⁵ ile iftiḡār idüp yalnızuz gidememekle ḡalk ne çok etbā' ṣāḡibi mürşiddür kāmīl²⁶⁶ ancak disünler diyü

²⁴⁷ lisān: -MK1, -NA

²⁴⁸ çağırılırsınız: çağırılırsın İÜ

²⁴⁹ yā: -S1

²⁵⁰ üçüncüsü: üçüncü S1, İÜ

²⁵¹ ve: -İÜ

²⁵² va'z u ḡikmet: ḡikmet u va'z MK1, S1, NA

²⁵³ 'ilmi: 'ilm MK1, S1, MK2, -NA

²⁵⁴ ve: -MK1, MK2, -İÜ, -NA

²⁵⁵ rükū'ını: rükū' MK1, MK2, İÜ, NA

²⁵⁶ ve: -MK1, S1, -NA

²⁵⁷ sücūdını: sücūd MK1, MK2, İÜ

²⁵⁸ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁹ ta'dīl-i erkānını: ta'dīl-i erkānı MK2, İÜ

²⁶⁰ ṣaḡa ve ṣola: ṣola ve ṣaḡa MK2

²⁶¹ ḡilāfın: ḡilāfında S1

²⁶² kimse: kimesne İÜ

²⁶³ olmaları: olmalar MK1, S1, MK2

²⁶⁴ cum'aya: cemi'yyete MK1

²⁶⁵ gitmeleri: gitmeler MK1

²⁶⁶ mürşiddür kāmīl: mürşid-i kāmīl S1

ehl-i dīnūñ [58b] riyāsıdur, ehl-i dünyāda ne çok kudret ü kuvvet²⁶⁷ şāhibidür disünler diyü ider²⁶⁸. ‘Akil olan tevbe ider, āhirete rāhatla gider.

Ve ‘alāmet-i riyā²⁶⁹ beşdür. Evvelkisi nāsuñ ‘ibādāt u²⁷⁰ t̃ā‘atine²⁷¹ ittılā‘larını ve medh itmelerini²⁷² gayrıların semt-i ‘ibādāt u t̃ā‘ate²⁷³ rağbet idüp iktidā itmelerini ve muṭī‘a muḥabbet itmelerini ve Rabbü’l-‘ālemīnūñ güzel şun‘i ki kabīḥ setr²⁷⁴ idüp cemīl izhār itmesini mülāhazasız sevmek. İkinci nāsuñ tevķir u şenā idüp ve hācātını k̃azada mesrūr olup bey‘ ü şirāda müsāmaḥa itmelerini ve bir mekānda vāsi‘ce yer göstermelerini sevmek. Bir kimse bu mezkūrātuñ ḥilāfın itse şıķılmaķ, ḥulāṣa-yı kelām nefsi²⁷⁵ fehmi itse ki ‘ibādetine insān muṭṭali‘ olmaķ ile ḥayvān muṭṭali‘ olmaķ²⁷⁶ berāber olmaya kemāl üzere riyādan ḥalāṣ olamaz. Meger muḳaddem geķen nef‘i²⁷⁷ mülāḥaza eyleye.

İmdi ehl-i iḥlāṣ ü riyādan ḥalāṣ erbābı pek az bulunur başiret üzre ol ḥadıṣ²⁷⁸ فَإِنَّ النَّاقِدَ بِصِيرٍ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ قَلِيلٌ وَلَا صَغِيرٌ a‘nī Rabbüm her şey’i görücidür, ḳalīl ü ṣağir ḥafī degildir. Üçüncü²⁷⁹ bir ādemūñ iki dostı olsa biri ḡanī, biri faķir, ḡanī geldükde faķirden ziyāde ḥaz itmek meger ḡanī ‘ālim ve ehl-i vera‘ ola yāḥūd ḥuḳūḳ-ı sābıķları ola. Dördüncü vā‘iz efendilere ve ‘ulemā efendilere ve şeyḫ efendilere maḥşuş olan riyādandur, her bir nev‘den²⁸⁰ va‘żda, te‘şirde, ‘ilimde²⁸¹, tedrisde ve ‘ilm-i aḥlāķda tezhīb murād iden ve²⁸² dört ismūñ şāhibleri degül, belki tezhīb murād idenleri irşādda ehl kimseler zuḥūr itdükde [59a] kötülük idüp ḥased itmek meger ḡıbtā ide a‘nī ben de şu²⁸³ ni‘metden

²⁶⁷ kudret ve kuvvet: kuvvet ü kudret S1, MK2

²⁶⁸ ider: -MK1

²⁶⁹ ‘alāmet-i riyā: ‘alāmeti MK2, İÜ

²⁷⁰ u: -MK1, -S1

²⁷¹ ‘ibādāt t̃ā‘atine: ‘ibādāt u t̃ā‘atine MK2

²⁷² medh itmelerini: -S1

²⁷³ semt-i ‘ibādāt u t̃ā‘ate: semt-i ‘ibādāt u t̃ā‘atine MK2; semt-i ‘ibādāt u t̃ā‘ate: semt u ‘ibādāt u t̃ā‘ate S1

²⁷⁴ kabīḥ setr: kabīḥi setr MK2

²⁷⁵ nefsi: nefis S1, NA

²⁷⁶ ile ḥayvān muṭṭali‘ olmaķ: -S1

²⁷⁷ nef‘i: nef‘ini S1

²⁷⁸ ḥadıṣ: -MK1

²⁷⁹ üçüncü: üçüncüsü MK1, MK2, NA

²⁸⁰ nev‘den: nevi‘de S1

²⁸¹ ‘ilimde: ‘amelde İÜ

²⁸² ve: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

²⁸³ şu: ol MK2; şu: o İÜ

hışşedār olsam idi dise pek güzeldür. Beşinci meclise²⁸⁴ ekābir gelse her hālını²⁸⁵ degşirmek²⁸⁶ ve²⁸⁷ meger lutf u rıfķ ile²⁸⁸ ıarık-i haķķa irşāda niyyeti ola, velākin iblīsün fırsat bulacağı yerdür, ıab^c ın zabt idemez ise cümle haķķa bir göz ile baķsın ve bu beyt ile ^cāmil olsun.

Beyt:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Hātır üzre söylemekden tevbe itsün her ehad

Okusun bilsün ne²⁸⁹ demek *ķulhuvallāhu ehad*

Ve mālehu a^c nī ne şey için olıcaķ riyā dört. Evvelkisi ibādet ile zühd ü irşād ve mürīd çokluğı ile meşhūr olmağı kaşd iden kimse gibi ve leṭā'if-i meşrū^c a gönül ister velākin haķķ kesele ve hıffete haml iderler diyen ve gālībā şā'im olıcaķ günlerde vālidesi ile sehī dostlarının ilhālını ile yedüğünü merātīb üzre ızhār iden kimse gibi. İkincisi ^cibādetin gösterüp takvā vü vera^c şübhelı şeylerden²⁹⁰ ictināb gösteren kimse gibi emānet ü²⁹¹ diyānet olmaķ ile biline de ķadı ola ya evķāfa mütevellī ola. Ve dağı sol kimseler gibi ki haķıķatde erbāb²⁹² kıyāfetine girür ve huşū^c gösterür, ^calā-sebīlī'l-va^c z nice gāfile hātūnlar ve nice tāze uşāķlar ile fesād²⁹³ u²⁹⁴ fücür itmek için ve nice şüret meclis-i zıkre nisvān u şıbyān seyri için varan kimseler gibi zamānemüzde hadd u haşrı kabül itmeden ķaldı, Rabbüm haķāş eyleye. Bir müceddid gele söyleye, ya pādişāh²⁹⁵ soylaya āmīn. Üçüncüsü²⁹⁶ ^cibādetin²⁹⁷ gösterür mālī²⁹⁸ bezl olma ve nisvān nikālına rağbet ideler ve cümle haķķ hıżmetine²⁹⁹ gideler ve dağı [59b] ol kimse³⁰⁰ gibi

²⁸⁴ meclise: meclisine MK2

²⁸⁵ hālını: -NA

²⁸⁶ degşirmek: devşirmek S1

²⁸⁷ ve: -MK1, -S1, -MK2, -NA

²⁸⁸ rıfķ ile: rıf'atle S1

²⁸⁹ ne: -S1

²⁹⁰ şeylerden: şeylerin S1

²⁹¹ ü: -İÜ

²⁹² erbāb: erbābı MK1, İÜ, NA

²⁹³ fesād: -S1

²⁹⁴ u: -S1

²⁹⁵ pādişāh: pādişāhī S1

²⁹⁶ üçüncüsü: üçüncü S1

²⁹⁷ ^cibādetin: ^cibādātın İÜ

²⁹⁸ mālī: māl MK1, MK2

²⁹⁹ hıżmetine: hıđmetine S1

³⁰⁰ kimse: kimseler S1

ki³⁰¹ namāz kılar ve³⁰² Qurʾān okur, tehlil ider māl için ve telezzüz için³⁰³. Ve dahı ol kimse gibi ki tenhāsında namāzı taḥfif ider, taḥdīl-i erkānı³⁰⁴ ve ādābı³⁰⁵ terk ider ve ḥalk beyninde taṭvīl³⁰⁶ ider ve taḥdīl-i erkāna³⁰⁷ ve³⁰⁸ ādāba³⁰⁹ riāyet ider, zemlerinden³¹⁰ kurtulmak için medihleri³¹¹ murād³¹² degil ve şevāb ḥāceti degil. Dördüncisi üçüncünün³¹³ mişāli³¹⁴ gibi ki yeyni³¹⁵ kılar taḥdīl-i erkānı³¹⁶ terk ider, ğarażı³¹⁷ nāsı maḥşiyetden ve zemm-i ğıybetden³¹⁸ şıyānet itmek³¹⁹ ve³²⁰ dahı şol öğrenci ki öğredene ʿibādāt ü tḥātin gösterür, yanında rütbesi ola da ʿilm-i nāfiʿ öğrene ve dahı ol evlād ki babaya ve anaya ʿamelin³²¹ gösterür meyl itsünler de yanlarında maḥbūl olayın dir ve aġniyāya gösterür māllarına nāʾil olayın da ʿibādetime ālet³²² olsun dir. Ve ümerāya³²³ ve vüzerāya ve kuḍāta gösterür cāh u manşıba nāʾil olayın da kelāmum nāfiʿ olsun ve şevāğilim defʿ olsun ve zūlmim refʿ³²⁴ olsun³²⁵ için bu mertebe ve emşāli³²⁶ riya ehl-i dīnündür ve ehl-i dünyānuñ riyası izhār-ı şecāʿat ile ve ğayrılar ile ʿālī manşıblara nāʾil olayım aḥkām-ı şerʿi³²⁷ tenfiʿ ve nāsı ıslāḥ ve zūlmi

³⁰¹ ki: -MK1, -NA

³⁰² ve: -MK1, -İÜ, -NA

³⁰³ ve dahı ol kimse gibi ki namāz kılar ve Qurʾān okur, tehlil ider māl için ve telezzüz için: -MK2

³⁰⁴ erkānı: erkān MK1

³⁰⁵ ādābı: ādāb MK1

³⁰⁶ taṭvīl: ṭavīl MK2

³⁰⁷ erkāna: erkān MK1, NA

³⁰⁸ ve: -MK2

³⁰⁹ ādāba: -MK2

³¹⁰ zemlerinden: zem itmelerinden MK2, İÜ

³¹¹ medihleri: medḥ itmeleri MK2, İÜ

³¹² murād: -S1

³¹³ üçüncünün: üçünün S1

³¹⁴ mişāli: mişāl MK1

³¹⁵ yeyni: yegni MK2

³¹⁶ taḥdīl-i erkānı: taḥdīl-i erkān MK1, S1

³¹⁷ ğarażı: ğaraż MK2

³¹⁸ zemm-i ğıybetden: zemm ü ğıybetden S1

³¹⁹ itmek: -MK1

³²⁰ ve: -MK1, -NA

³²¹ ʿamelin: ʿāmelini MK2

³²² ālet: -S1

³²³ ümeraya: ümerā MK1, İÜ

³²⁴ refʿ: defʿ MK2, İÜ

³²⁵ ve şevāğilim defʿ olsun ve zūlmim refʿ olsun: zūlmim refʿ olsun şevāğilim defʿ olsun S1

³²⁶ emşāli: emşāl MK2

³²⁷ şerʿi: şerʿ S1, İÜ

def³²⁸ ideyim³²⁹ demek için Rabbüm mühlikāt-ı celiyye vü hafıyyeden cümlemizi hıfz eyleye. Riyānuñ icmālen otuz mesʿelesi tamām oldı bu icmāl-i cāmi³³⁰.

Beyt:

[Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün / Mefāʿ ilün / Feʿ ilātün]

Sebeb maʿ nā birer yedi hıyel hüküm³³¹ iki³³² bu böyle

Emāre mābihi aksam beşer dört mālehu söyle

Budur cündi riya zıddı hulūşdur kalbini hūyla

Bu cümle oldı otuz **Seyyidi** gel kendüni³³³ soyla

[Beyt]:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

Şūfı ger ʿilm-i bātından haberdār olayım dirseñ

Bunı şor bil kaçan ahyāra serdār olayım dirseñ

[60a]

Ve illā tāç u³³⁴ hırka vird ü³³⁵ tesbîh fāʿide virmez

Virür dirsın eger eşrāra serdār olayım dirseñ

Bular kalbde necāsetdür çıkarmamak habāşetdür

Çıkar var³³⁶ ise inşāfuñ münevver olayım dirseñ

Buyurmadı mı bu hükmi Raḥīmullāh Resūlullāh

Di āmennā vü şaddaknā cinānı bulayım dirseñ

Dördünci kibr mesʿelesı yigirmi, maʿ nā bir, sebep yedi, ʿalāmāt on iki. Kibr neye dirler? Nefsün büyüklendüğü kimseden ilerü olmasına meyl idüp rāhatlanmaga dirler. Sebebi yedidür. Evvelā ʿamelsiz ʿilm. İkinci şartına ve erkānına riʿāyetsiz ve fāsıd idici ve mekrūh idici şeylerden kaçmaşsız ve ihlāş u takvāsız ve niyyetsiz ve maḥv

³²⁸ def³²⁸: ref³²⁸ MK1

³²⁹ ideyim: idüp S1

³³⁰ icmāl-i cāmi³³⁰: icmāle cāmi³³⁰ MK1

³³¹ hüküm: hükmi MK1, MK2, NA

³³² iki: ki MK2

³³³ kendüni: kendüyi S1

³³⁴ u: -S1, -İÜ

³³⁵ ü: -İÜ

³³⁶ var: -S1

idici şeylerden ictinābsız ‘ibādet ü vera^c. Ve üçüncü³³⁷ ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selāmın oğlu Qābil-i nā-qābili ve ḥazret-i Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmın oğlu Ken‘ān-ı bī-iz‘ānı fikirsiz ḥaseb u neseb. Dördüncü şitmāy³³⁸ ve envā^c-ı emrāzı fikirsiz güzellik. Beşinci merkebi³³⁹ ve³⁴⁰ fīl³⁴¹ fikirsiz kuvvet. Altıncı³⁴² Qārūn’ı fikirsiz māl ve ḥālet-i nez^c fikirsiz māl ile telezzuz. Yedinci³⁴³ selefde geçen tevābi^c ve levāḥık şāḥiblerin fikirsiz çok tevābi^c ve levāḥık.

Fī Beyāni’l-‘Alāmāti

‘Alāmāt-ı kibr on iki. Evvelā³⁴⁴ nefinden kerāhetsiz ḥalkūn kendüye kıyāmın sevmek. İkinci³⁴⁵ yālñuz yola³⁴⁶ gidememek. Üçüncü³⁴⁷ fā’ide var ise de gayrıları ziyāret itmemek. Dördüncü³⁴⁸ bir ādeme yakın oturmada ‘ār itmek. Beşinci³⁴⁹ ḥastalar ile ve marāzlılar³⁵⁰ ile³⁵¹ oturmamak. Altıncı³⁵² kendi eli ile evinün³⁵³ mālizemesin ya‘nī çārşūdan bāzārluğın³⁵⁴ alamamak³⁵⁵. Yedinci³⁵⁶ metā^cın evine götürememek. Sekizinci³⁵⁷ alçaq ve yamalı eşvāb geyememek. [60b] Toğuzuncu³⁵⁸ fakīr da‘vetine gidememek. Onuncu³⁵⁹ akrabāsınun ve refiklerinin şoqaqda ḥacātını³⁶⁰ każā itmekden³⁶¹ ‘ār itmek, ḥuşūşā alçaq ‘add olunan şeyler ki şābūn ve ciger ve ḥinnā ve şakız ve tarāq gibi şeyleri alamamak. On birinci³⁶² kendi akrānı³⁶³ a‘nī taytaşı ileri

³³⁷ üçüncü: üçüncüsü MK1

³³⁸ şitmāy: şitmālī İÜ

³³⁹ merkebi: merkeb MK1, NA

³⁴⁰ ve: -İÜ

³⁴¹ fīl: fīl MK1, S1, NA

³⁴² altıncı: altıncısı MK1, NA

³⁴³ yedinci: yedincisi MK1, S1, NA

³⁴⁴ evvelā: -MK2

³⁴⁵ ikinci: ikincisi MK1, S1, NA

³⁴⁶ yola: -MK1, -S1

³⁴⁷ üçüncü: üçüncüsü MK1, NA

³⁴⁸ dördüncü: dördüncüsü MK1, NA

³⁴⁹ beşinci: beşincisi MK1, NA

³⁵⁰ marāzlılar: ma‘lūllar MK1, S1, NA

³⁵¹ ve ma‘lūllar ile: -S1

³⁵² altıncı: altıncısı MK1, NA

³⁵³ evinün: eve S1, MK2; evine: İÜ

³⁵⁴ ya‘nī çārşūdan bāzārluğın: -MK1, -S1, NA

³⁵⁵ alamamak: -MK2

³⁵⁶ yedinci: yedincisi MK1, NA

³⁵⁷ sekizinci: sekizincisi MK1, NA

³⁵⁸ toğuzuncu: toğuzuncüsü MK1, NA

³⁵⁹ onuncu: onuncüsü MK1, NA

³⁶⁰ ḥacātını: ḥacetlerini MK2; ḥacetini İÜ

³⁶¹ itmekden: itmeden S1

³⁶² on birinci: on birincisi MK1, NA

³⁶³ akrānı: -MK1

geçse şıkmak. On ikinci ʿināden ve ʿistiḥkāren ve sefāheten ve denāʾeten ve mükābereten zalemeye intisābı ḥayyan ve meyyiten aʿnī ölüsine ve dirisine intisābı olmayan fuḳarādan ḥaḳ³⁶⁴ sözi³⁶⁵ ḳabūl itmeme. İcmālīsini ve tafşīlını yazmak maʿḳūl göründi, zīrā selefūn altmış marāz içinden ihtimām itdikleri ikiniñ biridür.

Beyt:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Terk itmeyen cümle ḥaḳḳuñ yeridür

Hiç şübhe yok cümle nāsdan geridür

İcmālen cāmiʿ.

Beyt:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

Sebeb yedi ʿalāmāt on iki hem daḥı bir maʿna

Kibir ʿunvānını **Seyyid** ferāḡat eyle³⁶⁶ ol raʿnā

Beyt-i Tafşīli³⁶⁷:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Kibre āyet gönderüp zemm itdi ḥallāḳ-ı cinān

Zerresi māniʿ cināna didi ol faḥr-i cihān

Çünkü Ḳurʾān ile mezmūm oldu lāzım **Seyyidī**

İdesin esbābını andan ʿalāmātın beyān

Ḳaç-durur dirse eger esbāb-ı kibri bir kişi

ʿİlm ile t̃āʿat cemāl u³⁶⁸ kuvvet ü māl u³⁶⁹ zamān

Oldı altıncı yedinci daḥı etbāʿ u neseb³⁷⁰

Bī-neseb kimdür bulardan ḡāfil ola bī-gümān

³⁶⁴ ḥaḳ: ḥaḳḳı MK1, S1, İÜ, NA

³⁶⁵ sözi: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

³⁶⁶ eyle: ile MK2

³⁶⁷ tafşīli: tafşīl M1, MK2

³⁶⁸ u: -S1

³⁶⁹ u: -S1

³⁷⁰ neseb: sebeb MK2

Ḥamdulillāh aṅladık esbābını oldı yedi
On iki daḥı ʿalāmet³⁷¹ dindi Rabbüm el-amān

Evvelen sevmek kıyāmı nāsı³⁷² taʿ zāʾimen li-nefs
Şāniyen meşy itmemek ḥalfında ğayruñ her zamān

ʿĀr ide ḳurben culūsdan³⁷³ ğayra zāʾir³⁷⁴ olmaya
Daḥı meʿ lūl ile maražilerle³⁷⁵ olmaya mekān

Ev metāʿ ın ḥamle³⁷⁶ hem lūbs-i denīden incine
Ger faḳīr iderse daʿ vet³⁷⁷ zīrā azdur anda nān

[61a] Ṭoḳuzuncı ol levāzımdur ki ol ola ḥasīs
Beyʿ e ḥamle ʿār iderse ol ider kibrin³⁷⁸ ʿayān

Ger teḳaddüm itse aḳrān incinürse on biri
On ikinci ʿār ide ḥaḳḳı ḳabūlden her zamān

Yā ilāhī **Seyyidüñ** bu naẓmın iderseñ ḳabūl
Şıḥḥatinde vir amān ḥatm-i ḥālinde³⁷⁹ ʿimān

Küfr ü bidʿ at ve³⁸⁰ riyā vü³⁸¹ kibrüñ³⁸² mesāʾili tamām oldı, bir ḥulḳuñ maʿ nāsı ile
cümlesi olur ṭoḳsan³⁸³, bilmeyen noḳşān.

Fī Beyāni'l-Ḥulḳı

³⁷¹ ʿalāmet: ʿalāmāt S1

³⁷² nāsı: nās S1

³⁷³ culūsdan: culūsda S1

³⁷⁴ ğayra zāʾil: ğayr-ı zāʾir S1; zāʾir: zāʾil MK1

³⁷⁵ maražilerle: maražalarla S1

³⁷⁶ ḥamle: cümle S1

³⁷⁷ daʿ vet: daʿ veti S1

³⁷⁸ kibrin: kibri MK2

³⁷⁹ ḥatm-i ḥālinde: ḥatmi ḥālinde MK2, İÜ

³⁸⁰ ve: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

³⁸¹ vü: -MK1, -S1

³⁸² kibrüñ: kibr S1

³⁸³ ṭoḳsan: -S1

تُركي ما ناسي هوى نيه ديرلر؟
Herkesde bir melekedür ki andan fikrsiz suhûlet ile nefse mensûb iş çıkar, şer' a uyarsa
hamîde, uymazsa zemîme dirler³⁸⁴.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Hûy nedür dirlerse di herkesde bir hâlet-durur³⁸⁵

Nefse mensûb iş çıkar andan fikrsiz it hâzer

Şer' a uydısa hamîde dindi uymazsa habîş

Seyyidî uy kork Hüdâdan uymayan yoldan azar

Bu dördün üzerine hâzret-i merhûm Birgivî³⁸⁶ Efendi'nün diğkati berekâtıdır³⁸⁷.
Cumhûruñ kavli yedi olur bu dördün üzerine buhlı ve isrâfı ve hâsedî³⁸⁸ zamm itmek
ile. Hâzret-i cumhûra ri' âyet idüp bu üçü dahı *inşā'ellāhu te'ālā*³⁸⁹ tertib üzre tafşilan
beyân iderüz, bâkî kalan elli üç ihtisârca 'ayân iderüz, Rabbüm 'avn iderse.

Fî Beyânî'l-Buhlî

Buhl mes'elesi altı, ma'nâ bir, zarar³⁹⁰ bir, 'ilâcî³⁹¹ bir, sebep³⁹² üç. Buhl neye dirler?
تُركي ما ناسي هر بير انسанда بير
melekedür ki hüküm-i şer' ile ve mürüvvet ile virmesi vâcib olan māl virememek³⁹³.
Buhlun zararı bir. Nedür? Kıyâmet güninde māl boğazına³⁹⁴ [61b] tok olup halâyık
beyninde rüsvây olmak. Bunuñ tafşilî bahş-i buhlde tafşil üzre manzûmemüzde
mezkûrdur, aña mürâca' at etmek³⁹⁵ ehemdür, gâflet olunmaya.

³⁸⁴ dirler: -S1, -MK2, -İÜ

³⁸⁵ hâlet-durur: hâletdur S1, NA

³⁸⁶ Birgivî: -MK1; Birgili MK2; Birgüli İÜ

³⁸⁷ berekâtıdır: berekâtdur MK1

³⁸⁸ isrâfı ve hâsedî: hâsedî ve isrâfı MK2, İÜ

³⁸⁹ te'ālā: -MK2

³⁹⁰ zarar: zararı MK2

³⁹¹ 'ilâcî: 'ilâc MK1, S1

³⁹² sebep: sebebi MK2

³⁹³ virememek: virmemek MK2

³⁹⁴ māl boğazına: boğazına māl İÜ

³⁹⁵ etmek: -S1

‘İlâcî³⁹⁶ birdür³⁹⁷. Nedür? Kendüni³⁹⁸ ve evlâdını ve akrâbasını hâlk iden hâlîk rızkında bile hâlk itmişdür diyü i‘tikâd itmekdür.

Sebebi üçdür³⁹⁹. Nedür? Evvelâ dünyâ sevmek. İkinci evlâd u eķâribi⁴⁰⁰ sevmek. Üçüncü ölümden evvel⁴⁰¹ aña ulaşmak olmaz illâ māl ile olan lezzet⁴⁰² ü şehvet⁴⁰³ sevmek, hubb-ı dünyâ⁴⁰⁴ didükleri oldur.

Beyt-i Cāmi‘⁴⁰⁵:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

Buḥul bir derd-durur⁴⁰⁶ tevbe iden kişıye hoş ma‘nā

Sebeb üçdür ‘ilâcî bir zarar bir daḥı bir ma‘nā

İsrâf mes‘elesini altmış iki, ma‘nā bir, sebep altı, ‘ilâc üç, ferdi elli iki. İsrâf neye dirler? Türkî ma‘nāsı insānda bir melekedür ki ḥükm-i şer‘⁴⁰⁷ ile yā mürüvvet ile imsākı⁴⁰⁸ vâcib olan māl⁴⁰⁹ bezl itmek. İsrāfuñ ‘ilâcî⁴¹⁰ üç. Evvelâ ‘ilm a‘nî zararını bile ki isrâf erbâbı⁴¹¹ şeytân ile ve Fira‘vñ ile⁴¹² ve kavm-i Lût ile ve emşâli ile müşterek olmak ne demek diye. İkincisi⁴¹³ ‘amel a‘nî bāḥıl yere⁴¹⁴ bezl itmekde⁴¹⁵ tekellüf eyler ve bir gözci kıoya, ‘itâb ide isrâf itdükde ve isrāfuñ âfâtını⁴¹⁶ fikr ide. Üçüncüsü⁴¹⁷ kal‘i a‘nî esbâbını bilüp kökinden kaldurmak.

³⁹⁶ ‘ilâcî: ‘ilâc S1

³⁹⁷ birdür: bir MK1, S1, MK2, NA

³⁹⁸ kendüni: kendüyi S1

³⁹⁹ üçdür: üç MK1, S1, MK2, NA

⁴⁰⁰ eķâribi: eķârîb MK1, İÜ, NA

⁴⁰¹ evvel: ol S1

⁴⁰² lezzet: lezzeti S1

⁴⁰³ şehvet: şehveti S1

⁴⁰⁴ hubb-ı dünyâ: hubb u dünyâ MK1, MK2

⁴⁰⁵ beyt-i cāmi‘: beyt MK1

⁴⁰⁶ derd-durur: derddür MK1, NA

⁴⁰⁷ ḥükm-i şer‘: ḥükm ü şer‘ MK2

⁴⁰⁸ imsākı: imsak MK1

⁴⁰⁹ māl: -S1

⁴¹⁰ isrāfuñ ‘ilâcî: ‘ilâc-ı isrâf MK1, S1, NA

⁴¹¹ erbâbı: erbâb MK1

⁴¹² ile: -MK1, -S1, -NA

⁴¹³ ikincisi: ikinci S1

⁴¹⁴ yere: -MK1, -İÜ

⁴¹⁵ itmekde: itmekden MK2; itmeden: İÜ

⁴¹⁶ âfâtını: âfâtı S1

⁴¹⁷ üçüncüsü: üçüncü S1, NA

İsrāfuñ sebebi kaç? Altı. Evvelā sefeh a^c nī^c aklı⁴¹⁸ eksik olup hafif olmak. İkincisi⁴¹⁹ isrāf ma^c nāsına cāhil olmak. Üçüncü riyā ve sum^c a. Dördüncüsü⁴²⁰ kesel ve baṭālet. Beşincisi⁴²¹ za^c f-ı nefis-i^c avām hāṣā hayā [62a] dirler. Altıncısı⁴²² za^c f-ı dīn a^c nī ihtimām itmez ve^c ilācına yapışmaz, ḥazret-i Rabbü'l-^c ālemīn hıfz eyleye ṭab^c a mensūb sefeden, zīrā^c ilācı^c asīrdür didiler ya^c nī güçdür, ḥazret-i Rabbü'l-^c ālemīn luṭf-ı maḥẓından cümleyi ḥalāṣ eyleye.

Fī Beyāni Efrādi'l-İsrāfi

İsrāfuñ ferdi⁴²³ elli iki. Evvelā⁴²⁴ fā^c idesiz⁴²⁵ yire virmek. İkinci⁴²⁶ helāk itmek. Üçüncü⁴²⁷ zāyī^c itmek. Dördüncü⁴²⁸ deryāya. Beşinci⁴²⁹ kuyūya. Altıncı⁴³⁰ āteşe atmak⁴³¹. Yedinci⁴³² evini⁴³³. Sekizinci⁴³⁴ ekinin. Toğuzuncı⁴³⁵ meyvesin hıfz itmemek. Onuncı⁴³⁶ yırtmak. On birinci⁴³⁷ kırmak. On ikinci⁴³⁸ kesmek. On üçüncü⁴³⁹ eti. On dördüncü etmegi. On beşinci çorbāyı. On altıncı peyniri. On yedinci mercümegi. On sekizinci⁴⁴⁰ erigi. On toğuzuncı⁴⁴¹ incīri. Yigirminci üzümü. Yigirmi birinci buğdayı. Yigirmi ikinci arpayı. Yigirmi üçüncü kavunı ve kārüzü. Yigirmi dördüncü soğanı. Yigirmi beşinci balı hıfz itmemek. Yigirmi altıncı bindüğü ḥayvānuñ levāzımın görmemek. Yigirmi yedinci çanağı. Yigirmi sekizinci kaşığı. Yigirmi toğuzuncı elini yalamadan⁴⁴² yıkmak. Otuzuncu yer üstüne düşeni. Otuz birinci sofr

⁴¹⁸ aklı: akl MK1

⁴¹⁹ ikincisi: ikinci MK1, S1, MK2, NA

⁴²⁰ dördüncüsü: dördüncü S1, MK2, İÜ

⁴²¹ beşincisi: beşinci S1, MK2

⁴²² altıncısı: altıncı MK1, S1, MK2

⁴²³ ferdi: efrādı NA

⁴²⁴ evvelā: evvelkisi MK1, S1, MK2, NA

⁴²⁵ fā^c idesiz: fā^c ide S1

⁴²⁶ ikinci: ikincisi S1, MK2

⁴²⁷ üçüncü: üçüncüsü S1

⁴²⁸ dördüncü: dördüncüsü S1

⁴²⁹ beşinci: beşincüsü S1

⁴³⁰ altıncı: altıncısı S1

⁴³¹ atmak: -MK1; bırakmak: MK2, İÜ

⁴³² yedinci: yedincüsü S1

⁴³³ evini: evinin MK2

⁴³⁴ sekizinci: sekizincüsü S1

⁴³⁵ toğuzuncı: toğuzuncüsü S1

⁴³⁶ onuncı: onuncüsü S1

⁴³⁷ on birinci: on birincüsü S1

⁴³⁸ on ikinci: on ikincüsü S1

⁴³⁹ on üçüncü: on üçüncüsü S1

⁴⁴⁰ on sekizinci: on sekizincüsü S1

⁴⁴¹ on toğuzuncı: on toğuzuncüsü S1

⁴⁴² yalamadan: yalamadın MK2

üzerine düşeni düşürmemek ve ⁴⁴³ ‘ār itmeyüp barmağını⁴⁴³ ve çanağını ve kaşığını⁴⁴⁴ yalamada sekiz devlet yazdılar: Evvelā isrāfdan hāzer. İkinci ta‘ām üzre hayra vuşul. Üçüncü ni‘meti rabṭ a‘nī bağlamak. Dördüncü celb itmek. Beşinci faḥr-i kā’ināta⁴⁴⁵ *ṣallāllāhu te‘ālā*⁴⁴⁶ *‘aleyhi ve sellem* iktidā itmek. Altıncı kibri. Yedinci riyāsi gitmek⁴⁴⁷. Sekizinci hayrda ve iḥyā’-yı sünnetde muḳtedī olmak. Otuz ikinci⁴⁴⁸ noḥūdı. Otuz üçüncü⁴⁴⁹ [62b] birinci yılkarken ḥıfz itmeyüp yere döküp⁴⁵⁰ süpürüp atmak⁴⁵¹. Otuz dördüncü⁴⁵² şarığın. Otuz beşinci⁴⁵³ bābūcın⁴⁵⁴. Otuz altıncı⁴⁵⁵ eşvābın ḥıfz itmemek. Otuz yedinci şābūnı. Otuz sekizinci yağı çok isti‘ māl itmek. Otuz toḳuzuncı yakacak yağı ziyāde itmek. Kırkıncı niyyetsiz noḳşān ile şatmak. Kırk birinci ziyāde icāre⁴⁵⁶ virmek. Kırk ikinci kefende kıymetden⁴⁵⁷ ziyāde itmek. Kırk üçüncü bezinde ziyāde itmek. Kırk dördüncü ıarnı⁴⁵⁸ toḳduḳdan sonra yemek. Kırk beşinci her günde iki kerre yemek. Kırk altıncı her gönli istedüğünü⁴⁵⁹ yemek, velākin bu ikisi mü’evveldür, te‘vīli⁴⁶⁰ manzūmemüzde mezkūrdur. Kırk yedinci çok ta‘ām itmek. Kırk sekizinci ta‘āmuñ eyü ‘add itdüğünü⁴⁶¹ yeyüp mā‘adāyı terk itmek, bunlar daḥı mü’evveldür⁴⁶² ya‘nī terk olanı yer bulunmaz ise dimekdür⁴⁶³. Kırk toḳuzuncı sum‘a. Ellinci şöhret için itmek. Elli birinci riyā ile zāyi‘ itmek. Elli ikinci menāḥi ve me‘āşīye ḥarc itmek. Bu tafşīl-i cāmī‘.

Beyt:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

⁴⁴³ barmağını: parmağını MK2

⁴⁴⁴ kaşığını: kaşığı MK1

⁴⁴⁵ faḥr-i kā’ināta: faḥr-i kā’ināt MK2

⁴⁴⁶ te‘ālā: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

⁴⁴⁷ riyāsi gitmek: riyāyı gidermek: MK1

⁴⁴⁸ otuz ikinci: otuz ikincisi S1

⁴⁴⁹ otuz üçüncü: otuz üçüncüsü S1

⁴⁵⁰ yere döküp: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁴⁵¹ süpürüp atmak: süpürtmek MK1, NA; süpürmek: S1

⁴⁵² dördüncü: dördüncüsü S1

⁴⁵³ otuz beşinci: otuz beşincisi S1

⁴⁵⁴ bābūcın: pāpūşın S1; bābūcın: pāpūcın MK2

⁴⁵⁵ otuz altıncı: otuz altıncısı S1

⁴⁵⁶ icāre: icār İÜ

⁴⁵⁷ kıymetden: kıymetde MK1, S1, MK2, NA

⁴⁵⁸ ıarnı: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁴⁵⁹ istedüğünü: istedüğün S1

⁴⁶⁰ te‘vīli: te‘vīl S1

⁴⁶¹ itdüğünü: itdüğü ta‘āmı MK2

⁴⁶² mü’evveldür: mü’evvel MK1

⁴⁶³ ya‘nī terk olanı yer bulunmaz ise dimekdür: İÜ nüshasında derkenarda, diğer dört nüshada ise yoktur.

Sebeb altı  ilacı     hem ma  n sı bir ferdi
Yeti di elli ikiye bu isr fu  ne  ok derdi

F  Bey ni'l-Hasedi

Hased mes elesini on sekiz, ma  n  bir, sebebi⁴⁶⁴ altı, zararını sekiz,  ilacı    , c mlesi on sekiz. Hased neye dirler?  h rete zararlı  al h-ı d ni⁴⁶⁵ ve d nyev si⁴⁶⁶ olan bir  demden⁴⁶⁷ Rabb 'l-  lemin  n ni  metin  n zev lini⁴⁶⁸ y h d ol⁴⁶⁹ ni  met-i mezk reye⁴⁷⁰ ula amamasını⁴⁷¹ mur d etmek ve ula amayup⁴⁷² z 'il oldu unu⁴⁷³ sevmek. Bu bir  ıfatdur ki  eyt n-ı la 'in, Fira  vn-ı la 'in  ⁴⁷⁴ m h n ile g ri  p ‘‘Senden benden e ed⁴⁷⁵ kim vardur?⁴⁷⁶’’ su  llerin⁴⁷⁷ itd kde⁴⁷⁸ ikim zden de⁴⁷⁹ yaramaz⁴⁸⁰ erb b-ı h sedd r⁴⁸¹ did kleri⁴⁸² h k ye-yi  ar besi tem il t-ı  ac besi⁴⁸³ ile [63a] manz mem zde mezk rdur. Mufa şşalan bey n olunan eby tdan bir s t r n yazalım, pek e⁴⁸⁴ nefret⁴⁸⁵ mur d idenler bulsunlar, k   adan h   e alsunlar.

Beyt:

[Mef  l n / Mef  ' l n / Mef  l n / Mef  l n]

G r  di mel  anet k an  ki Fira  vn ile bir g nde
Su  l itdi e irr dan didi senden de benden de

E edd r ol ki i didi h sed b b n ide izh r

⁴⁶⁴ sebebi: sebep I  

⁴⁶⁵ d ni: d niyye MK2

⁴⁶⁶ d nyev si: d ny s  S1; d nyeviyyesi MK2, I  

⁴⁶⁷  demden:  demde MK2

⁴⁶⁸ zev lini: gitmesini MK2

⁴⁶⁹ ol: -S1, -NA

⁴⁷⁰ ni  met-i mezk reye: ni  met MK1; ni  mete MK2, I  

⁴⁷¹ ula amamasını: v   l olmamasını MK2, I  

⁴⁷² ula amayup: v   l olamayup MK2, I  

⁴⁷³ oldu unu: oldu un S1

⁴⁷⁴  : -MK1, -S1, -I  

⁴⁷⁵ e ed: yaramaz MK2, I  

⁴⁷⁶ vardur: var MK1, S1, NA

⁴⁷⁷ su  llerin: -MK2, -I  

⁴⁷⁸ itd kde: did kde MK2, I  

⁴⁷⁹ de: -MK1, -I  , -NA

⁴⁸⁰ yaramaz: e ed S1

⁴⁸¹ erb b-ı h sedd r: erb b  h sedd r ki S1

⁴⁸² did kleri: -S1; did   i: MK1, NA

⁴⁸³ h k ye-i  ar besi tem il t-ı  ac besi: h k ye-i  ar be-i tem il t-ı  ac besi S1

⁴⁸⁴ pek e: bekce MK1, S1

⁴⁸⁵ nefret: nefred MK1

‘Udūl ü⁴⁸⁶ tevbe itmez mi ölem diyen mine’l-ebrār

Żararı sekiz. Evvelā kızb ü⁴⁸⁷ ğıybete⁴⁸⁸ çeker. İkinci ifsād-ı ẗā‘ ate çeker. Üçünci şefā‘ atden maħrūm olmağa çeker⁴⁸⁹. Dördüncü cehenneme girmege çeker⁴⁹⁰. Beşinci āḥar⁴⁹¹ mü ‘mine⁴⁹² żarara. Altıncı çok zahmete⁴⁹³ çeker. Yedinci⁴⁹⁴ kalb қararmağa çeker. Sekizinci cemī‘ maқşūdından maħrūm olup⁴⁹⁵ ḥırmān-ı⁴⁹⁶ ḥızlāna⁴⁹⁷ çeker.

‘İlācı üç. Evvelā ḥasedūñ dīn ü dünyāya⁴⁹⁸ żararını ve ḥased itdüğü mü ‘mine⁴⁹⁹ nefī‘ ini bilmek⁵⁰⁰. Dīn⁵⁰¹ żararı Rabbūñi⁵⁰² ğazaba getürüp kısmetini ve ‘adlini girye görüp istinkār itmek ve mü ‘min қarındaşıна naşīḥat farż iken ḥarām olan şıfat-ı⁵⁰³ ğışşı irtikāb itmek. Dünyā żararı ğamm u henn çekmek⁵⁰⁴ ve ḥüznden bir ān ḥālī olmamak. Ḥased olunan ādemde bu mezkūrātuñ aşı, terk it⁵⁰⁵ imdi⁵⁰⁶ faslı, isterseñ cennete vaşı, olma ḥalk içinde paşı.

Beyt:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

Meger ğıbṭa ola cā ‘iz aña ni‘ met-durur dindi

Ḥazer it pek mezālīkdür anuñ erbābı⁵⁰⁷ yok şimdi

Kimūñ var ise қalbinde ikisi beşe iқbālī

Ḥarāmdan siyyemā aña kilāb-ı sūkī-veş döndi

⁴⁸⁶ ü: -MK2, -İÜ

⁴⁸⁷ ü: -MK1, -NA

⁴⁸⁸ ğıybete: ğaybete MK2

⁴⁸⁹ şefā‘ atden maħrūm olmağa çeker: ḥırmān-ı şefā‘ ate çeker MK1, S1, NA

⁴⁹⁰ cehenneme girmege çeker: duḥūl-i nāra çeker: S1; duḥūl-i nāra MK1, NA

⁴⁹¹ āḥar: āḥara MK1, S1, NA

⁴⁹² mü ‘mine: -MK1, -S1, -NA

⁴⁹³ çok zahmete çeker: vüçūh-ı zahmete: MK1, NA; vüçūh u zahmete S1

⁴⁹⁴ yedinci: yedincisi S1

⁴⁹⁵ maħrūm olup: -MK1, -S1, -NA

⁴⁹⁶ ḥırmān-ı: -MK2, -İÜ

⁴⁹⁷ ḥırmān-ı ḥızlāna: ḥırmān u ḥızlāna S1

⁴⁹⁸ dīn ü dünyāya: dīn-i dünyāya İÜ

⁴⁹⁹ ve ḥased itdüğü mü ‘mine: maḥsūda MK1, NA

⁵⁰⁰ bilmek: bilmekdir S1

⁵⁰¹ dīn: dünyā MK1; -S1

⁵⁰² Rabbūñi: Rabbūñ MK1

⁵⁰³ şıfat: -MK1, -NA

⁵⁰⁴ çekmek: -MK1, -S1, -NA

⁵⁰⁵ it: ideğör MK2, İÜ

⁵⁰⁶ imdi: -MK2, -İÜ

⁵⁰⁷ erbābı: erbāb MK1, NA

Aña ğıbta yaraşmaz hem yanaşmaz⁵⁰⁸ Seyyidi tevbe

İdüp bu halkdan  uzlet it mur d-ı men e d n imdi

İkinci  amel d r⁵⁰⁹ a n ⁵¹⁰ nefsin n⁵¹¹ ħil f  zemmi itmek isterken med he, kibr itmek isterken⁵¹² tev zu a, ih net mur d iderken i  n ete, bed-du   itmek mur d iderken⁵¹³ du  ya tekell f itmek⁵¹⁴  amelen  il cdur meger aşlı al a  ola, sen mur d itd kde fes d n artura [63b] ol va t c  iz degild r, kendi ħ line koyup nefsin⁵¹⁵ i l  a me    l olmak gerek. Z r  kel m-  Ş fi  i *ra  y ll  hu te    l  *⁵¹⁶  anhu buyururlar⁵¹⁷ ki شلش    ن  ki شلش    ن   كر  من    اهانوك و  ن  اهن     كر  موك المراء   والخدم  والنبطى T rk  ma n s ⁵¹⁸ ġ liben  avratlar⁵¹⁹ ve ġ liben ħ dmetk rlar⁵²⁰ ve  ale l- um m a lı al a lar m  eyyid t  ħadden b r ndur bir ka  eby t-  ma  ulesin⁵²¹ diyelim.

Beyt:

[Mef  il n / Mef  il n / Mef  il n / Mef  il n]

Fer d-i r zig r⁵²² olsa f n n-   ilm ile bir T rk

Miz c nda anu  olmaz e eklik zerrece eksik

Min⁵²³ Kel m-  Kem l P      de:

Her kim n var ise  albinde ş r ret-i k fri

İ  il   t-   ul m⁵²⁴ ile⁵²⁵ m selm n olmaz

T    e eyleseniz⁵²⁶ ta l m- ⁵²⁷ ed -y  kelim t

⁵⁰⁸ yanaşmaz: yetişmez S1, NA

⁵⁰⁹  amel d r:  ilm d r: MK1;  ilimd r S1

⁵¹⁰ a n : ya n  S1

⁵¹¹ nefsin n: nefsi  S1

⁵¹² med he kibr itmek isterken: -S1

⁵¹³ iderken: ider MK2

⁵¹⁴ itmek: -MK2

⁵¹⁵ nefsin: nefsin  MK2

⁵¹⁶ te    l  : -MK1, -  , NA

⁵¹⁷ buyururlar: buyurur MK1, S1, NA

⁵¹⁸ ma n s : ma n  MK1, S1, NA

⁵¹⁹  avratlar: ħ v t nler: MK1, NA; ħ t nlar S1

⁵²⁰ ħ dmetk rlar: ħ dmetk r MK1, NA

⁵²¹ ma  ulesin: ma   le S1

⁵²² fer d-i r zig r: fer d u r zig r S1; fer d-i r zig r  NA

⁵²³ min: -MK2; beyt:   

⁵²⁴  ul m:  ul miyye S1

⁵²⁵ ile: -S1

⁵²⁶ eyleseniz: eylesen  MK1

⁵²⁷ ta l m: -S1

Sözi insān olur ammā özi insān olmaz

Ger kara taşı⁵²⁸ kızıl kan ile rengin itseñ
Levni tağyir olur ol la' l-i bedahşān olmaz

Beyt⁵²⁹:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Fe' ülün]

Kaçan a' lā maḳāma irse ednā
Kulağı şağır olur gözi ā' mā

Unıdur göz göre yār-ı ḳadīmi⁵³⁰
İder belki aña buğz-ı ' aẓīmi⁵³¹

Beyt-i āḫar⁵³²:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Beyza-yı zāğ-ı⁵³³ ḳosañ ṭāvūs-ı ḳudsüñ altına
Dürli ni' metle aña bir ' ālī mesken eyleseñ

Daneyi hoş-ābla hem sukker⁵³⁴ ile besleseñ
Zāğdur peydā olan biñ kerre tedbir eyleseñ⁵³⁵

Üçüncü ilāc-ı ḳal' i a' nī sebebini bilüp kökinden izāle itmek. Sebebi⁵³⁶ kaç? Altı. Evvelā ta' azzüz ne demek üzerine şaḳīl olmak ba' zı emşāli⁵³⁷ ' ilmen ve vilāyeten ve mālen⁵³⁸ ileri gitse vaẓ' larına taḥammül idememek. İkinci⁵³⁹ tekebbürlik ne demek bildüğü ādemlerden biri bir ni' mete vāşıl⁵⁴⁰ olsa [64a] cā' iz ki mütāba' at itmez ve ḥıdmet itmez ol ecilden zevālin ister. Üçüncü⁵⁴¹ ḡayrınıñ ni' meti kendinüñ

⁵²⁸ taşı: taş S1

⁵²⁹ beyt: -MK2

⁵³⁰ yār-ı ḳadīmi: yārı ḳadīmi MK1, S1

⁵³¹ buğz-ı ' aẓīmi: buğz u ' aẓīmi: MK1, MK2, NA

⁵³² beyt-i āḫar: beyt İÜ

⁵³³ zāğ-ı: zāğ S1

⁵³⁴ sukker: şekker MK1, NA

⁵³⁵ Burada şiirin vezni değışmiştir.

⁵³⁶ sebebi: MK1, S1, MK2

⁵³⁷ emşāli: emşāle S1

⁵³⁸ ve mālen: -MK1

⁵³⁹ ikinci: ikincisi MK1, NA

⁵⁴⁰ vāşıl: nā' il S1

⁵⁴¹ üçüncü: üçüncüsü MK1, NA

mağşūdınun fevtine sebep olmak. Dördüncü⁵⁴² mücerred ḥubb-ı riyyāset⁵⁴³ benim mişlim olmasın her ḥālde dir. Ve hem⁵⁴⁴ kendüne mişl ʿilmen ve mālen bir ādem iştise ḥazẓ itmeye, akṣā-yı ʿālemde olursa da⁵⁴⁵ ve⁵⁴⁶ mevtinden ḥazẓ ide, ehl-i menāşib⁵⁴⁷ gibi ġāliben bu şıfatdan ḥālī olanların Rabbüm ʿālī maḳāma çıkara, bu şıfatda olanları tevbe vire çıkara ve illā lāyıkınca her birini bir mekāna çökere, āmīn. Beşinci ḥabīşü'n-nefs olmak ve baḥīl olmak ġayruñ niʿmeti⁵⁴⁸ anılsa ḥazẓ itmez ḥasedün akbeḥidür ve ʿilāc yönünden ve giderme yönünden aʿseridür yaʿnī pek⁵⁴⁹ gücdür keenne küfrün ucıdur. Altıncı⁵⁵⁰ ḥıḳddur aʿnī kīn tutmak.

Beyt-i Cāmi⁵⁵¹:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

Sekiz zarrı ʿilācı⁵⁵² üç⁵⁵³ sebep altı vü maʿnā bir

Ḥased çün tevbe idenler olalar⁵⁵⁴ dінде raʿnā bir

Cumhūr ḳavli⁵⁵⁵ üzre *bi-ḥamdulillāhi tebāreke ve teʿālā* ümmehāt-ı ḥabāʾiṣ ki küfr, bidʿat, riyyā, kibr, buḥl, isrāf, ḥased. Aḥlāḳun taʿrifi⁵⁵⁶ ile cemʿen yüz yetmiş altı olur, neşren ve nazmen icmāl üzre beyān olundu, bāḳī ḳalan elli üç efrādı⁵⁵⁷ aḥlāḳ-ı rezīle mesāʾil-i lāzimesin beyānsız ve mühimmesin ʿayānsız beyāna şurūʿ olundu. Baʿde't-tamām lisāndan⁵⁵⁸ cümle aʿzā āfeti Türkice beyān olunur, Rabbüm ʿavn ü nuşret u⁵⁵⁹ iḥsān iderse.

Beyt:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

⁵⁴² dördüncü: dördüncüsü MK1, NA

⁵⁴³ ḥubb-ı riyyāset: ḥubb u riyyāset MK1, S1, MK2, NA

⁵⁴⁴ ve hem: -MK1, -S1, -NA

⁵⁴⁵ da: -S1

⁵⁴⁶ ve: -MK1, -NA

⁵⁴⁷ menāşib: menāş S1

⁵⁴⁸ niʿmeti: niʿmet MK1

⁵⁴⁹ aʿseridür yaʿnī pek: -MK2, -İÜ

⁵⁵⁰ altıncı: altıncısı M1, NA

⁵⁵¹ beyt-i cāmi: beyt MK1

⁵⁵² ʿilācı: ʿilāc S1

⁵⁵³ üç: -S1

⁵⁵⁴ olalar: ola MK1

⁵⁵⁵ ḳavli: ḳavl MK1, NA

⁵⁵⁶ taʿrifi: taʿrif MK1

⁵⁵⁷ efrādı: efrād MK1, S1

⁵⁵⁸ lisāndan: lisānda MK1, S1

⁵⁵⁹ u: -S1

Küfürdür birisi anuñ dañı hem cehl ü⁵⁶⁰ havf-ı zemm

Riyā kibr ü ceza⁵⁶¹ emn ü tehevür ye's ü raḥmānī⁵⁶¹

Küfür ma⁵⁶² nāsı bilindi. **Cehl** neye dirler? ⁵⁶² Ālim olmak şānından olan kimsede⁵⁶² ⁵⁶² ilm olmamak. **Havf-ı zemm** elüñ zemminden korkmak. **Riyā** bilindi. **Kibr** bilindi. **Ceza⁵⁶³** [64b] muşibete taḥammül⁵⁶³ itmeyüp kavlen ve fi'len izhār itmek. **Emn** u ⁵⁶⁴ azāb saḥatdan ḥalāş oldum bilmek. **Tehevür** iḳdāma⁵⁶⁴ lāyık olmayan emre iḳdām itmek. **Ye's** ümīdin⁵⁶⁵ kesmek.

Beyt:

[Mefā⁵⁶⁶ ilün / Mefā⁵⁶⁶ ilün / Mefā⁵⁶⁶ ilün / Mefā⁵⁶⁶ ilün]

Ḥased buhlile ⁵⁶⁶ ucb isrāf ḳazā üzre saḥat itmek

Birisi dañı cübn oldı şemātet ḡadr-i cānānı⁵⁶⁶

Ḥased bilindi. **Buhl** bilindi. ⁵⁶⁷ Ucb ⁵⁶⁷ ameli kendüden bilmek. **İsrāf** bilindi. **Saḥat** ḳazāya tazaccür itmek⁵⁶⁷ ya⁵⁶⁷ nī şıķılmaķ. **Cübn** lāyık olan işe mübāşeret idememek. **Şemātet** ⁵⁶⁸ adūnuñ muşibetine sevinmek niyyetsiz. **Ḡadr** izni⁵⁶⁸ i⁵⁶⁸ lāmsız ⁵⁶⁸ ahdin bozmaķ.

Beyt⁵⁶⁹:

[Mefā⁵⁶⁹ ilün / Mefā⁵⁶⁹ ilün / Mefā⁵⁶⁹ ilün / Mefā⁵⁶⁹ ilün]

Ḥıyānet ḥulf u va⁵⁷⁰ d⁵⁷⁰ u hırş sefehle sū⁵⁷⁰ -i ḳan itmek

Fezāḥat ḡıll u ḡışş⁵⁷¹ fitneyle⁵⁷² tekşir itme⁵⁷³ tuḡyānı

Ḥıyānet ḳavlinde ve fi'linde ḥile itmek. **Ḥulf u va⁵⁷⁰ d⁵⁷⁰** va⁵⁷⁰ dine muḥālefet itmek. **Hırş** dūnyā cem⁵⁷⁴ ine pek çalışmak. **Sefeh** yeyincek olup ⁵⁷⁴ aķlı ḳa⁵⁷⁴ if olmak. **Sū⁵⁷⁴ -i ḳan** ⁵⁷⁴ alāmetsiz āḥar kimesneyi⁵⁷⁴ kötü bilmek. **Fezāḥat** ḳalbi ḳalın⁵⁷⁵ olmak⁵⁷⁶. **Ḡıll u ḡışş⁵⁷⁷**

⁵⁶⁰ ü-: -MK1

⁵⁶¹ ye's ü raḥmānī: ye's-i raḥmānī S1

⁵⁶² olan kimsede: iken anda S1

⁵⁶³ ceza⁵⁶³ muşibete taḥammül: -MK2.

⁵⁶⁴ iḳdāma: iḳdāmı MK1, NA

⁵⁶⁵ ümīdin: ümīzin İÜ

⁵⁶⁶ ḡadr-i cānānı: ⁵⁶⁶ adū cenānı S1

⁵⁶⁷ itmek: -S1

⁵⁶⁸ izni: -MK1; izin: S1

⁵⁶⁹ beyt: -MK1

⁵⁷⁰ va⁵⁷⁰ d: va⁵⁷⁰ de: S1

⁵⁷¹ ḡıll u ḡışş: ḡıll-ı ḡışş S1, MK2, İÜ

⁵⁷² ile: -S1

⁵⁷³ itme: itmek MK2

⁵⁷⁴ āḥar kimesneyi: āḥarı MK1, NA

⁵⁷⁵ ḳalın: ḳatı MK1, NA

⁵⁷⁶ olmak: -S1

⁵⁷⁷ ḡıll u ḡışş: ḡıll-ı ḡışş S1, MK2, İÜ

nefsine ve ğayrıya işābet iden şerden⁵⁷⁸ elem çekmeyüp naşihat almamak. **Fitne** nefsinin miñnete belāya ilkā itmek.

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

Beṭāletle vekāhatla tezellül hıkd-ı hubb-ı māl

Ṭama' ta'lik-i kalb itme surūra koma şeytānı

Beṭālet lāzım u mühim olanı taḥşilde tekāsül itmek. **Vekāhat** *Ḥazretullāhu te'ālādan*⁵⁷⁹ ve Resül-i Ekrem *ṣallāllāhu te'ālā*⁵⁸⁰ 'aleyhi ve sellemden utanmamak⁵⁸¹. **Tezellül** şer'an mertebesinden⁵⁸² alçaq temellük itmek. **Hıkd** āhara şerr ü buğz murād itmek. **Hıbb-ı māl** ğaraż-ı dünyā için māl sevmek. **Ṭama'** muḥātaralı⁵⁸³ ḥarām şeyi murād itmek. **Ta'lik-i kalb** Allāhu *te'ālādan* ğayrıya gönül virmek.

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

Hevāya üns ü maḥlūka eger olur iseñ tābi'

Şalef ḥıffet nifāk üzre olanlar bula nırānı

[65a] **Hevā** cesed-i insānda mevzi'-i mu'ayyenı olmayan buḥārdan⁵⁸⁴ 'ibāret olan nefsün şer'-i şerīfden izinsiz her lezzeti olana meyle dirler. **Üns ü maḥlūk** metā'-ı dünyā olan⁵⁸⁵ ile ünsiyyet. **Şalef** nefsinin tezkiye idüp lāf urmaq. **Ḥıffet** her geliciye⁵⁸⁶ gidiciye nazar ve her su'ale cevāb 'acele ile lāzım olmayandan su'āl⁵⁸⁷. **Nifāk** kavlinde ve fi'linde bātını zāhire uymamaq.

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

İnād u cerbeze küfran-ı ni'etde müdāhinler

Temerrüd bid'at⁵⁸⁸ taklīd-i şerehde olalar cānı

⁵⁷⁸ şerden: muşibetden S1

⁵⁷⁹ ḥazret-i Allāhu *te'ālādan*: ḥazret-i Allāhdan S1

⁵⁸⁰ te'ālā: -MK1, -S1, -İÜ

⁵⁸¹ utanmamak: unutmamak MK2

⁵⁸² mertebesinden: mertebesinde S1

⁵⁸³ muḥātaralı: muḥātaraları S1

⁵⁸⁴ buḥārdan: buḥār-ı laṭīfden S1, MK2, NA

⁵⁸⁵ olan: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

⁵⁸⁶ geliciye: gelici S1

⁵⁸⁷ her gelici gidiciye nazar ve her su'ale cevāb 'acele ile lāzım olmayandan su'āl: -MK1, -NA

⁵⁸⁸ bid'at: -İÜ

İnād şey'ün ḥaḳīḳatın bilüp kibren ḳabūl itmek. **Cerbeze** kendüye lâzım olmayandan su'āl idüp ḥalt itmek. **Küfrān-ı ni'et** Rabbü'l-âlemīnün ni'eti ḳarşusunda şükr itmek. **Müdāhene** dīn ḳayırmamak, münkeri gördüğü vaktde⁵⁸⁹ def'ine vücūh ile ḳādir iken def' itmek gibi. **Temerrüd** nuşhı ḳabūl itmek. **Bid'at** bilindi. **Taklīd** zararın bilmeksizin mücerred ḥüsn-i zann ile āḫara uymak. **Şereh** helāl eger ḥarāma⁵⁹⁰ hırş ile el uzatmak.

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

Ḥumūden buğz-ı şālīḥ ḥubb-ı cāh ḥubb-ı medḥ ısrār

‘Adāvet ḥüzn-i fi'd-dünyā belādet ide nehrānı

Ḥumūd nefis ārzūsına el uzatmak ve lâzım olana el uzadamamak⁵⁹¹. **Buğz-ı şālīḥ** ‘ālimleri ve şālīḥleri sevmemek. **Ḥubb-ı cāh** nāsuñ ḳulūbında meḥābetli olmağı sevmek meger şāḫīḥ niyyeti ola. **Ḥubb-ı medḥ** ḡayruñ medḥini sevmek. **İsrār** ma'şiyete dā'imā ḳaşdı olmak ‘ömrinde bir kerre işlerse de. ‘**Adāvet** dünyā için üç günden ziyāde küsmek meger ‘adāveti⁵⁹² dīn için ola. **Ḥüzn-i fi'd-dünyā** dünyā ni'etinin gitdüğine elem çekmek. **Belādet** ḫayrı⁵⁹³ ve⁵⁹⁴ şerri seçmemek.

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

Teşe'um ḥubb-ı dünyā ḥubb-ı zālīm ḫavf-ı fi'd-dünyā

‘Amel tesvīf emelde ‘ācilen gel eyle imānı

[65b] **Teşe'um** bir şey'i şerre⁵⁹⁵ ‘alāmet tutmak. **Ḥubb-ı dünyā** dünyā zevḳini isteyüp çoğaltmağa çalışmak. **Ḥubb-ı zaleme** zālīmleri sevüp mertebesince buğz izḫār itmek. **Ḥavf-ı fi'd-dünyā** dünyā belāsı işābet itmeden ḳorḳmak. **Tevsīf-i ‘amel** dahı gençliğim var⁵⁹⁶ diyü āḫiret ‘amelini aḫlamak. **Emel**⁵⁹⁷ ḫayra niyyetsiz uzun ‘ömr istemek. ‘**Acele** ḳalbde şābit bir ma'nādur ki murādının tezce ḫuşūline sebep olur

⁵⁸⁹ vaktde: vaktlerde S1

⁵⁹⁰ ḥarāma: ḥarām MK1, S1, MK2, NA

⁵⁹¹ ve lâzım olana el uzadamamak: -S1; uzatmamak: İÜ

⁵⁹² ‘adāveti: -MK1, -NA

⁵⁹³ ḫayrı: ḫayr MK1, NA

⁵⁹⁴ ve: -İÜ

⁵⁹⁵ şerre: -MK1, -İÜ

⁵⁹⁶ dahı gençliğin var: gencin MK1, NA

⁵⁹⁷ emel: tesvīf emel S1, İÜ

yāhūd bir nesnenün zararın⁵⁹⁸ fikr itmeksizin⁵⁹⁹ içdāma sebep olur yāhūd her bir⁶⁰⁰ haqqını ve şerā'itini vefā itmeksiz fi'lün⁶⁰¹ tamāmına bā'ış ve⁶⁰² sebep⁶⁰³ olur⁶⁰⁴. İcmāl üzre elli üç āfāt-ı kalbün cürmi daḥı beyān olundu⁶⁰⁵, Rabbü'l-ālemīn cümle ümmet-i Muḥammede⁶⁰⁶ ictināb-ı tām müyesser eyleye, cümleden olmazsa⁶⁰⁷ bāri yediden olmazsa bāri dörtten ḥalāşa sa'y itmek ne sefāhetdür ve ne belādetdür⁶⁰⁸. Rabbüm cümlemüze tevfiḳ ide kaçayız, imān ile göçeyiz, sıratı da geçeyiz, yetmiş biñ fersah⁶⁰⁹ umḳı şābit kevşer-i faḥr-i cihān ki bir kerre içene ḥarāret maḥāl, andan daḥı içeyiz, āmin. Ḥüdā⁶⁰⁹ cümleye vire *ḥayrun kāmīn*.

Faşlu Fī Beyāni Envā'ı Āfāti'l-Lisān

Ve⁶¹⁰ tafşilin beyāna şurū'dan⁶¹¹ evvel dil āfātının içinden beş ki küfr, ḥavf-ı küfr⁶¹² ve ḥaṭa ve kizb ve ḡybet. Ve bu beşün içinden selef⁶¹³-i şālihīnün⁶¹⁴ ihtimāmları kizb ü ḡybetedür. Nitekim kalb āfātından riyā ile kibrde olduğu gibi kizbün ḳubḥı beyān murād olursa tercüme pek muṭavvel olmaḳ lāzım olur, āḳile bu miḳdār kāfidür.

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

Ki bilmedi 'inād itdi la'in oldı fesād itdi

Ana niyyetde ad itdi ebed diñmez gözinden yaş

denilen şeytān-ı bed-ma'āş ictināb idüp söylemedüğünü *e'üzübillāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm* [66a] لَا عُوَيْتُهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ⁶¹⁵ āyetin 'ulemā-yı āmilinden işiden añlar ve bir⁶¹⁶ mertebe daḥı ḥazret-i imān a'cālden bir 'amel ile olmaz, illā şıdkla

⁵⁹⁸ zararın: zararını MK1, MK2, NA

⁵⁹⁹ itmeksizin: itmeksiz İÜ

⁶⁰⁰ her bir: -MK1, -S1, -MK2

⁶⁰¹ fi'lün: -S1

⁶⁰² ve: -MK1, -NA

⁶⁰³ sebep: -MK1, -NA

⁶⁰⁴ olur: olup MK1, -NA

⁶⁰⁵ olundu: oldı S1

⁶⁰⁶ muḥammede: muḥammedī S1

⁶⁰⁷ olmazsa: olmasa S1

⁶⁰⁸ ne sefāhetdür ve ne belādetdür: ne belādetdür ve ne sefāhetdür S1

⁶⁰⁹ ḥudā: -MK1, -S1, -MK2

⁶¹⁰ ve: -S1, -MK2

⁶¹¹ şurū'dan: şurū'dur S1

⁶¹² ḥavf-ı küfr: küfr ḥavfı MK2

⁶¹³ selef: -S1; selefün MK1, NA

⁶¹⁴ şālihīnün: -MK1, -NA

⁶¹⁵ "İçlerinde ihlāsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracam." (Hicr, 15/39-40).

⁶¹⁶ bir: bu MK1

olur⁶¹⁷ ve küfr-i hüsrân⁶¹⁸ ‘işıyāndan biri ile olmaz illā kizb ile olur, mufaşşalan hikāyesi ve bahşı manzūmede mezkūrdur.

Altı nevi‘den nev‘-i evvel aşl söylemeyüp söylemesi ‘ārız olan altmış. Evvelā küfr neye dirler? Sebķ-i lisānsız kaçden fuķahā-yı ‘izāmuñ⁶¹⁹ küfr didükleri sözlerden birini söylemek *ne‘üzübillāhi te‘ālā*. Hükmi altı, bu beytde mezkūrdur.

Beyt⁶²⁰:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

Kaçmasa bu küfrün envā‘ından ol fāsık kişi

Cümle tātī nikāhı gide pek aña kişi⁶²¹

Her ne boğazlarsa yenmez hem olur cennet harām

Olması lāzım namāz kılınmaz aña *ve’s-selām*

İkinci sebep ya‘nī sögmek. Bir ādem bir ādeme kāfir dise ba‘zılar diyen kāfir olur, ba‘zılar olmaz didiler, ta‘zīre müsteħakķ olması bi’l-ittifāk. Üçüncü ta‘n ya‘nī ‘ayblamak. Dördüncü mirā ya‘nī ğayruñ kelāmına ğaraż-ı şahīhsiz bahāne bulmak her vechle. Beşinci ifşā-yı sır ya‘nī bir ādemün sırrını⁶²² āhara tıyurmak rızası yok iken⁶²³. Altıncı ğinā ya‘nī lahn ile şey okumak ne olursa olsun şer‘-i şerīfde on beş isimle mezmūmen zikr olunmuşdur, manzūmede mezkūrdur. Birisi münbitü’n-nifākdur buyurmuş⁶²⁴ āhır zamān peygamberi ‘aleyhi’s-selām⁶²⁵, kāmili’l-īmān olan sözünü tutar, muktezā-yı nefsi eñseye atar⁶²⁶. Yedinci kizb ya‘nī mā-hüve’l-vāķi‘ün hılāfin söylemek. Sekizinci nifāk ya‘nī kalbinde olanuñ hılāfin söylemek⁶²⁷. Toķuzuncı ğıybet ya‘nī bir ādemün ardınca incinecegi sözi söylemek, velākin altı maħall müsteşnādur.

⁶¹⁷ olur: -NA

⁶¹⁸ küfr-i hüsrān: küfr ü hüsrān S1

⁶¹⁹ ‘izāmuñ: ‘izām S1

⁶²⁰ beyt: beyt-i cāmī‘ MK1

⁶²¹ kişi: -S1

⁶²² sırrını: sözüni MK1, S1, MK2

⁶²³ rızası yok iken: -MK1

⁶²⁴ buyurmuş: buyurur S1

⁶²⁵ ‘aleyhi’s-selām: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁶²⁶ muktezā-yı nefsi eñseye atar: -MK1, -NA

⁶²⁷ Yedinci kizb ya‘nī mā-hüve’l-vāķi‘ün hılāfin söylemek. Sekizinci nifāk ya‘nī kalbinde olanuñ hılāfin söylemek: Yedinci nifāk ya‘nī kalbinde olanuñ hılāfin söylemek. Sekizinci kizb ya‘nī mā-hüve’l-vāķi‘ün hılāfin söylemek İÜ

Beyt-i Cāmi⁶²⁸:

[Mefā⁶²⁹ ilün / Mefā⁶³⁰ ilün / Mefā⁶³¹ ilün / Mefā⁶³² ilün]

Tazallem vāsta⁶³³ in ⁶³⁴ arrif hāzer istefti beşinci

Dağı altıncısı fāzkur mahal füssāk oyuncı

[66b] Onuncı suhriyye ya⁶³⁵ nī masharalık. On birinci ta⁶³⁶ rız ya⁶³⁷ nī sözden zāhiren⁶²⁹ anılananun ğayrı şeyi murād itmek. On ikinci⁶³⁰ su⁶³⁸ ’āl-i menfa⁶³⁹ at ya⁶⁴⁰ nī zarūretsiz ve şeri⁶⁴¹ den izinsiz dünyā istemek. On üçüncü⁶³¹ la⁶⁴² n ya⁶⁴³ nī bir ādeme mel⁶⁴⁴ ün dimek dinen⁶³² ādem mu⁶⁴⁵ ayyen olduğda cā⁶⁴⁶ ’iz degil, ammā vaşf-ı ⁶⁴⁷ umūm ile altmış nefer kimseye⁶³³ la⁶⁴⁸ net vārid olmuş, nazmı bed⁶⁴⁹ olunmuşdur, tamām olduğda *inşā’līlāhu te⁶⁵⁰ ālā⁶³⁴* manzūmeye yazılır, Rabbüm āsān eyleye āmīn⁶³⁵. On dördüncü ğılzet ya⁶⁵¹ nī pek söylemek dilün āfātıdır illā yedi mevāzi⁶⁵² de degül. Evvelā kāfir hāraciyye izinsiz pek söylemek. İkinci aşr-ı fāhr-i kā⁶⁵³ ’inātdan ve ⁶⁵⁴ aşr-ı aşhābdan sonra dīnde ziyāde ve noqşān ile bilinen bid⁶⁵⁵ at şāhibine. Üçüncü münkeri nehy etmek. Dördüncü rıfķ-ı fā⁶⁵⁶ ide virmedükde zālimler. Beşinci ta⁶⁵⁷ zırde. Altıncı āhara edeb öğretmede. Yedinci cümleyi Mevlā hıfzı ide, hūdūdda hadd-i zina, hadd-i şürb, hadd-i kazf⁶³⁶ ya⁶⁵⁸ nī yedi maḥallün ğayrıda pek söylemek huşūşān ğaraż-ı fāsīd ile halk içinde.

Beyt:

[Fā⁶⁵⁹ ilātün / Fā⁶⁶⁰ ilātün / Fā⁶⁶¹ ilātün / Fā⁶⁶² ilün]

⁶⁶³ Unf-ı ğılzet⁶³⁷ hetk-i ⁶⁶⁴ rız āfāt-ı dil ğayre’l-maḥāl

Yedidür ğılzet maḥalli def⁶⁶⁵ ine var mı mecāl

Ehl-i küfr ü⁶³⁸ ehl-i bid⁶⁶⁶ at nehy-i münker zālimīn

⁶²⁸ beyt-i cāmi⁶: beyt S1

⁶²⁹ zāhiren: zāhir S1, MK2

⁶³⁰ on ikinci: on ikincisi İÜ

⁶³¹ on üçüncü: on üçüncüsü İÜ

⁶³² dinen: diyen S1

⁶³³ kimseye: kimse S1

⁶³⁴ te⁶ ālā: -S1

⁶³⁵ āmīn: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁶³⁶ ya⁶ nī pek söylemek dilün āfātıdır illā yedi mevāzi⁶ de degül. Evvelā kāfir hāraciyye izinsiz pek söylemek. İkinci aşr-ı fāhr-i kā⁶ ’inātdan ve ⁶ aşr-ı aşhābdan sonra dīnde ziyāde ve noqşān ile bilinen bid⁶ at şāhibine. Üçüncü münkeri nehy etmek. Dördüncü rıfķ-ı fā⁶ ide virmedükde zālimler. Beşinci ta⁶ zırde. Altıncı āhara edeb öğretmede. Yedinci cümleyi Mevlā hıfzı ide, hūdūdda hadd-i zina, hadd-i şürb, hadd-i kazf: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁶³⁷ ⁶ unf-ı ğılzet: ⁶ unf u ğılzet MK1, S1, NA

⁶³⁸ ü: -İÜ

Virme **Seyyidî** rıfķ-ı lînet şiddete yok ķıl u ķāl

Daķı ta[ ] zîr ile te[ ] dîbdür yedinci fı'l-ķudûd

Mûcebinden cümleyi hıfķ ide Ħayy u Zû'l-celāl

Ħālķ-ı arz u semā dimez mi vü aķlez ey sefih

Celb içün ketm idene **Seyyid** ne der *allāhu te[ ]ālā*

On beşincisi zû'l-lisāneyn ya[ ] nî iki dillilik dūnyā içün bir ādeme bir yüzden āķar ādeme⁶³⁹ bir ġayrı yüzden söyler, içi taşına uymaz, keenne ħalkı şoymaz, ħālbuki şoyandan eşeddür. On altıncı emr-i bi'l-münkerdür ya[ ] nî cā'iz olmayan iş ile emr ider, münāfiķ şıfatıdır. On yedinci cidāl ya[ ] nî ħaķķı izhār ķaşd itmeksiz mezhebe mute[ ] allıķ ķekişmek. On sekizinci ħavf-ı küfr ya[ ] nî fuķahā-yı [ ] izām küfr ħavf olur didükleri sözi söylemekdür. Dört ħātūnı ve biñ cāriyesi olan ādem bir cāriye daķı almak murād itse ol ādemi [ ] ayblamak gibi. Velākin bu zamānda dört ħātūn degil birinūñ biñ cāriyesi⁶⁴⁰ degil birinūñ [67a] ħaķķından gelmek ġāyet diyānete⁶⁴¹ muķtācdur ve [ ] adālet bābında kuşur iden ādemūñ yevm-i cezāda nışf-ı bedeninde rūķ olmayup enbiyā⁶⁴² vü mürselin ħuzūrında rüsvāy olmaķı fikr iden ādem⁶⁴³ birine ķanā[ ] at ider, şer[ ] an [ ] uhdesinden gelürse ziyāde gider, selefe muvāfiķ iş ider. On tokuzuncı ħavz-ı fı'l-bātıl ya[ ] nî ġaraż-ı şaķihsiz geķmiş ġünāhı söylemek. Yigirminci nemīme ya[ ] nî bir meclisden bir meclise fesād tarīķi⁶⁴⁴ ile söz taşımak kāfir gitmege sebebdür, ħavf-ı ħātime risālesinde [ ] Alî Ķārî beyān itmişdür. Yigirmi birinci namāzda ya[ ] nî Ķur'ān-ı [ ] Azīm'den ve ezķār-ı meşrū[ ] adan ġayrı namāz kılıcı söz söylemek⁶⁴⁵. Yigirmi ikinci ħuķbede. Yigirmi üçüncü teġannisiz sūnnet üzre ezānda söz söylemek. Yigirmi dördüncü fuķş ya[ ] nî umūr-ı ķabīġeyi adı ile ańmak fāreye şıķan⁶⁴⁶ dime gibi. Yigirmi beşinci su'āl-i [ ] ani'l-müşkilāt ya[ ] nî [ ] aķlı irmedüġi şeylerden⁶⁴⁷ su'āl. Yigirmi

⁶³⁹ āķar ādeme: āķara MK1, NA

⁶⁴⁰ cāriyesi: cāriye MK2

⁶⁴¹ diyānete: diyānet S1

⁶⁴² enbiyā: -S1

⁶⁴³ ādem: -MK1, -NA

⁶⁴⁴ tarīķi: tarīķ MK1

⁶⁴⁵ ya[ ] nî Ķur'ān-ı [ ] Azīm'den ve ezķār-ı meşrū[ ] adan ġayrı namāz kılıcı söz söylemek: -MK1, -NA; söz söylemek: -MK2

⁶⁴⁶ şıķan: sırķan S1

⁶⁴⁷ şeylerden: şeyden S1

altıncı ta'birde haṭā üzüme kerm dime gibi, kerm diyü recül-i müslime dirler ve dahı māṣā'allāh ve ṣā'e fulān dime gibi ve du'asında be-ḥaḥḥ-ı nebiyyüñ dime gibi. Yigirmi yedinci ṣefā'at-i seyyi'eyi⁶⁴⁸ ya'nī müsteḥaḥḥ olmayana ṣefā'at itmek gibi. Yigirmi sekizinci su'āl-i 'an kūnhi zātin ya'nī zāt-ı Bārī'den vazīfesi degil iken ṣormak. Yigirmi toḫuzuncı āyb-ı nāsdan su'āl itmek niyyetsiz. Otuzuncı nīḥa ya'nī ölü üzerine ağlamak sesin çıkarmaḡla⁶⁴⁹. Otuz birinci ḥuṣūmet ile söylemek. Otuz ikinci mesācidde. Otuz üçüncü cimā' vaḡtinde. Otuz dördüncü kırā'at vaḡtinde. Otuz beşinci ḥelāda. Otuz altıncı ṭulū'-ı fecrden ṣoñra ya'nī ṭañ yeri ağardukdan ṣoñra [67b] fā'idesiz söz⁶⁵⁰ söylemek. Otuz yedinci redd-i 'özü ya'nī bir mü'min ādem günāhdan tevbe-yi ṣaḥīḥa ile tevbe itmiş kendi ḥaḥḡında⁶⁵¹ ḡuṣūrınun 'afvın recā itmiş anı ḡabül itmemek, meḡer ḡabül ziyāde münkere bā'ış ola, ol zamāñ 'afv itmemek ile müṣāb u⁶⁵² me'cūr olur ve⁶⁵³ āḡiretde yüce⁶⁵⁴ derece bulur. Otuz sekizinci fā'ide-yi 'Arabiyyeyi ve nāsiḡ-i mensūḡ ve mezḡheb-i ehl-i sūnneti bilmeksiz kendi re'y ile tefsīr-i Ḳur'ān itmek. Otuz toḫuzuncı zālīme yol göstermek. Ḳırḡıncı gerḡek yire ḡoḡ yemān itmek. Ḳırḡ birinci üç ādemün ikisi⁶⁵⁵ fısıldaṣup üçüncüyü vehme düşürmek. Ḳırḡ ikinci pāk niyyetsiz ve ḡıyānet ḡavfı var iken vaḡf-ı tevliyet istemek. Ḳırḡ üçüncü 'ālīmün ve fāzılun yanında cāhile ve üstāz⁶⁵⁶ yanında ṣāḡirde söz söylemek. Ḳırḡ dördüncü bir mü'mini ḡorḡutmak. Ḳırḡ beşinci ma'ṣiyyete izin vermek ecānibe ve münkerāt-ı keṣireli deblekli ve ḡengili düḡüne ehli için izin vermek gibi⁶⁵⁷. Ḳırḡ altıncı kāfire ve zālīme İslām ve işlāḡsız du'ā itmek. Ḳırḡ yedinci ma'ṣiyyetsiz müslime bed-du'ā itmek. Ḳırḡ sekizinci 'alāmet-i zāḡiresi yoḡ iken bir ṣey'ün ḡıllından⁶⁵⁸ ve ḡürmetinden⁶⁵⁹ ṣormak. Ḳırḡ toḫuzuncı kötü laḡab ḡomak. Elliinci kāfire. Elli birinci tebevül idene selām vermek. Elli ikinci āḡaruñ kelāmını⁶⁶⁰ kesmek. Elli üçüncü nā-

⁶⁴⁸ seyyi'eyi: seyyi'e MK1, S1

⁶⁴⁹ sesin çıkarmaḡla: -MK1, -NA; ağlamak sesin çıkarmaḡla: sesin çıkarmak ile ağlamak İÜ

⁶⁵⁰ söz: -S1

⁶⁵¹ ḡaḡḡında: -MK1, -İÜ

⁶⁵² u: -MK1, -S1, -MK2

⁶⁵³ ve: -İÜ

⁶⁵⁴ yüce: ḡoḡ MK2, İÜ

⁶⁵⁵ ikisi: -MK1, -NA

⁶⁵⁶ üstāz: üstāzı MK2

⁶⁵⁷ gibi: -MK1, -NA

⁶⁵⁸ ḡıllından: ḡıllında S1

⁶⁵⁹ ḡürmetinden: ḡürmetinde S1

⁶⁶⁰ kelāmını: kelāmın S1

maḥrem ile söyleşmek. Elli dördüncü nefesine bed-du‘ā itmek. Elli beşinci hükümet taleb itmek zulme emni yoğ iken. Elli altıncı yetimlere vişāyet taleb itmek hıyānetden emni⁶⁶¹ yoğ iken. [68a] Elli yedinci ḥazret-i Rabbü‘l-‘ālemīn’dan⁶⁶² ḡayrıya yemīn itmek. Elli sekizinci tābi‘ metbū‘ınun kelāmın redd itmek şer‘a muvāfiḳ olan yerde. Elli tokuzuncu ḥaṭā ya‘nī ḥilāf-ı şer‘i ta‘bīrlar itmek, hükmi ancak tevbe ve istiḡfār ile emirdür. Altmışını yalan yere yemīn itmek.

Fī Beyāni Āfāti Elleti‘l-Aşlu Fīhi‘l-İznu Ve‘l-Men‘u Li-‘Ārızin Velā Yeta‘allaḳu

‘Aleyhā el-Me‘āşu ve Hiye Sitteten

Ya‘nī ikinci nev‘i aşl söyleyüp söylememek şoñradan olup geçinmek aña muḥtāc olmayan altı. Evvelā faẓla söz ya‘nī ḳadr-i ḥācetden ziyāde söz⁶⁶³. İkinci mālāya‘nī söz ya‘nī⁶⁶⁴ fā‘idesiz söz⁶⁶⁵. Üçüncü medḥ ya‘nī ögmek aşlı⁶⁶⁶ cā‘iz beş şarta ri‘āyet olunursa. Evvelā kendü nefsinı ögmek bulunmaya, meger Rabbü‘l-‘ālemīn’ün ni‘metin ḥaber virmegi yā beytü‘l-māldan ḥaḳḳını almak için ‘ilmini ve āḥarı kendüye uysun demek ve kendinden zulmi def‘ itmegi murād ide. İkincisi⁶⁶⁷ yalana ve riyāya ve mu‘ayyen olmayan mertebeye çekinmeye⁶⁶⁸. Üçüncü öğülen ādemde fişḳ olmaya var iken ögen ādem ‘arş-ı raḥmānı ditredür⁶⁶⁹. Dördüncüsü öğülen ādeme kibr u ‘ucub u ḡurūr getürmeye. Beşincisi ögmek bir ḡaraẓ-ı bāṭıl için olmaya yāḥūd bir⁶⁷⁰ fesāda çekmeye, ecnebī içinde güzel ḥātūn ve emred oḡlan müzākeresin itme gibidür⁶⁷¹. Dördüncü şi‘r kızbden sālim olursa. Beşinci seci‘ tekellüfsiz olursa ednā, tekellüf ile

⁶⁶¹ emni: emn MK1

⁶⁶² rabbü‘l-‘ālemīnden: rabbü‘l-‘ālemīnün MK1, İÜ, NA

⁶⁶³ söz: -S1

⁶⁶⁴ ya‘nī: -S1

⁶⁶⁵ söz: -NA

⁶⁶⁶ aşlı: aşl İÜ

⁶⁶⁷ ikincisi: ikinci MK1, S1, MK2

⁶⁶⁸ çekinmeye: çekme S1; çekmeye: İÜ

⁶⁶⁹ ditredür: titredür İÜ

⁶⁷⁰ bir: -MK1, -S1, -MK2

⁶⁷¹ Evvelā kendü nefsinı ögmek bulunmaya meger Rabbü‘l-‘ālemīn’ün ni‘metin ḥaber virmegi yā beytü‘l-māldan ḥaḳḳını almak için ‘ilmini ve āḥarı kendüye olsun demek ve kendinden zulmi def‘ itmegi murād ide. İkinci yalana ve riyāya ve mu‘ayyen olmayan mertebeye çekinmeye. Üçüncü öğülen ādemde fişḳ olmaya var iken ögen ādem ‘arş-ı raḥmānı ditredür. Dördüncüsü öğülen ādeme kibr u ‘ucub ve ḡurūr getürmeye. Beşincisi ögmek bir ḡaraẓ-ı bāṭıl için olmaya yāḥūd fesāda çekmeye ecnebī içinde güzel ḥātūn ve emred oḡlan müzākeresin itme gibidür: -MK1, -NA

hâşıl olursa kalbde te⁶⁷²şirde edhâl olmağla va⁶⁷³z u huṭbede müsteḥabdur didiler⁶⁷³. Altıncı mizāl̄h ya⁶⁷⁴nī laṭīfe itmek kızbe ve bir müselmānı kōrkutmağā varmazsa⁶⁷⁴.

Fī Beyāni Mā Yeta⁶⁷⁵allaku⁶⁷⁶ ‘Aleyhi’l-Me⁶⁷⁷āşu Ve Hiye Aḥade⁶⁷⁸ ‘Aşere

Ya⁶⁷⁹nī geçinmek aña muḥtāç olan on birdür. Evvelā icāre ya⁶⁸⁰nī bir şey’i ücret ile virmek. İkinci bey⁶⁸¹ ya⁶⁸²nī⁶⁷⁵ bir şey’i satmak. Üçünci rehn⁶⁷⁶ ya⁶⁸³nī bir şey’i muḳābilinde⁶⁷⁷ bir şey’i rehn kōmak. Dördünci nikāḥ-ı şer⁶⁸⁴ice ḥātūn almak. Beşinci ticāret-i şer⁶⁸⁵ıyyeden hâşıl olan ribḥ ya⁶⁸⁶nī fā⁶⁸⁷’ideye mute⁶⁸⁸allik kelām. Altıncı şirket ya⁶⁸⁹nī ticāretde ortaklık. Yedinci idā⁶⁹⁰ ya⁶⁹¹nī emānetler. Sekizinci ṭalāk. Tokuzuncı hibe. Onuncı ‘āriyyet. On birinci ‘itāk.

Fī Beyāni’l-Müte⁶⁹²addiyeti

Ya⁶⁹³nī fā⁶⁹⁴’idesi hem diyene ve hem tıyana ola dōrt⁶⁷⁸. Evvelā⁶⁷⁹ ta⁶⁹⁵līm ya⁶⁹⁶nī⁶⁸⁰ öğretmek. İkinci tezkīr [68b] ya⁶⁹⁷nī ṭarīk-i ḥaḳḳı bātıldan temyīz idüp göstermek. Üçüncü imāmet. Dördüncü ezān.

Fī Beyāni’l- Kāşireti

Ya⁶⁹⁸nī fā⁶⁹⁹’idesi ancak kendüye ola üç. Evvelā zikr ya⁷⁰⁰nī evāmiri⁶⁸¹ ve nevāhī mişlinden soñra nāfileten⁶⁸² ezkār-ı meşrū’a vücūbiyyet ü sünniyyet *fī’l-cehri ve’l-iḥfā’ bi-āyāti ḥālīki’l-gāmmi ve’ş-şafā ve bi-ḥadīsi Muḥammede’l-Muştafā ‘aleyhi’s-selām*⁶⁸³ manzūmemizde mezkūrdur. İkinci tilāvet-i Qur’ān-ı ‘azīmü’ş-şān. Üçüncü te’vīle ihtiyācsız sünnet üzre du⁷⁰¹ā. Bu zikr olınan yigirmi dōrt maḥalde āfāt-ı lisān olmak fikh-ı şerīfde⁶⁸⁴ mezkūr⁶⁸⁵ olan şerā’it-i erkāna ri’āyet olunmaduḳda⁶⁸⁶ āfāt-ı lisān olur, Rabbüm erbābına kemālen ri’āyet müyesser eyleye āmīn⁶⁸⁷.

⁶⁷² va⁶⁷³z u huṭbede: va⁶⁷⁴z-ı huṭbede S1

⁶⁷³ didiler: dirler S1

⁶⁷⁴ altıncı mizāl̄h ya⁶⁷⁵nī laṭīfe itmek kızbe ve bir müselmānı kōrkutmağā varmazsa: -MK1, -NA

⁶⁷⁵ ya⁶⁷⁶nī: -S1

⁶⁷⁶ rehn: -S1

⁶⁷⁷ muḳābilinde: muḳābelesinde MK1, NA

⁶⁷⁸ dōrt: dōrttür S1, MK2

⁶⁷⁹ evvelā: evvelki S1, MK2

⁶⁸⁰ ya⁶⁸¹nī: -MK1

⁶⁸¹ evāmiri: evāmir MK1, S1, MK2, NA

⁶⁸² nāfileten: nāfile MK1, S1, NA

⁶⁸³ ‘aleyhi’s-selām: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁶⁸⁴ fikh-ı şerīfde: fikh-ı şerīfede MK2

⁶⁸⁵ mezkūr: -NA

⁶⁸⁶ olunmaduḳda: olunduḳda İÜ

⁶⁸⁷ āmīn: -MK1, -S1, -MK2, -NA

Fî Beyāni Āfāti'l-Lisān Min Ḥayṣi's-Sükūti

Ya' nî söylememekle āfāt on. Evvelā terk-i te' allūm ya' nî öğrenmegi terk etmek⁶⁸⁸. İkinci terk-i naṣīhat ya' nî gayrıya ḥayr murād itmegi terk etmek⁶⁸⁹, ḥasedūñ zıddıdır, Rabbūm ḥıfz eyleye⁶⁹⁰. Üçüncü fetvā kendüye munḥaşır iken terk ya' nî fetvā⁶⁹¹ taleb idene fetvāy⁶⁹² virmemek ya' nî müşkil mes'eleye cevābı terk⁶⁹³, gerek dīn mes'elesi olsun gerek dünyā mes'elesi olsun. Dördüncü ber-murād için kādı ḥükmi-şer'i terk. Beşinci maḥrem olanlar ile söyleşmegi terk. Altıncı sünnete muvāfiḳ selām virüldükde almaḡı terk etmek⁶⁹⁴, illā otuz üç mevzi' de⁶⁹⁵ degil manzūmede mezkūrdur⁶⁹⁶. Yedinci kādır iken zālīm elinden mazlūmı kurtarmaḡı terk. Sekizinci muḥtāc⁶⁹⁷ iken bildüğün ve işitdiğün i' lāmdan⁶⁹⁸ şehādeti terk. Toğuzuncı Rabbü'l-ālemīn'ün ism-i pākı anıldukda ta' zīmī terk. Onuncı şer'an bir günlük nafaḳa ve 'avreti yerin örtecek eşvābı ve 'alā-ḳavlin ḳazanç itmege iktidārı [69a] olmayan ādem istemegi⁶⁹⁹ terk cirm-i şaḡīr cürm-i kebīr lisānuñ altı nev'i olmaḡ üze toğsan dört āfātı *bi'avnillāhi tebāreke*⁷⁰⁰ *ve*⁷⁰¹ *te'ālā* nazmından neşri tamām oldı, bāḳı a' zā ki yedi ḳaldı, anuñ da āfātın beyāna⁷⁰² tevfiḳin⁷⁰³ refiḳ ide Rabbūm āmīn.

Fî Beyāni Āfāti'l-Uzni Min Ḥayṣi's-İstimā'i

Ḳulaḡuñ āfātı iki bölük dinmiş idi, diñlemek ile olan altı. Evvelā melāhī ya' nî ḳalgu vü çeḡāne her ne ise anı diñlemek. İkinci tegannī diñlemek ıztırārsız. Üçüncü lahn ile ve ḥaṭā ile⁷⁰⁴ okunan Ḳur'ān-ı 'azīmü's-şān'ı diñlemek. Dördüncü ol söz ki anı söylemek āfāt-ı lisān ola, anı diñlemek. Beşinci muḳtezi yok iken ecnebiyye ḥātūn ile

⁶⁸⁸ etmek: -MK1, -NA

⁶⁸⁹ etmek: -MK1, -NA

⁶⁹⁰ ḥasedūñ zıddıdır rabbūm ḥıfz eyleye: -MK1

⁶⁹¹ fetvā: fetvāyı MK2

⁶⁹² fetvāy: fetvā MK1, NA

⁶⁹³ ya' nî müşkil mes'eleye cevābı terk: -MK1, -NA

⁶⁹⁴ etmek: -MK1, -NA

⁶⁹⁵ mevzi' de: mevāzi' de İÜ

⁶⁹⁶ manzūmede mezkūrdur: -İÜ

⁶⁹⁷ muḥtāc: muḥtācun ileyh MK1, NA

⁶⁹⁸ i' lāmdan: i' lāmda S1, MK2

⁶⁹⁹ istemegi: istemeyi MK1, S1, MK2, NA

⁷⁰⁰ tebāreke: -İÜ

⁷⁰¹ ve: -İÜ

⁷⁰² beyāna: beyān S1

⁷⁰³ tevfiḳin: tevfiḳi S1, MK2

⁷⁰⁴ lahn ile ve ḥaṭā ile: lahn u ḥaṭā ile S1

söyleşmek. Altıncı biraz kavmin kelāmuñ diñleyesin⁷⁰⁵ kim anlaruñ rızaları olmaya, meger nefesine ve mālına zararları ola, ol vaktde cā'izdür.

Fî Beyāni Āfāti'l-Uzni Min Ḥayṣi'l-İ' rāzi

Ya' nî⁷⁰⁶ diñlememek ile āfāt sekiz. Evvelā sünnet üzre okunan huṭbeyi diñlememek. İkinci tecvīd üzre ḥazret-i Qur'ān okunduḡda diñlememek. Üçüncü tābi' olanlar metbū' sözün diñlememek ya' nî re' āyā ḥākim sözün köle ve cariye, aḡa ve kadın sözün diñlememek⁷⁰⁷ ve şākird üstād⁷⁰⁸ sözün ve evlād baba ve ana sözün diñlememek şer' a muvāfiḡ olan yerlerde ve illā şer' a muḡālif olsa ana baba⁷⁰⁹ sözi daḡı⁷¹⁰ diñlenmez. Zīrā peyḡamberimiz 'aleyhi's-şalātu ve's-selām⁷¹¹ لا طاعة للمخلوق في معصية الخالق buyurur neng gibi bilenler bilmeyene tıyurur, şefḡati olan ümmet-i Muḡammedi ḡayırur. [69b] Dördüncü ḡaḡı ḡaṣmuñ kelāmuñ diñlememek⁷¹². Beşinci müfti⁷¹³ müstefti' ya' nî fetvāyı viriciye⁷¹⁴ umūrın ṡanıṣup⁷¹⁵ fetvāyı isteyici sözün diñlememek. Altıncı muḡtāc olan kimselerüñ aḡniyā vü kibār kibren sözlerini diñlememek gibi. Yedinci isteyicinüñ istenen ādem sözün diñlememek gibi⁷¹⁶ şer' an sā'il olduḡı ḡālde. Sekizinci vālī olanlar şikāyet iden fuḡarānuñ şikāyetlerin⁷¹⁷ şer' i olan yerde⁷¹⁸ diñlememek.

Fî Beyāni Āfāti'l- Ayni Min Ḥayṣi'n-Nazari

Ya' nî baḡmaḡ ile āfāti dōrt. Evvelā fuḡarāya alḡaḡlık⁷¹⁹ nazarı ile baḡmaḡ. İkinci münker ü ma' şiiyyet olan şeylere baḡmaḡ. Üçüncü elüñ evi içine⁷²⁰ baḡmaḡ. Dördüncü inḡizāz-ı kevkebe ya' nî dūşen yıldıza baḡmaḡ.

Fî Beyāni Āfāti'l- Ayni Min Ḥayṣi't-Taḡmizi

⁷⁰⁵ dinleyesin: aḡlaya nitekim S1

⁷⁰⁶ ya' nî: -S1

⁷⁰⁷ diñlememek: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

⁷⁰⁸ üstād: -NA

⁷⁰⁹ ana baba: ata ana MK2

⁷¹⁰ ana bana sözi daḡı: -MK1, -NA; daḡı: -İÜ

⁷¹¹ 'aleyhi's-şalātu ve's-selām: 'aleyhi's-selām MK1, S1, MK2, NA

⁷¹² diñlememek: diñlemek S1

⁷¹³ müfti: -MK2

⁷¹⁴ viriciye: virici MK1, S1, MK2, NA

⁷¹⁵ ṡanıṣup: danıṣup İÜ

⁷¹⁶ gibi: -İÜ

⁷¹⁷ şikāyetlerin: şikāyetlerini MK1, NA

⁷¹⁸ şer' i olan yerde: -MK1, -İÜ

⁷¹⁹ alḡaḡlık: alḡaḡ S1, MK2; taḡḡır: İÜ

⁷²⁰ içi: dāḡiline NA

Ya' nî yummak ile olan âfât beş. Evvelâ namâz içinde vesâ'ir nazarı vâcib olan yerde gözünü yummak. İkinci cum' aya huzûr için nazarı terk etmek. Üçüncü cemâ' âte huzûr için nazarı terk etmek. Dördüncü kâdî hüküm için nazarı terk etmek. Beşinci şehâdet için nazarı terk etmek⁷²¹.

Faşlu Fî Beyâni Âfâti'l-Yed Min Haysi'l-Ahzi ve'l-Messu

Ya' nî yapışmak ile olan âfât seksen sekiz. Evvelâ bi-ğayri haqqın katl etmek. İkinci cürümsiz yaralamak. Üçüncü cürm ile yüzine urmak. Dördüncü elüñ mālını gâşb etmek. Beşinci kehle ve qarınca ve 'akreb mişilli şeyleri âteş ile⁷²² yâ kaynar şu ile yakmak, meger anuñ gayrıyla def' i mümkün olmaya⁷²³. Altıncı gānîmet ü zekât mişli⁷²⁴ emānete hıyānet etmek. Yedinci murdār [70a] olmuşa yapışmak⁷²⁵. Sekizinci sidûke. Toğuzuncı kana. Onuncı necāsete yapışmak. On birinci bunlardan birin götürmek kedisine ve kelbine virmek içinde olursa. On ikinci ref' -i zelle ya' nî nevāle getürmek şāhîbi izin de virürse hikmeti gālîban hicāben yāhūd riyā'en virüldüğü için. On üçüncü gamz-ı a' zā ya' nî āharuñ gevdesini umak⁷²⁶ ihtiyāç yok iken ve şehvet havfi⁷²⁷ olunurken ve illā cā'izdür. On dördüncü rüşvet almak. On beşinci intizā' -ı gārîm ya' nî bir ecnebî âdem bir âdemüñ āhar âdemden alacağını⁷²⁸ almak üzre iken mābeynlerine girüp borçlu âdemi yā şey'in alacak şāhîbi âdemüñ elinden almak zulümdür ve ta' zîre müsteħaḳdur, mādāma şey'in telef idüp ve zāyi' itmedikçe zamān lâzım gelmez ya' nî ödemek lâzım gelmez⁷²⁹. On altıncı riyā'en virmek. On yedinci ma' şîyyet için virmek. On sekizinci şatranc oynamak. On toğuzuncı āharuñ mālın gizlüce almak. Yigirminci 'öşri. Yigirmi birinci nezri. Yigirmi ikinci fitreyi. Yigirmi üçüncü keffāreti⁷³⁰. Yigirmi dördüncü zekātı hācet-i aşliyyesinden ziyāde yigirmi iki buçuk

⁷²¹ dördüncü kâdî hüküm için nazarı terk etmek. beşinci şehâdet için nazarı terk etmek: -S1

⁷²² ile: -S1

⁷²³ meger anuñ gayrıyla def' i mümkün olmaya: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁷²⁴ mişli: mişilli S1

⁷²⁵ yapışmak: -MK1, -İÜ, -NA

⁷²⁶ umak: uğmak MK2

⁷²⁷ havfi: havf MK1, İÜ, NA

⁷²⁸ alacağını: alacağın İÜ

⁷²⁹ On beşinci intizā' -ı gārîm ya' nî bir ecnebî âdem bir âdemiñ āhar âdemden alacağını almak üzre iken mābeynlerine girüp borçlu âdemi yā şey'in alacak şāhîbi âdemüñ elinden almak zulümdür ve ta' zîre müsteħaḳdur, mādāma şey'in telef idüp ve zāyi' itmedikçe zamān lâzım gelmez: Āhar borçlunun mālını elinden almak zulümdür ve ta' zîre müsteħaḳdur MK1; almak zulümdür ve ta' zîre müsteħaḳdur, mādāma şey'in telef idüp ve zāyi' itmedikçe zamān lâzım gelmez ya' nî ödemek lâzım gelmez: -MK2; ya' nî ödemek lâzım gelmez: -MK1, -S1, -NA

⁷³⁰ yigirmi üçüncü keffāreti: -MK2

guruşluk şey^çi olan ādeme almak⁷³¹ ve hımsdan hişşesi virürler ise sādāte almak⁷³². Yigirmi beşinci bakması mekrūh olana yapışmak hācet yok iken ^çavratuñ yüzine eline ve ayağına bakmak gibi. Yigirmi altıncı bir şey^çi helāk itmek. Yigirmi yedinci nakş itmek⁷³³ ya^çnī ba^çzı yeri kāmīl iken ba^çzı yeri eksimek. Yigirmi sekizinci ġarazsız ta^çyīb itmek ġaraż-ı şer^ç-i hītān ya^çnī sūnnet itmek gibi. Yigirmi toközuncı şağ eli ile istincā itmek. Otuzuncı yine şağ eli ile sūmkürmek. Otuz birinci nāfile ihsān. Otuz ikinci [70b] hedāyā almak viren ādem ^çālim u şālih, faķir, muttakī, şāhib-i kerāmet i^çtiķādı ile virse el-ān hīlāfın bildükde almak, fī-zamāninā bu mes^çele ile ^çāmil olmak pek güçdür, eger ^çamel olunsa⁷³⁴ fuķarā rāhat bulurdu, istedicegin alurdu. ^çAmel itseñ ne olurdu? Pek güzel olurdu⁷³⁵, herkes murādın⁷³⁶ bulurdu, kişi kendini bilürdi ^{يَسِّرُ نَا الله} . Otuz üçüncü vakf-ı bātıldan almak şer^ç-i şerīfe ri^çāyetsiz dirhem ü dīnār vakfı gibi. Otuz dördüncü şāhīh vakfdan almak⁷³⁷ vāķıfuñ şartına muhālīf olmak⁷³⁸. Otuz beşinci maşraf degil iken ya^çnī müsteħaķ degil iken beytü'l-māldan almak. Otuz altıncı müsteħaķ iken hācet miķdārından ziyāde almak. Otuz yedinci gögercin oynatmak. Otuz sekizinci melāhī. Otuz toközuncı tanbüre. Kırkıncı darb-ı ġaźib pirinc üzerine bir çubuk ile maħşuş oyuna⁷³⁹ mübtelā olan tafşilin bilür anı oynamak. Kırk birinci nerd oynamak. Kırk ikinci rev^ç-i müslim ya^çnī bir müselmānı korkutmak. Kırk üçüncü lehv itmek. Kırk dördüncü suçsuz birini urmak. Kırk beşinci tama^ç içün müsteħaķ degil iken düşen şey^çi almak. Kırk altıncı taşadduķı⁷⁴⁰ vācib olan şey^çi almak. Kırk yedinci müşle ya^çnī ^çuķūbet itmek ve a^çzāsından bir yerin⁷⁴¹ kesmek bī-namāz ile şāhid-i zūr ya^çnī yalan şāhidinüñ ġayrı kimselerüñ yüzine kara sürmek. Kırk sekizinci öġünmiş ādemden. Kırk toközuncı şağırdan. Ellinci mecnūndan. Elli birinci ma^çtūhdan ya^çnī kelāmında⁷⁴² ġāhī⁷⁴³ ġāhī hālī iden ādemden⁷⁴⁴ bir şey^çi

⁷³¹ almak: -S1

⁷³² almak: -MK1, -S1, -NA

⁷³³ yigirmi yedinci nakş itmek: -S1

⁷³⁴ ^çamel olunsa: ^çāmil olsa MK1, NA

⁷³⁵ pek güzel olurdu: -NA

⁷³⁶ murādın: muradını MK2

⁷³⁷ almak: -İÜ

⁷³⁸ olmak: almak S1, MK2, İÜ

⁷³⁹ oyuna: oyun MK1, İÜ, NA

⁷⁴⁰ taşadduķı: taşadduķ MK1, MK2

⁷⁴¹ yerin: yerini MK2

⁷⁴² kelāmında: -S1, -MK2

⁷⁴³ ġāhī: -S1, -MK2

⁷⁴⁴ iden ādemden: idenden MK1, NA

almak. Elli ikinci [71a] perçem kırmak. Elli üçüncü şakal kazıtmak⁷⁴⁵. Elli dördüncü   avrat başın kazıtmak⁷⁴⁶. Elli beşinci şolından geymek. Elli altıncı sağından çıkarmak. Elli yedinci hor s ve kıoç gibi hayv nı birbirine t rdurmak⁷⁴⁷. Elli sekizinci kabr  mak. Elli t kuzunc   a b⁷⁴⁸ id gin⁷⁴⁹ bil rken hed y  almak⁷⁵⁰. Altmı ıncı ta add k olunandan⁷⁵¹. Altmı  birinci satılan e y dan bir  ey almak yak nen  a b u har m id gi ma l m iken⁷⁵². Altmı  ikinci r  vet vermek, meger virmedik e  er  -i ma    d  fevt ola, ol va tde⁷⁵³ vermek c  iz, alan mel  n. Altmı     nc  mu    e ya  n   destsize⁷⁵⁴. Altmı  d rd nc  c n be. Altmı  be inci h y za. Altmı  altınc    hib-i nif sa yazı yazmak. Altmı  yedinci  y te. Altmı  sekizinci tefs re yap mak. Altmı  t kuzunc  c nlu  ey i puta ya  n ⁷⁵⁵ ni ang h⁷⁵⁶ itmek. Yetmi ınci bir mec  s   a   ile y  ta  ile ma hallinden  ayrıdan⁷⁵⁷ katl itmek. Yetmi  birinci s ylemesi   f t olanı yazmak. Yetmi  ikinci  ıplak   l t-ı harb ile bir m  mini k r utmak. Yetmi     nc  nazarı har m olana yap mak⁷⁵⁸. Yetmi  d rd nc  t rna ın. Yetmi  be inci a  z sından biraz k l m  ken fe atmak⁷⁵⁹. Yetmi  altınc    haru  m l n almak vermek i  n. Yetmi  yedinci kabzadan az⁷⁶⁰  ak ldan almak. Yetmi  sekizinci mu  haf-ı  er f  pek ta   ir  zre yazmak. Yetmi  t kuzunc  ferece. Sekseninci d b re barma ın id   l itmek⁷⁶¹. Seksen birinci te b k ya  n   barma ın biri birine ge irmek mescidde. Seksen [71b] ikinci mescide giderken ge  rmek. Seksen    nc   ayru ⁷⁶² meml k ndan m l almak. Seksen d rd nc    ret yapmak. Seksen be inci kabr  zerinden ya  ot k parmak z r  tesb    n kesilmesine sebep olur. Bu ba    n taf  il n isteyen bulur, yapılan t rbeden

⁷⁴⁵ kazıtmak: kazımak S1, MK2

⁷⁴⁶ kazıtmak: kazımak S1, MK2, NA

⁷⁴⁷ t rdurmak: d      rmek S1, MK2

⁷⁴⁸  a b:  a ab   

⁷⁴⁹ id gin: itd gin MK1, NA

⁷⁵⁰ almak: -NA

⁷⁵¹ olunandan: -MK1, -NA

⁷⁵² yak nen  a b u har m id gi ma l m iken: -MK1

⁷⁵³ va tde: va t S1

⁷⁵⁴  bdestsize:  bdestsiz   

⁷⁵⁵ puta ya  n : -S1; ya  n : -NA

⁷⁵⁶ ni ang h: -NA

⁷⁵⁷  ayrıdan:  ayrıda MK1, NA

⁷⁵⁸ yap mak: -S1

⁷⁵⁹ ken fe atmak: -MK1

⁷⁶⁰ kabzadan az: kab dan azı MK1, NA

⁷⁶¹ itmek: eylemek S1

⁷⁶²  ayru :  ayr MK1, NA

ibretler alur. Seksen altıncı gümüşün gayrıdan⁷⁶³ yüzük taşınmak ve gümüşten de bir buçuk dirhemden ziyade olmaya⁷⁶⁴, taşı ne kadar kıymetli olursa zarar vermez. Seksen yedinci kâfir ile müşâfağa itmek. Seksen sekizinci gayrının⁷⁶⁵ mālın⁷⁶⁶ habs itmek.

Fî Beyāni Āfāti'l-Yed Min Hayṣi'l-Ḳabzi ve'l-İmsāki

Ya^cnî yapışmamak⁷⁶⁷ ile āfāt on tokuz. Evvelā mazlūmı zālīm elinden⁷⁶⁸ şartı⁷⁶⁹ mevcūd iken kurtarmamak. İkinci öğrenmiş iken ok atmağı terk itmek. Üçüncü tırnağın⁷⁷⁰ kesmemek. Dördüncü yine şartı mevcūd iken şarābın dökmek. Beşinci şūreti mahv itmemek büyük ise ya^cnî⁷⁷¹ bozmamak. Altıncı mūmı söyündürmemek. Yedinci kapuyı kapamamak. Sekizinci hayvānātın⁷⁷² zabt itmemek. Tokuzuncu şıbyānı ya^cnî uvacık⁷⁷³ ma^cşūm ve ma^cşūmeleri aḥşamdan sonra hıfz itmemek. Onuncu bilā-māni^c tanbūr görmüş kırmamak. On birinci melāhī görmüş men^c itmemek. On ikinci luḡata ki⁷⁷⁴ mālдан yola düşmüş az eger çok helāk havfı⁷⁷⁵ olur anı. On üçüncü laḡīta ki yol üzerine atılmış cüz^ı şeyler mīve danesi gibi anı kaldurmamak. [72a] On dördüncü zālīmı zulmden def^c itmemek. On beşinci ins ü hayvānı harkdan. On altıncı ġarkdan hıfz itmemek. On yedinci bir kabuⁿ⁷⁷⁶ ağzını örtmemek. On sekizinci tekne ve emsālini hamurlı kırmamak. On tokuzuncu bir hayvān helāka⁷⁷⁷ karīb ola hıfzında müsāmağa ide. Bu on tokuz sibākda zikr olunan seksen sekiz mecmū^c ı yüz yedi olur.

Beyt-i Cāmi^c⁷⁷⁸:

[Müfte^c ilün / Fā^c ilün / Müfte^c ilün / Fā^c ilün]

Seksen sekiz on tokuz mecmū^c ıdur yüz yedi

Zabt idüp fehmi idene āferin dir Seyyidi

Fî Beyāni Āfāti'l-Baṭni

⁷⁶³ gayrıdan: gayrıyadan MK1

⁷⁶⁴ olmaya: -S1

⁷⁶⁵ gayrının: gayrın S1

⁷⁶⁶ mālın: mālını MK2

⁷⁶⁷ yapışmamak: yapışmak S1

⁷⁶⁸ mazlūmı zālīm elinden: zālīm elinden mazlūmı MK1, NA

⁷⁶⁹ şartı: şart İÜ, NA

⁷⁷⁰ tırnağın: tırnağını MK2

⁷⁷¹ ya^c nî: -S1

⁷⁷² hayvānātın: hayvānātını MK2

⁷⁷³ uvacık: ufacık MK2

⁷⁷⁴ ki: -S1

⁷⁷⁵ havfı: havf MK1, S1, İÜ, NA

⁷⁷⁶ bir kabuⁿ: bardağın MK1, NA

⁷⁷⁷ helāka: helāk olmağa S1, MK2

⁷⁷⁸ beyt-i cāmi^c: beyt S1, MK2

Yemekle ve içmek ile otuz, yememekle ve içmemekle dört. Yemekle⁷⁷⁹ ve içmekle olan otuzdan. Evvelā ḥarām li-^caynihi yemek ve içmek ya^cnī şāḥibine ve hem ğayrıya ḥarām ola şarāb ve meyte gibi. İkinci ḥarām li-ğayrihi ya^cnī şāḥibine ḥarām degil ammā izinsiz ğayrıya ḥarām ṭurūḳ-ı ḥīleden bir ḥīle ile elūñ mālını yemek ve⁷⁸⁰ içmek gibi. Üçüncü mekrūh olanı⁷⁸¹ ya^cnī at eti ve⁷⁸² ehl-i ḥımār eti⁷⁸³ gibi ve⁷⁸⁴ alışında virişinde şer^ca uymaksız milk-i ḥabīş ile mālīk olup taşadduḳı vācib olanı yemek ve içmek gibi. Dördüncü yolda. Beşinci maḳberelerde yemek ve içmek. Altıncı toprak. Yedinci çamur yemek ve içmek. Sekizinci ḥabāsete yakını⁷⁸⁵ olanı yemek. Toḳuzuncı altun ḳabdan ricāl ü nisāya⁷⁸⁶. Onuncı gümüş ḳabdan yemek ricāl ü nisāya. On birinci altun ḳabdan içmek. On ikinci gümüş ḳabdan içmek. On üçüncü şol eli⁷⁸⁷ ile yemek. On dördüncü soḳaḳda yemek. On beşinci toyduḳdan soñra yemek ḥadd-ı mi^cde bozulacaḳ ḳadar⁷⁸⁸. [72b] On altıncı lehv ya^cnī lehv ol oyuna dirler ki lezzeti⁷⁸⁹ ola fā'idesi olmaya öyle⁷⁹⁰ olan yerde ta^cām yemek⁷⁹¹. On yedinci lu^cb ve⁷⁹² lehv mişilli⁷⁹³ olan ta^cāmı yemek. On sekizinci tegannī ile olan ta^cāmı⁷⁹⁴. On toḳuzuncı bunlar mişilli def gibi düdüḳ gibi şeyler olan yerde ta^cām yemek. Yigirminci mübāḥāt için ya^cnī iftiḥār için ne⁷⁹⁵ mükellef sumātı var disünler diyü. Yigirmi birinci riyā için. Yigirmi ikinci sum^ca için olan ta^cāmı yemek. Yigirmi üçüncü ihtilāf üzre marazı için necis ḳarışmış şey'i yemek. Yigirmi dördüncü ğayruñ öñünden yemek. Yigirmi beşinci gedik çanaḳdan yemek gediginden⁷⁹⁶. Yigirmi altıncı şafrası olana⁷⁹⁷ bal yemek⁷⁹⁸.

⁷⁷⁹ yemekle: yemek MK1, NA

⁷⁸⁰ ve: -MK2

⁷⁸¹ olanı: olan MK2

⁷⁸² ve: -İÜ

⁷⁸³ ehl-i ḥımār eti: -İÜ

⁷⁸⁴ ve: -İÜ

⁷⁸⁵ yakını: yakın MK1, S1, MK2, NA

⁷⁸⁶ ricāl ü nisāya: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁷⁸⁷ eli: el MK1, S1, MK2

⁷⁸⁸ ḳadar: ḳadardur MK1, MK2, NA

⁷⁸⁹ lezzeti: lezzet MK1, S1, NA

⁷⁹⁰ öyle: eyle İÜ

⁷⁹¹ öyle olan yerde ta^cām yemek: -MK1, -NA

⁷⁹² ve: -MK1, -İÜ, -NA; lu^cb ve: -MK2

⁷⁹³ mişilli: mişli İÜ

⁷⁹⁴ ile olan ta^cāmı: -S1, -MK2, -İÜ

⁷⁹⁵ ne: ki S1

⁷⁹⁶ gediginden: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁷⁹⁷ olana: olan İÜ

⁷⁹⁸ yemek: -S1

Yigirmi yedinci ta‘āmuñ ortasından yemek ‘illeti berekātuñ perişān olmasına sebep olur, zīrā ḥadiş-i şerīfde vārid oldu semādan berekāt ta‘āmuñ vasaṭına nāzil olur. Yigirmi sekizinci tıbben bedene zararı şābit olanı yemek. Yigirmi toḳuzuncı bismillāhı terk ile yemek. Bu maḥalle⁷⁹⁹ münāsib her günde müte‘addid yenilen ta‘ām üzerinde *Tatarḥāniyye*’de yazduḡına göre yigirmi iki mes’ele keşretinde altı zarar ve⁸⁰⁰ üzerinde farz dōrt, sūnnet dōrt, müsteḥab dōrt, devā iki, mekrūh iki nazm üzere manzūmemüzde mezkūrdur. Otuzuncı şer‘an müsteḥak olmayanlara ve⁸⁰¹ peçe ve sincāb⁸⁰² kürk ve ḡāyet ‘ālī bōrk ile fuḳarāya maḥşūş meyyit ta‘āmından yemek manzūmeden iki mışrā‘ beyt dinilsün, biraz ‘ibret alınsun, ‘amel itmezse ne ḡam bir iki kaç gün [73a] şalınsın evime⁸⁰³ hele ‘Azrā’il gelsin de ‘ömri ṭolınsın.

Beyt:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

Aḡniyā zabṭ eyledi ḥaḳḳ-ı faḳīri ber-kemāl⁸⁰⁴

Kendi zu‘mınca geçinür her birisi pür-kemāl⁸⁰⁵

Yevme tublā günine ḳalmış-durur ḡayr-ı ‘ilāc

Seyyidī terk it bu bahşı gel şadedden ḳapu aç

Fī Beyāni Āfāti’l-Baṭni Min Ḥayṣi’l-İmsāki

Cümlesi⁸⁰⁶ dōrttür. Evvelā⁸⁰⁷ ‘ibādāt⁸⁰⁸-i lāzıme-yi meşrū‘ ayı edā idemeyecek ḳadar yememek. İkinci içmemek. Üçüncü babası⁸⁰⁹. Dōrdüncü anası rāzı ve rāziye degiller iken yememek ve⁸¹⁰ içmemek.

Fī Beyāni Āfāti’l-Ferci

⁷⁹⁹ maḥalle: maḥalde MK2

⁸⁰⁰ ve: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

⁸⁰¹ ve: -MK1, -S1, -NA

⁸⁰² peçe ve sincāb: sincāb ve peçe S1, MK2

⁸⁰³ evime: öyüme S1

⁸⁰⁴ ber-kemāl: pür-kemāl S1

⁸⁰⁵ pür-kemāl: ber-kemāl S1

⁸⁰⁶ cümlesi: cümle S1

⁸⁰⁷ evvelā: -S1

⁸⁰⁸ ‘ibādāt: ‘ibādet MK1

⁸⁰⁹ babası: baba MK1, İÜ

⁸¹⁰ ve: -MK1, -İÜ, -NA

Cümlesi otuz iki, işlemekle⁸¹¹ yigirmi üç. Evvelā zinā. İkinci hayvāna varmak. Üçüncü livāfa şer^c-i şerīfde üç hayvānuñ kārıdur dirler⁸¹² biri meymūn ikinci eşek üçüncü hınzır dörde dek hürreden bī-hisāb cevārīyi⁸¹³ Rabbü'l-^c ālemīn helāl idüp هُنَّ لِيَّاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَّاسٌ لَهُنَّ⁸¹⁴ buyurmuş iken hilāfın irtikāb idenler ile ülfet ü muşāḥabet⁸¹⁵ iden⁸¹⁶ süfehā bā^c iş-i hedm-i dīn-i mubīn olmuşlardır ve şahrā-yı sefahātda ser-gerdān u hayrān kalmışlardır⁸¹⁷, Rabbüm ḥabīb-i Ekrem *ṣallāllāhu te^c ālā*⁸¹⁸ *aleyhi ve sellem* hürmetine işlāḥ eyleye ve illā lāyıkları ile mücāzāt eyleye. Bu bahşse müte^c allık *Ḥayret-nāme* manzūmemüzde mezkūrdur ve *min cümleti ebyātihā*.

Beyt:

[Fā^c ilātūn / Fā^c ilātūn / Fā^c ilātūn / Fā^c ilūn]

Nefs-i şūm ister yeye diye hevā üzre kelām

Ḥaḳ rızāsı⁸¹⁹ bunda diyen kişiler cümle mülām

Lāubālī oldu rişvet⁸²⁰ siyyemā emred gūlām

Sen⁸²¹ taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Dördüncü nüfesāya. Beşinci ḥāyızā varmak. Altıncı istimtā^c ya^c nī göbek [73b] ile diz mābeynine⁸²² taḥarrüb zīrā kurb-ı fercdür qurı kenārına yakın olandan girme ḥavfı⁸²³ olduğu gibi bundan⁸²⁴ da⁸²⁵ şer^c-i şerīf men^c eyledi ki helāka bā^c iş olmaya, zīrā müsteḥilli⁸²⁶ kāfir olur didiler⁸²⁷. Yedinci şaḡireye ya^c nī cimā^c a taḥammüli⁸²⁸ olmayan ḥātūna varmak. Sekizinci bir şaḡş yanında cimā^c itmek. Toḳuzuncı ḥastaya varmak.

⁸¹¹ işlemekle: itmekle S1, MK2

⁸¹² dirler: didiler İÜ

⁸¹³ cevārīyi: cevārī MK1, S1, MK2, NA

⁸¹⁴ “Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz.” (Bakara, 2/187).

⁸¹⁵ muşāḥabet: şoḡbet MK1

⁸¹⁶ iden: idenler S1

⁸¹⁷ kalmışlardır: kalmışlar MK1, S1, MK2, NA

⁸¹⁸ te^c ālā: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

⁸¹⁹ rızāsı: rızāsını S1

⁸²⁰ rişvet: şimdi MK1

⁸²¹ sen: pes S1

⁸²² mābeynine: mābeyninde S1, MK2

⁸²³ ḥavfı: ḥavf MK1, S1, MK2, NA

⁸²⁴ bundan: bunda MK1, S1, MK2, NA

⁸²⁵ da: -İÜ

⁸²⁶ müsteḥilli: müsteḥil MK1

⁸²⁷ didiler: dirler MK1, NA

⁸²⁸ taḥammüli: taḥammül MK1, MK2, İÜ, NA

Onuncu istibrādan evvel cimā[°] itmek. On birinci devā[°] isin itmek ya[°]nī öpmek ve mu[°]ānağa ki Türkice kucaqlamak. On ikinci kıbleye. On üçüncü aya. On dördüncü güne karşı oturmak. On beşinci kıbleye⁸²⁹ arkasın dönmek. On altıncı yol içine oturmak. On yedinci gölgeye oturmak. On sekizinci yinen şey ile. On toközuncü ta[°]zīm olunacak şey ile. Yigirminci sırça ile. Yigirmi birinci hayvān terisi ile istincā itmek. Yigirmi ikinci mevāride ya[°]nī uğrak halk ziyāde cem[°] olacak⁸³⁰ yerlere⁸³¹ oturmak. Yigirmi üçüncü gusl-hāneye tebevül itmek. Yigirmi dördüncü taş üzre⁸³² tebevül itmek. Yigirmi beşinci nağ[°]-i bevl⁸³³ itmek⁸³⁴ ya[°]nī habs itmek yāhūd maḥalline ilkā itmeyüp hāne içinde ala⁸³⁵ kımak. Yigirmi altıncı kendü kendüyi hāṭım itmek. Yigirmi yedinci ayak üzre tebevül itmek, meger belı ağrıya ḥammāmda ayak üzere tebevül itmek ile yetmiş maraṣūn def[°] olması için mesnūn olmasını⁸³⁶ *Miškāt Şerḥ*'inde⁸³⁷ °Ali Qārī ḥazretleri taṣrīḥ itmişdür, ḡaflet [74a] olunmayup Fireng kāfirlerine teslīm-i nabz itmeye tevbe ide, dükkānına gitmeye, mübtelā olan kibār sözün tutmaya, maraṣūn ḥālinde nabzı teslīm⁸³⁸ degil belki bir kelimeyi⁸³⁹ muṣāḥabet itmeye, ḥattā müşevveş gitmeye, zīrā anlardan⁸⁴⁰ ihānet mümkün iken⁸⁴¹ müselmāna icrā⁸⁴²-yı küfürlerinden cüz[°]ı olması kütübde meşṭürdür *ne[°]üzübillāhi te[°]ālā şümme ne[°]üzübihı* bir zamāna geldük ki semt-i şalāḥda ve tedeyyünde olan eṭibbā-yı müselmānuñ dükkānları ḥālī, kefare vü efrenc dükkānları راجعون إنا لله و إنا إليه راجعون . Yigirmi sekizinci ya[°]nī rākid⁸⁴³ ṭurur şuya tebevül itmek⁸⁴⁴. Yigirmi toközuncü cārī ya[°]nī aḡar şuya tebevül.

Fī Beyāni Āfāti'l-Ferci Min Ḥayṣi'l-İmsāki

⁸²⁹ bu mezkūrāta: kıbleye MK1

⁸³⁰ olacak: olınacak MK2

⁸³¹ yerde: yerlere MK1

⁸³² üzre: üzerine MK2

⁸³³ nağ[°]-i bevl: def[°]-i bevl MK2

⁸³⁴ itmek: -S1, -İÜ

⁸³⁵ ala: alı S1

⁸³⁶ olmasını: olması S1

⁸³⁷ şerḥinde: -S1

⁸³⁸ nabzı teslīm: nabzı MK1, NA

⁸³⁹ kelimeyi: kelime MK1, S1, MK2, NA

⁸⁴⁰ anlardan: anlar S1

⁸⁴¹ iken: -S1

⁸⁴² icrā: ecr MK2

⁸⁴³ ya[°]nī rākid: rākid ya[°]nī S1, MK2, NA

⁸⁴⁴ itmek: -MK1, -S1, -MK2, -NA

Efrādı üç. Evvelā iki üç hātūnı olup⁸⁴⁵ beyninde ʿ adālet itmez. İkinci haqqı ʿ kalur cimāʿ itmez. Üçüncü bevlden ictināb itmez⁸⁴⁶.

Fi Beyāni Āfāti'r-Ricli

Cümlesi elli altı, yürimekle olan otuz sekiz. Evvelā anasından babasından izinsiz cihāda gitmek. İkinci meclis-i ʿ işyāna gitmek. Üçüncü bakmağa gitmek. Dördüncü ana baba nafakaya muhtāc⁸⁴⁷. Beşinci hizmete muhtāc iken gitmek. Altıncı ol⁸⁴⁸ sefere gitmek ki anda helāk havfı aḡleb ola, hāşılı şerʿ-i şerīfün ruhşatı olmaya. Yedinci tātūndan kaçmak. Sekizinci olan yerde⁸⁴⁹ zaʿīf olanlara girmek. Toğuzuncı ekine. Onuncı bağa. On birinci bostāna. On ikinci eve. On üçüncü sürülmüş yere girmek. On dördüncü kitāba. On beşinci muşhafa. On altıncı [74b] kıbleye karşı uzatmak⁸⁵⁰. On yedinci kitāb üzre. On sekizinci muşhaf üzre komak⁸⁵¹. On toğuzuncı etmek üzere komak. Yigirminci daʿvet olunmayan yere gitmek, bunun⁸⁵² daḡı ʿ aşrımızda keşreti⁸⁵³ var, tabʿ-ı müstakīmün nefreti var, hırsuz olduḡı hālde girer, yağmacı⁸⁵⁴ olduḡı hālde çıkar didi Resūl-i Ekrem *şallāllāhu teʿālā*⁸⁵⁵ ʿaleyhi ve sellem. Yigirmi birinci kabre ihtiyāc yok iken⁸⁵⁶ yürimekle. Yigirmi ikinci ʿ avratlar meyyite tebaʿiyyet itmek. Yigirmi üçüncü yine ʿ avratlar kabre gitmek huşuṣā zīnet ile fī hāzaʾz-zamān. Yigirmi dördüncü nüfesā. Yigirmi beşinci cünüb. Yigirmi altıncı hāyıza kimseler mesācide ve cāmiʿe gitmek. Yigirmi yedinci kubūr üzre oturmak. Yigirmi sekizinci bir āḡarı ayaḡı ile urmak. Yigirmi toğuzuncı bir āḡarun mālını itlāf⁸⁵⁷ itmek. Otuzuncu beglere. Otuz birinci iktizāsız kādılara varmak⁸⁵⁸. Otuz ikinci zulm erbābına gitmek. Otuz üçüncü şerīf yerlere şol ile girmek. Otuz dördüncü sağ ile çıkmak. Otuz beşinci çizmesin ve mest⁸⁵⁹ ü bābūcın soldan geymek. Otuz altıncı bu mezkūrātı sağdan çıkarmak. Otuz

⁸⁴⁵ olup: -MK1, -İÜ

⁸⁴⁶ itmez: -İÜ

⁸⁴⁷ muhtāc: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁸⁴⁸ ol: -S1

⁸⁴⁹ yerde: yere S1, İÜ; yer: MK2

⁸⁵⁰ uzatmak: uzanmak S1

⁸⁵¹ komak: -S1

⁸⁵² bunun: bunlar MK2

⁸⁵³ keşreti: -MK1

⁸⁵⁴ yağmacı: yağma idici S1, MK2

⁸⁵⁵ teʿālā: -MK1, -S1, -NA

⁸⁵⁶ iken: -S1

⁸⁵⁷ itlāf: telef İÜ

⁸⁵⁸ varmak: -MK1, -İÜ, -NA

⁸⁵⁹ çizmesin ve mest: çizme ve mestin S1; çizmesin vü mestin pābūcın: MK2

yedinci şaff-ı evvelide fūrce yok iken nāsuñ omuzların çeynemek. Otuz sekizinci i' lāmsız seferden añsızın evine girmek.

Fī Beyāni Āfāti'r-Ricl Min Ḥayṣi'l-Ademiyyeti

Ya' nī yürimemekle cümlesi on sekiz. Evvelā farz-ı cihāda gitmemek. İkinci farz-ı hacca 'aḳā'id-i ḥaḳḳayı taḥşilden⁸⁶⁰ sonra gitmemek. Üçüncü üzerine te' allümi⁸⁶¹ [75a] ya' nī öğrenmesi⁸⁶² lāzım olan⁸⁶³ farz⁸⁶⁴-ı 'aynı öğrenmege⁸⁶⁵ gitmemek. Dördüncü şerā'iti⁸⁶⁶ mevcūd iken cum' aya gitmemek. Beşinci āḥar⁸⁶⁷ ta' lim kendüye munḥaşır iken yāḥūd vāḳıf ta'yin itdügi mevzi'e gitmemek. Altıncı cemā'ate⁸⁶⁸ mevāni'-i şer'iyye yok iken gitmemek. Yedinci münkersiz da'vete gitmemek. Sekizinci emr-i ma'rūfdan. Toğuzuncı nehy-i münkerden ḳu'ūd itmek ya' nī oturmak ḥilāfı fetvā-yı şerif ḳil-i ḳavline tābi' olup⁸⁶⁹ ḥākime lāzımdur demek ile. Onuncı çobān ḳoyunı yā ḡayrı ḥayvānātı⁸⁷⁰ gütmeden. On birinci evlād ana yā⁸⁷¹ baba sözini tutmadan i' rāz idüp gitmemek. On ikinci helāka yaklaşan insānı. On üçüncü mālı. On dördüncü mazlūmı ḥalāşa sa'y idüp gitmemek. On beşinci 'ācizün ḥācātın⁸⁷² def'e gitmemek⁸⁷³. On altıncı muḥtāc iken mevti defnine gitmemek. On yedinci kendüye munḥaşır iken ḡasl-ı meyyite gitmemek. On sekizinci ırḡad ağası işinden beş vakti⁸⁷⁴ edādan ḡayrı mu'tād vakt⁸⁷⁵ gelmeden oturmak. Riclūñ elli altı āfātı tamām oldu, Rabbüm cümlemüze ḡabṭın ve 'amelin müyesser eyleye āmīn⁸⁷⁶.

Fī Beyāni Āfāti Bedenin Ḡayri Muḥtaşşatin

⁸⁶⁰ 'aḳā'id-i ḥaḳḳayı taḥşilden: 'aḳā'id-i ḥaḳḳ-ı taḥşilden S1, MK2

⁸⁶¹ te' allümi: ta' līmi S1, MK2

⁸⁶² öğrenmesi: öğretmesi S1

⁸⁶³ olan: olana S1

⁸⁶⁴ farz: fūrüz İÜ, NA

⁸⁶⁵ farz-ı 'aynı öğrenmege: -S1

⁸⁶⁶ şerā'iti: şerā'it MK1, S1, MK2

⁸⁶⁷ āḥar: -S1

⁸⁶⁸ cemā'ate: cemā'āte İÜ, NA

⁸⁶⁹ olup: -S1

⁸⁷⁰ ḥayvānātı: ḥayvānı MK1

⁸⁷¹ yā: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

⁸⁷² ḥācātın: ḥāceti MK2

⁸⁷³ on beşinci 'ācizün ḥācātın def'e gitmemek: -S1; def'e gitmemek: def'ine gitmemek MK2

⁸⁷⁴ vakti: vakt MK1, S1

⁸⁷⁵ vakt: vakti S1, NA

⁸⁷⁶ āmīn: -MK1, -NA

Ya‘nī bütün a‘zā ile olan ‘ale’l-‘umūm toḡsan, bilmeyen noḡşān, Rabbū’l-‘ālemīn cümlesinden cümleye ictināb-ı tām müyesser eyleye, bilenler ‘amel idüp bilmeyene söyleye āmin.

Ol toḡsandan. Evvelā ḡazret-i Musā *ṣalavātullāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi* ḡazretleri ile hem-‘aṣr olan Musā-yı bī-‘aṣāmāt ḡā’iben ve ḡāsiren [75b] fi’ş-ṣubḡi ve’l-mesā didükleri bī-dīnūn icād itdüḡi raḡṣ müsteḡillini tekfir iden kütüb-i tefāsir⁸⁷⁷ ve fetāvā-yı lā-yuḡsālarında beyān ü ‘ayān olunduḡından mā‘adā imām-ı ḡümām ḡazretleri Ḳurṡubī tefsīr-i ṣerīfnde raḡṣ-ı mezbūr erbābınūn ve aṣḡābınūn ve aḡbābınūn Mūsā-yı mesfūr pīrleri olduḡın taṣrīḡ itmişdür, zerre inṣāfi⁸⁷⁸ ve ḡaḡḡa meyl-i ḡālīlleri olanlar naḡar itsünler, Ḳur‘ān-ı ‘aḡīmü’ṣ-ṣān ve ḡadiṣ-i faḡr-i cihānı⁸⁷⁹ ve fiḡḡ-ı ṣerīf-i Nu‘mān’ı⁸⁸⁰ ṡutsunlar ḡācetleri ise ve illā kendüler bilürler, yevme tublāda herkes cezāsın bulurlar, ḡorḡaram ḡazret-i Rabbānī elinde ḡalurlar. İkinci siḡr ya‘nī bir şey’i döküp ve⁸⁸¹ üzerine tükürmek gibi ve Allāhu *te‘ālā*dan ḡayrı bir şey’e ḡalbin baḡlamak gibi, eger te’ṣīr ḡann iderse kāfir olur. Üçüncü veṣm ya‘nī ḡolına yā yüzine igne dürtdürüp⁸⁸² ba‘dehu mürekkeb⁸⁸³ döküp⁸⁸⁴ beḡ miṣālī itmek⁸⁸⁵ iden de ve itdüren de ṣer‘-i ṣerīfde la‘net vārid olmuşdur⁸⁸⁶ *e‘āzūnallāhu te‘ālā*. Dördüncü ‘ıyna ya‘nī ḡīle ile āḡara aḡḡe virmek ziyāde olmak üzere. Beṣinci ribā ya‘nī izn-i ṣer‘isiz aḡḡe fā’idesi almak yetmiş iki ḡararı var en kücūḡi⁸⁸⁷ anasıyla zinā itmek ḡadar. Altıncı ihtikār ya‘nī ümmet-i Muḡammed ve ḡayvānāt için olan zeḡā’iri bilā-ḡararin⁸⁸⁸ ḡabs idüp pek ḡıymete ḡıḡsun da⁸⁸⁹ ṣatayın⁸⁹⁰ dimek, pīrleri bütün dūnyāya mālīk olan Nemrūd’dur. Yedinci aḡṣam ile yatsu beyninde. Sekizinci ḡündüzün evvelinde. Toḡuzuncı [76a] āḡirinde uyumak. Onuncı fiṡreyi. On birinci uḡḡıyyeyi. On ikinci keffāreti⁸⁹¹

⁸⁷⁷ kütüb-i tefāsir: kütüb ü tefāsir İÜ

⁸⁷⁸ inṣāfi: inṣāf S1

⁸⁷⁹ cihānı: cihān MK1, S1, MK2, NA

⁸⁸⁰ Nu‘mān’ı: Nu‘mān MK1, S1, MK2

⁸⁸¹ ve: -MK1, -MK2, -NA

⁸⁸² dürtdürüp: dürtüp S1, MK2; dürdüp: İÜ

⁸⁸³ mürekkeb: mürekkebi S1

⁸⁸⁴ döküp: -S1

⁸⁸⁵ itmek: -S1; ide: İÜ

⁸⁸⁶ olmuşdur: olmuş S1, MK2

⁸⁸⁷ kücūḡi: ednāsı MK1

⁸⁸⁸ bilā-ḡararin: bilā-ḡarar MK1

⁸⁸⁹ ḡıḡsun da: ḡıḡduḡda MK1

⁸⁹⁰ ṣatayın: ṣatayım S1, MK2

⁸⁹¹ keffāreti: keffārātı S1

virmemek. On üçüncü hacca itmemek. On dördüncü kazâyı itmemek. On beşinci nezri yerine getürmemek. On altıncı cihād itmemek. On yedinci cum'aya gitmemek. On sekizinci ikād-ı şumū' ya' nī kabir üzerine mūm yakmak daḥı mescid ittiḥāz itmek. On toḳuzuncu tevessüd⁸⁹² ya' nī hıfza niyyetsiz⁸⁹³ kütüb-i şerī' ate⁸⁹⁴ tayanmak. Yigirminci orucu. Yigirmi birinci gusli. Yigirmi ikinci ābdesti. Yigirmi üçüncü cemā'ati. Yigirmi dördüncü şaffi berāber itmegi terk itmek. Yigirmi beşinci⁸⁹⁵ altı 'özülden ḥālī iken bir vaḳt namāzı kılmamak, 'avratlara dört 'özülden ḥālī iken erlere secde-yi vāḥidūn tārīki şeytāndan 'ibret alsun, kılmayan terk itmez anı illā⁸⁹⁶ dīn⁸⁹⁷ ü⁸⁹⁸ imān⁸⁹⁹ bilmeyen üç mezhebde ḥükmi ḳatldür⁹⁰⁰, ba' zılar ḳatında küfren⁹⁰¹, ba' zılar⁹⁰² ḳatında ḥadden⁹⁰³ bizim mezhebemüzde dört ta' zır; ḥabs-i medīd, ḍarb-ı şedīd, ḳan çıkıncaya dek, üçüncü yā namāz⁹⁰⁴ kıla yā ölene dek, dördüncü⁹⁰⁵ cümle mālını ḥākimler ala kılıncaya dek ba' dehu vire ḳavli var virmeye⁹⁰⁶ ḳavli var⁹⁰⁷ ḥilāf-ı şerī' ḥākimler ḡayrı vechile ümmetūn mālın almadan tārīkū's-şalātuḥ mālın bi't-tamām alsalar andan sonra kılsalar ümmet-i Muḥammed la' netden ḥalāş olsalar pek güzel olmaz mıydı? Olurdu. Ammā cem'-i dünyādan el degmez *aşlahānāllāhu te'ālā*⁹⁰⁸ ve *eyyāhum āmīn* ḡāyet tafşile muḥtāc emrdür, lākin tercümenūn taḥammüli yok. Yigirmi altıncı keşf-i 'avret ḥuşuşā fi'l-ḥammāmi *e'āzünāllāhu te'ālā min ḥarāreti'l-ḥammāmi*.

Beyt-i Muḥammediyye:

[Mefā'ilün / Fe'ilātün / Me'fāilün / Fe'ilātün]

[76b] İken ednā 'azāb olan iki na'leyn⁹⁰⁹ geye oddan

⁸⁹² tevessüd: tevessüt MK1

⁸⁹³ hıfza niyyetsiz: hıfz-ı niyyetsiz MK1

⁸⁹⁴ kütüb-i şerī' ate: kütüb ü şerī' ate İÜ

⁸⁹⁵ beşinci: -S1

⁸⁹⁶ terk itmez anı illā: terk olan: MK1

⁸⁹⁷ dīn: dīni İÜ

⁸⁹⁸ ü: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

⁸⁹⁹ imān: imāni İÜ

⁹⁰⁰ ḳatldür: ḳalıldür S1

⁹⁰¹ küfren: ḥadden S1

⁹⁰² ba' zılar: ba' zı MK1, S1, MK2, NA

⁹⁰³ ḥadden: küfren S1

⁹⁰⁴ namāz: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

⁹⁰⁵ dördüncü: yedinci S1

⁹⁰⁶ ḳavli var virmeye: -MK1, -İÜ

⁹⁰⁷ ḳavli var: -İÜ

⁹⁰⁸ te'ālā: -MK1, -S1, -MK2, -NA

⁹⁰⁹ na'leyn: na'lin S1

Başında kaynaya beyni kızan kaynar gibi eyyām

Yigirmi yedinci şıla-yı rahmı⁹¹⁰ terk işrāt-ı sâ'atdendir vaqt-i halkuñ ta'cır u ta'n itmeleridür didiler mektüb ile yâ irsâl-i selām ile yâ irsâl⁹¹¹-i hedâyâ ile yâ varmağla işkāt itmeyenün olduğı meclise⁹¹² rahmet itmez didiler. Yigirmi sekizinci vālideyne 'āķķ⁹¹³ olmak. Yigirmi toķuzuncı iķtinā-yı kelb ya' nī av içün yāhūd kıyun içün yā av beklemek içün olandan⁹¹⁴ mā'adā kilāb ki çarşu kilābıdır anı beslemek. Otuzuncı namāz kılmaz 'avratı evde kımak, hınzır ile iztıcā' andan ehvendür⁹¹⁵ dimişler⁹¹⁶. Otuz birinci esnedikde ağızın açmak. Otuz ikinci kıoñşuya ezā itmek velev kāfiren yā müslim kıoñşıya envā'-ı fısk u fücūr ile ezā iden ehl-i fücūruñ hāli neye münce olur⁹¹⁷, olıcaķ sebeb⁹¹⁸ zevāl-i imān didiler⁹¹⁹, manzūmemüzde bāķi efrādı ki⁹²⁰ altıdır, ihtışār üzre mezkūrdur, hāceti olan ya' nī⁹²¹ imānsız gitmeden zerrece havfı olan zabt ider. Otuz üçüncü yaramaz ādemler ile söyleşmek. Otuz dördüncü yüzmek bilmeyen ādem deryāya binmek. Otuz beşinci harām māl ile alınan evde oturmak. Otuz altıncı harāma yapışmak. Otuz yedinci selām virdükde egilmek ekseri⁹²² ziyy⁹²³-i 'ulemāda olanlar mübtelādur, Rabbüm cümlesini halāş eyleye, bilenler bilmeyene söyleye⁹²⁴, el⁹²⁵ ile güne güne işāretler ve öpmeler ve iki bükülmeler erbābı⁹²⁶ hakkında Fahrreddin Rāzī ne yazmışdır? Hāceti olan mürācā' at [77a] itsün, āhirete pākça gitsün, şefā' at umduğı fahr-i kā'ināt sözün bilsün⁹²⁷ ve tıtsun, kıabrde rāhatla yatsun, 'ālim olanlar idince 'avām ne yapsun, yā⁹²⁸ ne itsün *aşlahanallāhu te'ālā ve eyyāhum*. Otuz sekizinci kıuş kıabs itmek. Otuz toķuzuncı şarmısak yemek meger żarūrī ola şafrayı def' itmek gibi

⁹¹⁰ rahmı: rahm MK1

⁹¹¹ irsāl: -MK1, -NA

⁹¹² meclise: maħalle MK1, NA

⁹¹³ 'āķķ: 'āşī S1, MK2

⁹¹⁴ olandan: olan S1

⁹¹⁵ ehvendür: ehven MK1, NA

⁹¹⁶ dimişler: -S1

⁹¹⁷ olur: -S1, -İÜ

⁹¹⁸ sebeb: sebebi S1, MK2

⁹¹⁹ didiler: dirler S1

⁹²⁰ efrād ki: efrādla S1

⁹²¹ ya' nī: -S1

⁹²² ekseri: ekser MK1

⁹²³ ziyy: -NA

⁹²⁴ söyleye: söyleyeler MK2

⁹²⁵ el: eli S1, MK2

⁹²⁶ erbābı: erbāb MK1, S1

⁹²⁷ āhirete pākça gitsün, şefā' at umduğı fahr-i kā'ināt sözün bilsün: -MK2

⁹²⁸ yā: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

deryāda. Kırkıncı hibeden rücu⁹²⁹, meger şer⁹³⁰ an iktizā ide. Kırk birinci nā-maḥremle ḥālī mekānda cem⁹³¹ olmak fuḫahā-yı iḫām *raḥimehumullāhi*⁹²⁹ *te⁹³⁰ ālā⁹³⁰ aleyhi*⁹³¹ cemī⁹³² fūrū⁹³² -i a⁹³³ mālīmüzde mezhebemüz şāhibleri iken qabrden çıkan çürümüş ⁹³⁴ avrat kemüğine bakmak⁹³² cā⁹³⁵ iz degil buyurmuşlar iken tāze ḥātūnlara bey⁹³⁶ at virüp envā⁹³⁷ -ı ḥīle ile bacılar peydā iden şüret-i şeyhlerüñ işleri tamam, ammā⁹³³ du⁹³⁸ āsın iltimās iden erbāb-ı ğumāmıñ ḥālī neye münce olcağ, ümmetüñ ḥālī ne olcağ? *إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ* *مَنْ كَانَ بَاكِيًا فَلْيَبْكْ عَلَى الْإِسْلَامِ وَ غُرْبَتِهِ فَإِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَا غُرْبِيًّا وَ سَيَعُودُ غُرْبِيًّا*⁹³⁴ *رَاجِعُونَ* İmām Ğazālī merḥūmuñ *Naṣīḥatü'l-Mülūk* nām te⁹³⁹ lîfinde nisā ṭā⁹⁴⁰ ifesinüñ ḥaqqında toquzu mezmûm, biri maqbûl olmak üzre on şıfat ta⁹⁴¹ dād ider, manzûmemüzde dā⁹⁴² i-i ḥaḳîr Seyyid-i faḳîr bir hoşça beyān itmişüzdür, sulṭānuz ḥatun-ı kibāruz ve ḥanımuñ diyen faḳîreler⁹³⁵.

Beyt-i Āḥar⁹³⁶.

[Fā⁹⁴³ ilātün / Fā⁹⁴⁴ ilātün / Fā⁹⁴⁵ ilātün / Fā⁹⁴⁶ ilün]

Neylesün dānā müzeyyen ḳaşr-ı fāḥîr cāmeyî⁹³⁷

Çün libās āḥîr kefen olur aña mesken mezār

Ehl-i dünyādan vefā semden şifā umma şaḳın

Kim Ebū Cehl olmamışdur Muştafāya yār-ı ğār

dinilmişdür⁹³⁸. İmdi luṭf u kerem⁹³⁹ idüp tevāzu⁹⁴⁰ itsünler, ol on şıfatıñ naẓmın [77b] buldursunlar, bilmeyene bildürsünler, bu fesādı aradan ḳaldursunlar ve bu fesādı⁹⁴⁰ menzile-yi mübāḥa tenzîl belki ḥāşā şümme ḥāşā bacılar keşreti ile iftiḥār idüp belki ba⁹⁴¹ de'l-cum⁹⁴² a cāmi⁹⁴³ -i şerîflerde lâubālî ⁹⁴⁴ alā-mele⁹⁴⁵ i'n-nās bî⁹⁴⁶ at virenleri⁹⁴¹ ve bî⁹⁴⁷ atden şonra nā-maḥrem bize maḥrem olur diyenler⁹⁴² tevbe itmezler ise öldürsünler,

⁹²⁹ raḥimehumullāhi: raḥmetullāhi S1, MK2

⁹³⁰ te⁹³⁰ ālā: -S1

⁹³¹ aleyhi: -MK1, -İÜ, -NA; aleyhim: MK2

⁹³² bakmak: -İÜ

⁹³³ ammā: -MK2

⁹³⁴ “Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz.” (Bakara, 2/156).

⁹³⁵ faḳîreler: faḳîrler İÜ

⁹³⁶ beyt-i āḥar: beyt MK1

⁹³⁷ cāmeyî: cāme S1

⁹³⁸ dinilmişdür: dinmişdür MK1, S1, MK2, NA

⁹³⁹ luṭf u kerem: luṭf-ı kerem MK1, İÜ

⁹⁴⁰ ve bu fesādı: -MK1, -NA

⁹⁴¹ virenleri: virenler MK1, NA, İÜ; virenler: -MK2

⁹⁴² ve bî⁹⁴³ atden şonra nā-maḥrem bize maḥrem olur diyenleri: -MK1; diyenler: diyenleri S1

isterler ise dīnlerini ḥāṣā ṣümme ḥāṣā büsbütün şeyṭāna aldursunlar, kendüler bilür, tenfīze ḳudretimüz yok, fışḳ u fesāda⁹⁴³ mu‘īn çok, Rabbüm herkesün lāyıkı ile⁹⁴⁴ mücāzāt eyleye, bir güne ḳaldık ki aṣlā ‘ulemā vü fuṣelāya mürāca‘at olunmadan ḳaldı, ṣimdi meydānı cehele aldı. Ḳırḳ ikinci inbitāḥ ya‘nī ḳarnı üzerine yatmak ‘özürsüz. Ḳırḳ üçüncü terk-i velīme ya‘nī münkerātsiz debleksiz⁹⁴⁵ düğün da‘vetine icābet itmemek. Ḳırḳ dördüncü üçden az ādem ile sefere⁹⁴⁶ gitmek. Ḳırḳ beşinci ta‘dīl-i erkānı⁹⁴⁷ terk etmek⁹⁴⁸. Ḳırḳ altıncı seferde⁹⁴⁹ lehv için kelb. Ḳırḳ yedinci çañ taşımak. Ḳırḳ sekizinci sevm ‘alā-sevm ya‘nī bir ādem bir ādem ile bāzār itmiş iken arturmak. Ḳırḳ toḳuzuncı ḡaflet ile alınan şeyden intifā‘. Ellinci bey‘in sūnnete taṭbīḳ itmemek. Elli birinci mescidde⁹⁵⁰ sâ‘ile iḥsān etmek. Elli ikinci müsriḥe ya‘nī ṣer‘-i ṣerīḥden izinsiz yere māl ḥarc idene iḥsān etmek. Elli üçüncü iṣtirā min mükrihin ya‘nī rızāsı yok iken bey‘e cebr olunan ādemden şey almak. Elli dördüncü iḳrāz-ı baḳḳāl ya‘nī biraz aḳçe virüp levāzım iḳtizā itdükçe aḳçesi tamām oluncaya dek [78a] eşyāsın almak. Elli beşinci terk-i ḥāḳ-ı re‘ṣ terk-i ‘āne ya‘nī pāk itmesi lāzım ‘avret yerin⁹⁵¹ pāk itmemek ve başın⁹⁵² ḳazımamak. Elli altıncı maṭl-ı ḡanī ya‘nī⁹⁵³ virecegi deynin⁹⁵⁴ ḳudreti var iken virmemek. Elli yedinci cenkden izn-i ṣer‘⁹⁵⁵ yok iken firār etmek. Elli sekizinci Ḳur‘ān-ı ‘aẓīmü’ş-ṣān’ı unutmak. Elli toḳuzuncı ḥāḳa içinde oturmak⁹⁵⁶. Altmışıncı imāmına uymamak. Altmış birinci sefere ḳıḳduḳda bir ādemi içlerinden emīr itmeksiz yola gitmek. Altmış ikinci farz iken zekāt virmemek. Altmış üçüncü ricālden iken ḥarīr geymek. Altmış dördüncü bıyığın. Altmış beşinci tırnağın. Altmış altıncı ḳoltuḳ⁹⁵⁷ ḳılın gidermemek⁹⁵⁸. Altmış yedinci bu mezkūrātı te’ḥīr etmek. Altmış

⁹⁴³ fışḳ u fesāda: fışḳ-ı fesāda MK1, İÜ

⁹⁴⁴ lāyıkı ile: lāyıkınca S1

⁹⁴⁵ debleksiz: -İÜ

⁹⁴⁶ sefere: sefer MK2, NA

⁹⁴⁷ ta‘dīl-i erkānı: ta‘dīl-i erkān MK1

⁹⁴⁸ etmek: -MK2, -İÜ, -NA

⁹⁴⁹ seferde: sefere MK2

⁹⁵⁰ mescidde: mescide MK1, İÜ

⁹⁵¹ yerin: yerini MK2

⁹⁵² başın: baş MK1; başını: MK2

⁹⁵³ ya‘nī: -MK1, -İÜ, -NA

⁹⁵⁴ deynin: deyn S1

⁹⁵⁵ ṣer‘: ṣer‘i MK2

⁹⁵⁶ oturmak: otur MK1

⁹⁵⁷ ḳoltuḳ: ḳoltuğın İÜ

⁹⁵⁸ ḳoltuḳ ḳılın gidermemek: ḳoltuḳ ḳazıtmamak S1; ḳoltuğın ḳazıtmamak: MK2

sekizinci hıfıbe ʿale'l-hıfıbe yaʿnı bir ādemüñ nişān koduğı hatuna şāhib⁹⁵⁹ çıkmak evvelā rızāsı⁹⁶⁰ virilmiş iken meger küfvi⁹⁶¹ olmaya, ol cihetden bozarsa müşāb olur, zırā *Kāfi* de bu bahşı ġāyet tafşıl itmişdür, hemān cāhile kız virmeden ġāyet⁹⁶² hāzer lāzımdur. Altmış tokuzuncı tefrık yaʿnı qarābetleri olan iki esiri yāhūd biri kebiri⁹⁶³ biri şađiri⁹⁶⁴ ayırmak. Yetmişinci telakkı-yi celb yaʿnı ehl-i beldeye⁹⁶⁵ gelen zahıreye kārşu çıkmak. Yetmiş birinci yolda. Yetmiş ikinci alaca gölgede oturmak. Yetmiş üçüncü hayvān üzerinde ziyāde turup inmemek. Yetmiş dördüncü nisā tāʿıfesi iktizāsız⁹⁶⁶ egerli⁹⁶⁷ ata binmek. Yetmiş beşinci ricāle ve nisāya çalgı ve çeğāna āletin [78b] şaklama. Yetmiş altıncı yağlı taʿām yedükden⁹⁶⁸ sonra elini⁹⁶⁹ yumadan yatmak. Yetmiş yedinci kul ve cāriye āgasına ve qadınına ʿısyān itmek. Yetmiş sekizinci ricāl⁹⁷⁰ nisāya ve⁹⁷¹ nisā ricāle kendüyi beñzetmek. Yetmiş tokuzuncı zevce haqqına⁹⁷² riʿāyet itmemek yaʿnı er ʿavrat⁹⁷³ haqqına⁹⁷⁴ riʿāyet itmemek. Sekseninci zevce zevcün yaʿnı ʿavrat kocanın haqqına riʿāyet itmemek⁹⁷⁵ tafşilin taleb iden *Mürşidü'l-Müte'ehhi* e nazar itsün. Seksen birinci taʿlīk-i temıme yaʿnı bir marāz defʿ olsun için bir şey⁹⁷⁶ aşmak ve bileğine ip bağlamak şıtma defʿ olur dime gibi hudūdü'l-īmān ve mevāhibü'l-ledüniyyede küfr olmasına zāhib olmuşlar ve *İğāsetü'l-Lehfān* da Ebū Bekr-i Hallāl Huzeyfe ibnü'l-Yemānî'den isnād ile bir ādeme didi ki “Senün bileğinde bu ip var iken geberseñ namāzını kılmam.” didi, tayansın mürtekib olan⁹⁷⁷ hañbler. Seksen ikinci nesli zāyiʿ itmek. Seksen üçüncü mesācidde

⁹⁵⁹ şāhib: -MK2

⁹⁶⁰ rızāsı: rızā NA

⁹⁶¹ küfvi: küffi S1, MK2

⁹⁶² ġāyet: -MK2

⁹⁶³ kebiri: kebır S1

⁹⁶⁴ şağiri: şağır S1

⁹⁶⁵ beldeye: belede M1, MK2, NA

⁹⁶⁶ iktizāsız: iktizā İÜ

⁹⁶⁷ egerli: eyerli MK1, S1, NA

⁹⁶⁸ yedükden: yedükde MK1, S1, MK2

⁹⁶⁹ elini: elin MK1, S1, MK2, NA

⁹⁷⁰ ricāl: ricāli S1

⁹⁷¹ ve: -S1, -MK2, -İÜ

⁹⁷² haqqına: haqqın MK1

⁹⁷³ ʿavrat: ʿavrata S1

⁹⁷⁴ haqqına: haqqında S1

⁹⁷⁵ itmemek: itmek S1

⁹⁷⁶ şey⁹⁷⁶: şey MK1

⁹⁷⁷ olan: -S1

kār u kisb itmek. Seksen dördüncü ğayrınuñ⁹⁷⁸ yerine oturmak. Seksen beşinci perdesiz tam üzerinde oturmak. Seksen altıncı ehl-i kıryeye⁹⁷⁹ şehirde müzāyaka var iken şey³ satmak. Seksen yedinci babanuñ ve ʿālimüñ ğayrıya Qurʿān-ı ʿazīm okurken kalkmak. Seksen sekizinci bir ādeme şefkat itmemek. Seksen toközuncü ahz u vekil li-nefsihi yaʿnī bir ādeme⁹⁸⁰ biraz akçeyi⁹⁸¹ ehline vir diyü vekil itmiş, vekil tamaʿ [79a] idüp kendü için birazını almak. Toķsanıncı bir harf yazılan şey³i taʿzīm itmemek nice harf olursa olsun. Temme āfātü'l-beden yaʿnī bedenüñ toķsan āfātı sāʿir aʿzānuñ cümle āfātı dört yüz toķsan altı āfātı⁹⁸² gāh münāsebetle nazmen, gāh neşren, gāh icmālen, gāh tafşilen *bi-ḥamdulillāhi teʿālā ve bi-tevfīkihi* tamām oldu, baʿzı ihvān manzūmede olan sāʿir ʿulūm⁹⁸³-ı hālden zamm⁹⁸⁴ olursa Türkice ʿāmm⁹⁸⁵ müntefiʿ olurdı, recāları ile baʿzı mühimmātı⁹⁸⁶ beyāna⁹⁸⁷ şürüʿ olundu.

Fī Beyāni'l-Hukūki's-Selaşi ve's-Selaşine Selaşete ʿAşere fī Hakkı Allāhi ve İsnā

ʿAşere fī Hakkı'l-ʿİbādihi ve Şemāniyyete fī Hakkı'l-Hayvāni

Hukūkullāhdan⁹⁸⁸ evvelā ricāle dörtten⁹⁸⁹ uyuya kalmak, unutmak, öğünmek, delü olmak, nisāya hayz u nifās görmekden⁹⁹⁰ biri yok iken bir vakt namāz geçürmek. Hālbuki ḥazret-i aşhāb-ı ʿizām *riḍvānullāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿin* içinden⁹⁹¹ altı bin altı yüz minber ve mināre yapılmış vilāyet feth iden ve on sene altı ay ḥilāfet iden ḥalife-yi şāni ḥazret-i ʿÖmer-i Fārūk ve beş bin üç yüz yetmiş dört ḥadiş-i şerif rivāyet iden ḥazret-i Ebū Hureyre ve ḥazret-i ʿAbbās ibn-i ʿammi seyyidi'n-nās ve ḥazret-i Saʿd ve ḥazret-i Muʿāz bin Cebel ve ḥazret-i ʿAbdurrahman ve ḥazret-i Ebū'd-Derdā ve ḥazret-i Cābir *raḍiyāllāhu teʿālā*⁹⁹² *ʿanhumu'l-kādir* ve tābiʿinden ḥazret-i Neḥaʿī ve ḥazret-i Eyyūb ve ḥazret-i Hakem ve ḥazret-i İshak⁹⁹³ ve ḥazret-i ʿAbdullāh ve

⁹⁷⁸ ğayrınuñ: ğayruñ MK1, NA

⁹⁷⁹ ehl-i kıryeye: kıraya MK1, NA

⁹⁸⁰ ādeme: ādem İÜ, NA

⁹⁸¹ akçeyi: akçe MK1, NA

⁹⁸² āfātı: āfāt İÜ

⁹⁸³ ʿulūm: ʿilm S1

⁹⁸⁴ zamm: -MK2

⁹⁸⁵ ʿāmm: ʿāmmeye İÜ

⁹⁸⁶ mühimmātı: mühimmāta MK1, NA

⁹⁸⁷ beyāna: -MK1, -NA

⁹⁸⁸ hukūkullāhdan: hukūkullāhuñ MK1, NA

⁹⁸⁹ dörtten: dört ʿözürden S1

⁹⁹⁰ görmekden: görmekdür S1

⁹⁹¹ içinden: içinde S1

⁹⁹² teʿālā: -MK1, -S1, -NA

⁹⁹³ İshak: -S1

hazret-i Dāvud ve hazret-i [79b] Aḥmed bin Ḥanbel *raḥimehumullāhi te‘ālā bi-ğayri ‘özin meẓkūrın* bir vaqtūn tārıkine küfrle hüküm itdiler. Ve hazret-i Şāfi‘î ve Mālīkî ve Ḥanbelî’de *raḥimehumullāhi te‘ālā*⁹⁹⁴ katl olunur, ba‘zıları⁹⁹⁵ katında küfren ve ba‘zı katında ḥadden imāmımız İmām-ı ‘Aẓam ve hümām-ı aḳdem kāşifü’l-hümüm rāfi‘ü’l-ğumüm efḍalü’l-e‘imme ‘ale’l-‘umüm hazret-i Nu‘mān ibn Şābit *raḍiyāllāhu te‘ālā*⁹⁹⁶ ‘anhu‘ indünde kāfir olmaz, velākin dört ta‘zīr⁹⁹⁷ ile hüküm ider; ḥabs-i medīd, ḍarb-ı şedīd, üçüncü kılınca yā ölünce ḍarb⁹⁹⁸, dördüncü cümle mālı alına tā kılincaya dek⁹⁹⁹ ba‘dehu virile ve ‘umüm üzre daḥı yazmış var¹⁰⁰⁰ ḥattā ‘uyūn-ı fetāvāda her ayda beş dirhem ḥarāc nāmıyla alalar ve bir şal üzerine yükledeler, olduğu memleketi gezdüreler ve yüzine tüküreler¹⁰⁰¹ ve¹⁰⁰² şāhid-i zūruñ ğayrı hem döküp ve¹⁰⁰³ hem merkebe bindürüp gezdürmek yok iken tārīki’ş-şalāta daḥı cevāzında Ḳuhustānī ‘Umde hazretlerinden nakl idüp¹⁰⁰⁴ ve nişābü’l-ictişābda¹⁰⁰⁵ tārīki’ş-şalāt fāsık olup ve şehādeti maḳbūl¹⁰⁰⁶ olmayup kaẓā ve vişāyete¹⁰⁰⁷ ve imāmete şālīḥ olmayup zānī ve kātīl ve sārīḳ gibi şāhib-i kebīre olup ve İmām-ı ‘Aẓam hazretlerinden üç gün terk idenüñ katle müsteḥaḳ olur ḳavl-i şerīfini¹⁰⁰⁸ beyān u ‘ayān itmişdür. Kütüb-i mufaşşalātda¹⁰⁰⁹ ḥürmeti naşşıla şābit¹⁰¹⁰ olan kebā‘ir ü şaġā‘irüñ müstaḥillī a‘nī ḥelāl diyicisi nice kāfir olursa müsteḥin daḥı kezalīk buyurmuşlar¹⁰¹¹ ya‘nī¹⁰¹² bir günāḥ ki ḥarām olması naşş ile şābit ola gerek şaġīre, gerek kebīre, anı [80a] işleyen ādem elem çekmeyerek ve¹⁰¹³ ḳayırmayarak işlese *ne‘üzübillāhi te‘ālā* ḥelāl diyen gibi kāfir

⁹⁹⁴ te‘ālā: -S1

⁹⁹⁵ ba‘zıları: ba‘zılar İÜ

⁹⁹⁶ te‘ālā: -S1, -İÜ

⁹⁹⁷ ta‘zīr: ta‘zīre S1

⁹⁹⁸ ḍarb: ḍarbdur MK1, NA

⁹⁹⁹ kılincaya dek: kılınca S1

¹⁰⁰⁰ ve ‘umüm üzre daḥı yazmış var: -İÜ

¹⁰⁰¹ tüküreler: tükürerek MK1, MK2, NA

¹⁰⁰² ve: -İÜ

¹⁰⁰³ ve: -MK1

¹⁰⁰⁴ idüp: ider MK1, S1, MK2, NA

¹⁰⁰⁵ ictişābda: ictişāb MK1, İÜ, NA

¹⁰⁰⁶ maḳbūl: maḳbūle MK1, S1, MK2

¹⁰⁰⁷ vişāyete: vişāyet MK1, S1, MK2, NA

¹⁰⁰⁸ şerīfini: şerīfi S1

¹⁰⁰⁹ kütüb-i mufaşşalātda: kütüb ü mufaşşalāt İÜ

¹⁰¹⁰ şābit: şābite MK1, S1, MK2, NA

¹⁰¹¹ daḥı kezalīk buyurmuşlar: -MK1

¹⁰¹² ya‘nī: -İÜ

¹⁰¹³ ve: -MK1, S1, -MK2

olmasın¹⁰¹⁴ Ḥayālī Çelebī ve ʿAlī Qārī ve ğayrılar¹⁰¹⁵ taṣrīḥ itmişlerdür¹⁰¹⁶ daḥı kezālik buyurmışlar¹⁰¹⁷ cümle kulūbda muṭayyeb olmak için mülāyemeti meleke idüp¹⁰¹⁸ melek-simā görünelim diyenler ḥālīk-ı ārz u¹⁰¹⁹ semādan ne qahra mazhar olacağın Rabbüm bilür *aṣṣaḥānallāhi teʿālā ve eyyāhum āmin*¹⁰²⁰. Ve tārikiʿş-şalātuñ zemmi ḥaqqında olan manzumedür, hıfzı recā olunur.

Beyt:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Kim ki terk itse ʿözürsüz kaşdıla bir vaqt namāz
Ekberi cümle kebāʿir olmada söz ittifāk

Bāʿ iş-i laʿ net olur yetmiş eve bir bī-namāz
Dost olup sākit olanda var-durur şeksiz nifāk

Küfre zāhib on beş eşḥās dir İmām-ı Münezrī
Sekiz aṣḥābdan yedisi tābiʿinden hoşça bak

İbn-i Ḥaṭṭāb Hureyre ʿAbbās Muʿāz bin Cebel
ʿAbdurrahman Saʿd Ebūʿd-Derdā vü Cābir yüzi aq

Aḥmed bin Ḥanbel [u] ʿAbdullāh [u] Dāvud-ı Zekī
Tābiʿinden Neḥaʿī Eyyūb Ḥakemıla İshāk

Qatl iderler Şāfiʿī vü Mālīkī vü Ḥanbelī
Baʿzı küfren baʿzı ḥadden kılıcıla iki şāk

Mezheb-i Nuʿmānda Seyyid qatl olunmaz tā meger
Lāubālī terk ide budur imāmuñdan sebāk

¹⁰¹⁴ olmasın: olmasını MK2

¹⁰¹⁵ ğayrılar: ğayrılara daḥı MK2

¹⁰¹⁶ itmişlerdür: itmişler S1

¹⁰¹⁷ daḥı kezālik buyurmışlar: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁰¹⁸ idüp: idinüp İÜ

¹⁰¹⁹ u: -MK2

¹⁰²⁰ āmin: -S1

‘Āmil olsa bunlar¹⁰²¹ ile cümle ‘ayān u kibār

Firre firre dirdi a‘dā ḥarb ü cenksiz seyre bak

Sāde buğza rāzı idük denmese bārī velī

Yi pilavın itme inkār kelb gibi yüzine bak

Bu ne ḥāletdür ne sırdur ey Muḥammed ümmeti

Ehl-i ḥaḳ¹⁰²² ayakda şadra geçdi erbāb-ı nifāk

Bir müceddid göndereydi muntekim rabb ü raḥīm

Farḳ olurdu bir birinden ger kızıl kara vü aḳ

Seyyidī bu ‘arż-ı ḥālī¹⁰²³ dinlemezler yok yere

Virme zaḥmet kendüñe mehdī için yollara bak

İkinci ta‘dīl-i erkānsız kılınan namāz. Rükū‘ dan ve sücūddan kalkduḳda *subḥānallāh* [80b] diyecek kadar tırnak ḥaḳḳında imāmlarımızdan üç kavı var; İmām-ı Ebū¹⁰²⁴ Yūsuf ḥazretleri ḳatında farzdur, terk idenüñ namāzı bāṭıl olur. İmām-ı ‘Aḳam ve İmām-ı Muḥammed ḥazretlerinüñ¹⁰²⁵ ḳatında iki kavı var, bir ḳavıde vācibdür, terk iden güneḳkār¹⁰²⁶ olur ve döndürmek lāzım olur. Ve bir ḳavıde sünnetdür, terk idene otuz zarar¹⁰²⁷ var. Evvelkisi peygamberimiz¹⁰²⁸ ‘aleyhi’s-ṣalātu ve’s-selāmuñ¹⁰²⁹ şefā‘ atinden maḥrūm olmaḳa¹⁰³⁰ müsteḥaḳ olmaḳ¹⁰³¹. İkinci¹⁰³² cümle maḥlūḳātuñ kendü üzerinde ḥaḳḳı olup kıyāmetde ḥaḳ taleb itmek. Üçüncü¹⁰³³ rükū‘ ve sücūddan

¹⁰²¹ bunlar: bunları S1

¹⁰²² ḥaḳ: -MK2

¹⁰²³ ‘arż-ı ḥālī: ‘arż u ḥālī İÜ

¹⁰²⁴ Ebū: -S1, -NA

¹⁰²⁵ ḥazretlerinüñ: -S1, -MK2

¹⁰²⁶ güneḳkār: günahkār S1, MK2

¹⁰²⁷ zarar: zarar S1

¹⁰²⁸ peygamberimiz: peygamber S1

¹⁰²⁹ ‘aleyhi’s-ṣalātu ve’s-selāmuñ: ‘aleyhi’s-selāmuñ İÜ

¹⁰³⁰ olmaḳa: -S1

¹⁰³¹ olmaḳ: olur S1

¹⁰³² ikinci: ikincisi S1, MK2

¹⁰³³ üçüncü: üçüncüsü MK1, MK2, NA

kalıktıktı da *subhānallāh* diyecek kadar tırtıktı¹⁰³⁴ terk iden ziyy-i ʿ ulemāda ve¹⁰³⁵ sūfī şūretinde olursa anlara bın ādem ve ol bın bın dıktı yüz bın ādem uysa cümlesine yazılan gūnāhdan zerre kadar eksilmeyüp¹⁰³⁶ sebep olanlara yazılıp kendüler olup kıyāmete dek gūnāhları defteri kapanmamak, maḥşūş bunun delili¹⁰³⁷ kütüb ü eḥādīşde Müslim ve Nesāʿī ve İbn-i Māce ve Tirmidī ḥazretlerinin Ḥarīr ḥazretlerinden merfūʿ an taḥrīc buyurdıkları ḥadīş-i şerīf ki مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرَةٌ وَوِزْرُ مَنْ أَوْزَارُهُمْ شَيْءٌ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ فَيَمُوتُ وَيَبْقَى وَزْرُهُ إِلَى آخِرِ الدَّهْرِ buyurılan kelāmuñ¹⁰³⁸ maʿ nāsı¹⁰³⁹ olur ve gūnāhı kıyāmete dek¹⁰⁴⁰ bākī kalur dimektür, bulan bilür, bilen bulur, ʿ ibret alır, gider gelür¹⁰⁴¹, bākī yigirmi yedisi¹⁰⁴² beyāndan ʿ ākile [81a] bu üç kāfidür, arar bulur, o kim kalbi anuñ şāfidür. Üçüncü¹⁰⁴³ ḥuḳūḳ-ı ʿ ibāda¹⁰⁴⁴ taʿ alluḳ itmeksiz şarāb içmek.

Beyt¹⁰⁴⁵:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Ḳaṭre düşse baḥre baḥr ḳurısa

Yise ḳoyun biten¹⁰⁴⁶ otı ben yemem

Anı yiyen ḳoyunu didi ʿ Alī

Didi dıktı ṭamla düşen mevzi ʿ a

Ġāyet uzun bir mināre yapsalar

Ben ḳıḳup üstine anuñ okumam

Ḥalkı ḥaḳḳa daʿ vet içünken ezān

Dimişiken nice içün yā nice

¹⁰³⁴ tırtıktı: tırtıktı MK2

¹⁰³⁵ ve: -MK2

¹⁰³⁶ eksilmeyüp: eksilmez S1

¹⁰³⁷ delili: delil MK1, S1

¹⁰³⁸ kelāmuñ: kelām ki S1, MK2, İÜ

¹⁰³⁹ maʿ nāsı: maʿ nāsını MK2

¹⁰⁴⁰ dek: -S1

¹⁰⁴¹ bulan bilür, bilen bulur, ʿ ibret alır, gider gelür: -İÜ

¹⁰⁴² yedisi: -S1; yedi: MK1, S1, MK2, NA

¹⁰⁴³ üçüncü: üçüncüsü MK2, NA

¹⁰⁴⁴ ʿ ibāda: ʿ ibād MK1, S1, MK2, NA

¹⁰⁴⁵ beyt: -MK1, -NA

¹⁰⁴⁶ biten: yiyen S1, MK2

Sevişürsen içen ile ey uzan
‘Avn ide ol hâzret-i hâk cümleye

Zâhir ola kim-durur dîni bozan
Seyyîdi gel bahş e uzatma sözi

Bilmeyenden alçak okuyan yazan
‘Arz idelüm Rabbimüze derdimüz

Bir gün ola güle okuyan yazan
‘Âlem içre buña irdi hâlimüz

‘askeriniñ ekşerîdür çift bozan.

Dördünci hınzır ve¹⁰⁴⁷ merkeb ve ‘alâ-rivâyetin meymûn işi olan livâta hâk-ı ‘abd ta‘alluk itmezse Rabbü’l-‘âlemîn mübtelâ olanları hâlâş eyleye, olmayanları ibtilâdan hıfz eyleye, âmîn¹⁰⁴⁸. Beşinci kız b tafşîl üzre maḥalli yukarıda havâle olundu. Altıncı nezr kâşdla vefâ itmemiş. Yedinci zekât virmemiş diḳḳât idüp maḥallini¹⁰⁴⁹ şormamış. İmdi zekât ve emşâli farzen ve nâfileten toḥm-ı âḫiretdür, birinden eḳalli on evsaṭı, yedi yüz a‘lâsı, daḫı ziyâde olacak yer yoklamaḡn nef‘i ekenedür, dünyâ toḥmı kadar âḫiret toḥminuñ ḫalk katında kadri kalmadı, rencber olanlar bilür. İmdi hâḳîr bu takrîri¹⁰⁵⁰ iderdüm, soñra yerini daḫı¹⁰⁵¹ gördüm, çok safâlar sürdüm.

Beyt-i Âḡar:

[Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ülün]

Begin itmek gerek luṭfi yerine

Yerine itmeseñ luṭfuñ yerine

[81b] Ekilen dane kim bitmez degildür¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁷ ve: -S1, -MK2

¹⁰⁴⁸ âmîn: -S1, -İÜ

¹⁰⁴⁹ maḥallini: maḥallin S1

¹⁰⁵⁰ takrîri: takrîr MK1, MK2, NA

¹⁰⁵¹ yerini daḫı: daḫı yerini S1

¹⁰⁵² ekilen dane kim bitmez degildür: -S1

Birine¹⁰⁵³ biñ virür düşse yerine

İmdi toħm-ı zāhirinüñ maħalli dördür; şoğla a[°] nī biteken yer, kırac a[°] nī¹⁰⁵⁴ şusız yer, göllük a[°] nī mecma[°] i'l-mezābil¹⁰⁵⁵ ya[°] nī¹⁰⁵⁶ süpüründi cem[°] olan yer, dördünci āteş. Kezālik ma[°] nāda toħmuñ daħı¹⁰⁵⁷ maħalli dördür. Şālih, şaliħa istemez ister fāsık fāsıka istemez ister bir günlük nafaķa ve setr-i [°]avret idecek şevbi olana istemek ħarām idüğün yazdıklarından¹⁰⁵⁸ mā[°] adā *Kenz-i Şerħ-i Zeyle[°]* de kāre ħāline göre ħudreti olana nafaķa ve kisve-i mezkūresi yoğısa da mādām kāre ħudreti oldukça istemek ħarāmdur buyururlar, [°]ālim u¹⁰⁵⁹ [°]āmiller ħalkı böyle kayururlar, bilmeyene tıyururlar¹⁰⁶⁰ *keşserahumullāhi te[°]ālā āmīn*. Sekizinci keffāreti lāzım olan şavmı edā itmemiş¹⁰⁶¹. Toħuzuncı ħazāsı lāzım olan¹⁰⁶² şavmı ħazā itmemiş. Onuncı şerā[°] iñin cāmi[°]¹⁰⁶³ iken ħac itmek. On birinci¹⁰⁶⁴ zinā itmek ħāşā [°]ār lāħiķ olur kimsesi olmayan [°]avratla. On ikinci fiķre virmemek. On üçüncü yigirmi iki buķuķ ħuruşā ħācet-i aşliyyelerinden ziyāde mālīk ü¹⁰⁶⁵ mālīke olanlar daħāyā a[°] nī şer[°] an ħurbān olmağa¹⁰⁶⁶ māni[°] [°]ayblardan sālīm bir yaşın¹⁰⁶⁷ tamām itmiş bir ħoyun yā¹⁰⁶⁸ bir keçi ħurbān itmek. ħoyundan¹⁰⁶⁹ altı aylıķ ħuzı daħı cā[°] izdür, yedi ādeme biri cā[°] iz olan iki yaşın tamām itmiş şıgır beşin tamām itmiş¹⁰⁷⁰ deve ħoyun ile keçiden erkegi deve¹⁰⁷¹ ile sıgırdan dişisi efďaldür. İslāmbol şehrinde az kimse ħalāş olur, ħurbān āña vācib olmadan [82a] ħuşūşā nisā tā[°] ifesi zīrā anlaruñ şiyābı üçden ziyāde altuna¹⁰⁷²

¹⁰⁵³ birine: yerine İÜ

¹⁰⁵⁴ a[°] nī: -MK1

¹⁰⁵⁵ mezābil: mezā[°] il MK2

¹⁰⁵⁶ ya[°] nī: -MK1, -S1, -MK2

¹⁰⁵⁷ toħmuñ daħı: daħı toħmuñ S1, MK2

¹⁰⁵⁸ yazdıklarından: yazdıklarında S1

¹⁰⁵⁹ u: -MK1, -S1, -İÜ

¹⁰⁶⁰ tıyururlar: tıyurur S1

¹⁰⁶¹ edā itmemiş: -MK1

¹⁰⁶² olan: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹⁰⁶³ şerā[°] iñin cāmi[°]: şerā[°] iñ cāmi[°] S1

¹⁰⁶⁴ birinci: -S1

¹⁰⁶⁵ ü: -İÜ

¹⁰⁶⁶ olmağa: -MK1

¹⁰⁶⁷ yaşın: yaşını MK2

¹⁰⁶⁸ yā: veyā MK2

¹⁰⁶⁹ ħoyundan: ħoyunda MK1, NA

¹⁰⁷⁰ itmiş: -S1

¹⁰⁷¹ ħoyun ile keçiden erkegi deve: -MK2

¹⁰⁷² altuna: altun İÜ

ve¹⁰⁷³ gümüşe¹⁰⁷⁴ mute^c allık zinetleri hisāb olına da yigirmi iki buçuk gürüşlik şeyleri bulunmaya pek güçdür, eger güçlerine gelürse Resül-i ekrem ve nebiyy-i muhterem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem*¹⁰⁷⁵ ḥazretlerinin fiṭre ve daḥāyā bir kimse üzerine vācib ola da virmeye ve kesmeye, dilerse Yahūdī ve dilerse Naṣārī olduğu ḥālde olsun buyurmışlar *ne‘üzübillāhi te‘ālā şümme ne‘üzübihi*.

‘İbādun ḥaqqı on iki¹⁰⁷⁶, üç bölük, altısı māl ile, üçü bedende, üçü ḳalbde. Māl ile olan altının evvelkisi¹⁰⁷⁷ āḥarun mālını zālime ḡammāzlık ile telef etmek. İkinci eliyle telef etmek. Üçüncü yalan şehādetle telef etmek. Dördüncü ḡaşb a^c nī güçle çeküp almak. Beşinci hırsızlayup almak¹⁰⁷⁸. Altıncı rızāsız āḥarun mālını¹⁰⁷⁹ yemek¹⁰⁸⁰.

Bedeniyle olan üç ḥaqqun evvelkisi izn-i şer‘i¹⁰⁸¹ yok iken¹⁰⁸² hizmetlenmek siyyemā bālīg olmaduk şabī ola cā‘iz degil meger terbiye vü te‘dīb için ola, ḥuşūṣā fuḳarāya velākin mübāḥ olan eşyādan şuya ve oduna ve ota kendü mālun olsa ḡayrıya cā‘iz olmaz, ekşer¹⁰⁸³ nās mübtelādur ḥuşūṣā mekteb ḥāceleri¹⁰⁸⁴ ḡālīban ve nice kerre şabīleri şu almak şadedinde bulup¹⁰⁸⁵ da¹⁰⁸⁶ merḥameten ve şefḳaten ṭoldurıvirdüğümüz¹⁰⁸⁷ çokdur, tenbīhe muhtāc mes‘eledir. İkinci be-ḡayr-ı ḥaqqın urmak. Üçüncü yaralamak.

Ḳalbde olan üç ḥaqqun evvelkisi istihzā a^c nī ḥorlamak ve alçaqlamak. İkinci şetm etmek¹⁰⁸⁸. [82b] Üçüncü *ne‘üzübillāhi te‘ālā*¹⁰⁸⁹ iftirā etmek a^c nī bir ādem dimedüğünü¹⁰⁹⁰ didi ve yemedüğünü¹⁰⁹¹ yedi ve¹⁰⁹² geymedüğün geydi ve¹⁰⁹³

¹⁰⁷³ ve: -İÜ

¹⁰⁷⁴ altuna ve gümüşe: ve altuna gümüşe MK2

¹⁰⁷⁵ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁰⁷⁶ on iki: -MK1

¹⁰⁷⁷ evvelkisi: evvelā MK2

¹⁰⁷⁸ hırsızlayup almak: hırsız S1

¹⁰⁷⁹ mālını: mālın MK1, S1, NA

¹⁰⁸⁰ yemek: -İÜ

¹⁰⁸¹ şer‘i: şer‘ S1, MK2

¹⁰⁸² yok iken: yogken MK1

¹⁰⁸³ ekşer: ekşeri S1, MK2, NA

¹⁰⁸⁴ ḥāceleri: ḥocāları S1

¹⁰⁸⁵ bulup: görüp de S1

¹⁰⁸⁶ da: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁰⁸⁷ ṭoldurıvirdüğümüz: doldurıvirdigim S1, İÜ

¹⁰⁸⁸ şetm etmek: sögmek İÜ

¹⁰⁸⁹ te‘ālā: -MK1, -NA

¹⁰⁹⁰ dimedüğünü: dimedüğün İÜ

¹⁰⁹¹ yemedüğünü: -S1; yemedüğün: İÜ

¹⁰⁹² ve: -MK1, -S1

¹⁰⁹³ ve: -S1

şoymadüğün şoydı demek ile tevbesinüñ şartı üçdür. Evvelkisi derünî tevbe idüp bir dağı itmemege ¹⁰⁹⁴ azîmet, memeden çıkan südün girmesi nice güç ise ol mertebe ¹⁰⁹⁵ udül eyleye. İkincisi ¹⁰⁹⁴ şâhibi ile helâlleşe. Üçüncü itdüğü iftirâyı ancak iki âdeme dimiş biri cānib-i ğarba ve biri cānib-i şarğa gitmiş mektûbla yâ kendüsi her ne ħal ile olursa ol iki âdeme fulān kimseye fulān yerde söyledüğim iftirā idi, ben rücū ¹⁰⁹⁵ itdim, tevbe itdim, siz de bilmiş oluñ iftirā idüğini dimedikçe tevbesi kemāle gelmez.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Tevbe itse bir kişi bühtāna anuñ şartı kaç

Diyene di ¹⁰⁹⁶ azm-i istiḥlāl ü tekzīb kendüni

Her kimüñ yanında uyup nefse itse ¹⁰⁹⁷ iftirā

Eyle tut nefse ḥuşūmet **Seyyidün**ün pendini ¹⁰⁹⁸

Ve ḥuḳūḳ-ı ḥayvāndan ¹⁰⁹⁹ olan sekizden. Evvelkisi ürkdükde yüzine urmaḳ. İkinci ¹¹⁰⁰ şuḳsız ğayrı yerine urmaḳ, şuḳ ḥayvānda ancak ürkmekdir sürçmek degildir. Üçüncü ¹¹⁰¹ taḥammülinden ziyāde yük urmaḳ. Dördüncü ¹¹⁰² ota. Beşinci ¹¹⁰³ şuya ihmāl itmek. Altıncı ¹¹⁰⁴ yaz güninde ağır çul ¹¹⁰⁵. Yedinci ¹¹⁰⁶ kış güninde yufḳa çul urmaḳ. Sekizinci ¹¹⁰⁷ her zarar virici şeylerden ḥıfz itmeyüp müsāmaḥa itmek, ammā şaḳın zamān-ı şabāvetimüzde görürdük ¹¹⁰⁸ bir âdemüñ ḥayvānı gelmese bir mikrāş ¹¹⁰⁹ alurlar bir cāhile biraz yumurṭa veyāḥūd ¹¹¹⁰ biraz [83a] aḳçe virürler ve dirler ki inegim

¹⁰⁹⁴ ikincisi: ikinci MK1, S1, İÜ

¹⁰⁹⁵ itdim: -S1, -NA

¹⁰⁹⁶ istiḥlāl: istiḥlāle S1

¹⁰⁹⁷ itse: itdiyse MK1, İÜ, NA

¹⁰⁹⁸ pendini: pendi

¹⁰⁹⁹ ḥayvāndan: ḥayvānda MK1

¹¹⁰⁰ ikinci: ikincisi MK2

¹¹⁰¹ üçüncü: üçüncüsü MK2

¹¹⁰² dördüncü: dördüncüsü MK2

¹¹⁰³ beşinci: beşincüsü MK2

¹¹⁰⁴ altıncı: altıncısı MK2

¹¹⁰⁵ çul: çuval S1

¹¹⁰⁶ yedinci: yedincüsü MK2

¹¹⁰⁷ sekizinci: sekizincüsü MK2

¹¹⁰⁸ görürdük: gördük S1

¹¹⁰⁹ mikrāş: mikrāş S1

¹¹¹⁰ veyāḥūd: yāḥūd MK1, S1, MK2

veya atım taşrada kalmış, cānım hāce¹¹¹¹ baña şu hedāyācığım alup da kurdun ağzını bağlayuvir dirlerdi *ne‘ūzubillāhi te‘ālā* hemān Rabbüm ‘ulemā-yı ‘āmilini¹¹¹² eksük itmeye.

Fī Beyāni Şurūṭı’l-Muḥabbeti

Bir ādem dünyāda bir kişi ile dost olayın ki hem dünyāda ve¹¹¹³ hem *الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ* *لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ*¹¹¹⁴ āyet-i kerimesi tahtında dāhil olayın dirse şartı altıdır. Evvelkisi merhūm Taḳiyyüddīn Birgivī Meḥemmed¹¹¹⁵ Efendi’nün taḥkīkī üzre toḳsan mes‘ele-yi cāmi‘ küfr ü bid‘at ve riyā vü kibrden bir de ḥulḳun ma‘nāsı toḳsan¹¹¹⁶ ve cumhūra göre buḥl u isrāf u ḥased ki yüz yetmiş altı mes‘ele-yi cāmi‘ dört ‘alā-ḳavlin yedi ‘alā-ḳavli’l-cumhūr aḥlāk-ı rezileden pāk olup zıddı aḥlāk-ı ḥamīde ile muttasıf olup ḥüsn-i ḥulḳı olan ādemle dost ola. İkinci¹¹¹⁷ ‘aḳlı ola aḥmaḳda ḥayr yok. Üçüncü şādık ola kāzibde ḥayr yok, kizb bir günāhdur ki fevḳinde bir günāh daḥı olmaduḡı¹¹¹⁸ dil cürmi ki toḳsan dördtür içinden ihtimāmı gāyet elzem olan¹¹¹⁹ beş ki¹¹²⁰ küfr¹¹²¹, ḥavf-ı küfr, ḥaṭā. Bu üçün fesādı herkese zāhir nücüm iḳtidā vü ihtidā ve ḥazret-i dīnde mühtedī olanların zāhir a‘zāda pek sa‘y itdükleri iki maraḫun biri olan kizbün aḥlāk-ı beyānından¹¹²² sonra ḥikāye¹¹²³-yi ‘acibesı manzūmede mezkūrdur, aña mürāca‘at olsun¹¹²⁴ için i‘āde olunmadı. Dördüncü vefāsı ola eyü gün dostı olmaya vefāsızda ḥayr yok. Vefāda¹¹²⁵ devām üzre muḥabbetde şābit [83b] olmaḡa dirler, böyle muḥabbet ancak *ḥazretullāhi te‘ālā*¹¹²⁶ için olur ve münḳaṭı‘ olmaz, Rabbüm cümlemüzi muvaffaḳ eyleye. Beşinci ferā’iz ü vācibātı ve sünen ü müsteḥabbātı bilmiş tutmaḳ için muḥarramāt u müfsidāt u mekrūhātı bilmiş kaçmaḳ

¹¹¹¹ hāce: hocā S1

¹¹¹² ‘āmilini: ‘āmilin S1

¹¹¹³ ve: -MK1, -S1

¹¹¹⁴ “O gün Allah’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dostlar birbirine düşman olurlar.” (Zuhruf, 43/67).

¹¹¹⁵ Meḥemmed: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹¹¹⁶ bir de ḥulḳun ma‘nāsı toḳsan: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹¹¹⁷ ikinci: ikincisi MK2

¹¹¹⁸ olmaduḡı: yokdur ki S1; olmaduḡı: olmaduḡını MK2

¹¹¹⁹ olan: -İÜ

¹¹²⁰ beş ki: -S1

¹¹²¹ küfr: -MK2

¹¹²² beyānından: beyānında S1, MK2

¹¹²³ ḥikāye: ḥikāyet S1

¹¹²⁴ olsun: olunsun MK2

¹¹²⁵ vefāda: vefā MK1, S1, MK2, NA

¹¹²⁶ te‘ālā: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

içün böylece şālîh ola, bilmeyen ve kaçmayan fâsikda hayr olmaz. Altıncı şecâ^cati ola vehmi gâlib tavşan tab^c olan âdemüñ dostluğu buz üzre¹¹²⁷ bināya fenāda¹¹²⁸ ğināya¹¹²⁹ sürürda ^cināya beñzer, hattā muşaddik olan hikāye-yi ^cacibedendür ^cAlī Qārī *rahmetullāhi te^cālā ^caleyhi¹¹³⁰* *Nüzhetü'l-Fātır* nām te^clîfinde Ahmed bin Şālîh ibn¹¹³¹-i Şāfi^ci namında ^cilmle ^câmil ve her vechden kâmil diyar-ı Mısrda medrese-yi nizâmiyyede bir mecma^c-ı ^cazîmede¹¹³² kazâ vü kader bahşin iderken sakf-ı medreseden bir ^cazîm yılan düşer, ol sâ^cat muhibb-i şādık ve yâr-ı müvâfıkız diyenler bi't-tamām firâr iderler¹¹³³, ol devletlü ka^can hareketin bozmaz takrîr-i evvel¹¹³⁴ üzre iken ^cArab diyârında harâretüñ keşretinden nâşî ekşeri¹¹³⁵ gömlek eşî¹¹³⁶ geymezler, çıplak gevdesinden yürür, boynuna tavk olur, lisânın lisânına yakın ider, ka^can teğayyür¹¹³⁷ gelmez, yine ke'l-evvel iner ve kıyruğı üzre¹¹³⁸ hârikulâde kalķar ve söyler yılan ve¹¹³⁹ söyler yâlinüz kalan velâkin pek ırâķ kaçmışlar fehmi idemezler, yılan gitdükden¹¹⁴⁰ sonra envâ^c-ı i^ctizâr ile yine cem^c olup bu hâlât-ı ğaribeden ve ef^câl-i ^cacibeden su^câl olundukda cinnilerdeniz izn-i Rabbü'l-^câlemîn ile ^culemâyı imtiḥân itdim, velâkin [84a] siz mişilli metîn ü i^ctiķadı bütün bir¹¹⁴¹ kimse görmedim didi ve sen bir hayvâncıksın ayaksız yürüden ve cümleyi yokdan var iden *ḥazretullāhdur*¹¹⁴² ve bahşimüz bahş-i¹¹⁴³ kazâ vü kaderdür mâ^c adâ gibi firâr itsem halk şübheye düşer, fi^clim kavlime muḥâlîf olmamağı murâd itdim diyü buyurmuşlar *rahmetullāhi te^cālā rahmeten vâsi^caten*. Zîrâ¹¹⁴⁴

Beyt-i Aḥar¹¹⁴⁵:

¹¹²⁷ üzre: üzerinde MK1

¹¹²⁸ fenāda: fenāya

¹¹²⁹ ğināya: -MK1

¹¹³⁰ ^caleyhi: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹¹³¹ ibn: bin MK2

¹¹³² ^cazîmede: ^cazîmde MK1, NA

¹¹³³ iderler: ider S1; itdiler: İÜ

¹¹³⁴ evvel: -MK1, -NA

¹¹³⁵ ekşeri: ekşer MK1, S1, MK2, NA

¹¹³⁶ eşî: eşin S1, MK2

¹¹³⁷ teğayyür: tağyîr MK1

¹¹³⁸ üzre: üzerine MK1, NA

¹¹³⁹ ve: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹¹⁴⁰ gitdükden: gitdükde S1

¹¹⁴¹ bir: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹¹⁴² ḥazretullāhdur: ḥazretullāhi te^cālādur MK2

¹¹⁴³ bahş-i: bahşimüz MK1; bahş: -NA

¹¹⁴⁴ zîrâ: -MK2

¹¹⁴⁵ beyt-i āḥar: beyt MK1

[Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilün]

Yise [°]ālimler ḥarāmı¹¹⁴⁶ kāfir olur ümmiler¹¹⁴⁷

İt gibi üşmez ḥarāma dīni¹¹⁴⁸ bāṭıl zimmiler

dinmişdür *e[°]āzenāllāhu te[°]ālā min ḳavlin bilā-[°]amelin ve ḥafīzanā ve cemī[°] aḥbābinā ve aṣḍikā min ṭūli[°]l-emeli.*

Ve bu ḥikāye-yi ḡarībe içinde¹¹⁴⁹ ḥāriḳulāde zikr olundı cā[°]iz ki ba[°]zı ezhān-ı ḳāşıra erbābına ḥilāf görüne. İmdi envā[°]ın beyān idelim ki tafṣile vāḳıf olalar, maḳṣūd-ı ḥaḳḳı bulalar, bilmedüklerin bileler, imān ile öleler, āmin¹¹⁵⁰.

Fī Beyāni Envā[°]i Ḥavārīḳi[°]l-[°]Ādāt

Ḥāriḳulāde ya[°]nī [°]ādete muḥālif herkes ta[°]accüb idecek eşyā sekizdür, dördü a[°]dāda, dördü aḥbābda. A[°]dāda olanıñ evvelā sihr¹¹⁵¹, sihrbāzlar elinden zuhūr iden¹¹⁵² bāṭılıḳlarına delālet ider. Neye dirler? Bir emr ki anuñ sebebi gizlü ola, nev[°]i beşdür. Tılsım, neyrenc, ruḳye, ḥalka ṭirāt, ṣa[°]beze. Mezhebimizde te[°]ṣīr Allāhu *te[°]ālā*nuñ ḥalkı iledür, vech-i ḥikmetin kendü bilür, ḥikmetinden su[°]āl olunmaz, delilimiz لَا يُسْتَلْزَمُ ¹¹⁵³dur. İkinci istidrāc ol emr-i ḥāriḳa dirler ki da[°]vā idenüñ murādı ve ḡaraḳı üzre ola, imāna ve [°]amel-i ṣālīḥa [84b] muḳārenetsiz. Üçüncü ihānāt ol emr-i ḥāriḳa dirler ki imāna ve¹¹⁵⁴ [°]amel-i ṣālīḥa muḳārin ola, velākin da[°]vā idenüñ murādı üzre olmaya, yalancılar ve ḡā[°]ibden ḥaber viriciler ve envā[°]ından fālcılar yedinden zuhūr iden gibi seḥḥārlaruñ pīrleri Aḥmed bin A[°]ṣamdur, Resūl-i Ekrem *[°]aleyhi[°]ṣ-ṣalātu ve[°]s-selāma* on bir düğüm ile ḳuyı içine taş altına ḳomışdur¹¹⁵⁵, vāfir zamān zaḥmet çekdiler, rü[°]yāda iki melek ḥaber virdi¹¹⁵⁶, ḥazret-i [°]Alī *raḍıyāllāhu te[°]ālā* *[°]anhu* iḥrāc itdi ve mu[°]avvizeteyn nüzülü ile def[°] oldu. İmdi ḥavf iden¹¹⁵⁷ ol sūre-yi kerīmelere ziyādece¹¹⁵⁸ meşḡūl olalar, kāfirden ve münāfıḳdan ve zālimlerden¹¹⁵⁹

¹¹⁴⁶ ḥarāmı: ḥarām S1

¹¹⁴⁷ ümmiler: ümmetler S1

¹¹⁴⁸ dīni: dīn S1

¹¹⁴⁹ içinde: içinden S1

¹¹⁵⁰ āmin: -S1, -MK2, -İÜ

¹¹⁵¹ sihr: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹¹⁵² iden: ide S1, İÜ, NA; ider: MK2

¹¹⁵³ “O, yaptıḡından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” (Enbiyā, 21/23).

¹¹⁵⁴ ve: -MK1, -S1

¹¹⁵⁵ ḳomışdur: ḳoymuşdur S1, MK2

¹¹⁵⁶ virdi: virdiler MK2

¹¹⁵⁷ iden: idenler S1, MK2

¹¹⁵⁸ ziyādece: ziyāde S1

¹¹⁵⁹ zālimlerden: zālimden MK2

murādlarına göre zühūr ider, bu sebeble mağrūr¹¹⁶⁰ olup kendülerini eylikde¹¹⁶¹ zu' m iderler, aña binā'en çok selef Rabbü'l-âlemîn'den kerāmet istemezlerdi, şüretā gayrılarla müşterek olduğün aşımuzda da'vā-yı kerāmet idenlerün hāli yakında zıkr olunur ve ne idügi bilinür. Hāzret-i Mehdī¹¹⁶² *radıyāllāhu te'ālā*¹¹⁶³ *anhu* gelürse intikam-ı şer'-i şerīf¹¹⁶⁴ alınur ve illā 'ādetā pek muhal görünür. Zīrā çok fāsık u¹¹⁶⁵ fāsīd kerāmete sevinür¹¹⁶⁶, envā'ından dürlü şāllar bürinür, namāz kılmaz kanda kıldı erinür ehl-i hāq ise derūnından yerinür hātır-ı gāfile huṭūr itmesün ki hāşā sūmmme hāşā biz kerāmeti münkir olayız, sinnīmüz altıda¹¹⁶⁷ iken hıfz itdügimiz ebyātdur¹¹⁶⁸ kerāmātü'l-velī bidār-ı dünyā, lehā kevnün fehmü ehli'n-nevālī, [85a] belī bāṭıl-ı fāsıku ve fāsidden zühūr ideni münkiriz, sen inkār itmezseñ *tuhşeru me'ahu li-ḳavlihi 'aleyhi's-şalātu ve's-selām el-mer'u yuhşeru men eḥabbe* ve bunu mü'eyyedür. Hāzret-i Şeyḥ-i Şiblī *rahmetullāhi te'ālā* buyurmuşlar إِذَا كَانَ الْإِنْسَانُ يَدْعِي الْعِرْفَانَ وَلَمْ يَكُنْ أَمَامَهُ الْقُرْآنُ وَيَمِينُهُ تَفْسِيرٌ وَتَبْيَانٌ وَيَسَارُهُ حَدِيثٌ وَاتِّقَانٌ فَاحْزَرُهُ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ أَعَادَنَّا اللَّهُ تَعَالَى مِنْ شَرِّ أَشَدَّ الشَّيْطَانِ .

Beyt:

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün]

Rivāyet Şeyḥ-i Şiblīden bir ādem da'vā-yı 'irfān

İde da'vāda bāṭıldır o günde olmaya Ḳur'ān

Şağında yok ise¹¹⁶⁹ tefsīr-i tibyān ey gözüm nūri

Dahı şolında yoğısa¹¹⁷⁰ eḥādīs-i şerīf itḳān

Hāzer itsün cemī'an¹¹⁷¹ ehl-i imān böyle bāğīden

¹¹⁶⁰ mağrūr: ma'zūr S1

¹¹⁶¹ eylikde: eyülükde S1

¹¹⁶² Mehdī: -S1

¹¹⁶³ te'ālā: -S1

¹¹⁶⁴ şerīf: -S1

¹¹⁶⁵ u: -S1, -MK2

¹¹⁶⁶ sevinür: sürinür MK1, S1, MK2, NA

¹¹⁶⁷ altıda: altıdur İÜ

¹¹⁶⁸ ebyātdur: ebyātdandur S1, MK2

¹¹⁶⁹ yok ise: yoğısa MK1

¹¹⁷⁰ yoğısa: yok ise S1

¹¹⁷¹ cemī'an: cemī' MK1, S1, NA

İşi ıdlâl-ı ümmetdür vü hem adı-durur şeytân¹¹⁷²

Bu da^c vānuñ ahālisi katı pek çok-durur Seyyid¹¹⁷³

İfade eyle vüsu^c nca ki¹¹⁷⁴ ihvān görmeye hızlān

Şeytân-ı cinden¹¹⁷⁵ şeytân-ı insün ağall olmasına delil Hâk te^c ā/ānuñ kavlidür¹¹⁷⁶ وَكَذَلِكَ¹¹⁷⁷ ve dalı Jَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوجِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفُ الْقَوْلِ غُرُورًا¹¹⁷⁸ ve dalı هَٰذَا هُوَ الشَّرُّ مِنْ شَيَاطِينَ¹¹⁷⁹ Mālik bin¹¹⁸⁰ Dīnār hāzretleri buyurmuşlardır ki şeytân-ı ins şeytân-ı cinden eşeddür, zīrā şeytân-ı cin isti^c āze ile firār ider, şeytân-ı ins envā^c -i me^c āşiyye şāhibini¹¹⁸¹ cerr ider ve Leṭā'if-i İblis'de Fıkh-ı Ekber Şerh'inde 'Alī Qārī hāzretleri Fir'avnla şeytānuñ farkı bahşinde ne¹¹⁸² yazmışdır? Hülāşa zerre fehmi olan nesl-i benī-ādemden Fir'avn büyük tañrıyam didi, nesl-i cinden şeytān secdeyi terk itdi. 'Aklunı [85b] başına al fikrini engine şal, gelüp geçmededür¹¹⁸³ sāl a^c nī yıl. Dördünci meger ibtilā neye dirler? Şüreti ni^c met, bātını nıķmet ya^c nī muşibet hāzret-i Rabbü'l- 'ālemīn hıfz u himāye eyleye, āmīn.

Ve alhbābda bulunan dörtden. Evvelā irhāşātdur enbiyā-yı 'izāma nūr-ı nübüvvet hil'at u¹¹⁸⁴ rif'at ve devlet ü¹¹⁸⁵ 'izzet gelmezden evvel olana dirler. İkinci mu'cizat-ı nübüvvetden soñra muķābele-yi a^c dāda serrāde ve zarrāde şehristān ve¹¹⁸⁶ şahrāda da^c vāya muķārīn olana dirler, cümlesinden hāzret-i faħr-i kâ'inātuñ çokdur hiç aşlā¹¹⁸⁷ nazīri¹¹⁸⁸ yokdur, lākin ağır yükdür, ri'āyet idenler çokdur, a^c dā karnına okdur, haķ

¹¹⁷² işi ıdlâl-ı ümmetdür vü hem adı-durur şeytân: işi ıdlâl-ı ümmetdür vü hem bir adıdur ıdlâl

¹¹⁷³ Seyyid: Seyyidī

¹¹⁷⁴ ki: -MK1, -S1

¹¹⁷⁵ "Kırk beşinci Şeytânun Fir'avn ile olan sözün bildirir."

¹¹⁷⁶ kavlidür: kavlı-i şerifidür MK2

¹¹⁷⁷ "İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar." (En'âm, 6/112).

¹¹⁷⁸ hāzret: -MK1, -MK2, -İÜ

¹¹⁷⁹ ve: -İÜ

¹¹⁸⁰ bin: ibn MK1, S1, MK2, NA

¹¹⁸¹ şāhibini: şāhibi MK2

¹¹⁸² ne: -MK1

¹¹⁸³ geçmededür: geçmekdedür S1, MK2

¹¹⁸⁴ u: -İÜ

¹¹⁸⁵ ü: -İÜ

¹¹⁸⁶ ve: -MK1, -MK2, -NA

¹¹⁸⁷ aşlā: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹¹⁸⁸ nazīri: nazīr S1

üzre pektür¹¹⁸⁹, *yesserenāllāhu te‘ālā āmīn*¹¹⁹⁰. Bu ikinün¹¹⁹¹ vücūdı enbiyā‘-yı ‘izāmuñ rihletinden sonra maḥāldür, evliyādan kerāmet enbiyāya mu‘cizedir demek mü‘evveldür qaldı kerāmāt, i‘ānāt. Kerāmāt da‘vāsız ve nizā‘sız ‘ālim-i ‘āmilden şādır olan ḥāriḳdür. İ‘ānāt bu mişilli ‘ālimden cemī‘-i ferā‘iz ü vācibātı ve¹¹⁹² sünen ü¹¹⁹³ müsteḥabbātı imtişālen ve muḥarremāt u mekrūhāt u¹¹⁹⁴ müfsidātı ictināben öğrenen ‘avām-ı mü‘mininden şādır¹¹⁹⁵ olan ḥāriḳdür. **Ḥulāşa-yı kelām** bir ādemde¹¹⁹⁶ ḥalel-i dīni ve i‘tikādı ola, andan şādır olan ḥāriḳ-i ‘ādāta¹¹⁹⁷ i‘tibār yoḳdur, kıbleye karşı tükürmek ve mekân-ı eşrefe şolla eḥassa şağıla girmek gibi, qande qaldı ki kebā‘ir ittifāḳı ve saḡā‘ir istimrārısı ola i‘lām idene izhār-ı ḥuşūmet belki helākına sâ‘i¹¹⁹⁸ olanların evliyā-yı [86a] şeyṭān olmalarına iştibāh yoḳdur *ya‘rifuhu men yücerribuhu*.

Beyt:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

Uyan ḥāb-ı cehāletden¹¹⁹⁹ sekizdür ḥāriḳu’l-‘ādāt

Bulınur dördi fi’l-a‘dā qalandur aḥsenü’l-āyāt

İḥānāt ü sihr ü mekr u ibtilā dördünci istidrāc

‘Adūnuñdur bular ḥavf¹²⁰⁰ it tedārik eyle gel mā-fāt

O bāḳi dördüñ aşḡābı qamusı ḥaḳḳuñ aḡbābı

Anı fehm it ‘ale’t-tertib ki dīnün olmaya ḡārāt

Bular bir bir bilinse şübhesiz zabṭ eylesem dirseñ

İ‘ānāt u kerāmāt u mu‘cizāt dördünci irhāşāt

¹¹⁸⁹ pektür: pekdür MK2, İÜ

¹¹⁹⁰ āmīn: -MK1, -NA

¹¹⁹¹ ikinün: ikisinün S1

¹¹⁹² ve: -MK1, -NA

¹¹⁹³ ü: -MK1

¹¹⁹⁴ u: -MK1

¹¹⁹⁵ şādır: -MK1

¹¹⁹⁶ ādemde: ādemün MK2

¹¹⁹⁷ ‘ādāta: ‘ādeye MK1, S1

¹¹⁹⁸ sâ‘i: sa‘y İÜ

¹¹⁹⁹ ḥāb-ı cehāletden: ḡāb u cehāletden MK2, İÜ

¹²⁰⁰ ḥavf: ḡilāf S1

  Av mda olana dirler i   n t ola   limde
Bil -da  v  ker metd r yoğısa fişk ile kişm t

şorarsa  var mıdur şimdi vel  her k şede bi  bi 
Nam z kılmaz dağı bilmez şah ret niced r evķ t

  limden ş hibinden kalkdı revnaķ geldi c hh le
Em r t-ı kıy metd r cev nibde olan ĥ l t

Cer et itse bir   lim dise ĥaķ c hili kılmaz
Vel  n olur anu  ĥ li gel imdi s yleme se  y t

Birisi gelse  h etse v c h-ı z lm-i z limden
Anı men  ider a  v nı yemiş r şvetle almış at

Muķ rin bi d-de   v  enbiy ya mu  ciz t-ı ĥaķ
Anu ĥ n eyledi ta  y n ideler d şmeni isk t

G r h-ı enbiy  makbul-i hall k-ı Ė d dandur¹²⁰¹
N b vvetden muķaddem virilen ĥ riķd r irh ş t

Tam m oldu sekiz ĥ riķ hazer it seĥmemekden geĥ
Ceh letden bel detden kıl imdi Rabb ne ş   t

Tefekk r itse baķsa ş h cih n ¹²⁰² kaplamışdur  h
Med r n ķatl-i şalb itse olurdı meskeni cenn t

Bizim a  m lim zdend r der n  tevbe et **Seyyid**
Tazarru  eyle ĥall ķa şorar bir bir *ve in zerr t*

¹²⁰¹ hall k-ı Ė d dandur: hall k u Ė d dandur MK1

¹²⁰² cih n : cih n MK1

Fî Beyāni Envā'î't-Ṭahārāti ve Fevā'idihā

Beyt:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

Ṭahāret beş nevi' dūr anı zabt itmege it¹²⁰³ rağbet

Biri farz ile vācib müsteḥab sünnet ile bid'at

farzı¹²⁰⁴ dirhemden ziyāde ola, vācib dirhem miḳdārı¹²⁰⁵ ola, sünnet nokşān ola, müsteḥab hiç yok iken ola, bid'at şer'-i şerīfe mürāca'atsız mücerred [86b] zu' mı ile kemāl-i neẓāfet 'add itmesi ile yel ḥurūcından şoñra ola.

Fî Beyāni Fevā'idihā

Evvelā ḥazret-i Kürz bin Vebret öldügi gicede¹²⁰⁶ seksen def'a ābdest aldı ola ki ābdest ile rūḥı¹²⁰⁷ teslim idem diyü, zīrā Resūl-i Ekrem ve ḥabīb-i muḥterem *ṣallallāhu te'ālā*¹²⁰⁸ 'aleyhi ve sellem ḥazretleri Enes bin Mālik'e buyurdılar ki¹²⁰⁹ إِنَّكَ مَلَكٌ *ṣadaqa resūlullāhi ve ṣadaqa ḥabībullāhi*¹²¹⁰ Türkî ma'nāsı¹²¹¹ Yā Enes! Eger saña melekü'l-mevt gelürse ḥālbuki sen ābdest üzre olasın¹²¹², seni şehādet fevt itmez. Ḥulāşa demek oldı¹²¹³ ki ābdest ile göçebilmek şehādet-i 'uzmāya sebep imiş, cümlemüze Rabbüm ol vaḳt-i ḥarāretde müyesser ü āsān¹²¹⁴ eyleye, dil şehādet söyleye āmīn.

Ve ḥazret-i Ebū'l-Leyṣ *rahmetullāhi te'ālā Bostānū'l-Ārifin*¹²¹⁵ de buyururlar cenāb-ı Rabbü'l-ālemīn ḥazret-i Mūsā *ṣalavātullāhi te'ālā*¹²¹⁶ 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi nidā idüp buyururlar¹²¹⁷ يَا مُوسَى إِذَا أصَابَتْكَ مُصِيبَةٌ وَأَنْتَ عَلَى غَيْرِ وُضُوٍ فَلَا تُلَومَنَّ إِلَّا نَفْسَكَ ki

¹²⁰³ it: -S1

¹²⁰⁴ farzı: farz S1

¹²⁰⁵ miḳdārı: miḳdār MK1, NA

¹²⁰⁶ gicede: gice MK2

¹²⁰⁷ rūḥı: rūḥum MK2

¹²⁰⁸ te'ālā: -S1, -İÜ

¹²⁰⁹ ki: -MK1, -MK2, -İÜ

¹²¹⁰ ḥabībullāhi: ḥabību ileh MK1, İÜ

¹²¹¹ ma'nāsı: ma'nā MK1

¹²¹² olasın: bulunasın İÜ

¹²¹³ oldı: olur S1

¹²¹⁴ āsān: -MK2

¹²¹⁵ Bostānū'l-Ārifin: Bostān-i Ārifin İÜ

¹²¹⁶ te'ālā: -S1, -İÜ

¹²¹⁷ buyururlar: buyurdular S1

ma'nā “Yā Mūsā! Kaçan meşā'ibden¹²¹⁸ saña¹²¹⁹ bir muşibet irişe¹²²⁰ hālbuki ābdestsiz bulunasın¹²²¹, bir kimseyi levm itme, illā nefsiñi levm it. Ve ba'zı 'ulemā-yı selef dahı buyururlar¹²²² ki bir ādem dā'imā ābdest üzre gezse cenāb-ı Rabbü'l-ālemīn yedi haşletle ikrām ider. Evvelā لا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ¹²²³ āyet-i kerimesi ile medh olınan pāk melekler muşāhib olmağa rağbet itmek. Şāniyen şevābın yazmağda¹²²⁴ [87a] kalem zā'il olmamak. Şālişen cemī' a'zā ve cevārih-i tesbīhde olmak. Rābi'an tekbīr-i iftitāh şevābı¹²²⁵ kendüyi fevt itmemek. Hāmisen şıfāt-ı mezkūre¹²²⁶ ile mevşūf melekler uyudukda ins ü¹²²⁷ cin şerrinden fermān-ı Hüdā ile hıfz itmek. Sādisen hālet-i nez'ide sekerāt-ı mevt āsān olmak, yā Rabb āsān eyle, āhır¹²²⁸ menzilimiz¹²²⁹ cinān eyle.

Bu münāsebetle ecnebī şey ile faşl degildür, müsāferet-i haqīki ile cümlemiz müsāfiriz, menzilimiz altı¹²³⁰. Evvelā babamuz beli. İkinci anamuz karnı. Üçünci maḥbūbemüz dünyā. Dördünci menfūrimuz kabır. Beşinci keşirü'l-ālām ve'l-ikdār yevm-i haşr¹²³¹, yevm-i ceza, yevm-i sürūr, yevm-i ezā, yevm-i 'adl ve¹²³² yevm-i kazā, yevm-i nedm ve¹²³³ yevm-i necāt¹²³⁴, yevm-i hayāt, yevm-i memāt, hāzret-i yevmi'l-araşāt. Altıncı immāü'l-cennāt ve immāü'd-derekāt.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Bu za'if insāna menzil altıdur aç gözüni

¹²¹⁸ meşā'ibden: -NA

¹²¹⁹ meşā'inden saña: benden: MK1

¹²²⁰ irişe: irişse MK2

¹²²¹ bulunasın: bulunasız MK1, -NA

¹²²² buyururlar: buyurdular S1; buyurmuşlar İÜ

¹²²³ “Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.” (Tahrīm, 66/6).

¹²²⁴ yazmağda: yazmağdan S1, NA

¹²²⁵ şevābı: şevābın MK2

¹²²⁶ mezkūre: mezkūr İÜ

¹²²⁷ ü: -MK1

¹²²⁸ āhır: şöñ S1

¹²²⁹ menzilimiz: menzilimizi MK2

¹²³⁰ “Kırk yedinci altı konagı bildirir.”

¹²³¹ yevm-i haşr: -MK1

¹²³² ve: -S1, -MK2, -İÜ

¹²³³ ve: -S1, -MK2, -İÜ

¹²³⁴ yevm-i necāt: -S1

Evvelen¹²³⁵ eşlāb-ı āb¹²³⁶ ikinci raḥm-i ümmehāt

Sevdüğün dünyā üçünci şer‘ a uydur özüñi
Tevbe it fikr eyle ḳabri ḳoyma aṣlā seyyi ‘āt

Ḥazret-i şūr ile göçersin beşinci maḥşere
Hevli çoḳdur didi anuñ añla faḥr-i kā ‘ināt

Olamaz ol günde rüşvetle tesāmüḥ istinād
Def‘ ola pes¹²³⁷ cümle āh-ı mü ‘minin-i mü ‘mināt¹²³⁸

Şol ḳadar ‘adil ide Allāhu ‘azīmü’ş-şān kim
Ala boynuzsız ḥaḳḳın urmaḳ ile boynuzlu şāt

Seyyidī cān-ı gönülden tevbe it soñ menzilüñ
Cennet ola yā ilāhī *leyse fihinne ‘l-memāt*

Sābi‘ an mādām ābdest üzredür hazret-i Rabbü’l-‘ālemīnün ḥıfz-ı emānında¹²³⁹ olmak
bu yedi ḥaşletün nazmı manzūmede mezkūrdur.

Fī Beyāni Esmā ‘i’l-Enbiyā ‘i *Salavātullāhi ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhimi İlletü Zükirat*
Fi’l-Ḳur ‘ān

Nazm¹²⁴⁰:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

[87b] Ādem ü İdrīs ü Eyyüb ü Yūnus İbrāhīm ü Hūd
Mūsā Nūḥ u ‘İsā Süleymān daḥı Ḥarūn u Vedūd

Şālih İsmā‘ il ü İṣḥaḳ Yūsuf u Ya‘ḳūb u Yese‘
Zülkif İlyās u Zū’l-Ḳarneyn ‘Üzeyr Loḳmān tut

¹²³⁵ evvelen: evvelā

¹²³⁶ eşlāb-ı āb: eşlāb u āb MK2, İÜ

¹²³⁷ ola pes: -S1

¹²³⁸ āh-ı mü ‘minin-i mü ‘mināt: āh u mü ‘minin-i mü ‘mināt İÜ

¹²³⁹ ḥıfz-ı emānında: ḥıfz u emānında MK2

¹²⁴⁰ beyt: nazm MK1

Lût u Dâvud u Şu^ç ayb Yaḥyâ vü Zekerîyyâ tamâm
Cümle serdâr-ı Muḥammed şalli Seyyidî eyle sūd

Fî Beyāni’ş-Şaḥā’ifi Ve’l-Kütüb

Ya^ç nî enbiyâ-yı ^çizām *şalavâtullāhi te^çālā*¹²⁴¹ *çālā nebiyyinā ve aleyhim* üzerlerine
nüzûl¹²⁴² beyân olunur. Ḥazret-i Ādem’e şuhuf on, ḥazret-i İbrāhîm’e on, ḥazret-i Şît’e
elli, ḥazret-i İdrîs’e otuz, ḥazret-i Mūsâ’ya Tevrât, ḥazret-i Dâvud’a Zebûr, ḥazret-i
^çİsâ’ya İncîl, ḥazret-i Muḥammed Muştafâ’ya¹²⁴³ *çaleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma*¹²⁴⁴
nâsiḥ-i cemî^ç-i kütüb Qur’ân-ı ^çaẓîmü’ş-şân nazmı manẓûmede mezkûrdur.

Fî Beyāni Ḥilāfeti’l-Ḥulefâ’

Beyt:

[Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün / Mefâ^ç ilün]

İki yıl üç ay ḥilāfet sürdi¹²⁴⁵ Ebû¹²⁴⁶ Bekr-i cihân

On sene altı ay daḥı sürdi ^çÖmer şāḥib-kırân

On iki yıl daḥı icrâ itdi ^çOşmân-ı ber-rızā

Ṭoḳuz ay dōrt yıl daḥı ḳaldı¹²⁴⁷ ^çAliyyi’l-Murtaẓā

Altı ay daḥı ḥilāfet sürdi¹²⁴⁸ anuñ oḒlı Ḥasan

Cümlesi Seyyidî otuz yıl zabta ḡaflet itme sen

Fî Beyāni’l-Ḥişālî’l-Erba^ç ati Li-Def^ç i’l-Fakri

İmām Faḥreddîn Rāzî *Tefsîr-i Kebîr*’inde buyururlar: Bir âdem dōrt şey’e müdâvemet
ü¹²⁴⁹ mülâzemet itse âteşi faḳrdan ḥalâş olur. Evvelâ¹²⁵⁰ gicenün üç bölüğinden¹²⁵¹
biri¹²⁵² kalduḒda uyaniḳ bulunsa. İkinci vaḳt¹²⁵³ girmezden evvel âbdestli bulunsa, zîrâ

¹²⁴¹ te^çālā: -İÜ, -NA

¹²⁴² nüzûl: nüzûli NA

¹²⁴³ Muştafâ’ya: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹²⁴⁴ ^çaleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma: ^çaleyhi’s-selāma MK2, İÜ

¹²⁴⁵ sürdi: sürdiler S1

¹²⁴⁶ Ebû: Bū S1

¹²⁴⁷ ḳaldı: ḳıldı MK2, İÜ, NA

¹²⁴⁸ sürdi: ḳıldı S1, MK2, İÜ

¹²⁴⁹ ü: S1

¹²⁵⁰ evvelâ: evvelkisi MK1, NA

¹²⁵¹ bölüğinden: bölükden MK1

¹²⁵² biri: -MK2

¹²⁵³ vaḳt: vaḳti S1, MK2

kıyāmet gününde mü 'minler üç mertebe nūriyla münevver olsalar¹²⁵⁴ gerek. Evvelā gün gibi siz kimsiz didükde ezānı¹²⁵⁵ cāmi' den¹²⁵⁶ munṭāzır olanlardanız¹²⁵⁷. İkinci ay gibi siz kimsiz didükde vaktinden¹²⁵⁸ evvel ābdest alanlardanız¹²⁵⁹. Üçüncü yıldız gibi siz kimsiz didükde ezānı¹²⁶⁰ [88a] işitdiğimiz gibi her ne hālde isek ferāḡat idüp 'alā-kavlin yigirmi yedi fażileti cāmi' -i şerā'it-i mevcūda¹²⁶¹ mevāni' -i mürtefi' a cemā'at ile¹²⁶² beş vakti edāya 'azīmet idenlerdeniz. Hiç gelmeyenün¹²⁶³ ve¹²⁶⁴ kılmayanuñ¹²⁶⁵ dīni ašlā bilmeyenün¹²⁶⁶ Qur'ān u¹²⁶⁷ ḥadīş ü¹²⁶⁸ fıkḥ-ı şerīfden öğüt almayanunñ ḥālī sū'in mevlā bilür. Bir gün cezā-yı lāyıkın bulur, kōrkarın¹²⁶⁹ ebedī nār içre kalur, Rabbüm cemi'¹²⁷⁰ ümmet-i Muḥamedi ḥıfz eyleye, āmīn. Üçüncü ezān okunmadan cāmi' e vara. Dördüncü vitrdn şöñra fā'idesiz dünyā kelāmı söylemeden¹²⁷¹ yatmak, nazmı manzūmede zikr olundu.

Fī Beyāni Duḡūli Sitteti Neferin İlä-Cehennemī Bilā-Su'ālīn

Zulm ile ḥükkām, 'inād ile 'Arab, kibr ile şāḥib-nüfūz¹²⁷², ḥıyānet ile tüccār, cehl¹²⁷³ ile kūy kavmi, ḥased ile 'ulemā, murād bu altıya ḥaşr olmak üzre degildir. Ġāliban bu altı ḥaşlet-i mezmūma bunlarda¹²⁷⁴ bulunmak iledür ve illā her birinde¹²⁷⁵ herkesün ḥışsesi vardur, ḥāceti olan mülāḥaza ider, toḡrıca gider, lezzet¹²⁷⁶ -i tā'āt ü imānı¹²⁷⁷ ṭaṭar, her ne dirse şer' ol yola gider, hiç dimez bu yolda ana ve peder.

¹²⁵⁴ olsalar: olsa MK2

¹²⁵⁵ ezānı: ezāna İÜ, NA

¹²⁵⁶ cāmi' den: cemā'atden evvel MK2

¹²⁵⁷ olanlardanız: olanlarız S1

¹²⁵⁸ vaktinden: vaktiden MK1, MK2

¹²⁵⁹ alanlardanız: alanlardan MK2

¹²⁶⁰ ezānı: ezān MK1, MK2, NA

¹²⁶¹ mevcūda: mevcūdda S1

¹²⁶² ile: -S1, -İÜ

¹²⁶³ gelmeyenün: gelmeyenler MK1, NA

¹²⁶⁴ ve: -S1, -MK2, -NA

¹²⁶⁵ kılmayanuñ: -S1; kılmayanlar: MK1, NA

¹²⁶⁶ bilmeyenün: bilmeyenler MK1, NA

¹²⁶⁷ u: -İÜ

¹²⁶⁸ ü: -İÜ

¹²⁶⁹ kōrkarın: kōrkarım S1

¹²⁷⁰ cemi': cümle İÜ

¹²⁷¹ söylemeden: söylemedin MK2

¹²⁷² nüfūz: nüfūr MK1

¹²⁷³ cehl: cehile S1

¹²⁷⁴ bunlarda: bunlardan S1

¹²⁷⁵ birinde: birinden MK1, NA

¹²⁷⁶ lezzet-i: -MK2

¹²⁷⁷ lezzet-i tā'āt ü imānı: lezzet-i tā'āt-i imān S1, İÜ

Beyt:

[Fā^ˆ ilātūn / Fā^ˆ ilātūn / Fā^ˆ ilātūn / Fā^ˆ ilūn]

Altı kimse gire nāra didi ol ḥayrū'l-verā

Zulm ile ḥākim olanlar cehl ile ehl-i ḳurā

Kibr ile a^ˆ lā-yı ḳarye hem ta^ˆ aṣṣubla ^ˆ Arab

Ehl-i ^ˆ ilm olan ḥased tācir ḥıyānet fi'ṣ-ṣirā

Seyyidī ḡafletde ḳalma cümleden gel tevbe it

Yoḥsa¹²⁷⁸ ḥālūn müṣkil olur yoḳ-durur¹²⁷⁹ ḳūn u ḳerā

Fī Beyāni Ḥiṭābātī'l-Ḳabri Külle Yevmin Seba^ˆ Merrātin

Mezkūr olan altı menzilden dördüncü ḳabrdür. Her günde yaradıldığı¹²⁸⁰ vāḳtten¹²⁸¹ fermān-ı Rabbū'l-^ˆ ālemīn ile melek¹²⁸² ne yerden ṭobraḳ aldı ise ol mevzi^ˆ elbette¹²⁸³ anuñ ḳabridür. Yedi kerre¹²⁸⁴ girecek¹²⁸⁵ faḳīre nidā ider, [88b] bilmez faḳīr¹²⁸⁶ ne işler, ne ider, ḥarām yir, ḥarām yudar. Ne olursa olsun bir gün gider¹²⁸⁷. Evvelkisi yalnızlık eviyem baña¹²⁸⁸ yoldaş ile gel, yoldaş¹²⁸⁹ ḥazret-i şer^ˆ ile ^ˆ ameldür¹²⁹⁰. İkinci¹²⁹¹ zulmet eviyem ziyā ile gel, ziyā beş vāḳt namāza ^ˆ ale'l-kemāl müdāvetmetdür. Üçüncü ṭobraḳ¹²⁹² eviyem eşvāb ile gel, şevbi ḥazret-i faḥr-i kā'ināta kemāli¹²⁹³ intisābdur. Dördüncü yılan eviyem tiryāk ile gel, tiryāk her umūrında besmeleyi eksük itmeyüp¹²⁹⁴ ḥavfen *minellāhi* göz yaşı aḳıtmak¹²⁹⁵. Beşinci ṭarlık¹²⁹⁶ eviyem vüs^ˆ at ile gel

¹²⁷⁸ yoḥsa: yoḳsa İÜ

¹²⁷⁹ yoḳdurur: yoḳdur MK1, İÜ

¹²⁸⁰ yaradıldığı: -MK1

¹²⁸¹ vāḳtten: vāḳtde MK1, S1, NA

¹²⁸² melek: -MK1

¹²⁸³ elbette: -MK1, -NA

¹²⁸⁴ kerre: kerecik S1

¹²⁸⁵ girecek: -S1

¹²⁸⁶ faḳīr: -İÜ

¹²⁸⁷ gider: -S1

¹²⁸⁸ baña: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹²⁸⁹ yoldaş: -S1

¹²⁹⁰ ^ˆ ameldür: -MK1, -NA

¹²⁹¹ ikinci: ikincisi MK2

¹²⁹² ṭobraḳ: ḳıblaḳ S1

¹²⁹³ kemāli: -İÜ

¹²⁹⁴ itmeyüp: itmemek İÜ

¹²⁹⁵ ḥavfen minellāhi göz yaşı aḳıtmak: -İÜ

¹²⁹⁶ ṭarlık: darlık S1, İÜ

vüs¹²⁹⁷ at¹²⁹⁷. Altıncı açlar¹²⁹⁸ eviyem azıqla gel, azıq merātib-i şalişe ile sa¹²⁹⁷adet-i takvādur. Yedinci on sekiz yelkenden¹²⁹⁹ toldurulmuş¹³⁰⁰ şedīd rūzigārılı günde gemi öninde şu nice yarılırsa pek yerler öninde eyle¹³⁰¹ yarılır¹³⁰² münkereyni ve nekīreyne¹³⁰³ ¹³⁰³ مِنْ رَبِّكَ وَمَا دِينُكَ وَ مَنْ نَبِيِّكَ ¹³⁰⁴ hitābı ile su¹³⁰⁴āl eviyem cevāb ile gel, cevāb¹³⁰⁵ dünyāda cemī¹³⁰⁵ cevābından¹³⁰⁶ kendüyi¹³⁰⁷ işyān-ı tuğyāndan¹³⁰⁸ hıfz idüp āhirete pākça gidüp Rabbü'l-¹³⁰⁹ālemīn'den cevāb-ı bā-şavāba tevfikin¹³⁰⁹ recādur¹³¹⁰.

Fī Beyāni İsnā ve 'İşrīn Mes'eleten 'Ale't-Ta'āmi

Her günde yinilen ta¹³¹¹ām üzerinde yigirmi iki¹³¹¹ mes'elet mezkūrdur. Gerçi dahı ziyāde var ise de keşretinde¹³¹² zarar¹³¹³ altı, üzerinde farz dört, sünnet dört, müsteḥab dört, devā iki, mekrūh iki.

Beyt:

[Fā¹³¹⁴ ilātün / Fā¹³¹⁴ ilātün / Fā¹³¹⁴ ilātün / Fā¹³¹⁴ ilün]

Altı zarar oldu dörder¹³¹⁴ farz¹³¹⁵ u sünnet müsteḥab

İkisi anuñ devā mekrūh iki kaçmak eḥab

Altı zarardan evvelā Hūdā ḥavfı qalbinden çıkmak *e¹³¹⁶āzanallāhu te¹³¹⁶ālā*. İkinci ḥalka [89a] merḥameti¹³¹⁶ kalmamak, *Elsine-yi Nās*'da meşhūr olan söz ki bir tok bütin ¹³¹⁷ālemi tok şanur didikleri dahı bunu¹³¹⁷ mü'eyyeddür, fukara-yı şālihīne ise merḥamet ¹³¹⁸ḥadīş-i şerīf ve emşālī¹³¹⁹ ile şābitdür. Ḥazret-i Rabbü'l-¹³¹⁹ālemīn

¹²⁹⁷ vüs¹²⁹⁷ at: -S1

¹²⁹⁸ açlar: aç S1

¹²⁹⁹ yelkenden: yelkenin S1; yelkeni: MK2; yelken: MK1, NA

¹³⁰⁰ toldurulmuş: dolmuş MK2

¹³⁰¹ eyle: böyle S1; öyle: İÜ

¹³⁰² yarılır: yarılırsa S1

¹³⁰³ nekīreyne: nekīreyni S1

¹³⁰⁴ hitābı: hitāb MK1, S1, MK2, NA

¹³⁰⁵ cevāb: cevābı S1

¹³⁰⁶ cevābından: cevābında MK1, NA

¹³⁰⁷ kendüyi: kendi ve MK2

¹³⁰⁸ işyān-ı tuğyāndan: işyān u tuğyāndan MK2, İÜ

¹³⁰⁹ tevfikin: tevfikini MK1

¹³¹⁰ recādur: recādan İÜ

¹³¹¹ iki: -MK2

¹³¹² keşretinde: keşretinden İÜ

¹³¹³ zarar: zarar S1

¹³¹⁴ dörder: dördüncü S1

¹³¹⁵ farz: -S1

¹³¹⁶ merḥameti: merḥameten MK2

¹³¹⁷ bunu: -S1

¹³¹⁸ şerīf: şerīfi S1

¹³¹⁹ emşālī: emşāl MK1, MK2

muḥabbet-i merḥametlerin¹³²⁰ cümlemüzün ḳalbinde dā'im ü şābit¹³²¹ eyleye, aḡniyāya tevfiḳ olup fuḳarāyı şoylaya, ʿālim olan her kim ise ḥaḳ kelāmın¹³²² söyleye, āmin.

Māye-yi ulāda padişāh olan ʿÖmer bin ʿAbdu'l-ʿaziz'ün¹³²³ ki ḥazret-i ʿÖmer'ün oḡlı kızının oḡlıdur anuñ ve etḳiyā-yı selefden Bişr-i Ḥāfi'nün ḥālātları ḥikāye-yi şābitelerin beyān idelim, aḡniyā ʿibret ala, anlaruñ yolına gele, fuḳarā ʿibret ala¹³²⁴, faḳr¹³²⁵ zevḳine ṭala, imān ile öle, ebedi rāḥatda ḳala, āmin. Devlet faḳrı¹³²⁶ bilmeyüp şabrdan ḥişşe alamayup ebvāb-ı aḡniyāda dā'imā deverān u¹³²⁷ cevelān idüp envā-ı ḥiyel¹³²⁸ ile ʿarz-ı ḥacāt ve eşnāf-ı temelluḳāt¹³²⁹ iderek giderse ḥāl¹³³⁰ ne olıcaḳ.

Fī Beyāni Aḥvāli ʿÖmer bin ʿAbdu'l-ʿaziz

Padişāh olmadan evvel ḥacc-ı şerīfe¹³³¹ giderken bir sāḥil-i baḥre ḳondılar, ʿibret ile nazar iderken deryā dalgası¹³³² bir tavuḳ meytesin¹³³³ ṭaşra sürer. Bir faḳire ḥātūn ḥicāb ile gözedüp¹³³⁴ meyte ṭaşra çıkınca ḥātūn elin¹³³⁵ uzadır, alur gider. Ḥazret-i ʿÖmer bin ʿAbdu'l-ʿaziz'i¹³³⁶ ḥayret aḥz idüp “Yā ḥātūn meyte ḥarām idügin ʿulemādan işitmediñ mi?” didükde bükā idüp¹³³⁷ “Belī işitdüm, velākin vaḳt-i zarūretde ḥarām ḥelāl olur diyü daḥı¹³³⁸ işitdüm. Benim ehlim āḥirete gitdi, [89b] evlādılarım ḡāyet muḫtarr oldılar, kimseye ʿarz-ı ḥacet idemedim ve feryādlarına taḥammülüm¹³³⁹ daḥı¹³⁴⁰ ḳalmadı.”, aña binā'en didükde ʿÖmer bin ʿAbdu'l-ʿaziz'ün ḳalb-i pākları¹³⁴¹

¹³²⁰ muḥabbet-i merḥametlerin: muḥabbet ü merḥametlerin S1

¹³²¹ dā'im ü şābit: dā'imā şābit MK1, S1

¹³²² kelāmın: kelām MK2; kelāmı: İÜ

¹³²³ ʿAbdu'l-ʿaziz'ün: ʿAbdu'l-ʿaziz MK2

¹³²⁴ ʿibret ala: -S1

¹³²⁵ faḳr: -S1; faḳir: MK2

¹³²⁶ faḳrı: faḳiri S1, MK2

¹³²⁷ u: -S1

¹³²⁸ ḥiyel: ḥile S1

¹³²⁹ eşnāf-ı temelluḳāt: eşnāf u temelluḳāt MK1

¹³³⁰ ḥāl: ḥālī S1

¹³³¹ ḥacc-ı şerīfe: ḥacca İÜ

¹³³² dalgası: ṭalkası MK2, İÜ

¹³³³ meytesin: meytesi S1

¹³³⁴ gözedüp: gözedür MK1, S1, MK2

¹³³⁵ elin: elini MK2

¹³³⁶ ʿAbdu'l-ʿaziz'i: ʿAbdu'l-ʿaziz MK2

¹³³⁷ bükā idüp: -MK1, -MK2, -İÜ, NA

¹³³⁸ diyü daḥı: daḥı diyü MK2

¹³³⁹ taḥammülüm: taḥammül S1

¹³⁴⁰ daḥı: -MK2

¹³⁴¹ pākları: pāklarına MK2

bir mertebe rik̄kate geldi ki¹³⁴² nāfile olmak gerek. Beyt-i Rabbü'l-‘ālemīn'i¹³⁴³ ve kabr-i faḥr-i kā'inātı¹³⁴⁴ ziyāret üzre ḥātūna iḥsānı¹³⁴⁵ taḳdīm ü terciḥ idüp ḥātūna meyteyi¹³⁴⁶ bırakdurup devesini zād u¹³⁴⁷ zevādesi¹³⁴⁸ ile ve ḥarcılığın bi't-tamām teslīm itdükde¹³⁴⁹ Rabbü'l-‘ālemīn ol şüretde bir melek ḥalk itdi, ḥüccāc bile zan iderler idi. Vaḳt-i ekl ü şürbde görünmezdi, ḥüccāc döndükde istiḳbāl itdi, ḥikmetin su'āl itdüklerinde ilhām ile i'lām olundu, sizün gördüğünüz melek idi, ol yetimlere¹³⁵⁰ ve¹³⁵¹ maḥzūne vālidelerine merḥamet itmesi ḥürmetine cümleden ḥaccın ḥacc¹³⁵²-ı mebrūr itdüm dindi¹³⁵³. Ve ḥikāyesi ṭavīldür¹³⁵⁴ iḥtişār idelüm. Vaḳt-i defnde¹³⁵⁵ semā¹³⁵⁶ cānibinden¹³⁵⁷ bir ḥaṭṭ-ı 'adīmü'n-naẓīr laḥd içine düşdi yazılmış¹³⁵⁸ *emānun minallāhi el-‘azīzi'l-ḡaffāri li-‘Ömer bin ‘Abdu'l-‘azīz mine'n-nār* dinmiş, Rabbüm şefā'atlerin¹³⁵⁹ müyesser eyleye. Hīn-i ḥilāfetlerinde koyuna çoban gitmez¹³⁶⁰ oldı ve yılan kimseyi şokmaz oldı, o¹³⁶¹ hemān kim öldi, herkes şıfatın buldı. 'Aḳıbeti kendü ḥādīmlerinden birine erbāb-ı ḥasedine¹³⁶² beytü'l-māldan bir kaç aḳçe virüp aḡu yedirdiler ve ḥis itdi, yedügin¹³⁶³ ve yedüreni ḥalvet idüp ḥaḳıḳatın su'āl itdükde vuḳū'ı¹³⁶⁴ üzre ḥaber virdükde “Benim aḥbābum çokdur, var aldığını aḳçeyi gine¹³⁶⁵ maḥalline ḳo ve firār it, ben afv [90b] itdüm.” didi ve götürdi. Ve ḥazret-i 'Azrā'il daḡı

¹³⁴² ki: -S1

¹³⁴³ 'ālemīn'i: 'ālemīn S1, MK2

¹³⁴⁴ kā'inātı: kā'inātuñ S1

¹³⁴⁵ iḥsānı: iḥsāna S1

¹³⁴⁶ meyteyi: meyyiti MK2

¹³⁴⁷ u: -S1

¹³⁴⁸ zād u zevādesi: zād-ı zevāde S1; zād u zevādesini: MK2

¹³⁴⁹ itdükde: eyledükde İÜ

¹³⁵⁰ yetimlere: yetimler S1

¹³⁵¹ ve: -MK1, -S1, -İÜ

¹³⁵² ḥacc: -S1

¹³⁵³ dindi: didi S1

¹³⁵⁴ ṭavīldür: ṭavīledür MK1, S1, NA

¹³⁵⁵ defnde: defninde S1

¹³⁵⁶ semā: semādan S1

¹³⁵⁷ cānibinden: -S1

¹³⁵⁸ yazılmış: -S1

¹³⁵⁹ şefā'atlerin: şefā'atin S1

¹³⁶⁰ gitmez: gütmez MK2

¹³⁶¹ o: -S1, -MK2, -İÜ

¹³⁶² ḥasedine: ḥased MK1, NA

¹³⁶³ yedügin: yedüginini MK2

¹³⁶⁴ vuḳū'ı: vuḳū'u S1

¹³⁶⁵ gine: yine S1, İÜ

ol devletliyi kabz idüp āhirete getürdi ¹³⁶⁶ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ¹³⁶⁷ aşr¹³⁶⁷ pādişāhları cürm idene¹³⁶⁸ tevķir iderler¹³⁶⁹, haq söyleyeni taḥķir iderler, belki katl ve¹³⁷⁰ nefy iderler, bā^c iş-i bādisi ^c amelsiz ālim olup kelimāt-ı haqdan sükūt iden ^c ulemādur.

Beyt:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Bilmeyen ider ne çāre bā^c işi cehl-ile cāh

Ehl-i ^c ilmim fāzılam diyenlere Seyyid ne hāl

Añsızın gelse ecel imān ile etseñ sefer

Hālışan kim dirse āmin göstere Rabbüm cemāl

āmīn āmīn yā müte^cāl.

Fī Beyāni Ahvālī Bişri'l-Hāfi

Bişr-i Hāfi bir gün¹³⁷¹ vāķi^casında ḥazret-i faḥr-i kā'inātı gördi ve sa^cadet ile peygamberimiz ^caleyhi's-şalātu ve's-selām “Yā Bişr! Seni aķrānuñ beyninde ne şey ^cālī kıldı?” didükde “Siz a^clemsiz” diyü cevāb didükde¹³⁷² yine Muḥammed Mustafā *şallallāhu te^cālā*¹³⁷³ ^caleyhi ve sellem “Dört şeydür” buyurdılar ve ta^cdād itdiler. Evvelā sünnet-i şerifime¹³⁷⁴ teşebbüşüñ. İkinci ^cibādullāha ğarazsız naşihat eylemek. Üçünci evlādıma ve aşhābıma ta^czīm ve tevķirüñ. Dördünci şālīhlerüñ ve fuķarānuñ rızā'enillāhı hizmet-i meşrū^casında bulunmak, manzūmede nazmı mezkūrdur. Ta^cām üzerinde olan¹³⁷⁵ altı zarardan üçüncü ^cibādāt u tã^cāt¹³⁷⁶ kendüye ğāyet¹³⁷⁷ ağır gelmek. Dördüncü ibādāt u tã^cātuñ lezzetin bulmamak. Beşinci naşihatüñ¹³⁷⁸ diyene ve tıyana te^cşiri¹³⁷⁹ olmamak¹³⁸⁰. Altıncı cümle gizlü marazı hareket itmek, huşuşā ḥarāmdan

¹³⁶⁶ “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz derler.” (Bakara, 2/156).

¹³⁶⁷ ^c aşr: ^c aşrımız MK2

¹³⁶⁸ idene: idenlere MK2

¹³⁶⁹ iderler: ider MK2

¹³⁷⁰ ve: -MK1, -İÜ, -NA

¹³⁷¹ gün: günde S1

¹³⁷² didükde: virdikde S1, MK2

¹³⁷³ te^cālā: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹³⁷⁴ şerifime: şerifiye MK1

¹³⁷⁵ olan: -MK1, -S1, -MK2

¹³⁷⁶ tã^cāt: tã^cātı MK2

¹³⁷⁷ ğāyet: -MK2

¹³⁷⁸ naşihatüñ: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹³⁷⁹ te^cşiri: te^cşir MK1, S1, MK2

¹³⁸⁰ olmamak: olmak MK2

ola. Dört farzdan evvelā helālden yemek. İkinci kısmete rāzı olmak. Üçüncü ni‘meti mevlādan bilmek. Dördüncü yedügi ni‘metün kuvveti bedeninden¹³⁸¹ [90b] gidinceye dek to‘kuz a‘zāsıyla Rabbisine işyān itmemek.

Dört sünnetden evvelā evvelinde bismillāh demek. İkinci āhırinde ḥamd itmek. Üçüncü evvelinde ve āhırinde el yuma‘. Dördüncü sağ dizin diküp sol ayağın döşemek.

Dört müsteḥabdan¹³⁸² evvelā kendü öninden yemek. İkinci lo‘kmayı küçük itmek. Üçüncü āḥaru‘ lo‘kmasına bakmamak. Dördüncü¹³⁸³ ağızın¹³⁸⁴ çapırdatmamak.

İki devādan evvelā barmağın yalamak. İkinci döküleni devşürmek.

İki mekrūhdan evvelā üfürmek, buza‘-ı ra‘īka çıkınca ya‘nī ince tükürük. İkinci ta‘āmı ko‘klamak, mecmū‘ı yigirmi iki, nazmı manzūmede mezkūrdur.

Fī Beyāni Mūcibāti’l-Fa‘ri ve Hiye Erba‘ate ve Erba‘üne

Ḥazret-i Resūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḥterem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemün*¹³⁸⁵ كَذَلِكَ بَيَّرَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا buyurdıkları emirdür, Rabbüm cümle ümmet¹³⁸⁶-i Muḥammed’ün ‘ulemā¹³⁸⁷ ve şuleḥāsın şabr u taḥammül olunmayacak miqdārı fa‘rden ve esbābından hıfz eyleye. İmdi esbāb-ı fa‘r kütüb-i mu‘teberede¹³⁸⁸ ta‘līm-i mü‘teallim yazduğı üzere kırk dördür¹³⁸⁹. Evvelā cümle günāhdan kaçmamak. İkinci kızden¹³⁹⁰ ictināb itmemek. Üçüncü çok uyumak. Dördüncü maḥşuşca şabāḥ namāzı vaktinde uyumak. Beşinci ‘ilmi zāyi‘ itmek. Altıncı çıplak yatmak. Yedinci kā‘imen tebevvl etmek meger bel ağrısına mübtelā ola, ol vaktde ḥammāmda¹³⁹¹ kā‘imen tebevvlün¹³⁹² cevāzı ve maḥalli sābıkda zıkr olundu. Sekizinci cünüb iken ta‘ām¹³⁹³ yemek. To‘kuzuncı yanı üzere yaturken yemek, meger rencber ola. Onuncı kibrinden nāşī¹³⁹⁴ yire [91a] düşen ta‘āmı devşürmemek. On birinci eşvābı ile ev süpürmek, eger gice ile

¹³⁸¹ bedeninden: bedenden S1

¹³⁸² müsteḥabdan: müsteḥab İÜ

¹³⁸³ dördüncü: -S1

¹³⁸⁴ ağızın: ağızını İÜ

¹³⁸⁵ sellemün: sellem MK1, S1

¹³⁸⁶ ümmet: -İÜ

¹³⁸⁷ ‘ulemā: ‘ulemāyı S1

¹³⁸⁸ mu‘teberede: mu‘teberden MK1, NA

¹³⁸⁹ dördür: dört S1

¹³⁹⁰ kızden: kızde MK1

¹³⁹¹ ḥammāmda: -İÜ

¹³⁹² tebevvlün: tebevvlde S1

¹³⁹³ ta‘ām: -MK1, -S1, -NA

¹³⁹⁴ nāşī: -S1

süpürmek lâzım gelürse ucın cüz'ice âteşe tuta, 'illetimüzi hayvânât var ise kaçsun dimekdür¹³⁹⁵. On ikinci şarımsağı. On üçüncü şoğanı yakmak. On dördüncü gice ev süpürmek. On beşinci evde süpüründi kırmak. On altıncı kendüden ihtiyârın önince yürümek. On yedinci anasın babasın adı ile çağırmaq. On sekizinci sekiz nev' ağacın dış kırdamak.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Nar ağacı yonca yavşan ılğın u mersin haşır

Dağı reyhân süpür ki kırdama olma faķır

On toközuncü toprağ¹³⁹⁶ ve¹³⁹⁷ çamurla el yumak. Yigirminci eşige oturmak. Yigirmi birinci eşige tayanmak. Yigirmi ikinci gısl idecek yerde âbdest almak. Yigirmi üçüncü üzerinde olan şevbi ile yüzün silmek. Yigirmi dördüncü eşvâbı üzerinde iken dikmek. Yigirmi beşinci olduğı yerde boy¹³⁹⁸ ağı kırmak, boy ağı demek örümcek dimekdür¹³⁹⁹. Yigirmi altıncı namāza ihtimāmı¹⁴⁰⁰ az olmak. Yigirmi yedinci bāzāra ve dükkānına tiz çıkmak, meger fevt ola. Yigirmi sekizinci namāz kılduğı yerden tiz çıkmak. Yigirmi toközuncü dükkānından ve bāzārdan¹⁴⁰¹ geç dönmek. Otuzuncü dilenciden etmek kıruğı almak. Otuz birinci¹⁴⁰² vālideynin şerr ile ańmak. Otuz ikinci kab ve¹⁴⁰³ kaçağın bulaşık kırmak. Otuz üçüncü müm mıdur, fitil mıdur¹⁴⁰⁴ ve¹⁴⁰⁵ çerāğ mıdur¹⁴⁰⁶ üfürüp söyündürmek. Otuz dördüncü düğümlü kalem ile yazı yazmak. Otuz beşinci kırık tarak ile şakal taramak. Otuz altıncı anasın ya¹⁴⁰⁷ babasın du'ada unutmak. Otuz yedinci ayak [91b] üzre tön geymek. Otuz sekizinci otururken şaruğın¹⁴⁰⁸ şarmak. Otuz

¹³⁹⁵ eger gice ile sürüpmek lâzım gelürse ucın cüz'ice âteşe tuta 'illetimüzi hayvânât var ise kaçsun dimekdür -S1, -İÜ

¹³⁹⁶ toprağ: toprak İÜ

¹³⁹⁷ ve: -S1

¹³⁹⁸ boy: örümcek MK1, İÜ, NA

¹³⁹⁹ boy ağı demek örümcek dimekdür: -MK1, -İÜ, -NA

¹⁴⁰⁰ ihtimāmı: ihtimām S1

¹⁴⁰¹ bāzārdan: bāzārından S1

¹⁴⁰² otuz birinci: otuzuncü MK1

¹⁴⁰³ ve: -S1

¹⁴⁰⁴ fitilimdir: -S1

¹⁴⁰⁵ ve: -S1

¹⁴⁰⁶ çerāğındur: çerāğdur S1

¹⁴⁰⁷ ya: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁴⁰⁸ şaruğın: şarık MK1, NA

toğuzuncı virmesi vâcib mâlî virmemekde meleke idinmek¹⁴⁰⁹ dimeden¹⁴¹⁰ c̣ibâret olan buhl. Kırkıncı tahtîr a^cnî her şey'i gâyet şakınup kıt itmek. Kırk birinci isrâf itmek *Tafşîl-i Evâ'il* de zîkr olundu. Kırk ikinci tevânî ya^cnî¹⁴¹¹ za^cf üzre olmak umûr-ı dînde¹⁴¹². Kırk üçüncü emr-i dîni¹⁴¹³ heyyin görmek ya^cnî alçak görmek. Kırk dördüncü kesel ya^cnî¹⁴¹⁴ üşenmek, süstlük itmek. Bu mecmû^cinuñ nazmı manzûmede mezkûrdur.

Fî Beyâni Şerâ'itî't-Te'ehhüli

Evlenmek için şart üçdür: kudret ve¹⁴¹⁵ mesken, tevķân. Geymesine ve yemesine ve sâkin olacak mekâna kâdir ola ve nefsi dağı kemâl¹⁴¹⁶-i şehvetde ola. Farz-ı c̣ayn olan c̣ulûmı dağı¹⁴¹⁷ bildükden sonra evlenmeye¹⁴¹⁸ yer üstine¹⁴¹⁹ başdukda yer titremesi¹⁴²⁰ kütüb-i mu^cteberde¹⁴²¹ mezkûrdur, bu şurût-ı şelâşe-yi câmi^c.

Beyt:

[Fâ^cilâtün / Fâ^cilâtün / Fâ^cilâtün / Fâ^cilün]

Tevķân u kudret u mesken ola da ola c̣azab

Tevbe it olma sezâ la^cnete¹⁴²² hem çekme ta^cab

Siyyimâ bu sünenüñ şâhibi fahr-i c̣âlem

Seyyidî neşr it anı ide du^câ aşı-ı neseb¹⁴²³

Fî Beyâni Şifâtî'l-^cAşerati Fî'n-Nisâ'î

¹⁴⁰⁹ idinmek: idinmekden S1

¹⁴¹⁰ dimeden: -S1, -MK2

¹⁴¹¹ ya^cnî: -NA

¹⁴¹² za^cf üzre olmak umûr-ı dînde: umûr-ı diniyyede za^cf üzre olmak S1; umûr-ı dînde: emr-i dînde MK2

¹⁴¹³ dîni: dîn MK1

¹⁴¹⁴ ya^cnî: -İÜ

¹⁴¹⁵ ve: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁴¹⁶ kemâl: -MK1, -NA

¹⁴¹⁷ dağı: -MK2, -S1

¹⁴¹⁸ evlenmeye: evlenmezse MK1, NA

¹⁴¹⁹ üstine: üzere S1; üzerine: MK2

¹⁴²⁰ titremesi: ditremesi MK2

¹⁴²¹ mu^cteberde: mu^cteberden S1

¹⁴²² la^cnete: la^cnet MK2

¹⁴²³ aşı-ı neseb: aşı u neseb S1

İmām Ġazālī merḥūm¹⁴²⁴ *Naṣīḥatü'l-Mülūk*¹⁴²⁵ nām te'lifinde ḥaḳlarında لَا بُدَّ مِنْهُنَّ لَا dinilen nisā ṭā'ifesinüñ on şıfatın ta'cād ider. Toḳuzı mezmūm, biri maḳbūl u¹⁴²⁶ merḡūb u¹⁴²⁷ maḥbūb u¹⁴²⁸ mevdūd muttaşif olup maḣzar olanlar *Allāhu a'lem ma'dūd*. Evvelā ḥınzır şıfatı, nitekim ḥınzır ḥarām u¹⁴²⁹ ḥelāl farkın¹⁴³⁰ itmeyüp öñine her ne gelürse i'cāz itmedügi gibi, kezālik ol daḥı ḳayırmaz, ḥazret-i [92a] Rabbü'l-ālem'in bu şıfatda olan ḥātūnlara kefen, laḥd-i ḳabr¹⁴³¹ ve¹⁴³² ḥaşr¹⁴³³ u neşri fikrin¹⁴³⁴ tevfiḳ idüp tevbe müyesser eyleye ve illā mübtelā olanları ḥalāş eyleye, āmin. Selef ḥātūnlarnuñ kārları her şabāḥ olduḳda ehillerine zinhār bizim içün ḥarām yerden kesb itmek, zīrā bizim bedenimüz āteşe taḥammül itmez, dünyā ihtiyācı gelüp¹⁴³⁵ geḳer ammā

Beyt¹⁴³⁶:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

İken ednā 'azāb olan iki na'leyn geye oddan

Başında ḳaynaya beyni ḳazan ḳaynar gibi eyyām

gününüñ ḥālī¹⁴³⁷ güçdür dirlerdi *raḥmetullāhi te'ālā aleyhinne ecma'in* āmin. İkinci meymūn şıfatında¹⁴³⁸, meymūn dā'imā öñ¹⁴³⁹ eli ile yüzün, gözün, hey'etin şıḡamaḳda olduḡı gibi, ol şıfatda olan ḥātūn daḥı ekşer ḥālde āyineye nazar idüp her bayrāmda her senede ve her evlād toḡurduḳda ve evlādı¹⁴⁴⁰ sünnet olduḳda ve sā'ir kendilere¹⁴⁴¹

¹⁴²⁴ merḥūm: merḥūmuñ S1

¹⁴²⁵ naṣīḥatü'l-mülūk S1

¹⁴²⁶ u: -S1, -İÜ, -NA

¹⁴²⁷ u: -S1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁴²⁸ u: -S1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁴²⁹ u: -MK1, -MK2, -NA

¹⁴³⁰ farkın: fark S1, İÜ

¹⁴³¹ ḳabr: ḳabri S1

¹⁴³² ve: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹⁴³³ ḥaşr: ḥaşri S1

¹⁴³⁴ fikrin: fikre MK1, NA

¹⁴³⁵ gelüp: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁴³⁶ beyt: -MK1, -NA

¹⁴³⁷ ḥālī: ḥāl S1

¹⁴³⁸ şıfatında: şıfatı İÜ

¹⁴³⁹ öñ: -S1

¹⁴⁴⁰ evlādı: evlād MK1, S1, NA

¹⁴⁴¹ kendilere: kendiler S1

münāsib mevāsimde ehlinde¹⁴⁴² tākāt ü¹⁴⁴³ kudret¹⁴⁴⁴ olsun olmasun müceddeden libas-ı fāhireler kesdürüp¹⁴⁴⁵ aña nazar ve anuñla iftiḥārı kār ider, āyine yerine kitāb ve muşḥaf-ı şerif ḳosa āḫiretine pek güzel olmaz mı dı¹⁴⁴⁶? Ḳabirde rāḫat bulmaz mı dı¹⁴⁴⁷? Ebedī cennetde gülmez mi dı¹⁴⁴⁸? Gülerdi. Ammā hevā ḡālib-i ṭabī^c at cālib er geçinenlerde aña ṭālib Rabbüm ricāl ü nisāya hāb-ı ḡafletden¹⁴⁴⁹ teyakḳuḫ müyesser eyleye, āmīn. Ve¹⁴⁵⁰ bu maḥalle eşedd münāsebetle münāsibdür¹⁴⁵¹. Gerçi zamāne¹⁴⁵² ḫātūnların¹⁴⁵³ ile bir pādīşāh nisvān-ı cennet ve kerīme-yi şāḫibü'l-millet ḳurra¹⁴⁵⁴-yı ^cayn cenāb-ı Resūl, ḫazret-i Fāṭıma-yı Betül añılmaḳ münāsib degil ise de¹⁴⁵⁵ yine içlerinde ba'zı asl¹⁴⁵⁶-i neseb ^cālime vü ^cākile ḡaniyye¹⁴⁵⁷ vü faḳīre ḡaflet uyḫusından uyanmış ve şevḳ-i cināne [92b] boyanmış ve ḫazret-i Ḳur'ān'a¹⁴⁵⁸ ve ḫadīş-i faḫr-i cihāna ve fīḫ-ı Nu^cmān'a¹⁴⁵⁹ ṭayanmış ḫātūnlarda bulunur. Anlara ta^czīmen ve merḫameten ve teşvīken beyān idelüm. Ola ki cümlesine Rabbüm tevḫīd idüp cümle libāsuñ şoyulup¹⁴⁶⁰ kazana şular ḳoyulup¹⁴⁶¹ ḡassāle elinde yuyulup dört ādem omuzına binmegi her günde yedi kerre nidā iden ḳara kölük yorgansız, döşeksiz, oḡlansız, uşaksız ṭar ḳabre inmegi bir ḫoşça fikre muvaffaḳ olalar, bilmediklerin bileler, Ḳur'ān'dan¹⁴⁶², ḫadīşden¹⁴⁶³, fīḫ-ı Nu^cmān'dan¹⁴⁶⁴ öḡüt alalar ve ḫazret-i

¹⁴⁴² ehlinde: -MK1

¹⁴⁴³ ü: -MK2

¹⁴⁴⁴ kudret: -MK2

¹⁴⁴⁵ kesdürüp: kesdüdüp MK2

¹⁴⁴⁶ mı dı: mı idi MK2

¹⁴⁴⁷ mı dı: mı idi MK2

¹⁴⁴⁸ mi di: mi idi MK2

¹⁴⁴⁹ hāb-ı ḡafletden: hāb u ḡafletden MK2, iÜ

¹⁴⁵⁰ ve: -S1, -iÜ

¹⁴⁵¹ münāsibdür: münāsib S1

¹⁴⁵² zamāne: zamānımız MK2

¹⁴⁵³ ḫātūnların: ḫātūnları MK2

¹⁴⁵⁴ ḳurra: ḳurret S1

¹⁴⁵⁵ de: -S1

¹⁴⁵⁶ asl: ehl MK1

¹⁴⁵⁷ ḡaniyye: -S1

¹⁴⁵⁸ Ḳur'ān'a: Ḳur'ān MK1

¹⁴⁵⁹ ve fīḫ-ı Nu^cmān'a: -S1

¹⁴⁶⁰ şoyulup: şoyunup S1

¹⁴⁶¹ ḳoyulup: ḳoyup MK2

¹⁴⁶² Ḳur'ān'dan: Ḳur'ān S1

¹⁴⁶³ ḫadīşden: ḫadīş S1

¹⁴⁶⁴ fīḫ-ı Nu^cmān'dan S1

īmān ile öleler, cennāt-ı ʿāliyātda Һazret-i Fāṭıma-yı Zehrā'yı¹⁴⁶⁵ ve Hadice-yi Kübrā'yı¹⁴⁶⁶ ve ʿĀ'ıſe-yi Һamrā'yı bulalar, āmin, āmin, ſümme āmin. Velākin bu devlete nā'ile ve bu Һaſlete vāsıla olmağa ne lāzımdur dinilürse meʿāſiye tevbe nā-maḥreme görünmege ve Һocalaruñ kendülerde olan icmāl üzre¹⁴⁶⁷ otuz beſ Һaḳḳa riʿāyet itmemege¹⁴⁶⁸ ve vücūh-ı ſettā ile ehline muḥālefet itmege tevbe, meger ſerʿ-ı ſerīfe muḥālefet ile emr ide¹⁴⁶⁹, ol vaḳtde delīl لَطَاعَةُ لِلْمَخْلُوقِ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ' dir yaʿnī Һālīḳ'a ʿiſyān itmede kim olursa olsun maḥlūḳa uymaḳ yoḳdur, lūṭī ve zānī ve ſāribü'l-Һamr ve tārikü'ſ-ſalāt olmaḳ gibi Һazret-i Rabbü'l-ʿālemīn Һıfẓ¹⁴⁷⁰ eyleye¹⁴⁷¹, eyle¹⁴⁷² Һocalardan da ſāliḩa ḩātūnları¹⁴⁷³ ḩabībi¹⁴⁷⁴ ḩürmetine ḩalāſ eyleye. Ve ecnebī ziyy-i meſāyihde¹⁴⁷⁵ görinen ſūret uğrılarına bacı olmaḳ içün yüzün ve gözün açarak ve ſehvet ḩavfı aḡleb iken ve¹⁴⁷⁶ belki¹⁴⁷⁷ nice feſādı meſmū' iken¹⁴⁷⁸ bu ḩuyūd ile ṭarafeynde sesin¹⁴⁷⁹ [93a] daḩı eſitmek¹⁴⁸⁰ ḩarām iken gitmemege ʿazīmet iderlerse devlet baſlarına ve illā tükürürler yarın leſlerine, tefāſil¹⁴⁸¹ üzre delīl yazmağa tercemenüñ taḩammüli yoḳ, hemān ʿumūm üzre kütüb-i muʿteberede fuḩahā-yı ʿizāmuñ ḩabrden ḩıkan ḩürimiſ kerīhi'l-manzar olmuſ¹⁴⁸² ʿavrat kemüğine baḩmaḳ cā'iz deḡil buyururlar iken daḩı ne dimeḳ lāzım¹⁴⁸³, zerre ʿaḳlı¹⁴⁸⁴ olana kāfidür, ḩabbe fehmi olana vāfidür.

¹⁴⁶⁵ Zehrā'yı: Zehrā S1, İÜ

¹⁴⁶⁶ Kübrā'yı: Kübrā S1, İÜ

¹⁴⁶⁷ icmāl üzre: icmālen MK2

¹⁴⁶⁸ itmemege: itmege MK2

¹⁴⁶⁹ ide: ola MK1, NA; ider: S1

¹⁴⁷⁰ ḩıfẓ: -S1, -MK2

¹⁴⁷¹ eyleye: -MK1, -S1, -MK2

¹⁴⁷² eyle: öyle İÜ

¹⁴⁷³ ḩātūnları: ḩātūnı MK1, MK2, NA

¹⁴⁷⁴ ḩabībi: ḩabīb MK1, S1, MK2

¹⁴⁷⁵ ziyy-i meſāyihde: ziyy u meſāyihde MK2

¹⁴⁷⁶ ve: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁴⁷⁷ belki: -MK1, -NA

¹⁴⁷⁸ iken: -MK1, -S1, -NA

¹⁴⁷⁹ sesin: ses MK1, S1, MK2, NA

¹⁴⁸⁰ daḩı eſitmek: iſitmek daḩı MK2

¹⁴⁸¹ tefāſil: tefāſül MK2

¹⁴⁸² olmuſ: -S1, -NA

¹⁴⁸³ lāzım: lāzımdur S1

¹⁴⁸⁴ ʿaḳlı: ʿaḳl S1

Gelelim cehāz-ı Fāṭıma-yı Zehrā *raḍıyallāhu te‘ālā* ‘*anhā* ḥazretlerinin ḥikāye-yi ‘acībe-yi celīlesine¹⁴⁸⁵. ‘Ālem bütün ḳabzasında iken ne ḳadar cehāz virdi ḥabībesine, şimdi anı kim¹⁴⁸⁶ ider rebībesine, ekşerimüz ‘āşī ḳalbimiz ḳāsī uyara, Allāh’a¹⁴⁸⁷ tıyura, Allāhu *te‘ālā*¹⁴⁸⁸ *celle şānuhu ve ‘amme nevāluhu* ihtışār üzre ḥazret-i Ebū¹⁴⁸⁹ Bekr’e¹⁴⁹⁰ ve ḥazret-i Ömer’e¹⁴⁹¹ ve Üsāme ve Selmān’a¹⁴⁹² *raḍıyallāhu te‘ālā*¹⁴⁹³ ‘*anhüm* ḥazretlerine bir tesbīḥ, bir de içi līf ile ṭolmuş visāde ve¹⁴⁹⁴ bir de el değirmeni, bir de¹⁴⁹⁵ bardak, bir de ṭa‘ām yinecek ḳaş‘e ve¹⁴⁹⁶ bir de dibāḡat olunmuş seḥtiyān ve bir de mübārek arḳasına geydükleri şūf, on iki yerde yamalı Ebā Bekr *raḍıyallāhu te‘ālā*¹⁴⁹⁷ ‘*anhu* ḥazretleri bī-ihtiyār bükā itdükde ḥazret-i faḥr-i kā’ināt ‘*aleyhi efḍalü’t-taḥiyyāt* cevāb-ı bā-şavābında fānī dünyāya bu daḥı ḳoḳdur deyü ilzām u¹⁴⁹⁸ iskāt itdi ve bu cehāz ile ḥazret-i Fāṭıma *raḍıyallāhu te‘ālā*¹⁴⁹⁹ ‘*anhā* ne işlerdi, anı ve zamāne¹⁵⁰⁰ ḥātūnları ne kār üzre oldılar anı cāmi‘-i manzūmesin beyān idelim, ola ki ‘ibret-peṣīr olalar.

Beyt:

[Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün]

Cehāzın Fāṭıma bint-i resūlullāhi ‘ālī-şān

Götürürken Üsāmeyle ‘Ömer Bū Bekr-ile Selmān

[93b]

Ebū Bekr aḡladı didi nedür bu yā Resūlullāh

Cevābında buyurdılar fenāya bu da ḳoḳ¹⁵⁰¹ ey cān

¹⁴⁸⁵ ‘acībesine: ‘acīb ü celīlesine S1; ḥikāye-yi ‘acībesine: MK1, NA

¹⁴⁸⁶ kim: -S1

¹⁴⁸⁷ Allāh’a: Allāh S1, İÜ; Allāhu te‘ālā: MK2

¹⁴⁸⁸ te‘ālā: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹⁴⁸⁹ Ebū: Ebā S1; Ebī: İÜ

¹⁴⁹⁰ Bekr’e: Bekr MK1, S1, MK2

¹⁴⁹¹ Ömer’e: Ömer MK1, S1

¹⁴⁹² Selmān’a: Selmān MK1, MK2, NA

¹⁴⁹³ te‘ālā: -İÜ

¹⁴⁹⁴ ve: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁴⁹⁵ bir de: -İÜ

¹⁴⁹⁶ ve: -MK2

¹⁴⁹⁷ te‘ālā: -MK2

¹⁴⁹⁸ u: -MK1

¹⁴⁹⁹ te‘ālā: -S1

¹⁵⁰⁰ zamāne: zamānemiz S1, MK2

¹⁵⁰¹ ḳoḳ: ḳoḳdur MK1

Visāde subḥa göze kaş^çe vü cild ile t̃āḥūna
‘Aleyhā şemletün min şūf murakka^ç on iki mekân

Bularla ḥālını diñle el-ile ögidür arpa
İder tefsīrini bi’l-ḳalb dili dā’im okur Ḳur’ān

Bu devlet çok mıdur aña kimüñ kızı-durur¹⁵⁰² fikr¹⁵⁰³ it
Ayaḳla başının ögrür gözinden yaş aḳar her an

Ḥevātīn-ı zamāne ‘arz olunsa bu şekl-i ḥālāt
Neler söyleyelerdi kim olaydı yerleri nīrān

Bularuñ kārını diñle yazılmışdur *Evā’i* de
Çalar def elleri ḡıybet ider diller daḡı bühtān

Severler ḳalbleri dünyā yumarlar gözlerin ḥaḳdan
Ayaḳlar rakş ider ḥāşā bulara ḥoş gelür ‘iṣyān

Ricāl fehmi itmeden ḳaldı nisālar neylesün n’itsün
Derūnī tevbe itsünler olurlar¹⁵⁰⁴ lāyık-ı ḡufrān

Bize lāzım olan **Seyyid** du‘āda olayız dā’im
Sa‘ādetler siyādetler vire ol Rabb-i zū‘l-iḥsān

On şıfatdan üçünci kelb şıfatı nitekim kelb ni‘met gördükde temellük idüp
görmedükde ezāya başladuḡı gibi ḥātūn daḡı ḳocasını vüs‘at üzre gördükde izḥār-ı
muḥabbet ider, görmedükde muḥālefet ider, ezā ider, baḡtım yok imiş saña lāyık
degildüm demek ile cefā ider. Dördünci ḥayye¹⁵⁰⁵ şıfatı nitekim ḥayye şüretā işleyüp

¹⁵⁰² kızı-durur: kızıdur S1

¹⁵⁰³ fikr: fehmi MK2

¹⁵⁰⁴ olurlar: olalar S1

¹⁵⁰⁵ ḥayye: -S1

müzeyyene görüldüğü gibi hātūn da şūretā maḥbūb görünür, ammā yılan kīnin derūnında şakladığı gibi hātūn daḥı kalbinde kīn şaklar, fırsat gözedür, hazret-i Mevlā hıfz ide¹⁵⁰⁶. Beşinci kâtır şıfatı nitekim kâtır şıfatı¹⁵⁰⁷ cāmış olup ri^c āyet iden itmeyen yanında berāber olup¹⁵⁰⁸ önine geleni ısırp eñsesine¹⁵⁰⁹ geleni de¹⁵¹⁰ depdüğü gibi hātūn daḥı¹⁵¹¹ kendü özün¹⁵¹² bilür¹⁵¹³ görür kendüden ihtiyāra umūr görmüş hātūnları beğenmez, dā[’]im kendüyi [94a] öger, dilerse söger *e^c āzanallāhu te^c ālā*. Altıncı ^c akreb şıfatı nitekim ^c akrebūn hılqati ğayra ezā olduğu gibi hātūnuñ daḥı kārı¹⁵¹⁴ ğayra¹⁵¹⁵ ezā ola, anı komaḥ sezā¹⁵¹⁶ ola. Yedinci fāre şıfatı nitekim fāre bilinmez yerden dā[’]imā ev içinde olan eşyāyı helāk idüp¹⁵¹⁷ intifā^c dan kōduğı gibi hātūn daḥı¹⁵¹⁸ ev içinde olan eşyāyı ehlinden izinsiz izā^c at ü¹⁵¹⁹ ihlāk¹⁵²⁰ ider, görünmez belādur, Rabbūm hıfz eyleye. Sekizinci dilki şıfatı nitekim dilki¹⁵²¹ dā[’]imā¹⁵²² hıyel¹⁵²³ üzre yürüyüp esir-i fırsat olduğu gibi hātūn daḥı ehli evde yok iken şıḥḥat ü¹⁵²⁴ selāmetde ehlin¹⁵²⁵ gördükde izhār-ı enīn ikrār-ı cenīn¹⁵²⁶ ile¹⁵²⁷ hīle yolına gider, bilmez ne¹⁵²⁸ ki neyler¹⁵²⁹, ne işler, ne ider, koca faḳīr cümle yudar. Tokuzuncı qarğa şıfatı nitekim qarğa her ne tarafa teveccūh murād iderse ḍarrın, ḥayrın fikirsiz gitdüğü gibi hātūn da

¹⁵⁰⁶ ide: -İÜ

¹⁵⁰⁷ şıfatı: -MK1, -S1, -MK2

¹⁵⁰⁸ olup: -S1; ri^c āyet iden itmeyen yanında berāber olup: -İÜ

¹⁵⁰⁹ eñsesine: ardına S1

¹⁵¹⁰ de: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁵¹¹ daḥı: da MK1, S1, MK2, NA

¹⁵¹² özün: özünü MK2

¹⁵¹³ bilür: -MK1

¹⁵¹⁴ kārı: kār S1

¹⁵¹⁵ ğayra: ğayr S1

¹⁵¹⁶ sezā: lāyık İÜ

¹⁵¹⁷ idüp: ider S1

¹⁵¹⁸ daḥı: -S1

¹⁵¹⁹ ü: -S1, -İÜ

¹⁵²⁰ ihlāk: -S1; helak: MK2, İÜ

¹⁵²¹ dilki: -MK1, -S1, -İÜ

¹⁵²² dā[’]imā: dā[’]im MK2

¹⁵²³ hıyel: hīle S1, MK2

¹⁵²⁴ ü: -S1, -İÜ

¹⁵²⁵ ehlin: ehlini MK2

¹⁵²⁶ cenīn: cebīn S1

¹⁵²⁷ ile: ider MK1, NA

¹⁵²⁸ ne: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁵²⁹ neyler: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

mecma[‘]ü'l-fussāka¹⁵³⁰ ve merci[‘]i's-sufehāya¹⁵³¹ gider, dīnin¹⁵³² kayırmaz, Rabbüm hūlāş eyleye. Onuncı koyun şıfatı nitekim koyunda envā[‘]-ı hūşā[‘]il ki cümleden biri¹⁵³³ ne kadar semiz olsa ol kadar yab yab¹⁵³⁴ yürür ve senede birkaç kerre mahşūl virmek ve hūlāşa bir yābāna ilkā olunacak bir şey'i olmaduğı gibi¹⁵³⁵ hūātūn da mevlāsından korka, her emrini şer[‘]-i şerīfe uydura, Rabbüm cümleye müyesser eyleye. Tokuz şıfatuñ¹⁵³⁶ mezmūm olup birinūñ maqbūl olmasını¹⁵³⁷ mübeyyen sūre-yi Bakara'da 1538 āyet-i kerīmesinde hāzret-i [‘]Alī *radıyallāhu te[‘]ālā¹⁵³⁹ ‘anhu* virdüğü ma[‘]nādur, nazmı [94b] manzūmede mezkūrdur, ğaflete lāyık degildir.

Ve bu takrīb ile ricālūñ nisā üzre¹⁵⁴⁰ olan otuz beş hūkūkların beyān idelüm. Evvelā her şeyde ehline¹⁵⁴¹ itā[‘]at eylemek¹⁵⁴², meger şer[‘]-i şerīfe¹⁵⁴³ uymaya. İkinci ehline ziyādece laṭīfe üzre olmak. Üçüncü her ne kadar hīzmetinde olursa da¹⁵⁴⁴ lisān ile cerāhātın izāle¹⁵⁴⁵ dağı iderse kuşūrın i[‘]tirāf eylemek. Dördüncü ehli öldükden sonra mādāme andan şālīh olmaya āhar kocaya varmamak. Beşinci murādı¹⁵⁴⁶ üzre ehline hīzmet etmek. Altıncı eyüce rāyiḥa ile rāyiḥalanmak. Yedinci ḥinnā yakınmak¹⁵⁴⁷. Sekizinci sürme çekinmek¹⁵⁴⁸. Tokuzuncı zīnetlenmek ehli içün envā[‘]-ı zīnet meşrū[‘]adur, fī-zamāninā ve evāninā her ne kadar zīnete müte[‘]allik şiyāb-ı fāḥırası var ise geymez illā düğüne ve ecnebiyye mecālisine¹⁵⁴⁹ gitdükde geyer, kocanuñ kalbini

¹⁵³⁰ mecma[‘]ü'l-fussāka: mecma[‘] fussāka S1

¹⁵³¹ merci[‘]i's-sufehāya: merci[‘] sufehāya S1

¹⁵³² dīnin: dīn S1

¹⁵³³ biri: -MK1, -S1, -NA

¹⁵³⁴ yab: -MK1, -MK2, -İÜ

¹⁵³⁵ gibi: -S1

¹⁵³⁶ şıfatuñ: şıfatı MK2

¹⁵³⁷ olmasını: olma S1; olmasına: MK2

¹⁵³⁸ “Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru”. (Bakara, 2/201).

¹⁵³⁹ te[‘]ālā: -S1, -İÜ

¹⁵⁴⁰ üzre: üzerinde S1

¹⁵⁴¹ ehline: -MK2

¹⁵⁴² eylemek: itmek İÜ

¹⁵⁴³ şer[‘]-i şerīfe: şer[‘]e S1, MK2, NA

¹⁵⁴⁴ da: -MK2

¹⁵⁴⁵ izāle dağı: dağı izāle MK1, MK2, NA

¹⁵⁴⁶ murādı: murād MK1, MK2, NA

¹⁵⁴⁷ yakınmak: yakılmak S1

¹⁵⁴⁸ çekinmek: çekmek S1

¹⁵⁴⁹ mecālisine: meclisine MK2, İÜ

yandırur. Zîrâ şeri^c de vârid olmuş kıca hâtûnunu¹⁵⁵⁰ beş yerde hâkimden izinsiz darb ider; namâz kııl dise kıılmasa, ğusl it dise itmese, taşra çıkma dise çıkısa, döşegine¹⁵⁵¹ da^c vet itse gelmese ve zînetiñi gey dise geymese.

Beyt-i Câmî^c 1552:

[Fâ^c ilâtûn / Fâ^c ilâtûn / Fâ^c ilâtûn / Fâ^c ilûn]

Zînetûñ terk itme gel kııl çıkma taşra ola pāk

Tā ki bunda anda aşla itmeyesin āh u zār

Nefs ü dünyā sū[’]-i akrān u hevā şeytān şūm

Bā^c işdür cehl-i ğaflet baş medārı sū[’]-i cār¹⁵⁵³

Ve libāsdan kıış libāsı kalınca penbeli, yaz libāsı incede penbesiz ve me[’]kûlâtıdan¹⁵⁵⁴ mertebe-yi vüciüb beş; tuz, şu, odun, yağ, un. Manzûmede icmālen mezkûrdur. Onuncı muķārebet murād itdükde men^c itmemek. On birinci ev içinde bişürmege¹⁵⁵⁵ ve yayķamağa ve ev süpürmege müte^c allıķ şeylerden ibā itmemek, ğaniyye olup cāriyesi olursa ne [95a] güzel. On ikinci ehlinde izinsiz hārice bir şey[’] virmemek, meger cüz[’]i¹⁵⁵⁶ ola. On üçüncü ehlinde izinsiz nāfile şā[’]im olmamak, şā[’]im¹⁵⁵⁷ olsa aç ve¹⁵⁵⁸ susız kıalduğı kıalur, kıabûl olmaz. On dördüncü kıca incinecek hārekāt-ı şādıra¹⁵⁵⁹ olmamak. On beşinci evinden¹⁵⁶⁰ izinsiz çıkıkmamak. On altıncı envā^c-ı zînet ile mecma^c-ı nāsıdan hāmmāma çıkıkmamak. On yedinci hācetinden ziyāde şey taleb itmeyüp ve kesb-i hārāmdan ictināb itmek. On sekizinci ehline hüsni ile iftiħār itmemek. On toķuzuncü ehli çirkince imiş talķķir itmemek, hattā hāzret-i Fāţıma’dan hikāye olınur hāzret-i Muħammed *şallallāhu te^cālā*¹⁵⁶¹ *aleyhi ve sellem* hıķāb itmiş

¹⁵⁵⁰ hâtûnunu: hâtûnuñ MK1, S1, MK2, NA

¹⁵⁵¹ döşegine: döşege S1

¹⁵⁵² beyt-i cāmî^c: -MK1

¹⁵⁵³ Zînetûñ terk itme gel kııl çıkma taşra pāk / Tā ki bunda anda aşla itmeyesin āh u zār / Nefs ü dünyā sū[’]-i akrān u hevā şeytān şūm / Bā^c işdür cehl-i ğaflet baş medārı sū[’]-i cār: -MK1

¹⁵⁵⁴ me[’]kûlâtıdan: me[’]kûlâtıda S1

¹⁵⁵⁵ bişürmege: bişürmek MK2

¹⁵⁵⁶ cüz[’]i: cüz MK2

¹⁵⁵⁷ şā[’]im: -MK1, -S1

¹⁵⁵⁸ ve: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹⁵⁵⁹ şādıra: şadır MK2

¹⁵⁶⁰ evinden: erinden MK2

¹⁵⁶¹ te^cālā: -MK1, -İÜ, -NA

kızım miskinedir, ol hātūn ki kocası olmaya. Bir hātūn ki¹⁵⁶² bir sâ'at¹⁵⁶³ kocasıyla oturmak bir yıl ıibâdetden hayrdur¹⁵⁶⁴ buyurmuşlar ve kocasının yüzine muhabbet ile nazar itmek havl-i Ka'be'yi tavâfdan¹⁵⁶⁵ hayrludur demişler¹⁵⁶⁶. Yigirminci hüsn ü¹⁵⁶⁷ kubıldan ka'at^c-i nazar tahkîr itmek üzre olmamak¹⁵⁶⁸. Yigirmi birinci ehlinün cemî'c umûrında sürûrın taleb itmek. Yigirmi ikinci¹⁵⁶⁹ ehline nefsi için hıyânet itmemek. Yigirmi üçüncü ehli haqqını kendü haqqı üzerine¹⁵⁷⁰ taqdîm itmek. Yigirmi dördüncü ehli¹⁵⁷¹ haqqını sâ'ir akrabâsı üzerine taqdîm itmek. Yigirmi beşinci ehlinün evlâdına sögmeden ictinâb itmek. Yirmi altıncı ehli öle, evlâdı kıala, bâliğ olmadıkça ya ölmedikçe gayrı kocaya varmamak. Yirmi yedinci güler yüz ile esbâb-ı lezzete teşebbüs [95b] itmek. Yigirmi sekizinci ehli âhirete gitdikden sonra dört ay on güne dek zînetinden¹⁵⁷² ictinâb itmek. Yigirmi toközuncü ehlinün meskeninden ıiddeti bitince âhar meskene gitmemek, meger şer'an iktizâ ide, gide. Otuzuncü döşeginde¹⁵⁷³ başka yatmamak, meger izin vire. Otuz birinci ehlinün sevmedüğü kimseyi hışmından ve¹⁵⁷⁴ akrabâsından eve kıomamak rızâsı olmadıkça. Otuz ikinci ehlinün ni'c metin¹⁵⁷⁵ eger¹⁵⁷⁶ az ve¹⁵⁷⁷ eger çok inkâr itmemek. Otuz üçüncü mâlının keşreti ile ehline menn itmemek a'c nî başına kıakmamak. Otuz dördüncü ehinden talâk istememek. Otuz beşinci şavtını ehlinün şavtı üzerine ziyâde kııkarmamak *neüzübillâhi te'c âlâ*¹⁵⁷⁸ keşân-be-keşân soķâklarda ehlini maħkemelere da'vet iden hātūnün hâli ne olacak? Ol daħı¹⁵⁷⁹ dîn için olmaya, belki laħn için ve seyr-i sülûka¹⁵⁸⁰ ve çengülü düğüne

¹⁵⁶² ki: -MK2, -NA

¹⁵⁶³ bir sâ'at: -MK1, -S1

¹⁵⁶⁴ hayrdur: hayrludur MK2

¹⁵⁶⁵ tavâfdan: tavâf itmeden S1

¹⁵⁶⁶ demişler: buyurmuşlar S1

¹⁵⁶⁷ ü: -MK1

¹⁵⁶⁸ olmamak: olmak S1

¹⁵⁶⁹ yigirmi ikinci: yigirminci MK2

¹⁵⁷⁰ üzerine: üzre S1

¹⁵⁷¹ ehli: ehlinün MK1, NA

¹⁵⁷² zînetden: zînetinden MK1, MK2

¹⁵⁷³ döşeginde: döşeginden S1, MK2

¹⁵⁷⁴ ve: -S1

¹⁵⁷⁵ ni'c metin: ni'c meti S1; ni'c metin: ni'c metini MK2

¹⁵⁷⁶ eger: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹⁵⁷⁷ ve: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁵⁷⁸ te'c âlâ: -MK2

¹⁵⁷⁹ ol da: ol daħı MK1

¹⁵⁸⁰ seyr-i sülûka: seyr ü sülûka MK2

göndermez deyü ola. Öyle¹⁵⁸¹ hātūn tizce öle, kocası hoşcasın ele tābi[°] ola, yüzi güle, āmin.

Ve¹⁵⁸² bundan şoñra gerçi tatvīl olursa da lāzım geldiği hātūnların kocalar¹⁵⁸³ üzerinde olan kırk beş hūkūda beyān olunmak ile hayr ile añılmamıza bā[°] iş ola, Rabbüm şehādetleri ile cürmümi[°] afv idüp Seyyidi¹⁵⁸⁴-yi haķır cennet bula, āmin diyenler imān ile öle, āmin. Zevc ü¹⁵⁸⁵ zevce beyninde olan hūkū-ı mecmū[°] bizüm vāķif olduğumuz icmālen seksen oldu.

İmdi hātūnların kocalar üzerinde olan kırk beş hūkūdan evvelā koca ehline¹⁵⁸⁶ [96a] ma[°] rūf ile mu[°] āşeret itmek ya[°] nī hoşça geçinmek. İkinci hātūnıñ kötü hūyına şabr itmek. Üçüncü mülā[°] abe itmek¹⁵⁸⁷. Dördüncü mülātafe itmek, peygamberimiz bu kadar[°] izz¹⁵⁸⁸ ü şeref ve¹⁵⁸⁹ kadr¹⁵⁹⁰ u¹⁵⁹¹ cāh ile hāzret-i[°] Ā’işe ile müsābaķa iderlerdi, gāh geçerler, gāh geçilürlerdi ve bir hadīş-i şerīfde¹⁵⁹² buyurdu¹⁵⁹³ “imān cihetinden mü’minün ekmel-i hūķu güzel olup¹⁵⁹⁴ ehli¹⁵⁹⁵ ile eltaf olandur” buyurdılar. Beşinci münkerāt üzre müsā[°] ade bābın açmamak¹⁵⁹⁶, hattā zamān-ı cāhiliyyetde kūh-ı müfside hātūnlar tāzece gelin olanlara vaşiyet-i bātilaları bu idi ki kızım kocaya vardukda mızrağınun demürin çek¹⁵⁹⁷, müsā[°] ade ve müsāmaķa iderse eti ķalkanınun üzerine koy¹⁵⁹⁸, yine¹⁵⁹⁹ müsāmaķa idüp men[°] itmezse kılıcı ile etün kemüğün kır, eger yine müsāmaķa iderse pelenle ğayrı merkebündür¹⁶⁰⁰ bin¹⁶⁰¹ dirlerdi. Bu diyārlarda¹⁶⁰²

¹⁵⁸¹ öyle: eyle MK2

¹⁵⁸² ve: -MK2

¹⁵⁸³ kocalar: kocaları MK2

¹⁵⁸⁴ seyyidi: seyyid S1

¹⁵⁸⁵ ü: -MK1, -MK2, -iÜ, -NA

¹⁵⁸⁶ ehline: ehlinden MK2

¹⁵⁸⁷ itmek: itmekdür MK2

¹⁵⁸⁸ izz: kadr iÜ

¹⁵⁸⁹ ve: -MK1, -S1, -iÜ, -NA

¹⁵⁹⁰ kadr: -MK1, NA

¹⁵⁹¹ u: -MK1, -S1, -NA

¹⁵⁹² şerīfde: şerīfde S1

¹⁵⁹³ buyurdu: -MK2

¹⁵⁹⁴ olup: -NA

¹⁵⁹⁵ ehli: ehl MK1

¹⁵⁹⁶ açmamak: açmak S1

¹⁵⁹⁷ çek: çengel it MK1

¹⁵⁹⁸ koy: ķo S1; koyana: iÜ

¹⁵⁹⁹ yine: -S1, -iÜ

¹⁶⁰⁰ merkebündür: merkeb gibidür S1

¹⁶⁰¹ bin: -S1

¹⁶⁰² diyārlarda: diyārda S1, MK2

çağışırın çek üzerinden aşırmağ üzre at ayağı üzre¹⁶⁰³ sen evvel başa gör bunun emşâli vesâyâ-yı bâtıladan cümle nisâyı hâzret-i Mevlâ hıfz eyleye, âmîn. Altıncı emr-i ‘izāmda müşāvere ,tmemek. Yedinci iderse ‘aksi ile ‘amel itmemek¹⁶⁰⁴.

Hikāye-yi Benī İsrā’ildendür bir ādeme vahy oldu¹⁶⁰⁵ ki üç du‘ā itsün, üçünde derğāhımda kabūl ideyin¹⁶⁰⁶ buyurdılar¹⁶⁰⁷. Ehli ile müşāvere itdi, hātūn birini benim güzel olmam için it, ikisin¹⁶⁰⁸ sen bilürsin dedikde şüretā bir¹⁶⁰⁹ hoş görünür, du‘ā ider¹⁶¹⁰, Hâk te‘ālā¹⁶¹¹ bir hüsñ virdi ki gice zulmetinde igneye iplik taçacak kadar ziyā virür¹⁶¹². Bundan [96b] sonra ben bu hüsñ ile saña¹⁶¹³ lāyık degilin dimege başladıkda āhirü’l-emr imtizāc itmeyüp, boşanup ‘aşrınıñ¹⁶¹⁴ hākimi eşitdi, aldı. Fakīr koca bākī du‘ānuñ birin¹⁶¹⁵ dağı¹⁶¹⁶ meymūn hey’etine girmek için du‘ā¹⁶¹⁷ itdi. Ol sâ‘at mütebeddil olduğda kodılar, yine derk¹⁶¹⁸ iderek eski ehlinüñ kapısına geldi, gözinden yaş akar, ehli geldikçe yüzine bakar, ‘ākıbet¹⁶¹⁹ eski hūkūka ri‘āyet etdi¹⁶²⁰, bākī kalan bir du‘āyı dağı eski hey’etine girmek için itdi, üçünde¹⁶²¹ de¹⁶²² mahrūm oldu, ‘ākıl olan ‘ibret alsun. Sekizinci müdārāt ile za‘flarına ‘ilāc eyleye ve hātūnunuñ gāzabı pek müştedd¹⁶²³ olduğda elini¹⁶²⁴ iki omuzınıñ beynine koyup¹⁶²⁵ bu du‘āyı okuya اٰخْرُجْ اَيْهَا الرَّجْسُ الْخَبِثُ الْخَبِثُ الْمَخْبِثُ مِنْ جَسَدٍ طَيِّبٍ ol sâ‘atde¹⁶²⁶ de¹⁶²⁷ şeytān çıkar gider,

¹⁶⁰³ at ayağı üzre: anı S1

¹⁶⁰⁴ itmemek: itmek S1, NA

¹⁶⁰⁵ oldu: geldi S1

¹⁶⁰⁶ ideyin: iderin S1

¹⁶⁰⁷ buyurdılar: buyurdi MK2

¹⁶⁰⁸ ikisin: ikisini MK2

¹⁶⁰⁹ bir: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁶¹⁰ ider: itdi S1

¹⁶¹¹ Hâk te‘ālā: Rabbü’l-‘ālemîn S1, İÜ

¹⁶¹² virür: virdi S1

¹⁶¹³ saña: -S1

¹⁶¹⁴ ‘aşrınıñ: ‘aşruñ S1

¹⁶¹⁵ birin: birini MK2

¹⁶¹⁶ dağı: -MK2

¹⁶¹⁷ du‘ā: -MK1, S1

¹⁶¹⁸ derk: fehm İÜ

¹⁶¹⁹ ‘ākıbet: -İÜ

¹⁶²⁰ etdi: -MK1

¹⁶²¹ üçünde: üçünden İÜ

¹⁶²² de: -MK1, -İÜ

¹⁶²³ müştedd: müştedd MK2

¹⁶²⁴ elini: elin S1, İÜ

¹⁶²⁵ koyup: kıya İÜ

¹⁶²⁶ sâ‘atde: sâ‘at MK1, NA

¹⁶²⁷ de: -MK1, -MK2, NA

dābbesine ve sā'ir huddām-i fāsidine bu du'āyı okuya ve daḥı kulaḫlarına¹⁶²⁸ ezān okuya. Toḫuzuncı ecānibden maḥremine ḥimāye itmek içün ḡaḫabını izḫār itmek. Onuncı yazı öğretnemek, zīrā fitne-yi mūcibdür¹⁶²⁹. On birinci nafaḫasında isrāf ve taḫtīr itmemek. On ikinci ḫelālden iṭ'ām itmek. On üçüncü imān¹⁶³⁰. On dördüncü i'tikād-ı ehl-i sünnet ve'l-cemā'ati¹⁶³¹ öğretnemek. On beşinci bātıl i'tikātdan men' itmek. On altıncı beş nev' üze ṭahāret. On yedinci şavm. On sekizinci ḫayḫ. On toḫuzuncı namāz¹⁶³². Yigirminci ābdest¹⁶³³. Yigirmi birinci ḡusl¹⁶³⁴. Yigirmi ikinci nifās¹⁶³⁵. [97a] Yigirmi üçüncü zekāt¹⁶³⁶. Yigirmi dördüncü vācib ise¹⁶³⁷ ḫac¹⁶³⁸. Yigirmi beşinci iḫtiḫā itdükde teyemmüm. Yigirmi altıncı dil āfātın. Yigirmi yedinci kulaḫ. Yigirmi sekizinci ḡöz. Yigirmi toḫuzuncı el. Otuzuncı baḫn. Otuz birinci ferc. Otuz ikinci ayak. Otuz üçüncü bütün beden āfātların icmāl üze olsun ḫāḫir-i a'ḫāda olan 'ilm-i ḫāllerinden¹⁶³⁹ öğretnemek. Otuz dördüncü yigirmi yedi mes'elesi ile küfri. Otuz beşinci on iki¹⁶⁴⁰ mes'elesi ile bid'ati. Otuz altıncı¹⁶⁴¹ otuz mes'elesi ile riyāyı. Otuz yedinci yigirmi mes'elesi ile kibri¹⁶⁴² ba'ḫı fuḫalānuḫ ṭahḫīḫi¹⁶⁴³ üze. Otuz sekizinci altı mes'elesi ile buḫli. Otuz toḫuzuncı altmış iki mes'elesi ile isrāfı. Ḳırḫıncı on sekiz mes'elesi ile ḫasedi, cumḫūruḫ¹⁶⁴⁴ ṭahḫīḫi¹⁶⁴⁵ üze bātın-ı a'ḫmāldendür öğretnemek daḫı bunuḫ ḡayrı farḫ u vācib edā olınacaḫ miḫdārı¹⁶⁴⁶ öğretnemek ḫocası bilürse, eḡer bilmezse öğrenüp öğretnemek, aḫa daḫı ḫādir olmazsa ḫātūn içün hey'etin bozup mālḫemesin öğrenmeḡe gitmek içün şer'an¹⁶⁴⁷ me'zūnedür, Çin ü Sin'de daḫı

¹⁶²⁸ kulaḫlarına: kulaḡına S1

¹⁶²⁹ fitne-yi mūcibdür: fitneye mūcibdür S1

¹⁶³⁰ imān: imānı MK1, S1

¹⁶³¹ cemā'ati: cemā'at MK1, NA

¹⁶³² namāz: namāzı MK2

¹⁶³³ ābdest: ābdesti S1, MK2

¹⁶³⁴ ḡusl: ḡusli MK2

¹⁶³⁵ nifās: nifāsı S1, MK2

¹⁶³⁶ zekāt: zekāti S1, MK2

¹⁶³⁷ ise: ile S1

¹⁶³⁸ ḫac: ḫaccı S1, MK2

¹⁶³⁹ ḫāllerinden: ḫāllerinde S1; ḫāllerindendür İÜ

¹⁶⁴⁰ iki: -S1

¹⁶⁴¹ otuz altıncı: otuz altı S1

¹⁶⁴² kibri: kibr S1

¹⁶⁴³ ṭahḫīḫi: ṭahḫīḫ M1

¹⁶⁴⁴ cumḫūruḫ: cumḫūr MK1, S1, MK2

¹⁶⁴⁵ ṭahḫīḫi: ṭahḫīḫ MK1, S1

¹⁶⁴⁶ miḫdārı: miḫdārın İÜ

¹⁶⁴⁷ şer'an: -S1, -MK2

olursa zīrā anlarda ricāl gibi uşūl-i furū¹⁶⁴⁸ ile mükellefedürler, müft cennet olmaz, hażret-i Rabbü'l-‘ālemīn rical ü¹⁶⁴⁹ nisāya teyaqqūz müyesser eyleye, āmīn. Kırk birinci eger bākire eger şeyyibe, eger yeñi, eger eski, eger müslim, eger kitābiyye¹⁶⁵⁰ mādāma hūrdür beyinlerinde ‘adālet itmek. Eger cehl ile nefesine uyup [97b] birine kanā‘at itmeyüp birkaç idüp beyinlerinde eşvābda ve yemekde ve içmekde ve meskende¹⁶⁵¹ ve yatmakta ‘adālet idememiş ise aḥbār u āşārda¹⁶⁵² vāriddür¹⁶⁵³ ki kıyāmet güninde evvelīn ü āḥirīn, enbiyā vü mürselīn ḥużūrında nısfında¹⁶⁵⁴ et ve cān¹⁶⁵⁵ yok gelür kimdür dindükde iki ḥātūnı olup beyinlerinde ‘adālet itmeyenlerdür dinile *ne‘ūzubillāhi te‘ālā*. Kırk ikinci bu mezkūre ri‘āyet idemem ḥavfında olursa¹⁶⁵⁶ evlenmemek, bu mesā’il ḥātūnlara ḡāyet hoş gelür ve eger¹⁶⁵⁷ ḥuḳūklarına ri‘āyete ḳādir olan erlerden biri şöyle yazdılar ki bir ādemūn dört ḥātūnı ve¹⁶⁵⁸ ṭokuz yüz ṭoksan ṭokuz¹⁶⁵⁹ cāriyesi olsa māl-ı ḥelālī çok imiş, bir cāriye daḥı almak murād eylese¹⁶⁶⁰ bir ādem anı levīm ü¹⁶⁶¹ taḡyīr eylese¹⁶⁶² ya‘nī ‘ayblasa *ne‘ūzubillāhi te‘ālā* kendüyi başka mekānda bulur didiler, Bezzāziyye mes‘elesidür. Ve bir ḥātūn ḳocasına eger sen evlenürseñ ben kendimi¹⁶⁶³ ḳatlı iderim dise mes‘ele nicedür, ḳatlı iderim demek ḥilāf-ı şer‘idür, evlenürim demek şer‘idür, evlenür, ḥātūnuñ sözi ḥilāf-ı şer‘idür¹⁶⁶⁴, ḳatlı iderse kendi bilür, yarım cezāsın bulur. İmdi muḳteżā-yı imānı¹⁶⁶⁵ müncī ricāl ü nisāya

¹⁶⁴⁸ uşūl-i furū‘: uşūl u furū‘ MK2, NA

¹⁶⁴⁹ ü: -İÜ

¹⁶⁵⁰ kitābiyye: kitābī S1

¹⁶⁵¹ meskende: meskenetde S1, MK2

¹⁶⁵² aḥbār u āşārda: aḥbār-ı āşārda MK1

¹⁶⁵³ vāriddür: vārid oldı S1; vārid: İÜ

¹⁶⁵⁴ nısfında: nısfınuñ S1

¹⁶⁵⁵ cān: cānı S1

¹⁶⁵⁶ olursa: olur S1

¹⁶⁵⁷ eger: -S1

¹⁶⁵⁸ ve: -İÜ

¹⁶⁵⁹ ṭokuz: ṭokuzdan S1

¹⁶⁶⁰ eylese: etse MK2

¹⁶⁶¹ ü: -İÜ

¹⁶⁶² eylese: -S1

¹⁶⁶³ kendimi: kendüm S1

¹⁶⁶⁴ ḳatlı iderim demek ḥilāf-ı şer‘idür, evlenürim demek şer‘idür evlenür ḥātūnuñ sözi ḥilāf-ı şer‘idür: - S1

¹⁶⁶⁵ imānı: imān S1

hemān ḥazret¹⁶⁶⁶-i şer^c-i şerīf her ne¹⁶⁶⁷ didi ise¹⁶⁶⁸ tābi^c olmak gerek, olmayana degnek gerek. Bu iki baḥşūn beyninde¹⁶⁶⁹ ḥuşūşā bu zamānda evlā ve āḥrā ve elyaḳ olan birden ziyāde almamak¹⁶⁷⁰ gerek. Zīrā ḥuḳūḳa ri^c āyet [98a] ḡāyetü'l-ḡāye güçdür, mübtelā olan bilür, meger keşḥān ṭabī^c at ve ḥinzīr meşreb ola *e^c āzanallāhu te^c ālā*. İcmālen¹⁶⁷¹ ^culemā-yı ^cizām yazdılar ve buyurdılar ki¹⁶⁷² ḥinzīr pāk yer, eti murdar, ḥorūs ḡālibā necāset yer, eti pāk, ^cillet-i ḥinzīr ^cırz kayırmaz. Erkegi ve dişisi biri birinden kaçmaz. Bir ḥorūs kendü dā'iresinde on sekiz ṭavuḡuñ¹⁶⁷³ üzerine cenk-i ^cazīm ve¹⁶⁷⁴ ḥarb-i cesīm¹⁶⁷⁵ ider, ṭāḳatı ṭāḳ olunca āḥarı ta^c arruż itdürmez, cefası dalı ḡayretine delālet ider. ^cĀkil olan ^cibret alur, ḡayretsiz ise tevbe ider, āḥirete pākça gider. Kırk üçüncü eger nāşize ya^c nī muḡālefet üzre olsa iki cānibden¹⁶⁷⁶ ıslāḥ idici ādem olmaz ise merātib üzre ta^c zīr etmek. Kırk dördüncü sibāḳda¹⁶⁷⁷ beyān olunduḡı¹⁶⁷⁸ üzre yaz ve¹⁶⁷⁹ kış libāsını¹⁶⁸⁰ itmek. Kırk beşinci bunlar olmaz ise sünnet üzre ṭalāḳ ile mufāraḳat itmek. Bu maḥalle gelince ḳoca ile ḥātūn beyninde icmālen ḥuḳūḳ seksen oldı¹⁶⁸¹, otuz beş erūñ ^cavrat üzerinde, kırk beş ^cavratuñ er üzerinde. Bundan şoñra alınmaḡa lāyık olan ḥātūnda bulunmaḡla yigirmi altı, bulunmamaḡ ile yigirmi, mecmū^cı kırk altı ider, anı¹⁶⁸² ve alınmaḡa lāyık olan erde kırk ṭoḳuz şıfat ve ḥaşlet-i nikāḥda beş nef^c ve evlād olduḡda dört vechle Mevlā'ya teḳarrüb ve üç de āfāt-ı nikāḥ, mecmū^cı yüz yetmiş¹⁶⁸³ yedi mes'eledür. Seksen şıfat¹⁶⁸⁴ beyān¹⁶⁸⁵

¹⁶⁶⁶ ḥazret: -İÜ

¹⁶⁶⁷ ne: -S1

¹⁶⁶⁸ didi ise: dirse İÜ

¹⁶⁶⁹ beyninde: mābeyninde MK2

¹⁶⁷⁰ almamak: almak MK2

¹⁶⁷¹ “Altmış dördüncü Hinzīr eti harām olup horūs eti helāl olmanın hikmetin bildirir.”

¹⁶⁷² ki: -MK2, -NA

¹⁶⁷³ ṭavuḡuñ: ṭavuḡunuñ S1

¹⁶⁷⁴ ve: -MK2

¹⁶⁷⁵ ḥarb-i cesīm: ḥarb ü cesīm S1

¹⁶⁷⁶ cānibden: cānibinden S1

¹⁶⁷⁷ sibāḳda: -S1

¹⁶⁷⁸ olunduḡı: olduḡı S1

¹⁶⁷⁹ ve: -İÜ

¹⁶⁸⁰ libāsını: libās MK1, S1

¹⁶⁸¹ oldı: -S1

¹⁶⁸² anı: -S1

¹⁶⁸³ yetmiş: seksen S1, MK2, NA

¹⁶⁸⁴ şıfat: -S1; şıfat: şıfatı MK2

¹⁶⁸⁵ beyān: -S1

olundu¹⁶⁸⁶, ricâlde sinninde ve mālında ve nesebinde ve tūlında [98b] hātūndan ziyāde ola¹⁶⁸⁷, bu dört şıfatı hātūnuñ ricâlde olan kırk beş haqqına¹⁶⁸⁸ zamm ile kırk tokuz ider. Yüz yigirmi tokuzu beyān olmuş oldu.

Bākī kalan elli sekizden¹⁶⁸⁹ hātūnlarda bulunmağ ile yigirmi altı şıfatdan evvelā kavī dīni¹⁶⁹⁰ ola, dīni za‘īf olan hātūnuñ cefāsına pek tağ taħammül idemez didiler. İkinci hūsn hūlkı ola. Üçüncü güzel ola. Dördüncü mehri az ola. Beşinci toğurucu ola. Altıncı bākire ola, şeyyibe cā‘iz olmaz¹⁶⁹¹ demek lāzım gelmez. Yedinci nesebi pāk ola, tarafeynden şirk ve denā‘et şuyı karışmaya. Sekizinci hūrre ola, cāriye cā‘iz değil demek çıkmaz. Tokuzuncu kocadan¹⁶⁹² yaşı az¹⁶⁹³ ola¹⁶⁹⁴. Onuncu māl az ola, ziyāde olsa cā‘iz¹⁶⁹⁵ değil demek çıkmaz. On birinci kocadan aşlı ve nesebi alçağ ola, ‘illeti budur ki kocadan hātūnuñ nesebi ‘ālī olsa gālībā kocanuñ emrini tutmada¹⁶⁹⁶ ve nehy itdüğü şeylerden kaçmada müsāmaħa ider de helāka¹⁶⁹⁷ belki sebab-i la‘net olur. Meşelā dānişmend müderris kızın müderris mollā¹⁶⁹⁸ ve müftī kızın yüz guruslı bāzırgān, biñ guruslı bāzırgān kızın re‘āyā ağa kızın yeñi hūccetin imzā itdürmiş, seyyid-i naķibü’l-eşraf kızın taleb gibi gerçi aşı¹⁶⁹⁹ küfviyyet ‘ilm ü taķvādur. Ammā ‘örfen bu zıkr olunanlar¹⁷⁰⁰ beyninde muħālefet ola gelmişdür, hattā bir manzūmemüzde beyān olunmuş iki mışra‘ın beyān idelüm, nef‘i muķarrerdür, anlayana.

Beyt:

[Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn / Fā‘ilūn]

Olsa bir fermān re‘āyā almaya sādāt kızın

Olur idi nesl-i Aħmed ecnebīlerden cüdā

¹⁶⁸⁶ olundu: oldı MK1, NA

¹⁶⁸⁷ ola: olan MK1

¹⁶⁸⁸ haqqına: şıfatına MK1, NA

¹⁶⁸⁹ elli sekizden: seksen altıdan MK1

¹⁶⁹⁰ kavī dīni: kavī dīn S1; dīni kavī MK1, NA

¹⁶⁹¹ olmaz: değil MK1

¹⁶⁹² kocadan: koca S1

¹⁶⁹³ az: -MK1, -İÜ, -NA

¹⁶⁹⁴ ola: -MK1, -İÜ, -NA

¹⁶⁹⁵ cā‘iz: cā‘ize MK2

¹⁶⁹⁶ tutmada: dutmada MK2

¹⁶⁹⁷ helāka: helāk MK2

¹⁶⁹⁸ mollā: monlā S1, MK2

¹⁶⁹⁹ aşlı: aşlı MK2

¹⁷⁰⁰ olunanlar: olunan İÜ

[99a] Hâzret-i şer' a muhâlif dinilürse dinmesün

Yok mıdur fikh-ı şerif içinde küfv ile nidā

İlim ile küfv olmaz mı diyene yok sözümüz

Âlime di 'âfiyetler cāhile yokdur şadā

On ikinci boyı kacadan alçağ ola. On üçüncü cemâlde. On dördüncü edebde. On beşinci hulkda. On altıncı vera' da kacadan ilerü ola. On yedinci me'uneti ya' nî geçinmesi pek āsān ola. On sekizinci ehli¹⁷⁰¹ ile mülā'abe idici ola. On tokuzuncı hūsn-i Mevlā havfından¹⁷⁰² ola¹⁷⁰³. Yigirminci kânā'at idici ola. Yigirmi birinci sehiyye ola şer' i olan yerlerde. Yigirmi ikinci mevte müste' idde¹⁷⁰⁴ ola ya' nî ölümü gözinün öninde bile. Yigirmi üçüncü ehline hizmeti güzel ola. Yigirmi dördüncü gözleri ve kaşı siyāh ve çok¹⁷⁰⁵ ola. Yigirmi beşinci gözleri büyük ola. Yigirmi altıncı levni beyāz ola.

Bulunmamağla olan yigirmi¹⁷⁰⁶ şıfatun evvelā ennāne ya' nî¹⁷⁰⁷ inileyici¹⁷⁰⁸ olmaya. İkinci mennāne ni' meti ehlinün başına kaķıcı olmaya. Üçüncü hannāne ola¹⁷⁰⁹ evvelki¹⁷¹⁰ ehline iştıyāk 'arz idici olmaya. Dördüncü haddāke ehline göz kuyruğı ile baķıcı olmaya. Beşinci berrāke ya' nî¹⁷¹¹ vücūdın oñarıcı ve ğazab idici olmaya. Altıncı şeddāke dili uzun ya' nî fāhiş sözlü olmaya. Yedinci muhteli' a kacadan hal' talebinde olmaya ya' nî beni hal' eyle, boşa dimeye. Sekizinci mübāriyye ululuk şatıcı olmaya. Tokuzuncı 'āmire kışır olmaya. Onuncı nāşize¹⁷¹² ehlinün emr ve nehyine uyucu olmaya. On birinci heyfeşe pek kaşıru'l-kāme [99b] olmaya. On ikinci 'anfeşe saçı kışa olmaya. On üçüncü mezbüle¹⁷¹³ arık, yufka olmaya. On dördüncü selekleka ğāyet uzun olmaya. On beşinci heydere evlād toğurmadan kalmış olmaya, cā'iz degil dimek

¹⁷⁰¹ ehli: ehl MK1

¹⁷⁰² havfından: havfında S1

¹⁷⁰³ ola: -S1

¹⁷⁰⁴ müste' idde: müste' idd MK2

¹⁷⁰⁵ ve çok: -MK2

¹⁷⁰⁶ yigirmi: yigirmi iki: S1

¹⁷⁰⁷ ya' nî: -MK1

¹⁷⁰⁸ inileyici: inileyicisi MK2

¹⁷⁰⁹ ola: -S1, -MK2, -İÜ

¹⁷¹⁰ evvelki: -MK1, -NA

¹⁷¹¹ ya' nî: -S1, -MK2, -NA

¹⁷¹² nāşize: nāşire S1

¹⁷¹³ mezbüle: mezbüre MK1

çıkılmaz. On altıncı şehbere ve¹⁷¹⁴ acūze olmaya. On yedinci lehber mütlife ya^cnî ehl-i nî her eşyâsın telef ve¹⁷¹⁵ zâyî^c idici olmaya. On sekizinci behbere ehl-i kelâmın redd idici olmaya. On toközuncü lağveten¹⁷¹⁶ erkeklerden¹⁷¹⁷ maḥbûb¹⁷¹⁸ ve ma^cşûḳ¹⁷¹⁹ ittiḥâz idici olmaya. Yigirminci pek yakınından olmaya, câ^ziz ammâ^c illeti kuvvet-i karâbet, şehveti ezeldür. Evlâdı¹⁷²⁰ naḥîf olur, bu hâl pek ehl-i hicâba göredür ammâ ecnebîye olan şehveti¹⁷²¹ miḳdâr-ı şehveti olsa aṣlâ zararî yokdur, nazîri¹⁷²² çokdur. Zâ^cf-ı şehvet ve kıllet-i şehvet¹⁷²³ evlâduñ naḥîf olmasına sebep olunca naḥîf olanlardan¹⁷²⁴ ḥuşûşâ tiryākîlerden hazer.

Fâ^zide-i nikâḥ dinilen beşden evvelâ veled-i şâlih ve veled-i şâliḥa tevessülde Mevlâ'ya dört vechle daḥî taḳarrüb ḥâşıl olur. Evvelâ rızâ^zullâha¹⁷²⁵ muvâfaḳat olanuñ¹⁷²⁶ ḥuşûli ile. İkinci muḥabbet-i Resûlullâha sa^cy¹⁷²⁷. Üçüncü bekâ-yı veled ile ibkâ-yı şevâb. Dördüncü veledüñ mevtine şabr ile¹⁷²⁸ envâ^c-ı ecr-i cezîl¹⁷²⁹ neyl-i şefâ^cat¹⁷³⁰ *yesseranallâhu te^câlâ*.

İkinci lezzet-i^c âcile ile âcileye kındurmak ya^cnî ḥayz ve nifâs ve gûne gûne cefâsı olan ḥâtûn böyle olunca ḥûrîleruñ şafâsı ne olıcaḳ diyü rağbet-i tām üzre olur, eyle¹⁷³¹ ḥûrîler ki [100a] aḥbâr¹⁷³² u¹⁷³³ âşârda geldi ki¹⁷³⁴ yetmiş kat ḥülle geye, her biri bir sâ^catde yetmiş renge gire ve üç konak yerden bedenleri ve kemik içinde ilikleri görine. Devlet anı görene göster yâ Rabbi, cümle mü^zminler ister yâ Rabbi. Ve birinüñ buzaḳı

¹⁷¹⁴ ve: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

¹⁷¹⁵ ve: -MK2

¹⁷¹⁶ lağveten: lağve MK1, S1

¹⁷¹⁷ erkeklerden: erkeklerde MK1, S1, NA

¹⁷¹⁸ maḥbûb: maḥbûba MK1, NA

¹⁷¹⁹ ma^cşûḳ: ma^cşûḳı S1

¹⁷²⁰ evlâdı: evlâd MK1, MK2, İÜ, NA

¹⁷²¹ şehveti: -MK2

¹⁷²² nazîri: nazarı S1

¹⁷²³ şehvet: şehveti S1

¹⁷²⁴ naḥîf olanlardan: -MK1

¹⁷²⁵ rızâullâha: rızâ^zen Allâh MK1, S1

¹⁷²⁶ olanuñ: âlâtuñ MK2, olanuñ: alanuñ S1

¹⁷²⁷ sa^cy: sa^cyı S1, MK2

¹⁷²⁸ ile: -S1

¹⁷²⁹ cezîl: cezîle MK2

¹⁷³⁰ neyl-i şefâ^cat: neyl ü şefâ^cat S1

¹⁷³¹ eyle: öyle S1, MK2

¹⁷³² aḥbâr: -MK1, -MK2, İÜ, -NA

¹⁷³³ u: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁷³⁴ ki: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

deryāya düşse tatlı olaydı, bu evşāfdan dünyā hātūnlarının albine hālecān gelmeye bunda şer‘-i şerīfe tābi¹⁷³⁵ olan hātūna¹⁷³⁶ bu şıfat ile muttaşıfa olan hūrīler hıżmetkār olacak ya ol hātūnlar ne olacak, hāmd ü şenā ,tsünler, ur‘ān yolına gitsünler, oca sözün tıtsunlar. Bu mertebeye yetsünler, cehennem isterlerse çengilü ve fisk u¹⁷³⁷ fesādlu meclisine¹⁷³⁸ ve ur‘ān-ı ‘azīm hılāfına gitsünler. Rabbü’l-‘ālemīn maḥşuşça ol¹⁷³⁹ faķīrelere¹⁷⁴⁰ ḥaķķı ḥaķ anlayup tıtmak, bātılı bātıl anlayup açmak, īmān ile göçmek ve¹⁷⁴¹ yetmiş biñ fersaḥ derinlūgi sābit kevşer-i Muhammed Muştāfā *şallallāhu te‘ālā*¹⁷⁴² ‘aleyhi ve sellemden içmek müyesser eyleye, āmin. Üçünci nefisini tervīḥ ü¹⁷⁴³ inās¹⁷⁴⁴.

Haberde geldi ki ‘āķil sā‘ātini¹⁷⁴⁵ üç ide. Evvelde Rabbisine ḥulūş üzre tazarru‘ ü¹⁷⁴⁶ niyāz fī cemī‘ ü’l-evķāt-ı ibādāt¹⁷⁴⁷ ve münācāt-ı ‘arz-ı ḥācāt¹⁷⁴⁸ eyleye. İkincide¹⁷⁴⁹ sibāķda ma‘nāsın¹⁷⁵⁰ bildüğün nefis ki düşmen olmasına Ḥālīķ’uñ ‘azamet ü celāl ile¹⁷⁵¹ *إِنَّ النَّفْسَ لَامَارَةٌ بِالْسُو*¹⁷⁵² buyurmuşdur. Anı muḥāsebe ide, selef-i şālihīnden¹⁷⁵³ birinün otuz yıl gönli bir ayķana isteyüp virmeyüp bir gün *نَفْسُكَ مَطِيئٌكَ فَارْفُقْ بِهَا أَىْ أَطْعَمَهَا* birinün otuz yıl gönli bir ayķana isteyüp virmeyüp bir gün *نَفْسُكَ مَطِيئٌكَ فَارْفُقْ بِهَا أَىْ أَطْعَمَهَا* ḥadiş-i şerīfine nazaran [100b] ba‘de’l-gurūb bir dostuna bilā-teklif varup maķşūdını¹⁷⁵⁴ bulup¹⁷⁵⁵ toyduķdan sonra¹⁷⁵⁶ ayakları ve dili acıķup seyr istedükde¹⁷⁵⁷ hebā yere olmasın. Gel imdi fulān ‘ālimi ziyāret it diyü aranluķ gicide giderken bir

¹⁷³⁵ tābi‘: tābi‘a MK1

¹⁷³⁶ hātūna: hātūn MK1

¹⁷³⁷ u: -S1

¹⁷³⁸ meclisine: meclise S1, MK2

¹⁷³⁹ ol: -İÜ

¹⁷⁴⁰ faķīrelere: faķīrlere MK1, MK2

¹⁷⁴¹ ve: -MK2

¹⁷⁴² te‘ālā: -İÜ

¹⁷⁴³ ü: -MK1, -NA

¹⁷⁴⁴ inās: -MK1, -NA

¹⁷⁴⁵ sā‘ātini: sā‘ātin İÜ

¹⁷⁴⁶ ü: -MK1, -NA

¹⁷⁴⁷ ibādāt: -S1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁷⁴⁸ ‘arz-ı ḥācāt: -İÜ

¹⁷⁴⁹ ikincide: ikinci İÜ

¹⁷⁵⁰ sibāķda ma‘nāsın: -İÜ, -S1; ma‘nāsını: MK2

¹⁷⁵¹ ‘azamet ü celāl ile: ‘azamet-i celaliyle MK2

¹⁷⁵² “Nefis aşırı derecede kötölüğü emreder.” (Yūsuf, 12/53).

¹⁷⁵³ şālihīnden: şālihīn S1

¹⁷⁵⁴ maķşūdını: maķşūdın S1

¹⁷⁵⁵ bulup: -MK1, -S1

¹⁷⁵⁶ toyduķdan sonra: ba‘de’ş-şib‘ MK1, S1, MK2, NA

¹⁷⁵⁷ istedükde: itdükde İÜ

semtten hārib-i sürrākuñ tālīblerine rāst gelüp لا أنت سارق أم didükde ol¹⁷⁵⁸ veliyy-i ḥaḳīḳīnün ḥaḳīḳīnün هذا مِنِّي هذا مِنِّي didüğünde sārīḳī¹⁷⁵⁹ bulduk diyü bir қaranluḳ eve döñe döñe ḥabs idüp vaḳt-i seḥerde cem‘iyyet-i ‘aẓīme ile cānib-i ḥükkāmdan yazdurup mālārını¹⁷⁶⁰ bulmaḳ ṣadedinde gelüp mübārek ṣaḳalı içre ḳan aḳar ve aḒlar bulup her birine¹⁷⁶¹ envā‘ı ḥicāblar¹⁷⁶² ṭārī olduḳda gelün ḥikmetini¹⁷⁶³ size ḥaber¹⁷⁶⁴ vireyim, elem çekmek sizde ḳuṣūr yoḳdur. هذا مِنِّي didüğimün ḥikmeti otuz yıldur mücāhede olunup bir kerre muvāfaḳat idene bu¹⁷⁶⁵ ḥālāt böyle¹⁷⁶⁶ olunca dā‘imā muvāfaḳat idene ne olmaḳ gerek. İmdi cümleñüze dönmeñüz ḥelāl¹⁷⁶⁷ olsun, ben mesrūr oldum. Zīrā bu ‘ācilen ‘uḳūbet delālet ider ki inṣā‘ü’l-mevlā¹⁷⁶⁸ ḳıyāmete ḳalmaya, ḥikāyesin fīkr eyle ve üçünci sâ‘atinde¹⁷⁶⁹ nefsine ḥelāl olan lezzetini ki¹⁷⁷⁰ ehli ile mülā‘abe ve mücāma‘atdur ve muḳaddem geḳen iki sâ‘atine ‘avndur dinmiş. Nitekim¹⁷⁷¹ Ḥaẓret-i Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu te‘ālā¹⁷⁷² ‘aleyhi ve sellem buyurmuş¹⁷⁷³ حُبِّ إِلَهِ مِنْ حُبِّ إِلَهِ مِنْ دُنْيَا كَمْ ثَلُثُ الطَّيِّبِ وَالنَّسَا وَقَرَّةَ عَيْنِي الصَّلَاةِ [101a] buyurulmuşdur diyü def‘ itdiler. Ve Resūl-i Ekrem ‘aleyhi’s-ṣalātu ve’s-selām¹⁷⁷⁴ حُبِّ إِلَهِ مِنْ دُنْيَا كَمْ buyurduḳda Cibrīl-i emīn nāzil oldı. Cenāb-ı Bārī celle ṣānuhu ḥabībini tebṣīren ben de üç şeyi pek severüm¹⁷⁷⁵ buyurdılar¹⁷⁷⁶ ve¹⁷⁷⁷ ben de üç şeyi severüm¹⁷⁷⁸ didi ve ḳehār-yār-ı güzīn rıḍvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim¹⁷⁷⁹ ecma‘in

¹⁷⁵⁸ ol: evvel MK2

¹⁷⁵⁹ sārīḳī: sārīḳ MK2

¹⁷⁶⁰ mālārını: mālārın S1

¹⁷⁶¹ birine: birlerine S1, MK2

¹⁷⁶² ḥicāblar: ḥicāb S1

¹⁷⁶³ ḥikmetini: ḥikmetin S1, MK2

¹⁷⁶⁴ ḥaber: deyi S1

¹⁷⁶⁵ bu: -S1

¹⁷⁶⁶ böyle: -MK1, -İÜ, -NA

¹⁷⁶⁷ böyle olunca dā‘imā muvāfaḳat idene ne olmaḳ gerek. İmdi cümleñüze dönmeñüz ḥelāl: -MK2

¹⁷⁶⁸ inṣā‘ü’l-mevlā: inṣallāhu te‘ālā S1, MK2

¹⁷⁶⁹ sâ‘atinde: sâ‘atde MK2

¹⁷⁷⁰ lezzet ki: lezzetini MK1; lezzetini ki: İÜ

¹⁷⁷¹ nitekim: -MK1; “Yetmişinci Ḥaẓret-i Mevlâ’nın ve Resûlinin ve Cibrīlin ve dört halīfenin sevdikleri yigirmi mes‘eleiy ve nikâhın üç âfâtın bildirür.”

¹⁷⁷² te‘ālā: -İÜ

¹⁷⁷³ buyurmuş: -S1; buyurur: MK2, NA

¹⁷⁷⁴ ‘aleyhi’s-ṣalātu ve’s-selām: ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem MK2

¹⁷⁷⁵ severüm: sevdim MK2

¹⁷⁷⁶ buyurdılar: buyurdı İÜ

¹⁷⁷⁷ ve: -MK1, -S1

¹⁷⁷⁸ severüm: sevdim MK2

¹⁷⁷⁹ ‘aleyhim: ‘aleyhi MK2

ve¹⁷⁸⁰ dahı üçer şeyi severüz buyurdılar. Yigirmi bir¹⁷⁸¹ mes'ele olur bu bahşüñ tamāmında beyān iderüz inşā'ü'l-mevlā¹⁷⁸² ve faḥr-i kā'ināt üzre kaçan envār-ı mükāşefāt ve envā'ı ḥālāt zaḥmet virür şekl oldukda ḥazret-i 'Ā'īşe-yi şıddīke *raḍiyallāhu te'ālā* 'anhāya söyle¹⁷⁸³, 'Ā'īšem diyü ḥiṭāb idüp mülāṭafa-yı 'azīme ve mücāmele-yi cesīme iderlerdi. Dördünci tedbīr-i menzilde¹⁷⁸⁴ tefrīğ-i ḳalb zīrā zevce-yi şālīḥa hem tedbīr-i menzil hem def'-i şehvet ider. Ḥuşūşā sibākda zıkr olunan tokuz şıfatdan sālīme ve ehemmi-umūrın 'ālīme olup ve ol bir şıfat ki ḳoyun şıfatıdır, anuñla muttaşıfa ola, Rabbü'l-'ālemīn cümleye müyesser ide¹⁷⁸⁵. Muvaffaḳ olanı¹⁷⁸⁶ āfātadan ve zevālden ḥıfz ide.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

'Aḳreb ü ḥınzır u bağla fare meymün u gürāb

Kelb ü şa'leb ḥayya tokuz şātdur onuncı müşāb

Beşinci mücāhede-yi nefis ve ri'āyetleri ile riyāzet ve anlardan ezāya taḥammül ve anlar içün iktisāb-ı ḥelāl¹⁷⁸⁷ ve terbiye-yi evlād cālibü'n-nefi' ve dāfi'u'l-melāl. Ve nikāḥuñ üç āfātından evvelā taleb-i ḥelālden 'acz, zīrā şerī'de vārid oldı ki ibtidā ḳıyāmet güninde kişiyē¹⁷⁸⁸ yapışan ehli¹⁷⁸⁹ ve 'ıyālī imiş, yā Rabbi ḥaḳḳımızı alıvir, bilmedügümüzi öğretmedi ve bize ḥarāmdan [101b] iṭ'ām itdi, biz bilmezdük dirler. Zīrā bilseler muṣṭarr olmaduḳça yemek cā'iz degıldür. Ba'de 'afv u mağfıret ırzā olmaz ise¹⁷⁹⁰ 'adl ile ḥükm olunur. İkinci¹⁷⁹¹ ḥuḳūḳların yerine getirmede taḳşirāt itmek, zīrā ehl ü 'ıyāl ḥaḳḳından¹⁷⁹² gelemeyüp āḥar yere giden ādem kaçmış köle gibi olur, cenāb-ı Rabbü'l-'ālemīn¹⁷⁹³ eyle¹⁷⁹⁴ kimseden namāzın ve orucın dergāh-ı

¹⁷⁸⁰ ve: -MK1, -S1, -İÜ

¹⁷⁸¹ bir: yedi MK2

¹⁷⁸² inşā'ü'l-mevlā: inşallāhu te'ālā MK2

¹⁷⁸³ söyle: söylerdi S1, MK2, İÜ

¹⁷⁸⁴ menzilde: menzilden MK1

¹⁷⁸⁵ ide: eyleye S1

¹⁷⁸⁶ olanı: olan MK2

¹⁷⁸⁷ iktisāb-ı ḥelāl: iktisāb u ḥelāl MK2

¹⁷⁸⁸ kişiyē: -MK1

¹⁷⁸⁹ ehli: ehl S1

¹⁷⁹⁰ olmaz ise: olmazlarsa MK2

¹⁷⁹¹ ikinci: -MK2

¹⁷⁹² ḥaḳḳından: ḥaḳḳında S1

¹⁷⁹³ cenāb-ı rabbü'l-'ālemīn: cenābü'l-'ālemīn MK2

¹⁷⁹⁴ eyle: öyle MK2, İÜ

‘izzetinde kabûl itmez¹⁷⁹⁵ e‘āzenallāhu te‘ālā, Rabbüm muḫṭarr olan şālîhce bendelerini¹⁷⁹⁶ ḥazîne-yi ḡaybından iḡnā eyleye, āmin. Üçünci ehl ü ‘ıyālî ve veledi kendüyi¹⁷⁹⁷ mevlāsına¹⁷⁹⁸ itā‘atden meşḡûl kılmak. İmdi ḡable’t-te‘ehhûl şurûṭına ri‘āyet emr-i elzem¹⁷⁹⁹ oldu, Rabbüm cümleyi muvaffaḡ eyleye, āmin. Ve ol¹⁸⁰⁰ dünyādan üçer maḡbûbdan faḡr-i kā’inātuñ sevdügi geçdi, Rabbü’l-‘ālemînüñ sevdügi¹⁸⁰¹ üç şeyden¹⁸⁰² evvelā şartı¹⁸⁰³ ile tevbe iden tāze. İkinci ḡorkucı ḡalb. Üçünci cenāb-ı ‘aliyyesini¹⁸⁰⁴ ḡoḡça zıkr iden dil.

Beyt:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

Evvelā maḡbûb olan Mevlāya üç şey kim ne ola

Şābb ü tā‘ib ḡalb-i ḡāşî‘ zıkrin iden dil ola

Hāṭıra gelmesün ki¹⁸⁰⁵ ‘aşrımız şūfîlerinin envā‘ı mecālisde aḡsām u elhān¹⁸⁰⁶ ve neḡamāt u teḡanniyāt belki devr u raḡş¹⁸⁰⁷ itdükleri de ve belki efḡal-i ‘ibādet belki kerāmet ‘add itdükleri de zıkr ola, ḡāşā şümme ḡāşā aña ‘ibādet diyenler ḡaḡḡında *Kütüb-i Fetāvā*’da ne¹⁸⁰⁸ yazılmış ve şeyhü’l-islāmı nice fetvālar¹⁸⁰⁹ virmişler ve işlerini görmişler, fetvāya imānî ve i‘timādî var ise bulsun ve kendüyi¹⁸¹⁰ bilsün kendi bilür, dilerse bildügi [102a] üzre ḡalsun. Yevme tüblā güninde herkes ne¹⁸¹¹ idügin¹⁸¹² bilür¹⁸¹³, ammā ne ḡāre ḡayretde ḡalur, bî-ḡāre zıkr-i rūḡ zıkr-i ḡalbden, zıkr-i ḡalb zıkr-i lisāndan ve mevāzi‘-i maḡşūşanuñ¹⁸¹⁴ ḡayrı zıkr-i lisāndan ihfā zıkr-i cehrden

¹⁷⁹⁵ itmez: eylemez MK2

¹⁷⁹⁶ bendelerini: bendelerin MK1, S1, MK2, NA

¹⁷⁹⁷ kendüyi: kendü MK1, MK2

¹⁷⁹⁸ mevlāsına: -S1

¹⁷⁹⁹ elzem: ilzām İÜ

¹⁸⁰⁰ ol: evvel MK1

¹⁸⁰¹ sevdügi: -MK1, -S1

¹⁸⁰² üç şeyden: üçden İÜ

¹⁸⁰³ şartı: şart MK1, S1

¹⁸⁰⁴ ‘aliyyesini: ‘aliyyesin S1, MK2, İÜ

¹⁸⁰⁵ gelmesün ki: gelmesinüñ ki MK1, NA

¹⁸⁰⁶ aḡsām u elhān: aḡsām-ı elhān S1

¹⁸⁰⁷ devr u raḡş: devr-i raḡş MK2

¹⁸⁰⁸ ne: -S1

¹⁸⁰⁹ fetvālar: fetvā MK2

¹⁸¹⁰ kendüyi: kendüni MK1, S1

¹⁸¹¹ ne: -S1

¹⁸¹² idügin: itdügin MK1, S1

¹⁸¹³ bilür: bulur MK1, S1, NA

¹⁸¹⁴ maḡşūşanuñ: maḡşūşcanuñ S1

Şehâdet telbiyye tekbîr u¹⁸²⁹ hutbe şumt idüp diñle

Ezân tekbîr-i kâmet ol namâz ki ola cemâ'at

Cemâ'at naql-i fehîm içün ki dindi cehrîne sünnet

Bunlardan¹⁸³⁰ mâ'adâ zîkr¹⁸³¹ idün ki ihfâ didi Allâh

Cehirden fazla yetmiş iki kat didi Resûlullâh

Bu tafşîle eger râzı olamam ben deyen şûfî

Di Seyyid aña sen harsın deyimem ben saña şâfî

Bu miqdâr 'âkıle kâfidür, mü'min-i hâlişa vâfidür, Cibrîl-i emînün sevdüğü üçdür¹⁸³². Evvelâ müstağfirinün istiğfârı. İkinci muhtarr olana yetişmek. Üçüncü erbâb-ı hâcâta i'ânet.

Beyt:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

Naşr-ı istiğfâr-ı i'ânet Cibrîl maḥbûbıdır

Seyyid im'ân eylesen hep Seyyidün maḥbûbıdır

Ḥazret-i şiddîk-ı ekberün sevdüğü üçdür¹⁸³³. Evvelâ faḥr-i kâ'inâtun cemâl-i bâ-kemâline nazar. İkinci ehl olanlara infâk. Üçüncü meclis-i şerîfinde eglenmek.

Beyt:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

Eylemek saña nazar hem daḥı infâk u vukûf

Didi yâr-ı ğâr-ı Aḥmed ile taḥşîle vukûf

Ḥazret¹⁸³⁴-i 'Ömer-i Fârûk'un¹⁸³⁵ sevdüğü üçden evvelâ emr-i ma'rûf. İkinci nehy-i münker. Üçüncü kazâ-yı cenâb¹⁸³⁶-ı Mevlâ'ya rızâ.

Beyt:

¹⁸²⁹ u: -MK1

¹⁸³⁰ bunlardan: bulardan S1

¹⁸³¹ zîkr: zikre S1, NA

¹⁸³² üçdür: üçden S1, MK2, İÜ

¹⁸³³ üçdür: üçden S1, MK2, İÜ

¹⁸³⁴ ḥazret: -S1

¹⁸³⁵ 'Ömer-i Fârûk'un: 'Ömer ü Fârûk'un MK1

¹⁸³⁶ cenâb: -S1

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Pehlevān-ı dīne daḥı oldu üç ḥaṣlet sezā

Emr ü nehy idem ẓazāya gösterem dā'im rızā

Ḥazret-i 'Osmān-ı zı'n-nüreynüñ sevdügi üçden evvelā iç'ām-ı ẓa'ām¹⁸³⁷ a'nī şuleḥāya yemek yedürmek. İkinci gice pākça¹⁸³⁸ namāz kılmak ferā'iz ü vācibātı ve sünen¹⁸³⁹ ü müsteḥabbātı imtişāl için muḥarramātı¹⁸⁴⁰ ve [103a] mekrūhātı¹⁸⁴¹ ve¹⁸⁴² müfsidātı ictināb için¹⁸⁴³ bildükden şoñra yüz yetmiş dört mes'ele ider, Geydānī beyānı¹⁸⁴⁴ üzre seksen altısı¹⁸⁴⁵ meşrū', seksen sekizi ğayr-ı meşrū'. Üçünci otuz üç mevzi'üñ ğayrıda ifşā-yı selām ve ol otuz üç mevzi' i bu bahşüñ tamāmından¹⁸⁴⁶ şoñra¹⁸⁴⁷ beyān iderüz *inşā'allāhu tebāreke*¹⁸⁴⁸ *ve*¹⁸⁴⁹ *te'ālā*.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Ol kelām-ı kân-ı ḥilmüñ biri¹⁸⁵⁰ iç'ām-ı ẓa'ām

Giceler kılmak namāzı daḥı ifşā-yı selām

Ḥazret-i 'Aliyy-i Murtaẓā'nuñ sevdügi üçden evvelā kāfir ile cenk. İkinci yaz güninde şavm. Üçüncü konuğa ikrām.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Kân-ı 'ilm olan 'Alinüñ añla sözün eyle ḥayf

Ḍarb-ı bi's-seyf şavm-ı fi'ş-şayf hem daḥı ikrām-ı ẓayf

¹⁸³⁷ ẓa'ām: -S1

¹⁸³⁸ pākça: -MK1, -S1

¹⁸³⁹ sünen: sünneti İÜ

¹⁸⁴⁰ muḥarramātı: muḥarramāt MK1, MK2

¹⁸⁴¹ mekrūhātı: mekrūhāt MK2

¹⁸⁴² ve: -S1, -NA

¹⁸⁴³ için: -S1

¹⁸⁴⁴ beyānı: beyān S1; yazduğı İÜ

¹⁸⁴⁵ altısı: altı S1

¹⁸⁴⁶ tamāmından: tamāmında MK1, S1, NA

¹⁸⁴⁷ şoñra: -MK1, -NA

¹⁸⁴⁸ tebāreke: -İÜ

¹⁸⁴⁹ ve: -İÜ

¹⁸⁵⁰ biri: bir İÜ

**Fî Beyāni'l-Mevāzi' i Elleti's-Selāmu Fihā Mekrūhun ve Hiye Şelase ve Şelasine
Mevzi'an Naklen Min İhdā' Aşere Kütübün Min Mefātihî's-Şalāti ve Yenābi'u'l-**

Hayāt

Ol otuz üçden evvelā ḥaṭīb minbere ayak başdukdan¹⁸⁵¹ sonra muṭlaḳ söz ve nevāfilden namāz kılanlara ne dırsün dinilürse bilmeyendür, bilen kılmaz, söylemez vech-i arzda dört tatlı deryā müşebbehun bihleri olan ḳadr-i 'ālī şāhibleri dört e'imme-i Hüda'dan ve anlar¹⁸⁵² meslegine sālīk olanlardan taşliyyede maḥşūşca Ṭaḥāvi'den ḡayrı tarziye du'ā ve te'minde cehrūn cā'iz olmamasına¹⁸⁵³ ihtilāf yokdur. İhtilāf ihfādudur ol da Ṭaḥāvi' indindedür ve¹⁸⁵⁴ taşliyye maḥşūşdur, mā'adāy¹⁸⁵⁵ cehre ve ihfāya andan daḡı rızā yokdur. Cehr idenleri men' ḥākimlere 'ulemāmuz *raḥimehumullāhi te'ālā* vāciḅ didiler, itmeyenleri men' idenlerūn¹⁸⁵⁶ ḡālī kıyāmete ḳaldı. Buḡārī ve Müslim rivāyet itdiler, 'an Ebī Hureyre *raḍiyallāhu te'ālā 'anhu*¹⁸⁵⁷ [103b] *أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَالَ إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَعُوتَ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ وَ قَالَ إِمَامُنَا إِمَامٌ وَالْإِعْظَمُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ فَلَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ*. İmdi şefā'at umduḡın¹⁸⁵⁸ peygamber¹⁸⁵⁹ 'aleyhi's-şalātu ve's-selāndan bu ḡadışi ve 'amelde mezhebindeyim didüḡi imāmından¹⁸⁶⁰ bu kelāmı¹⁸⁶¹ dinlemeyüp söyleyenlere üç ḡükm beyān itdiler. Evvelā aşı-ı cum'ası bātıl olmak. İkinci şevābı¹⁸⁶² bātıl olmak, aşı¹⁸⁶³ deḡil, bu cumhūr mezhebidür¹⁸⁶⁴. Üçünci cum'ası öyleye tebdil olmak, bu münkerden ḡālī cāmi' var ise aḡa gide, yok ise cum'ayı terk itsün etmesün ihtilāfātı kütüb-i fetāvāda muşarraḡdur, dīnin¹⁸⁶⁵ ḳayıran bulur, kendüne¹⁸⁶⁶ nāfi'in bilür ve

¹⁸⁵¹ başdukdan: başduḡda S1

¹⁸⁵² anlar: anlarūn S1

¹⁸⁵³ olmamasına: olmamasında MK2, NA

¹⁸⁵⁴ ve: -MK1, -İÜ, -NA

¹⁸⁵⁵ mā'adāy: mā'adā S1

¹⁸⁵⁶ idenlerūn: idenlerinūn MK2

¹⁸⁵⁷ 'anhu: -S1

¹⁸⁵⁸ umduḡın: umduḡı MK1, S1, MK2, NA

¹⁸⁵⁹ peygamber: peygamberimüz MK1, NA

¹⁸⁶⁰ imāmından: imāmında S1

¹⁸⁶¹ kelāmı: kelām MK1

¹⁸⁶² şevābı: şevāb S1, MK2

¹⁸⁶³ aşı: aşı MK2

¹⁸⁶⁴ mezhebidür: mezhebi MK1, NA

¹⁸⁶⁵ dīnin: dīnini MK2

¹⁸⁶⁶ kendüne: kendüye S1

alur¹⁸⁶⁷. İkinci Qurʾān-ı ʿazīmüʾş-šan¹⁸⁶⁸ okuyana. Üçüncü dinleyene. Dördüncü fikh-ı şerif¹⁸⁶⁹ nakl idene. Beşinci hadîş-i şerif nakl idene. Altıncı sünnet üzre ikâmet olunurken. Yedinci tegannîsiz ezân okunurken. Sekizinci dilenciye. Toğuzuncı üstāza¹⁸⁷⁰. Onuncu daʿvā ile vardıkda mahkemede kıadıya. On birinci fāʾidesiz söz söyleyen lağv erbābına. On ikinci hicv erbābına yaʿnî hezeyānāt¹⁸⁷¹ ile āharı zemm idene. On üçüncü sebb idenlere. On dördüncü nerd. On beşinci şatranc oynayana. On altıncı yalancıya. On yedinci âdem güldüriciye. On sekizinci zındıka yaʿnî umūr-ı âhireti inkâr idiciye¹⁸⁷². On toğuzuncu mülhîde taraf-ı haqdan bâtıla meyl idiciye¹⁸⁷³. [104a] Yigirminci mübtediʿa. Yigirmi birinci ʿuryāna. Yigirmi ikinci nâsa sebbi ʿâdet idene. Yigirmi üçüncü mâziha yaʿnî dāʾim şerʿa muhâlif laṭife idiciye. Yigirmi dördüncü helâda olanlara. Yigirmi beşinci kâfire meger muṣṭarr ola. Yigirmi altıncı tegannî erbābına. Yigirmi yedinci namâz kılanı kılarken. Yigirmi sekizinci bir iş ile meşğûl¹⁸⁷⁴ olana. Yigirmi toğuzuncu dükkânında oturup selâma intizârı olmayana. Otuzuncu yolda hicâbsız yaʿnî perdesiz yerde etmek yeyene. Otuz birinci kuşçıya. Otuz ikinci *Hamza-nâme* ve *Seyyid Baṭṭâl-nâme* mişillü¹⁸⁷⁵ şeyler okuyana. Otuz üçüncü kaşden yol üzre tâze seyr etmek için oturanlara bunun¹⁸⁷⁶ nazmı manzûmede mezkûrdur, zabta lâyıktır.

Fî Beyânî Nüzûlî Melâʾiketiʾl-Hamsi Külle Şabâhin İlâ-Hamseti Mevâziʿa

Rivâyet olundu her şabâh fermân-ı Mevlâ ile beş melek nâzil olur¹⁸⁷⁷ Mekke-i Mükerrreme ve Medîne-i Münevvere ve Beytüʾl-Maḳdisede¹⁸⁷⁸ ve maḳberelere ve sūka her birinde¹⁸⁷⁹ birer nidâ-yı laṭîf¹⁸⁸⁰ edâ¹⁸⁸¹ iderler ve giderler. Mekke-i Mükerrreme

¹⁸⁶⁷ alur: añur S1

¹⁸⁶⁸ Qurʾān-ı ʿazīmüʾş-šan: Qurʾān-ı ʿazīmüʾş-šanı S1

¹⁸⁶⁹ şerif: şerife MK2

¹⁸⁷⁰ üstāza: üstāda MK2, NA

¹⁸⁷¹ hezeyānāt: hezeyānla S1

¹⁸⁷² yaʿnî umūr-ı âhireti inkâr idiciye: -MK1

¹⁸⁷³ taraf-ı haqdan bâtıla meyl idiciye: -MK1, -NA

¹⁸⁷⁴ meşğûl: meşğûle S1

¹⁸⁷⁵ mişillü: mişilli S1, MK2

¹⁸⁷⁶ bunun: -MK2

¹⁸⁷⁷ beş melek nâzil olur: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁸⁷⁸ Maḳdise: Muḳaddese SK1; Muḳaddes MK2

¹⁸⁷⁹ birinde: birinden S1

¹⁸⁸⁰ laṭîf: laṭife S1, MK2

¹⁸⁸¹ edâ: -S1

üzre inen nidā ider ve dir қандадur ferā'izi¹⁸⁸² terk idenler çıқdıлар раһметден. Medīne-i Münevvere üzre inen nidā ider ve¹⁸⁸³ dir қандадur sünneti¹⁸⁸⁴ terk idenler çıқdıлар¹⁸⁸⁵ şefā' atden. Beytü'l-Maқdis¹⁸⁸⁶ üzre inen nidā ider ve dir қандадur ҳарām kesb idenler çıқdı berekātı sā'ir mālından. Maқbere üzre inen nidā ider ve dir ne ҳāl üzresiz, neye peşimānsız didükde namāz қılıp ve cemā'at-i müslimīne¹⁸⁸⁷ gidüp 'ibādāt u tā'āt ehline ğıbtā [104b] iderüz. Bizde ise tāқat¹⁸⁸⁸ қалмады, ğayrılarına muhtāc olduқ deyeler. Ve sūқа inen nidā ider ve dir mühlet size mühlet¹⁸⁸⁹ size¹⁸⁹⁰ Rabbü'l-ālemīnün ni'meti¹⁸⁹¹ var ise satvet-i ni'meti de¹⁸⁹² var, eger sizün içiñüzde¹⁸⁹³ emer şıbyān otlar ҳayvān қорқар ricāl olmasa size 'azāb şöyle ine idi ki¹⁸⁹⁴ kimse def'e қādir olmaya idi¹⁸⁹⁵. İmdi 'āқıl bu yaraya 'ilāc ider, 'ilācı tevbe ider, toĝrı yola gider. Nażmı manzūmede¹⁸⁹⁶ pek mufaşşal mezkūrdur, mürāca'atı ehemdür ve nice fevā'id-i uhrā cāmi' ve bida' fesādı kāmī'dür.

Fī Beyāni Bā'ışı Zuhūri'l-'İşyāni ve Hüve Sittetin

Dürer-i Ğavvāş'da mezkūrdur ҳалқ me'āşiyi¹⁸⁹⁷ izhār ider¹⁸⁹⁸, bā'ışı ҳayā қалқdı, anuñ bā'ışı ҳavfullāhi қалқdı¹⁸⁹⁹, anuñ bā'ışı fişқ çoĝaldı, anuñ bā'ışı cehl çoĝaldı, anuñ bā'ışı dünya-yı deniyyeye neyl-i vuşūl¹⁹⁰⁰ içün ekşer 'ulemā emr-i ma'rūf ve nehy-i 'ani'l-münkeri¹⁹⁰¹ terk idüp қulūb¹⁹⁰² u¹⁹⁰³ kibārda¹⁹⁰⁴ maḥbūb u mevdūd olalım, ḥacca

¹⁸⁸² ferā'izi: ferā'iz MK1, NA

¹⁸⁸³ ve: -MK2, -NA

¹⁸⁸⁴ sünneti: sünnet MK1, MK2, NA

¹⁸⁸⁵ çıқdıлар: çıқdı MK1, MK2, NA

¹⁸⁸⁶ Maқdis: Muқaddes MK1

¹⁸⁸⁷ cemā'at-i müslimīne: cemā'atden müslimīne S1

¹⁸⁸⁸ tāқat: tā'at İÜ

¹⁸⁸⁹ mühlet: -MK2

¹⁸⁹⁰ mühlet size: -MK1

¹⁸⁹¹ ni'meti: ni'met MK1

¹⁸⁹² ni'meti de: ni'metde S1

¹⁸⁹³ içiñüzde: içleriñüzde S1, MK2

¹⁸⁹⁴ ine idi ki: indügi: MK1, S1, NA

¹⁸⁹⁵ olmaya idi: olmayaydı S1, MK2

¹⁸⁹⁶ manzūmede: manzūmda MK1

¹⁸⁹⁷ me'āşiyi: me'āşī MK2

¹⁸⁹⁸ ider: iderler S1, MK2

¹⁸⁹⁹ bā'ışı ҳayā қалқdı anuñ bā'ışı ҳavfullāhi қалқdı: -S1

¹⁹⁰⁰ neyl-i vuşūl: neyl ü vuşūl S1

¹⁹⁰¹ münkeri: münker MK1

¹⁹⁰² қulūb: -MK1

¹⁹⁰³ u: -MK1

¹⁹⁰⁴ қulūb u kibārda: қulūb-ı kibārda MK2

gidelüm, tadılar¹⁹⁰⁵ alalım da¹⁹⁰⁶ tatalım¹⁹⁰⁷, dünyāda zevkler idelüm, bize müfriṭ ve¹⁹⁰⁸
ṣaḳīl dimesünler ne lāzım ʿörf-i nāsı¹⁹⁰⁹ bilmek gerek, maḳṣūd ise yağlı börek
büsbütün eslāf ḥālīn¹⁹¹⁰ unutmağa ne gerek. Bu mülāḥazāt¹⁹¹¹-ı bātıla ve bu akvāl-i
ʿātıla sebebiyle izhār-ı ğayz¹⁹¹² itmeden kaldılar.

Beyt:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Añladuñ mı cümle ʿiṣyān u¹⁹¹³ fesāduñ bāʿ işi

Kim durur¹⁹¹⁴ cānım hazer it itme irḥā-yı ʿinān

Cā-be-cā baʿ zı cevānibden eşitdüm çok ḥabīs

Nehy-i münker bize farz olmaz dir imiş bir zamān

Yā nedür dinürse şerʿ -i Muṣṭafā içre ḥüküm

Nehy-i münker farz-durur her kimün¹⁹¹⁵ ola müslimān

[105a]

Ḥākime yed ʿālime dildür ʿavāma ḳalb ile

Dinilen ḳīl kırılursın tevbe it cāhil bu ān

Ḥaḳḳ-ı muḥtār üzre fetvā herkese farz olması

Ḳavl-i pākı¹⁹¹⁶ muḳtedādur **Seyyidī** itmez gümān

Düşdi cāhil ağızına taḥḳīḳ-i dīn-i Muṣṭafā

Bāʿ iş olan diye yā Rabbi *el-emān el-emān*

¹⁹⁰⁵ tadılar: dadılar MK2, İÜ

¹⁹⁰⁶ da: -MK1, -S1, -İÜ

¹⁹⁰⁷ tatalım: -MK2; dadalım S1

¹⁹⁰⁸ ve: -S1

¹⁹⁰⁹ ʿörf-i nāsı: ʿörf ü nāsı MK1, MK2

¹⁹¹⁰ ḥālīn: ḥālīni MK2

¹⁹¹¹ mülāḥazāt: mülāḥaza MK2

¹⁹¹² sebebiyle izhār-ı ğayz: sebeb-i izhār ile ğayz MK1

¹⁹¹³ u: -MK1

¹⁹¹⁴ kim durur: kimdür S1

¹⁹¹⁵ kimün: kim ki S1, MK2

¹⁹¹⁶ pākı: pāk S1

tafşîlî¹⁹¹⁷ manzûmede mezkûrdur.

Fî Beyânî Żararî Men Lâ-Yefirru Mine'l-İşyânî Fî'len ve Müşâhedeten

İd-ı ađhâ için yigirmi beş mes'eleden bu maħalle münāsib olan on mes'elesinüñ¹⁹¹⁸ naẓmın¹⁹¹⁹ yazalum, fehmi¹⁹²⁰ āsāndur, hıfzı recā olunur, bā' işi¹⁹²¹ du' ā ola.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Ma' şiyetden kaçmaya gitmekle ya itmek ile

On belāya mübtelā olur didi şer'-i şerîf

Rabbisi ider ğaẓab mesrûr olur şeytân-ı şûm

Bu' d-ı cennet kurb-ı nîrân u cefâ nefs-i naĥîf

Nefsini teĥcîs ide ide ezâ ĥâfızlara

Ravẓa-yı pākında maĥzûn ola ol faĥr-i münîf

Toĥuzuncı ola şâhid arz semâ leyl ü nehâr

Cümle ĥalka ĥâ'in olmakdur onuncı ey ẓarîf

Me'ĥazı tenbîh durur **Seyyid** ĥazer it dâ'imâ

Yolısa ĥâl müşkil olur geldikde eyyâm-ı ĥarîf

Türkî efrâdın¹⁹²² beyân idelüm. Bir âdem günâhdan kaçmaya işlemek ile ya işlenen¹⁹²³ yere gitmekle on belāya maẓhar¹⁹²⁴ olur demiş ĥâtimetü'l-müctehidîn Ebu'l-Leys *Tenbîh*'inde *raĥmetullâhi te'ālâ*. Evvelâ Rabbü'l-âlemîn ğaẓab ider. İkinci düşmeni şeytân sevinür. Üçüncü cennet uzak olur. Dördüncü cehennem yakın olur. Beşinci nefesine ezâ ider. Altıncı nefisini murdâr ider. Yedinci meleklerle ezâ ider. Sekizinci

¹⁹¹⁷ tafşîlî: tafşîl MK1, NA

¹⁹¹⁸ mes'elesinüñ: mes'elenüñ S1

¹⁹¹⁹ naẓmın: naẓmını MK2

¹⁹²⁰ fehmi: fehm MK1

¹⁹²¹ bā' işi: bā' iş MK1

¹⁹²² efrâdın: efrâdını MK2

¹⁹²³ işlenen: işlenilen MK2, NA

¹⁹²⁴ maẓhar: mübtelâ İÜ

ḥazret-i faḥr-i kā'inātı ḡabr-i şerīfnde maḥzūn ider. Toḡuzuncı arz u semā
‘aleyhisine¹⁹²⁵ şāhid olur. Onuncı cümle ḡalka ḡa'in olur.

Fī Beyāni Menāzili Sittetin

Ḥaḡīkatde za'if insān [105b] müsāfirdür altı ḡonak¹⁹²⁶ beyninde. Evvelā eşlāb-ı āb¹⁹²⁷.
İkinci raḡm-i ümmehāt. Üçüncü dünyā. Dördüncü her gün¹⁹²⁸ yedi kerre¹⁹²⁹ nidā ile
münādī olan¹⁹³⁰ dar¹⁹³¹ ḡabir. Beşinci yevm-i ḡaşr. Altıncı immāü'l-cennetü eviü'n-
nār yā cennetdür, yā cehennem, Rabbü'l-‘ālemīn cümlemüze cenneti müyesser
eyleye¹⁹³², amīn.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Bu za'if insāna menzil altıdur aç gözüñi
Evvelā eşlāb-ı āb¹⁹³³ ikinci raḡm-i ümmehāt

Sevdüḡün dünyā üçüncü şer' a uydur özüñi
Tevbe it fikr eyle ḡabri ḡoma aşlā seyyi'āt

Ḥazret-i şūr ile göçersin beşinci maḡşere
Hevli çoḡdur didi anuñ añla¹⁹³⁴ faḡr-i kā'ināt

Olamaz ol günde rüşvetle tesāmüḡ istinād
Def' ola pes cümle āh-ı mü'minīn ü mü'mināt

Şol ḡadar 'adl ide Allāhu azīmü's-şān kim
Ala boynuzsız¹⁹³⁵ ḡaḡḡın urmaḡ ile boynuzlī şāt

¹⁹²⁵ ‘aleyhisine: ‘aleyhisinde S1

¹⁹²⁶ ḡonak: ḡonuk MK2

¹⁹²⁷ eşlāb-ı āb: eşlāb u āb S1

¹⁹²⁸ gün: günde İÜ

¹⁹²⁹ kerre: -MK1, -S1, -NA

¹⁹³⁰ olan: -MK1, -MK2, -NA

¹⁹³¹ dar: ḡar S1, MK2, İÜ

¹⁹³² eyleye: ide S1

¹⁹³³ eşlāb-ı āb: eşlāb u āb S1

¹⁹³⁴ añla: -S1

¹⁹³⁵ boynuzsız: boynuz S1

Seyyidî cān-ı gönülden tevbe it soñ menzilüñ

Cennet ola yā ilāhî leyse feyhinne'l-memāt

Fî Beyāni ‘Alāmāti Ehli’l-Cenneti Ve’n-Nāri

İmdi *Kütüb-i Mu‘teber*’de yazılmış altıncı konağa lâayık ve maḥall olanlaruñ ‘alāmātı ve nār-ı ceḥīme lâayık olanlaruñ ‘alāmātı yedişerdür¹⁹³⁶. Ehl-i cennet olanlaruñ ‘alāmātı olan yediden evvelā şer‘a muvāfiḫ merātib-i şelāşe üzre şavm¹⁹³⁷. Evvelā bayrāmın ancak¹⁹³⁸ iftārda iden ol şā’imdür ki yememiş ve¹⁹³⁹ içmemiş, cimā‘ itmemiş ammā tokuz a‘zāsı ile ‘işyāndan kaçmamış, bu şavm şavm-ı ‘avāmdur. İkinci zıkr olunan üçden ve tokuz a‘zāsını sâ’ir me‘āşiden hıfz itmiş şā’im, bu şavm şavm-ı ḥavāşdur. Bayrāmın hem vaḫt-i iftārda ve¹⁹⁴⁰ hem ḥazret-i ‘Azrā’il’e rūḥ teslīm itdükde ider. Üçünci bu mezkūrāta¹⁹⁴¹ ri‘āyetden soñra bekā-yı āḫireti ve fenā-yı dünyāyı hālīşan fikr idüp cenāb-ı Rabbü’l-‘ālemīn muḥabbetinden ḡayrı bütün dünyānuñ lezzetini [106a] ḳalbinden çıkaran¹⁹⁴² şā’imüñ şavmı, şavm-ı eḫaşşu’l-ḥavāşdur. Bayrāmı hem vaḫt-i iftārda hem vaḫt-i teslīm-i rūḥda hem cennāt-ı ‘āliyyātdan bilā-keyfin didār-ı Mevlā-yı ḥazret-i cenāb-ı Bārī’yi müşāhede vaḫtinde ider¹⁹⁴³, Rabbüm cümlemüze müyesser eyleye, āmin. İkinci seksen altı mes‘elesine yerlü yerine¹⁹⁴⁴ ri‘āyet ve imtişāl olunan ve¹⁹⁴⁵ seksen sekiz mes‘elesine yerlü yerile¹⁹⁴⁶ terk ve i‘rāz olunmaḫ üzre ḳılınan namāzı çok olmaḫ. Üçünci otuz üç mevāzi‘iñ ḡayrıda benim cānibimden¹⁹⁴⁷ her emriñde emīn ol¹⁹⁴⁸ ve sālīm ol demekden ‘ibāret olan selāmuñ ma‘nāsı ile ‘āmil¹⁹⁴⁹ olduḡı ḥālde selāmı çok olmaḫ. Zīrā alana¹⁹⁵⁰ müdellel ve müberhen ḳadīmden kuṭṭā‘-i ṭarīḳler kāribāna selām virmezler, virseler almazlar, ṭa‘āma teklīf

¹⁹³⁶ yedişerdür: yedidür S1

¹⁹³⁷ şavm: -MK1

¹⁹³⁸ ancak: -MK1

¹⁹³⁹ ve: -MK2, -İÜ, -NA

¹⁹⁴⁰ ve: -MK2

¹⁹⁴¹ mezkūrāta: mezkūrāt MK1

¹⁹⁴² çıkaran: çıkaranı MK1

¹⁹⁴³ ider: -MK1, -S1, -MK2, -NA

¹⁹⁴⁴ yerine: yerile S1, MK2, İÜ, NA

¹⁹⁴⁵ ve: -MK2

¹⁹⁴⁶ yerile: yeri ile MK2

¹⁹⁴⁷ cānibimden: cānımdan S1

¹⁹⁴⁸ ol: -S1, -MK2

¹⁹⁴⁹ ‘āmil: -MK1

¹⁹⁵⁰ alana: -MK1

itmezler, itseler yemezler¹⁹⁵¹. Hukûk ta' alluk ider yemekden emîn ol ve sâlim ol¹⁹⁵² demek ta' alluk ider selamdan, aña binâ'en yemezler pek dimezler, virmezler ve almazlar. Eyâ 'ibret alır mıyuz¹⁹⁵³, külle yevmin yerüz ve¹⁹⁵⁴ yedürürüz, virürüz ve aluruz. 'Irz-ı ihvân sürrâk elinden sâlim olduğu kadar elimizden ve dilimizden¹⁹⁵⁵ sâlim olur mı? ¹⁹⁵⁶ *إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* ¹⁹⁵⁶ *مَنْ كَانَ بَاكِياً فَلْيُنْكِرْ عَلَى الْإِسْلَامِ وَ غُرْبَتِهِ فَإِنَّ الدِّينَ بَدَأَ غَرِيباً وَ سَيَعُودُ* ¹⁹⁵⁶ *إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* ne güzel bu herkese zâhir velâkin kılllet-i bizâ'ın ve denâ'et-i fehmiünden nâşî her şüretâ kuşur görinen umûra 'işyân ile hüküm itmeden hazer it, kendüni her umûra habîr egleme. Cehl-i ma'zûdur ve 'asîru'l-'ilâcdur. Zîrâ şer'-i şerîfde altı mevzi' ki zîkr olunur. Aña 'âlim ve râ'î olanlar 'işyânda¹⁹⁵⁷ bulunmak değil, belki müşâb u¹⁹⁵⁸ me'cûr olurlar. [106b] Eger hûlûş üzre ise emârâtı ve 'alâmâtı ehline gâyet zâhirdür, hafî nerede kaldı.

Beyt:

[Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün]

Tazallüm vesta' in 'arrif hazer istefti beşinci

Dağı altıncısı fâzkur ma'hal füssâk oyuncu

Beyt-i Âhar:

Zîkrü'l-'uyûb yübâhu 'inde şelâşetin

Ve şelâşeti fihe'l-e'immetü ecme'u

Minhâ et-tazallüm ev izâletü münkerin

Ve li-dîni'l-istiftâ'u fimâ yedfe'u

Ve'r-râbi'u't-tehzîru şümme mücâhidu

Ve's-sâdisu't-ta'rifu huzmâ yenfe'u

Ve'l-ba'zu zâde bu'ayde zâke mesâ'ilen

¹⁹⁵¹ virseler almazlar, ta'âma teklîf etmezler, etseler yemezler: -MK2

¹⁹⁵² ol: -İÜ

¹⁹⁵³ alır mıyuz: alamayuz MK1, S1, NA

¹⁹⁵⁴ ve: -MK1, -MK2, -İÜ, -NA

¹⁹⁵⁵ sâlim olduğu kadar elimizden ve dilimizden: -S1

¹⁹⁵⁶ "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz." (Bakara, 2/156).

¹⁹⁵⁷ 'işyânda: 'işyândan S1

¹⁹⁵⁸ u: -S1

Fāhfez niẓāmi key te^çuzzu ve turfe^çu

tafşile tercümenün taḥammüli yokdur. İmdi tafşili manzûmede toḳsan dört āfât-ı lisân içinden maḥşûş beşini¹⁹⁵⁹ beyân maḥallinde mufaşşaldur, murād iden nazar itsün.

İmdi icmālen ğıybet üçdür. Birinün şāḥibi kāfir¹⁹⁶⁰, birinün şāḥibi ^çāşi ve fācir birine ecr ola, vāfir maḥalli Ebu'l-Leys'ün *rahmetullāhi te^çālā*¹⁹⁶¹ beyānidur. Ğıybet neye dirler? Bir mü 'minün ğıyābında bir söz söyleyesin ki ol kimse ne işitdükde içine bu ğıybetün ḥürmeti naşş ile şābitdür. Müsteḥilli kāfir olması *Kütüb-i Mufaşşalāt*'da muşarraḥdur. Meger¹⁹⁶² zıkr olınan altı mevzi^çden¹⁹⁶³ biri ola. Evvelā isti^çānet ya^çnī şer^ç-i şerīfe muḥālif olan eşyādan bir şeyi tağyir¹⁹⁶⁴ itmekde. İkinci ^çarrif ya^çnī kötü lakab ile meşhūr imiş, anuñ ile zıkr itmekde. Üçünci ḥazzir ya^çnī bir ādem şer^ça muḥālif envā^çı ḥilesi ḥalka ḥafī imiş, anı āḥara i^çlām itmekde. Dördünci istefti ya^çnī bir ādem şer^ça muḥālif söz söylemiş müftiden fetvā istemekde. Beşinci fāzkur ya^çnī bir ādem envā^ç-ı fışk u fücür izḥārı [107a] ile cilbāb-ı ḥayāyı ardına atmış, anı zıkr itmede¹⁹⁶⁵ bu mezkūrātı eşitse ḥazz ider mi? İtmez. Ve ğıybet olur mı? Mezmûm olan ğıybetden olmaz. Pāk niyyet ile ğaraẓdan ḥālī ise müşāb olur. Altıncı zālīm mazlûmun büyük¹⁹⁶⁶ zālīmle şikāyetin eşitse ḥazz ider mi? İtmez. Belki şikāyet iden¹⁹⁶⁷ fakīri tavşan tutar it ile akçe ile¹⁹⁶⁸ at ile envā^çı belāya uğratmadıkça rāḥat ile yatmaz, gerçi rāḥatı ^çācile ise de *elḥamdülillāhi te^çālā*¹⁹⁶⁹ rāḥat-ı ācilede vara *amennā ve şaddakna*.

Beyt-i Āḥar¹⁹⁷⁰:

[Mefā^ç ilün / Mefā^ç ilün / Mefā^ç ilün / Mefā^ç ilün]

Ki Rabbü'l-^çālemīn yarın kıomaz bir kimsenün ḥaḳḳın

Yerine getirür bir bir olursa dāne-yi ḥaşḥāş

¹⁹⁵⁹ beşini: beşi S1; beşini: beşin MK2

¹⁹⁶⁰ birinün şāḥibi kāfir: -S1

¹⁹⁶¹ te^çālā: -MK1, -S1, -NA

¹⁹⁶² meger: -S1

¹⁹⁶³ mevzi^çden: mevzi^çde MK2

¹⁹⁶⁴ tağyir: ta^çyīn S1

¹⁹⁶⁵ itmede: itmekde S1

¹⁹⁶⁶ zālīm mazlûmun büyük: -S1

¹⁹⁶⁷ iden: -İÜ

¹⁹⁶⁸ akçe ile: -MK2

¹⁹⁶⁹ te^çālā: -MK1, -S1, İÜ, -NA

¹⁹⁷⁰ beyt-i āḥar: beyt MK1

Ol günde zāhir olur, bu maḥallūn tafṣīlī birkaç baḥirde mufaṣṣal manzūmede mezkūrdur. Birkaç beytin yazalum, ola ki Rabbūm mübtelā olanlara¹⁹⁷¹ nedāmet müyesser eyleye.

Beyt¹⁹⁷²:

[Fā^ʿ ilātūn / Fā^ʿ ilātūn / Fā^ʿ ilātūn / Fā^ʿ ilūn]

Fıkr idüp zālīmlerūn ḥālīnī im^ʿ ān eyleseñ

Rayb u¹⁹⁷³ ṣeksiz ḥayret aḥz ider derūnī soylasañ

Ḳatle sa^ʿ y itmek muḳarrer toṣtoğrı söyleseñ

Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Paşalar begler ağalar cümleñün almak işi

Bitdi şimden şoñra ümmet çün begim gülmek işi

Pādişāha bī-ğaraż i^ʿ lām ider yok bir kişi

Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

İki şākī varsa şer^ʿ a¹⁹⁷⁴ yoklar andan intisāb

ʿ İllet-i maḳşūdı vardır idecekdür iktisāb

Şabr fikr itsün ol¹⁹⁷⁵ vaḳti olacaḳ yevm-i ḥisāb

Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Müntesib şākī elinde ger olursa tezkire

Hiç tevaḳḳuf itmeye ol ḳapulardan tezkire

Gönderen giremeyen¹⁹⁷⁶ giren¹⁹⁷⁷ cezāsın hep göre

Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Siyyemā ola içinde sīm u zerden pek nişān

¹⁹⁷¹ olanlara: -MK2

¹⁹⁷² beyt: -MK2; [beyt olarak verilen kısımda murabba nazım şekli kullanılmıştır.]

¹⁹⁷³ u: -MK2

¹⁹⁷⁴ varsa şer^ʿ a: şer^ʿ a varsa MK2

¹⁹⁷⁵ ol: o MK1, MK2

¹⁹⁷⁶ giremeyen: girmeyen MK2

¹⁹⁷⁷ giren: girse MK2

Getüren ğamsız girer itmez huşūinde gümān
Hiç tıyulmaz bī-kes olan eylese yüz biñ emān
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

[107b] Emr-i maʿrūf ideni medḥ ider¹⁹⁷⁸ Allāhu ʿazīm
Zıddını iden münāfık didi vallāhi'l-ʿazīm
Şimdi olurlar ḥaḳ dīne şol kadar ğāʾiz kezīm
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

İntişār-ı zulme bāʿiş almak oldu āh u vāh
Virmek almak çünkü vardır işidilmez oldu āh
Āh-ı mazlūm yerde kalmaz refʿe saʿy it pādişāh
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded¹⁹⁷⁹

Seyyidi ḥaḳḳa niyāz it kalkdı ḥalkdan ḥavf-ı nār
Bāʿiş-i nārı bilenler nereden olursa şunar
Bilür iken aḥz idenler bilmeyenden çok yanar
Sen taḥammüller müyesser eyle yā Rabbi meded

Ve ikinci baḥrden¹⁹⁸⁰

Beyt:

[Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün]
Teşekkī itse bir bī¹⁹⁸¹-kes vücūh-ı zulm-i zālimden
Anı menʿ ider aʿvānı imiş rüşvetle almış at

Cerāʾet itse bir ʿālim dise ḥaḳ cāhili kılmaz
Velī ne olur¹⁹⁸² anuñ ḥālī gel imdi söylemesin yat

¹⁹⁷⁸ ider: -İÜ

¹⁹⁷⁹ meded: -MK2

¹⁹⁸⁰ baḥrden: baḥrde S1

¹⁹⁸¹ bī: -MK1

¹⁹⁸² ne olur: n'olur MK2

Dördüncü ʿalāmet¹⁹⁸³-ı ehl-i cennet yüzi güzel olmak. Beşinci ʿalbinde havfı gālib olmak. Altıncı lahn u teğannīsiz cenāb-ı Bārī'yi çok zikri olmak. Yedinci seḥī olmak maḥalline şarf ile ve icmāl üzre ʿinde'l-cumhūr ümmü'l-emrāz olan yedi hulk-ı mezmūme¹⁹⁸⁴ içinde buḥl beyān-ı nazımından¹⁹⁸⁵ birkaç mışra¹⁹⁸⁶ ve teğannīnün taʿrīfi¹⁹⁸⁷ ve on beş esmāsin beyān olunmak¹⁹⁸⁸ maḥbūl görüldü. Evvelā teğannī kaşr ile ğinā olursa devlet ve¹⁹⁸⁹ istiğnā dimekdür. Medd ile ğinā olursa taʿrīfi't-teğannī istiʿmālū'ş-şavti er-raḳīki'l-mevzūn el-ḥazini ve terdide fi'l-halkı bi-idḥālihi merreten ve iḥrācihi uḥrā ve bi-ref'ihi ve hafzihi ʿale't-ṭarīkatı'l-müstefādeti min ʿilmi'l-mūsikī. Türkī maʿnāsı mūsikī ʿilminden¹⁹⁹⁰ alınan ṭarīk üzre ince¹⁹⁹¹ ve maḥzūn ve mevzūn sesi boğazına komaḳ ve çıkarmaḳ ve sesini¹⁹⁹² kaldırıp ve inceltmekdür.

Beyt:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

[108a]

Çünkü bunlardur sebep buḥle diler iseñ ʿilāc
Ḥaḳḳa ıṣmarla vü hem di komaḳ¹⁹⁹³ bir kulın aç

Ḳalmadı Nemrūda Buḥtu'n-Naşra dünyā-yı denī
Ḳalacaḳ mı yā ḳalır mı saña dünyā-yı denī

Evvelā anuñ buña evsaṭı ʿanā āḥir fenā
Her ne olursañ ol bir gün¹⁹⁹⁴ āḥirde dirsün vāy ana

Egri baḳan ehl-i ʿilme ehl-i dīne cāhile
Añsızın gelse ecel yā Rab bu mişli cāhile

¹⁹⁸³ ʿalāmet: ʿalāmāt S1, MK2

¹⁹⁸⁴ mezmūme: mezmūm MK2

¹⁹⁸⁵ nazımından: nazmında S1

¹⁹⁸⁶ mışra^ʿ: mışra^ʿ in MK2; mışra^ʿ: mışra^ʿ-yı beyān S1

¹⁹⁸⁷ taʿrīfi: taʿrīfin MK2; taʿrīf MK1

¹⁹⁸⁸ olunmak: olmak S1, MK2

¹⁹⁸⁹ ve: -S1

¹⁹⁹⁰ ʿilminden: ʿilminde MK2

¹⁹⁹¹ ince: -MK1, -S1, -MK2

¹⁹⁹² sesini: sesin S1

¹⁹⁹³ ol komaḳ: komaḳ ol MK1

¹⁹⁹⁴ bir gün: bugün S1, MK2

Seyyidî ğam çekme aşı bahşē döndür sözüni
Ehl-i fışka egri baĥ¹⁹⁹⁵ meyl itme döndür yüzüni

Kırk beşe yaklaştı sinnüñ ne olacaĥsın ‘ākıbet
Haĥ rızāsın koma elden öleceksin ‘ākıbet

Doğrı sözden ğam çekenler muĥtedāsı enbiyā
Egri sözle zevĥ idenler ‘aşrımızda evliyā

Evliyānuñ şartı şimdi def u neylerle şadā
Tāzeden inşād¹⁹⁹⁶-ı şî‘r ile ğınā ile edā

Nice işler nice diñler bunı ‘ālim Seyyidî
Eyledi nehy-i ğınā on beş mevāzi‘de Hüdā

İmdi ol on beş esmādan evvelā lehv. İkinci laĥv. Üçünci bātıl. Dördünci zūr. Beşinci münā. Altıncı taşdiye. Yedinci şavt-ı aĥmak. Sekizinci şavt-ı fācir. Tokuzuncı şavt-ı şeytān. Onuncı Semūd, *Hımyer Luĥatı*’nda İbn ‘Abbās teĥannīdür didi¹⁹⁹⁷. On birinci lu‘b. On ikinci mezmūr. On üçüncü Ķur‘ān, şeytān tār olunduĥda benim Ķur‘ānım ne didükde ğınā dindi. On dördüncü münbit-i nifāk ve¹⁹⁹⁸ peygamberimiz ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām¹⁹⁹⁹ *el-ĝınā’ü yünbitü’n-nifāk kemā yünbitü’l-mā’u’l-baĥlate*²⁰⁰⁰ buyurdi²⁰⁰¹. On beşinci nā’ib-i ĥamr. Bu on beş esmā ile şübütunuñ tafşıl-i irşadı ‘*Uĥûl-i Selīme*’de mezkûrdur, murād iden mürāca‘at itsün ve nazmı²⁰⁰² daĥı yazıldı.

Beyt:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

On beş esmā ĥazret-i şer‘ içre mezkûr li’l-ĝınā

¹⁹⁹⁵ baĥ: bu S1

¹⁹⁹⁶ inşād: inşā İÜ

¹⁹⁹⁷ didi: dir İÜ

¹⁹⁹⁸ ve: -MK1, -MK2, -NA

¹⁹⁹⁹ ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām: -S1, -İÜ; ‘aleyhi’s-selām MK2

²⁰⁰⁰ kemā yünbitü’l-mā’u’l-baĥlate: -MK1, -NA

²⁰⁰¹ buyurdi: -S1, -MK2, -İÜ

²⁰⁰² nazmı: nazm MK1

İstimā[°] dan tevbe it fikr eyle āyāt-ı vaḳūd

Nazm idem hıfz eylemekde olmaya aṣlā[°] anā

Bā[°] iş-i nazm olana ider du[°] ā illā kenūd

[108b] Lehv ü laḡv ü bāṭıl u zūr u münā-yı taṣdiye
Şavt-ı aḥmak şavt-ı fācir şavt-ı şeytān-ı semūd

Lu[°] b u mezmūr ile Ḳur’ān la[°] ĩn münbit-i nifāk
Hiç turur mı ḥayme cānım olmaya anda²⁰⁰³ ° amūd

Ḥamra nā’ib ola on beşinci bā[°] iş-i li’z-zinā
Ḥayli mümkindür nisāya olsa ehlinde ḥumūd

inşāfla nazar eyle. Şimdi biz²⁰⁰⁴ bir °aşra geldük ki ḥuẓur-ı sultānda memālik-i Oṣmāniyye’de olan °ämme-yi bilād ü ḳurā vü ḳasabātda²⁰⁰⁵ ḳuṭub meşābesinde olan belde-yi Ḳoṣṭantiniyye’de cum[°]alarda ve²⁰⁰⁶ ḥuṣūṣā °asker-i İslām için ḥazret-i Rabbü’l-°ālemīn cümlesini manşūr u muẓaffer eyleye. Du[°] ā için cem[°] olunan leyālīde şeyḥü’l-islām ve mevālī-yi °izām ve meşāyih-i kirām ḥuẓurlarında envā[°] -ı elḥān u terennümāt ve²⁰⁰⁷ tetṭibāt ü teganniyāt olur. Birinde men[°] ve inkāra nuṭṭ yok, büsbütün °ibādullāh sukūtlarından²⁰⁰⁸ ne şekk ü tereddüde²⁰⁰⁹ düşeler. Recā vü niyāz iderüz ki ḥazret-i Rabbü’l-°ālemīn yigirmi üç yılda الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ²⁰¹⁰ āyet-i kerīmesi ile serdār-ı kāfile-yi enbiyā ḥazret²⁰¹¹ -i Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu te[°] ālā²⁰¹² °aleyhi ve sellem üzre indürdigi dīn-i müsteṭābı ihyā vü tecdīd ider. Münāsib ḥavfı çekmez bir

²⁰⁰³ olmaya anda: anda olmaya S1

²⁰⁰⁴ biz: bir S1

²⁰⁰⁵ ḳasabātda: ḳasabāta MK1, MK2

²⁰⁰⁶ ve: -İÜ

²⁰⁰⁷ ve: -MK1, -MK2, -İÜ

²⁰⁰⁸ sukūtlarından: sukūtlarında S1

²⁰⁰⁹ tereddüde: tereddüd S1

²⁰¹⁰ “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim.” (Mâide, 5/3)

²⁰¹¹ ḥazret: -MK1

²⁰¹² te[°] ālā: -S1

müceddid gönderüp tecdîd itdüre, cümleye sözün tutdura, haqqı²⁰¹³ ketm idenlere müdâhenelerin yutdura. Âmin, âmin, şümme âmin.

Bahşimüz ehl-i nâr olanların yedi ‘alâmâtın²⁰¹⁴ beyâna geldi. Evvelâ zıkr olan²⁰¹⁵ şavmı az ola. İkinci mezkûr şalâtı az ola ve kılması kendüye gâyet ağır gele. Üçüncü buhl ile meşhûr ola²⁰¹⁶. Dördüncü iki def’a bevl yolından çıktuğın²⁰¹⁷ hîn-i tegavvûtde kabz u ishâlde²⁰¹⁸ ne çekdüğün²⁰¹⁹ ve burnı içinde²⁰²⁰ sümüğün [109a] fikr itmeyüp hüsni ile²⁰²¹ ve on iki biñ âdem ağızından çıkan hikmeti²⁰²² yazalum deyü divît tutulan ve hazret-i Mevlâ kesret-i ‘ilmine²⁰²³ şehâdet iden kavmi²⁰²⁴ hazret-i Mûsâ’dan²⁰²⁵ hâtûmı sözine uyup hazret-i Mûsâ’ya bed-du‘â iden kuvvet-i ‘ilmi²⁰²⁶ ile şerâdan süreyyâyı seyr iden ve âşâr u ahbârda aşhâb-ı kehfîñ köpegi şüreti ile cehenneme giren Bel‘âm bin²⁰²⁷ Bâ‘ûrâ’yı fikr itmeyüp ‘ilm ile ve hazret-i Nûh ‘aleyhi’s-selâmuñ oğlu Ken‘ân ve abu’l-beşer hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ oğlu²⁰²⁸ Kâbil-i nâ-kâbili fikr itmeyüp nesebi²⁰²⁹ ile ve iki yüz biñ yıl ‘ibâdet iden şeytânı ve şa‘lebiyi fikr itmeyüp vera‘î ile²⁰³⁰ ve sekiz karış yeşil şakalı ve²⁰³¹ dişi bütün halk olan²⁰³² ve bindüğü at enişe gitdükde öñi yokuşa gitdükde²⁰³³ kıçı²⁰³⁴ yükselen ve külle yevmin maṭbahında bıldırcından²⁰³⁵ ve tāvūḳdan²⁰³⁶ ve sâ’ir ni‘metden mâ‘adâ biñ deve boğazlanup²⁰³⁷ bir

²⁰¹³ haqqı: haq MK1, S1

²⁰¹⁴ ‘alâmâtın: ‘alâmetin S1, İÜ

²⁰¹⁵ olan: olunan S1

²⁰¹⁶ ola: -MK2

²⁰¹⁷ çıktuğın: çıktuğın MK2

²⁰¹⁸ ishâlde: ishâlden S1

²⁰¹⁹ çekdüğün: çekdüğini MK2

²⁰²⁰ içinde: içinden S1

²⁰²¹ ile: -S1

²⁰²² hikmeti: hikmet S1

²⁰²³ hazret-i Mevlâ kesret-i ‘ilmine: kesret-i ‘ilmine Mevlâ MK1, NA

²⁰²⁴ kavmi: kavm S1, MK2

²⁰²⁵ hazret-i Mûsâ’dan: -S1

²⁰²⁶ ‘ilmi: ‘ilm MK1, S1

²⁰²⁷ bin: ibn İÜ

²⁰²⁸ Ken‘ân ve abu’l-beşer hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ oğlu: -MK2

²⁰²⁹ nesebi: nesli S1, MK2, İÜ

²⁰³⁰ ve iki yüz biñ yıl ‘ibâdet iden şeytân ve şa‘lebi fikr itmeyüp vera‘î ile: -MK1

²⁰³¹ ve: -MK2

²⁰³² olan: olunan S1, MK2

²⁰³³ öñi yokuşa gitdükde: -S1

²⁰³⁴ kıçı: kıçın MK2

²⁰³⁵ bıldırcından: bıldırcın S1, MK2, İÜ

²⁰³⁶ tāvūḳdan: tāvūḳ S1, MK2, İÜ

²⁰³⁷ boğazlanup: boğazlayup S1, MK2

çanağı kırılmayan Fir‘avn’ı ve anuñ yolına gidüp ibādullāha göz kuyruğu ile bakup ‘ākıbet cismine toprağa dökenleri²⁰³⁸ fikr itmeyüp māl ile ve fili²⁰³⁹ ve cāmūsı ve sıtmayı ve²⁰⁴⁰ fireng ve bevāşır ve istiskā marazın²⁰⁴¹ fikr itmeyüp kuvveti ile ve selefden geçen olduklarında sāde başlarında iki gözi²⁰⁴² çukurunda birer arslan yatağ yapup مِّنْ أَقْوَىٰ مِّنَّا diyenleri fikr itmeyüp keşret-i tevābi‘ ile kibren selām virmemek. Beşinci yüzi egri olmak. Altıncı cümle a‘zā aña ri‘āyā dinilen ve melik-i a‘zā dinilen kalb marazına cāhil olup kalbi²⁰⁴³ kalb ve kāsī olmak. Yedinci lisānını toksan dört āfātadan tahliş idemeyüp fāhiş²⁰⁴⁴ lisān olmak. Hāzret-i feyyāz-ı muṭlaq²⁰⁴⁵ [109b] bu yedi şıfatdan hāzret-i ‘Azrā’il gelmeden²⁰⁴⁶ cümlemüzi ictināb itmiş bulunan²⁰⁴⁷ kullarından idüp bundan evvel geçen yedi şıfat ki ehl-i cennetün idi, anuñ ile muttaşif olup kabre giren, maḥşerde ‘arş gölgesinde zevkisini süren, cennetden²⁰⁴⁸ dīdār-ı Mevlā’yı gören kullarından eyleye, āmin²⁰⁴⁹.

Fī Beyāni ‘Adedi Men Meliki’d-Dünyā Min Maşrikihā ve Mağribihā ve Men Yemlikü

Ba‘dehüm

Mağrib ve Maşrika mutaşarrıf²⁰⁵⁰ olan²⁰⁵¹ ittifākī dört kimsedür. İki ehl-i imāndan hāzret-i Süleymān ve İskender-i Zi’l-ḳarneyn. İki ehl-i küfr-i tuğyāndan Buḥtu’n-Naşr ile göge ok atdım ve gök tañrısın²⁰⁵² öldürdüm diyen hāzret-i İbrāhīm’ün ḥaşmı ve muḥtekirlerün piri Nemrūd ‘aleyhi’l-la‘ne²⁰⁵³ ve mālīk olacaḳ evlād-ı Muḥammed Mustafā ṣallallāhu te‘ālā²⁰⁵⁴ ‘aleyhi ve sellem hāzretlerinin nesl-i pākından hāzret-i Muḥammed Mehdī ibn ‘Abdullāh’dur, Rabbüm görmek müyesser eyleye, āmin²⁰⁵⁵.

²⁰³⁸ dökenleri: dökülenleri MK1, S1, MK2

²⁰³⁹ fili: fıl MK1, MK2

²⁰⁴⁰ ve: -MK2

²⁰⁴¹ marazın: marazını MK11; marazı S1

²⁰⁴² gözi: gözleri MK2

²⁰⁴³ kalbi: -S1

²⁰⁴⁴ fāhiş: -MK2

²⁰⁴⁵ muṭlaq: -S1

²⁰⁴⁶ gelmeden: gelmedin MK2, İÜ

²⁰⁴⁷ bulunan: -MK2

²⁰⁴⁸ cennetden: cennetde MK2

²⁰⁴⁹ āmin: -S1

²⁰⁵⁰ mutaşarrıf: mutaşarrıfa MK1, S1

²⁰⁵¹ olan: -S1

²⁰⁵² tañrısın: tañrısını MK2

²⁰⁵³ ‘aleyhi’l-la‘ne: -S1, -İÜ, -NA

²⁰⁵⁴ te‘ālā: -S1, -İÜ

²⁰⁵⁵ āmin: -S1

Ba‘id olunmasun görmesin recā mesnūn idüğün²⁰⁵⁶ ‘Alī el-Ḳārī ‘*aleyhi rahmeti’l-bārī* yazar.

Beyt-i Cāmi‘:

[Fe‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

Bu denī dünyāya ṭurran mālīk oldı dört vücūd
İkisi dīnden müberrā ikisi kāmīl vücūd

Biri İskender ikinci rūzigāra emr iden
‘İbret al luṭf eyle²⁰⁵⁷ cānım²⁰⁵⁸ maḥv olur bir gün vücūd

Muḥtekirler pīri Nemrūd birisi Buhtu’n-Naṣr
Buḥle tevbe eyle **Seyyid** olagör min ehl-i cūd

Olacaḳ mālīk beşinci Mehdī *min āl-i er-resūl*
Ṭola²⁰⁵⁹ ‘adl ile bu ‘ālem göstere Rabb-i vedūd

Fī Beyāni Erba‘ati Ni‘metin ve Taḡyiri Erba‘ati Niḳmetin

Luṭf-ı Ḥūdā ile her bir insāna dört ḥaṣlet virilmiş: ‘aḳl ve²⁰⁶⁰ dīn ve²⁰⁶¹ ḥayā ve²⁰⁶² ‘amel. Velākin dār²⁰⁶³-ı ibtilā nās mübtelā olunacaḳ ev olmaḡla bu dört ni‘metiñ ḳarşusunda²⁰⁶⁴ dört ni‘met ta‘yīn olunmuş: ḡaḏab: ḥased, ṭama‘, ḡıybet. Tertīb üzre bu ni‘met-i erba‘ayı²⁰⁶⁵ berbād ider, Rabbü’l-‘ālemīn ḥıfẓ ide. Evvelā ‘āḳıbetin fıkır itmemele esbābın ve zararın bilmemele ictināb idemez. ‘Aḳl ni‘metin ḡaḏab ifsād

²⁰⁵⁶ idüğün: idüğini MK2

²⁰⁵⁷ luṭf eyle: luṭfıla MK2

²⁰⁵⁸ cānım: -İÜ

²⁰⁵⁹ ṭola: dola MK2

²⁰⁶⁰ ve: -MK2, -İÜ

²⁰⁶¹ ve: -MK2, -İÜ

²⁰⁶² ve: -MK2, -İÜ

²⁰⁶³ dār: -S1

²⁰⁶⁴ ḳarşusunda: ḳarşusına MK1, S1

²⁰⁶⁵ erba‘ayı: MK2

ider, irtikābı²⁰⁶⁶ fışk ve ʿinād ider. İkinci şeytān-ı laʿīn²⁰⁶⁷ Firʿavn-ı laʿīn²⁰⁶⁸ ile görüşüp²⁰⁶⁹ Firʿavn şeytāna senden ve²⁰⁷⁰ benden yaramaz kimdür didikde.

Beyt²⁰⁷¹:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

Görüşdi melʿanet kʿanı ki Firʿavn ile bir günde

Suʿāl itdi eşirrādan didi senden de benden de

Eşeddür ol kişi didi ḥased bābın ide izhār

ʿUdül-i tevbe itmez mi ölem diyen *mineʿl-ebrār*

dinilen ḥased ki sekiz zararı²⁰⁷², üç ʿilācı, altı sebebi, bir maʿnāsı, mecmūʿı on sekiz mesāʿili cāmīʿdür. İctināb idemezse ḥazret-i dīni²⁰⁷³ bozar, şahrā²⁰⁷⁴-yı helākde gezer. Üçünci tamaʿ didükleri belā idenlerün²⁰⁷⁵ ḡāyeti noldı? Cümlesi öldi, ya baña ne olur ölmez miyin diyemeyüp.

Müfred²⁰⁷⁶:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Feʿ ülün]

Ṭamaʿ üç ḥarfdür²⁰⁷⁷ içi mücevvef

Ṭamaʿ ehli durur ecvefden ecvef

kelāmından uyanamamış ve ḥazret-i Qurʿānʿdan وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ²⁰⁷⁸ nūrına ṭayanamamış ise ḥayāyı yıkar, helāka çöker, bir gün olur başa çıkar.

Dördüncü altı mevziʿin ḡayrıda ḥürmeti naşşıla şābit ḡıybet aʿmāli bozar, yarın defterinde bulamaz bezer, bu kuşûrlar ile rahmetden uzar.

Fî Beyāni ʿAdediʿl-Aʿmāli

²⁰⁶⁶ irtikābı: irtikāb MK2, NA

²⁰⁶⁷ laʿīn: -MK1, -S1, -MK2, -NA

²⁰⁶⁸ Firʿavn-ı laʿīn: Firʿavn u laʿīn MK2

²⁰⁶⁹ görüşüp: görüşdükde MK2

²⁰⁷⁰ ve: -S1, -NA

²⁰⁷¹ beyt: -MK2

²⁰⁷² zararı: zarrı S1, İÜ

²⁰⁷³ dīni: dīn S1

²⁰⁷⁴ şahrā: -S1

²⁰⁷⁵ idenlerün: idenler MK1, S1

²⁰⁷⁶ müfred: -MK1, -S1, -MK2, -NA

²⁰⁷⁷ ḥarfdür: ḥarf durur MK2

²⁰⁷⁸ “Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir. Onu beklemediği yerden rızıklandırır.” (Talāk, 65/3-4).

A[‘]māl²⁰⁷⁹ ‘indellāh yedi olmasını²⁰⁸⁰ Ṭaberānī isnād ile İbn ‘Ömer *radıyallāhu te‘ālā*²⁰⁸¹ ‘anhudan taḥrīc itmek üzere tafşilin *Müterrehü’r-Rābiḥ* nām kitābından²⁰⁸² ve terḡīb ü terḥibden²⁰⁸³ [110b] beyān etdiler. İmdi yedi a[‘]mālden ikisi mūcib, ikisi bire bir, üç ḳaldı. Birine on şevāb²⁰⁸⁴, birine yedi yüz, birine bī-ḥisāb şevāb.

Müfred²⁰⁸⁵:

[Müfteilün / Fā‘ilün / Müfteilün / Fā‘ilün]

Mūcibān bire bir on yedi yüz bī-ḥisāb

Kim ki anı ḥıfz²⁰⁸⁶ ider²⁰⁸⁷ ol olur ‘ālī-müşāb²⁰⁸⁸

mūcibāndan evvelā ḥazret-i imān elbetde şāḥibini cennete götürür²⁰⁸⁹, mādām imān üzere şābit ola ve mühlikātdan ḥıfz u ḥimāye iderek cām-ı mevti içe ve aḥunla göçe şübhe yok kevşerden içe ve ḥūrī-yi ḳoca. İkinci *eā‘zanallāhu te‘ālā* on yedi sebebi²⁰⁹⁰ ve altı ḥükmi ve bir ma‘nāsı²⁰⁹¹ ve üç nev‘i olmak üzere tafşil olunan küfr, Rabbim cümle ümmet-i Muḥammedi faḥr-i kā’ināt ḥürmetine ḳavlen ve fi‘len ve i‘tikāden küfrden²⁰⁹² ḥıfz eyleye. Mücebi mādāme şāḥibi²⁰⁹³ tā’ib ü müstaḡfir olmaya ve imāna gelmeye, ol ḥāl ile gide. Elbette cehennemdür *li-ḳavlihi te‘ālā* لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ ²⁰⁹⁴ buyurulmuştur. Üçüncü ḥayr-ı kāra ḥālīşan²⁰⁹⁵ niyyet itmiş. Dördüncü şürürdan bir şer işlemiş bire bir. Beşinci ḥayr işlemiş birine on. Altıncı Rabbü’l-‘ālemīnün rızā-yı şerifi içün taşadduḳ itmiş ehline niyyet-i ḥālīşa²⁰⁹⁶ ile لا دُنْيَا غَرَاظِلَارِ مِنَ الْإِعْرَاضِ الْبَاطِلَةِ لِعَرْضِ dünyā ḡarāzlarından bir ḡarāz içün degil birine yedi yüz.

²⁰⁷⁹ a[‘]māl: -MK2

²⁰⁸⁰ olmasını: olmasın İÜ

²⁰⁸¹ te‘ālā: -İÜ

²⁰⁸² kitābından: kitābında S1; kitābdan MK2

²⁰⁸³ terḥibden: -MK1, -S1

²⁰⁸⁴ şevāb: -S1, -İÜ

²⁰⁸⁵ müfred: -İÜ; mısra‘ MK1

²⁰⁸⁶ ḥıfz: zabt MK1, NA

²⁰⁸⁷ ider: ide S1

²⁰⁸⁸ Mūcibān bire bir on yedi yüz bī-ḥisāb / Kim ki anı ḥıfz ider ol olur ‘ālī-müşāb: -İÜ

²⁰⁸⁹ götürür: gönderür MK1

²⁰⁹⁰ sebebi: sebep S1, MK2, İÜ

²⁰⁹¹ ve bir ma‘nāsı: -S1

²⁰⁹² küfrden: -S1, -MK2, -İÜ

²⁰⁹³ şāḥibi: -MK1, NA

²⁰⁹⁴ “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar.” (Nisâ, 4/48).

²⁰⁹⁵ ḥālīşan: ḥālīş MK1, İÜ

²⁰⁹⁶ ḥālīşa: ḥālīş MK2

Yedinci envā^ci belāya ya nice belā olursa olsun açlığa ve şusuzluğa ve muşîbet-i evlāda ve eşnāf-ı ğumūm ve hümūma²⁰⁹⁷ mübtelā olmuş, şabr itmiş bi-ğayr-ı hisābin²⁰⁹⁸ hakkında olan edille yazılsa çoğa gider, nazmı²⁰⁹⁹ manzūmede mezkūrdur.

[111a] Fî Beyāni Men Yedde^c i Kemālî Muḥabbeti Allahu Te^cālā ve ^cAlāmeti Şıdkıhî
ve Hiye Erba^c atü Hîşālin

Bir ādem cenāb-ı Rabbü'l-^cālemîne kemāl-i muḥabbetini var da^cvāsında olsa ve²¹⁰⁰ da^cvāsınun şıdkına dört şāhiden²¹⁰¹ lāzım didiler. Müfessirîn *rahimehumullāhi te^cālā* evvelā her ne kadar ilm u ^camel u i^ctikād ile me^cmūr ise anları²¹⁰² yerine getürmek. İkinci her ne kadar²¹⁰³ şeyden²¹⁰⁴ nehy ü zecr olundıysa andan dā^cimā ictināb üzre ola, ictināb ise imtişāl üzre muḥaddemdür, zīrā nehy-i isti^cāb ve²¹⁰⁵ evkāt iktizā ider, Halebî merḥūmun şāhāret bahsinde olan taḥkīkî²¹⁰⁶ mu^ceyyeddür²¹⁰⁷. Üçüncü ne kadar ahkām-ı ḥazret-i Ḥaḳ²¹⁰⁸ *celle ve ^calā* var ise aña cān-ı gönülden rāzı olmak *e^cūzubillāhi mine^c ş-şeytāni^c r-rācīm* وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا²¹⁰⁹ ve Sūre-yi Nisā'da مَا تَحْكُمُونَ حَتَّىٰ يُحْكُمَوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ²¹¹⁰ āyetin²¹¹¹ derūnî mülāḥaza idüp rāzı olmak. Dördüncü merātib üzre ibādullāhî²¹¹² şer^c-i şerîfün izni ile merḥamet etmek. Yā bi-ğayr-ı ḥaḳkın hetk-i ^cırz iden gurūh-ı cehelenün bilā-ḥaḳkın cem^c etmeleri bābında zerre kadar²¹¹³ iştibāh u iltibās yok iken lāubālî bunlardan eger nev^cinden eger

²⁰⁹⁷ eşnāf-ı ğumūm ve hümūma: dürlü dürlü ğam-ı hemlere İÜ

²⁰⁹⁸ hisābin: hisāb MK1, S1, İÜ

²⁰⁹⁹ nazmı: -MK1, NA

²¹⁰⁰ ve: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

²¹⁰¹ şāhiden: müşāhiden S1

²¹⁰² anları: anı MK1, NA

²¹⁰³ kadar: -İÜ, -NA

²¹⁰⁴ şeyden: -S1

²¹⁰⁵ ve: -MK1, -MK2, -NA

²¹⁰⁶ taḥkīkî: taḥkīk S1

²¹⁰⁷ mu^ceyyeddür: budur S1, MK2; ictināb ise imtişāl üzre muḥaddemdür zīrā nehy-i isti^cāb ve evkāt iktizā ider, Halebî merḥūmun şāhāret bahsinde olan taḥkīkî mu^ceyyeddür: -İÜ

²¹⁰⁸ ḥaḳ: -S1

²¹⁰⁹ “Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin.” (Haşr, 59/7).

²¹¹⁰ “Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.” (Nisâ, 4/65).

²¹¹¹ āyetin: āyetini S1, MK2

²¹¹² ibādullāhî: ibādullāha S1

²¹¹³ kadar: -S1

şahşından bâliğan-mâ-belağ elân ziyy-i  ulemâda²¹¹⁴ olan aḥzâb u²¹¹⁵ ğafelenüñ aḥvâlleri yevme tublâ günine  alduğında  at  an i tibâh yo dur²¹¹⁶.

Beyt²¹¹⁷:

[Fâ  ilât n / Fâ  ilât n / Fâ  ilât n / Fâ  il n]

 itse da  vâ-yı muḥabbet bir ki i ḥallâ ına

 ıd ına²¹¹⁸ anuñ  alâmet dindi zab  it d rt ḥi  al

Her ne  eyden nehy olunduysa anı terk eyleye

   kmine râzı ola hem emre ide imti  al

Herkese raḥm ide  ırzın yı maya yı dırmaya

Fikr ide yevm-i cez yı anda zulm olmak muḥ al

Bir ḥad  inde buyurdu ḥazret-i fa r-i cih n

Yı sa bir  dem birin    ırzın itse p yim l

Ol e ed didi otuz altı zin dan tevbe it

Anasıyla var mı fehm   yo sa ḥayy   ²¹¹⁹ z  l-cel l

Zulme virmez zerrece vall hi bill hi rız 

Fi l ile vardur diyenler olalar ol g nde l l

Bilmeyen alur ne   re b   i i cehl ile c h²¹²⁰

Ehl-i  ilmim f zılam diyenlere **Seyyid** ne ḥ l

²¹¹⁴  ulem da:  ulem dan MK2

²¹¹⁵ u: -MK2

²¹¹⁶ Y  bi- ayr-ı ḥa  ın hetk-i  ırz iden gur h-ı cehelen   bil - a  ın cem  etmeleri b bında zerre  adar i tib h u iltib s yo  iken l ub li bunlardan eger nev inden eger şahşından b liğan-m -belağ el n ziyy-i  ulem da olan aḥz b u  afelen   aḥv lleri yevme tubl  g n ne  alduğında  at  an i tib h yo dur: -  

²¹¹⁷ beyt: -S1

²¹¹⁸  ıd ına:  ıd ıla S1

²¹¹⁹   : -MK1, -MK2

²¹²⁰ c h: -MK2

Añsızın gelse ecel imān ile itseñ sefer

Ḥālīşan kim dirse āmin göstere Rabbüm cemāl

Ḥālbūki ‘Alī Qārī *Miškāt Şerhī*’nde bir ḥadīş-i şerīf naql ider: Bir ādem bir ādemün bi-ğayr-ı ḥaqqın ‘ırzın yıksa ve yıkdursa kendüyi toğuran validesine otuz altı kerre zinā itmekden ziyāde günāhdur buyurmuşlar [111b] ḥazret-i Rabbü’l-‘ālemīn cümleyi ḥıfz u ḥimāye eyleye, ecel gelmeden herkes kendüni²¹²¹ soylaya āmin²¹²².

Fī Beyāni Seb‘ati Neferin Taḥte Zılli ‘Arşın

Halk-ı ‘ālem şiddet-i ḥarāretde²¹²³ her bir ādemün teri²¹²⁴ kulağı²¹²⁵ berāberine çıkup bir ādemün terinden²¹²⁶ yetmiş deve içse zerre kadar eksilmez diyen²¹²⁷ yüzden mütecāviz ism ile müsem mā yevm-i cezā, yevm-i każāda yedi nefer kimse zıll-ı ‘arş-ı raḥmānda gölgelenseler²¹²⁸ gerekdür buyurulmuş, ḥadīş-i şerīf *Meşārīk*’de muşarraḥdur, rāvisi²¹²⁹ beş biñ üç yüz yetmiş dört ḥadīş-i şerīf rāvisi²¹³⁰ olan²¹³¹ Ebū²¹³² Hureyre’dür *raḍıyallāhu te‘ālā*²¹³³ ‘anhu. Evvelā genç iken Rabbisine ‘ibādet üzre bulunanlar²¹³⁴ muştulıḳ tāze iken ‘ibādet idenlere, anuñ içün selefde dinmişdür ki²¹³⁵ iki şey buzdan şovukdur²¹³⁶ didiler²¹³⁷ şeyḫ ola da genç ‘amelin²¹³⁸ işleye ve genç ola da ḳoca ‘amelin²¹³⁹ işleye. İkinci ‘ādil imām Ḥaḳ *te‘ālā*²¹⁴⁰ imāmumıza

²¹²¹ kendüni: kendüyi MK2

²¹²² Ḥālbūki ‘Alī Qārī *Miškāt Şerhī*’nde bir ḥadīş-i şerīf naql ider: Bir ādem bir ādemün bi-ğayr-ı ḥaqqın ‘ırzın yıksa ve yıkdursa kendüyi toğuran validesine otuz altı kerre zinā itmekden ziyāde günāhdur buyurmuşlar ḥazret-i Rabbü’l-‘ālemīn cümleyi ḥıfz u ḥimāye eyleye, ecel gelmeden herkes kendüni soylaya āmin: -S1

²¹²³ ḥarāretde: ḥarāretinde S1

²¹²⁴ teri: deri MK2, İÜ

²¹²⁵ kulağı: kulağ S1

²¹²⁶ terinden: derinden MK2, İÜ

²¹²⁷ diyen: dinen S1, İÜ

²¹²⁸ gölgelenseler: gölgelensinler: MK1

²¹²⁹ rāvisi: -S1, -MK2, -İÜ

²¹³⁰ rāvisi: rāvī MK1

²¹³¹ olan: -İÜ

²¹³² Ebū: Ebā MK1

²¹³³ te‘ālā: -S1

²¹³⁴ bulunanlar: bulunanlara MK2

²¹³⁵ ki: -MK1, -İÜ, -NA

²¹³⁶ şovukdur: şovuk İÜ

²¹³⁷ didiler: -MK2

²¹³⁸ ‘amelin: ‘amelini MK2

²¹³⁹ ‘amelin: ‘amelini MK2

²¹⁴⁰ ḥaḳ te‘ālā: ḥazret-i rabbü’l-‘ālemīn MK1, NA

kemāl-i ʿadāletler²¹⁴¹ müyesser [112a] eyleye, ʿālimleri söyleye, söyleyenle söylemeyi şoylaya, āmin. Zīrā anlardan bir sâʿat ʿadl ile hüküm yetmiş yıllık ʿibādetden hayrludur buyuruldu. ʿUlemā-yı selefden birisi didi bir duʿām olsa kabūle lāyık ve sezā anı bir şey için duʿā itmezdüm, illā hākimlerimiz²¹⁴² şalāh-ı hālne mütēʿallik iderdüm, āhirete rāhatla giderdüm buyurdılar. Zīrā hākimler bedende rūh gibidür, rūh ki hāsta ola, elemi cümle²¹⁴³ bedene sirāyet ider. Kezālik hükām-ı şerʿ-i şerīfe muhālefet üzre olsalar²¹⁴⁴ hāsta rūha dönerler. Bu defʿa riʿāyā yakılır ve²¹⁴⁵ yanarlar, bitmez elma ve enārlar herkese almağa şunarlar. Selefde geçen hükām hīn-i hükümetlerinde iki yüze dek ʿālim u²¹⁴⁶ ʿāmillar²¹⁴⁷ hātıra göre söylemez. Kāmillar cemʿ²¹⁴⁸ iderler, nişfin²¹⁴⁹ bir cānibe ve²¹⁵⁰ nişfin²¹⁵¹ daḥı²¹⁵² bir cānibe suʿālden şoıra ne iktizā iderse icrā iderler idi. Hikmetinden suʿāl olunduḡda kıyāmetün ʿazābı şedīddür²¹⁵³, selāsil ü aḡlālī āteşden hadīddür²¹⁵⁴.

Beyt:

[Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün]

Ki Rabbü'l-ʿālemīn yarın kımaz bir kimsenün haḡkım

Yerine getirür bir bir olursa dāne-yi haşhāş

dinilen ve hāzān güninde bir yaprak bir yapraḡı başup kaç gün hābs idüp dünyā yüzünü²¹⁵⁵ göstermemiş ise ol iki²¹⁵⁶ yapraḡı²¹⁵⁷ yaradup başan yapraḡı basılan yapraḡın altına kıoyup bu kıadar ʿadālet olunan günde.

Beyt:

²¹⁴¹ ʿadāletler: ʿadālet S1

²¹⁴² hākimlerimiz: hākimimiz MK1

²¹⁴³ cümle: -S1

²¹⁴⁴ olsalar: olalar MK1, MK2, NA

²¹⁴⁵ ve: -S1, -MK2, -NA

²¹⁴⁶ u: -S1

²¹⁴⁷ ʿāmillar: ʿāmil S1, İÜ

²¹⁴⁸ cemʿ: cemī MK2

²¹⁴⁹ nişfin: nişfi MK2

²¹⁵⁰ ve: -İÜ

²¹⁵¹ nişfin: nişfini MK2

²¹⁵² daḡı: -S1, -MK2, -İÜ

²¹⁵³ şedīddür: şedīd MK1, MK2, İÜ

²¹⁵⁴ selāsil ü aḡlālī āteşden hadīddür: zencīrleri ve bukaḡıları āteşdendür İÜ

²¹⁵⁵ yüzünü: yüzün S1, MK2

²¹⁵⁶ iki: -İÜ

²¹⁵⁷ yapraḡı: -S1

[Fā^ˆ ilātūn / Fā^ˆ ilātūn / Fā^ˆ ilātūn / Fā^ˆ ilūn]

Olamaz ol günde rüşvetle tesāmūḥ istinād

Ref^ˆ ola pes cümle āh-ı mü^ˆ minīn ü mü^ˆ mināt

Şol kadar ˆadl ide Allāhu ˆazīmü^ˆ ş-şān kim

Ala boynuzsız ḥaḫḫın urmaḫ ile boynuzlu şāt

dinilen günde māt²¹⁵⁸ olmaḫ güçdür. Ol vaḫtde Rabbüm iki yüz miḫdārı [112b] ˆulemā ḫullaruḥ²¹⁵⁹ ki ümenā^ˆ ullāhdur anlara danışdım²¹⁶⁰ da ḫükm itdim dimeḫ içündür deyü cevāb itdi *raḫmetullāhi te^ˆālā²¹⁶¹ ˆaleyhi raḫmeten vāsi^ˆaten* ni^ˆame^ˆ’l-ḫākim ü ni^ˆame^ˆ’l-maḫkūm Rabbüm bizim pādişāhımuḫı da ḫabīb-i ekremi²¹⁶² ḫürmetine dā^ˆimā ḫayr²¹⁶³ ne ise aña muvaffaḫ eyleye, āmīn²¹⁶⁴. Zīrā biz ehl-i sūnnet ve^ˆ’l-cemā^ˆat mezhebindeyiz, bed-du^ˆā mezhebimizde cā^ˆiz degildür, nef^ˆ i ḫarrından²¹⁶⁵ ḡālibdür. Aḫşā²¹⁶⁶-yı bilādda olan eşḫiyā kılıcı şadāsından ḫavf ider. Velākin mezhebsiz²¹⁶⁷ melāḫide ve zenādıḫa pek çoḡaldı, Rabbüm vüçüdların²¹⁶⁸ ḫaldura, pādişāhımuḫa pek tezcecik bildüre ve ˆālemi büsbütün güldüre. Üçünci zāt-ı cemāl²¹⁶⁹ ve kemāl²¹⁷⁰ ü cāḫ şāḫibesi bir ḫātūn, bir ādemi²¹⁷¹ tenhā mevzi^ˆde fesāda da^ˆvet ide de²¹⁷² ḫavfen *minallāhi te^ˆālā²¹⁷³* ol ādem ictināb eyleye. Dördünci iki ādem²¹⁷⁴ birbirini²¹⁷⁵ mücerred Rabbü^ˆ’l-ˆālemīnūḥ rızā-yı pākı içün sevişeler, aḫlā ḡaraḫ-ı

²¹⁵⁸ māt: rüsvāy İÜ

²¹⁵⁹ ḫullaruḥ: ḫullar S1; ḫullaruḥ: ḫulları MK2

²¹⁶⁰ danışdım: tanışdım S1, MK2

²¹⁶¹ te^ˆālā: -S1

²¹⁶² ekremi: -S1, -MK2, -İÜ

²¹⁶³ ḫayr: ḫayrı MK2

²¹⁶⁴ āmīn: -MK2

²¹⁶⁵ ḫarrından: zararından MK2

²¹⁶⁶ aḫşā: aḫzā MK1, S1

²¹⁶⁷ mezhebsiz: -S1, -MK2

²¹⁶⁸ vüçüdların: vüçüdlarını MK2

²¹⁶⁹ zāt-ı cemāl: zāt u cemāl MK1

²¹⁷⁰ kemāl: -MK1

²¹⁷¹ ādemi: ādem S1

²¹⁷² de: -S1

²¹⁷³ te^ˆālā: -S1

²¹⁷⁴ ādem: kişi S1, İÜ; kimse MK2

²¹⁷⁵ birbirini: -MK2

dünyā beynlerinde olmaya²¹⁷⁶. Altı şart²¹⁷⁷ sibākda beyān olundu, beynlerinde²¹⁷⁸ ri'āyet ideler. Āhır ʿömrlerine varınca ol hāl ile gideler. Beşinci şerāʾi-i imāmete rāʿi²¹⁷⁹ umūr-ı dīniyyeye²¹⁸⁰ kemāl üzre sâʿi yüz yetmiş dört olmak üzere icmālen²¹⁸¹ mesāʾil-i şalâtı²¹⁸² ve²¹⁸³ rāʿi imām ile beş vakti edāda yigirmi yedi hāşlet var, aña nāʾil ve asl²¹⁸⁴ olayın²¹⁸⁵ diyü qalbini cāmiʿe taʿlīk iden ādem. Altıncı şadākayı²¹⁸⁶ gizlüce viren ādem hattā²¹⁸⁷ şeytān-ı laʿine suʾāl olunduqda cānib-i fahr-i kāʾinātdan ümmetim²¹⁸⁸ hālişce şadāka virdükde hālün nedür didükde ke-enne beni bir bıçkı²¹⁸⁹ ile iki pāre itmiş nısfim caḥīme ve²¹⁹⁰ nısfim saʿire atılmış qadar elem [113a] çekerim. Niçün yā merdūd didükde melʿün didi ki²¹⁹¹ şadākada altı hāşlet var. Evvelā sâʾir mālına²¹⁹² berekāt²¹⁹³ gelür. İkinci nice²¹⁹⁴ belānuñ defʿine sebeb olur. Üçüncü duʿāsı müstecāb olur ve ezkārda daḥı yazar şadaka ehlinün yedine²¹⁹⁵ varduğı²¹⁹⁶ gibi²¹⁹⁷ beş duʿā ider. Az idim çoğaltduñ, küçük idim büyütdüñ, fānī idim bākī itdüñ, şimdiye dek²¹⁹⁸ sen beni hıfz iderdüñ, şimden soñra ben seni hıfz iderim, ben sende iken düşmenün çok idi, şimdi dostuñ çok oldu²¹⁹⁹. Ammā maḥalline düşerse maḥalli şāliḥ şāliḥe muḥtāc muḥtāca ola istemeye oldur.

Beyt-i Āḥar²²⁰⁰:

-
- ²¹⁷⁶ olmaya: olmasa MK2
²¹⁷⁷ şart: şartı MK2
²¹⁷⁸ beynlerinde: mā-beynlerinde MK2
²¹⁷⁹ rāʿi: riʿāyet İÜ
²¹⁸⁰ umūr-ı dīniyyeye: umūr u dīniyye S1
²¹⁸¹ icmālen: -S1
²¹⁸² şalâtı: şalavâtı S1; şalavāta MK2
²¹⁸³ ve: -MK2
²¹⁸⁴ aña nāʾil ve asl: iḥrāz: MK1, MK2, NA; iḥtirāz: S1
²¹⁸⁵ olayın: ideyin MK1, S1, MK2, NA
²¹⁸⁶ şadākayı: -MK1, -NA; şadāka S1, MK2
²¹⁸⁷ gizlüce viren ādem hattā: -MK1, -S1, -MK2, -NA
²¹⁸⁸ ümmetim: -S1
²¹⁸⁹ bıçkı: bıçak S1
²¹⁹⁰ ve: -S1
²¹⁹¹ melʿün didi ki: -MK2
²¹⁹² mālına: mālınuñ S1
²¹⁹³ berekāt: berekātı S1; bereket İÜ
²¹⁹⁴ nice: -S1
²¹⁹⁵ yedine: eline İÜ
²¹⁹⁶ varduğı: vardukda İÜ
²¹⁹⁷ gibi: -İÜ
²¹⁹⁸ şimdiye dek: -MK1
²¹⁹⁹ çok oldu: çoğaldı İÜ
²²⁰⁰ āḥar: -MK2, -İÜ

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Fe' ülün]

Begim etmek gerek luṭfı²²⁰¹ yerine

Yerine etmeseñ luṭfuñ²²⁰² yerine²²⁰³

Ekilen dane kim bitmez degildür

Birine biñ virür düşse yerine²²⁰⁴

Dördüncü Rabbisi anı cümle ḥalka sevdürür²²⁰⁵. Beşinci kıyāmet güninde mizānı pek ağır gelür²²⁰⁶. Altıncı şadaḳasın²²⁰⁷ nār ile kendü beynine²²⁰⁸ ḥicāb ider, böyle bir nef'-i 'azīm olup ve şeyṭān-ı la'ini²²⁰⁹ bu ḳalıba ḳoyan şadaḳayı²²¹⁰ gizlüce viren ādemdür²²¹¹, zīrā²²¹² riyādan eb'ad ḥulūṣa aḳreb olur ve yarın ecrini bulur veya²²¹³ virüp de dellāl olan 'acabā ne bulur²²¹⁴, belki eleminden olur kıyāmet güninde kāfir, fācir, ḡādir, ḥāsir nidāsı ile münādī²²¹⁵ olur, Rabbim aḡniyā ḳullarını²²¹⁶ bu mehlikeden ḥıfz eyleye, āmīn²²¹⁷. Yedincisi²²¹⁸ budur ki²²¹⁹ Mevlāsını şurūṭ-ı mezkūreye²²²⁰ ri'āyet-i tāmme²²²¹ ile cehren eger²²²² ta'yin olunan maḥalde ve²²²³ ihfā'en mā'adāda

²²⁰¹ luṭfı: luṭfuñ S1

²²⁰² luṭfuñ: luṭfı MK2

²²⁰³ Begim etmek gerek luṭfı yerine / Yerine etmeseñ luṭfuñ yerine: -İÜ

²²⁰⁴ Ekilen dane kim bitmez degildür / Birine biñ virür düşse yerine: -İÜ

²²⁰⁵ sevdürür: sevdüre MK2

²²⁰⁶ gelür: gele MK1; gelüp MK2

²²⁰⁷ şadaḳasın: şadaḳasını MK2

²²⁰⁸ beynine: beyninde MK2

²²⁰⁹ la'ini: la'in S1

²²¹⁰ şadaḳayı: şadaḳa S1

²²¹¹ ādemdür: ādem MK1, -NA

²²¹² zīrā: -MK1, -NA

²²¹³ veya: ya MK1, S1, NA

²²¹⁴ bulur: alur S1

²²¹⁵ münādī: münādā MK2

²²¹⁶ ḳullarını: ḳullarına S1

²²¹⁷ böyle bir nef'-i 'azīm olup ve şeyṭān-ı la'ini bu ḳalıba ḳoyan şadaḳayı gizlüce viren ādemdür zīrā riyādan eb'ad ḥulūṣa aḳreb olur ve yarın ecrini bulur veya virüp de dellāl olan 'acabā ne bulur belki eleminden olur kıyāmet güninde kāfir, fācir, ḡādir, ḥāsir nidāsı ile münādī olur, Rabbim aḡniyā ḳullarını bu mehlikeden ḥıfz eyleye āmīn: -İÜ

²²¹⁸ yedincisi: yedinci S1, NA

²²¹⁹ budur ki: -MK1, -S1, -İÜ, -NA

²²²⁰ şurūṭ-ı mezkūreye: şurūṭ u mezkūre S1

²²²¹ tāmme: tām MK1, NA

²²²² eger: ekşeri İÜ

²²²³ ve: -İÜ

ferā 'iz ü²²²⁴ vācibātı²²²⁵ [113b] ve sünen ü müsteḥabbātı imtişāl için muḥarremātı²²²⁶ ve mekrūhātı²²²⁷ ictināb için tahşilden sonra zikre meşgūl olan ādem, nazmı manzūmda mezkūrdur²²²⁸.

Fî Beyāni Mezmūmiyyeti'l-‘Āceleti İllā Fî Ḥamseti Mevāzi‘a Mesnūnün

Her yerde ‘acele mezmūmedür²²²⁹ illā beş yerde mesnūnedür²²³⁰. Evvelā bir ādem²²³¹ deyne mübtelā olmuş taleb olunmazsa da edāda ‘acele. İkinci meyyit vāki‘ olmuş anuñ²²³² techīz ü tekfininde ve menziline getürmede ‘acele. Bid‘at ve münkersiz öñinde ve ardında çığırmamak ve²²³³ öldüğü gün bekletmemek²²³⁴ ve üzerinde şayḥa itmemek ve ‘avratlar kabre bile gitmemek ve kabır üzerinde olan sünneti terk itmemek ve tamāmen defn olunmadıkça ḥazret-i Kır‘ān okunmamak. Zīrā dinlemekde ta‘zīm bulunmaz ve kabır²²³⁵ üzerinde üçe ve yediye ve kırk güne dek çadırlar kurup zamān-ı cehāletden kalmışdır beklememek gibi. Ḥazret-i Rabbü'l-‘ālemīn ḥayātımızda ve memātımızda zıdd-ı sünnet-i Muḥammed Muştafā *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* olan bid‘at²²³⁶-ı seyyi‘eden cümlemüzi hıfz eyleye, āmīn. Üçünci müsāfir geldükde bir mā-ḥazar getürmede²²³⁷ az eger²²³⁸ çok

Beyt²²³⁹:

شَيْ قَلِيلٌ يُحْيِضُ
خَيْرٌ كَثِيرٌ يُنْتَضِرُ

المُصْطَفَى النَّبِيُّ قَالَ
حَضَرَ مَا الطَّعَامُ خَيْرٌ

²²²⁴ ü: -İÜ

²²²⁵ vācibātı: vācibāt S1

²²²⁶ muḥarremātı: muḥarremāt S1, MK2

²²²⁷ mekrūhātı: mekrūhāt S1

²²²⁸ nazmı manzūmda mezkūrdur: -İÜ

²²²⁹ mezmūmedür: mezmūmdur MK1, NA

²²³⁰ mesnūnedür: mesnūndur MK1, NA

²²³¹ bir ādem: -S1

²²³² anuñ: -MK1, -NA

²²³³ ve: -MK2

²²³⁴ bekletmemek: beklememek İÜ

²²³⁵ ve kabır: -İÜ

²²³⁶ bid‘at: -İÜ

²²³⁷ getürmede: getürmek İÜ

²²³⁸ eger: -S1

²²³⁹ beyt: -MK1

denilmişdir. Hattâ def[°] -i ğazab bābında şulehâ-yı selefdan Meymûne bint-i Mehrân ħazretlerine müsâfir geldi²²⁴⁰, cāriyesine mâ-ħazar getürmek ile emr itdi²²⁴¹. Cāriye ıssıcaķca²²⁴² çorbāyı²²⁴³ ‘acele ile getürürken sürçmek vāķi[°] [114a] olup Meymûne²²⁴⁴ bint-i Mehrân ħazretlerinüñ başına büsbütün döküldükde beni yakduñ²²⁴⁵ cāriyem didügi gibi cāriye āyet-i ħazret-i Mevlâ’ya²²⁴⁶ ‘ālime idi²²⁴⁷ cāriye ammâ kāmile imiş. “Ey nâsa edeb ve ħalka ħayr öğredici ağam, Rabbinüñ kelām-ı ħadîmine rücut[°] it” didügi gibi dizi üzre geldi “Ne didi Rabbim?” didükde “Cennât-ı ‘āliyâtı²²⁴⁸ öykesin²²⁴⁹ yudanlara ħazırladum dimesi mi?” deyüp²²⁵⁰ ve وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظُ²²⁵¹ āyet-i kerîmesini²²⁵² te ‘şîr-i belîğ ile okudı ve ağası dahı قَدْ كُفِّرْتُ غِيظِي ya[°] nî öykemi yutdum didükde zid didi ya[°] nî dahı artur ağam didükde²²⁵³ ya²²⁵⁴ dahı ne didi didükde²²⁵⁵ وَاللَّهُ يُحِبُّ²²⁵⁶ āyet-i kerîmesin²²⁵⁷ okudı قَدْ غُفِرْتُكَ ya[°] nî derünî senün²²⁵⁸ ħuşûrünü ‘afv itdüm didükde yine zid didükde²²⁵⁹ ya dahı ne didi cāriyem didükde وَاللَّهُ يُحِبُّ²²⁶⁰ āyet-i kerîmesin²²⁶¹ okudukda ħulûş-ı bāl²²⁶² ile²²⁶³ ve aħsen-i ħāl ile mālımdan āzād ol didi, çorbānuñ ħarāreti şovumadan²²⁶⁴ bu devlete irdi. Ne güzel ağa ve ne ħûb cāriye azacıķ mülâħaza ile ol vaķtün cāriyesi böyle olunca mâ[°] ada ne olmaķ

²²⁴⁰ geldi: geldükde MK2

²²⁴¹ itdi: eyledi S1, İÜ

²²⁴² ıssıcaķca: ısıcaķ MK2

²²⁴³ çorbāyı: çorbā MK1, S1, İÜ

²²⁴⁴ Meymûne: Meymûn S1

²²⁴⁵ beni yakduñ: yakduñ beni MK2, İÜ

²²⁴⁶ Mevlâ’ya: Mevlâ’yı S1

²²⁴⁷ idi: -S1

²²⁴⁸ cennât-ı ‘āliyâtı: cennâtı ve ‘āliyâtı MK2

²²⁴⁹ öykesin: öyke S1, öykesini MK2

²²⁵⁰ deyüp: deyü S1

²²⁵¹ “Öfkelerini yenenler” (Âl-i İmrân, 3/134).

²²⁵² kerîmesini: kerîmesin MK1, NA

²²⁵³ didükde: didi İÜ

²²⁵⁴ ya: -MK1

²²⁵⁵ didükde: -MK2, -İÜ

²²⁵⁶ “İnsanları affedenlerdir.” (Âl-i İmrân, 1/134).

²²⁵⁷ kerîmesin: kerîmesini MK2

²²⁵⁸ senün: -MK1

²²⁵⁹ didükde: didi S1

²²⁶⁰ “Allah, iyilik edenleri sever.” (Âl-i İmrân, 1/134).

²²⁶¹ kerîmesin: kerîmesini MK2

²²⁶² bāl: ħalb İÜ

²²⁶³ ile: -MK1, -MK2, -NA

²²⁶⁴ şovumadan: şogumadan MK2, İÜ

gerek. İmdi herkes  ilm-i h alin²²⁶⁵ bilmek gerek Rabb m c mlem ze  s n eyleye,  m n²²⁶⁶.

İmdi²²⁶⁷ zam nem zde olan  ad nlar ek eriyy  c riyelerine²²⁶⁸  l t²²⁶⁹-ı lehv  ğred rler,  zerlerine kend lere l z m olan  adar  ilm-i h allerin²²⁷⁰  ğretmek far -ı  ayn iken  ğretmedikleri i  n  az b-ı el me e edd-i isti  k   [114b] ile m ste    ve m ste    alar iken  ğretmey p a a k le  z d itd m,  ad n c riye  z d itd m²²⁷¹ y   d v fir ceh z ile k le everd m ve c riye  ocaya vird m dey  i ti  r belki bu k rlarından²²⁷²  ev b uman a a ve  ad n tevbesiz olurlarsa  or arım ki²²⁷³ h alleri g yet g   ve m  tedd ola. Z r  ma  iyeti t  at-ı i tik d ideyorlar²²⁷⁴ *ne  z bill hi te  l  mine l-   leti ve l-cehli*. H lb ki *K f * n m kit bda g rd m c hile  ız virmege r z  olmadu undan m  ad ²²⁷⁵  ayr²²⁷⁶-ı k fr olmasını yazar. G liban k fri bilmez, meclis-i  ilme gelmez²²⁷⁷, *F  h-ı Nu m n* dan  g t almaz, belki  azaba geld kde h t nunun   l-ı nesebine  etm ider²²⁷⁸,  oyun  ve²²⁷⁹  opun  demek  zre belki s d ne ve s m k ne s ger²²⁸⁰. Ken rlarda i id rd k²²⁸¹ ana bin  en on sekiz sene t  ra memleketlerde mer  m Min  r z de Efendi h z rında imti  n olunup isti  d dımıza  eh det itmeleri ile va   u tezk r i  n vird kleri²²⁸² ferm n ile va   itmem z sebebi ile v fir v   f tal  il itd m ve²²⁸³ i tiy rlar dirler ki d   rl k b bında  ız istemege²²⁸⁴ ken rda

²²⁶⁵ h alin: h alini MK2

²²⁶⁶  m n: -S1

²²⁶⁷ imdi: -MK1, -MK2, -  , -NA

²²⁶⁸ c riyelerine: c riyelere S1

²²⁶⁹  l t:  let S1

²²⁷⁰ h allerin: h allerine S1, MK2

²²⁷¹ itd m: -S1

²²⁷² k rlarından: k rından S1, MK2,   

²²⁷³ ki: -S1

²²⁷⁴ ideyorlar: ideyorurlar MK1, MK2,   , NA

²²⁷⁵ m  ad : -S1, -MK2, -  

²²⁷⁶  ayr: -MK1, -NA

²²⁷⁷ meclis-i  ilme gelmez: -MK2

²²⁷⁸  etm ider: s ger   

²²⁷⁹ ve: -S1

²²⁸⁰ s ger: s gerler S1

²²⁸¹ i id rd k: i id rd m S1, MK2

²²⁸² vird kleri: vird  i MK2

²²⁸³ ve: -S1

²²⁸⁴ istemege: istemek S1, MK2

düñürlük dirler, birine²²⁸⁵ gel bir²²⁸⁶ hayrlu maşlahat var, aña gidelim dirler, şerā'iti bulunmayan yerde²²⁸⁷ tevbe virdük²²⁸⁸ ve bu kadar nüfūz kelimemüz var iken on sekiz yıl içinde on düñürlük maşlahata²²⁸⁹ cerā'et idememişizdür kurulmuş maşlahata girüp def'-i münker itdügümüz çok, ammā şu ibtidādan kız istemek sekiz kadar olmuştur, [115a] nicesinde havfım²²⁹⁰ gālib, nicesinde recām gālib²²⁹¹ münkerātları²²⁹² hisāba gelmez ālāt-ı lehv ü lağv gibi ve kütüb-i mu' teberede nikāh-ı şahīh meclisine her kim hāzır olursa²²⁹³ yedi yüz gün şā'im olmağdan ziyāde şevāba nā'il olur buyurulmuş iken e'imme cehelesi birkaç ādem ile tenhā yere gidüp elinüzi²²⁹⁴ dizinüz²²⁹⁵ üzerine²²⁹⁶ koñ barmağınuzı²²⁹⁷ kenetlemek²²⁹⁸ bilmem ne bilmem ne envā'ı hālīyyāt iderler bağlamak vehmi gibi, Hamza Efendi merhūm *rahmetullāhi 'aleyhi rahmeten vasi'aten* kökünden²²⁹⁹ inkār iderler imiş, varuñ baña bir kız nikāh idün ve cümlemüz²³⁰⁰ bağlañ görelüm²³⁰¹ dirler imiş, ancak ya pek çok müşāhede olunur dinürse²³⁰² ya bir hicāb 'ārız olur andan nāşī yāhūd za'f-ı mizāc olur andan nāşī²³⁰³, iki nev'in²³⁰⁴ yazarlar, biri gayr-ı hātūne harekete gelür ehline gelmez, bir nev'i harekete gelür hīn-i mu'āmelede maṭlūba vāşıl olmadan²³⁰⁵ inzāl vāki' olur, ikisinin de²³⁰⁶ 'ilācın²³⁰⁷ *Niṣābu'l-İhtisāb* mu'teber kitābdur beyne'l-'ulemā, anda yazar,

²²⁸⁵ birine: birbirine S1, MK2, NA

²²⁸⁶ bir: -MK2

²²⁸⁷ yerde: yerlerde S1, MK2

²²⁸⁸ virdük: virirdük S1, NA

²²⁸⁹ maşlahata: maşlahatına S1, MK2, NA

²²⁹⁰ havfım: havf S1

²²⁹¹ gālib: -MK1, -S1

²²⁹² münkerātları: münker işleri S1, MK2

²²⁹³ olursa: olur S1

²²⁹⁴ elinüzi: elinüz S1

²²⁹⁵ dizinüz: dizinüze MK1, MK2

²²⁹⁶ üzerine: -MK1, -S1

²²⁹⁷ barmağınuzı: barmağınuz S1; barmağınuzı: barmaqlarınuzı MK2

²²⁹⁸ kenetlemek: kilitlemek S1; kenetlemek: kitlemek MK2

²²⁹⁹ kökünden: kökinde S1

²³⁰⁰ cümlemüz: cümleñüz MK1, S1

²³⁰¹ görelüm: görün S1

²³⁰² dinürse: dinilürse MK2

²³⁰³ yāhūd za'f-ı mizāc olur andan nāşī: -MK2

²³⁰⁴ nev'in: nev'ini MK2

²³⁰⁵ olmadan: olmadın S1

²³⁰⁶ ikisinin de: ikisinde

²³⁰⁷ 'ilācın: 'ilācını MK2

uyamayan²³⁰⁸ ve tıyamayan²³⁰⁹ yoldan azar, çok kehhān ve²³¹⁰ sāḥir gezer, var ise dīnin bozar, dünyāda ve ʿuḡbāda kendü kendünden²³¹¹ bezer, zerre²³¹² fehmi olan bātıl idügin²³¹³ sezer, hattā ḥalk-ı ʿālem içinde bu muḥālif iʿtiḳāduñ zāʿil olmasını recāʿen²³¹⁴ ve²³¹⁵ bu kadar ümmet-i Muḥammedi²³¹⁶ böyle biraz zamānda nikāḥ meclisine ḥużūr ile yedi yüz gün şavmına nāʿil²³¹⁷ ve²³¹⁸ vāşıl olup biz ʿāşīye duʿā itmelerini²³¹⁹ recāʿen [115b] bī-ʿaded kenārda nice nikāḥı²³²⁰ vaḳtinden²³²¹ maḥalli cemiʿyyetlere teʿḥīr idüp ḥalk-ı ʿazīm içinde cümlesinüñ barmaḳların kenetledüp²³²² izin size her ne kadar ḥileñüz var ise idüñ deyüp ʿaḳd itdügüm kimesnelerün²³²³ aldıkları giceden ḳalmış Aḥmedʼden²³²⁴ ve²³²⁵ Maḥmūdʼdan geçilmez, Rabbüm naḳlsız söze iʿtimāddan²³²⁶ ve iʿtiḳāddan cümle ümmet-i Muḥammedi ḥalāş eyleye, āmin. Dördünci sünnet²³²⁷ günāha tevbe itmede ʿacele. Beşinci tarafeynden şurūt-ı mevcūd olduğda²³²⁸ evlenmede ʿacele. Ḥazret-i Mevlā cümle ümmet-i Muḥammedüñ zükūr ve²³²⁹ ināşını ʿilm ü ʿamele muvaffaḳ eyleyüp²³³⁰ baʿde teʿehhül müyesser eyleye, āmin ve²³³¹ āşār u aḥbārda geldi ki bir ana ve bir baba mücerred dünyāşı ḥatırı

²³⁰⁸ uyamayan: uymayan S1, MK2

²³⁰⁹ tıyamayan: tıymayan S1, MK2

²³¹⁰ ve: -S1

²³¹¹ kendünden: kendiden S1

²³¹² zerre: -MK2

²³¹³ idügin: idüğini MK2

²³¹⁴ recāʿen: -MK2

²³¹⁵ ve: -MK2

²³¹⁶ Muḥammedi: Muḥammed MK2, NA

²³¹⁷ nāʿil: -MK1

²³¹⁸ ve: -MK1, -NA

²³¹⁹ itmelerini: itmelerin S1, MK2

²³²⁰ nikāḥı: nikāḥ S1, MK2

²³²¹ vaḳtinden: vaḳtinde S1, MK2

²³²² kenetledüp: kilidledüp S1; kenetledüp: kitledüp MK2

²³²³ kimesnelerün: kimselerün S1, MK2

²³²⁴ Aḥmedʼden: Aḥmed S1, MK2

²³²⁵ ve: -MK1, -NA

²³²⁶ iʿtimāddan: iʿtimād S1, MK2

²³²⁷ sünnet: -S1, -MK2, -İÜ

²³²⁸ olduğda: olduğca S1

²³²⁹ ve: -MK2

²³³⁰ eyleyüp: -S1

²³³¹ ve: -S1

içün bir fâsık u²³³² fâcire kerîmelerin²³³³ virseler²³³⁴ her günde ol baba²³³⁵ ve²³³⁶ ol ananuñ²³³⁷ üzerine gökden biñ la^cnet iner ve fâsık u²³³⁸ fâcir idüğün²³³⁹ bilürken almasına râzıye olan kız faķîrûñ²³⁴⁰ alnı üzerine اَللّٰهُمَّ رَحْمَةً عَلٰى deyü²³⁴¹ ya^cnî Allāhuñ²³⁴² raħmetinden ümîzin²³⁴³ kesici diyü yazarlar ve ^cibādât u tã^catı maķbûl²³⁴⁴ olmaz deyü *Mürşidi't-Müte`ehhi*²³⁴⁵ nāmında olan kitāb yazar, tevbe estağfirullāha²³⁴⁶ var imdi ceng ü cefā ne ve envā^cı mel^canetle ve eşnāf-ı mefsedetle olan meclise ey ümmet-i Muħammed hele ba^czı cāhil ve zālīm ve fâsık ve serħoş ve²³⁴⁷ muħarrib-i bilād ve mu^cazzib-i ^cibād bu maħzûrâtı irtikāb ider, cerā^cet²³⁴⁸ ^calellāh iden müfsid yolına gider, Rabbüm işlāh eyleye, ne diyelim, āmīn ammā belinde misvākı [116a] peygamber²³⁴⁹ bıyığın kırkımış adı da hāşā şümme hāşā Qādıızādeli pābūç²³⁵⁰ büyük kaftānı²³⁵¹ kışa kalın sadeli ya saña ne oldı hey deli medārī degil illā zehir yesün bir şaħn-i laħne ve bir çomça pilāvdu nedāmet işüñe toprak başına gül gözüne ya halk nice uysun senüñ sözüñe ya nice gitsünler²³⁵² bāfıl izüñe Qādıızāde didükleri devletli bir ^cālim, ^cāmil²³⁵³ ve²³⁵⁴ vüçūh-ı lā-yuħşā²³⁵⁵ ile kāmīl Sulţān Murād gibi bir şedīd ü hađīd, metīn ve i^ctiķādı bütün pādīşāhuñ karşısında.

Beyt:

²³³² u: -MK1, -MK2

²³³³ kerîmelerin: kerîmelerini MK2

²³³⁴ virseler: virse S1

²³³⁵ ol baba: -MK2

²³³⁶ ve: -MK2

²³³⁷ ananuñ: ana MK2

²³³⁸ u: -MK1

²³³⁹ idüğün: idüğini MK2

²³⁴⁰ faķîrûñ: faķîrenüñ MK2

²³⁴¹ deyü: -MK1, -MK2, -NA

²³⁴² Allāhuñ: Allāhu te^cālānuñ MK2

²³⁴³ ümîzin: ümîzini MK2

²³⁴⁴ maķbûl: maķbûle S1, MK2

²³⁴⁵ mürşidi't-müte`ehhil: mürşid ü müte`ehhil S1, MK2

²³⁴⁶ estağfirullāha: estağfirullāh MK1

²³⁴⁷ ve: -MK2

²³⁴⁸ cerā^cet: cür^cet MK2

²³⁴⁹ peygamber: -MK1, -S1, -NA

²³⁵⁰ pābūç: pābūşı S1; pābūç: pābūcı MK2

²³⁵¹ kaftānı: kaftān MK1

²³⁵² gitsünler: gitsün S1, MK2

²³⁵³ ^cāmil: -S1

²³⁵⁴ ve: -MK2

²³⁵⁵ vüçūh-ı lā-yuħşā: vüçūh u lā-yuħşā S1; vüçūd-ı lā-yuħşā: MK2

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

‘Adl ü²³⁵⁶ dād it vāriş-i milk-i Süleymān bilmiş ol

Pek za‘if oldu şükūh-ı āl-i ‘Oşmān bilmiş ol

Ceddün eylerdi ayak dīvānını her ayda bir

Sende böyle demde çok çok²³⁵⁷ eyle dīvān bilmiş ol

Bir nazār kıl cāmi‘ a çıkdukça halkūn keşretin

Ḳabuña geldi döküldi ‘avrat oğlan bilmiş ol

Bir iki üç yıl kalursa böyle zulm ile cihān

İnmeye gökden yere²³⁵⁸ çok lutf u rahman bilmiş ol

Çiftçinin varmaz eli tohumını yere saçmağa

Ḳorḳulur bir gün göge aḡar bu Ḳur‘ān bilmiş ol

Senden²³⁵⁹ ister ḳullarına ‘adl-i deyyān²³⁶⁰ bilmiş ol

Açmaya cennet ḳapusın saña rıdvān bilmiş ol²³⁶¹

diyen devletlidür, anuñ pādişāha söyledügi kelimāt-ı haḳḳı şimdi ḡammālbaşıya söyleyemezler, yük götür²³⁶² dersem²³⁶³ aḳçemi almasun²³⁶⁴ deyü gümrükci ḡā‘inine söyleyemez²³⁶⁵, ‘ulūfemi saḡ aḳçeden virsün deyü begler ve pāşalar²³⁶⁶ nerede ḳaldı, belki vezīr ve²³⁶⁷ pādişāha ne mümkün imdi لَحُومُ الْعُلَمَاءِ مَسْمُومَةٌ مِنْ شَمِّهَا مَرَضٌ وَ مَنْ أَكَلَ مَاتَ dinmişdür. İmdi zinhār ‘ulemāya itāleden²³⁶⁸ ḡazer eyle, ḡuşūşā ‘āmil ve dīnde kāmīl

²³⁵⁶ ü: -MK2

²³⁵⁷ çok: -S1

²³⁵⁸ yere: -MK2

²³⁵⁹ senden: sünnetden MK2

²³⁶⁰ ‘adl-i deyyān: ‘adl ü deyyān MK2

²³⁶¹ senden ister ḳullarına ‘adl-i deyyān bilmiş ol / açmaya cennet ḳapusın saña rıdvān bilmiş ol: -S1

²³⁶² götür: götürür S1; götür: getürdükde MK2

²³⁶³ dersem: -MK2

²³⁶⁴ almasun: almasunlar S1

²³⁶⁵ söyleyemez: söyleyemezler S1, MK2

²³⁶⁶ pāşalar: pādişāhlar MK2

²³⁶⁷ ve: -S1, -MK2

²³⁶⁸ itāleden: itāleyi lisān itmeden S1

ola, [116b] ölmeden ve hasta olmadan da mı korkmazsın *وَأَكَلْ مَنْ شَمَّ*’nün *ma‘nāsı*dur. Ve²³⁶⁹ ba‘zı el sine-yi süfehādan bu t̤ā’ife-yi celilenüñ ‘umūmı hakkında²³⁷⁰ ba‘zı hezāyānāt işidür muṣṭarib olurduk ḳavunı²³⁷¹ ve ḳārbūzı²³⁷² sirke iderler de ḥāṣā keyfiyyet-i sünnetden su’āl iderler dime gibi pek de ḥālī degile benzer, ammā luṭf u²³⁷³ kerem u²³⁷⁴ iḥsān ile söyleyeceğim sözi derūnca²³⁷⁵ işgā ile mü’min mü’mine ile birkaç umūrda müştarekdür, Rabbimüz bir āmennā, ḥāzret-i peygamberimiz bir āmennā, babamuz bir²³⁷⁶ anamuz bir cennet ortak, duḥūlin recāda cehennem ortak, ḥalāşın²³⁷⁷ recāda i‘tikādda mezhebimiz bir, ‘amelde mezhebimiz bir, meger bir ādem diye ki ben²³⁷⁸ ehl-i sünnet ve’l-cemā‘at mezhebinde²³⁷⁹ degülin²³⁸⁰ i‘tikādda İmām-ı A‘zam mezhebinde²³⁸¹ degülin²³⁸² ābdestimde ve²³⁸³ namāzımda ve²³⁸⁴ şavm ve²³⁸⁵ zekātımda diye ḥāṣā eyle²³⁸⁶ diyen mezhebsiz ve dīnsiz ile sözimiz yok. Ammā bu mezkūrāta ikrārı dilinde ve taṣdīkı²³⁸⁷ ḳalbinde olan iḥvāna²³⁸⁸ va‘d olan²³⁸⁹ sözimiz bu ki mezhebimizde ḥelāle ḥarām ve ḥarāma ḥelāl dimedükçe kişi kāfir olmaz, zīrā mezhebinde²³⁹⁰ müşterek olduğumuz devletli *وَلَا تُكْفَرُ مُسْلِمًا بِذَنْبٍ مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ* *يُسْتَحْلَلْ* buyurmuşlardır, gerçi daḥı kütüb-i ‘aḳā’idde istihānet²³⁹¹ ü²³⁹² istihlāl ḥükm-i

²³⁶⁹ ve: -MK2

²³⁷⁰ ‘umūmı hakkında: ‘umūm u hakkında S1

²³⁷¹ ḳavunı: ḳavun MK1, S1, NA

²³⁷² ḳārbūzı: ḳārbūz MK1, S1, NA

²³⁷³ u: -MK1

²³⁷⁴ u: -MK1

²³⁷⁵ derūnca: derūnice S1, MK2

²³⁷⁶ bir: -MK1, -S1

²³⁷⁷ ḥalāşın: ḥalāşı S1; ḥalāşın: ḥalāşımı MK2

²³⁷⁸ ben: -S1

²³⁷⁹ mezhebinde: mezhebinden MK2

²³⁸⁰ degülin: degilim MK2

²³⁸¹ mezhebinde: mezhebinden MK2

²³⁸² degülin: degilim MK2

²³⁸³ ve: -MK1, -S1, -NA

²³⁸⁴ ve: -MK1, -NA

²³⁸⁵ ve: -MK1, NA

²³⁸⁶ eyle: öyle S1

²³⁸⁷ taṣdīkı: taṣdīk S1

²³⁸⁸ iḥvāna: iḥvān MK1, MK2

²³⁸⁹ olan: olınan S1, MK2, NA

²³⁹⁰ mezhebinde: mezhebimizde S1

²³⁹¹ istihānet: istihāneti S1, MK2

²³⁹² ü: -S1, -MK2

tahtına idhāl itmişler, ol tafşile muhtācdur. İmdi ol zemm²³⁹³ ü²³⁹⁴ kadh itdüğün
 kārpuзда keyfiyyet-i sünnet söyleşen²³⁹⁵ kimselerün vaḥ^ᶜ ası şaḥīḥ olduğu taḳdīrce eger
 i^ᶜ tiḳādı muḥkem ise [117a] ol fi^ᶜ l²³⁹⁶ ile yine kāfir olmaz ḥüsn-i i^ᶜ tiḳādı sebebiyle,
 ammā bu i^ᶜ tiḳāduñ dā^ᶜ iresine gelmez belki ṭahāret ve imān ve İslām²³⁹⁷ bilmez²³⁹⁸ ve
 belki namāzın²³⁹⁹ kılmaz müşevveşü'l-i^ᶜ tiḳād delīden kerāmet umanlardan eyā külle
 yevmin ne kadar ḥaṭā ve ḥaṭarlar şadır olur²⁴⁰⁰, ḥazret-i Mevlā cümlemüzi ḥaṭā ve
 ḥaṭarlardan ḥabībi Muḥammed Muṣṭafā *ṣallallāhu te^ᶜ ālā²⁴⁰¹ aleyhi ve sellem*
 hürmetine ḥıfz eyleye, āmīn. Hemān bir ādem zıkr olınan umūrda ortak mıdır²⁴⁰²
 mehmā-emken birbirinün eylücegi semtinde bulunup *الدَّيْنُ النَّصِيحَةُ* ḥadīs-i şerīf²⁴⁰³ ile
 ᶜamele sâ^ᶜ i olmak müdāhanesiz ᶜalāmet-i ḥüsn-i ḥātīmedür, ᶜaksinde olmak²⁴⁰⁴ medār-
 ı sū^ᶜ -i ḥātīmedür ümem-i sālīfede²⁴⁰⁵ ma^ᶜ şiyet işleyenün şüreti tebdīl olurdu, bu
 ümmet-i mükerrerme²⁴⁰⁶ nebiyy-i muḥterem hürmetine cumhūr ḳavli²⁴⁰⁷ üzre tebdīl-i
 şüret ḳalkdı ba^ᶜ zı ḳavl²⁴⁰⁸ var ise de ammā ḳalbde üç ḥālete nazar olunur didiler günāha
 nefreti, ᶜibādāta²⁴⁰⁹ lezzeti ve mezār-istāna varduḳda.

Beyt-i Āḥar:

[Mefā^ᶜ ilün / Mefā^ᶜ ilün / Fe^ᶜ ülün]

Yolum²⁴¹⁰ uğrayacak semt-i ḳubūra

Du^ᶜ ālar eyleyüp gezdüm arasın

Didim ey gözlerin nūrı cemā^ᶜ at

²³⁹³ zemm: zemmi MK2

²³⁹⁴ ü: -MK2

²³⁹⁵ söyleşen: söylemiş S1

²³⁹⁶ fi^ᶜ l: fi^ᶜ li MK2

²³⁹⁷ İslām: İslāmın S1

²³⁹⁸ bilmez: -S1

²³⁹⁹ namāzın: namāzını MK2

²⁴⁰⁰ olur: ola S1

²⁴⁰¹ te^ᶜ ālā: -MK1

²⁴⁰² ortak mıdır: ortakdur S1

²⁴⁰³ şerīf: -S1

²⁴⁰⁴ müdāhanesiz ᶜalāmet-i ḥüsn-i ḥātīmedür ᶜaksinde olmak: -MK1

²⁴⁰⁵ sālīfede: sālīfeden S1, MK2

²⁴⁰⁶ mükerrerme: mükerrermeden S1, MK2

²⁴⁰⁷ ḳavli: ḳavl S1

²⁴⁰⁸ ḳavl: ḳavli MK2

²⁴⁰⁹ ᶜibādāta: ᶜibādete S1, MK2

²⁴¹⁰ yolum: yol S1

Buyurıñuz buyurduk mācerāsın

Lisān-ı hāl ile virüp cevābı

Didiler geldüğüñ vaktin göresin

kelāmını okuyup da ʿibreti var ise bilsün ki qalb²⁴¹¹, mesh ve tebdil olmamışdur, eger günāha nefreti, ʿibādāta²⁴¹² lezzeti, qabrden ʿibreti yok ise qalbi²⁴¹³ tebdil ü²⁴¹⁴ mesh olup imānsız gitmege ʿalāmetdür didiler *ne ʿūzubillāhi tebāreke*²⁴¹⁵ *ve*²⁴¹⁶ *te ʿālā*.

Beyt:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Sālif-i ümmetde tebdil olunurdu çok şöver

Hamdulillāh qalkdı ümmetden habībün şānına

Lik qaldı qalbde üç hālet bulunursa eger

Meshe ol oldu işāret niķmet anuñ cānına

[117b] Biri²⁴¹⁷ ʿișyān lezzeti biri²⁴¹⁸ ʿibādet şıķleti
Varsa ʿibret almasa üçünci qabrün yanına

Bu üçüñ ʿaksi bulunsa bir kişide Seyyidī

Ol ider şeksiz delālet şıķhat-i imānına

Çünkü bāb-ı teʿehhülde²⁴¹⁹ münāsebetle bu kadar tafşil olundu, hūlāşa-yı fāʿidemiz bu olsun ki mehmā-emken ʿilm u ʿamele rağbetden qalmayalum, hevā şahrāsına vücūdumuzı²⁴²⁰ şalmayalım. İmdi everecek oğlumuz olduğda şālīha kız eger hātün ki sābıkda kırk altı şıfat yazıldı, yigirmi altısı bulunacak, yigirmisi bulunmayacak, aña

²⁴¹¹ qalb: qalbini S1; qalb: -MK2

²⁴¹² ʿibādāta: ʿibādet S1, MK2

²⁴¹³ qalbi: qalb MK1

²⁴¹⁴ ü: -MK1, -NA

²⁴¹⁵ tebāreke: -MK1, -S1, -NA

²⁴¹⁶ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁴¹⁷ biri: bir MK1

²⁴¹⁸ biri: bir MK1

²⁴¹⁹ bāb-ı teʿehhülde: bāb u teʿehhülde MK1

²⁴²⁰ vücūdumuzı: vücūdumuz S1; vücūdu MK2

ri^c āyete çalışalum, mehmā-emken gerçi bu tārīlde pek güç ise de²⁴²¹ مَا لَا يُدْرِكُ كَلَّهَ لَا
كَلَّهَ hep bulunmamağla hep terk olunmaz ve²⁴²² virecek kızımız olduğda kırk tokuz
şifat bulunan²⁴²³ kocayı arayalum mümkün oldukça, anuñ dahı tafşili geçdi ve bu
münāsebetle tezkiye-yi nefse haml idersenüz hāḳḳımdur, murādum nuşhdur²⁴²⁴, şaḥīḥ
midür, saḳīm midür? Kıyāmet güninde belli olur, ḥüsn-i zannı olan bu beytimüzden
şihhatin bilür.

Beyt Fī Hāḳḳı'r-riyā²⁴²⁵:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Şağ^c udül itmez riyādan belki marāziler dahı

Yummadum bu gice gözüüm yutmadum²⁴²⁶ dir hiç ta^c ām

Vaşf idem birkaç riyāsın aña luṭf eyle²⁴²⁷ aḥī

Ṭayanurken yatur ol gelse aña şaḥş-ı^c izām

İhtimāli rihlet üzre iken bu iş²⁴²⁸ idene

Tevbe di luṭf eyle Seyyid çünki göçmede²⁴²⁹ enām

Bu hāḳir-i pür-taḳşir sūre-yi Fātiḥa'da heceyi²⁴³⁰ bırakmış idüm ve altı yaşımda
muşhaf-ı şerif ḥatm itdüm ve pederim merḥūmdan bir yılda şarfı tamām itdüm. Bir ev
içinde yaturken gündüz topumı oynadum²⁴³¹, dersimi müzākere itdüm, [118a]
şamranmamdan²⁴³² merḥūm²⁴³³ diñler ve bilür imiş eger oyun şamranursam şabāḥ
dersim okurken peder²⁴³⁴ her ne oynadım ise görmüş gibi ḥaber virürdi ve beni ḥayret

²⁴²¹ de: -MK2

²⁴²² ve: -MK1

²⁴²³ bulunan: bulunur S1

²⁴²⁴ nuşhdur: naşihatdür S1

²⁴²⁵ Beyt Fī Hāḳḳı'r-riyā: -MK2

²⁴²⁶ yutmadum: yummadum S1

²⁴²⁷ luṭf eyle: luṭfiyle MK2

²⁴²⁸ iş: işi S1, MK2, İÜ, NA

²⁴²⁹ göçmede: göçmekde S1, MK2

²⁴³⁰ heceyi: hıceyi S1; hecā'ı MK2

²⁴³¹ oynadum: oynardum S1

²⁴³² şamranmamdan: şamranırdum S1; şamranmamdan: -MK2

²⁴³³ merḥūm: -S1

²⁴³⁴ peder: -S1, -MK2

alurdu. Ve²⁴³⁵ dersim²⁴³⁶ şamranmış isem gāyet severdi²⁴³⁷ ve²⁴³⁸ olşardı, hattā nice kerre binānuñ ve maḳşūduñ mefhūmını uyḳu²⁴³⁹ arasında tamāmen indürür imişim²⁴⁴⁰. Beni uyarup vālide-i merḥūmeye *rahmetullāhi te‘ālā ‘aleyhimā ve ‘alā sā’ir-i ecdād-ı ümmehātü’l-mü‘minin*²⁴⁴¹ ve²⁴⁴² ümmehātihim²⁴⁴³ nefis ta‘āmlar bişürüp yedürdügi olurdu²⁴⁴⁴. Yeñi Hān didükleri Eregli ile Çifte Hān beyninde Ulu Kışla demek ile ma‘rūf mevzī‘ mesḳaṭ-ı rāsımdür, hattā biñ seksen bir tārīhinüñ²⁴⁴⁵ ibtidā‘ cum‘a şevvālinde te‘ehhülen mevātınım Ereglidür, biñ seksen sekizde Adana’da²⁴⁴⁶, seksen yedide Akşaray’da, biñ tokşan birde Kayşeriyye’de ve bilā-ta‘yīni’t-tārīḥ mükerreren Karaman’da ve Konya’da ve²⁴⁴⁷ Niğde ve Bor ve kendi ḳazāmuz Şücā‘e’d-dīn’de envā‘ı temessükāt ile cānib-i ḥükkāmdan.

Beyt²⁴⁴⁸:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

Ba‘zı istihḳāk ile bendi muḥālif merkebe

Zulmet-i cehl ile zīrā‘ ilm u²⁴⁴⁹ imāndan berī

dinilmek üzre yigirmi beş kimseyi²⁴⁵⁰ merkebe bindürmede²⁴⁵¹ ve biñ seksen üç tārīhinde haftada iki gün va‘z olmaḳ üzre on bir ay Girid’de birāderim ve vālidem ziyāreti sebebiyle bu aḥvālūñ tafşīli²⁴⁵² taṭvīle mü‘eddi oluyorur²⁴⁵³, başḳaca ibtidā-yı seyāḥatımızden intihāsına varınca Rabbüm şıḥḥat iḥsān iderse ferden ferden ‘ibret ile meşḥūnedür, ḥālīş niyyet ile beyān iderüz *inşā‘allāhu te‘ālā*. Bu miḳdār kāfidür ḥulāşa

²⁴³⁵ ve: -S1, -MK2

²⁴³⁶ dersim: -MK2

²⁴³⁷ severdi: sever MK1, NA

²⁴³⁸ ve: -S1, -MK2

²⁴³⁹ uyḳu: uyḳu S1

²⁴⁴⁰ imişim: -S1

²⁴⁴¹ sā’ir-i ecdād-ı ümmehātü’l-mü‘minin: sā’ir-i ecdādi’l-mü‘minin S1, MK2

²⁴⁴² ve: -MK1, -NA

²⁴⁴³ ümmehātihim: -MK1, -NA

²⁴⁴⁴ olurdu: olur MK1

²⁴⁴⁵ tārīhinüñ: tārīhinde S1, MK2, NA

²⁴⁴⁶ Adana’da: Aṭana’da MK2

²⁴⁴⁷ ve: -MK1, -NA

²⁴⁴⁸ beyt: -MK2

²⁴⁴⁹ u: -MK1

²⁴⁵⁰ kimseyi: kimse MK1, S1

²⁴⁵¹ bindürmede: bindürmek S1, MK2

²⁴⁵² tafşīli: tafşıl S1

²⁴⁵³ oluyorur: oluyor S1

beş evlād-ı [118b] zükür dört de evlād-ı ināşe mālîk idi, merhûm Hamza Efendi hâzretleri²⁴⁵⁴ ile gâliben altı şart²⁴⁵⁵-ı cāmîc olmak üzere âhîret karındaşları idi, dört hemşireden birini dünür ile virmedi, hattâ zamân-ı şabâvetim²⁴⁵⁶ olmağla hâtırımında nakş olmuş küçük hemşiremüzi²⁴⁵⁷ vilâyetimüz aġniyâsından beş on atlı ile toġan ve tavşan avına biner ve iner kendü zu' mınca âdem geçinür.

Beyt²⁴⁵⁸:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Ma' rifet var ise insân adı şādıkdur saña

Yohsa vardur sende de kelb ü²⁴⁵⁹ behâyum haşleti

Dinilen²⁴⁶⁰ mefhûmında eşekden eşek olması

...²⁴⁶¹

Bir bölüğe haķ didi بَنُ هُمْ أَصْلُ²⁴⁶² ey āb u gil

Yā ahî hayvānda bilür iştiḥā vü lezzeti²⁴⁶³

Kemresi bostāna ḥādim²⁴⁶⁴ bostı²⁴⁶⁵ pābūc u ḥuff

Muşḥafa cild[d]ür şalavāt için daḥı seccādeti

Ey ben insānım diyen kes sende var mıdur bu ḥāl

Ma' rifetsiz nefsi-zāyi' dūr gel olma zay' atı

Sīm u zerler ḥarcanup²⁴⁶⁶ alduķlarıñ ni' metleriñ

²⁴⁵⁴ hâzretleri: -S1, -MK2

²⁴⁵⁵ şart: şurūṭ MK2

²⁴⁵⁶ şabâvetim: şabâvetimüz S1, MK2

²⁴⁵⁷ hemşiremüzi: hemşireyi S1, MK2

²⁴⁵⁸ beyt: -MK2

²⁴⁵⁹ ü: -MK1

²⁴⁶⁰ dinilen: -S1

²⁴⁶¹ Bu beytin ikinci mısrası yazmalarda bulunmamaktadır.

²⁴⁶² “Belki yolca onlardan daha da şaşkındırlar” (Furkân, 25/44).

²⁴⁶³ lezzeti: şehveti S1

²⁴⁶⁴ ḥādim: -S1

²⁴⁶⁵ bostı: post S1

²⁴⁶⁶ ḥarcanup: ḥarc idüp S1

Vaşf-ı haḳḳa maẓhar olan şekl-i bûy-ı lezzeti

‘Ayn-ı necs oldu saña bir gice yoldaş oldu çün

Ey gün yıldız milk kılmışken aña hizmeti

dinilen bir kimsenün oğlu içün vâfir cemā‘ at geldiler, ricāl ü nisādan peder-i merhūma haber oldu, ‘aşāsına²⁴⁶⁷ tayanarak çıkdı, altı yıl a‘mā olmuş idi, vâfir ilticālarından sonra buyurdılar ki nefsünüzi zāyi‘ itmek derününüzda i‘tibār itdüğünüz māl u cāh u²⁴⁶⁸ devlet benim yanımda ḳadrin bilüp dīn-i Muḥammed’e hizmete ālet itmedükçe bā‘ iş-i la‘netdür, eger bizümle ḳarābet murādınız ise ḥācemüz idi yine merhūm evermişdi, bir fāzıl-ı pür-ma‘rifet²⁴⁶⁹ ‘Abdu’l-Kerīm Efendi ve Nigde talebesinden kendü talebi ile getürdüp²⁴⁷⁰ iki yüz ğuruş [119a] ḥarcı²⁴⁷¹ ve çift ve ḥarçlıklar ile İslāmbol’a²⁴⁷² gönderüp vazīfe-yi va‘ziyyeler²⁴⁷³ itdürüp ve kendü kızın²⁴⁷⁴ virmişdi, vā‘iz-ı Seyyid Receb Efendi ikisi de²⁴⁷⁵ ṭarīḳ-i ḥacda āḥirete gitdiler²⁴⁷⁶ *rahmetullāhi te‘ālā* ‘aleyhimā. Bunlardan varup sūre-yi Nebe’ cüz’-i şerīfini²⁴⁷⁷ pākça tecvīd ile okuyup ve efdālū’l-fuzelā ve a‘lemū’l-‘ulemā Birgivi Meḥemmed Efendi ḥazretlerinin risāle-yi şerīfesini bi’t-tamām okuyup ezberine aldığı gün²⁴⁷⁸ gelmeñiz lāzım degil, kendim nikāḥ idüp aḥşamdan sonra getüreyim, teslīm ideyim deyü cevāb virdi, okusun izin virün didiklerinde ḳaṭ‘an bir cevāb şadır olmayup ḳalkup mekânına gitdi, ḥazret-i Mevlā²⁴⁷⁹ cümleñüzün babasıyla bile²⁴⁸⁰ taḳşirātların ‘afv eyleyüp²⁴⁸¹ müstağrıḳ-ı rahmet ve maẓhar-ı şefā‘at ḳāmi‘ü’l-küfr ve’ş-şirk ve’l-bid‘at ḥazret-i Muḥammed Muştafâyı şāḥibü’d-dīn ve’l-millet eyleye. Ve bundan sonra bizler²⁴⁸²

²⁴⁶⁷ ‘aşāsına: ‘aşāya S1, MK2

²⁴⁶⁸ u: -MK1, -S1

²⁴⁶⁹ ma‘rifet: ma‘arif MK2

²⁴⁷⁰ getürdüp: getürüp S1, MK2

²⁴⁷¹ ḥarcı: ḥarc S1, MK2

²⁴⁷² İslāmbol’a: İstanbul’a S1, MK2

²⁴⁷³ va‘ziyyeler: va‘ziyye S1

²⁴⁷⁴ kızın: kızını MK2

²⁴⁷⁵ ikisi de: ikisinde S1

²⁴⁷⁶ āḥirete gitdiler: vefat itdiler S1, MK2

²⁴⁷⁷ şerīfini: şerīfi S1

²⁴⁷⁸ gün: günde S1, MK2

²⁴⁷⁹ Mevlā: Allāhu te‘ālā MK2

²⁴⁸⁰ bile: -S1

²⁴⁸¹ eyleyüp: idüp S1, MK2

²⁴⁸² bizler: biz S1

Adana'da tahşile çıkduğumuz senede qarībimizde²⁴⁸³ toköz sā^catlık Bor kaşabasında kendi hemşirezâdesinden âhara nisbetle vâfirce ^cilm u ^camel²⁴⁸⁴ var bir kimseye virmişler, hemşire-yi merhûme-yi haķire vâsıtasız naķl²⁴⁸⁵ itmiş idi *rahmetullāhi te^cālā^caleyhā*. Bir on miķdār²⁴⁸⁶ hāvātīn ve²⁴⁸⁷ yigirmi miķdārı şūret-i ricālde nisvān ile giderüz, şehriñ mināresi göründi ve ikinci vakti de gāyet taraldı, derūnımda eyā ikinci namāzı nice olıcaķ ğammındayım, bir şuya geldük, hālā ol şuya acı şu dirler, eger şu [119b] şuda inerler namāzı kılarlarsa²⁴⁸⁸ ne güzel, kılmazlarsa namāz geçiyor²⁴⁸⁹ deyü tereddüd üzre²⁴⁹⁰ iken baķdum ricāl inmediler, cezm itdüm ki namāz geçer bī-ihtiyār ata iķdām idüp hātūnuñ birini çarından çekdüm, nedür didükde ikinci nice olıcaķ didüğüm gibi ke-enne hınzir²⁴⁹¹ ^carından ^cayb gelen ^cayb dimesin mi, ol vakt gözümünden yaş revāne olup peder-i merhūma bed-du^cā ideyim didüm, idemedüm, ğayrı ümidim kesildikde bī-çāre hoş imdi, eger gelen hācetiñüz ise beklersiz didüm, hemān atunñ başın²⁴⁹² çevirdüm ve şuyunñ kenārına indüğim gibi hātūnlar daķı indi, hātūnları gördiler, geçmiş iken ādemler döndiler bir āhar yere anlar²⁴⁹³ indiler, namāzı kıldık²⁴⁹⁴, ba^cde şehre gitdük zannım budur ki vâfirce diyānete muhtācdur, im^cān iden anlar, Rabbüm ^caşımız hātūnlarına da²⁴⁹⁵ ihtimāma tevfiķin²⁴⁹⁶ refiķ eyleye, āmīn. Bu beş yerde olan sünenün²⁴⁹⁷.

Cāmi^c-yi Beyt:

[Mefā^c ilün / Mefā^c ilün / Mefā^c ilün / Mefā^c ilün]

^cUcül olmaķ şeyātīnünñ sıfatından-durur dindi

Velākin beş mevāzi^c de degildür oldı istiṣnā

²⁴⁸³ qarībimizde: kurbumuzda S1

²⁴⁸⁴ ^camel: ^cameli S1

²⁴⁸⁵ var bir kimseye virmişler hemşire-yi merhûme-yi haķire vâsıtasız naķl: -MK1

²⁴⁸⁶ miķdār: miķdārı S1

²⁴⁸⁷ ve: -MK1

²⁴⁸⁸ kılarlarsa: kılalarsa S1

²⁴⁸⁹ geçiyor: geçer S1, MK2

²⁴⁹⁰ tereddüd üzre: tereddüde S1, MK2

²⁴⁹¹ hınzir: hınzire S1, MK2

²⁴⁹² başın: başını MK2

²⁴⁹³ anlar: -MK1, -NA

²⁴⁹⁴ kıldık: kıldılar S1

²⁴⁹⁵ da: -MK1, -NA

²⁴⁹⁶ tevfiķin: tevfiķ MK2

²⁴⁹⁷ sünenün: sünetün S1, MK2

Ḳaḏā-yı deyn²⁴⁹⁸ ile techīz müsāfir²⁴⁹⁹-çün ṭa'ām ḵondı
Günāha tevbe dördünci tezevvüc bīkr-i müsteṣnā

Bu beşde Seyyidī ta'cīl sünenden²⁵⁰⁰ oldu it icrā
Günāha tevbe ḵoş ammā ḵuṣūṣā bīkr ola ḵasnā

Fī Beyānī Ḥaṣā'ili'l-Ḥamseti Li-Men Yulāzimi'l-Cemā'ati Ve Beyānī İṣnā 'Aṣere

Şıfatın Ma'a Mezmūmeti Li-Men Lā-Yulāzimu Ve Yetreku'ş-Şalavāt

Şurūṭına ri'āyet ve ta'dīl-i erkānına²⁵⁰¹ ve tecvīd-i Ḳur'ānına²⁵⁰² ḥimāyet ve cümle
'ibādāt ü ṭā'ātuñ ḵabūline *mevḵūfun* 'aleyhā olan sa'ādet evṣāf-ı ḥüsn-i i'tikādāt ile
ittişāfa²⁵⁰³ 'ināyet olınan ehl-i cemā'ate virilen beş devlet-i [120a] 'adīmü'n-naẓīrden
evvelā maṭlab-ı 'alāsı olan rızḵında vüs'at ya'nī bolluḵ. İkinci hevl ya'nī ḵavfi²⁵⁰⁴
ve²⁵⁰⁵ meşakḵati ḥisāba gelmez ḵabrūñ şiddetini²⁵⁰⁶ görmemek. Üçüncü üç biñ günlük
yol bigi yokuş bigi eniş bigi düz kıldan ince ve kılıcdan keskin²⁵⁰⁷ ve āyīneden
ṭanıyacak şırāṭı²⁵⁰⁸ āsān vechle geçmek berḵ-i ḵāṭif gibi, Rabbüm cümlemüze
müyesser eyleye, āmīn. Dördüncü evvelin ü āḫīrın cem' olup eyā a'dāmuz ne cānibden
gelür bizden ḵaḵ ister deyü, nitekim dünyāda naẓīrın²⁵⁰⁹ mübtelā olan²⁵¹⁰ pāşalar,
begler²⁵¹¹, ağalar ve²⁵¹² ḵāḏılar pek bilür, ḡāliban maḥall-i ḵavfa uğramazlar²⁵¹³,
uğrasalar mekānların bildürmezler, bilinse ḵapuya kendi zu'mlarınca²⁵¹⁴ bir²⁵¹⁵ ḵarīf
ve 'āḵīl ādem ḵorlar, bunda kimse yokdur deyü su'āl idenleri āḡar maḥalle şarf

²⁴⁹⁸ ḵaḏā-yı deyn: ḵaḏā vü deyn S1, MK2

²⁴⁹⁹ müsāfir: müsāfire S1

²⁵⁰⁰ sünenden: sünnetden S1

²⁵⁰¹ erkānına: erkānını S1, MK2

²⁵⁰² Ḳur'ānına: Ḳur'ānını S1, MK2

²⁵⁰³ ittişāfa: ittişāf MK1, NA

²⁵⁰⁴ ḵavfi: ḵavf MK1, NA

²⁵⁰⁵ ve: -S1, -MK2

²⁵⁰⁶ şiddetini: şiddeti S1

²⁵⁰⁷ keskin: keskindür S1

²⁵⁰⁸ şırāṭı: şırāṭ S1

²⁵⁰⁹ naẓīrın: naẓīrini MK2

²⁵¹⁰ mübtelā olan: -S1, -MK2

²⁵¹¹ pāşalar begler: begler pāşalar S1, MK2

²⁵¹² ve: -MK1, -NA

²⁵¹³ uğramazlar: uğramaz S1, MK2

²⁵¹⁴ zu'mlarınca: zu'mınca S1, MK2

²⁵¹⁵ bir: -S1, -MK2

iderler²⁵¹⁶. Hālbūki gāyet fāsiḳ ve aḥmak ādemdür el için ḥilāf-ı ḥaḳḳa yardım iderdüm²⁵¹⁷ deyü her günde zulmine ve hetk-i ʿirz ʿibādına²⁵¹⁸ ve irtikāb-ı fişḳ u²⁵¹⁹ fesādına göre bu kadar cemīʿ edyānda ḥarām olan yalanı söyler ve aḥşam olduḳda ke- enne ḥavfden ḳurtulduḳ deyü gelenleri ve itdüḡi kızbi naḳl idüp vüciḥ-ı taḥsīn ile²⁵²⁰ taḥsīn²⁵²¹ iderek naḳl ider, hālbūki yine bunda²⁵²² bir büyücek zālime istinād ile ya rüşvet ile ya firār ile ya cerīme²⁵²³ virmek ile ḥulāşa mecāl var, ammā rüz-ı cezāda ne istinād idecek zālīm var ve ne rişvetle²⁵²⁴ ve ne firāra ve ne noḳşān²⁵²⁵ virmeḡe ḳaṭʿan imkān olmayup.

Beyt²⁵²⁶:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

Ki Rabbü'l-ʿālemīn yarın ḳomaz [120b] bir kimsenün ḥaḳḳın

Yerine getirür bir bir olursa dane-yi ḥaşḥāş

Ol²⁵²⁷ günde²⁵²⁸ bütün aʿzāsı titrerken²⁵²⁹ berātı²⁵³⁰ saḡ cānibinden gelmek yā Rabbi cümlemüze müyesser eyleye, āmīn. Beşinci maṭlab-ı aʿlā ve maḳşad-ı aḳşā dār-ı selāmet ve maḥall-i saʿādet ü²⁵³¹ siyādet olan mesken-i rāḥata bilā-suʿālin girmek *yesseranallāhu'l-mevlā*²⁵³² olurdı aʿlā, ʿamel it imdi²⁵³³, bulunmasın sen de tā terk-i evlā ve bu cennetün içinde maḥşuşca beş niʿmet daḡı yazmışlar, icāz üzre beyān idelüm, cümle āhālī-yi cennet kāme-yi ādemle²⁵³⁴ sinn-i ʿīsā, ḥüsn-i Yūsuf, nefes-i

²⁵¹⁶ iderler: ider MK1, NA

²⁵¹⁷ iderdüm: iderim S1, MK2

²⁵¹⁸ ʿibādına: ʿibādet S1

²⁵¹⁹ u: -MK1

²⁵²⁰ ile: -S1

²⁵²¹ taḥsīn: -S1

²⁵²² bunda: bundan S1

²⁵²³ cerīme: cüz³ S1, MK2

²⁵²⁴ rişvetle: rişvet MK1, NA

²⁵²⁵ noḳşān: noḳşāna MK2

²⁵²⁶ beyt: -MK1, -NA

²⁵²⁷ ol: -S1, -MK2

²⁵²⁸ günde: güninde S1, MK2

²⁵²⁹ titrerken: ditrerken MK2

²⁵³⁰ berātı: berāt MK1, NA

²⁵³¹ ü: -MK1

²⁵³² yesseranallāhu'l-mevlā: yesseranallāhu teʿālā MK2

²⁵³³ ʿamel it imdi: imdi ʿamel it S1, MK2

²⁵³⁴ ādemle: ādem MK1

Dāvud, hulk-ı takrîr-i Muḥammed Muṣṭafā *ṣalavātullāhi te‘ālā ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhim ecma‘in* üzre olsalar gerekdür²⁵³⁵.

Beyt:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün]

Ehl-i cennet cennet içre ni‘ met-i efzün ile

Olalar sa‘ y eyle cānım bozılur bir gün kafeş

Kāme-yi ādemle ‘İsā sinn ü²⁵³⁶ ḥüsn-i Yūsufi²⁵³⁷

Hulk-ı takrîr-i Muḥammed ola Dāvudî nefes

Mā‘ adā ni‘ met ne mümkün **Seyyidî** ta‘ dād ola

Yok durur kaṭ‘ an²⁵³⁸ ḥased emşāl-i hıkd ile refeş

Beş vakti cemā‘ at²⁵³⁹ ile edā idenlere²⁵⁴⁰ virilecek ni‘ met beyān olundu, terk iden²⁵⁴¹ bā‘ iş-i la‘ net olan bî-namāzlara²⁵⁴² üç dünyāda üçi²⁵⁴³ ḥālet-i nez‘ inde²⁵⁴⁴, üç kabirde²⁵⁴⁵ üçi²⁵⁴⁶ yevm-i cezāda olmaḡ üzre²⁵⁴⁷ dünyāda olan üç belādan evvelā kesb-i dā‘ im-i noḡşān olmaḡ²⁵⁴⁸, ikinci yüzinde ve sīmāsında ḥayr eşeri olmaya, üçünci ḥalk içinde ḥor ve²⁵⁴⁹ zelil ola, hiç mehābet²⁵⁵⁰ ve ḡadri²⁵⁵¹ olmayup sevmeyeler, emşāli sevmesine i‘tibār-ı şer‘-i şerif yokdurur²⁵⁵², ḥālet-i nezi‘ de olacaḡ üçden evvelā

²⁵³⁵ gerekdür: gerek MK1

²⁵³⁶ ü: -MK1, -NA

²⁵³⁷ Yūsufi: Yūsuf S1

²⁵³⁸ kaṭ‘ an: aṣlā MK2

²⁵³⁹ cemā‘ at: cemā‘ ati S1

²⁵⁴⁰ idenlere: idenler S1

²⁵⁴¹ iden: -MK2

²⁵⁴² bî-namāzlara: bî-namāza S1

²⁵⁴³ üçi: üç S1, MK2

²⁵⁴⁴ nez‘ inde: nezi‘ de S1, MK2

²⁵⁴⁵ üç kabirde: -MK1

²⁵⁴⁶ üçi: üç S1, MK2

²⁵⁴⁷ üzre: -MK1, -S1

²⁵⁴⁸ olmaḡ: olur S1, MK2

²⁵⁴⁹ ve: -S1

²⁵⁵⁰ mehābet: mehābeti MK2

²⁵⁵¹ ḡadri: veḡārı S1, MK2

²⁵⁵² yokdurur: yokdur S1, MK2

dünyānuñ şuyun içse yine şusız [121a] ola²⁵⁵³, ikinci²⁵⁵⁴ dünyānuñ ta‘āmin²⁵⁵⁵ yise yine aç kabz olmak, üçüncü hazret-i ‘Azrā’il pek şiddet üzre kabz eylemek, kabir içinde olan üçden evvelā kabri gāyet karañuluk olmak, ikinci hazret-i münker, üçüncü hazret-i Nekir’ün²⁵⁵⁶ pek gāzab ile²⁵⁵⁷ gelmek, yevm-i cezāda olan üç²⁵⁵⁸ belādan²⁵⁵⁹ evvelā pek gāzab olmak, ikinci şiddetle hesāb olmak, üçüncü nār ile ‘azāb olmak.

Fī Beyāni ‘Adedi Esmā’i’l-Enbiyā’i’z-Zeyne Zikrā Fī’l-Ḳur’āni

Ādem, İdrīs ve²⁵⁶⁰ Eyyūb, Yūnus, İbrāhīm ve²⁵⁶¹ Hūd ve²⁵⁶² Mūsā ve²⁵⁶³ Nūh ve²⁵⁶⁴ ‘İsā, Süleymān, Hārūn, Şālih ve²⁵⁶⁵ İsmā‘il ve²⁵⁶⁶ İshāq, Yūsuf, Ya‘qūb, El-Yese‘, Zū’l-Kıfl, İlyās, Zū’l-Ḳarneyn, ‘Üzeyr, Loḳmān, Lūt, Dāvud, Şu‘ayb, Yahyā, Zekeriyā, cümle serdārı hazret²⁵⁶⁷-i Muḥammed *şalavātullālī*²⁵⁶⁸ ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhim ecma‘in.

Beyt-i Cāmi‘:

[Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün]

Ādem ü İdrīs ü Eyyūb ü Yūnus İbrāhīm ü Hūd

Mūsā Nūh u ‘İsā Süleymān daḥi Harūn u Vedūd

Şālih İsmā‘il ü İshāq Yūsuf u Ya‘qūb el-Yese‘²⁵⁶⁹

Zū’l-Kıfl İlyās ü²⁵⁷⁰ Zū’l-Ḳarneyn ‘Üzeyr²⁵⁷¹ Loḳmān tut²⁵⁷²

²⁵⁵³ ola: -MK1, -S1

²⁵⁵⁴ ikinci: -MK1

²⁵⁵⁵ ta‘āmin: ta‘āminı MK2

²⁵⁵⁶ Nekir’ün: Nekir MK1, NA

²⁵⁵⁷ ile: -S1

²⁵⁵⁸ üç: üçden S1, MK2

²⁵⁵⁹ belādan: -S1, -MK2

²⁵⁶⁰ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶¹ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶² ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶³ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶⁴ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶⁵ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶⁶ ve: -MK1, -S1, -NA

²⁵⁶⁷ hazret: -MK1, -S1

²⁵⁶⁸ şalavātullālī: şallallāhu S1, MK2

²⁵⁶⁹ el-Yese‘: Yese‘ MK1

²⁵⁷⁰ ü: -MK1

²⁵⁷¹ ‘Üzeyr: ile S1

²⁵⁷² tut: tud MK2

Lût u Dāvud u²⁵⁷³ Şu^c ayb Yahyā vü²⁵⁷⁴ Zekeriyā tamām

Cümle serdarı Muḥammed şalli Seyyidī eyle sūd

Fī Beyāni Ḥaşā'ili'l-Ḥamsete Fī Ḥaḳḳi Ḥasan El-Başrī Raḍıyallāhu Te'ālā 'Anhu
Ḥazret²⁵⁷⁵-i Ḥasan-ı Başrī'de beş ḥaşlet var idi, ol beş ḥaşlet sebebi ile aḳrānı²⁵⁷⁶ ve emşālin²⁵⁷⁷ geçdi, Rabbüm biz 'āşī kılına daḥı ol beş devleti gerçi isti' dādımız yok ise de ḥabībi²⁵⁷⁸ ḥürmetine iḥsān eyleye. Evvelā emr-i ma' rûf itmezdi kendü 'āmil olmadıkça. İkinci nehy-i münker itmezdi kendü evvel kaçmadıkça. Üçüncü 'ilm veya²⁵⁷⁹ māl istense kimse maḥrûm gitmezdi. Dördüncü 'ilm ile mustağnī idi [121b] dā'im 'amel itmek üzre kimseye²⁵⁸⁰ bir şey 'arz itmezdi. İmdi cān-ı gönülden Rabbümüze tazarru^c ve²⁵⁸¹ niyāz idelim ve diyelim ki ḥazret-i Mevlā her²⁵⁸² ne kadar ḥizmet-i dінде olan 'ulemā var ise cümlesini²⁵⁸³ envā^c-ı ticāret²⁵⁸⁴ ve zirā^c at ile alış veriş iden mü'minini²⁵⁸⁵ beyne'l-mağribi ve'l-maşriki²⁵⁸⁶ berr ü baḥrde kesblerine berekāt iḥsān idüp sermāye-yi dīn ü²⁵⁸⁷ dünyālarını²⁵⁸⁸ envā^cı āfātdan ḥıfz ü ḥimāye eyleye, kār u kesbden el çeküp nice ümmet-i Muḥammed'ün 'ırzın²⁵⁸⁹ yıküp ekmediği yerden biçüp, zulm toḥumını saçup, şıḳlet geldikde kaçup, ecel geldikde kefen²⁵⁹⁰ biçüp āḥirete²⁵⁹¹ ḥuḳûḳ-ı 'ibād ile göçüp yevm-i 'araşātda berbād olmaḳ esbābına yapışan, ḥaḳḳuñ mālın²⁵⁹² kapışan, zaleme gürūhına izḥār-ı muḥabbet itmeden

²⁵⁷³ u: -MK1, -S1

²⁵⁷⁴ vü: -MK2

²⁵⁷⁵ ḥazret: -S1, -MK2

²⁵⁷⁶ aḳrānı: aḳrān MK1, NA

²⁵⁷⁷ emşālin: emşāli MK2

²⁵⁷⁸ ḥabībi: ḥabīb MK1

²⁵⁷⁹ veya: ya MK1, NA

²⁵⁸⁰ kimseye: kimesneye MK1

²⁵⁸¹ ve: -MK1

²⁵⁸² her: -S1, -MK2

²⁵⁸³ cümlesini: cümlesin S1

²⁵⁸⁴ ticāret: ticārāt MK1; ticāretle S1; ticāret ile MK2

²⁵⁸⁵ mü'minini: mü'min S1

²⁵⁸⁶ beyne'l-mağribi ve'l-maşriki: beyne'l-mağribi ve'l-mağribi S1, MK2

²⁵⁸⁷ ü: -MK1

²⁵⁸⁸ dünyālarını: dünyāların MK2

²⁵⁸⁹ 'ırzın: 'ırzını MK2

²⁵⁹⁰ kefen: kefenin MK2

²⁵⁹¹ āḥirete: āḥir MK1, MK2, NA

²⁵⁹² mālın: mālını MK2

ğaraz²⁵⁹³-ı şahihsiz ve pāk niyyetsiz meclisine gitmeden, harām loğmasın yutmadan evvel²⁵⁹⁴ ʿ ulemāya şāniyen şulehāya şālişen ğayr-ı nāsa Rabbüm tevbeye tevfiğin²⁵⁹⁵ refiğ iderse ümmet-i Muhammed güler ve illā dahı envā²⁵⁹⁶ ʿ ından fişķ u fesād²⁵⁹⁶ ʿ āleme tolar, şeytān urur²⁵⁹⁷, cümleye yular, Rabbüm cümlemüzi habibi²⁵⁹⁸ hürmetine uyara, mahşüşca ʿ ulemā tevbe ide, halkı kayıra, āmin. Tafşile ʿ aşrımız kozkunıñ ve esās-ı ʿ ibādāt²⁵⁹⁹ u²⁶⁰⁰ tātāt olan ʿ aķāʿid-i bozkunıñ taħammüli²⁶⁰¹ yokdur, hasūd ise çokdur, ihtişār idelüm, az görüşmekle iftiħār idelüm, erbāb-ı zekāya işāret²⁶⁰² kifāyet ider. Beşinci āşikāra ve²⁶⁰³ gizlusi berāber idi, şimdi ise halkıñ on sekiz güne yüzi [122a] tokşan tokuz²⁶⁰⁴ dürlü sözi var, ziʿl-lisāneyn olanlara²⁶⁰⁵ haķķında ise āhır zamān peygamberi ne buyurdu ve ümmetin²⁶⁰⁶ nice kayırdı, imdi biz mücrimün hemān şu sözün dāʿimā vird eyleye²⁶⁰⁷, andan ölmek lāzım gelmez ecel gelmedikçe.

Beyt:

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Bilmeyen alur ne çāre bāʿ iş-i cehl ile cāh

Ehl-i ʿ ilm mem fāzılām diyenlere Seyyid ne hāl

Añsızın gelse ecel imān ile itseñ sefer

Hālışan kim²⁶⁰⁸ dirse āmin göstere Rabbüm cemāl

Āmin, āmin²⁶⁰⁹ yā muteʿāl²⁶¹⁰, bu beş²⁶¹¹ haşletün mefhūmını

²⁵⁹³ ğaraz: ʿ irz S1

²⁵⁹⁴ evvel: evvelā S1, MK2

²⁵⁹⁵ tevfiğin: tevfiğ S1, MK2

²⁵⁹⁶ envāʿ ından fişķ u fesād: envāʿ-ı fişķ u fesād MK2

²⁵⁹⁷ şeytān urur: urur şeytān S1, MK2

²⁵⁹⁸ habibi: habib MK1

²⁵⁹⁹ esās-ı ʿ ibādāt: esās u ʿ ibādāt MK2

²⁶⁰⁰ u: -MK1, -MK2

²⁶⁰¹ taħammüli: taħammül MK1

²⁶⁰² işāret: işārāt S1, MK2

²⁶⁰³ ve: -MK2

²⁶⁰⁴ tokuz: -S1

²⁶⁰⁵ olanlara: olanlar S1, MK2, NA

²⁶⁰⁶ ümmetin: ümmetini MK2

²⁶⁰⁷ eyleye: eyle MK1, MK2, NA

²⁶⁰⁸ kim: kimse MK2

²⁶⁰⁹ āmin: -MK1

²⁶¹⁰ muteʿāl: rabbüʿl-muteʿāl MK1

²⁶¹¹ beş: -MK1

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Haşlet-i hamseyle mümtāz oldu ğayra bil hasen
Emri elzem oldu ğāyet zabt idüp ezberlesen

Emr ü nehy²⁶¹² itmezdi²⁶¹³ aşlā kendi 'āmil olmadan²⁶¹⁴
'İlm u²⁶¹⁵ māl istense ol kes gitmez idi bulmadan

Dā'im²⁶¹⁶ istiğnā idüp 'ilm ile iderdi 'amel
Âşikār gizlū berāber idi itmezdi cedel

Seyyidī gel eyle inşāf sende var mı bu hişāl
Bu hişāle tālīb olsañ olur idün pür-kemāl

Fī Beyāni'l-Mevāni' Mine'l-'İbādāti Ve Hiye Erba'atün

'İbādetden men' idici dört marazuñ evvelkisi nefis. İkinci şeytān. Üçüncü dünyā. Dördüncü halk²⁶¹⁷. Nefs ü şeytān ve²⁶¹⁸ dünyā ma'lūm ya halk nice māni' dinür ise ekseri hālī ani'l-'ilm ve'l-'amel ve şāhib-i tūli'l-emeldür. Yaradılmağda sırr-ı hikmet²⁶¹⁹ ise 'ilm ü 'ameldür ve halk dört bölükdür. Bir bölügi ahmağ, bir bölügi cāhil, bir bölügi nā'im ya'nī ol²⁶²⁰ uyuyucudur²⁶²¹, dördüncü bölügi²⁶²² 'ālim. Ahmağdan kaç şerrin görmeden, cāhili öğret kabre girmeden, nā'imi uyar cezāya ırmeden, 'ālime uy rūhı virmeden, münker ve nekīr sormadan, dīvān-ı hağğa tırmadan.

²⁶¹² emr ü nehy: emr-i nehy MK2

²⁶¹³ itmezdi: itmezem S1

²⁶¹⁴ olmadan: olmadın S1

²⁶¹⁵ u: -MK1

²⁶¹⁶ dā'im: dā'imā MK2

²⁶¹⁷ 'İbādetden men' idici dört marazuñ evvelkisi nefis. İkinci şeytān. Üçüncü dünyā. Dördüncü halk: Nefs ü şeytān ve dünyā ve halk MK1, S1, MK2, NA

²⁶¹⁸ ve: -S1

²⁶¹⁹ sırr-ı hikmet: sırr u hikmet S1, MK2

²⁶²⁰ ol: -MK1, -MK2

²⁶²¹ uyuyucudur: uyucudur MK2

²⁶²² bölügi: bölük MK1, NA

Beyt-i Cāmi²⁶²³:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Dört bölükdür dindi²⁶²⁴ insān hālīn aňla birbirin
Ahmaḡ u cāhil uyur ^cālimdür aňla²⁶²⁵ görmeden

Bir bölügi bilemez bilmez daḡı bilmedigin
Ahmaḡ oldur ḡaḡa gör şerrin²⁶²⁶ anuň görmeden

[122b] Bir bölügi bilemez bilür velī bilmedügin
Cāhil oldur ögredivir kendi gelüp şormadan

Bir bölük²⁶²⁷ bilür velākin bildüğini bilemez
Nā'im oldur uyarıgör ḡabl-i şer^c i kırmadan

Bir bölük bilür velākin bildüğün daḡı bilür
Seyyidi ^cālimdür uy ṡar²⁶²⁸-ı laḡide girmeden

Ve kişiyi ^cibādetden ayıran dörtten biri olan nefsün üç ^cilācın²⁶²⁹ yazmış İmām²⁶³⁰
Ġazālī *Minhāc* 'ında. Evvelā²⁶³¹ ^cibādāt²⁶³² yükin yükletmek. İkinci şehvetden men^c
itmek. Üçüncü ḡazret-i Mevlā'ya şerrinden ḡalāş içün yardım istemek ve şeyṡān-ı
la^c inün dört ḡaşleti bu beytde mezkūrdur²⁶³³.

Beyt²⁶³⁴:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Ekl ü şurb u²⁶³⁵ aḡz u i^c ṡā üzre olmak bi's-şimāl

²⁶²³ beyt-i cāmi^c: beyt MK1

²⁶²⁴ dindi: dinildi MK2

²⁶²⁵ aňla: aňlar MK2

²⁶²⁶ şerrin: şerrini MK2

²⁶²⁷ bölük: bölügi S1, MK2

²⁶²⁸ ṡar: dar MK2

²⁶²⁹ ^cilācın: ^cilācını MK2

²⁶³⁰ imām: -MK1, -S1, -MK2

²⁶³¹ evvelā: evvel MK1

²⁶³² ^cibādāt: ^cibādet S1, MK2, İÜ

²⁶³³ ve şeyṡān-ı la^c inün dört ḡaşleti bu beytde mezkūrdur: -İÜ

²⁶³⁴ beyt: -İÜ

²⁶³⁵ u: -S1

Şan[°]at-ı şeytān imiş terk eyle olma bed-fi[°]āl²⁶³⁶

Fī Beyāni Şurūṭi İmāmet

Ve emr-i imāmetde fukehā-yı [°]izāmuñ yazdıkları sekiz şart²⁶³⁷ dahil bu beytde cem[°] olmuşdur.

Beyt:

[Fā[°]ilātün / Fā[°]ilātün / Fā[°]ilün]

A[°]lem ü akrā vera[°] sinn ü neseb

Vech-i ḥāsen ḥulḳ-ı aḥsen pāk şevb²⁶³⁸

Fī Beyāni Fevā'id-i Men Ya[°]melu Bi's-Süneni

Bir ādem dā'im ḥāzret-i sünnet ile [°]amel eylese dört devlete nā'il olur. Evvelā eyüler ḳalbinde muḥabbet. İkinci füccār ḳalbinde mehābet. Üçüncü rızḳında vüs[°]at. Dördüncü dīninde şika ya[°]nī mu[°]temed olmak.

Fī Beyāni Mevānī'ı Ḳabūli'd-Du[°]ā Ve Hiye [°]Aşeretün

İbrāhīm bin²⁶³⁹ Edhem'e [°]adem-i ḳabūl-i du[°]ādan²⁶⁴⁰ su'āl itdüklerinde buyurdılar²⁶⁴¹. Evvelā ḥaḳḳı bildük dirsiz²⁶⁴², mücebi ile [°]amel itmezsiz²⁶⁴³. İkinci kitāba²⁶⁴⁴ ḥaḳḳı dirsiz, ḥükmine rāzı değilsiz. Üçüncü faḥr-i kā'inātı severüz dirsiz²⁶⁴⁵, sünnetini²⁶⁴⁶ terk idersiz, bid[°]at yolına gidersiz, resm-i [°]ādetle [°]amel idersiz. Dördüncü şeytānı sevmezüz dirsiz²⁶⁴⁷, vesvese ve iğvāsına uyarsız. Beşinci cenneti²⁶⁴⁸ ve ni[°]metini²⁶⁴⁹ [123a] isterüz dirsiz, kemāl üzre esbābına yapışmazsınız. Altıncı cehennemden ve [°]azābından ḳorkaruz dirsiz, esbābından ictināb itmezsiz. Yedinci ölüm ḥaḳḳı²⁶⁵⁰ dirsiz,

²⁶³⁶ Ekl ü şurb u aḥz u i[°]tā üzre olmak bi's-şimāl / Şan[°]at-ı şeytān imiş terk eyle olma bed-fi[°]āl: -İÜ

²⁶³⁷ şart: şartı MK2

²⁶³⁸ şevb: şevāb S1

²⁶³⁹ bin: ibn S1, İÜ

²⁶⁴⁰ [°]adem-i ḳabūl-i du[°]ādan: [°]adem-i ḳabūlden MK1

²⁶⁴¹ buyurdılar: buyururlar İÜ

²⁶⁴² dirsiz: dersin S1

²⁶⁴³ itmezsiz: itmezsiz S1

²⁶⁴⁴ kitāba: kitāb MK2

²⁶⁴⁵ dirsiz: -MK1

²⁶⁴⁶ sünnetini: sünneti S1; sünnetin MK2

²⁶⁴⁷ dirsiz: -S1

²⁶⁴⁸ cenneti: cennet S1

²⁶⁴⁹ ni[°]metini: ni[°]meti S1, MK2, İÜ

²⁶⁵⁰ ḥaḳḳ: ḥaḳḳdur S1

tedārükün görmezsiz. Sekizinci elün ‘aybın²⁶⁵¹ görürsiz, kendü ‘aybıñuzu²⁶⁵² görmezsiz, hālbūki kişinün nefsi cümleden muḳaddem. Toḳuzuncı Mevlā’nuñ rızķını²⁶⁵³ yersiz, şükrin itmezsiz. Onuncı kendü eliniz ile bu ḳadar aḳrān u²⁶⁵⁴ emşālınızi *bismillāhi ve billāhi ve ‘alā milleti resūlillāhi* diyerek ve bir rivāyetde *bismillāhi ve za‘nāke ve ‘alā milleti resūlillāhi sellemnāke* diyerek ḳabre ḳorsız, ‘ibret almazsız, ya sizün du‘āñız nice ḳabūl olur buyurmuşlardır²⁶⁵⁵ ve sibāḳda icmālen beyān olundı²⁶⁵⁶, ḥattā²⁶⁵⁷ loḳma-yı ḥelāl miftāḥ-ı du‘ā²⁶⁵⁸ ya‘nı²⁶⁵⁹ du‘ānuñ dişi imiş, dişsiz miftāḥ kilīd²⁶⁶⁰ açmaduḡı gibi loḳma-yı ḥelālsiz du‘ā daḡı maḳşūd ḥazīnesi ḳapusın açamaz²⁶⁶¹ imiş.

Beyt²⁶⁶²:

[Müstef’ ilün / Müstef’ ilün / Müstef’ ilün / Müstef’ ilün]

Miftāḥ-ı hācetdür du‘ā lokma-yı ḥelāl dişidür

‘İbret al luṭf it Seyyidi ḳā’ili büyük kişidür

Bunuñ nazmı manzūmede mezkūrdur²⁶⁶³.

Fî Beyāni Ḥikāye-yi İbrāhīm Bin Edhem Ḥīne Nuzūli’l-Müsāfirî ‘Alā Sitteti Evcuhin
Bir es‘ad-ı evḳātde ve eyemen sā‘atde İbrāhīm bin²⁶⁶⁴ Edhem’e birḳaç müsāfir geldi, ḥarekāt u sekenātlarından İbrāhīm bin²⁶⁶⁵ Edhem’e bir ḥālet geldükde²⁶⁶⁶ bunlarda²⁶⁶⁷ kerāmet var, büyük ādemlerdür²⁶⁶⁸ deyü yakın geldükde edeb ü veḳār ile nuşḥ taleb itdükde altı vechle naşīḥat itdiler ve ḳodılar gitdiler. Evvelā ḳoḳ uyuma ḳalbden rıḳḳati

²⁶⁵¹ ‘aybın: ‘aybını MK2

²⁶⁵² ‘aybıñuzu: ‘aybıñuz S1, İÜ

²⁶⁵³ rızķını: rızķın S1, MK2, İÜ

²⁶⁵⁴ u: -MK2

²⁶⁵⁵ buyurmuşlardır: buyurmuşlar S1, MK2, İÜ, NA

²⁶⁵⁶ olundı: -S1; ve sibāḳda icmālen beyān olundı: -İÜ

²⁶⁵⁷ ḥattā: -MK1, -S1, -MK2

²⁶⁵⁸ du‘ā: -MK1

²⁶⁵⁹ ya‘nı: -MK1, -NA

²⁶⁶⁰ kilīd: kilīdi S1

²⁶⁶¹ açamaz: açmaz S1, MK2

²⁶⁶² beyt: müfred MK1, MK2, İÜ, NA

²⁶⁶³ bunuñ nazmı manzūmede mezkūrdur: -S1, -İÜ

²⁶⁶⁴ bin: ibn S1

²⁶⁶⁵ bin: ibn S1, MK2

²⁶⁶⁶ geldükde: geldi ki MK2

²⁶⁶⁷ bunlarda: bunlardan S1

²⁶⁶⁸ ādemlerdür: ādemler S1

giderür. İkinci çok²⁶⁶⁹ yeme kıyāma ve vaqt-i şehirlerde²⁶⁷⁰ Mevlā'ya tazarru' a māni' dür. Üçüncü zālimler ile çok [123b] ülfet itme diniñe 'azīm hālel virür. Dördüncü kızb ü gaybeti 'ādet itme imānsız gitmege sebep olur. Beşinci nāsa çok karışma 'ibādāt u tã'ātuñdan lezzeti giderür. Altıncı halk rızāsın gözetme haq rızāsın giderür deyü buyurdıklarında 'azīm bükā idüp mücebi ile 'amele sã'y oldukları hâlde âhirete gitdiler, ne güzel naşihat Rabbüm 'amelin²⁶⁷¹ müyesser eyleye mefhūmı manzūmede mezkūrdur.

Fî Beyāni Tis'ati 'İlācin Li-Men Kāsā Qalbuhu

Bir ādemün kalbi kāsī olsa Rabbü'l-'ālemīn hıfz eyleye, 'ulemā-yı kirām toköz 'ilāc yazmışlar, kāsve-i kalbi²⁶⁷² azacıq maraz mülāhazasında olma²⁶⁷³, imānsız gitmege sebebdür, imānsız gidüp ebedī cehennemde kalmağı derūnī bir fikr eyle, kendüni soyla, ölmeden tedārük eyle²⁶⁷⁴. İmdi 'ilācı²⁶⁷⁵ toköz dindi, bizüm bulduğumuz cã'iz ki dağı²⁶⁷⁶ ziyāde ola. Evvelā merātib-i şelaşe üzre rızā 'enlillāhi te'ālā oruç. İkinci tohm-ı a' māl dinilen harām yememek zerresi giren kalbün şāhibinün kırk gün du'āsı kabül olmaduğın²⁶⁷⁷ sibākda işitdük²⁶⁷⁸, hadīs-i şerīf ile şābit idüğün²⁶⁷⁹ bildük. Üçüncü giceleri şer'a²⁶⁸⁰ muvāfık²⁶⁸¹ ihyā itmek. Dördüncü halk kınayacak mertebeye varduğda ya kendi, ya hedāyā, ya mektüb ya irsāl-i selām şu dördün biri ile zevāt-ı malhreminden birine²⁶⁸² şıla-yı rahm itmek, eger selām itmese kendü du'āsı kabül olmağ dursun²⁶⁸³ bulunduğı meclisün du'ālarınuñ kabūline māni' olduğından mā' adā olduğ meclise la'net iner didiler, meger ol sã'at [124a] bu dördün biri ile şılaya 'azm

²⁶⁶⁹ çok: -S1

²⁶⁷⁰ kıyāma ve vaqt-i şehirlerde: vaqt-i şehirde kıyāma ve MK1, NA

²⁶⁷¹ 'amelin: 'amelini MK2

²⁶⁷² kalbi: kalb S1

²⁶⁷³ olma: ola MK1, NA

²⁶⁷⁴ eyle: -MK2

²⁶⁷⁵ 'ilācı: 'ilāc S1, MK2

²⁶⁷⁶ dağı: -MK2

²⁶⁷⁷ olmaduğın: olmaduğunuñ S1, MK2

²⁶⁷⁸ işitdük: -S1, -MK2

²⁶⁷⁹ idüğün: olduğın S1; idüğün: olduğın MK2

²⁶⁸⁰ şer'a: şer'ice S1, MK2

²⁶⁸¹ muvāfık: -S1, -MK2

²⁶⁸² birine: olana S1, MK2

²⁶⁸³ dursun: tursun S1, MK2

ü kâsd eyleye, hem kendi ve hem ümmet-i Muḥammed²⁶⁸⁴ bu belâdan ḥalâş olur²⁶⁸⁵. Beşinci ḥelâl u²⁶⁸⁶ ḥarâm, dîn u²⁶⁸⁷ îmân, sünnet ü²⁶⁸⁸ şirk ve²⁶⁸⁹ küfr ü²⁶⁹⁰ fışk u²⁶⁹¹ bid'at ve²⁶⁹² ḥayr u²⁶⁹³ şer ve²⁶⁹⁴ nef' ü zarr beyân olınan 'ilm-i şerîf meclisine ḥâzır olmak, ol degil ki²⁶⁹⁵ ümmet-i Muḥammedî²⁶⁹⁶ envâ'ı bid'ata terk-i sünnete ve reğâ'ib ve²⁶⁹⁷ berât ve²⁶⁹⁸ kâdr namâzına ḥalkı²⁶⁹⁹ da'vete râğıb olup toḳsan cild kitâbdan 'ulemâ-yı mâzînin²⁷⁰⁰ kerâhetin²⁷⁰¹ yazdıkları ve dört yüz kırk sekiz târîḥinde bir âdemüñ icâd itdüğü 'umûmen fukehâ-yı 'izâmuñ üçden ziyâde²⁷⁰² aşl-ı şâbit-i nevâfilde cemâ'at mekrûhdur, mekrûhdur²⁷⁰³, mekrûhdur²⁷⁰⁴ dirler iken²⁷⁰⁵ hey'et-i ğarîbe ve evzâ'-i 'acîbeler ile ümmet-i Muḥammed'üñ 'avâmı kendüleri 'âlim zan itdikleri câhillerüñ ṭarîḳ-i ḥazret-i Mustafâ'dan²⁷⁰⁶ ve ṭarîḳ-i ḥazret²⁷⁰⁷-i aşḫâb-ı tâbi'în tebe'-i tâbi'în-i bâ-şafâdan ḥişşesi olmayan zâhillerüñ namâzdan men' olunmaz, namâzdan men' idenler başka kimselerdür deyüp ve ba'de'n-nezri pirenüñ gözi kadar zarar yokdur vallâhi billâhi demek üzre söz söyleyen nâ'im ü²⁷⁰⁸ ğâfillerüñ meclisi²⁷⁰⁹ degil. Ve ümmet-i Muḥammedî ifsâda bir kavî-i fâsidleri ve bir semt-i kâsidleri dahı

²⁶⁸⁴ Muḥammed: Muḥammed'i MK2

²⁶⁸⁵ olur: ide S1, MK2

²⁶⁸⁶ u: -MK1

²⁶⁸⁷ u: -MK1

²⁶⁸⁸ ü: -MK1, -S1

²⁶⁸⁹ ve: -MK1

²⁶⁹⁰ ü: -MK1

²⁶⁹¹ u: -MK1

²⁶⁹² ve: -MK1

²⁶⁹³ u: -MK1

²⁶⁹⁴ ve: -MK1

²⁶⁹⁵ ol degil ki: degil ol ki MK2

²⁶⁹⁶ Muḥammedî: -S1

²⁶⁹⁷ ve: -MK1

²⁶⁹⁸ ve: -MK1

²⁶⁹⁹ ḥalkı: ḥalk MK1

²⁷⁰⁰ mâzînin: mâzîn MK1, S1, NA

²⁷⁰¹ kerâhetin: kerâhetini MK2

²⁷⁰² üçden ziyâde: -MK1, -NA

²⁷⁰³ mekrûhdur: -S1, -MK2

²⁷⁰⁴ mekrûhdur: -S1, -MK2

²⁷⁰⁵ dirler iken: -S1

²⁷⁰⁶ Mustafâ'dan: Mustafâ'da MK1

²⁷⁰⁷ ḥazret: -MK1, -S1

²⁷⁰⁸ ü: -MK2

²⁷⁰⁹ meclisi: meclis MK1

vardur beyān idelüm ki ol yüzden ğalaṭ²⁷¹⁰ u sehv ü ğaflete düşmesünler, ol semti²⁷¹¹ ve ol söz nedür bu dā^ᶜī bid^ᶜat olanlar ^ᶜale'l-kerās dirler ki nevāfilde cemā^ᶜatūñ kerāheti ^ᶜalā-sebīli't-tedā^ᶜī olursadur deyüp²⁷¹² kemāl-i cehllerinden ve cānib-i ḥaḳdan zühüllerinden nāṣi tedā^ᶜī ezān²⁷¹³ ü [124b] iḳāmete ḥaṣr iderler, çünki ezān ü iḳāmet yokdur, kerāhet dahı yokdur dirler ḥāṣā şümme ḥāṣā sen bu cāhilden bu sözi işitdükde aña muḳābele idüp dersen ki eger ḥaḳḳa ğayretūñ ve dīne nuşretūñ ve bid^ᶜate nefretūñ var ise mes'ele-yi tedā^ᶜīde ezān ü iḳāmet zikri mücerred temşildür ve ma^ᶜnā-yı tedā^ᶜīde eḫher oldukları içündür ve Resūl-i Ekrem *ṣallallāhu te'ālā*²⁷¹⁴ ^ᶜaleyhi ve sellemūñ²⁷¹⁵ *el-ḥaccū* ^ᶜarefetū ve tevbe umūr-ı şelaşeden mürekkeb ve kemāline tenbih içün zikre tahşiş olunup aşl nedem olmaḳ ḥasebiyle *en-nedmü tevbe* buyurdıkları ḳabildendür, emşāl-i ḥallāḳ-ı ^ᶜālemūñ *وَالْفَجْرِ وَلَيَالٍ عَشْرٍ*²⁷¹⁶ ile *رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي*²⁷¹⁷ *الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ*²⁷¹⁸ āyetin fehm ü²⁷¹⁸ derkde zerre ḥişşedār olanlar añlar ve ḥaḳḳı diñler ve illā ^ᶜāmme-yi fukehāyı reddi²⁷¹⁹ lāzım gelür, zīrā ol dīn-i Muḥammed'de muḳtedī ve nūr-ı hidāyetle mühtedī olan devletliler²⁷²⁰ buyurdılar²⁷²¹ ki tedā^ᶜī ba^ᶜzuñ ba^ᶜza ḳavlen ve²⁷²² fi^ᶜlen i^ᶜlāmı ve üç ādemden ziyādenūñ²⁷²³ cem^ᶜidür, ancak tedā^ᶜīde ezān²⁷²⁴ zikr olundı ise de ḥaṣr-ı kemālī²⁷²⁵-yi iddi^ᶜā'dur, niteküm şerī^ᶜatūñ²⁷²⁶ şāḥibi ḥallāḳ-ı cihānuñ muşāḥibi ḥadīş müstetāblarında *لَا هُمْ إِلَّا* *زَيْدٌ هُوَ الْعَالِمُ*²⁷²⁷ *وَلَا وَجَعُ الْعَيْنِ* buyururlar²⁷²⁷ ve kelām-ı ^ᶜulemāda ve fuşahāda

²⁷¹⁰ ğalaṭ: ğalaṭa S1

²⁷¹¹ semti: semt MK2, NA

²⁷¹² deyüp: deyü S1, MK2

²⁷¹³ ezān: ezānı MK2

²⁷¹⁴ te'ālā: -S1

²⁷¹⁵ sellemūñ: sellem S1, MK2

²⁷¹⁶ “Andolsun fecre ve on geceye” (Fecr, 89/1-2).

²⁷¹⁷ “Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru” (Bakara, 2/201).

²⁷¹⁸ ü: -MK1, -MK2, -NA

²⁷¹⁹ reddi: red S1, NA

²⁷²⁰ devletliler: devletli S1

²⁷²¹ buyurdılar: buyururlar S1, MK2

²⁷²² ve: -MK1

²⁷²³ ziyādenūñ: ziyāde S1

²⁷²⁴ tedā^ᶜīde ezān: ezānda tedā^ᶜī S1, MK2

²⁷²⁵ kemālī: kemāl S1, MK2

²⁷²⁶ şerī^ᶜatūñ: şerī^ᶜatūñ S1, MK2

²⁷²⁷ buyururlar: buyurur S1

وَعَمْرُو هُوَ الشَّجَاعُ dinmek²⁷²⁸ ma^c nā-yı temşili²⁷²⁹ münāfi ve mezkūrātı nāfi olmaduğı gibi tedebbür ile tekalful [125a] itme te³emmül eyle, tezelzül itme şer^c a rabt it, qā^c ideyi²⁷³⁰ zabt it, şāri^c sözün tüt imānuñ var ise²⁷³¹, yok ise kendüñ²⁷³² bilürsin, bir gün ölürsin bilmem ne olursın ve²⁷³³ eger su³āl olunup²⁷³⁴ biz bu biñ tokşan yedi tārīhinde hayretde kalduğ iki ^cālīmüñ sözi biri birine uymaz, biz ne yapalum ümmī ādemlerüz dirsiñüz²⁷³⁵.

Beyt-i Aḥar:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Sīm u zerler ḥarcanup aldıqlaruñ²⁷³⁶ ni^c metlerüñ

Vaşf-ı ḥaḳḳa maẓhar olan şekl-i bŷy-ı lezzeti

^c Ayn-ı necs oldu saña bir gice yoldaş oldu çün

Ay u²⁷³⁷ gün yıldız melek kılmışken aña ḥizmeti

dinilen me³kŷlāt-ı meşrŷbātuñda kıvırcık koyunı²⁷³⁸ ve²⁷³⁹ kırk çeşme şuyunı²⁷⁴⁰ ararsın, kıvırcık mıdur²⁷⁴¹, kırk çeşme midür deyü sorarsın, belki iki pārelik pābŷc na^clcasında ehl-i ŷstāz ararsın, ikisi başlıktan birini²⁷⁴² İbrāhīmī olmasun deyü²⁷⁴³ müslimān dŷnyāda ehl degil deyü on sekiz frenke ve²⁷⁴⁴ erbāb-ı renge sorarsın, rabbü'l-^c ālemīnŷñ فَبَشِّرْ عِبَادَ 2745 2746 الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ 2747 āyet-i kerīmesinŷñ tefsīrin²⁷⁴⁷ hiç ^culemā-yı ehl-i sŷnnet ve'l-cemā^c at كُنْتُمْ لِلَّهِ وَفَرُّهُمْ وَعَمَّرَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ كَانَ

²⁷²⁸ dinmek: dimek S1

²⁷²⁹ temşili: temşil MK1, S1, NA

²⁷³⁰ qā^c ideyi: qā^c ide MK1

²⁷³¹ var ise: -S1

²⁷³² kendüñ: kendi MK2

²⁷³³ ve: -MK2

²⁷³⁴ olunup: olunursa S1

²⁷³⁵ dirsiñüz: dersek S1, MK2

²⁷³⁶ aldıqlaruñ: aldıqları MK2; aldıqlaruñ: aldanup S1

²⁷³⁷ u: -MK1

²⁷³⁸ koyunı: koyun mıdur S1, MK2

²⁷³⁹ ve: -S1, -MK2

²⁷⁴⁰ şuyunı: şuyun S1

²⁷⁴¹ kıvırcık mıdur: -S1, -MK2

²⁷⁴² birini: biri S1

²⁷⁴³ deyü: -S1, -MK2

²⁷⁴⁴ ve: -S1, -MK2

²⁷⁴⁵ “Kullarımı müjdele!” (Zümer, 39/17)

²⁷⁴⁶ “Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar...” (Zümer, 39/18).

²⁷⁴⁷ tefsīrin: tefsirinde S1, tefsirini MK2

kelāmın istimā⁶dan hāzer idüp mezkûrun lisân-ı müsteṭāblarından işitmedüğimi ve āyet-i Uhṛā'da ^{اللّٰهُ وَالرَّسُولُ} فَاِنْ تَنَارَ عَتَمٌ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ ²⁷⁴⁸ naşş-ı kerîmin²⁷⁴⁹ kapanacak kulağın hiç tuymadı mı, ṭabīb-i Yehūd inhîrāf-ı mizācuñ vaktinde ^{اَلَّذِى اَطْعَمَكَ} zarar var şafrāña dise [125b] yimezsın, şamūr²⁷⁵⁰ geyme dise geymezsın belki²⁷⁵¹ bir şabî şevbūñ içine yılan yāḥūd ^{اَكْرَبَ} gitdi gördüm dise bunun kâ'ili şabîdür dimezsın²⁷⁵² cā'iz ki şādık ola deyü elem-i ^{اَعِ} ācilden ḥavf ider ihtimām ider²⁷⁵³ yoklarsın²⁷⁵⁴, bedeniñi mūhlikātdan²⁷⁵⁵ şaqlarsın, dīnūñ bābına geldükde ^{اَلْعَالَمِ} ālem ikidür biri ^{اَلْعَالَمِ} āḥiret, biri ^{اَلْعَالَمِ} dūnyā lāyık olan belki farz olan ḳalbinde²⁷⁵⁶ ḥāzret-i Mevlā ḥavfı olan ^{اَلْعَالِمِ} ālime uyarın dimezsın, ḥikmeti nefsiñe muvāfık söyler, nefse muvāfıkı münāfık söyler, üç göze āteş-i caḥīm-i ḥarām buyurılan ḥadīş-i şerīf nazmından gerçi mufaşşalda olursa birkaç mısra⁶ yazalum, inşāfice mu⁶ āmele ve ḥaḳ üzre mūcāmele kavliyle, yoḥsa ḥasede bir şey ḥā'il olmaz zīrā²⁷⁵⁷ bir²⁷⁵⁸.

Beyt:

[Mefā⁶ ilün / Fe⁶ ülün / Mefā⁶ ilün / Fe⁶ ülün]

Āḥar²⁷⁵⁹ ḥased ḳalb ^{اَدُو} adû luṭfla zā'il olmaz

Sengde muzmer olan āteşe āb eşer itmez²⁷⁶⁰

dinmişdür, ölüm var, ölüm var, ölüm var.

Beyt²⁷⁶¹:

[Fā⁶ ilātün / Fā⁶ ilātün / Fā⁶ ilātün / Fā⁶ ilün]

Yum gözün fikr it anañ babañ oğul kız n'oldılar

Sen ḳalır göçmez misin ya sen de ḳ'anı āh u zār

²⁷⁴⁸ “Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin” (Nisâ, 4/59).

²⁷⁴⁹ naşş-ı kerîmin: naşşı S1; naşşını MK2

²⁷⁵⁰ şamūr: semmūr S1, MK2

²⁷⁵¹ belki: -S1, -MK2

²⁷⁵² dimezsın: dimez MK2

²⁷⁵³ ihtimām ider: -S1, -MK2

²⁷⁵⁴ yoklarsın: -MK1

²⁷⁵⁵ bedeniñi mūhlikātdan: mūhlikātdan bedeniñi MK2

²⁷⁵⁶ ḳalbinde: ḳalbde MK2

²⁷⁵⁷ zīrā: -S1

²⁷⁵⁸ bir: -S1, -MK2

²⁷⁵⁹ āḥar: āḥarda MK1, İÜ, NA

²⁷⁶⁰ eşer itmez: itmez eşer S1, MK2

²⁷⁶¹ beyt: -MK2

Dikile gözüñ göge oğluñ kızuñ āh u enīn
İdeler ammā ne çāre göze göründi mezār

Var mı kudret diyevüz ʿAzrāʾ ile gel mühle vir
Uyalum Kurʾān u fıkha virelim şerʿ a ʿizār

Yok-durur²⁷⁶² imkān gel imdi cehl ü²⁷⁶³ şirke tevbe it
Zālīm ü mezhebsize virme gönül eyle firār

Ḥazret-i şerʿ içre dindi bu rezāʾil menşeʾi
İctināb it itme şübhe cehl ile tokluk medār

Çok yemek toymak helāl ise harāmuñ şânına
Tohma beñzer dir Ġazālī andan biter cümle şirār

Muktedāyım aʿlemim diyenler itmezler hāzer
Hiç kalur mı ğayr-ı nāsa ictināba iktidār

[126a] Her birinüñ ülfeti zālimler ile şöyle kim
İʿtizār vācib iken belki iderler iftiḥār

ʿĀlim iderse sükūt kıymet bulur ğāyetde kūt
Tevbe it luṭf eyle cānım al bu sözden iʿtibār

Ehl-i fıska zālīme ğayz idene ğayz eylemek
Didiler şān-ı münāfıkdur hāzer it ihtiyār

Bir müceddid gönderürse ḥaḳ teʿālā añsızın

²⁷⁶² yok-durur: yokdur S1

²⁷⁶³ ü: -MK1

Seyyidi ʿömr-i ḥazānuñ tez²⁷⁶⁴ bulur evvel bahār
Ve daḥı لَا يَأْكُلُ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيّی hadīs-i şerifi²⁷⁶⁵ nazmında dinmiş²⁷⁶⁶ idi.

Beyt²⁷⁶⁷:

[Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün]

Bu şartlardan biri nokşān olan yārānı²⁷⁶⁸ terk eyle
Ve illā ölesin peşmān diyesin daḥı vāveylā

ʿAceb keşretde sāʾiller ʿamelsiz ʿilm-i kāʾiller
Denī dünyāya māʾiller çoğaldı qurı²⁷⁶⁹ boş daʿvā

Buñā şāhiddür āyāt-ı Hudā Seyyīd oku dāʾim

Ġinā-yı kalbe mālīk ol fenādan eyleme şekvā

İmdi benim cānım ʿulemā-yı sūʾ ḥaqqında Evzāʿī ḥazretleri ve Sufyān-ı Şevrī ḥazretleri ve *Fātiḥatü'l-ʿUlūmı*ʼnda İmām Ġazālī ve *Miškāt Şerḥi*ʼnde ʿAlī el-Ġārī mazlūmı²⁷⁷⁰ zālīm elinden taḥlişe ve zālīmı²⁷⁷¹ ḥaqqā irşāda ve envāʿ-ı nefʿ-i ʿibāda ve refʿ-i fışk u²⁷⁷² fesāda niyyetsiz zaleme kapusına varan ʿālimlere surrāk-ı dīn didiklerinden māʿadā zūbābu ʿaleʿl-ʿuzireti anlardan aḥsen dimişler ve baḥş-i bidʿat Evāʾil-i tercümede icmālen yazılmışdır, ḥulāşa envāʿı²⁷⁷³ üçdür. Evvelā bidʿatün fiʿl-i iʿtikād bu da iki kısmıdır, bir kısmı küfrdür, bir kısmı külli kebīreden²⁷⁷⁴ ekberdür, ḥattā katl-i velīden ve zinā-yı muḥşineden²⁷⁷⁵. İkinci bidʿatün fiʿl-aʿmāldür²⁷⁷⁶, aʿmāalde bidʿat ḍalāletdür. Üçüncü bidʿatün fiʿl-ādetdür²⁷⁷⁷, ʿādetde bidʿatün terk-i evvelidür maʿnā iki, maḥall üç, sebep üç, ḥükm²⁷⁷⁸ dört.

²⁷⁶⁴ tez: tiz S1

²⁷⁶⁵ şerifi: şerif S1, MK2

²⁷⁶⁶ dinmiş: dinilmiş S1, MK2

²⁷⁶⁷ beyt: -S1

²⁷⁶⁸ yārānı: yārān MK1

²⁷⁶⁹ qurı: qur S1

²⁷⁷⁰ mazlūmı: mazlūm MK1

²⁷⁷¹ zālīmı: zālīm MK1, S1

²⁷⁷² u: -MK1

²⁷⁷³ envāʿı: envāʿ MK1

²⁷⁷⁴ kebīreden: kebīreden S1, MK2

²⁷⁷⁵ muḥşineden: muḥşinden S1, MK2

²⁷⁷⁶ aʿmāldür: aʿmāl S1, MK2

²⁷⁷⁷ ʿādetdür: ʿādedür S1, MK2

²⁷⁷⁸ ḥükm: ḥükmi MK2

Beyt-i Cāmi²⁷⁷⁹:

[Mefā[°] ilün / Mefā[°] ilün / Mefā[°] ilün / Mefā[°] ilün]

İki ma[°] nā maḥalli²⁷⁸⁰ üç sebeb üç daḥı dört aḥkām

Küfürden sonra bir dördür muzarrī gizli fi'l-aḥkām

[126b]

°Umūmen ḥıfz ide Mevlā °ibādı ol bid[°] atden kim

Anuñ tafşili bābında ala dir °ālimü'l-aḥkām

Ola bir zehr-i zaḳḳūmuñ helākı zāhir u bāhir

Kaçar andan kamu cāhil *fe-keyfe* kim °ālimü'l-aḥkām

Dirilür günde bir bid[°] at olur her günde bir sünnet

Didi şāri[°] uyan **Seyyid** her emri idegör aḥkām

Fāşıla ziyādece oldı iktizā itmek ile ḳasvet-i ḳalbün toḳuz °ilācından. Altıncı hādımü'l-lezzāt olan ölümü aḥmak. Yedinci rūḥı²⁷⁸¹ teslim ide yūriyen ihvāna muḥtaşar dirler²⁷⁸² anuñ meclisine ḥāzır olmak meger kaçanlardan olasın Bārī *te°ālā*nuñ fi'n-nisā²⁷⁸³ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ²⁷⁸⁴ āyet-i kerīmesine nazar idersen kaçmazsın. Sekizinci menzil-i rāci[°] müz ābā vü ecdādımız ḳonduḡı ḳubūrı²⁷⁸⁵ ziyāret²⁷⁸⁶, ziyāret-i şer[°] ile bida[°]i²⁷⁸⁷ ile degil. Toḳuzuncı anası ve babası ölmüş yetīme iḥsān itmek, naẓm-ı muḥtaşardur²⁷⁸⁸ yazalum recā olunur ki ezbere alına, zīrā²⁷⁸⁹ pek mühimdür.

Beyt:

[Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün]

Gel i ḡāfil ol ḳararmış ḳalbe istersen °ilāc

²⁷⁷⁹ beyt-i cāmi[°]: beyt MK2

²⁷⁸⁰ maḥalli: maḥall S1

²⁷⁸¹ rūḥı: rūḥu MK1, NA

²⁷⁸² dirler: didiler S1

²⁷⁸³ fi'n-nisā: -S1, -MK2

²⁷⁸⁴ “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.” (Nisā, 4/78).

²⁷⁸⁵ ḳubūrı: ḳubūr S1, MK2

²⁷⁸⁶ ziyāret: -S1; ziyāreti MK2

²⁷⁸⁷ bida[°]i: bid[°] at S1

²⁷⁸⁸ muḥtaşardur: iḥtişāridur S1, MK2

²⁷⁸⁹ zīrā: -S1, -MK2

Ḥadī[°] a: Aldamak.

Tefrīṭ fi'ş-şerī[°] ati: Şer[°] -i şerīfle [°]amelde kuşūr itmek.

Ve bunun muḳābiline ta[°]yīn olınan²⁷⁹⁸ ser-[°]asker-i aḥlāk-ı ḥamīdeden muşāḥibi²⁷⁹⁹ olan zūhd [°]amelin dikmiş [°]askeri on.

Ṭalebü'l-Celāl: Kendünün ve [°]ıyālinün nafaḳasın ḥelālden istemek.

İctināb-ı Ḥarām: Ḥarāmdan kaçmak.

İftikari İlālāhi Te[°]ālā²⁸⁰⁰: Ḥaḳ²⁸⁰¹ *te[°]ālāya* ihtiyacın [°]arz itmek.

Terk-i İğtirār: Aldanmağı terk itmek.

Şefḳat [°]Alā Ḥalkıllāhi: Ḥalka merḥamet itmek.

Taḳvā Billāhi Te[°]ālā²⁸⁰²: Ḥaḳ²⁸⁰³ *te[°]ālādan* korkmak.

Terk-i Zendeḳa: İnkār-ı kıyāmeti²⁸⁰⁴ terk itmek²⁸⁰⁵.

Nedm-i Ma[°]a'l-İstigfār: Yarlaşanmak ṭaleb itdügi ḥālde günāhına peşimāñ olmak.

Teheccüd Fi'l-Eshāri: [°]Ālem-i aḡyārdan ḥālī olup [°]ibādātuñ ḳabūline ḳıbel-i raḥmāndan münādīler nidā itdügi seher vaḳitlerinde ferā[°]iz ü vācibāt²⁸⁰⁶ ve süneni ve müsteḥabbātını²⁸⁰⁷ cāmī[°] ezdādını mānī[°]²⁸⁰⁸ teheccüd namāzı ḳılmaq.

Bükā Min Ḥaşıyeti'l-Cebbār: Maḥzā Ḥudā'dan²⁸⁰⁹ ḳorḳusından²⁸¹⁰ aḡlamak.

[127b] Ve yine ser-[°]asker-i a[°]dādan medīne-yi mezbūruñ saḡ cānibine hevā bayraḡın²⁸¹¹ dikmiş [°]askeri on.

²⁷⁹⁸ olınan: olan S1

²⁷⁹⁹ muşāḥibi: muşāḥib MK2

²⁸⁰⁰ te[°]ālā: -MK1, -MK2

²⁸⁰¹ ḥaḳ: -MK2

²⁸⁰² te[°]ālā: -MK1, -MK2

²⁸⁰³ ḥaḳ: -MK2

²⁸⁰⁴ kıyāmeti: kıyāmet MK2

²⁸⁰⁵ etmek: -MK2

²⁸⁰⁶ vācibāt: vācibātı S1

²⁸⁰⁷ müsteḥabbātını: müsteḥabbātı S1

²⁸⁰⁸ ferā[°]iz ü vācibāt ve süneni ve müsteḥabbātını cāmī[°] ezdādını mānī[°]: -MK1

²⁸⁰⁹ Ḥudā'dan: Ḥudā S1, MK2

²⁸¹⁰ ḳorḳusından: ḥavfindan S1, MK2

²⁸¹¹ bayraḡın: bayraḡını MK2

Ḥased: Ḳadrin²⁸¹² bilüp fā'idelendiği dünyā veyā āḥiret ni'etinüñ bir kimseden gitmesin veyāḥūd anuñ gibi ni'mete ulaşmamasın istemek 'ilm u²⁸¹³ 'amel māl u²⁸¹⁴ manşib evlādı²⁸¹⁵ gibi.

Tecebbür: Zālīm olmak.

'Ucub: 'İlmin ve²⁸¹⁶ 'amelin kendüden bilüp Ḥaḳ te'ālānuñ tevfiḳiyle ve luṭfuyla olduğundan ḡāfil olmak.

Tekebbür: Āḥardan büyüklük ve²⁸¹⁷ eyülük²⁸¹⁸ izhār itmek.

Ġıl: İçerüsi taşranuñ ḥilāfi olmak²⁸¹⁹.

Mekr: Ḥile.

Ḥıḳd: Kīn tutmak.

Ġadir: Ḥıyānet idüp toḡruluk itmemek.

Vesvese fi's-sırrı²⁸²⁰: Gönülde gizli kelām²⁸²¹ olmak.

Muḥālefet fi'l-emri: Emre uymamak²⁸²².

Ve²⁸²³ bunuñ muḳābiline ta'yin olınan ser-'asker-i aḥlāḳ-ı ḥamīdeden vezīr olan 'aḳl 'alemin dikmiş 'askeri on.

İḥlāş: 'Amelin ancaḳ Allāhu te'ālāya teḳarrüb içün idüp nefis ü dünya içün itmemek.

Ḥuşū': Ḥaḳ te'ālādan ḳorḳup günāhların añduḳda ḳalbi²⁸²⁴ ve derisi ditremek.

Yaqīn: Ḥaḳ te'ālādan Resūline her ne geldiye i'tikāda ve 'amele müte'alliḳ ḥilāfına ḳalbinde ihtimāl²⁸²⁵ ḳalmamak.

Ḥuzū': Bir kişi mevāni²⁸²⁶ def' olmuş olmak üzre ḳalbün Ḥaḳ te'ālānuñ cenāb-ı 'aliyyesinde ḳā'im ü ḥāzır olması.

²⁸¹² ḳadrin: ḳalbin S1

²⁸¹³ u: -MK1

²⁸¹⁴ u: -MK1

²⁸¹⁵ evlādı: evlād S1; evlādı: olan MK1

²⁸¹⁶ ve: -MK1

²⁸¹⁷ ve: -MK2

²⁸¹⁸ eyülük: -MK2

²⁸¹⁹ olmak: -S1

²⁸²⁰ fi's-sırrı: fi's-şerri S1

²⁸²¹ kelām: kām S1

²⁸²² muḥālefet fi'l-emri: emre uymamak: -S1

²⁸²³ ve: -MK2

²⁸²⁴ ḳalbi: -S1

²⁸²⁵ ihtimāl: ihtimāli S1

²⁸²⁶ mevāni': mevāni' i MK2

Ma'rifet: İ' tikkāda²⁸²⁷ ve²⁸²⁸ 'amele hūya müte' allık mesā'il-i lāzimesin²⁸²⁹ bilmek ve anuñ ile 'amel kıлмағuñ şonında kişiyе 'arız olan zevk ü şevk ü lezzet.

Hidāyet: Hāḡ te'ālā cānibinden ṭarīḡ-i şer' a yā kitābıyla yā 'ulemāsiyla yā 'ilm-i şerīf vāsıtasıyla veyā bir ġayr-ı vechile delālet olunup²⁸³⁰ maḡşūda ulaşmak veya ulaşmağā ḡarīb olmak.

Vera': Şer'-i şerīfūñ ruḡṣat virmedüğü²⁸³¹ şeylerden kaçınmak²⁸³².

Teslīm: Ṭab'ına muvāfiḡ olmayan şeylere bunu niçün itdi deyü Hāḡ te'ālāya i' tirāz itmegi terk idüp emrine muṭī' olup inḡiyād etmek.

İnḡiyād: Ḳazā ġūyā bir yedidür ne cānibe yedürse ḡarūrī beliiyelerden ve āfāt-ı semāviyyeden²⁸³³ ol cānibe yedilmek āteş ü şuyla mālın helāk idüp ṭā'ūn yā ġayr-ı²⁸³⁴ marāz üzerine veyā evlādına ve 'ıyāl ü memlūkesine²⁸³⁵ irişmek gibi.

Rızā: Giden²⁸³⁶ ni' met ve gelen belā ve nıḡmet Hāḡ te'ālā ḡazāsıyla olduġın²⁸³⁷ bilüp ḡātırın ḡoş ṭutmak.

[128a] Ve yine ser-' asker-i a' dādan Medīne-i ma' hūda eñsesine şeyṭān bayraġın²⁸³⁸ dikmiş 'askeri on.

Zulm: Şeyi mevzi'-i lāyıḡınuñ ġayrıda ḡomaḡ.

Hıyānet: İşinde ḡaynılık idüp ṭoġrı sözi şaḡlayup dimemek.

Küfr: Mü'min olmak şānı olan kimse mü'min olmamaḡ.

Terk-i İ' āne²⁸³⁹: Maḡalline yardım itmemeḡ.

Buġz: 'Ulemāyı²⁸⁴⁰ ve şuleḡāyı sevmemeḡ.

Nifāḡ: Sözi işine iḡerüsi ṭaşrasına muḡālif olmak²⁸⁴¹.

²⁸²⁷ i' tikkāda: i' tikkād S1

²⁸²⁸ ve: -MK1, -MK2

²⁸²⁹ lāzimesin: lāzimesini MK2

²⁸³⁰ veyā bir ġayr-ı vechile delālet olunup: -MK1

²⁸³¹ virmedüğü: virdüğü S1, MK2

²⁸³² kaçınmak: kaçmak S1, MK2

²⁸³³ semāviyyeden: semāviyye S1; semāviyyeden: semāviyyelerden MK2

²⁸³⁴ āteş ü şuyla mālın helāk idüp ṭā'ūn yā ġayr-ı: -MK1

²⁸³⁵ üzerine veyā evlādına ve 'ıyāl ü memlūkesine: -MK1

²⁸³⁶ giden: kimden S1

²⁸³⁷ olduġın: olduġını MK2

²⁸³⁸ bayraġın: bayraġını MK2

²⁸³⁹ i' āne: 'āne MK1, MK2

²⁸⁴⁰ 'ulemāyı: 'ulemā S1

²⁸⁴¹ olmak: -S1

Şekk fi-ḳudretillāhi te‘ālā²⁸⁴²: Hāḳ *te‘ālā*nuñ cemī‘ eşyāya ve mümkināta güci yetdüginde şüphelenmek.

Ḥilāf Limā²⁸⁴³ **Emrehullāhi Te‘ālā**²⁸⁴⁴: Hāḳ *te‘ālā*nuñ emr itdügine uymamak.

Tegāfül²⁸⁴⁵ ‘An Sünneti Resülillāhi Te‘ālā²⁸⁴⁶: Öz vücūdını veyā āhiri Resülullāha²⁸⁴⁷ ümmetim fāsīd olduḳda sünnetime tābi‘ olana yüz şehīd şevābı vārdur didügi sünnetden ġāfil ḳılmaḳ²⁸⁴⁸.

Bid‘at: Şāri‘den bir vechle izinsiz²⁸⁴⁹ Resül-i Ekrem ‘*aleyhi’s-selām*dan ve şaḥābe-yi ‘izām *riḍvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īnden* sonra dīnde ziyāde ve noḳsandur²⁸⁵⁰.

Ve bunun muḳābiline ta‘yīn olunan ser-‘asker-i aḥlāḳ-ı ḥamīdeden şāḥib-i sır olan zıkr-i tilāvet ‘alemin dikmiş ‘askeri on

Ḥayā: Hāḳ *te‘ālā*dan ve Resülinden utanmaḳ.

Muḥabbet: Hāḳ *te‘ālā*yı sevmek şurūḥına ri‘āyet iderseñ²⁸⁵¹ mücerred da‘vā ile olmaz ve illā sırçayı cevherden altun bakırdan ḳalb ḥālīşden ayrıldıḳı gün ḳalbün şāhını ne çenberden ḥallāc ise cezāsın bulur ücretin alur yā²⁸⁵² ni‘met bulur yā maḥrūm olur *e‘āzanallāhu te‘ālā*²⁸⁵³.

İşār: Ġayr-ı nefsün²⁸⁵⁴ üzerine terciḥ idüp olacaḳ²⁸⁵⁵ eylügi rızā‘enillāhi *te‘ālā* aña itmek.

Hüsn-i Şohbet: Gökçek yol üzre olup mu‘āşeretde ve ‘ibādetde pāk gitmek.

Tevekkül: Her umūrında²⁸⁵⁶ gerek rızḳ ve²⁸⁵⁷ gerek ġayr-ı Mevlāya ṭayanmaḳ.

²⁸⁴² te‘ālā: -MK1, -S1

²⁸⁴³ limā: -MK1, -S1

²⁸⁴⁴ te‘ālā: -MK1, -S1

²⁸⁴⁵ tegāfül: tagfīl S1, MK2

²⁸⁴⁶ te‘ālā: -MK1, -S1

²⁸⁴⁷ Resülullāha: Resülullāhuñ S1; Resülullāhi MK2

²⁸⁴⁸ ḳılmaḳ: -MK2

²⁸⁴⁹ izinsiz: izin olmaḳsız MK2

²⁸⁵⁰ izinsiz Resül-i Ekrem ‘*aleyhi’s-selām*dan ve şaḥābe-yi ‘izām *riḍvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īnden* sonra dīnde ziyāde ve noḳsandur: izin olmaya MK1

²⁸⁵¹ iderseñ: itmekle MK1

²⁸⁵² yā: -S1

²⁸⁵³ mücerred da‘vā ile olmaz ve illā sırçayı cevherden altun bakırdan ḳalb ḥālīşden ayrıldıḳı gün ḳalbün şāhını ne çenberden ḥallāc ise cezāsın bulur ücretin alur yā ni‘met bulur yā maḥrūm olur *e‘āzanallāhu te‘ālā*: -MK1

²⁸⁵⁴ nefsün: nefsinüñ MK2

²⁸⁵⁵ olacaḳ: -MK1

²⁸⁵⁶ umūrında: umūrda S1, MK2

²⁸⁵⁷ ve: -MK1, -MK2

Terk-i Cefā: Mūziyātı terk etmek.

Tevāzu^ç: Kendünün ğayrıdan alçağ olmasının²⁸⁵⁸ izhār etmek.

Vefā: Va^ç d eger ^ç ahd²⁸⁵⁹ yerine²⁸⁶⁰ getürmek.

İnābet: Mevlāya rücū^ç etmek.

Şecā^ç at: İkdāmı²⁸⁶¹ lāyık olan umūrda²⁸⁶² ikdām etmek.

Ve yine ser-^ç asker²⁸⁶³-i a^ç dādan Medīne-i mesfūrenün şol cānibine nefis bayrağın²⁸⁶⁴ dikmiş ^ç askeri on.

[128b] **Hırş:** Ğayruñ²⁸⁶⁵ ni^ç meti gibi bende de ni^ç met olsun deyü ārzūya düşmek.

Şehvet: Üzerine muvāfıķı taleb için nefsün hareketidür.

Şuḥ: Üzerinden ve ğayrıdan alıķmak.

Rağbet: Ḥayra meyl itmeyüp ğayra meyl etmek.

Zeyğ: Bātıla meyl idüp egilmek.

Ḳasāvet²⁸⁶⁶: Ḳalbün katı olup günāhdan ve kıyāmet qorķularından elem çekmemek.

Buḥl: Şer^ç ü mürüvvet ḥarc ü bezl itmegi lāzım kılduğı yerde malı ḥarc itmeyüp men^ç etmek.

Emel: Ārzū ve şanu.

Ṭama^ç: Ḥürmet ü²⁸⁶⁷ kerāhete ihtimāli olan şeylerün ḥāşıl olmasına қаşd etmek.

Kesel: Süstlük idüp ^ç ibādetde ve lāzımlarında yorgunluk²⁸⁶⁸.

Ve bunun muķābiline ta^ç yin olınan ser-^ç asker-i aḥlaķ-ı ḥamīdeden²⁸⁶⁹ қapucısı²⁸⁷⁰ olan ḥilm ^ç alemin dikmiş ser-^ç askeri²⁸⁷¹ on.

Teyakķuz: Umūr-ı āḥiretde uyanıķ bulunup nādim olacak işleri itmemek.

²⁸⁵⁸ olmasın: olmasını MK2

²⁸⁵⁹ ^ç ahd: ^ç ahdına S1; ^ç ahd: ^ç ahdı MK2

²⁸⁶⁰ yerine: -S1

²⁸⁶¹ ikdāmı: ikdām MK1

²⁸⁶² umūrda: umūra S1

²⁸⁶³ ser-^ç asker: ^ç asker MK2

²⁸⁶⁴ bayrağın: bayrağını MK2

²⁸⁶⁵ ğayruñ: ğayret MK1; ğayrı MK2

²⁸⁶⁶ қasāvet: -MK2

²⁸⁶⁷ ü: -S1, -MK2

²⁸⁶⁸ yorgunluk: yorқunluk MK1, S1

²⁸⁶⁹ ḥamīdeden: ḥamīde S1

²⁸⁷⁰ қapucısı: қapucı MK2

²⁸⁷¹ ser-^ç askeri: ^ç askeri MK1, MK2

‘İlm: Bu müsāfirhāneden alınmağa lāyık olan zādı²⁸⁷² ve²⁸⁷³ ol²⁸⁷⁴ zādı hārāmilerden emīn idecek şeyleri bilmek.

Ğazz-ı Taraf: Bakması hārām u mekrūh belki²⁸⁷⁵ fā’idesiz²⁸⁷⁶ olan şeylerden gözin yummak.

Ḳanā’at: Az nesneye ḳatlanup²⁸⁷⁷ ṭama’ itmemek.

Şükr: Hāḳ te’ālānuñ ni’ metlerini²⁸⁷⁸ bilüp²⁸⁷⁹ ta’ zīmle ḳulluḳ itmek.

İcābet: Mevlā *celle şānuhu*²⁸⁸⁰ tarafından ne ki buyurıldı aña uymak.

Te’affüf: Göñli istediği şeyleri şer’-i şerif²⁸⁸¹ ve mürüvvetüñ izni olmaduḳça andan nefsi²⁸⁸² men’ etmek.

Şābr: Belāya ve meşāḳḳate taḥammül idüp şikāyet ü²⁸⁸³ feryād²⁸⁸⁴ itmemek.

İctināb-ı Ḳābāyiḥ: Yaramaz işlerden ḳaçmak.

Naşihat: Āḥara ḥayr şanup fā’ideli ni’ metüñ²⁸⁸⁵ ṭurduḡın²⁸⁸⁶ istemek.

Bu mezkūrāt-ı cāmī’.

Beyt:

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün / Fā’ ilātün / Fā’ ilün]

[129a] Bayraḡu²⁸⁸⁷ dünyā hevā nefsi-i la’ īn aña kişi
Dikilür her günde ḡāfil aña bil dört yañına

Şolda nefsi şaḡda²⁸⁸⁸ hevā eñseñde şeyṭān-ı la’ īn
Öñde dünyā ḳaşd iderler her biri imānıña

²⁸⁷² zādı: -S1

²⁸⁷³ ve: -S1

²⁸⁷⁴ ol: -S1

²⁸⁷⁵ belki: -MK1

²⁸⁷⁶ fā’idesiz: -MK1

²⁸⁷⁷ ḳatlanup: ḳatlanmak S1, MK2

²⁸⁷⁸ ni’ metlerini: ni’ metlerin S1, MK2

²⁸⁷⁹ bilüp: yiyüp MK1

²⁸⁸⁰ celle şānuhu: celle celāluhu S1

²⁸⁸¹ şerif: -MK1

²⁸⁸² nefsi: nefisini MK2

²⁸⁸³ ü: -S1, -MK2

²⁸⁸⁴ feryād: -MK2

²⁸⁸⁵ ni’ metüñ: ni’ metinüñ S1, MK2

²⁸⁸⁶ ṭurduḡın: ṭurduḡını MK2

²⁸⁸⁷ bayraḡu: bayraḡı MK2

²⁸⁸⁸ şaḡda: şaḡımda MK2

Her birinüñ ‘askeri on münşîdür sū’-i hulk
Zıdd-ı ahlāk-ı hamîde anla rahm it²⁸⁸⁹ cāniña

Seyyidi kôrkarısañ hıfz ide şerrinden ilâh
Kôrkmaz iseñ havfa düş lutf it derûnî eyle âh

Fî Beyāni Esbābi Sū’i’l-Hātimetü

Maḳāmü’l-Eşrār ve *Mecālisü’l-Ebrār*’dan dört ve *Tenbîhü’l-Ġāfilîn*’den üç nazm üzre manzûmede²⁸⁹⁰ beyân olunmuş idi, ehemmi-i umûrdan²⁸⁹¹ ziyâdece tettebbu‘ olup daḥı esbābı²⁸⁹² beyân olunmuş ise zıkr olunmasın²⁸⁹³, ba‘zı şulehâ recâ itmeleri ile ‘adedi beyân olunmadı. Evvelâ sū’-i i‘tikâd esâs-ı ‘ibādât u tã‘âtdur, Rabbüm cümle²⁸⁹⁴ ümmet-i Muḥammedi hıfz eyleye. İkinci za‘f-ı imānı kavî olması aḳviyâ ile keşret-i muḳârenete muhtâcdur. Üçüncü tokuz a‘zâda istikâmetden ‘udûldür *e‘üzübillâhi mine’ş-şeyṭāni’r-racîm*²⁸⁹⁵ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا²⁸⁹⁶ âyet-i kerîmesinüñ tefsîrinde ma‘nâ-yı istikâmet mufaşşal mezkûrdur, tafşîle tercümenüñ taḥammülü yokdur içinden ḥazret-i Ebâ²⁸⁹⁷ Bekr’ün²⁸⁹⁸ *raḍıyallāhu te‘ālā ‘anhu* didügi²⁸⁹⁹ bir ma‘nâ câmi‘ü’l-me‘ânîdür²⁹⁰⁰ beyân idelüm kavı²⁹⁰¹ ile Rabbimiz ḥazret²⁹⁰²-i Allâhdur²⁹⁰³ didikleri gibi fi‘lün daḥı kâvline²⁹⁰⁴ muvâfaḳatı istikâmetdür

²⁸⁸⁹ it: -S1

²⁸⁹⁰ manzûmede: manzûmeden MK2

²⁸⁹¹ umûrdan: umûrdandur S1, MK2

²⁸⁹² esbābı: esbāb MK1, NA

²⁸⁹³ olunmasın: olunmasını MK2

²⁸⁹⁴ cümle: -S1

²⁸⁹⁵ e‘üzübillâhi mine’ş-şeyṭāni’r-racîm: -MK1

²⁸⁹⁶ “Şüphesiz “Rabbimiz Allah’tır” deyip de, sonra dosdoğru olanlar...” (Fussilet, 41/30).

²⁸⁹⁷ Ebâ: Ebû MK2

²⁸⁹⁸ Bekr’ün: Bekr MK1, MK2

²⁸⁹⁹ didügi: virdügi S1, MK2

²⁹⁰⁰ bir ma‘nâ câmi‘ü’l-me‘ânîdür: -MK1

²⁹⁰¹ kavı: kavli MK2

²⁹⁰² ḥazret: -S1, -MK2

²⁹⁰³ Allâhdur: Allâh te‘âlâdur MK2

²⁹⁰⁴ kâvline: kâvle MK1, NA

dirler²⁹⁰⁵, Һazret-i ‘Ömer-i Fārūk²⁹⁰⁶ *raḍıyallāhu te‘ālā*²⁹⁰⁷ ‘*anhu* ‘indinde münāfaḳat itmemekdür, Һazret-i ‘Osmān *raḍıyallāhu te‘ālā*²⁹⁰⁸ ‘*anhu* ‘indinde a‘mālde²⁹⁰⁹ hūlūşdur, Һazret-i ‘Alī *raḍıyallāhu te‘ālā* ‘*anhu* ‘indinde²⁹¹⁰ edā-yı ferā’izdür, Һazret-i Fuẕayl *raḍıyallāhu te‘ālā*²⁹¹¹ ‘*anhu*²⁹¹² ‘indinde fāniden şovuyup²⁹¹³ bākīye raġbetdür, Һaḳīḳat-i [129b] istiḳāmet ikrārdan şoñra Һazret-i ‘Ömer-i Fārūk ve ol bi’l-Һaḳḳ-ı nātūḳ²⁹¹⁶ Һazretleri istiḳāmeti şecā‘at ile tefsir itmiş, Rabbüm şecā‘atin müyesser eyleye. Dördünci ma‘şiyete²⁹¹⁷ ısrār ma‘şiyetün devāmına Һaşda²⁹¹⁸ dirler. Beşinci Һazret-i İmāna şükr itmemek. Altıncı zevālinden Һavf itmemek. Yedinci ‘ibāda bi-ġayri Һaḳḳın zūlm itmek, İmām-ı A‘ẓam Һazretlerine sū’-i Һātıme esbābından su’āl itdükte esbāb-ı Һavāsi²⁹¹⁹ zūlm-i ‘ibāddur buyurdılar ve *Fıḳh-ı Ekber* nazmından.

Beyt:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

Aḥsen-i ṭā‘āt ile Һaḳḳdur Һıṣāş beyne’l-Һuşüm

Başına al ‘aḳlını zālīm ol²⁹²⁰ günde olmaz rüsüm²⁹²¹

Yok ise ṭā‘āt-ı aḥsen seyyi’atı bī-nizā‘

Zālīm üzre yüklenildükde²⁹²² ider bī-ḥadd fezā‘

²⁹⁰⁵ dirler: didiler S1, MK2

²⁹⁰⁶ Fārūk: -MK1

²⁹⁰⁷ te‘ālā: -S1

²⁹⁰⁸ te‘ālā: -S1

²⁹⁰⁹ a‘mālde: a‘mālinde S1

²⁹¹⁰ ‘indinde: -MK2

²⁹¹¹ te‘ālā: -S1

²⁹¹² raḍıyallāhu te‘ālā ‘anhu: -MK1

²⁹¹³ şovuyup: şoguyup S1, MK2

²⁹¹⁴ ve: -MK1, -MK2

²⁹¹⁵ “Emrolunduġun gibi dosdoġru ol”. (Hūd, 11/112).

²⁹¹⁶ nātūḳ: nātıḳ S1

²⁹¹⁷ ma‘şiyete: ma‘şiyet MK1

²⁹¹⁸ devāmına Һaşda: Һaşd-ı devāmına S1, MK2

²⁹¹⁹ Һavāsi: Һavāsini MK2

²⁹²⁰ ol: o S1, MK2

²⁹²¹ Mısradı hece fazlalıġından dolayı vezin bozulmaktadır.

²⁹²² yüklenildükde: yüklendükde S1

Sekizinci sünnet üzere okınan ezāna icābet itmemek, hilāfına icābet etmek²⁹²³ esbāb-ı mezkūre tahtında duḥul-i evvelī²⁹²⁴ ile duḥulī²⁹²⁵ ehline azherdür. Toḳuzuncı vālideynine ‘iṣyāndur. Onuncı çok yemīndür. On birinci terk-i ta‘dīlū’l-erkāndur, ḥuṣūṣā ḥalk içinde ‘amāme-yi kübrā ve’l-ḥiye-yi beyzā ile cehele-yi nās ise sīret bilmez, şūret bilür *e‘āzanallāhu te‘ālā غفلةٌ وَمِنْ غُرُورٍ بِأَمَلٍ وَمِنْ غَفْلَةٍ*. On ikinci namāzında tehāvün ya‘nī kolay şanup²⁹²⁶ alçaq iş gibi²⁹²⁷ tutmaḳ. On üçüncü şarāb içmek. On dördüncü müslimānlara ezā. On beşinci bi-ḡayri ḥaḳḳın da‘vā-yı velāyet ü kerāmet. On altıncı günāhını unutmāḳ. On yedinci kendüyi begenüp ‘ucub etmek, [130a] tevfiḳi²⁹²⁸ Mevlādan bilmemek ile. On sekizinci ‘amelin²⁹²⁹ çok bilmek. On toḳuzuncı nemīme ya‘nī meclisden meclise²⁹³⁰ ifsād-ı tarīḳ ile söz taşımaḳ. Yigirminci şeyṭānuñ²⁹³¹ Fir‘avn’a senden de benden de eşeddür ḥasedi olanlar didüḡi on sekiz mes’elesi ile ḥased ḥazret-i Mevlā ‘ulemā-yı zamānı ḥıfz eyleye, āmīn. Yigirmi birinci āhireti emrinde şer‘a muvāfiḳ olan²⁹³² yerde üstāzına muḥālefet.

Fī Beyāni Sebebi Zevālī’l- İslāmi Ve Hüve Min Erba‘ati Neferin

Yedi yüz yetmiş yedi yıl olmuş Muḥammed bin Fuḍal ḥazretleri buyuralı İslām’uñ zehābı dört kimsedendür. Evvelā ‘ilm olup ‘ameli olmayandur²⁹³³, kim olursa olsun. İkinci şūretā ‘ameli²⁹³⁴ görünüp ḥaḳīḳatde uṣūl-i şer‘a muḥālif olandandur. Üçüncü ‘amel itdüḡi umūruñ²⁹³⁵ ‘ilminde cāhil olandandur²⁹³⁶. Dördüncü ḥalkı öğrenmeden men‘ idendendür²⁹³⁷ ve bu takrīb ile yigirmi beş yıllık qarīḥamuz ile olan

²⁹²³ etmek: -MK1

²⁹²⁴ evvelī: evvel MK1

²⁹²⁵ duḥulī: duḥul MK2

²⁹²⁶ kolay şanup: -MK1

²⁹²⁷ iş gibi: -S1

²⁹²⁸ tevfiḳi: tevfiḳ S1

²⁹²⁹ ‘amelin: ‘amelini MK2

²⁹³⁰ meclise: -S1

²⁹³¹ şeyṭānuñ: şeyṭān S1, MK2

²⁹³² muvāfiḳ olan: muḥālif MK1, NA

²⁹³³ olmayandur: olmayandandur S1, MK2

²⁹³⁴ ‘ameli: ‘amel S1, MK2

²⁹³⁵ umūruñ: umūrunı MK2

²⁹³⁶ olandandur: olandur S1, MK2

²⁹³⁷ idendendür: idendür S1

ıstılâhımız²⁹³⁸ idi ba‘zı kimselere maķām-ı zemde ve maķām-ı ıstibâhda boynı egri dirdük *biḥamdilillāhi te‘ālā* şābitü’l-aşl ve lâyıķü’l-faşl ve lâzımü’l-vaşl imiş ḥazret-i Rabbü’l-‘ālemînün وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ²⁹³⁹ āyet-i kerimesi tefsirinde müfessirîn yazmışlar, ḥulâşası ḥazret-i faḥr-i kâ’ināt ‘aleyhi efḍalü’ş-şalātu²⁹⁴⁰ ḥilâf-ı şer‘-i şerîf yürimekten müberrâ ve râyiḥa-yı riyâdan²⁹⁴¹ mu‘arrâ iken aña ḥiṭâb ümmete ḥiṭâbdur meşikde iktisâd it, ne temâvût naşârî ya‘nî şalınmak ve boyun²⁹⁴² egmek ile yûri ve ne hebeb-i yehûd ile²⁹⁴³ [130b] ya‘nî tez tez²⁹⁴⁴ yürimek ile imdi ortaca yûri²⁹⁴⁵ buyuruldı ve ḥazret²⁹⁴⁶-i ‘Ā’işe-yi şiddike *raḥıyallāhu te‘ālā ‘anhâ*²⁹⁴⁷ bir kimseyi gördi boynın egmiş yab yab yürür, kimdür didükde ‘ābiddür, ‘ibādete²⁹⁴⁸ kıyām bu ḥâle ḳomış dindükde ğazaba geldi²⁹⁴⁹ ve buyurdı إِنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ سَيِّدُ الْقُرْآنِ أَمَشَى أَسْرَعَ وَإِذَا تَكَلَّمَ أَسْمَعَ ya‘nî yürise ortaca ursa pek söylese herkes işidürdi dimek olur.

Beyt:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

Cümleden şiddike gördi birisini fi’t-tarîḳ

Boynın egmiş yab yürür bā‘iş ke-enne çok şiyām

Didiler ‘ābid-durur yok tākati pek sür‘ate

Za‘fa ilķā eylemiş anı ‘ibādāte kıyām

Didi erbāb-ı ‘ibādāt muḳtedāsıdur ‘ömür

Yürise pek söyleye pek ursa olmazdı kıyām

²⁹³⁸ ıstılâhımız: ıstılâhımuza S1

²⁹³⁹ “Yürüyüşünde tabiî ol” (Lokman, 31/19).

²⁹⁴⁰ ḥulâşası ḥazret-i faḥr-i kâ’ināt ‘aleyhi efḍalü’ş-şalātu: -MK2; ‘aleyhi efḍalü’ş-şalātu: ‘aleyhi’ş-şalātu S1

²⁹⁴¹ riyâdan: -S1

²⁹⁴² boyun: boynın S1, MK2

²⁹⁴³ ile: -S1

²⁹⁴⁴ tez tez: tîz tîz S1

²⁹⁴⁵ yûri: yürümek MK2

²⁹⁴⁶ ḥazret: -S1, -MK2

²⁹⁴⁷ raḥıyallāhu te‘ālā ‘anhâ: -MK1, -S1, -NA

²⁹⁴⁸ ‘ibādete: ‘ibādāt MK1

²⁹⁴⁹ geldi: gelüp S1, MK2

[131a] Her mü'minüñ kalbinde şem'î-dân²⁹⁶⁴-ı imān dikilür, velākin ol şem'înüñ zarfında delik olsa söyünmesi²⁹⁶⁵ havf olunur. Meşelā bir za'îf mûm ile bir fenderde toköz delik ya dağı nokşān ile loşoslu²⁹⁶⁶ günde gālib ihtimālî²⁹⁶⁷ ne ise kezālik her mü'minüñ vücūdı fener mişālidür²⁹⁶⁸. İmān şem'î ası kalbinde yanmış toköz a'zā ki kalb ve²⁹⁶⁹ dil, uẓn, 'ayn ile yed, baṭn²⁹⁷⁰ ve²⁹⁷¹ ferec ile ricl, cümle beden²⁹⁷². Cümlesinüñ iki ḥālî ictināb ü²⁹⁷³ imtişāl ma'şiyetden maḥfūẓ ise şem'î-dân-ı imān dağı maḥfūẓ olur deliksiz fener gibi. Eger ba'zı a'zā veyaḥud cümle a'zāsı ma'şiyet üzre olursa toköz delikli fener içinde rūzigārı ve zulumātlu²⁹⁷⁴ günde maḥūf yerde olan ādemüñ ḥālî nice olursa anuñ dağı ḥālî odur, teşbīh-i 'ulemā budur.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Her bir imān ehlinüñ kalbinde nūr-ı şem'î-dân
Dikilür şükr²⁹⁷⁵ eyle seyyidliği itfādan hāzer

Zāhiren bir şem'înüñ zarfında²⁹⁷⁶ olsa çok delik
Söyünür şeksiz o şem'e şāḥibi yoldan azar

Rūzigār-ı ḥiss-i 'aqlı ḥālişan fehmi itmeyen
Şāḥibin zāyi' iden kelb gibi her yerde gezer

Ġayra 'arz itme bu imān zarfınuñ²⁹⁷⁷ ḥālātını
Şāḥibü'l-ḥāne evinde her ne var ise sezer²⁹⁷⁸

²⁹⁶⁴ şem'î-dân: -S1

²⁹⁶⁵ söyünmesi: söyünme MK1, NA

²⁹⁶⁶ loşoslu: lodoslu S1, MK2, İÜ

²⁹⁶⁷ ihtimālî: ihtimāl MK2, İÜ, NA

²⁹⁶⁸ mişālidür: mişāldür MK1

²⁹⁶⁹ ve: -MK1, -İÜ

²⁹⁷⁰ baṭn: -MK1, -NA

²⁹⁷¹ ve: -MK1, -İÜ, -BA

²⁹⁷² cümle beden: -MK1, -S1, -MK2, -NA

²⁹⁷³ ü: -MK1, -S1, -İÜ

²⁹⁷⁴ zulumātlu: zülmetli S1, MK2, İÜ

²⁹⁷⁵ şükr: luṭf MK1, NA

²⁹⁷⁶ zarfında: tarafında S1

²⁹⁷⁷ zarfınuñ: ehlinüñ S1

²⁹⁷⁸ sezer: serer S1

Ve bir ādem bir āharı münker üzre görüp men²⁹⁷⁹-i murād itdükde mukābele idüp ma²⁹⁸⁰‘şiyet işlemekle kâfir mi oldum²⁹⁷⁹ sen mü’min ben de mü’min diyeni daḥı ‘ulemā-yı kirām ve fuḫalā-yı fiḥām kabaḫ ile²⁹⁸⁰ kavaḫ ağacına teşbīh itdiler, kavaḫ²⁹⁸¹ dibine kabaḫ dikerler, kabaḫ kavaḡı geḫer lisān-ı ḫāl ile²⁹⁸² kavaḫ kabaḡa²⁹⁸³ ne tiz uzaduñ, nedür bu²⁹⁸⁴ ḫālūñ didükde أَنْتَ شَجَرٌ أَنَا شَجَرٌ [131b] sen ağac ben de ağac deyüp güz güninde rüzigār-i ḫarīfe ḫavāle idüp ḫālī neye münker olduḡı gibi²⁹⁸⁵ ma²⁹⁸⁶‘lūm-ı ‘āmmе olduḡı gibi²⁹⁸⁶ kezālik şālīḫ ile fāsīḫūñ²⁹⁸⁷ daḥı mālī²⁹⁸⁸ rüzigār-ı ecel esdükde nümāyān olur didiler ve imānı iki kısım idüp biri imān-ı ‘aṭā ve biri imān-ı ‘āriyetdür buyurdılar, ‘ālim ü ‘āmil ü²⁹⁸⁹ şālīḫūñ imānına ‘aṭā dirler²⁹⁹⁰, cāhil ü fāsīḫ u zālīmūñ imānına ‘āriyet didiler²⁹⁹¹, ḫazret-i Allāh *celle şānuhu ve ‘amme nevāluhu* cümle ümmet-i Muḫammed’ūñ imānını imān-ı ‘aṭā eyleye, āmin, mufaşşalan naẓmı²⁹⁹² manzūmede²⁹⁹³ mezkūrdur.

İmām Ġazālī erbāb-ı taşavvufdan²⁹⁹⁴ Veheb bin²⁹⁹⁵ Verd²⁹⁹⁶ ḫazretlerinden²⁹⁹⁷ لَوْكَابَتْ السَّمَا نَحَاسًا وَالْأَرْضُ رُصَاسًا وَ أَهْمْتُ بِرِزْقِي لُظُنْتُ أَنِي مُشْرِكٌ kelāmın naḫl ider, ‘aşrımızda tasavvuf iddi‘asında olanlaruñ ebvāb-ı zalemede rezālet ü ḫaḫāret ile gezüp zaleme anlardan bezüp baḫr-i dünyāda²⁹⁹⁸ yüzüp şeker şerbeti²⁹⁹⁹ süzüp yine da²⁹⁹⁹ vā-yı kerāmet idenleri buna taṭbīḫ ile dinle, fehmi iderseñ inle, idemezseñ sinle, zāyi²⁹⁹⁹ itmişsin, ḫilāf gitmişsin, Rabbüm tevfiḫ ide getüre ‘ālī mertebeye yetüre āmin.

²⁹⁷⁹ oldum: olurum S1, MK2

²⁹⁸⁰ ile: -S1

²⁹⁸¹ kavaḫ: kabaḫ S1

²⁹⁸² ile: -MK1

²⁹⁸³ kavaḫ kabaḡa: kabaḡa kavaḫ S1, MK2

²⁹⁸⁴ bu: -MK1

²⁹⁸⁵ gibi: -MK1

²⁹⁸⁶ ma²⁹⁸⁶‘lūm ‘āmmе olduḡı gibi: -S1

²⁹⁸⁷ fāsīḫūñ: fāsīḫ S1, MK2

²⁹⁸⁸ mālī: mişālī S1, MK2

²⁹⁸⁹ ü: -S1

²⁹⁹⁰ dirler: -MK1, -MK2, -NA

²⁹⁹¹ didiler: derler S1

²⁹⁹² naẓmı: naẓm MK1

²⁹⁹³ manzūmede: manzūmda MK1

²⁹⁹⁴ taşavvufdan: taşavvufda S1

²⁹⁹⁵ bin: ibn S1

²⁹⁹⁶ Verd: Verd’dan S1

²⁹⁹⁷ ḫazretlerinden: -S1

²⁹⁹⁸ rezālet ü ḫaḫāret ile gezüp zaleme anlardan bezüp baḫr-i dünyāda: -MK2

²⁹⁹⁹ şerbeti: şerbetini MK2

Beyt:

[Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilün]

Cümle gök ola nuḥās daḥı hem yirler reṣāṣ

Rızka ğammım olsa müşrik zan iderdüm kendümi

Sa[°] y idüp ey **Seyyidi** ger³⁰⁰⁰ muhkem itmezsen esās

Dirsın indi yire³⁰⁰¹ yağmur yir bitürdi kendümi

° İlme çalış cehl-i şirkden³⁰⁰² pāk ide kör olmadım

Yohsa ḥālün müşkil olur tutmaz iseñ pendümi

Ḳā[°]ili Veheb bin Verddür³⁰⁰³ me[°]ḥazı *İhyā*dadur

Yohsa saña ° ilm-i ḥālünden degildür dindü mi

Fî Beyāni'l-Mü'meni Bih

E[°]üzubillāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm [132a] āmentü billāhi şebbit yā Allāh āmīn. Īmān getürdüm ḥazret-i Allāh'a³⁰⁰⁴ a[°] nī dilim ile ikrār itdüm ve melik-i a[°] zā-yı şemāniyye olan ḳalbüm ile taşdıḳ itdüm, gerçekledüm. **Vücūd** vardur bu şıfat-ı nefsiyyedür, **ḳıdem** evvelā yok, **beḳā** āḥiri yok, **muḥālefe**tün li'l-**ḥavādiṣ** ḥavādiṣe³⁰⁰⁵ beñzemesi yok, **ḳıyām bi-nefsihi** āḥara ihtiyācı yok, **vaḥdāniyyet** zāt u şıfat u ef[°] ālinde ikincisi³⁰⁰⁶ yok. Bu beş şıfat selbiyyedür³⁰⁰⁷, medlüllerinde selb olduğı için ḳıdemde evveliyyeti, beḳāda āḥiriyyeti selb olduğı gibi, āḥiri bu ikiye ḳıyās eyle ḳudret-i ḳādir olmak, irādet dilemek bu iki cümle mümkinine ta[°] alluḳ iderler³⁰⁰⁸ ° ilm bilmek vācibāt ü cā[°] izāt u³⁰⁰⁹ müsteḥlīlāta ta[°] alluḳ ider. Ḥayat diri olmak bir şey'e ta[°] alluḳ itmez, sem[°] işitmek, başarı görmek cemī[°] mevcūdāta ta[°] alluḳ ider. Kelām

³⁰⁰⁰ ger: gel MK2

³⁰⁰¹ yire: -S1

³⁰⁰² cehl-i şirkden: cehl ü şirkden S1

³⁰⁰³ Verddür: Verd-durur S1

³⁰⁰⁴ Allāh'a: Allāhu te[°] ālāya MK2

³⁰⁰⁵ ḥavādiṣe: -MK1

³⁰⁰⁶ ikincisi: ikinci S1

³⁰⁰⁷ selbiyyedür: nefsiyyedür S1

³⁰⁰⁸ iderler: ider S1, MK2

³⁰⁰⁹ u: -MK1, -S1

söylemek ta^çallukda ^çilm gibidür. Bu yedi şıfata şıfat³⁰¹⁰-ı me^çānī dirler, her birleri nefsinde mevcūde³⁰¹¹ oldukları için kâdir. Kâdir olıcı³⁰¹², mürīd dileyici, ^çālīm bilici, hayy diri olıcı, semī^ç işidici, başīr görici, mütekellim³⁰¹³ söyleyici. Bu yedi şıfata şıfat-ı ma^çnevī³⁰¹⁴ dirler, muḳaddem geçen yedi şıfata lāzım geldikleri için bu kelām cümle-yi cāmī^çdür. Me^çānī, ma^çnevī, nefsiyye, selbiyye ve bir şıfat dahı tekvīn lāzım-ı mükevvin^çdür, zıddı ile kırk dört olur, zıddın yazmaduk. ^çUlemā-yı ehl-i sünnet ile cüz^çi ülfeti olan ve ilm-i hālın bilen anlar, olmamak³⁰¹⁵ evvelā olmak āhiri olmak havādīse benzemek āhara [132b] muhtāc olmak³⁰¹⁶, ikincisi³⁰¹⁷ olmak³⁰¹⁸ kudreti dilemesi, bilmesi, diri olması, işitmesi, görmesi, söylemesi hāşā olmak³⁰¹⁹ kâdir olıcı, dileyici, bilici, diri olıcı, eşidici, görici, söyleyici, yaradıcı, olmayıcı olmak hāşā zıkr olunan yigirmi iki şıfatuñ zıddıdır, mecmū^çı kırk dört şıfat³⁰²⁰ olur.

Beyt³⁰²¹:

[Fā^çilātūn / Fā^çilātūn / Fā^çilātūn / Fā^çilūn]

Ehl-i sünnet ^çadd idüp didiler³⁰²² evşāf-ı Hūdā

Bilme³⁰²³ farz yigirmi iki olmak üzredür edā

Vahdet ü ^çilm ü başār sem^ç ü irādetle kelām

Hay hayāt ile ^çālīm ü hem mürīd eyler nidā

On birincisi³⁰²⁴ vücūd ile başīr ü haḳ semī^ç

Haḳdur āmennā dirüz yok zāt-ı pākına nidā

³⁰¹⁰ şıfat: -S1

³⁰¹¹ mevcūde: mevcūd MK2

³⁰¹² kâdir olıcı: güci yetici S1, MK2

³⁰¹³ mütekellim: kelām S1

³⁰¹⁴ ma^çnevī: me^çānī MK1

³⁰¹⁵ olmamak: -S1

³⁰¹⁶ olmak: -S1

³⁰¹⁷ ikincisi: ikinci S1

³⁰¹⁸ olmak: -S1

³⁰¹⁹ olmak: olmamak MK2, NA

³⁰²⁰ şıfat: -MK1

³⁰²¹ beyt: -MK2

³⁰²² didiler: diler MK2

³⁰²³ bilme: bilmesi MK2

³⁰²⁴ birincisi: birinci S1

Ola maḥlūka muḥālif hem bi-nefsihi kıyām
İbtidāsızdur beḳā şönsız ḳadem yoḳdur ṣadā

Söyleyici ḳudretiyle daḥı her şey'e ḳadīr
Kim ki iḳrārıyla taṣdıḳ eyleye cānum fedā

Daḥı tekvīndür aña lāzım mükevvin olması
Oldı kırk dört Seyyidī zabṭ eylesün bay u gedā

İmdi ḥalkımız birdür benzemez bir şey'e, bir şey aña³⁰²⁵ benzemez cism-i ʿarāz
cevher-i musavver mütenāhī vü³⁰²⁶ mücetezzī degil yemez, içmez, toḡmaz, toḡurmaz,
ölmez, aña miṣl-i eḥad mekān yoḳ, zaman üzerine cārī olmaz, anuñ içün altı cihetden
cihet yoḳ ve bir cihetde³⁰²⁷ degil aña bir şey vācib olmaz, ḥādīs ḥulūl itmez, ḥekīmdür
fā'idesiz ve ḥikmetsiz iş³⁰²⁸ işlemez, vācib olmaḳsız diledüḡin³⁰²⁹ işler, şıfat-ı
noḳşāndan münezzeh, kemāl ile muttaṣıf muntazır olacaḳ kemāl yoḳ, ḳadīm-i ezeli³⁰³⁰
vü ebedīdür şıfat-ı zātınuñ ne ʿaynıdur ve ne ḡayrıdur, kelām-ı cins-i ḥurūf eşvāt ile
degildür, Ḳurʿān maḥlūḳ degildür göz ile görmek cā'izedür³⁰³¹, ʿaḳl ile vācibedür,
naḳl ile [133a] dār-ı āḫiretde³⁰³² görilür mekān cihete muḳābele³⁰³³ vü ittiṣāl şuʿāʿ-ı
şübūt mesāfesiz³⁰³⁴ ʿālem cemīʿ-i eczā ve şıfatı gerçi efʿāl-i ʿibād ise de ḥayr u şer
cümlesi³⁰³⁵ ḥādīşdür, ḥazret-i Mevlā'nuñ ḥalkı iledür, ḡayr-ı ḥālīḳ yoḳdur, taḳdīr-i
ʿālem irādeti ve ḳazāsı iledür, ʿibād içün efʿāl-i iḥtiyāriyye vardur, anuñla müṣāb
olurlar ve üzerine ʿikāb olunurlar, ol fiʿlden ḥüsn-i rızā vü muḥabbetledür, ḳubūḥda
rızā vü muḥabbet olmaz, şevāb faẓldur, Mevlā'dan ʿikāb ʿadldür icābsız üzerine vüḳub
yoḳ, ḳuldan istiḥḳāḳ yoḳ, istiṭāʿat-i selāmet³⁰³⁶ menʿü'l-fiʿldür, esbāb-ı ālātı üzerine

³⁰²⁵ aña: -MK1

³⁰²⁶ vü: -MK1, -S1

³⁰²⁷ cihetde: cihetden S1

³⁰²⁸ iş: işi MK1

³⁰²⁹ diledüḡin: diledüḡini MK2

³⁰³⁰ ezeli: evveli MK1

³⁰³¹ cā'izedür: cā'izdür MK2

³⁰³² āḫiretde: āḫirete S1

³⁰³³ muḳābele: muḳābil S1

³⁰³⁴ mesāfesiz: mesāfe MK1

³⁰³⁵ cümlesi: -MK1, -NA

³⁰³⁶ selāmet: -S1, -MK2

ıtlāk olunur, şıhhat-i tekliḥ-i ālāt ve³⁰³⁷ esbābı üzerine iḥtimād olunur, maḳtūl eceli³⁰³⁸ ile meyyitdür, ecel birdür³⁰³⁹, ecelsiz kimse olmaz, ḥarām rızqıdır nefsinün rızqın³⁰⁴⁰ istifā ider, ḡayruñ rızqını, ḡayr rızqını³⁰⁴¹ yemez, ʿazāb-ı kabır kâfir ve³⁰⁴² baʿzı ʿuşāt-ı müʾmin³⁰⁴³ içündür, ehl-i t̄āʿati tanʿim³⁰⁴⁴ Mevlā'nun bilüp ve diledüğü ile suʿāl-i münker ü³⁰⁴⁵ nekır baʿs ve vezn ve kitāb ve suʿāl ve ḥavz ve sırāt ve şefāʿat-i rüsül, aḫyār-ı li-ehli'l-kebāʾir cennet ü nār مَوْجُودَتَانِ بِالْقِيَانِ وَلَا أَهْلُهُمَا يَقْضَدُهُ بِشَحْصِهِ haberi semādan ḥazret-i ʿİsā ʿaleyhi's-selāmın nüzü'l-i şemsün maḡribden tülūʿı ve emşāli ḥaḳdır āmennā ve şaddaḳnā³⁰⁴⁷ ʿabd-i müʾmin-i kebıre imāndan [133b] çıkarmaz ve küfre idḥāl idüp ḥabṭ-ı t̄āʿāt ile nādire muḥalled kılmaz, şirki yarlıḡamaz māʿadāyı yarlıḡar, diledüğün şaḡıreye ʿikāb, cāʾiz kebāʾirden ictināb ile tevbesiz kebıre-yi ʿafv cāʾiz, tefadḍülen duʾāya³⁰⁴⁸ icābet ve ḳazāyı ḥacāt ider, imān u³⁰⁴⁹ İslām birdür, o ise³⁰⁵⁰ Resūl-i Ekrem'ün³⁰⁵¹ Rabbü'l-ʿālemīn tarafından getürdüğü zarūret ile bilinen³⁰⁵² ikrār u taşdıḳ aḥmāl-i ḥaḳıḳatden ḥāricedür ziyāde ve noḳşān olmaz, ikrār u taşdıḳ bulınan اَنَا مُؤْمِنٌ اَنْشَأَ اللَّهُ dimek şaḫıḫdür اَنَا مُؤْمِنٌ dinmez, imān³⁰⁵³ ikrār u taşdıḳ maʿnāsına maḥlūkdur, kesbidür, ḳula hidāyet Rabb maʿnāsına maḥlūk degildür, imān-ı muḳallid şaḫıḫdür, istidlālī³⁰⁵⁴ terk ile āşimdür, beşerden beşere irsāl-i rüsül ve inzāl-ı kütübde ḥikmet-i bālīga vardur, rüsül u enbiyā mutlaḳā küfrden³⁰⁵⁵ ve kiẓbden

³⁰³⁷ ve: -MK1

³⁰³⁸ eceli: ecel MK1

³⁰³⁹ ecel birdür: -S1

³⁰⁴⁰ rızqın: rızqını MK2

³⁰⁴¹ rızqını: -S1, -MK2

³⁰⁴² ve: -MK1

³⁰⁴³ müʾmin: müʾminin S1, MK2

³⁰⁴⁴ tanʿim: tenaʿum S1

³⁰⁴⁵ ü: -MK1

³⁰⁴⁶ ü: -MK1, -S1

³⁰⁴⁷ ve şaddaḳnā: -MK1, -NA

³⁰⁴⁸ duʾāya: duʾāyı MK1

³⁰⁴⁹ u: -MK1

³⁰⁵⁰ o ise: ol S1; oysa MK2

³⁰⁵¹ Resūl-i Ekrem'ün: Resūlullāh'ın S1, MK2

³⁰⁵² bilinen: bilineni MK1

³⁰⁵³ imān: -MK1

³⁰⁵⁴ istidlālī: istidlāl MK1

³⁰⁵⁵ küfrden: küfr MK1

müberraḍur, ba³⁰⁵⁶ de'l-ba³⁰⁵⁶ ṣ³⁰⁵⁶ kebā³⁰⁵⁷ 'irden³⁰⁵⁷ ve³⁰⁵⁸ ṣağā³⁰⁵⁹ 'irden³⁰⁵⁹ münferiden ³⁰⁵⁹ amden eger ḥaṭā³⁰⁶⁰ 'en münferidūn ḡayrıdan ḳasden³⁰⁶⁰ mu³⁰⁶⁰ arrāḍur.

Beyt:

[Mefā³⁰⁶¹ ilün / Mefā³⁰⁶¹ ilün / Mefā³⁰⁶¹ ilün / Mefā³⁰⁶¹ ilün]

Ḳabāyihden ṣağā³⁰⁶¹ 'irden daḥı küfr ü³⁰⁶¹ kebā³⁰⁶¹ 'irden

Münezzeh enbiyā lākin gehi zellāt olur birden

Muḥammed ṣalli yā Rab ü lā-yuḥṣā durur³⁰⁶² ḥoş enām³⁰⁶³

³⁰⁶⁴ Ubūdiyyetde bī-hemtā daḥı lem³⁰⁶⁴ ya³⁰⁶⁴ budi'l-eşnām

Göz açup yumacaḳ miḳdār Ḥudāya itmedi şirki

Şaḳın aḳvāl-i bātıldan diyem andan saña bir iki

ilh³⁰⁶⁵. tafşilin³⁰⁶⁶ isteyen *Fıkh-ı Ekber* nazmına müraca³⁰⁶⁶ at itsün, evvelā ḥazret-i Ādem āhiri ve efḍali Muḥammed Muştafā *ṣallallāhu te³⁰⁶⁶ālā ³⁰⁶⁶alā nebiyyinā ve ³⁰⁶⁶aleyhim ecma³⁰⁶⁶in* ³⁰⁶⁶adedleri yaḳinen bilinmez, mevt ile risālet bātıl olmaz, cümlesi melā³⁰⁶⁶ 'ikeden efḍaldür, melā³⁰⁶⁶ 'ike ³⁰⁶⁶ibāḍ-ı mükerreremündür Mevlā'ya muḥālefet itmezler [134a] emr ile ³⁰⁶⁶āmillerdür, ma³⁰⁶⁶ şiyet ü züküret ü ünüset ve ekl ü şurb levāzımı ile mavşūf olmazlar, rüsül ü³⁰⁶⁷ melā³⁰⁶⁷ 'ike ³⁰⁶⁷ämme-yi beşerden, ³⁰⁶⁷ämme-yi beşer³⁰⁶⁸ ³⁰⁶⁷ämme-yi melā³⁰⁶⁹ 'ikeden³⁰⁶⁹ efḍaldür, müddet-i ḳalilede ḳaṭ³⁰⁶⁹ -i mesāfe-yi ba³⁰⁶⁹ 'ide ³⁰⁶⁹inde'l-ḥācet zuhūr-ı ṭa³⁰⁷⁰ ām u³⁰⁷⁰ şarāb ve³⁰⁷¹ libās u³⁰⁷² ṭayerānı³⁰⁷³ fi'l-hevā meşī³⁰⁷³ ³⁰⁷³ale'l-mā³⁰⁷³ kelām-

³⁰⁵⁶ ba³⁰⁵⁶ de'l-ba³⁰⁵⁶ ṣ: ba³⁰⁵⁶ de'l-ba³⁰⁵⁶ se MK2

³⁰⁵⁷ kebā³⁰⁵⁷ 'irden: kebā³⁰⁵⁷ 'ir MK1

³⁰⁵⁸ ve: -MK1

³⁰⁵⁹ ṣağā³⁰⁵⁹ 'irden: ṣağā³⁰⁵⁹ 'ir MK1, MK2

³⁰⁶⁰ ³⁰⁶⁰ amden eger ḥaṭā-yı münferidūn ḡayrıdan ḳasden: -MK1

³⁰⁶¹ ü: -MK1, -MK2

³⁰⁶² durur: odur S1

³⁰⁶³ enām: nām MK2

³⁰⁶⁴ lem: kem S1

³⁰⁶⁵ ilh.: -MK2

³⁰⁶⁶ tafşilin: tafşilini MK2

³⁰⁶⁷ ü: -MK2

³⁰⁶⁸ ³⁰⁶⁸ämme-yi beşer: -MK1

³⁰⁶⁹ melā³⁰⁶⁹ 'ikeden: melekden MK1

³⁰⁷⁰ u: -MK1

³⁰⁷¹ ve: -MK1

³⁰⁷² u: -MK1

³⁰⁷³ ṭayerānı: ṭayerān MK1

ı cemād-ı ‘acemā beyne’n-nās ve ğayrihā evliyādan kerāmet hāḳdur, sekiz nev‘i mufaşşalan manzūmede mezkūrdur, enbiyā için mu‘cizedür derece-yi nübüvvete yetişemezler ve ol mekāna daḳı yetişemezler ki hāşā şümme hāşā anlardan emr ü nehy sākıṭ ola, ‘asrımız melāḳidesinüñ ba‘zısından bu dā‘i-yi hāḳır vāsıtasız işıtdüm اهلكه الله تعالى و امثاله افضلهم ابو بكر ثم عمر ثم عثمان ثم علي رضوان الله تعالى عليهم اجمعين وخلافتهم hākezā anlardan şoñra şahābe söylenmez illā ḳayr ile Resül-i Ekrem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-selāmuñ³⁰⁷⁴ tebşīr itdikleri ‘aşere-yi mübeşşere ve Fāṭima-yı Zehrā ve ḳazret³⁰⁷⁵-i Ḳāzret³⁰⁷⁶-i Ḳūseyn rıḳvānullāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in anuñ gibilerden ğayrıya bi-‘aynihi ḳükm olunmaz, sümme’t-tābi‘üne müslim-i ḳurr ve mükellef zāḳır ve³⁰⁷⁷ Ḳureyşī tenfīz-i aḳkāma ḳādir imāmdan müslimīn için³⁰⁷⁸ lāzımdur zamānesinüñ³⁰⁷⁹ efḳali Hāşimīdür³⁰⁸⁰ ve³⁰⁸¹ ma‘şüm³⁰⁸² olmaḳ şarṭ degil fişḳ u³⁰⁸³ cevır ile ma‘zül³⁰⁸⁴ olmaz ḳalf³⁰⁸⁵ birr ü³⁰⁸⁶ fācirde namāz³⁰⁸⁷ cā‘iz ve namāzı ḳılınur, ḳazar³⁰⁸⁸ u seferde meşḳ ü³⁰⁸⁹ ḳuffeyn cā‘iz emvāta aḳyādan du‘ā ve şadaḳalarından³⁰⁹⁰ nef‘ ḳāşıl, faḳl [134b] emākin ḳaḳ ‘ilm- i ‘aḳldan efḳal etḳāl-i müşrikīn cennetde mi nārda mı bilinmez, İmām-ı Ḳümām’uñ tevaḳḳuf itdügi sekiz meş‘ildendür manzūmede³⁰⁹¹ mezkūrdur. Kefere için ḳafeze var ma‘düm şey değıl, siḳr vāḳi‘ işābet-i ‘ayn cā‘iz³⁰⁹² külli müctehid-i delile naḳar ile ibtidāda muşib ḳükme naḳar ile intihāda muḳṭī, zīrā ḳaḳ birdür mu‘ayyendür nuşuşı³⁰⁹³ mümkün olduḳça zāḳirine maḳmūldür, zāḳirden ehl-i bāṭın da‘vāsı üzre ‘udül ve redd-i nuşuş istiḳlāl-i

³⁰⁷⁴ şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-selāmuñ: ‘aleyhi’s-selāmuñ MK1; aleyhi’s-şalātu ve’s-selāmuñ S1

³⁰⁷⁵ ḳazret: -S1, -MK2

³⁰⁷⁶ ḳazret: -S1, -MK2

³⁰⁷⁷ ve: -MK1, -MK2

³⁰⁷⁸ imāmdan müslimīn için: müslimīn için imāmdan MK1

³⁰⁷⁹ zamānesinüñ: zamānenüñ S1

³⁰⁸⁰ Hāşimīdür: Hāşimī MK1, MK2

³⁰⁸¹ ve: -MK1

³⁰⁸² ma‘şüm: -MK1

³⁰⁸³ u: -MK2

³⁰⁸⁴ ma‘zül: ma‘zūr S1

³⁰⁸⁵ ḳalf: ḳulf MK2

³⁰⁸⁶ ü: -S1

³⁰⁸⁷ namāz: namāzda S1

³⁰⁸⁸ ḳazar: ḳazarda MK2

³⁰⁸⁹ ü: -MK1, -S1

³⁰⁹⁰ şadaḳalarından: şadaḳalarında MK1

³⁰⁹¹ manzūmede: manzūmda MK1

³⁰⁹² cā‘iz: cā‘ize MK1

³⁰⁹³ nuşuşı: nuşuş S1, MK2

مِنْ بِالْشَّرِيعَةِ يَأْسُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ أَمِنْ مَنْ عَدَايَهُ تَصَدِيقِ كَاهِنٍ فِيمَا يُحْبِرُهُ³⁰⁹⁴ istihānet
 الشَّيْءِ الْغَيْبِ كُلُّهُ كُفْرٌ³⁰⁹⁵ şıfāt-ı Mevlādan bir şıfat hādışdür³⁰⁹⁴ deyen kāfir³⁰⁹⁵, zāt-ı Bārī maḥall-i
 havādiş deyen kāfir, ḥazret-i Mevlā ʿālim bi-zātihi³⁰⁹⁶, ʿilm dimezüz³⁰⁹⁶, ḳādir bi-
 zātihi³⁰⁹⁷ dimezüz³⁰⁹⁸ deyen Muʿtezilī kāfir, Allāhu *teʿālā* için ricl var deyen
 kāfir, *cismün lā-kācesāmin* deyen mübtediʿ, *ālimün fiʿs-semā* deyen mekân murād
 iderse kāfir, mekāna niyyetsiz eşaḥḥı ve ʿaleyhiʿl-fetvāda kāfir, senden ḥālī bir³⁰⁹⁹
 mekân yok sen emkineden bir mekānda degilsin diyen kāfir, ʿilm-i Mevlā her mekānda
 mevcūd³¹⁰⁰ demek ḥaṭā, şavāb olan her şey ḥazret-i Mevlānuñ maʿlūmı dimekdür
 fevkiyyet ü taḥtiyyet ile vüçüd-ı Mevlāyı vaşf-ı teşbīhdür, küfürdür, ḥikmetsiz
 Mevlā’nuñ işi var diyen kāfir, zīrā sefeh işbāt itmiş olur Allāhu *teʿālā* mevcūd idi bir
 şey yok idi girü Mevlā bākī ḳalur ve bir şey [135a] bākī ḳalmaz, bu şıḳḳ-ı şānī müllhid
 sözidür kıyāmet, cennet, nār, mīzān, ḥisāb, şırāt, şaḥāyif-i şefāʿat, şāfiʿin inkār iden
 kāfir, mīzān-ı ʿadlden ʿibāretdür, vezn-i aʿmāl olacak mīzān yok deyüp ʿazāb-ı ḳabri
 inkār iden ve aşḥāb-ı kebāʿir nārda muḥalled deyen mübtediʿ, cennetde ruʿyet yok ve
 ʿazāb-ı ḳabri bilmem deyen kāfir, vārid olan suʿāl rivāyetine³¹⁰¹ maḥmūldur³¹⁰² şerr
 taḳdīr-i ilāhī ile degil ve ḳavl-i fiʿlinüñ ḥālḳı dimeleri ile Ḳaderiyyeyi ikfār vācib ve
 ḥazret-i Mevlā’ya fuḥş u³¹⁰³ bezā icāzetleri ile Kisāniyyeyi daḥı ikfār vācib, Cibrīl
 vahy inzālinde ḡalaṭ itdi, ʿAlī bin Ebī Ṭālīb’e gerek idi ve emr-i nehyi taʿtīl idüp imāmı
 bāṭın çıḳmaḡa ḳoyup ve emvāt-ı dünyāya rüçüʿ ider, ervāḥ-ı tenāsül ider ve rûḥ-ı ilāhī
 eʿimmeye intikāl ider ve eʿimme-yi ilāh dimeleri ile millet-i İslām’dan ḥāric ü
 mürteddirlir ve aḥkām-ı irtidād üzerlerine cārīdür ve cemīʿ ümmet ve Alī bin³¹⁰⁴ Ebī
 Ṭālīb’i ve ʿOsmān bin³¹⁰⁵ ʿAffān’ı ve Ṭalḥa ve Zübeyr’i ve ʿĀʿişe’yi *ırdvānullāhi*
teʿālā aleyhim ecmaʿin inkār itmeleriyle ḥavārici³¹⁰⁶ daḥı ikfār vācibdür ve millet-i

³⁰⁹⁴ hādışdür: ḥādış MK1, NA

³⁰⁹⁵ kāfir: -MK2

³⁰⁹⁶ dimezüz: dinmez S1, MK2

³⁰⁹⁷ ḳādir: ḳudret S1, MK2

³⁰⁹⁸ dimezüz: dinmez S1, MK2

³⁰⁹⁹ bir: -MK1

³¹⁰⁰ mevcūd: -MK1, -S1

³¹⁰¹ rivāyetine: rivāyete S1

³¹⁰² maḥmūldur: maḥmūl MK1

³¹⁰³ u: -MK2

³¹⁰⁴ bin: ibn MK2

³¹⁰⁵ bin: ibn S1

³¹⁰⁶ ḥavārici: ḥavāric MK1, S1

Muhammedi³¹⁰⁷ nesh ider ‘Acem’den birini intizārında Yezīdiyye’yi daḥı ikfār vācibdür. Qur’ān cisimdür yazılsa ‘arzdur okunsa ve şıfat-ı Mevlā’yı nefy itmeleriyle Neccāriyye’yi daḥı ikfār vācibdür, mücbire ikfārında ihtilāf olundu, ba‘zılar ibā idüp³¹⁰⁸ şavāb ‘abd için ašlā fi’li³¹⁰⁹ görmeyenleri iktāfdur didiler Mu‘tezilī’den insānuñ³¹¹⁰ cesedüñ gayrıdur, ḥayyudur, kādirdür, muhtārdur, müteharrik ü sâkin degildür ve üzerine evşāf-ı cā’ize ale’l-ecsām cā’iz degildür dimeleri ile ma‘meri daḥı iktāf vācibdür. Allāhu *te‘ālā* bir şey görmez ve görünmez dimeleriyle kavmi mine’l-mu‘tezileyi daḥı ikfār vācibdür. Allāhu *te‘ālā* bir şey bilmez illā murād idüp taḥdīr itdüğün bilür dimeleriyle şeytāniyyeyi tārīkī daḥı ikfār vācibdür. Cehennem kavli ile kâ’ili daḥı ikfār vācibdür³¹¹¹ kâvlu Allāhu *te‘ālā* ‘ilmi ḥādişdür vuḳū’ından evvel bir şey bilmez, cennet ü nār fānīdür ol daḥı ḥāricdür diyenden namāzın kılmazuz, cenazesine tābi‘ olmazuz, ‘ilmi redd iderler Allāhu *te‘ālā* şey ḥuṣūlī vaḳtinde bilür, olmayanı bilmez dimeleriyle bizim ‘indimizde şımfı mine’l-ḳaderiyye kāfirdür, kızların almazuz, virmezüz, cenāzelerine tābi‘ olmazuz ve mü’minin ve kāfirinün emrin³¹¹² Mevlā’ya tefvīz iderüz, āmir anlaruñ ḥaḳḳında Allāhdur³¹¹³, mü’min ü³¹¹⁴ kāfirden diledüğün yarlıgar ve diledüğine ‘azāb ider³¹¹⁵. Anuñ içündür dünyā vü āḫiret nitekim dünyāda mü’mine ‘azābın kāfire in‘āmın görürüz, bu andan ‘adldür kezālik āḫiretde böyledür deyüp ḥükm-i āḫireti ve dünyāyı tesviye iden Mürciyyeyi daḥı kāfir ve ḍarb-ı āḫar daḥı ḥasenātımız maḳbūle³¹¹⁶ seyyi’ātımız³¹¹⁷ maḡfūre a‘māl farz degildür, ṣalāt u zekāt u³¹¹⁸ şıyām ve³¹¹⁹ sâ’ir [135b] ‘ibādātı ikrār itmeyüp işlense güzel işlenmese şey yok dimeleri ile kāfir mü’minin ve³¹²⁰ müznibin sevmemiz ve anlardan biri daḥı olmazuz dimeleri ile mübtedi‘, bid‘atleri imāndan küfre

³¹⁰⁷ Muhammedi: Muhammed S1

³¹⁰⁸ idüp: itdi S1

³¹⁰⁹ fi’li: fi’l MK2

³¹¹⁰ insānuñ: insān MK2

³¹¹¹ vācibdür: vācib MK2

³¹¹² emrin: emrini S1, MK2

³¹¹³ Allāhdur: Allāhu *te‘ālā*dur MK2

³¹¹⁴ ü: -S1

³¹¹⁵ diledüğine ‘azāb ider: -MK1, -S1

³¹¹⁶ maḳbūle: -MK1; maḳbūl MK2

³¹¹⁷ seyyi’ātımız: -MK1

³¹¹⁸ u: -MK1

³¹¹⁹ ve: -MK1

³¹²⁰ ve: -MK1

çıkarmazuz³¹²¹ ammā ol Mürci' e ki emr-i mü'minini Allāhu *te'ālāya* tefvīz iderüz, anları cennete ve nāra tenzīl itmezüz ve anlardan biri olmazuz ve dīnde anları severüz dimeleri sūnnet üzredür kavllerin³¹²² tut ammā havāric kitābullāhdan kavlleri bir şey redd itmezler³¹²³ ve haṭāları³¹²⁴ te'vīl³¹²⁵-i vech³¹²⁶ ile³¹²⁷ te'vīl iderler, a' māl imāndur, ṣalāt imāndur³¹²⁸ kezālik şavm u ṣalāt³¹²⁹ u zekāt cemī' -i ferā' iz-i tā' at kim ki Allāhu *te'ālāya* ve melā' ike ve kütübe ve rūsüle ve yevm-i āhirete imānıla³¹³⁰ ve cemī' tā' at ile küllī mü'min ve tā' atdan bir tā' ati³¹³¹ terk iden kāfir olur dimeleriyle³¹³² ve zānī zinā itdükde ve³¹³³ şārib şarāb içdükde ve Mevlā' nuñ cemī' nehy itdüğü şeyde nāsı terk-i 'amel ile tekfīr iderler, bunlaruñ te'villeri³¹³⁴ haṭādur, cümlesi mübtedi' dūr, sözlerinden kaç, sözlerin söyleme, ictināb it, ihtirāz it, ayrıl ve muḥālefet it ve mesh-i 'ale'l-ḥuffeyn cā' iz³¹³⁵ görmeye mübtedi' ṣalavātuñda imām ittiḥāz itme, tevķīr itme, anlara qarışma ehl-i bid' atdür هُنَا اِنْتَهَى Tatarhāniyye kelāmıdır, sālīk-i āhirete lāzımdur cidd-i teşemmür ide ehl-i sūnnet ve'l-cemā' at mezhebinin taḥşīl-i iz' ānda ve ḡāyet teyakḥuz u tenebbüh ve tazarru' [136a] u³¹³⁶ isti' ānet billāhi ide, ḥattā muḍillūñ ıdlālī ve müşekkikūñ teşkiki³¹³⁷ ile ayağı ṭayanmaya müşekkik ve³¹³⁸ muḍill ba' zı Ḥalvetiyye' nuñ türrehātı 'ilm-i bātın tafşīlinde beyān olundu, i' ādeye ḥācet yok, nevbet mü'minün bihden, ikinci melā' ike bahsine geldi. **Ve melā' ike** meleklerine imān getürdüm tafşīli geçdi. **Ve kütübihi** cümle kitāba imān getürdüm, ḥazret-i Qur' an

³¹²¹ çıkarmazuz: çıkarmaz MK1, MK2

³¹²² kavllerin: kavllerini S1, MK2

³¹²³ itmezler: itmez MK1, MK2

³¹²⁴ haṭāları: -S1

³¹²⁵ te'vīl: -S1

³¹²⁶ vech: vecīh S1

³¹²⁷ ile: -MK1, -S1

³¹²⁸ ṣalāt imāndur: -S1

³¹²⁹ ṣalāt: -MK1, -MK2

³¹³⁰ imānıla: -MK1

³¹³¹ tā' ati: tā' at MK1

³¹³² dimeleriyle: dimeleri MK1, S1

³¹³³ ve: -MK1

³¹³⁴ te'villeri: te'vīli MK2

³¹³⁵ cā' iz: -MK1

³¹³⁶ u: -MK1

³¹³⁷ teşkiki: teşkik MK1, S1

³¹³⁸ ve: -MK1

evvel inen³¹³⁹ kitāblaruñ³¹⁴⁰ ba‘zı hūkmīn nesh itdi, andan soñra kitāb inmez hūkmī³¹⁴¹ bākī ilā-yevmi’l-kıyām. **Ve rūsūlihi** cümle rūsüle imān getürdüm, evvelā Ādem ‘aleyhi’s-selām³¹⁴² āhīri hāzret³¹⁴³-i Muḥammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* ‘adedi ta‘yīn olunmaz, ol yüz yigirmi dört biñ peygamber üç yüz on üç rūsül mā‘adāsı³¹⁴⁴ nebī dinmek icmālī³¹⁴⁵ beyāndur, tafşīl-i ta‘yīne ve *وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ*³¹⁴⁶ āyeti mānī‘dür ta‘dād idüp farzı yüz diseñ ziyāde ve nokşāna ihtimālī var toḳsan toḳuz olsa peygamber olmayana peygamber yüz bir olsa peygamber olana degil dimek lāzım gelür, birine imānı³¹⁴⁷ olmamaḳ *ne‘ūzubillāhi te‘ālā* cümleye imāna³¹⁴⁸ mānī‘dür, eslem-i tarīḳ zıkr olunan üzre i‘tikāddur. **Ve’l-yevmi’l-āhīri** kıyāmet güninde ḥayr u şerrüñ ḥālīḳı hāzret-i Allāh’uñ idüğine ināndum, imān getürdüm³¹⁴⁹. **Ve bi’l-ḳaderi ḥayrihi ve şerrihi** min Allāhu *te‘ālā* ḳazā vü ḳader³¹⁵⁰, ḥayr u şerr hāzret-i Rabbü’l-‘ālemīnūñ³¹⁵¹ ḳudreti³¹⁵² ile olduğına inandum, imān getürdüm. Bu şıfāt-ı kemāliyye ile mevşūf hāzret-i Ḥallāḳ’uñ Cibrīl-i emīn ile Resūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḥterem hāzret-i [136b] Muḥammed³¹⁵³ *şallallāhu te‘ālā*³¹⁵⁴ ‘aleyhi ve sellem üzre bi-ḥasebi’l-iḳtiżā yigirmi üç yılda tamām³¹⁵⁵ olunan kelām-ı ḳadīm-i subḥānuñ cāmī‘ icmāl-i ḳavā‘id-i tecvīd ismi ile müsemmā evā‘ilimizde bir risāle itmiş idük, nüşḥası ḥālā bulunamamaḳla ḥāṭır-ı fātirde olandan icmālen beyān idelüm. Ba‘dehu evvel *يُحَاسِبُ مَا* olmasi ḥasebi ile iki yüz on beş mesā’il-i cāmī‘ mefhūm-ı Keydānī ve ba‘zı mühimmiṭı müceẓ u muḥtaşar taḳrīrdən soñra bostān-ı dünyā zīneti beş şey ile buyurulmuş, anı ve anuñ muḳābiline dār-ı ibtilā olmaḳ ile şeyṭān-ı maṭrūd u merdūd beş

³¹³⁹ inen: olan MK1

³¹⁴⁰ kitāblaruñ: kitāblarda MK1

³¹⁴¹ hūkmī: hūkm MK1

³¹⁴² ‘aleyhi’s-selām: -MK1, -S1

³¹⁴³ hāzret: -MK1, -S1

³¹⁴⁴ mā‘adāsı: mā‘adā MK1, S1

³¹⁴⁵ icmālī: icmāl S1

³¹⁴⁶ “Onlardan sana (anlattıklarımız da var), anlatmadıklarımız da var.” (Mü’min, 40/78)

³¹⁴⁷ imānı: imān MK1

³¹⁴⁸ imāna: imānı MK2

³¹⁴⁹ ḥayr u şerrüñ ḥālīḳı hāzret-i Allāh’uñ idüğine ināndum, imān getürdüm: -S1, -MK2

³¹⁵⁰ ḳazā vü ḳader: -MK1

³¹⁵¹ hāzret-i Rabbü’l-‘ālemīnūñ: hāzret-i Allāh’uñ S1; hāzret-i Allāhu te‘ālānuñ MK2

³¹⁵² ḳudreti: ḳadri MK1

³¹⁵³ ve nebiyy-i muḥterem hāzret-i Muḥammed: -S1, -MK2

³¹⁵⁴ te‘ālā: -MK1, -S1

³¹⁵⁵ tamām: itmām S1, MK2

bayrağın dikmiş, anuñ tafşilinden şoñra nazmı ile³¹⁵⁶ itmāma ‘azm u cezm eyledük, taṭvīl-i mūcib-i kelāl u melāl ḥavfı ile Rabbüm ‘avn eyleye, dilim söyleye āmin. Ve bu tercümemüzde olan mesā’il-i mühimme iki biñe qarīb mesā’il-i cāmi‘dür, cümle mu‘teberāt u mütedāvilātdandur, ba‘zı sū’-i ḥased erbābını³¹⁵⁷ intifā‘ fuḳarāyı ve şuleḥāyı men‘ ü³¹⁵⁸ zecre³¹⁵⁹ medār olmalarını nehr ü hasm için ‘ömrü³¹⁶⁰ müsā‘ade virürse bi-‘avnihi *te‘ālā* me’ḥazların³¹⁶¹ minhu ile kenārına işāret iderüz *inşa ‘allāhu te‘ālā*.

Beyt-i Āḥar³¹⁶²:

[Müfte‘ilün / Fā‘ilün / Müfte‘ilün / Fā‘ilün]

Ḥased-i ḳalb-i ‘adū luṭf ile zā’il olmaz

Sengde mużmer olan āteşe āb eşer itmez³¹⁶³

Fī Beyāni İcmāli Kavā‘idi’l-Ḳur’āni’l-‘Azīmi

Ḥurūf-ı medd kaç? Üç. Nedür? Vāv-ı sākin, yā-yı sākin, elif. Sebeb-i medd iki; hemze, sükūn. E‘üzü ne? Medd-i ṭabī‘i. Neye dirler? Ḥarf-i medd ola sebeb-i medd³¹⁶⁴ olmaya. Vācib mi? [137a] Vācib. Niçün? Muttefaḳun-‘aleyh olduğıçün. Ne miḳdār? Bir elif miḳdārı. Ne ile bilinür? ؤ ؤ demekle yāḥūd bir parmak ḳaldurmağla³¹⁶⁵. Uşūl-i medd kaç? Dört. Nedür³¹⁶⁶? Medd-i lāzım, ‘ārız, muttaşıl, munfaşıl. Nice fark iderüz³¹⁶⁷ lāzımla, ‘ārızı³¹⁶⁸ muttaşıl ile munfaşıldan fark iderüz, sebebi sükūn olmağla muttaşılı, munfasılı, lāzım ve ‘ārızdan fark iderüz, sebebi hemze olmağla birbirinden nice fark iderüz, lāzımı³¹⁶⁹ ‘ārızdan fark iderüz ve³¹⁷⁰ vaşlen şübūt ile ‘ārızı lāzımdan fark iderüz vaşlen sükūt ile muttaşılı munfaşıldan fark iderüz, ḥarf-i medd sebeb-i

³¹⁵⁶ ile: -MK1

³¹⁵⁷ erbābını: erbāb S1; erbābı MK2

³¹⁵⁸ ü: -MK1

³¹⁵⁹ zecre: zecrde S1

³¹⁶⁰ ‘ömrü: ‘ömr MK2

³¹⁶¹ me’ḥazların: me’āllerin S1

³¹⁶² beyt-i āḥar: beyt MK2

³¹⁶³ eşer itmez: itmez eşer S1, MK2

³¹⁶⁴ medd: -S1

³¹⁶⁵ ḳaldurmağla: ile MK2

³¹⁶⁶ nedür: -S1

³¹⁶⁷ iderüz: idersin MK1, MK2

³¹⁶⁸ ‘ārızı: ‘ārız S1

³¹⁶⁹ lāzımı: lāzım MK1, S1

³¹⁷⁰ ve: -MK2

da şemsiyye dirler³¹⁷⁸. Vācib mi? Vācib. Niçün? Muttefakun-[‘]aleyh olduğıçün. El-
hamdu'l-mülk ne olur? İzhār-ı kameriyye olur³¹⁷⁹. Neye dirler? Her bār elif-i lāzımdan
şoñra اَبْعَ حَجَّكَ وَخَفَ عَقِيمَه hurūfından bir harf vāki[‘] olsa kameriyye olur, vech-i tesmiye
kamer-i tūlū[‘] itdükde nücūm zā'ıl olmaduğı gibi. Bu on dört hurūfdan³¹⁸⁰ birinün
vuḳū[‘]ından şoñra elif lām zā'ıl olmada müşābih oldu da kameriyye didiler³¹⁸¹. Vācib
mi? Vācib. Niçün? Müttefakun-[‘]aleyh olduğıçün. İdgām kaç kısım? Üç. Mişleyn,
mütecāniseyn, [‘]müteḳāribeyn. Mişleyn neye dirler? Her bār hurūf-ı hecādan bir harf
sākin olup mişline uğrasa mişleyn olur. Ta[‘]rīfi³¹⁸²: مَخْرَجًا، مَا اتَّخَذَا. Mütecāniseyn
neye dirler? Her bār hurūf-ı hecādan bir harf maḥrecde³¹⁸³ iştirākı³¹⁸⁴ şıfatda iḥtilāfi
olan bir harfe uğrasa mütecāniseyn olur. Ta[‘]rīfi³¹⁸⁵: مَخْرَجًا، مَا اتَّخَذَا. Müteḳāribeyn
neye dirler? Her bār elif³¹⁸⁶ lām rāya, ḳāf kefe uğrasa müteḳāribeyn olur.
Ta[‘]rīfi³¹⁸⁷: مَخْرَجًا وَصِفَةً. Mişālleri tertīb üzre مَا تَخْلُقُكُمْ gibisi. Rā için
ḥükm kaç? Üç. Meftūḥ maẓmūm olursa, tefḥīm meksūr olursa, terḳīḳ sākin olursa yine
mā-ḳabline tābi[‘]. Mā-ḳabli yine meftūḥ maẓmūm olursa tefḥīm meksūr olursa [138b]
terḳīḳ meger māba[‘]dında hurūf-ı isti[‘]lādan bir harf ve mā-ḳablinün kesri [‘]ārız ola,
hurūf-ı isti[‘]lāya mişāl: مِرْصَادٌ، قِرْطَاسٍ، فِرْقَةٌ gibisi. Mā-ḳablinün kesri [‘]ārıza mişāl: اِرْجِعْ
gibi. Mīm-i sākin için ḥükm kaç? Üç. Mişlinde mişleyn bade iḥfā mā[‘]adāda izhār ve
evfāda şefevī. Eḥad şamed ne olur. Ḳalkāle neye dirler? Her bār قُطِبَ جِدِّ harfinden³¹⁸⁸
bir harf gerek aşlen gerek vaḳfen sākin olsa ḳalkāle olur. Vācib mi? Vācib. Niçün?
Müttefakun-[‘]aleyh olduğıçün. Şāyf ḥavf ne olur. Medd-i līn neye dirler? Her bār vāv,
yā sākin olup³¹⁸⁹ mā-ḳablleri meftūḥ olsa medd-i līn olur. Cā'iz mi? Cā'iz. Niçün?
Muḥtelefūn-fīh olduğıçün. Bunda daḥı tūl, tevassuṭ, ḳaşr, revm cā'izdür. Zāmīr-i
müfred, müzekker, ḡā'ib kelimenün āḥirine munzām ola mā-ḳablleri müteḥarrik olursa

³¹⁷⁸ dirler: didiler S1, MK2

³¹⁷⁹ olur: -MK1, -S1

³¹⁸⁰ hurūfdan: hurūf S1

³¹⁸¹ didiler: dirler S1

³¹⁸² ta[‘]rīfi: ta[‘]rīf MK1, S1

³¹⁸³ maḥrecde: maḥrecinde S1

³¹⁸⁴ iştirākı: iştirāk S1

³¹⁸⁵ ta[‘]rīfi: ta[‘]rīf MK1, S1

³¹⁸⁶ elif: -MK1, -S1

³¹⁸⁷ ta[‘]rīfi: ta[‘]rīf MK1, S1

³¹⁸⁸ harfinden: harflerinden MK2

³¹⁸⁹ olup: olsa MK2

medd olur بِهٖ اِنَّهٗ gibi. Sākin olursa medd olmaz عَلَيْهِ فِيهِ اِلَيْهِ gibi. ³¹⁹⁰tevehhümünü def içündür, ³¹⁹¹كَفَّ يَرْضَاهُ karşı olur zīrā aşl-ı elif sākindür ya^c nī يَرْضَاهُ dur. Sekte neye dirler? Āvāzın kesesin³¹⁹¹, nefes almayasın³¹⁹². Qurʾān'da dört yerededir, Kehf'de قِيَمًا عَوَجًا, Yāsin'de مِنْ مَّرْقَدِنَا هَذَا, Kıyāmet'de مَنْ رَاقٍ, Muṭaffifin'de بَلِّ رَانَ sekte eylemek cā'izdir. Ta^c rīfī³¹⁹³: لَفْظُهُ جَلَالُهُ: içün. Hüküm kaç? İki. Mākābli meftūh maẓmūm olursa³¹⁹⁴ kalın okınur³¹⁹⁵ meksūr [139a] olursa ince okınur. Mişāl: بِاللّٰهِ نَصْرُ اللّٰهِ، بِاللّٰهِ gibi. Vakf neye dirler? Kelimenün āhirini³¹⁹⁶ sākin kılmaya dirler, gerek tenvīn ile gerek tenvīnsiz ammā tenvīn³¹⁹⁷ meftūh olsa elif üzerine vakf olunur الْمَا عَذَابًا، gibi. Ammā tenvīn meftūh tā³-yı girt üzre olsa hā üzre vakf olunur³¹⁹⁸ طَيِّبَةً كَلِمَةً، gibi. İsmām, inzimām şefeteyne dirler.

Fī Beyānī Tā³-yı Tavīle ve Tā³-yı Girt

Rahmet tā³-yı tavīle ile Qurʾān-ı ^c aẓīm'de yedi yerededir. Bakara'da يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ, A'rāf'da اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ, Hūd'da وَ بَرَكَاتُهُ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ, Zuhruf'da وَ زَكَرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ خَيْرٌ ve üçü dahı yine Zuhruf'da mā^c adā girtedir. Kezālik ni^c met on yedi yerededir, kezālik la^c net³¹⁹⁹ iki yerededir, Āl-i ^c İmrān'da, Nūr'da kezālik اِمْرَأَتٌ yedi yerde tavīledir, kezālik ma^c şiyet iki yerde ikisi Mücādele'dedir kezālik شَجَرَتٍ Duḥān'da bir yerde kezālik sünnet beş yerededir. Fātır'da üç, Enfāl'de³²⁰⁰, Gāfir'de birer kezālik kıretü ^c ayn Kaşas'da tavīledir. Kezālik cennet ü na^c im Vākı^c a'da tavīledir. Kezālik fiṭrat-ı Rūm'da baḳıyyetü Hūd'da ve Meryem ebnetü, ^c İmrān'da Taḥrīm'de kelimetü, A'rāf'da tavīledir. Bunları bilmekte fā³ide tavīle ise tā üzre girt ise hā üzre vakf olmaqdır, maḳtū^c ve³²⁰¹ mevşül baḳşı muṭavvelāta mürāca^c at olsun ve ne okursun³²⁰² diseler³²⁰³ kırā³at-i ^c Āşım rivāyet-i [139b] ḥaḫş dimek gerek, ḥaḫşın babası ismi

³¹⁹⁰ tevehhümüni: tevehhümi S1

³¹⁹¹ kesesin: kese MK2

³¹⁹² almayasın: almaya MK2

³¹⁹³ ta^c rīfī: ta^c rīf MK1, S1

³¹⁹⁴ olursa: olur S1

³¹⁹⁵ okınur: -S1

³¹⁹⁶ āhirini: āhiri MK1

³¹⁹⁷ ammā tenvīn: -S1

³¹⁹⁸ olunur: olma S1

³¹⁹⁹ la^c net: -MK1

³²⁰⁰ Enfāl'de: Enfāl MK1

³²⁰¹ ve: -S1, -MK2

³²⁰² okursun: okursan S1

³²⁰³ diseler: dise S1

Mu‘abbere’dür, Kûfe şehrinde sâkin Benî ‘Ümeyye kabîlesinde bezzâzdur, müddet-i ‘ömr-i şerîfleri rivâyet-i şelaşe üzre tokşan ya bir ziyâde ya nokşân.

Fî Beyâni Mefhûmâti Fıkhü’l-Keydânî

Beyânı va‘d olunan iki yüz on beş mes‘ele³²⁰⁴ Keydânî dimiş idi, kırk biri dibâcesinde mezkûrdur. Evvelâ ‘abd iki şey’ün beyninde mübtelâ ve mümtehandur. Evvelâ itâ‘aten şevâb. İkinci ‘işyânen ‘ikâb meşrû‘ ğayr-ı meşrû‘ dört sekiz nev‘ on iki tokuz ma‘nâ ve mâ ahebbühü’s-selefü ma‘nâsı müsteħabda³²⁰⁵ ziyâde ile³²⁰⁶ yigirmi bir, on meşrû‘ âtuñ on da ğayr-ı meşrû‘ âtuñ hükmi³²⁰⁷ kırk birdür³²⁰⁸.

Beyt-i Câmî‘:

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün]

Aşl u nev‘ u ibtilâ ma‘nâ yigirmi bir hışâl

Hüküm ile kırk bir olur bilür kim iderse su‘âl

Ezkiyâ fehm ider bundan biđâ‘ası nokşân üzere olan şulehânun du‘â-yı bi’l-hayrların almak için Türkice beyân idelüm, kıl Mevlâ’sınuñ her vechle emrin³²⁰⁹ tutar ve nehyinden kaçarsa şevâb, bir tutamaz ve kaçmazsa ‘azâb, iki meşrû‘ şâri‘ anı tecvîz ide, üç³²¹⁰ ğayr-ı meşrû‘ itmeye, dört nev‘ didigümüz meşrû‘dan³²¹¹; farz, vâcib, sünnet, müsteħab, ğayr-ı meşru‘dan; ħarâm, mekrûh, müfsid, mübâh on iki, tokuz ma‘nâ didigümden şübhesiz delîl ile şâbit ola, farz şübhelî³²¹² delîl ile şâbit olan vâcib peygamberimiz muvâzabet eyleye, bir iki terk eyleye sünnet-i peygamberimiz az işleye, çok terk eyleye ve selef dağı anı seve. [140a] Müsteħab beş ma‘nâ oldu ve ğayr-ı meşrû‘dan nehy kendüden mu‘arızsız şâbit ola, ħarâm mu‘arızla ola, mekrûh bulunduğı ‘ameli boza müfsid kıl işlemesi ile terki³²¹³ beyninde muhayyer ola. Mübâh dört ma‘nâ dağı tokuz oldu, farz için olan üç hüküm şerâ’iğine ri‘âyet ile işleyene şevâb, ‘özürsüz terk idene ‘azâb, inkâr idene küfr fi’l-ittifâk. Vâcib için hüküm üç, şerâ’iğine

³²⁰⁴ mes‘ele: mes‘ele S1

³²⁰⁵ müsteħabda: müsteħabdur MK2

³²⁰⁶ ile: -MK1

³²⁰⁷ hükmi: hüküm MK1

³²⁰⁸ birdür: bir MK1

³²⁰⁹ emrin: emrini S1, MK2

³²¹⁰ üç: dört MK1

³²¹¹ meşrû‘dan: meşrû‘da MK1

³²¹² delîl ile şâbit ola farz şübhelî: -S1

³²¹³ terki: terk MK1, MK2

ri'āyet ile işleyene şevāb, 'özürsüz terk idene 'azāb, inkār idene³²¹⁴ küfr yok. Sünnet için hüküm iki, evvelā şartı ile işleyene şevāb, 'özürsüz terk idene 'itāb. Müsteḥāb için hüküm iki, şartı ile işleyene şevāb, terk idene ne 'itāb ve ne 'ikāb böyle hüküm itmiş kitāb. Cümle hüküm on oldu, ḥarām için olan üç hükümden evvelā Allāhu *te'ālā*nın rızası için ḥavfen terk idene şevāb, 'özürsüz işleyene 'ikāb, ḥelāl diyene küfr fi'l-ittifāk. Mekrūh için olan üç hükümden evvelā yine ḥavfen *minellāhi te'ālā*³²¹⁵ terk idene şevāb, 'özürsüz işleyene ḥavf-ı 'azāb, ḥelāl diyene küfr yok. Müfsid için iki hükümden evvelā kaşden işleyene 'azāb, sehven işleyene 'azāb yok. Mübāḥ için olan iki hükümden evvelā işleyene şevāb yok, terk idene 'itāb yok, meger niyyet-i şālīhiyye muḳārin ola. On hüküm dahil bu mecmū'ı yigirmi hüküm oldu, mezbūr yigirmi bir ile kırk bir olur. [140b] Bāḳī yüz yetmiş dördten farz on beş, vācib yigirmi bir, sünnet yigirmi yedi, müsteḥāb yigirmi üç, ḥarām on üç, mekrūh elli toḳuz, müfsid beş, mübāḥ on bir, mecmū'ı iki yüz on beş oldu. Farz, vācib, sünnet, müsteḥāb, namāz için de şer'an bulunacak ḥarām, mekrūh, müfsid, mübāḥ ṭab'en ve³²¹⁶ cehlen bulunacak³²¹⁷.

Fī Beyāni'l-Ferā'iz

Şer'an bulunacak on beş farzdan sekizi ḥārici vakt, tekbīr-i iftitāḥ, istiḳbāl-i kıble, niyyet, mekân-ı pāk, beden-i pāk, libas-ı pāk, setr-i 'avret itmek.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Vakt u tekbīr kıble niyyet yer beden setr ü libās

Ḥāricidür zabṭ idersin yogısa ḳalbünde yās

Dāḥili³²¹⁸ yedi; kıyām, kırā'at, ḳa'de-yi āḫire, tertīb, rükū', sücūd, kendü fi'li ile çıkmak.

Beyt:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Ḳā'imen oku otur tertīb rükū' ile sücūd

Dāḥilidür ḳıḳ vücuda itme buḥlı eyle cūd

³²¹⁴ küfr fi'l-ittifāk vācib için hüküm üç, şerā'itine ri'āyet ile işleyene şevāb, 'özürsüz terk idene 'azāb, inkār idene: -MK2

³²¹⁵ te'ālā: -MK1

³²¹⁶ ve: -MK1

³²¹⁷ ḥarām, mekrūh, müfsid, mübāḥ ṭab'en ve cehlen bulunacak: -S1

³²¹⁸ dāḥili: dahil MK2

Fî Beyāni'l-Vācibāti'l-[°]Amme

Lafz-ı tekbir, tumanīnet, teşehhüd, ka[°]de-yi evlā mükerrer farzlarda tertīb-i vāciblerde³²¹⁹ tertīb-i selām ile hürüc.

Beyt-i Cāmi[°]3220:

[Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilātün / Fā[°] ilün]

Lafz-ı tekbir ü tumanīnet teşehhüd ka[°]de tām

Farz u³²²¹ vāciblerde tertīb ile çıkmak bi's-selām

Fî Beyāni'l-Vācibāti'l-Hāş

Evveline ta[°]yīn ü kırā[°]at, fātiha okumak ve fātihiyye kaşır, zamm-ı sūre ve fātihayı bunlardan evvel okumak³²²², imāma iktidā, kunūt, maḥall-i ihfāda ihfā, secde-yi tilāvet, mevzi[°]-i cehrde cehr, tekbir-i kunūt, imāmuñ kırā[°]ati vaktinde şumt itmek, secde-yi sehv lil-imām, tekbirāt-ı [°]ıyd.

Beyt-i Cāmi[°]3223:

[Müfteilün / Müfteilün / Müfteilün / Müfteilün]

Eyle ta[°]yīn ü kırā[°]at evveline fātiha

Kaşır u ḍamm-ı sūre it evvel ola fātiha

Uy kunūt ihfā tilāvet cehr tekbir şumt sa[°]id

Secdetü's-sehv lil-imām on dördi tekbirāt-ı [°]ıyd

[141a]

Fî Beyāni Süneni'l-[°]Ām

İftitāh tekbirinde el kaldırmak, tekbir-i [°]ıyddā el³²²⁴ kaldırmak, kunūtda el³²²⁵ kaldırmak ve bu mezkūrātta parmakların tağıtmak ve dizlerin tutmak sübhāneke okumak ve parmakların dizinde tefric itmek, rükū[°]da tesbīh itmek ve sağ elin şolı üzre komak, kavme yedi a[°]zā üzre secde, celse intiḳālāt tekbiri³²²⁶ tesbīh, sücūd, şalavāt du[°]āsi okumak, ba[°]de's-şalavāt du[°]ā itmek, şağa ve şola selām virmek.

³²¹⁹ vāciblerde: -MK2

³²²⁰ beyt-i cāmi[°]: -MK2

³²²¹ u: -MK2

³²²² okumak: olmak MK1, NA

³²²³ beyt-i cāmi[°]: -MK2; beyt S1

³²²⁴ el: -S1, -MK2

³²²⁵ el: -MK2

³²²⁶ tekbiri: tekbir MK2

Beyt-i Cāmi³²²⁷:

İbtidā tekbir-i ʿıyd ile ʿkunūtda refʿ ü yed
Neşr ü rukebiyle şenā tefrīc ü tesbīh vażʿ u yed

Kavme secde celse tekbīrāt u tesbīh u salavāt
İt duʿ āyı vir selāmı şağa vü şola bul necāt

Fī Beyāni Süneni'l-Hāş

İmāma tekbīrde muḳtedīden muḳārenet ve imām tekbīrātı cehr itmek ve sāʿir efʿ ālde³²²⁸ imāma³²²⁹ mütābaʿat, eʿ üzü demek, besmele demek, eʿ üzüyi gizlū demek, besmeleyi gizlū demek³²³⁰, sır ile āmīn demek, imām semiʿ allāhu li-men ḥamidehu³²³¹ demek, sağ ayağın diküp solı döşemek ricāle, nisā için teverrük.

Beyt-i Cāmi³²³²:

Ḳurb u tekbīr it imāma cehr ider muḥfālari
Uy imāma it teʿ avvüz tesmiye ihfālari

Sır ile āmīn tesmīʿ ü imām u şubḥ u mesā
İftirāş-ı naşb-ı yümni et-teverrük lil-nisā

Fī Beyāni Müsteḥābātī'l-ʿĀmme

Şağa ve³²³³ şola meyli terk itmek, ağzını³²³⁴ yummak, süʿ āli defʿ itmek, üç āyetden ziyāde oḳumaḳ, tertīl üzre oḳumaḳ, boynın arkası ile berāber itmek, inerken evvel dizin soñra elin³²³⁵ burnın alnın ḳomaḳ, ḳalkḳarken ʿaksin³²³⁶ [141b] itmek, iki eli beynine secde itmek, iki ayağı beynini dört barmaḳ miḳdārı faşl itmek, ellerin uylukları üzre ḳomaḳ, selāmdan evvel turābdan ve terden bir şeyʿi silmemek, kıbleye eli ve ayağı parmaḳların döndermek ve yüzün³²³⁷ döndermek ile şağa ve şola selām virmek.

³²²⁷ beyt-i cāmiʿ: beyt S1, MK2

³²²⁸ efʿ ālde: ihfāda MK1

³²²⁹ imāma: -S1

³²³⁰ demek: -MK2

³²³¹ li-men ḥamidehu: -MK1, -MK2

³²³² beyt-i cāmiʿ: beyt S1, MK2

³²³³ ve: -S1

³²³⁴ ağzını: ağzı MK1

³²³⁵ elin: -S1

³²³⁶ ʿaksin: ʿaksi S1; ʿaksini MK2

³²³⁷ yüzün: yüzi MK2

Beyt-i Cāmi³²³⁸:

Bālīg on dörde ʿumūmī müsteḥab itme cidāl³²³⁹

Şağa şola terk-i meyl³²⁴⁰ it tağtiye defʿ-i süʿāl

Üçden artık okı tertil-i tesviye vażʿ u cūd

ʿAksin it kılķduķda cān al arasına it sücūd

Faşl-ı ricleyn vażʿ idi silme şeyʿ kableʿs-selām

Қıbleye parmağı dönder şağa şola vir selām

Fī Beyāni Müsteḥabātiʿl-Ḥāşşe

Elini kulağın yumuşağına³²⁴¹ berāber³²⁴² kaldırmak ricāle, nisāya gögsi berāberine kaldırmak, elini yeñinden çıkarmak, imāma rivāyet miķdārı okumak, tesbīhi münferid vitren üçden ziyāde itmek, kulların uyluklarından uzatmak, ricāle nisāya ʿaksin itmek, farz kılan ādem evvelinden soñra fātiḥa okumak ve fātiḥadan evvel tesmiye itmek, fātiḥa mesnūn olanlara imām ve münferid gibi ʿözr-i şerʿisiz³²⁴³ imāmuñ ferāğına mesbūkdan intizār.

Beyt:

[Müstefʿ ilün / Müstefʿ ilün / Müstefʿ ilün / Müstefʿ ilün]

Ḥālīş tokuzdur refʿ ü vażʿ u ref şaḥteyne lil-ricāl

Sadr-ı menkib lil-nisāʿyı taḥt-ı surre lil-ricāl

Çıkara yeñden el okı ķadr-i mervī lil-imām

İde tesbīhi ziyāde münferid vitren tamam

Eyleye ibʿād-ı ḍabʿeyn fiʿr-rükuʿı veʿs-sücūd

Lil-ricāl biʿl-ʿaksi merʿie fiʿs-sücūd veʿl-ķuʿūd

Müfteriz çün evvelinden soñra okımak fātiḥa

³²³⁸ beyt-i cāmiʿ: beyt S1

³²³⁹ cidāl: cibāl MK2

³²⁴⁰ terk-i meyl: meyli terk MK2

³²⁴¹ yumuşağına: yumuşağı MK1, MK2

³²⁴² berāber: berāberine MK1, MK2

³²⁴³ ʿözr-i şerʿisiz: ʿözürsiz S1, MK2

Tesmiye evvel eger mesnūn olursa fātīḥa

Ṭoḡuzıncısı imām içün ferāḡa intizār

‘Özr-i şer‘i ola Seyyid terk olur ol intizār

Fī Beyāni’l-Muḥammerāti ‘Ale’l-‘Umūm

Āmīni cehr itmek, besmeleyi cehr itmek, yüzün döndermek ile şaḡa ve şola iltifāt itmek, eşyādan bir şey’e ṭayanmak ‘özrsiz gök cānibine bakmak, meşrū‘ olmayan yerde elini³²⁴⁴ kaldurmak, secdede ba‘zı parmaḡın kaldurmak, iki ayaḡı³²⁴⁵ parmaḡların³²⁴⁶ birden kaldurursa fesādı Ḥalebī’de kütüb-i mu‘tebereden menḡūldür [142a] eşvābı³²⁴⁷ ile oynamak, selāmı bir cānibe ḡaşr itmek ve terk-i ḡayrıda ḡunūt itmek, vācibāt³²⁴⁸dan birini terk itmek, tekbīrāt-ı iftitāḡ ve şenā ve tesbīḡātı sūnnet üzre ziyāde itmek, ökçesi üzre oturmak, işāret mes‘elesı terk olundu *li-fā’idetin*.

Beyt-i Cāmi‘³²⁴⁹:

[Müfteilün / Müfteilün / Müfteilün / Müfteilün]

Cehr ü te’mīn tesmiyeyle iltifāt ü ittikā

Baḡma göḡe it ḡuşū‘ ne olursa olsun müttekā

Ref‘ ü yed fi ḡayr-ı şer‘ ref‘-i işba‘ fi’s-sü‘ūd

‘Abş ü şevb ḡaşr-ı selām anı vitrūn itmek ḡunūt

Terk-i vācible ziyāde daḡı ökçe üzre cülūs

Gerḡi on dördünci işāret naḡl idüp çekme ulūs

Fī Beyāni’l-Mekrūhāti ‘Āmme ve Ḥāşşe

Beyt-i Cāmi‘³²⁵⁰:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

Ḳırḡ iki mekrūh u ‘āmdur on yedisi oldu ḡāş

³²⁴⁴ elini: elin MK1

³²⁴⁵ ayaḡı: ayakları S1, MK2

³²⁴⁶ parmaḡların: parmaḡın MK2

³²⁴⁷ eşvābı: eşvāb MK1

³²⁴⁸ vācibāt³²⁴⁸dan: vācibāt³²⁴⁸da MK1

³²⁴⁹ beyt-i cāmi‘: beyt S1, MK2

³²⁵⁰ beyt-i cāmi‘: -MK2; beyt S1

Cümlesi elli toktuzdur mübtelā çok      u h    

F   Bey  ni Mekr  h  ti'l-        

  ntik  l  t-ı tekb  rin tekr  r itmek, elin³²⁵¹ b  grine   mak, parma   ile   yeti³²⁵² ve   ayrıy  ³²⁵³   aymak,   f  rmek, ses     maksız   r  'ati men   itmeyecek   adar   eyi a  zında tutmak,     rsiz ve h  r  fsız   ks  rmek, s  mk  rmek ve m  tekebbirler  n i  inden bir i  ³²⁵⁴ i  lemek ve s  nenden bir s  nnet terk itmek ve dizinden evvel elin³²⁵⁵   mak ve ba  ını   aldırmak ve³²⁵⁶ indirmek ve ezk  r   ma  hallin  n   ayrıda get  rmek ve di  i³²⁵⁷ arasında no  uddan az olursa yutmak ve   r  'ati r  k   da tam  m itmek, g  zin yummak, secde yerinden³²⁵⁸     den az   um ve   ayrıy  ³²⁵⁹ gidermek ve dibi   zerine³²⁶⁰ kelb gibi oturmak ve a  zını yummak ve elini dizlerinden     ra   aldurmak ve parma  n³²⁶¹   atlatmak ve e  v  b  n  ³²⁶²   ek  p   evirmek ve esnemek ve elninden sel  mdan [142b] evvel terden toprakdan silmek ve okurken g  yet   acele itmek ve bir   ey ile³²⁶³ nam  z i  inde istir  hat itmek ya  n   bir ayakdan bir aya  a di  lenmek ve gerinmek ve r  k  'u  n   ayrıda parma  n a  mak, kehle   ld  rmek ve defn itmek, bir   eyi   mak ve az   amel ile h  ffin     armak, t  kr  gin atmak, bir rek  atde arada bir s  re terki ile³²⁶⁴ iki s  reyi cem   itmek, mu  ayyen nam  z i    n³²⁶⁵ s  reyi³²⁶⁶ ta  y  n itmek meger   ayrıs  n bilmeye ve bir   yetden bir   yete nakl itmek beyinlerinde s  re da  lı olursa ve ba  ı ile ar  as  n ber  ber itmemek,     rsiz     den³²⁶⁷ ziy  de ad  mlamak³²⁶⁸,   dem arasında t  rursa da ve

³²⁵¹ elin: elini S1, MK2

³²⁵²   yeti:   yet MK1

³²⁵³   ayrıy  :   ayrı MK1, S1

³²⁵⁴ bir i  : -MK2

³²⁵⁵ elin: elini S1, MK2

³²⁵⁶ ve: -S1

³²⁵⁷ di  i: di   MK1, MK2

³²⁵⁸ yerinden: yerinde MK2

³²⁵⁹   ayrıy  :   ayrı MK1

³²⁶⁰   zerine:   zre MK2

³²⁶¹ parma  n: -MK2

³²⁶² e  v  b  n  : e  v  b  n S1

³²⁶³ ve bir   ey ile: -S1, -MK2

³²⁶⁴ terki ile: terk itmekle S1, MK2

³²⁶⁵ i    n:     n S1

³²⁶⁶ s  reyi: s  re MK1, MK2

³²⁶⁷     den:      ve MK2

³²⁶⁸ ad  mlamak: olmamak MK1

şaga ve³²⁶⁹ şola meyl itmek, her rek^c atde süre evvelinde besmele demek, ^cözrsiz şabî götürmek ve süre-yi müte³²⁷⁰ 'aḥḥireyi taḳdīm itmek, terevvüh ya^c nî rûzigārlanmak.

Beyt-i Cāmi^c ³²⁷¹:

[Fā^c ilātūn / Fā^c ilātūn / Fā^c ilātūn / Fā^c ilūn]

Evvelā tekrār ü tekbīr ü taḥaṣṣur u ^cuddāy

Nefḥ ü imsāk u taḥahüle taḥammüd ü ḥulḳ u bay

Terk-i sūnnet vaż^c u yed i^c lā-yı taḥṣīl ibtilā^c

İtme itmām-ı kırā^c 'at fi 'r-rükū^c olma kıllā^c

Ġamẓ u ^cayn u ḳalb u iḳ^c ā ta^c ziye vü ref^c ü yed

Fırḳa^c a keff-i teṣāvüb mesh^c ü ta^c cīl ile ^cad

İstirāḥatla gerinmek parmak açmağı bırak

Ḳatl-i ḳumla defn-i hāṣim niza^c ilḳa-yı burraḳ

Sūreteyn-i cem^c ile ta^c yīn ü sūra intikāl

Fehm idersin bā^c işin **Seyyid** iderseñ intikāl

Tesviye terk-i taḥaṭṭī vü temāyül besmele

Ḥaml-ı şıbyān ile taḳdīm ü terevvüc resmile

Fī Beyāni'l-Mekrūhāti'l-Ḥāṣṣe

Gömleğin ya³²⁷² ḳavuşın ^camel-i ḳalīl ile çıkarmak ḳarnın³²⁷³ uyluğına ulaştırmak ricāle ^cazāb ve rahmet āyetinde imāma tevaḳḳuf itmek³²⁷⁴ ya^c nî eglenmek şarığı üzre secde itmek³²⁷⁵ ferā^c 'izde [143a] rek^c at-ı ūlāyı şānīyeye taṭvīl imāmuñ cemā^c ate

³²⁶⁹ ve: -MK1, -S1

³²⁷⁰ müte 'aḥḥireyi: müte 'aḥḥire MK1; müte 'aḥḥirde S1

³²⁷¹ beyt-i cāmi^c: beyt MK2

³²⁷² ya: -MK2

³²⁷³ ḳarnın: ḳarnını S1, MK2

³²⁷⁴ itmek: -MK1

³²⁷⁵ itmek: -MK1, -MK2

gelmege ayağı şadāsın³²⁷⁶ eşitdüğü ādeme intizārı³²⁷⁷ olmak, gömlegin ya kavuğun geymek *مَا يُجُوزُ بِهِ الصَّلَاةُ* okunmuş iken imāmuñ cemā^c ate fetḥ için³²⁷⁸ ilcāsı gizli cemā^c ate āḥir sūrenüñ³²⁷⁹ ğayrı imāma³²⁸⁰ secde-yi tilāvet āyetin okumak ^cözrsiz ferā³izde sürüren ya ḥüznen³²⁸¹ āyeti tekrār, farzda bir rek^c atde sūreyi³²⁸² tekrār, imām kavme sünnetden ziyāde itmek ile uzatmak ve ^cacele itmeleri ile sünnetden eksik imāma taḥfif, dīvāra ya direge ^cözrsiz ṭayanmak, yeñi şıġāl kılmağ, gündüz nevāfilde kırā³ati cehr-i muḳtedinüñ āyet-i terġib ü terḥibde *şadaḳallāhu ve belleġa resūluhu* gibi söz söylemeği i^c tiyād.

Beyt-i Cāmi^c:

[Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilātün / Fā^c ilün]

Nez^c ü ilşāk tevaḳḳuf secde taṭvīl-i intizār

Lübs-i ilcā āyeti secde kırā³at ü tekrar

Sūre-yi tekrār ile taṭvīl taḥfif-i i^c timād

Rāfi^c en güim kılma cehri kavli itme i^c tiyād

Fī Beyāni'l-Mübāḥāti'l-^c Āmme

Yılan öldürmek bir kerre ya iki kerre, secde mevzi^c in berāberlemek, yüzün³²⁸³ döndermeksiz göz kuyruğı ile bakmağ, elinde bir şey ṭutmağ, sünnet üzre ṭutmağ³²⁸⁴, māni^c olmayacak kadar ağızında bir şey ṭutmağ³²⁸⁵, kırā³ate māni^c olmayacak kadar tertīb ü³²⁸⁶ tām üzre okumağ, eşvābını silmek³²⁸⁷, bir şey ulaşmasın deyü bir rek^c atde bir sūreyi³²⁸⁸ öbir rek^c atde āḥer sūrenüñ āḥirin³²⁸⁹ okumağ.

Beyt-i Cāmi^c ³²⁹⁰:

³²⁷⁶ şadāsın: şadāsı S1, MK2

³²⁷⁷ intizārı: intizār MK1

³²⁷⁸ fetḥ için: fetḥi MK1

³²⁷⁹ sūrenüñ: sūre S1

³²⁸⁰ imāma: imām MK1

³²⁸¹ sürüren ya ḥüznen: ḥüznen ya sürüren S1, MK2

³²⁸² farzda bir rek^c atde sūreyi: -S1

³²⁸³ yüzün: yüzini MK2

³²⁸⁴ sünnet üzre ṭutmağ: -MK2

³²⁸⁵ māni^c olmayacak kadar ağızında bir şey ṭutmağ: -MK2

³²⁸⁶ ü: -MK1

³²⁸⁷ silmek: silmek S1

³²⁸⁸ sūreyi: sūre S1, MK2

³²⁸⁹ āḥirin: āḥirini MK2

³²⁹⁰ beyt-i cāmi^c: beyt MK2

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Katl-i hayye tesviye hem mük-ı 'ayn ile nazar

El ü ağızda tuta bir şey ki itmeye zarar

Oğumak tertib ile hem nafz u³²⁹¹ şevbi ahiri

Oğuya fi rek' atin ulhrada ulhrā ahiri

[143b]

Fī Beyāni'l-Mübāhātī'l-Hāşşe

Nāfilede süreyi tekrār itmek ve yine nāfilede bir şeye tayanmak ve imāmuñ göz kıyruğı ile oturmak ve kalkmak bābında şekinden bakması.

Beyt-i Cāmi'³²⁹²:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Hāşşı üç tekrār süre i' timād-ı lahza imām

Ğaflet ile şeke düşmiş def' ider Rabb-i enām

Fī Beyāni'l-Müfsidātī'l-'Āmme Fī'l-Hakīkati

Nev' i beş mutlak nās sözün söylemek gerek hakīkaten³²⁹³ ahire hitāb idüp söylemekdür gerek hükmen hitāb itmeye lākin zımmında³²⁹⁴ hitāb bulna ya Qur'ān'da ya āşarda³²⁹⁵ olmaya gülmek eger uyanık eger uyur işlāhsız 'amel-i keşir yemek içmek yürümek atmak geymek gibi 'amel-i keşirde beş kavl yazdılar. Evvelā 'ādetā iki el ike işlenile, bir eliyle dahı olursa keşirdür. İkinci üç kerre ola. Üçünci işleyenün ol iş makşudı ola. Dördünci kendüye su'āl oluna, çok dirse keşirdür, bu ma' nā havfı olana göre³²⁹⁶ gerek olmayana ne gerek. Beşinci uzakdan gören ādem namāzda olmasına şek iderse³²⁹⁷ 'amel-i keşirdür, 'özrsiz ferā'izden birini terk hādeş kaşd itmek ne vechle olursa olsun *temme Fıkhū'l-Keydānī 'aleyhi rahmeti's-şamedānī*.

³²⁹¹ u: -MK1

³²⁹² beyt-i cāmi': -MK2; beyt S1

³²⁹³ hakīkaten: hakīkat S1, MK2

³²⁹⁴ zımmında: zımmından MK2

³²⁹⁵ ya āşarda: -MK1

³²⁹⁶ göre: -MK2

³²⁹⁷ iderse: iderseñ MK2

[144a] Sibākda va‘d olunan mālzimeden taḳrīrāt-ı icmāliyyemüze geldük³²⁹⁸. Rabbün kim? Ḥazreti Allāh *celle şānuhu*. Nebiyyün kim? Ḥazret³²⁹⁹-i Muḥammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā*³³⁰⁰ ‘*aleyhi ve sellem*. Dīnün? dīn-i İslām. Kıbleñ? Ka‘be. İ‘tikādda ne mezhebdeseñ? Ehl-i sünnet ve’l-cemā‘at mezhebindeyim. Ne³³⁰¹ demek? A‘nī peygamberimiz ‘*aleyhi’s-şalātu ve’s-selām*³³⁰² aşhābı³³⁰³ ile *rıdvānullāhi te‘ālā* ‘*aleyhim ecma‘in*. Ne i‘tikād üzre oldılar ise ben daḥı ol i‘tikād üzreyim³³⁰⁴. ‘Amelde ne mezhebdeseñ? İmām-ı A‘zam mezhebindeyim. Ne demek³³⁰⁵? İmām-ı A‘zam ḥazretlerinin kitābullāhdan ve ḥadīs-i resūlullāhdan aňlayup çıkardığını qabūl itdüm ve anuñ sözi ile ‘ameli³³⁰⁶ ihtiyār itdüm dimekdür. Peygamberlerin evvelī ḥazret-i Ādem, āhiri ḥazret³³⁰⁷-i Muḥammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā*³³⁰⁸ ‘*aleyhi ve sellem*, ikisi³³⁰⁹ arasında her ne kadar peygamber geldi ise cümlesi ḥaḳdur. Her birinde şıfat kaç? Dört: şıḳḳ, emānet, teblīğ, feṭānet. Ābdestün farzı kaç³³¹⁰? Dört. Nedür? El, yüz, baş, ayak. Kaçar yumak farz? Birer, ikişeri sünnet. Ğuslün farzı kaç? Üç. Ağız, burun, cümle beden. Kaçarı³³¹¹ farz? Bireri³³¹², ikişeri³³¹³ sünnet³³¹⁴. İslām’uñ şartı kaç? Beş³³¹⁵. Nedür³³¹⁶? Evvelā şehādet, şavm, şalāt, hac, zekāt. Şehādet farz mı? Farz. Kime? Cümle ere, ‘avrata. Ne³³¹⁷ kadar? ‘Ömürde³³¹⁸ bir kerre eger küfr söylemezse. Hac farz mı? Farz. Kime? Güci yetene. Ne kadar? ‘Ömrinde bir kerre eger³³¹⁹ küfr

³²⁹⁸ sibākda va‘d olunan mālzimeden taḳrīrāt-ı icmāliyyemüze geldük; taḳrīrāt-ı icmāliyye İÜ

³²⁹⁹ ḥazret: -MK1

³³⁰⁰ te‘ālā: -İÜ

³³⁰¹ ne: -MK2

³³⁰² ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām: ‘aleyhi’s-selām S1, MK2, İÜ

³³⁰³ aşhābı: aşhāb: MK2

³³⁰⁴ üzreyim: üzreyin MK1; üzerineyin İÜ

³³⁰⁵ ne demek: demek ne dimekdür İÜ

³³⁰⁶ ‘ameli: ‘amel MK1, S1, MK2

³³⁰⁷ ḥazret: -MK1

³³⁰⁸ te‘ālā: -İÜ

³³⁰⁹ ikisi: ikisinin İÜ

³³¹⁰ kaç: -S1

³³¹¹ kaçarı: kaç MK2

³³¹² bireri: birer MK2

³³¹³ ikişeri: ikişer MK2

³³¹⁴ Ğuslün farzı kaç? Üç. Ağız, burun, cümle beden. Kaçarı farz? Bireri, ikişeri sünnet: -S1

³³¹⁵ beş: beşdür MK2

³³¹⁶ nedür: -MK2

³³¹⁷ ne: -S1

³³¹⁸ ‘ömürde: ‘ömründe S1, İÜ

³³¹⁹ eger: -MK2

söylemez ise³³²⁰. Zekāt farz mı? Farz. Kime? Zekātlıkça māl olana. Ne kadar? Yılda bir kerre. [144b] Oruc farz mı? Farz. Kimse? Cümle³³²¹ ere ‘avrata. Ne kadar? Senede bir ay. Namāz farz mı? Farz. Kime? Cümle ere, ‘avrata. Ne kadar? Günde beş vaqt. Kaç rek‘at? On yedi rek‘at farz, üç rek‘at vācib, on iki rek‘at sünnet-i mü‘ekke, cümlesi³³²² otuz iki rek‘at³³²³. ‘Ālem hāḳḳında ḳāvl kaç? Altı biñ, on sekiz biñ, kırk biñ, seksen biñ, yüz biñ, sayısız³³²⁴. İnsānı³³²⁵ cin şerrinden hıfz içün ta‘yīn olunan melekler hāḳḳında ḳāvl kaç³³²⁶? Beş, bir ḳāvlde iki, beş, altmış, yüz altmış, sayısız. Eşāḥḥ-ı ḳāvl beş, sağda ḥayr³³²⁷ yazar, yazar mı ola, solda şer yazar, ṭurur mı ola, öñimüzde ḥayra çeker, eñsemüzde cinnüñ şerrini def‘ ider, alnımız üzre heftede³³²⁸ olan şalavātı peygamberimiz ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma³³²⁹ iki gün ‘arz ider, bir pençşenbe günü³³³⁰, pāzār irtesi günü³³³¹ eyi ‘amelimiz ‘arz olunursa peygamberimiz ‘aleyhi’s-selām güler, şeytān ağlar ne‘üzübillāhi te‘ālā, kötü ‘amelimiz ‘arz olunursa şeytān güler, ḥazret³³³²-i Muḥammed Muştafā³³³³ şallallāhu te‘ālā³³³⁴ ‘aleyhi ve sellem ağlar, Rabbü’l-‘ālemīn cümlemüzi şeytānı³³³⁵ dā‘imā ağladup Resūl-i ekremi güldüren³³³⁶, bilmeyenlere bildüren ḳullarından³³³⁷ eyleye āmīn.

Ölüm ḥāḳ, ḳabr ḥāḳ, su‘āl ḥāḳ, dirilmek ḥāḳ, derilmek³³³⁸ ḥāḳ, şorulmak ḥāḳ³³³⁹, ihdā ed-dāreyne sürülmek ḥāḳ, mīzān ḥāḳ, cennet ḥāḳ, cehennem ḥāḳ, ḥavz ḥāḳ, şefā‘at ḥāḳ, şirāt ḥāḳ, kıldan ince kılıcdan keskin āyīneden [145a] ṭayıncaḳ altında cehennem cümle ḥāḳa kaç fermanı ḥāḳ. Bu dünyāda dīnini, imānını, mezhebini, milletini, ḥayrı

³³²⁰ ise: -S1

³³²¹ cümle: yerli MK2, İÜ

³³²² cümlesi: -S1

³³²³ rek‘at: -MK1

³³²⁴ ‘Ālem hāḳḳında ḳāvl kaç? Altı biñ, on sekiz biñ, kırk biñ, seksen biñ, yüz biñ, sayısız: -İÜ

³³²⁵ insānı: insān S1

³³²⁶ kaç: -İÜ

³³²⁷ ḥayr: ḥayrı S1, MK2

³³²⁸ heftede: heftde MK1

³³²⁹ ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma: ‘aleyhi’s-selām MK2

³³³⁰ günü: -MK1, -S1, -MK2

³³³¹ günü: gün MK1

³³³² ḥazret: -S1, -MK2

³³³³ Muştafā: -MK2

³³³⁴ te‘ālā: -MK1, -İÜ

³³³⁵ şeytānı: şeytān MK1

³³³⁶ güldüren: güldürüp S1

³³³⁷ ḳullarından: ḳulların MK1

³³³⁸ derilmek: -S1

³³³⁹ ḥāḳ: -MK2

ve şerri³³⁴⁰, bāṭılı ḥaḳḳı, şālihi ṭālihi, fāsidi³³⁴¹ dīnliyi dīnsizi, cānliyi cānsızı, ‘ālimi cāhili, ‘ākili zāhili, ‘āmili ġāfili, mülhidi zındıki bilenlerün, beş vaḳti³³⁴² kılanlarün imān ile ölenlerün geçmesi, kevşer-i faḥr-i kā’inātdan içmesi, yevm-i ḥaşre sürür ile³³⁴³ göçmesi³³⁴⁴, cennetde ḥūrileri қоçması. Ḥaḳ bilmeyenlerün uyuya ḳalmaq, unutmak, uğunmak, deli olmak, ḥayz ve³³⁴⁵ nifās, bu altı ‘özrden biri yoḳ iken namāzı ḳılmayanlarün, Ḳur’ān’dan öġüt almayanlarün, ‘ulemā-yı ‘āmilin ve fuželā-yı kāmilin ve³³⁴⁶ müteşerri’in³³⁴⁷ meclisine gelmeyenlerün imān ile ölmeyenlerün düşmesi ḥaḳ³³⁴⁸. Ḥaḳ *te‘ālā* cümlemüzi imān ile göçen ḳullarından eyleye āmin.

Ve ba‘dehu evvel tercümemüzde ‘aded-i ‘ālem Ḳādı ḥāşiyesi Monlā Ḥüsrev’den naklen³³⁴⁹ yazılmış idi. Biñ diyen altı yüzi deryāda, dört yüzi ḳarada, on sekiz biñ diyen dünyā başka bir ‘ālemdir, ma‘mūrı ḥarāb yanında bir mefāze-yi ‘uzmāda bir çadır ḳadar didiler, kırk biñ diyen dünyā maşrıḳ ile maġrib beyni bir ‘ālemdir didiler, seksen biñ diyen kırk biñi deryāda didiler, yüz biñ diyen pek ıṣḡā ile ḥazretillāhu *celle şanuhu* yüz biñ ḳandil ḥaḳ itdi, semevāt³³⁵⁰ u³³⁵¹ arzı³³⁵² ve mā-beyn-hümāda olanları³³⁵³ bir ḳandil içine ḳodı, bākī ḳalan toḳsan toḳuz biñ toḳuz yüz toḳsan toḳuz ḳandil içinde ne var idüġin³³⁵⁴ ancak Mevlā bilür, delilimüz şayısız ḳavluhu: وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ³³⁵⁵ [145b] didiler ve ḥazret-i İbrāhīm’ün ḥaşmı Nemrüdı eż‘af-ı maḥlūk ile helak eyle yā Rab didi, Rabbü’l-‘ālemin buyurdı ki “Yā³³⁵⁶ İbrāhīm, eż‘af-ı maḥlūk didün³³⁵⁷, eż‘af-ı maḥlūk ise sivri siñekdür, zīrā sā’ir ḥayvānāt tuysa ḳuvvetlü olur, sivri siñek tuysa ölür, aña binā’en siñek ile helāk itdüm, eger muṭḻaḳ helāk eyle deyü du‘ā ideydün bir

³³⁴⁰ ḥayrı ve şerri: ḥayr u şerri MK1, MK2, İÜ

³³⁴¹ fāsidi: -MK1, -S1, -MK2

³³⁴² vaḳti: vaḳtini MK1

³³⁴³ ile: -S1

³³⁴⁴ göçmesi: göçme S1

³³⁴⁵ ve: -İÜ

³³⁴⁶ ve: -MK1, -MK2

³³⁴⁷ ‘ulemā-yı ‘āmilin ve fuželā-yı kāmilin ve müteşerri’in: ‘ulemā İÜ

³³⁴⁸ ḥaḳ: -MK2

³³⁴⁹ ‘aded-i ‘ālem Ḳādı ḥāşiyesi Monlā Ḥüsrev’den naklen: -S1

³³⁵⁰ semevāt: semevāti S1, MK2

³³⁵¹ u: -MK2

³³⁵² arzı: arāzi S1

³³⁵³ olanları: olanlar MK2

³³⁵⁴ idüġin: idüġini MK2

³³⁵⁵ “Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir.” (Müddessir 74,31).

³³⁵⁶ yā: -MK1

³³⁵⁷ eż‘af-ı maḥlūk didün: -MK2

mahlûkumla helâk ideydüm ki biken bir yere cem[ ] itseler sivri si ek  adar olmaya idi” buyurmı lar *el- azamet  lill hi en-ni met   alell hi*. İmdi  iber-i  ikem  ok mufa  al olsa  alib yok, bu  adar ile iktif  idel m. D n vv-i den  et me  azı olan ya n  yakın ve sivri si ek  anadına mu  abil olamaz³³⁵⁸ olsa Rabb m³³⁵⁹ k fire bir i im  u virmezdi buyurılan d ny ya bost n didiler, anu  Arab  na li³³⁶⁰ ile ve nazm ³³⁶¹ ile itm ma s b kan va d itmi  id k. İmdi c mle i v ndan  al  an ne³³⁶² ric  ider z ki c rm   ³³⁶³  u  urum  adden efz n ve cigerim ma   ndur. R z  enlill hi te     okudu da veya dinled kde p k a tecv d bilenlerden    i l s-ı  er f okuyup r   m za ve eb  v  ecd dimuza  ev b n ³³⁶⁴ hibe iden   rabb-i ra  im ecrini     ve  albini  asedden     ide,   irete³³⁶⁵ im n ile gide, ebed   af lar ide ve da ı

Beyt:

Y  il hi bula bu  abd   kem l-i ma rifet
Eyle m verri -i Seyyid-i  Abdurra manu 

Beyt:

 ıkar birin  it b it **Seyyidi** o lı a di t ri 
Dinilmi   r anu  n m  Mu ammed ibn-i  Abdull h

 le [146a] m verri  Seyyid-i Mu ammed m   ve s  ir  mmet-i Mu ammed   evl dları ile   lim     mil ve *min v c  hin* k mil olup   dim-i  er  at-i  arr  ve n  ır-ı s nnet-i beyz  ve   dim-i bid  at-i z lm  olmaları ve bu devlete mu  arenetle cih nda v fir mu  ammer olup il -yevmi l- ıy  m neslim z mun  at   olmayup  ayr ³³⁶⁶ ile mezk r ve³³⁶⁷ mebr r olmaları b b nda da ı  ayr du    z    li  ane rec  v  niy z ider z.

Beyt:

[F  il t n / F  il t n / F  il t n / F  il n]
Bu du   y  idene    n diyene y   ab r

³³⁵⁸ olamaz: olmaz S1, MK2

³³⁵⁹ Rabb m: -S1

³³⁶⁰ na li: na l S1

³³⁶¹ nazm : nazm MK1

³³⁶² ne: -S1

³³⁶³   : -MK2

³³⁶⁴  ev b n : -MK1

³³⁶⁵   irete:   iret MK2

³³⁶⁶  ayr:  ayr  S1

³³⁶⁷ ve: -MK1

Vir kemāl-i ʿizzeti cennetde hem ʿālī kūsūr

Bula envāʿ-ı kemālāt bu fenā dünyāda hem
Hıfz ide imānını haq vāşıl olmaya ğurūr

Hālet-i nezʿ inde³³⁶⁸ āsān veçhile kabẓ ola rūḥ
Menzil-i rābiʿ de daḥı görmeye mār ile mūr

Vālideyn ebā vü ecdād ile iḥvān-ı şafā
Görmeyeler ğamm u hemmi bulalar laḥd içre nūr³³⁶⁹

Cümleyi hıfz it ilāhī hevī-i rüz-ı berzahı
Görmeyeler cümleye³³⁷⁰ cennetde vir köşk içre ḥūr

Cürm ü ʿiṣyānum şāyılmaz deyü aĝlar Seyyidi

İʿtimādım yokdur ancak Rabbimün ismi ğafūr

دلُ الأَمْرَاءِ وَ عِبَادَةِ الْعُبَادِ وَ إِمَامَةِ النَّجَارِ وَ َقَدْ جَاءَ فِي الْأَثَارِ الدُّنْيَا بُسْتَانٌ زِينَتْ بِحَمْسَةِ أَشْيَاءَ عِلْمُ الْعُلَمَاءِ وَ عِ
نَصِيحَةُ الْمُحْتَرِفِينَ فَجَاءَ إِبْلِيسُ بِحَمْسَةِ أَعْلَامٍ فَأَقَامَهَا بِجَنْبِ الْعَدْلِ وَجَاءَ هَذِهِ الْحَمْسَةُ فَجَاءَ إِبْلِيسُ بِالْجَسَدِ فَرَكَزَهُ فِي
بِجَنْبِ الْعِبَادَةِ وَجَاءَ بِالْخِيَانَةِ فَرَكَزَهُ بِجَنْبِ ُجَنْبِ الْعِلْمِ وَجَاءَ بِالْجُورِ فَرَكَزَهُ بِجَنْبِ الْعَدْلِ وَجَاءَ بِالرِّيَاءِ فَرَكَزَهُ
الْأَمَانَةِ وَجَاءَ بِالْغِشِّ فَرَكَزَهُ بِجَنْبِ النَّصِيحَةِ

[146b]

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün / Fāʿ ilün]

Bu denī dünyāya āşār içre dindi būsitān
Zīneti beş şeyʿledür diliñde eyle dasitan

ʿİlm ü ʿadl ile ʿibādetle emānet nuşḥ ile
Dikdi aʿlā min laʿīn hıfz ide Rabb-i müsteʿān

Ḥāzret-i ʿilme ḥased ʿadle zulum bayraĝını

³³⁶⁸ nezʿ inde: nezʿ ide S1

³³⁶⁹ nūr: -S1

³³⁷⁰ cümleye: cümle S1

Dikmek-ile kalmadı būsītān içinde reyḥān

Şol kadar zulm-i ʿibād şān virdi bu ḥalk içre kim
Defʿe kâdir bir eḥad bulunmadan kaldı hemān

Ḥāl-i ümmet n'olacak feryādın itmez bir kişi
Ḥazret-i Mehdiye kaldı el-amān ü³³⁷¹ el-amān

Bozdu ʿābiddin ʿibādet revnāxın tuğ-ı riyā
Elde tesbīḥ başda kisve dā'im eyler cevelān

Daḥı i' lām-ı ḥıyānetle emānet ni'etin
Ğış ile daḥı naşīḥat kalmadı itmek gümān

Bir müceddid göndereydi ḥaḳ ḥudā-yı lā-yezāl
Ḥāl-i ümmet intizām üzre olurdı bir zamān

Pādişāh-ı ʿāleme Seyyid du'ā it şıdķıla
Ḳatl ide dīn düşmenini vermeye aslā emān

ʿĀlim ü ʿāmil gerekdür bildüre dīn düşmenin
Göndere ḥallāk-ı ḥādī şāh-ı ʿālem bula şān

Bel'eme nef' oldu mı baḳ hem mücerred bilmeden
İsti'āze itmedi mi ḥazret-i faḥr-i cihān

Ḥazret-i cum'a cemā'āt terk idenler bī-ʿidād
Ḳatl olunmadıklarından mā'adā keşretde nān

Ḥaml idüp dirlerse nāşīdür ḥasedden bu kelām
Şer'a baḳsın var ise yanında fıķıḥ-ı Nu'mān

³³⁷¹ ü: -MK1

Bilem³³⁷² dirlerse ḥāṣā ḡümme ḥāṣā fıķıha biz
Baķmazuz mezhebsizüz diyenlere kılıķ hemān

İḥtiyār it **Seyyidī** devletsiz imiş başımız
Rabbiñe eyle tazarru^ç uyana ṣāh-ı cihān

Temmetü'l-kitāb bi-avnillāhi'l-meliki'l-mennān ve'l-ḥamdulillāh rabbü'l-ālemīn

³³⁷² bilem: bile S1

SONUÇ

Eserde yer alan her bir konu başlığı Arapça kaleme alınarak muhtelif meselelere işaret etmektedir. *Şifâü'l-Kulûb*'un müellifi Abdullah Seyyidî, eserinin girişinde İslam dininde bir Müslümanın yapmakla yükümlü olduğu, şahsen yapılması farz olan farz-ı aynı ilm-i tevhit, zahir-i amal ve batın-ı amal şeklinde üç bölüme ayırmaktadır. Tevhit ilminde altı iman esası, zahir-i amalde dil, kulak, göz, el, karın, ferc, ayak ve cümle beden ilmi, batın-ı amalde ise kalp ilmi izah edilmektedir Zahir-i amal kısmını daha da detaylandıran Seyyidî, yapılması veya yapılmaması düşünülen şeyler üzerine görüş ve öneride bulunarak insanın uzuvlarının maddeler halinde, tatbik etmesi veyahut etmemesi gereken şeylerin sayısal olarak değerini vermektedir. Daha sonra Seyyidî, kalbin en aşağı, pek adisi olarak gördüğü küfür, bidat, riya, kibir hakkında izahta bulunduktan sonra buhl, israf ve haset bahislerini de ilave ederek kötülüklerin anası olarak gördüğü bu rezil ahlakı açıklamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen konu başlıklarını Mehemmed Birgivî Efendi'den -ki meşhur *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*'si- aldığını satır arasında ifade eden Seyyidî, eserin kalan kısımlarını on üç hukukullah, on iki kul hakkı, sekiz hayvan hakkı, dost olmanın altı şartı, dostta ve düşmanda bulunan sekiz emir, ilk sufilerden birisi olan Ebû Bekr Dûlef b. Cahder eş-Şiblî'nin sözü, şeytanın Firavun ile olan sözü, peygamberlerin isimleri, gökten yeryüzüne inen kutsal kitaplar, fakirlik hastalığının ortadan kaldıran dört hususiyet, halifelerin hilafetleri, altı kişinin sualsiz olarak cehenneme gitmesi, bir kişiyi her gün yedi defa kabrin çağırması, yine ilk asır sufilerinden Ebû Nasr Bişr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî'nin hali, Emevi halifesi Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî'nin hali, kadınların on huyu, erkeğin kadın üzerinde otuz beş hakkı ve kadının da erkek üzerinde kırk beş hakkı, domuz etinin haram olup horoz etinin helal olmasının hikmeti, nikahın beş faydası vb. gibi konular etrafında ele alarak kişinin dinî cihetini arttıran ve İslam toplumunun davranışlarında, tutum ve işindeki takip edeceği yolu fikhî bilgilerle çizen çok çeşitli muhtevaya sahip bir eser inşa etmiştir.

Yirmi altı nüshasını tespit ettiğimiz -ki daha da çok nüshası olduğunu düşünüyoruz- *Şifâü'l-Kulûb*'un müellifin elinden çıkan ilk metne ulaşma arzusuyla hazırladığımız tenkitli metni, tez çalışmamızın esas konusunu oluşturmaktadır. Nüsha

şeceresini iki kola ayırdığımız ve bu iki kolun da birisinin müellif hattına en yakın olup 122 konunun tamamını içerdiğini, diğer kolunun ise 92 konuya yer vererek kimi kısımların çıkarıldığını gözlemledik. Bu doğrultuda tespit ettiğimiz bu yirmi altı nüsha içinde müellif hattına yakın olan nüshalardan 4 tane, kimi kısımların çıkarıldığı nüshalardan ise 1 tanesini seçerek toplamda 5 nüsha ile tenkitli metni oluşturduk. Böylelikle *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserden istifade etmek isteyen araştırmacılara müellifin elinden çıkan en yakın metni inşa etmeye gayret ettik.

Seyyidî, daha önceden manzum bir akâid-nâme kaleme almış, sonrasında arkadaşlarının ısrarı üzerine mensur olarak *Şifâü'l-Kulûb*'unu meydana getirmiştir. Eserinin içerisinde daha önceden kaleme aldığı manzumeleri mensur olarak da kaleme almış ve bunları *Şifâü'l-Kulûb*'unda da kullanmıştır. Üstelik ilgili beyitlerin geçtiği bölümlerde “tafsili manzûmemizde mezkûrdur”, “nazım manzumemizde mezkur, isteyen ana müracaat itsün” şeklinde bilgilerle okuyucuları daha önceki eserine sevk etmiştir. Ayrıca bu mensur esere pek çok ilavelerde bulunarak Mehemed Birgivi'nin *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*, Âlim b. Alâ'nın (ö. 786/1384) fıkıh ilmine dair Arapça olarak kaleme aldığı *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*, İmam-ı Azam'ın *Fıkh-ı Ekber*, Ömer en-Neseî'nin *Akâid*, Hanefî muhaddisi ve müfessiri Ali Karî'nin *Mirkâtü'l-Mefâtih*, İznîkî'nin evlilik kültürü, kadın-erkek ilişkileri, evlenme hukuk gibi hususlar üzerine pek çok zengin malzeme içeren *Mürşidü'l-Müteehhil*, Gazalî'nin *Minhâcü'l-Âbidîn* ve *İhyâü'l-Ulum* gibi pek çok eserlerden alıntılar yaparak eserini tercümeler üstü telif bir esere büründürmüştür.

Seyyidî'nin kullandığı dil malzemesi yaşadığı coğrafyadaki yerel ifade ve söyleyişlerinin yanı sıra Türkçe'nin arkaik unsurlarını da eserinin içerisinde görmekteyiz. Söyündürmek, öyke, öy, boy ağı, yeynicek, degşirmek, yeyni, depretmek, taytaş gibi kelimeler metin içerisinde bulunup misal olarak gösterebileceğimiz kelimelerdendir.

Seyyidî'nin kaleme aldığı *Şifâü'l-Kulûb* adlı eser didaktik ciheti ön planda olup halkın içinde -kendi düşüncesiyle- bozulmaya başlayan dinî bilgileri tedavi etmek maksadıyla mecazî yönden kalplere şifa olacak dinî bilgileri halka anlatmayı vazife edinmiştir.

Seyyidî'nin yer yer beyitlerinde kafiye ve aruz kusurları, ikfa kusuru şeklinde bilinen sad / sin / peltek se gibi harflerle -bunu sadece üç beyitlik bir manzumede

yapmıştır- kafiye yapıldığı görülse de eserin genel çerçevesinde edebî yönünün kötü olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bazı dinî meselelerdeki konuya uygun verdiği beyitlerde Kemalpaşazade gibi zatların şiirlerine de başvurarak verdiği mesaj ile beyit arasındaki ilişkiyi güçlü tutmaktadır. Seyyidî'nin “Seyyid” ve “Seyyidî” mahlasıyla geçtiği şiirlerine bakıldığı zaman *Şifâü'l-Kulûb* adlı eserinde -önceki eserinde de aldıkları manzumeler bulunmaktadır- 59 manzumesi bulunmaktadır.

Şifâü'l-Kulûb adlı eserde Seyyidî'nin eserin bütününe sirayet ettirdiği önemli meselelerden birisi de dönemli tasavvufî pratik ve uygulamalarına yönelttiği tenkidtir. Kadızâdeliler taraftarı olan Seyyidî, XVI. yüzyılın büyük alimlerinden Birgivî Mehmed Efendi'nin *et-Tarikatü'l-Muhammediyye* adlı eserini rehber edinerek XVII. yüzyılın dinî ortamına bir tepki niteliğinde bu eseri inşa etmiş ve eserinde birçok tasavvufî pratik, uygulama ve zümreyi hedef almıştır. Eserin girişinden başlayarak birçok meselenin Birgivî'nin meşhur eseri *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*'den alınmış, İmam-ı Azam vd. gibi mühim şahsiyetlerin eserlerine de başvurulmuştur. Müellif eserin genelinde bu tasavvufî tatbikatlara eleştirilerde bulunarak Halvetî, Mevlevî, Cebriyye, Kaderiyye ve Mürci'e gibi toplulukları topa tutmuş, Kuran, hadis ve ehl-i sünnet ve'l-cemaata mensup kişilerin mühim eserlerinden alıntılardığı sahih dinî malumatı bir koruma çemberi olarak eserine yerleştirmiştir.

Bu tez çalışması akâid-nâme literatüne ilave kaynak sağlaması ve Kadızâdeliler'in düşünce yapısını barındırması hasebiyle tespit ettiğimiz nüshalardan seçtiğimiz beş nüshanın tenkitli bir usulle mukayese edilerek neşredilmiş, müellifin kaleminden çıkmış en yakın metne ulaşılmaya gayret edilmiştir. Üstelik Abdullah Seyyidî'nin daha evvelden bilimsel bir yayımla farklı bir kimliğe büründürülen biyografik kimliğinin birincil ve ikincil kaynaklardan hareketle yeniden düzenlenerek gerçek kişiliği ortaya çıkarılmıştır. Türk Edebiyatı Tarihi'ne hem *Şifâü'l-Kulûb*'un hem de XVII. yüzyıl yazarlarından birisi konumundaki Abdullah Seyyidî'nin gerçek biyografik kimliğinin kazandırılmasıyla bundan sonra yapılacak akademik çalışmalara konu edinilmesine sebep olmasını ümit ediyoruz.

DİZİN

ÖZEL İSİMLER VE ESERLER DİZİNİ

- Adana, 6, 217, 220, 304
Âdem, 146, 224, 261
Aḥmed, 128, 130, 137, 139, 171, 179, 210
Akşaray, 217
Âl-i ‘İmrân, 266
A‘râf, 79, 81, 177, 266
Arabî, 279
Âşım, 266
Bağara, 162, 266
Bārî, 79, 81, 107, 175, 186, 191, 238, 258
Bel‘âm bin Bā‘ūrā, 194
Benî ‘Ümeyye, 266
Beytü’l-Makḍis, 182
Bezzāziyye, 169
Birgivi, 38, 50, 70, 91, 136, 219
Bişr-i Ḥāfi, 150, 153
Bor, 6, 7, 12, 217, 220
Bostānū’l-‘Ârifin, 144
Buḥtu’n-Naşr, 196
Cābir, 130
Cibril, 46, 72, 175, 178, 179, 259
Çifte Ḥan, 217
Çin, 168
Dāvud, 130, 146, 223, 224, 225
Dāvud-ı Zekî, 130
Duḥān, 266
Dürer-i Ğavvāş, 183
Ebū Bekr, 146, 159
Ebū Bekr-i Ḥallāl, 127
Ebū Cehl, 125
Ebū Hureyre, 128
Ebū’d-Derdā, 130
Ebu’l-Leys, 42, 185, 188
Ehl-i sünnet ve’l-cemā‘at, 48, 276
Elsine-yi Nās, 150
Enes bin Mālîk, 143
Enfāl, 266
Eregli, 6, 12, 217
Evā’il, 160, 237
Eyyūb, 130, 146, 224
Fahreddin Rāzî, 124, 147
Fātiḥa, 217
Fātiḥatü’l-‘Ulūm, 237
Fâtır, 266
Fıkh-ı Ekber, 70, 140, 247, 257
Fıkh-ı Keydānî, 36, 66, 70
Fıkhū’l-Keydānî, 276
Fira‘vn, 43, 92, 95
Fireng, 119
Gāfir, 266
Geydānî, 179
Girid, 8, 218
Hadice-yi Kübrā, 158
Ḥāfıziddin Ebū’l-Berekāt ‘Ömer en-Nesefî, 38, 70
Ḥalebî, 199, 272
Ḥālîk, 106, 158, 174
Ḥallāk, 262
Ḥamza Efendi, 209, 218
Ḥamza-nāme, 181
Ḥanbelî, 128, 130
Ḥarîr, 131
Ḥarūn, 146
Ḥasan, 147, 225, 258
Ḥayālî Çelebî, 129
Ḥayret-nāme, 118
Ḥayy, 106
Ḥimyer Luğatı, 192
Hūd, 146, 224, 266
Hureyre, 130, 180, 202
Ḥuzeyfe ibnū’l-Yemānî, 127
Ḥüdā, 72, 144, 150, 192, 197
Ḥüseyn, 258
İbn-i Ḥattāb, 130
İbn-i Māce, 131
İbn-i Şāfi‘î, 137
İbrāhîm, 36, 49, 66, 146, 196, 224, 229, 231, 279
İğāsetü’l-Lehfān, 127
İḥyā, 253

İlyās, 146, 224, 225
İmām Ebū Yūsuf, 75
İmām Muḥammed, 75
İmām-ı A‘zam, 38, 48, 70, 75, 81,
213, 247, 277
İmām-ı Ebū Yūsuf, 131
İmām-ı Münezzi, 130
İncil, 146
İsā, 146
İshak, 128, 130, 146, 224, 225
İskender-i Zi’l-karney, 196
İslām, 36, 48, 66, 107, 193, 214, 248,
256, 259, 276
İslāmbol, 50, 134, 219
İsmā‘il, 146, 224, 225
İsrā‘il, 166
Kābil, 194
Kābil-i nā-kābil, 87
Kaderiyye, 259
Kādı, 279
Kādızāde, 212
Kādızādeli, 211
Kāfī, 126, 208
Ka‘be, 48, 164, 276
Karaman, 217
Kārūn, 88
Kaşas, 266
Kāsım Hekīmī, 47, 78, 79
Kayseriyye, 217
Kehf, 265
Kemāl Pāşāzāde, 97
Ken‘ān, 87, 194
Kenz-i Şerḥ-i Zeyle‘i, 133
Keydānī, 262, 266, 267, 276
Kıyāmet, 91, 216, 266
Kisāniyye, 259
Konya, 217
Kostantiniyye, 193
Kūfe, 266
Kuhustānī ‘Umde, 129
Kureyşī, 258
Kur‘ān, 36, 43, 66, 85, 86, 89, 106,
109, 110, 111, 122, 126, 140, 146,
147, 158, 160, 173, 181, 192, 193,
198, 206, 212, 236, 239, 255, 259,
265, 266, 276, 279
Kurtubī, 121
Kuşeyrī, 47, 73, 78

Kütüb-i Fetāvā, 177
Kütüb-i Mufaşşalāt, 43, 188
Kütüb-i Mu‘teber, 186
Leṭā‘if-i İblīs, 140
Loḫmān, 146, 224, 225
Lūt, 92, 146, 224, 225
Maḥmūd, 210
Maḫāmü’l-Eşrār, 246
Mālik bin Dīnār, 140
Mālikī, 128, 130
Mecālisü’l-Ebrār, 246
Medīne-i Münevvere, 182
Mehdī, 139, 196
Mekke-i Mükerrreme, 17, 182
Meryem, 266
Mescid-i Ḥarām, 256
Meşāriḳ, 201
Mevlā, 49, 50, 75, 76, 77, 105, 161,
166, 170, 171, 172, 179, 182, 186,
194, 207, 211, 214, 220, 225, 229,
230, 231, 235, 238, 245, 248, 255,
257, 267, 279
Mısr, 137
Minhāc, 228
Minḫārīzāde Efendi, 209
Mişkāt Şerḥ, 119
Monlā Hüseyin, 279
Muḥammed, 38, 40, 46, 48, 50, 71, 72,
122, 130, 131, 146, 153, 154, 164,
175, 177, 194, 196, 206, 210, 211,
214, 219, 223, 224, 225, 232, 248,
250, 252, 257, 259, 262, 276, 280
Muḥammed bin Fuḍal, 248
Muḥammed Muştafā, 48, 72, 175, 177,
194, 206, 214, 223, 250, 257, 276
Mu‘abbere, 266
Mu‘āz bin Cebel, 130
Mu‘tezilī, 259, 260
Mūsā, 121, 144, 146, 194, 224
Muştafā, 49, 72, 109, 146, 173, 183,
184, 250, 261, 277, 278
Muṭaffifin, 266
Mücādele, 266
Mürci‘e, 260
Müriciyye, 260
Mürşidü’l-Müte‘ehhil, 127
Müslim, 131, 180
Müterrehü’r-Rābiḥ, 198

Naşārî, 134
 Naşîhatü'l-Mülûk, 125, 156
 Nebe', 50, 219
 Neccâriyye, 259
 Neḥa'î, 130
 Nekîr, 224
 Nemrûd, 40, 122, 196
 Nesâ'î, 131
 Nigde, 6, 50, 217, 219
 Nisâ, 200
 Nişâbu'l-lḥtisâb, 210
 Nūḥ, 146, 224
 Nūn, 81
 Nu'mân, 38, 70, 122, 128, 158, 208, 282
 Nūr, 266
 Nüzhetü'l-Fâtır, 137
 'Abbâs, 130, 192
 'Abdu'l-Kerîm Efendi, 50, 219
 'Abdullâh, 130, 196, 280
 'Abdurrahman, 130, 280
 'Acem, 259
 'Alî, 106, 132, 137, 139, 140, 162, 196, 201, 237, 247, 259
 'Alî Kârî, 106, 137, 140, 201
 'Â'îşe, 158, 165, 175, 249, 259
 'Â'îşe-yi Ḥamrâ, 158
 'Arab, 137, 148
 'Arabistân, 47, 78
 'Avâmil, 38, 70
 'Azrâ'il, 81, 117, 152, 186, 195, 224
 'İmrân, 266
 'Osmân, 146, 179, 212, 247, 259
 'Ömer, 36, 38, 64, 70, 128, 146, 150, 151, 160, 179, 198, 246, 249
 'Ömer bin 'Abdu'l-'azîz, 150, 151
 'Uḳûl-i Selîme, 193
 'Üzeyr, 146, 224, 225
 Rabbü'l-'âlemîn, 37, 42, 49, 76, 80, 83, 92, 103, 108, 110, 118, 121, 133, 138, 139, 141, 144, 148, 150, 151, 156, 158, 166, 168, 173, 175, 176, 185, 186, 189, 193, 197, 201, 203, 206, 222, 231, 256, 278, 279
 Resûl-i Ekrem, 41, 79, 101, 120, 139, 140, 143, 154, 175, 233, 243, 256, 257
 Resûlullâh, 45, 71, 87, 160, 178, 256
 Rûm, 266
 Şâlih, 133, 146, 224, 225
 Sa'd, 130
 Selmân, 159, 160
 Semûd, 192
 Seyyid, 4, 6, 9, 11, 12, 13, 16, 42, 43, 45, 50, 53, 69, 77, 81, 89, 106, 125, 130, 140, 143, 152, 161, 178, 179, 181, 184, 196, 201, 216, 219, 226, 238, 271, 274, 280, 282, 285, 304, 305
 Seyyid Battâl-nâme, 181
 Seyyid Receb Efendi, 50, 219
 Seyyidî, 35, 43, 45, 46, 49, 63, 74, 76, 79, 80, 87, 89, 91, 96, 106, 115, 117, 131, 140, 145, 146, 147, 148, 156, 165, 184, 186, 190, 192, 216, 221, 223, 225, 227, 228, 230, 237, 239, 246, 250, 252, 255, 280, 281, 282
 Sin, 168
 Sultân Murâd, 212
 Süleymân, 146, 196, 212, 224
 Şâfi'î, 97, 128, 130, 137
 Şiblî, 140
 Şu'ayb, 146, 224, 225
 Şücâ'e'd-dîn, 217
 Tahrim, 266
 Tatarḥâniyye, 117, 261
 Tefsîr-i Kebîr, 147
 Tenbih, 42, 185
 Tenbihü'l-Ġâfilîn, 246
 Tivrât, 146
 Tirmidî, 131
 Taberânî, 198
 Tahâvî, 180
 Talḥa, 259
 Uḥrâ, 79, 177, 235
 Ulu Kışla, 217
 Üsâme, 159
 Vâkı'a, 266
 Vedûd, 146, 224
 Veheb bin Verd, 252
 Yahûdî, 134
 Yaḥyâ, 146, 224, 225
 Ya'ḳûb, 146, 224, 225
 Yâsin, 266
 Yeñi Ḥan, 217

Yese^c, 146, 224, 225
Yezîdiyye, 259
Yûnus, 146, 224
Yûsuf, 146, 223, 224, 225
Zebûr, 146
Zekerîyyâ, 146, 224, 225

Zû'l-celâl, 106
Zû'l-Îarneyn, 146
Zuḥruf, 266
Zübeyr, 259
Zülkif, 146

KAYNAKLAR

Yazma Eserler

- Seyyidî. *Dînî Bir Manzûme*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu: 00523M-15.
- Seyyidî. *Manzûme fi'l-Ahlâk*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu: 03644.
- Seyyidî. *Manzûme fi'l-Ahlâk*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu: 03533.
- Seyyidî. *Dînî ve Ahlâkî Bir Manzûme*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu: 03460.
- Seyyidî. *Fıkh-ı Ekber'in Manzum Tercümesi*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu: 00058-002.
- Seyyidî. *Dînî Fıkhî Manzumeler*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu: 00058-001.
- Seyyidî. *Dînî Manzumeler*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu: 00058-004.
- Seyyidî. *Nazm-ı Nahv-i Birgivi*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu: 00058-003.
- Seyyidî. *Nazmü'l-Akâid*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 2301/1.
- Seyyidî. *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber*. İstanbul Millet Kütüphanesi A. E. Manzum Koleksiyonu: AEMnz836/2.
- Seyyidî. *Şerh-i Nahv-i Birgivi*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 3324.
- Seyyidî. *Manzume-i Ahlakiyye*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 1980/1.
- Seyyidî. *Manzume-i Takva*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 7123/1.
- Seyyidî. *Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı Ekber*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 8205/2.
- Seyyidî. *Manzûme-i Terceme-i Nahv-i Birgivi*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 8205/3.

- Seyyidî. *Nazm-ı İlmi-i Ahlak*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 10120.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Koleksiyonu: 45.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu: 4396.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. Çorum Hasan Ali Paşa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu: 4372.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Yazma Eser Bölümü: 1083.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü: 0052.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü: 00651.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa Bölümü: 00558.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah Bölümü: 00387-001.
- Seyyidî. *İlm-i Ahlak*. Ankara Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 1980/2.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu: 15 Hk 989/1.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. Bosna Hersek Gazi Hüseyin Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nüshası Bölümü Koleksiyonu: 5818.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. Bosna Hersek Gazi Hüseyin Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Koleksiyonu: 3019.
- Seyyidî. *Esrâr-ı Eşrak*. Ankara Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 8205/4.
- Seyyidî. *Esrâr-ı İsrâk*. Ankara Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 7793.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu: NEKTY02207.

- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu: NEKTY07202.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu: 01796.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Koleksiyonu: 00245.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu: 03932-001.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu: 07092-003.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankuş Koleksiyonu: 00213.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü Koleksiyonu: 07320.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu: 02480.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu: 00058-005.
- Seyyidî. *Şifâ-i Kulûb*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu: 02582.
- Seyyidî. *Şifâü'l-Kulûb*. Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Koleksiyonu: 297.58 İSC.

Diğer Kaynaklar

- Açık, T. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. Yüzyıldaki Alacakaranlığından Bir Kesit: Trabzon Subaşılarının Yerelleşmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, (40), 135-149.
- Açıkgöz, N. (1999). *Kahvenâme*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Akçay, A. İ. (2012). *Türk Edebiyatında Manzum Akâidnâmeler: İnceleme Metin* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Bilkan, A. F. (1993). *Nabi'nin Türkçe Divanı (Karşılaştırmalı Metin) (2 cilt)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Bilkan, A. F. (2002). *Hayrinâme'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2019). *Fakihler ve Sofuların Kavgası: 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâî Efendi Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Çapan, P. (2016). Otobiyografi Geleneğinde Veciz Bir Örnek: Katip Çelebi Biyografisi. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, (5/1), 42-62.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Durmuş, A. (2021). *Osmanlı Hanefîlerinin Hanefîliğe Eleştirisi: Kadızâdeliler Hareketi*. İstanbul: Ketebe Yayınevi.
- Donuk, Suat. (2019). Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi ve Manzum Hac Menâzilnâmesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (28/1), 123-169.
- Ergin, M. (2009). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ersöz, G. E. (2007). *Nimeti Divanı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- İlhan, M. (2016). *Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- İnalcık, H. (2019). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaçar, M. (2018). Kadızâdelilerin Din ve Ahlâk Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidi'nin Şifâ-i Kulûb'u. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 77-96.
- Kaplan, M. (2001). Manzûm Nasihatnâmelerde Yer Alan Konular. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 133-185.
- Karaağaç, H. (2018). Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (28), 99-118.

- Karaca, S., (2012). *Kadızzâde Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (inceleme-tenkitli metin-sözlük-dizin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Kazancıoğlu, H. (2019). 17. Yüzyıl Mutasavvıflarından Kâdirî Muhyiddîn'in Nasîhatnâmesinde Osmanlı Devlet İşleyişi ve Sosyal Hayat. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (4/1), 32-67.
- Keskin, N. İ. (2009). *Sosyal Hayatın 17. Yüzyıl Dîvân Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçeveleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılavuz, A. S. (1989). Akâid. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 212-216). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kiraz, S. (2020). Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin Manzum Menâsik-i Hacc'ı. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (10), 1-21.
- Koçak, R., (2020). *Seyyidî'nin "Şifâ-i Kulûb" Adlı Eserinde Tasavvufun Tenkidi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) *Necmettin Erbakan Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Kortantamer, T. (1983). 17. Yüzyıl Şâiri Atâyi'nin Hamsesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (1/1), 61-105.
- Maas, P., Bordalejo, B., Witkam, J., (2011). *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı* (çev. Murteza Bedir). İstanbul: Küre Yayınları.
- Naima, M. (1280). *Tarih-i Naima (Cilt 5)*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Naima, M. (1280). *Tarih-i Naima (Cilt 6)*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Naci, M. (1322). *Lûgat-i Naci*. İstanbul: Asr Matbaası.
- Ocak, A. Y. (1979-1983). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızadeliler Hareketi. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, (XVII/XXI), 208-225.
- Özcan, G. (2013). *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özçelik, S. (2010). *17. Yüzyıl Sosyal Hayatı'nın Nâbî Divanı'na Yansımaları ve Anlam Çerçevesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özervarlı, M. S. (1995). El-Emâlî. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 73-75). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Püsküllüoğlu, A. (1997). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Remzi, D. H. (2018). *Lügat-i Remzî* (Yayına hazırlayan: Ali Birinci, Cilt 1). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Salahi, M. (1322). *Kamûs-ı Osmânî*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Söylemez, İ. (2020). Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin Dinî Manzumeleri. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (12), 35-48.
- Şemseddin, S. (1318). *Kamûs-ı Türkî* (Cilt 2). İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi III. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar (III. Cilt)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yalap, H. (2017). Klasik Türk Edebiyatı Işığında Edebiyat ve Kültür Tarihimizde Kahve ve Kahvehaneler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (6/3), 1907-1930.
- Yaşar, A. (2010). Osmanlı Kahvehaneleri Mekân, Sosyalleşme, İktidar. Ahmet Yaşar Ocak (Yayına Hazırlayan), *"Külliyen Ref'ten 'İbreten Li'l-Gayr'e: Erken Modern Osmanlı'da Kahvehane Yasaklamaları* (ss. 37-47). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yavuz, Y. Ş. (1989). Akâidü'n-Nesefî. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 217-219). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yazıcıoğlu, M. S. (2001). El-Kasîdetü'n-Nûniyye. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 571-572). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.